

ขุททกนิกายกุกกา มหานิทเทสวณณา (สทฺธมฺปชฺโชติกา) - หน้าที่ 1
*เล่มที่ 38 หน้า 1

สทฺธมฺปชฺโชติกา นาม ขุททกนิกายกุกกา
นิตฺเทสวณณา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อารมฺภกกา

อวิชฺชาลฺงฺคี ฆาเตนฺโต	นนฺทึรากลฺจ มฺลโต
ภาเวนฺตกฺกฺจํ มคฺคํ	สุสิ โย อมตํ ปทํ ฯ
ปาปฺณิตฺวา ชิโน โโพธิ	มิลทายํ วิลาหิย
ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺวา	เถรี โกณฺทลฺลมาทิตฺโต ฯ
อภฺจารสนนํ โกณฺนํ	โพเชติ ตามเห (๑) ตหิ
วนฺเทหิ สิริสา ตลฺจ	สพฺพสฺตฺตานมฺตฺตมํ ฯ
ตถา ธมฺมตฺตมญฺเจว	สงฺฆญฺจาปี อนฺตฺตริ
สงฺขิตฺเตน หิ ยํ (๒) วุตฺตํ	ธมฺมจกฺกํ วิภาคฺโส ฯ
สาร์ิปฺตฺโต มหาปฺลโย	สฺตฺถกฺปโป ชินฺตรโ
ธมฺมจกฺกํ วิภาเชตฺวา	มหานิทฺเทสมฺพุทฺวิ
ปาโจ วิสิฏฺโฐ นิตฺเทโส	ตํ นาม วิเสสิโต จ ฯ

๑. ม. ตาวเท ฯ ๒. ม. โย ฯ

ขุททกนิกายกุกกถา มหานิทเทสวณฺณนา (สทฺธมฺมปชฺโชติกา) - หน้าที่ 2
*เล่มที่ 38 อารมกถา หน้า 2

ตํ สาริปุตุตํ ชินราชปุตุตํ

เถรํ ธีรานเนกคฺคณาภิรามํ (๑)

ปญฺญาสภาวุตุตมคฺคณกิตฺตี (๒)

สุณฺิจวุตุตติยจ อโถ นมิตฺวา ฯ

ขมาทยาธิยฺตุเตน ยุตฺตมุตฺตาทิวาทินา
พหุสฺสุเตน เถเรณ เทเวณ อภียาจิโต ฯ
มหาวิหารวาสินํ สขมามุหิ ปตฺติภูจฺจิโต
คเหตุพพิ คเหตุวาน โปราณสุ วิณฺิจนฺยํ ฯ

อโวกุกเมนุโต (๓) สมยํ สกณฺจ

อนามสนุโต สมยํ ปรณฺจ

ปฺพุพาปเรปฏฺจกถานยณฺจ (๔)

ยถานุรูปุ อฺอุปสฺหรณุโต ฯ

ถาณปฺปเกทาวหนสฺส ตสฺส

โยคีหิเนเกหิ นิเสวิตสฺส

อตุถิ อปฺพุพิ อนฺุวณฺณยณุโต

สุตุตถยจ ยุตฺตติยจ อนฺุกุกเมนุโต ฯ (๕)

อารภิสฺสํ สมาเป็น มหานิทเทสวณฺณนํ

สทฺธมฺมพหุมาเนน นาทตุกุกิสนกมุยตา ฯ

๑. ม. ธีรานเนกคฺคณาภิรามํ ฯ ๒. ส. ปญฺญาสภาวุตุตตนามกิตฺตี ฯ

ม. ปญฺญาปภาวุตุตตจารุกิตฺตี ฯ ๓. ม. อโวกุกเมนุโต ฯ

๔. ม. ปฺพุโพปเทสฏฺจกถานยณฺจ ฯ ๕. ม. อนฺุกุกเมนุโต ฯ

วทฺขมฺหิ อฏฺฐกถํ ชนสฺส

หิตาย สทฺธมฺมจิริฏฺฐิตตถํ

สทฺกจฺจ สทฺธมฺมปฺชฺโชติกํ (๑)

สุณฺณถ ชาเรถ จ สาธฺมฺ สนฺโตติ ฯ

ตตฺถ ปาโ จ วิสฺฐิโ จ นิทฺเทโส ตํ นาม วิเสสิโต จาติ
วุตฺตตฺตา ทฺวิโ ปาโ พุณฺณชนปาโ อตฺถปาโ จ ฯ เตสุ
พุณฺณชนปาโ อกฺขรปทพุณฺณชนอาการนิรุตฺตนิทฺเทสวเสน
ฉพฺพิโ ฯ อตฺถปาโ สงฺกาสนปฺปกาสนวิวรณวิภชน-
อฺตฺตานีกรณปฺลยตฺตฺติวเสน ฉพฺพิโ ฯ

ตตฺถ ตีสฺ ทฺวารesu ปฺริสฺทฺธปฺปโยคควเสน (๒) วิสฺทฺธกรฺณานํ (๓)
จิตฺเตน ปวตฺติตฺเตสนา วาจาหิ อกฺกิตตฺตา อเสวนตฺตา (๔)
อกฺขรมิตฺติ สยฺยิตา ตํ ปารายนิกพฺุราหฺมณานํ มนสา ปฺจฺฉนิต-
ปฺลฺยหานํ วเสน ภควตา รตนจฺเร นิสฺสิตฺวา สมฺมสฺสิตปฺภฺจฺจาน-
มหาปกรณวเสน จ อกฺขรํ นามาติ คเหตุพฺพิ ฯ อถวา ฯ
อปฺริปฺนฺณปทํ อกฺขรมิตฺติ คเหตุพฺพิ สฏฺฐิจิวสฺสสทฺสฺสานีติ
เอวมาทิสฺ วิย ฯ เอตฺถ สทฺธมฺมทฺวาราทินิ อกฺขรมิตฺติ เอกกฺขรํ วา
๑. ม. สทฺธมฺมปฺชฺโชติกํ ตํ ฯ ๒. ม. ปฺริสฺทฺธปฺปโยคภาเวน ฯ
๓. ม. วิสฺทฺธกรฺณานํ ฯ ๔. ส. อเสวนตฺตา ฯ ม. อเทสิตตฺตา ฯ
๕. ม. สมฺนุตปฺภฺจฺจานมหาปกรณวเสน ฯ ๖. ม. เอตฺถ หิ ฯ

ปํ อกฺขรมิตฺติ เอเม. ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกาติ (๑)
เอวมาทิสฺส วิภคฺยณฺตํ อตฺถโชตกมกฺขรปฺปญฺจํ ปํ ๑ นามณฺจ
รูปณฺจชาติ เอวมาทิสฺส พหุหิ อกฺขเรหิ ยุตฺตํ ปํ นาม ๑
สงฺขิตฺเตน วุตฺตํ ปํ วิภาเวติ ๑ ปเทน (๒) อภินฺทํ พุณฺณชฺยติ
พุยฺยตฺตํ ปากฺกํ กโรตฺตีติ พุณฺณชนํ วากฺยเมว ๑ จตฺตารो
อิทฺธิปาทาติ สงฺเขเปน กถิตมตฺถํ กตฺเม จตฺตารो อิธ ภิกฺขเว
ภิกฺขุ ฉนฺนทสมาริพฺชานสงฺขารสมนฺนาคตฺติ อิทฺธิปาํ ภาเวติ
วีริยจิตฺตวิมฺสสมาริพฺชานสงฺขารสมนฺนาคตฺติ อิทฺธิปาํ
ภาเวตฺติอาทิสฺส ปากฺกกรณฺภาเวน พุณฺณชนํ นาม ๑
พุณฺณชนวิภาคปกาโส อากาโร ๑ ตตฺถ กตฺโม ฉนฺนโท โย
ฉนฺนโท ฉนฺนทิกตา กตฺตุมฺยตาติ เอวมาทิสฺส กถิตพุณฺณชนน (๓)
อนกฺวิเชน วิภาคกรณฺ อากาโร นาม ๑ อาการภินฺทิสฺส
นิพฺพจนํ นินฺรุตฺติ ๑ ผสฺโส เวทนาติ เอวมาทิสฺส อากาเรน
กถิตํ ผสฺสตีติ ผสฺโส ๑ เวทียตีติ เวทนาติ นินฺรุตฺวา วจฺนํ นินฺรุตฺติ
นาม ๑ นิพฺพจนวิตฺถาโร นิสฺเสสโต เทโสติ นินฺรุตฺโส
เวทียตีติ เวทนาติ นิพฺพจนลทฺธปํ สุขา ทุกฺขา อทฺกฺขมฺสุขา
สุขยตีติ สุขา ทุกฺขยตีติ ทุกฺขา เนว ทุกฺขยติ น สุขยตีติ
อทฺกฺขมฺสุขาติ อตฺถวิตฺถาโร นินฺรุตฺเสน กถิตตฺตา นินฺรุตฺโส
นาม ๑

๑. ม. โปโนภวิกา ๑ ๒. ม. สเรณ ๑ ๓. ส. กถิตพุณฺณชนํ ๑

เอวํ ฉพฺพิธานิ พยฺยชนปทานิ ชานิตฺวา จ ฉสุ อตฺตปเทสุ (๑)
สงฺเขปโต กาสนา ทีปนา สงฺกาสนา มณฺณมานโน โข ภิกฺขุ
พฺนุโร มารสฺส อมณฺณมานโน มุตฺโต ปาปิมีโตติ เอวมานิสฺสุ สงฺเขเปน
อตฺตทีปนา สงฺกาสนา นาม ฯ เอโส ปน เถโร พุทฺเธน ภควตา
เอวํ สงฺเขปํ กตฺวา วุตฺตมตฺถํ อณฺเฑาติ ภควา อณฺเฑาติ สุกตาคี
กเถตุํ สมตฺโถ ปญฺญิวิษฺณี ฯ อุปรี วตฺตพพฺมตฺถํ อาทีโต กาสนา
ทีปนา ปกาสนา สพฺพิ ภิกฺขเว อาทิตฺตฺนฺติ เอวมานิสฺสุ ปจฺฉา
กถิตพพฺมตฺถํ ปจฺฉมวจนฺน ทีปนา ปกาสนา นาม ฯ เอวํ
ปจฺฉมํ ทีปิตํ อตฺถํ ปฺน ปากญฺํ กตฺวา ทีปเนน กิณฺจ ภิกฺขเว
สพฺพิ อาทิตฺตํ จกฺขุ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ รุปา อาทิตฺตาคี เอวมานิสฺสุ
กถิตฺเตสุ ติกฺขินฺทฺริโย สงฺเขเปน วุตฺตํ ปญฺญิวิษฺณฺตีติ (๓) กถิตตฺตา
เทว อตฺตปทานิ ติกฺขินฺทฺริยสฺส อุปการวเสน วุตฺตานิ ฯ
สงฺขิตฺตสฺส วิตุถาราริธานํ (๔) สกึ วุตฺตํ (๕) จ ปฺนปปี อภิธานํ
วิวรณฺํ กุสลา ฌมฺมาติ สงฺเขเปน นิกฺขิตฺตสฺส กตฺเม ฌมฺมา
กุสลา ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหตีติ
นิตฺเทสวเสน วิตุถารณฺํ วิตุถารวเสน ปฺน กถนํ วิวรณฺํ
นาม ฯ ตํ วิภาคกรณฺํ วิภชนํ ยสฺมี สมเยติ วิวริเต
กุสเล ฌมฺเม ตสฺมี สมเย ผสฺโส โหติ เวทนา โหตีติ วิภาคกรณฺํ
๑. สี่. พยฺยชนปทานิ โชติตฺวา ฉสุ อตฺตปาเจสุ ฯ
๒. ม. ปจฺฉมนิทฺตฺสตีติ ฯ ๓. ม. ปญฺญิวิษฺณฺตีติ ฯ
๔. ม. วิตุถาราริธานํ ฯ # ๕. ม. วุตฺตสฺส ฯ

วิฆนํ นาม ฯ วิวรสุตฺต (๑) วิตุถารากิธานน (๒) วิภตฺตสุตฺต (๓)
จ อุปมากิธานน สมฺปฏฺฐิปาทนํ (๔) อุตฺตานิกรณํ วิวรณน
วิวริตฺตสุตฺต กตโม ตสฺมี สมเย ผลฺโส โหติ โย ตสฺมี สมเย ผลฺโส
มุสนา สมฺมุสนาติ อติวิวิทฺวา กถนญจ วิฆนเนน วิภตฺตสุตฺต
เสยฺยถาปี ภิกฺขเว คาวิ นิจฺจมาเอวเมว ขฺวาทิ ภิกฺขเว
ผลฺสาหาโร ทฺฐพฺโพติ วทามิติ (๕) อุปมากถนญจ อุตฺตานิกรณํ
นาม ฯ รมมํ สฺถนฺตํ รมฺมเทสเนน จิตฺตสุตฺต อนกฺวิเชน
โสมนสุตฺตอุปฺปาทนญจ อติจิจฺฉพฺุชฺฉินํ อนกฺวิเชน ฅาณสุตฺต
ติจิจฺฉภาวกรณญจ ปญฺจตฺติ นาม เตถํ สฺถนฺตํ
ตํจิตฺตโตสเนน ตํจิตฺตนิสํมเนน จ ปญฺญาตฺติติ ปญฺจตฺติ ฯ
ตตฺถ ภควา อกฺขเรหิ สงฺกาสยติ ปเทหิ ปกาสยติ พุชฺชเนหิ
วิวรติ อากาเรหิ วิฆตฺติ นิจฺจตฺติหิ อุตฺตานิกรโรติ นิตฺเทเสหิ
ปญฺญาปยตีติ ฯ กิ วุตฺตํ โหติ พุทฺธา ภควนโต เอกจฺเจ เวเนยฺเย (๗)
เอกสฺมี เทสเนน อกฺขเรหิ อตฺถสงฺกาสนํ กโรนฺติ ฯเปฯ
นิตฺเทเสหิ อตฺถปญฺญาปนํ กโรนฺตีติ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย ฯ
อถวา ฯ อกฺขเรหิ สงฺกาสยิตฺวา ปเทหิ ปกาสยติ พุชฺชเนหิ
วิวิทฺวา อากาเรหิ วิฆตฺติ นิจฺจตฺติหิ อุตฺตานิกรตฺวา นิตฺเทเสหิ
ปญฺญาปยตีติ ฯ กิ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวรูปเนน รมฺมเทสเนน
๑. ม. วิวรสุตฺต ฯ ๒. ม. วิตุถารากิธานน ฯ ๓. ส. ววฺภูจิตฺตสุตฺต ฯ
ม. วิภตฺตสุตฺต ฯ ๔. ม. ปฏฺฐิปาทนํ ฯ ๕. ม. วทามิติ เอวมาทิ ฯ
๖. ม. ปยตีติ ฯ ๗. ส. เอกจฺจํ เวเนยฺยานํ ฯ

เอกจฺเจสุ จาเนสุ เอกจฺจานํ เวเนยฺยานํ (๑) วินยตีติ ฯ อถวา
อกฺขเรหิ อุกฺขมาตยิตฺวา ปเทหิ ปกาเสนฺโต วินยติ อุกฺขมติตถฺยํ ฯ
พฺยลฺขเนหิ วิวริตฺวา อากาเรหิ วิภชนฺโต วินยติ วิปฺยจิตถฺยํ (๒)
นिरุตฺตีหิ อุตฺตานิถฺตฺวา นิตฺเทเสหิ ปญฺญาเปนฺโต วินยติ เนยฺยํ ฯ
อิติ เวเนยฺยวเสนปี โยเชตพฺพเมว ฯ

อตุลโต ปเนตฺถ กตโม พฺยลฺขณปาโง กตโม อตุลปาโงติ
พฺพุชานํ ภควนฺตานํ ฌมฺมํ เทเสนฺตานํ โย อตุลาวกมโก สวิณฺณตฺ-
ติกสทฺโท โส พฺยลฺขณปาโง ฯ โย เตน อภิสเมตพฺโพ
ลกฺขณรสาทิสหิโต ฌมฺโม โส อตุลปาโงติ เวทิตพฺโพ ฯ ปฺนปี
สนฺธายภาสิโต พฺยลฺขณภาสิโต สาวเสสปาโง อนวเสสปาโง
นีโต เนยฺโยติ ฉพฺพิโร ปาโง ฯ ตตฺถ อเนกตฺถวตฺตา (๓)
สนฺธายภาสิโต มาตฺรํ ปีตฺรํ หนตฺวา ราชาโน เทว จ ขตฺติเยติ
เอวมาทิ ฯ เอกตฺถวตฺตา (๔) พฺยลฺขณภาสิโต มโนปฺพุพฺงกมา
ฌมฺมาติ เอวมาทิ ฯ สาวเสโส สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิถฺตฺนฺติ
เอวมาทิ ฯ วิปฺริโต อนวเสโส สพฺเพ ฌมฺมา สพฺพากาเรน
พฺพุทฺธสฺส ภควโต ฌานฺมุเข อาปาถํ อากจฺจนฺตีติ เอวมาทิ ฯ ยถา
วจนํ ตถา อวคฺนตพฺโพ นีโต อนิจฺจํ ทฺถกฺขมฺนตฺตาติ เอวมาทิ ฯ
ยฺตุตฺติยา อนุสฺสริตพฺโพ เนยฺโย เอกปฺุคฺคโล ภิกฺขเวติ เอวมาทิ ฯ

อตุลโต ปน อเนกปฺุคฺคาโร ปาจตุลโต สภาวตุลโต ฌายตุลโต

๑. สี่. เอกจฺเจ เวเนยฺเย ฯ ๒. ม. วิปฺยจิตถฺยํ ฯ ๓. สี่. อเนกตรามตฺโต ฯ

๔. สี่. เอกตฺถมตฺโต ฯ

ปาจานุรูป โน ปาจานุรูป สาวเสสตุโถ นีรวเสสตุโถ นีตตุโถ
เนยยุตุโถ อิจจาที (๑) ๑ ตตุถ โย อปฺปสฺสตุถสฺส ฌาปนตุถ-
มฺจุจารียเต (๒) ปาโจ (๓) โส ปาจตุโถ สาคถํ สพฺพยชนนฺตืออาทีสุ
วีย ๑ รูปรูปรชฺมมานํ ลกฺขณรสาทีสภาวตุโถ สมฺมาทีฎฺฐี
ภาวตฺตีอาทีสุ วีย ๑ โย ฌายมาโน หิตาย สํวตฺตติ สลฺยฌาเปตฺตุ (๔)
อรหตฺตี ฌายตุโถ อตฺถวาที ชฺมฺมาวาทิตืออาทีสุ วีย ๑ ยถาปาจฺ-
กปฺปิโต (๕) ปาจานุรูป จกฺขุ ภิกฺขเว ปุราณ (๖) กมฺมนฺติ ภควตา
วุตฺตํ ๑ ตสฺมา จกฺขุปี กมฺมนฺติ ๑ พฺยยชนจฺฉายาย อตฺถํ ปฏฺฐิพาหย-
มานน วุตฺโต อตฺโถ โน ปาจานุรูป โส ปาจโต อนนฺนลฺลวาท
อกตปฏฺฐิเกโป วียุตฺโต ๑ โส จ สงฺกเหตุพฺพมฺปิ อสงฺกเหตุวา
ปรีวชฺเชตฺพมฺปิ วา กิลฺลิจิ อปรีวชฺเชตฺวา ปรีเสสํ อกตฺวา (๗) วุตฺโต
สาวเสสตุโถ จกฺขุณฺจ ปฏฺฐิจ รุเป จ อฺปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ ๑ สพฺเพ
ตสนฺติ ทณฺทสฺส สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโนตืออาทีสุ วีย ๑ วิปรีโต
นีรวเสสตุโถ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมฺยเจว ตฺมฺหากณฺจ ๑ ตตฺตร ภิกฺขเว
โก มนฺตา โก สทฺธาตา ๑เป๑ อณฺนตฺตร ทีฎฺฐปเทหิตืออาทีสุ วีย ๑
สทฺทวเสเนว เวทิตฺพุโป นีตตุโถ รูปรุ สทฺทา รสา คนฺธา โฝฎฺฐพฺพา
จ มโนรมาตืออาทีสุ วีย ๑ สมฺมุติวเสน เวทิตฺพุโป เนยยุตุโถ
จตุตาโรเม ภิกฺขเว วลาหฺกุปฺมา ปุคฺคลาตืออาทีสุ วีย ๑ เอวมิมํ (๘) ๑
๑. ม. อิจจาที ๑ ๒. ม. ฌาปนตุถมฺจุจารียเต ๑ ๓. ม. ปาโจติ นตฺถิ ๑
๔. ม. โสถานํ ๑ ๕. ส. ม. ยถาปาจฺ ภาสิตฺโต ๑ ๖. ม. ปุราณกมฺมนฺติ ๑
๗. ม. ปรีเสสํ กตฺวา ๑ ๘. ม. เอวมิธ ๑

ปราจณฺจ อตฺตณฺจ วิวริตฺวา (๑) จิโต อัสสีโร (๒) ภวติ ปรวาทีหิ
ทีฆมรตฺตํ ติตฺถวาเสน ฯ

อิติ อัสสีรวเสน (๓) ยาว อากมาธิกมสมฺพุทฺธิ ตาว วตฺตํ
สกุโกติ ฯ สงฺเขปวิทฺถารนเยน เหตุทาหรณาทีหิ อวโพรชฺยิตฺถํ
สมตฺโถ ฯ เอวํ วิทิตฺเต (๔) อตฺตทานณฺจ ปฺรณฺจ โสเชตฺถํ
สมตฺตถภาเวน ทุสฺสีลฺยทิกฺกุจิมลวิริหิตตฺตา (๕) สฺสึจฺจ ฯ ทุสฺสีโล
หิ อตฺตทานํ อุปนฺนติ เตน นาทฺเพยฺยวาโจ [๖] จ ภวติ
อสมตฺถาหาราหาโร (๗) อิชฺ เนิจฺจาทฺโร (๘) วฺจฺจโฆว ฯ (๙) ทฺตฺถทิกฺกุจฺจ
ปฺริ อุปนฺนติ นาวสฺสโย จ ภวติ วาพฺพหაკฺกุโล (๑๐) อิว
กมลสณฺโฑ ฯ อุกฺขยวิปนฺโน ปน สพฺพถาปิ อฺนุปาสนฺนีย (๑๑)
ภวติ กฺุณฺณคตฺมิว นฺวาลาตํ กฺุณฺณคโต วิย จ กณฺฺนสฺสโป ฯ
อุกฺขยสมฺปนฺโน ปน สพฺพถาปิ อฺปาสนฺนีย เสวิทฺพุโ
จ วิญญฺหิ นิรฺรูปทฺทโว อิว รตนากโร เอวํ กฺุโถ เอวํ อมฺจฺจโร
อหีนํ อจฺริยมฺกุจฺจ (๑๒) สฺตฺตสฺตฺตฺตานูโลมอจฺริยวาทอตฺตโนมตี-
สฺสงฺฆาตฺตณฺจ จตฺตนํ อปฺริจฺจาคี เตสํ วเสน พฺยาขุยาโต

เอกํ สวณฺํ เอกํ วิภฺชชวณฺํ ปทํ

ตตฺถิยํ ปฺฏิปฺจฺเจยฺย จตฺตถํ ปน จาปเยติ ฯ

๑. ม. วิวริตฺวา ฯ ๒. ม. อัสสีโร ฯ ๓. ม. อัสสีรภาเวน ฯ

๔. ม. เอวํ วิโ ฯ ๕. ม. ทุสฺสีลฺยทิกฺกุจิมลวิริหิตตฺตา ฯ

๖. ม. เหตุถนฺนตฺเร จสฺสทฺโท อตฺถิ ฯ ๗. ม. อปฺตฺถาหาราหาโร ฯ

๘. ส. เนิจฺจาทฺโร ฯ ๙. ม. วฺจฺจโฆว ฯ ๑๐. ม. พวพฺพหაკฺกุโล ฯ

๑๑. ม. อฺนุปาสนฺนีย ฯ ๑๒. ม. อหีนํ อจฺริยมฺกุจฺจ ฯ

เอเตสํ วา อปริจจาคี ตโต เอว โสตุนํ หิตะ นียุตตตฺตา ฯ
เนสํ อวโชนํ ปฏฺโถกิตาสฺ ภาชตีติ ฯ อาห เจตฺถ
 ปาสตฺถวิทฺถสํหีโร วตฺตฺตา สฺจ อมจฺจนโร
 จตฺนุนํ อปริจจาคี เทสกสฺส หิตานุวิทฺติ ฯ
 เอตฺถ เทสกสฺสชาติ เทสโก อสฺส ภเวยฺยาติ อตฺถโธ ฯ
 หิตานุวิทฺติ หิตะน (๒) อนุกโต หิตจิตฺโต โส เอโส จ (๓)
 สฺวจิตฺตา ปิโย จตฺนุนํ อปริจจาคิตฺตา ครุ อสํหีรตฺตา ภาวนียो
 หิตานุวิทิตฺตา วจนกฺขโม ปาสตฺถวิทิตฺตา กมฺภีรกถํ กตฺตา
 อมจฺจนรตฺตา (๔) จาญฺจानะ (๕) นियोชโก อิติ ฯ
 ปิโย ครุ ภาวนียो วตฺตฺตา จ วจนกฺขโม
 กมฺภีรญจ กถํ กตฺตา โน จาญฺจानะ นियोชโกติ ฯ
 อภิหิตะ เทสโก โส ตาว อิทานิ อภิชียเต (๖) ฯ
 จตฺตมฺมครุตฺตา (๗) กถํ น ปริภวติ อจฺริยครุตฺตา กถิตํ (๘) น
 ปริภวติ สทฺธาปญฺญาทิกุณฺณปฏฺธิมณฺฑิตตฺตา อตฺตานํ น
 ปริภวติ อสจฺจามายาวิทิตฺตา อมตฺตาทิมุขตฺตา จ อวิกฺขิตตฺตจิตฺโต
 ภวติ สฺมุชตฺตา โยนิโส มนสิ กโรตีติ ฯ วุตฺตญฺเหดํ ปญฺจหิ
 ภิกฺขเว ฐมฺเมหิ สมนฺนาคโต สฺถนฺนโต สทฺตมฺมํ ภพฺโพ
 นियามํ โอกกมิตฺตํ กุสเสสฺส ฐมฺเมสฺส สมนฺนตฺตํ ฯ กตฺเมหิ
 # ๑. ม. หิตานุวิทิตฺติ ฯ ๒. ม. หิตะ ฯ ๓. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
 # ๔. ม. อมจฺจนรตฺตา ฯ ๕. ม. น. จาญฺจานะ ฯ ๖. ม. อภิชียเต ฯ
 # ๗. ม. กตฺตมฺมครุตฺตา ฯ ๘. ม. กถิกํ ฯ

ปฺลยฺหิ น กถิ ปฺริโภติ น กถิกิ ปฺริโภติ น อตฺตานิ
ปฺริโภติ อวิกฺขิตฺตจิจฺโต ฌมฺมํ สฺฐนาติ เอกกฺคจิจฺโต
โยนิโส มนสิ กโรตีติ ๑ ตํลกฺขณปฺปตฺตตฺตา ภาชนิ (๑)
ภวตีติ (๒) ๑ อาห เจตฺถ

ฌมฺมาจฺริยฺครุ สทฺธา ปฺลยฺนาทิกฺุณมฺนฺทฺธิโต
อสจฺจามายวิกฺสฺส สฺมุเมโธ อมตฺทิกฺิมฺโ

อิติ วตฺตฺตา จ โสตฺตา จ (๓) ๑

เอวํ วุตฺตปฺปการิ พุยฺลยฺชนนฺจ อตฺถลยฺจ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
โย อติอฺกฺกํ กตฺวา กถิตฺตตฺตา มหาสมฺมทฺทมหาปฺจวิ วิย มหา จ โส
นิทฺเทโส จาติ มหานิทฺเทโส (๔) วุจฺจติ ตํ มหานิทฺเทสํ วนฺณ-
ยิสฺสํ ๑ ตเทตํ มหานิทฺเทสํ อตฺถสมฺปนฺนํ พุยฺลยฺชนสมฺปนฺนํ
กมฺภีริ กมฺภีรตฺถํ โลกุตฺตรปฺปกาสกํ (๕) สฺลยฺตปฺปฏฺธิสฺยฺตฺตํ
ปฺฏิปฺตฺติมกฺคผลวิเสสฺสาธนํ ปฺฏิปฺตฺติปฺฏิปฺกฺขปฺฏิเสธนํ โยคาวจฺรานํ
ฌานวฺรรตนากรกฺุตํ (๖) ฌมฺมกถิกานํ ฌมฺมกถาวิลาสวิเสสฺเหตฺกฺุตํ
สํสาร์ภีรฺกานํ (๗) ทฺกฺขนิสฺสรณํ ตทฺุปายทสฺสเนน อสฺสาสชนนฺตํ
ตปฺปฏฺธิปฺกฺขนาสนตฺถํ (๘) กมฺภีรตฺถานนฺจ อนเกสํ สฺยฺตปฺทานํ
อตฺถวิวเรณ สฺยฺชนนฺทฺยปฺริโตสชนนฺตํ ตถาคเตน อรหฺตา
สมฺมาสมฺพุทฺเธน สพฺพตฺถ อปฺปฏฺธิทตฺสพฺพลยฺตฺถยฺตฺถานมหา-
๑. ม. ภาวนํ ๑ ๒. ม. ภวตีติ ๑ ๓. อยิ คาถา อปฺริปฺณณา นภฺจฺจา
ภเวยฺย ๑ ๔. ม. มหานิทฺเทโส ๑ ตํ มหานิทฺเทสํ วนฺณยิสฺสํ ๑
๕. ม. โลกุตฺตรปฺปกาสกํ ๑ ๖. ม. ฌานวฺรรตนากรกฺุตํ ๑
๗. ม. สํสาร์ภีรฺกานํ ๑ ๘. ม. ตปฺปฏฺธิปฺกฺขนาสนตฺถนฺจ ๑

ทีโปภาเสน (๑) สกถชนวิตถกฺกมหากรุณาสิเนเหน เวเนยฺยชน-
หทยคตฺกิลเสนุการวิธมนตฺถสมุชฺชติตฺตสฺส (๒) สทฺธมฺมมหา-
ปทีปสฺส ตทฺธิปฺพายวิภาสนสิเนหปรีเสเกน ปญฺจวสฺสสทฺส-
มตฺติจิสฺมฺชฺชนมิจฺจตา โลกานุกมฺปเกน สตฺถกฺกปฺเปน ฐมฺมราชสฺส
ฐมฺมเสนาปตินา आयสุมตา สาริปฺุตตฺถเถเรน ภาสิตํ สุตฺวา
आयसुमा आननुतो ปจम्महाสงฺคีติกาเล ยถาสุตฺเมว สงฺคหํ
आरोपेति ฯ

โส ปเนส วินยปิฏกํ สุตฺตฺตฺตปิฏกํ อภิธมฺมปิฏกนฺติ ตีสุ
ปิฏเกสุ สุตฺตฺตฺตปิฏกปริยาปนฺโน ทิฆนิกาโย มชฺฌิมนิกาโย
ลัษฺยคฺตฺตฺตนาโย อญฺจคฺตฺตฺตนาโย ขุทฺทกนิกาโยติ ปญฺจสุ มหานิกาเยสุ
ขุทฺทกมหานิกายปริยาปนฺโน สุตฺตํ เคยฺย เวยฺยากรณํ
กาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺุฏฺตฐมฺมํ (๓) เวทลฺลนฺติ นวสุ [๔]
สตฺถุสฺสาสนนฺจฺเจสุ ยถาสมฺภวํ คางนฺคเวยฺยากรณนฺจฺจทฺวยสงฺคหิโต ฯ

ทฺวาสิตี พุทฺธโต คณฺหิ เทว สทฺสฺสาณิ ภิกฺขุโต
จตุราสิตีสทฺสฺสาณิ เย เม ฐมฺมา ปวตฺติโนติ

ฐมฺมภณฺฑาทาการิกตฺถเถเรน ปญฺจสุ จาเนสุ เอตทกฺกํ
आरोपिเตन ปฏฺิณฺญาदानํ จตุราสิตียา ฐมฺมกฺขนฺธสทฺสฺสาณํ
ภิกฺขุโต คหิเตสุ ทฺวีสุ ฐมฺมกฺขนฺธสทฺสฺเสสุ อนกสตฐมฺมกฺขนฺธ-
สงฺคหิโต ฯ ตสฺส เทว วคฺคา อญฺจกวคฺโค ปารายนวคฺโค (๕)

๑. ม. ... ฌาโณภาเสน ฯ ๒. ม. ... วิธมนตฺถํ สมุชฺชติตฺตสฺส ฯ

๓. ม. อพฺุฏฺตฐมฺมํ ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร สตฺถุติ ทิสฺสตี ฯ

๕. ม. ปารายนวคฺโค ฯ

ขคฺคฺวิสาณสุตฺตญจ เอเกกสมฺมี วคฺเค โสฬส โสฬส กตฺวา
ขคฺคฺวิสาณสุตฺตญจาติ เตตฺเตสฺส สุตฺตานิ กามสุตฺตาทิขคฺคฺวิสาณ-
สุตฺตปริโยสานานิ ฯ เอวํ อนนฺกธา ววตฺถาปีตสฺส อิมสฺส
มหานิทเทศสฺส อนฺนุปุพฺพปทตฺถวณฺณนํ กริสฺสามิ ฯ อยฺยหิ
มหานิทเทศํ ปาจโต อตฺถโต จ อุตฺทิสฺนฺเตน นิตฺทิสฺนฺเตน จ
สกกจฺจํ อุตฺทิสฺตีตฺตํ นิตฺทิสฺตีตฺตํ จ อุกฺกณฺหนฺเตนาปี สกกจฺจํ
อุกฺกณฺหิตฺตํ ชาเรตฺตํ จ ตํ กิสฺส เหตุ กมฺภีรตฺตา
อิมสฺส มหานิทเทศสฺส โลกหิตาย โลกเก จิรญฺจิตฺตํ (๑) ฯ (๒) ตตฺถ
กามสุตฺตํ อาทิ ฯ ตสมฺมิปฺปี กามํ กามยฺมานสฺสาติ คาถา อาทิ ฯ
สา อุตฺเทศนิตฺเทศปญฺนิตฺเทศวเสน ติธา จิตา ฯ (๒)
๑. ม. จิรญฺจิตฺตญฺติ ฯ ๒. ม. อิมํ ปาจา นตฺถิ ฯ

มหานิทเทสวณฺณา

อฏฺฐกาวคฺค

กามสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา

กามํ (๑) กามยฆานสุสาคิ เอวมาทิจิ อุกุเทโส ๑ กามาติ
อุทฺทานโต เทวุกา มา วตฺตุกามา จ กิลเสกามา จาติ นิทฺเทโส ๑
กตเม วตฺตุกามา มนาปีกา รุปาติ เอวมาทิจิ ปฏฺฐินิทฺเทโส ๑
ตตฺถ กามนฺติ มนาปียรูปาทิจิ เตฎฺฐมิกธมฺมสงฺขาตํ (๒) วตฺตุกามํ ๑
กามยฆานสุสาคิ อิจฺจนฆานสุส ๑ ตสฺส เจ ตํ สมิชฺชนตีติ ตสฺส
กามยฆานสุส ตตฺถตสฺส ตํ กามสงฺขาตํ วตฺตุ สมิชฺชนตีติ เจ ๑ สเจ
โส ตํ ลภตีติ วตฺตุตํ โหติ ๑ อทฺธา ปิติมโน โหตีติ เอกํสตุฏฺฐจิจฺตุโต (๓)
โหติ ๑ ลทฺธาติ ลภิตฺวา ๑ มจฺโจติ สตุโต ๑ ยทิจฺจนตีติ ยํ
อิจฺจนตีติ ๑ อิทํ ปน สงฺเขปโต ปทตฺถสมฺพนฺนธมฺมตฺตเมว ๑
วิตฺถาโร ปน อูปริจิ ปาลิยํ อากคณเยเนว เวทิตฺพฺโท ๑ ยถา จ
อิมสฺมี เอวํ อิตโต ปริ สพฺเพสุปีติ ๑

๑. ม. ตตฺถ กามสุตฺตํ อาทิจิ ๑ ตสฺมิมฺปิ กามํ กามยฆานสุสาคิกาลา อาทิจิ ๑

สา อุกุเทสนิทฺเทสปฏฺฐินิทฺเทสวณฺเสน ติจา จิตาติ อิม ปาจา อตฺถิ ๑

๒. ม. มนาปียรูปาทิจิเตฎฺฐมิกธมฺมสงฺขาตํ ๑ ๓. ม. เอกํสํ ตฺตุฏฺฐจิจฺตุโต ๑

กามาติ อุทฺทิสิตพฺพทํ ๑ อุทฺทานโตติ นิตฺทิสิตพฺพทํ ๑
อุทฺทานโตติ วคฺควเสณ มจฺจุทฺทานํ กิณฺเอยาติอาทิสฺ (๑) วยิ ๑
อถวา ๑ อุปรุปริ ทานโต อุทฺทานํ อุทฺธํ อุทฺธํโสชนโต พยฺวทานญฺเณ
โวทานํ วยิ ๑ วิตุถารกรณภาเวณ วา ๑ กามาติ ปาจเสสํ
กตฺวา วตฺตพฺพํ ๑ เทวติ คณนปริจฺเจโท น เอกํ น ตโย ๑
วตฺตูกามา จาติ มนาปิยฺรฺปาทิวตฺตูกามา จ ๑ อุปตาปนญฺเณ
วิพาชนญฺเณ จ กิเลสกาโม จ ๑ เตสฺ วตฺตูกาโม ปริญฺเฉยฺโย
กิเลสกาโม ปหาตพฺโพ ๑ ตตฺถ วตฺตูกาโม กิเลสกาเมณ
ปตฺถยิตพฺโพติ กามียตีติ (๓) กาโม ๑ กิเลสกาโม วตฺตูกามานํ
ปจฺจาสิสฺนสฺส การณภาเวณ กามียเต (๔) อเนนาติ กาโม ๑
ตตฺถ รฺปาทิกฺขณฺเช สงฺคหิโต วตฺตูกาโม สงฺขารกฺขณฺเช
สงฺคหิโต กิเลสกาโม ๑ จหิ วิญฺญาเนหิ วิชานิตพฺโพ
วตฺตูกาโม มโนวิญฺญาเนน ชานิตพฺโพ กิเลสกาโม ๑
กิเลสานํ ปตฺติญฺจฺญฺเณ การณญฺเณ อารมฺมณญฺเณ จ
วตฺตูกาโม ๑

น (๕) ต กามา ยานิ จิตฺรานิ โลเก

สงฺกปฺปฺราโค ปุริสสฺส กาโม

ติญฺจนฺติ จิตฺรานิ ตเถว โลเก

อเถตฺถ ธีรา วินยฺนฺติ ฉนฺทฺนฺติ ๑

๑. สี่. ปจฺจาทานํ กิณฺเอยาติ ๑ ๒. ม. อัย ปาโง น ทิสฺสติ ๑

๓. ม. กามียตีติ ๑ ๔. ม. กามียเต ๑ ๕. ม. เนเต ๑

นฺนทฺมาณวกโสเรยฺยเสฏฺฐิปุตฺตาทีนํ (๑) เจตฺถ (๒)

นิทฺสฺสนํ ๑ กิเลสกาโม ตาปนญฺเจน พาชนญฺเจน [๓] สยํ กามเตตฺติ
กาโม ๑ วุตฺตมฺปิ เจตํ รตฺโต โข พุราหุณฺณ ราเคน อภิภูโต
ปริยาทีนฺนจิตฺโต อตฺตพฺยาพาชายปี เจเตติ ปฺรพฺยาพาชายปี
เจเตติ อุภยพฺยาพาชายปี เจเตตฺติ จ รตฺโต โข พุราหุณฺณ ๑ เป ๑
ปาณมฺปิ หนติ อทีนฺนมฺปิ อาทียติ ปฺรทารมฺปิ คจฺจติ
มุสาปี ภณฺตีติ จ ๑ เอวมาที นิทฺสฺสนํ ๑ ตเมว
ปฏฺินิทฺเทสวเสน วิตฺถาเรตฺวา วตฺตูกาโม กตเม วตฺตูกามาติ
อาทิมหา ๑

ตตฺถ กตเมติ กเถตฺตุมฺยตาปฺจฺฉา ๑ ปญฺจวิธา หิ
ปฺจฺฉา ๑ ตาสํ วิภาโก อุปฺริ ปาพิยฺเยว อวิภวิสฺสตี ๑ ตาสุ
อຍํ กเถตฺตุมฺยตาปฺจฺฉา ๑ ตตฺถ มนาปีกาติ มนํ อปฺปายนฺติ
วทฺฺฒเนตฺติ มนาปา มนาปา เอว มนาปีกา ๑ รุปาติ
กมฺมจิตฺตอฺคฺคาหารสมฺภูจฺฉานวเสน จตฺตสมฺภูจฺฉานิกา รุปาธมฺมณา ๑
รูปยนฺตีติ (๔) รุปา วนฺณวิการิ อापฺชชฺมานา หทยงฺกตฺถาวํ (๖)
ปกาเสนฺตีติ อตฺโถ ๑ ตตฺถ เกนญฺเจน รูปนฺติ รูปฺปนญฺเจน ๑
วุตฺตญฺเฬหํ ภาควตา กิณฺจ ภิกฺขเว รูปํ วเทถ รูปฺปตีติ โข ภิกฺขเว
ตสฺมา รูปนฺติ วุจฺจติ ตํ (๗) เกน รูปฺปติ สีเตนปี รูปฺปติ อุณฺเฬหนปี
๑. ม. นนฺทฺมาณวกโสเรยฺยเสฏฺฐิปุตฺตาทีนํ ๑ ๒. ม. เจตฺถ ๑
๓. ม. เจตฺถนฺตฺเร จสทฺโท อตฺถิ ๑ ๕. ม. รูปยนฺตีติ ๑
๖. ม. หทยงฺกตฺถาวํ ๑ ๗. ม. อຍํ ปาโจ นตฺถิ ๑

รูปฺติ ชิมฺจายปี รูปฺติ ปีปาสายปี รูปฺติ ทำสมกสวาตาดป-
สรีสปสมฺผลฺเสนปี (๑) รูปฺติ รูปฺตฺติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา รูปฺนฺติ
วฺจจฺตฺติ ฯ

ตตฺถ รูปฺตฺติ กุปฺติ ฆญฺญีตฺติ (๒) ปีพฺยติ ภิกฺขตฺติ อตฺโถ ฯ
สฺเตน (๓) ตาว รูปฺปํ โลกนฺตริกนฺริเย ปากฺกั ฯ มหฺสกรฺญฺจาทิสฺสปี (๔)
หิมฺปาตฺสฺเตสฺ (๕) ปเทสฺส สฺตํ (๖) ปากฺกเมว ฯ ตตฺถ หิ สฺตฺตา
สฺเตน ภินฺนฺนินฺนสฺรีรา (๗) ชฺวีตฺกฺขมฺปี ปาปฺณนฺติ ฯ อุณฺหน
รูปฺปํ อวีจิมฺหานฺริเย ปากฺกั ฯ ตตฺถ หิ ตตฺตฺตาย โลหฺปจฺวียา
นฺิปฺชฺชาเปตฺวา ปญฺจวฺิรพฺนฺรนาทิกฺรณฺกาลे สฺตฺตามหาทฺกฺขํ
อนฺุทฺตฺนฺติ ฯ ชิมฺจาย รูปฺปํ เปตฺตฺติวฺิสเย (๘) เจว ทฺพฺภิกฺขกาเล
จ ปากฺกั ฯ เปตฺตฺติวฺิสยฺสฺมี หิ สฺตฺตา เทว ตฺถิ พุทฺธนฺตฺรานิ
ภิกฺขจฺเทว อามิสฺ หตฺถเณ คเหตุวฺา มฺุเข ปกฺขิปปนฺตฺตา นาม น
โหนฺติ อนฺโตทฺทฺร อาทิตฺตฺสฺสฺสิรฺรฺกฺโข วฺिय โหติ ฯ ทฺพฺภิกฺกฺเข
กฺลฺยฺชิกมฺตฺตฺมฺปี อลภิตฺวฺา มรณฺสฺตฺตฺตานํ ปมาณํ นตฺถิ ฯ
ปีปาสาย รูปฺปํ กาลกฺลฺยฺชิกาทิสฺส ปากฺกั ฯ ตตฺถ หิ สฺตฺตา
เทว ตฺถิ พุทฺธนฺตฺรานิ หทยเตมนมฺตฺตํ วฺา ชฺวีหาเตมนมฺตฺตํ วฺา
อุทฺทกฺพิณฺทุมฺปี ลทฺฐํ น สกฺโกนฺติ ฯ ปานฺยิ (๙) ปีวฺิสฺสามาติ นทฺถิตฺตานํ
๑. ม. ทำสมกสวาตาดปสรีสปสมฺผลฺเสนปี ฯ ๒. ม. ฆญฺญีตฺติ ปีพฺยติ ฯ
๓. ม. สฺเตน ตาว รูปฺปํ โลกนฺตริกนฺริเย ปากฺกั ฯ
๔. ม. มหฺสกรฺญฺจาทิสฺสปี ฯ ๕. ม. หิมฺปาตฺสฺเตสฺ ฯ ๖. ม. เอตํ ฯ
๗. ม. ภินฺนฺนินฺนสฺรีรา ฯ ๘. ม. เปตฺตฺติวฺิสเย ฯ ๙. ม. ปานฺยิ ฯ

ชลฺ วัลลิกาตลฺ (๑) สมฺปชฺชติ ฯ มหาสมฺมทฺ ปกฺขนฺตานิ มปี (๒)
สมฺมทฺ ปิฏฺฐิปาสาโณ (๓) โหติ ฯ เต สฺสฺสนฺตา พฺลวทฺกฺขปปีพิตา
วิรวนฺติ ฯ (๔) ชํสาทิหิ รุปฺปนํ ชํสมกฺกิกาทิพฺหุเลสุ ปเทเสสุ
ปากฺกํ ฯ ตํ ปน กตฺมนฺตํ รุปํ สนิทฺสสนํ สปฺปฏิฆนฺติอาทินา
นเยน อภิธฺมเม วิตุถาริตเมว ฯ

สปฺปนฺตีสฺติ (๕) สทฺทา ฯ อุทาทริยฺนฺตีสฺติ (๖) อตุโถ ฯ
อตุจฺจิตฺตวเสน ทฺวิสมฺมจฺญานิกา สทฺทา ฯ กนฺชยฺนฺตีสฺติ กนฺชา
อตุตฺโน วตฺถุณิ สฺสฺยฺนฺตีสฺติ อตุโถ ฯ รสนฺติ เต สตุตฺตาทิ รสา ฯ
อสุสาเทนฺตีสฺติ อตุโถ ฯ สฺสฺยฺนฺตีสฺติ (๗) โฝฏฺฐพฺพา เอเต
กนฺชาทโย จตุสมฺมจฺญานิกาว ฯ เตสํ วิภาโค อภิธฺมเม
วิตุถาริโตเยว ฯ ตเมวตฺถํ วิตุถารวเสน ทฺสฺเสนฺโต อตุถรณา
ปาวูรณาติ (๘) อาทิมาย ฯ

ตตุถ อตุถริตุวา นิปชฺชียฺนฺตีสฺติ อตุถรณา ฯ สฺริริ เวเจตุวา
ปารุปียฺนฺตีสฺติ (๑๐) ปาวูรณา ฯ อนฺโตชาตาทโย จตุตฺตาริ ทาสี
จ ทาสี (๑๑) จ ทาสีทาสา ฯ เขตฺตํ นาม ยสฺมี ปุพฺพณฺณํ
รฺหติ (๑๒) ฯ วตฺถุ นาม ยสฺมี อปรณฺณํ รฺหติ ฯ ยตุถ วา
อฺภยมฺปี รฺหติ ตํ เขตฺตํ ฯ ตตฺตถาย กตฺถุมิภาโถ วตฺถุ ฯ

- # ๑. ม. วาลูกาตลฺ ฯ ๒. ม. ปกฺขนฺตานิ มปี ฯ ๓. ม. ปิฏฺฐิปาสาโณเยว ฯ
- # ๔. ม. วิจฺรณฺติ ฯ ๕. ส. สทฺทียฺนฺตีสฺติ สทฺทา ฯ ๖. ม. อุทาทริยฺนฺตีสฺติ ฯ
- # ๗. ม. สฺสฺยฺนฺตีสฺติ ฯ ๘. ม. ปาวูรณา ฯ ๙. ม. นิปชฺชียฺนฺตีสฺติ ฯ
- # ๑๐. ม. ปารุปียฺนฺตีสฺติ ฯ ๑๑. ม. ทาสา ฯ ๑๒. ม. รฺหติ ฯ เอวมฺปริปิ ฯ

เขตตวตฺถุสีเสน เจตฺถ วาปีตพาภาทีนึปี สงฺคหิตานึ ฯ
หิรณฺณนฺติ กหาปโณ ฯ สุวณฺณนฺติ ชาตฺรूपึ ฯ เตลึ
คหณฺณ โลหมาสโก ชตฺมาสโก ทารุมาสโกติ สพฺเพปี สงฺคหึ
คจฺจนฺติ ฯ กามนึคฺมราชธานีโยติ เอกกฺกุฎีกาที คาโม
อาปณฺยตฺโต นึคโม ฯ เอกสฺส รมฺโหล อาณาปวตฺติจฺจนัน ราชธานี ฯ
รจฺจนฺติ ชนปเทกเทถึ ฯ ชนปโทติ กาสึโกสลาที ชนปโท ฯ
โกโสติ จตฺพุพิโธ โกโส หตฺถึ อสฺสา (๑) รมฺวา ปตฺติ ฯ
โกจฺจาคารนฺติ ติวึชึ โกจฺจาคารึ ชนโกจฺจาคารึ ชณฺณโกจฺจาคารึ
วตฺถโกจฺจาคารึ ฯ ยึ กึณฺจึติ อนวเสสปรียาทานวจัน ฯ
รชณึยนฺติ รมฺเชตฺถึ ยุตฺตฏฺเฐน ฯ

อิโต ปรี ตึกฺวเสน ทสฺเสตฺถึ อตึตตฺตึคกชฺมตฺตตฺตึคกหึนตฺตึค-
โอกาสตฺตึคปโยคตฺตึคกามาวจรตฺตึคกฺวเสน ฉ (๒) ตึเก อาห ฯ

ตตฺถ อตึตตฺตึเก ตาว อตฺตโน สภาวึ อุปฺปาทาทีกฺขณฺ (๓)
วา ปตฺวา อตึกฺกนฺตาตี อตึตา ฯ ตทุกฺขมฺปี น อาคตาตี
อนาคตา ฯ ตึ ตึ การณฺ ปฏึจฺจ อุปฺปนฺนาตี ปจฺจอุปฺปนฺนา ฯ
อิทึ ภเวน ปรีจฺจนฺนึ (๔) ฯ ปฏึสนฺธิโต หึ ปฏึจฺจาย อตึตฺถเวสุ
นึพฺพตฺตา อนนฺตรภเว วา นึพฺพตฺตา โหณฺตุ กปฺปโกฏึส-
สทฺสสมตฺถเก วา สพฺเพ อตึตาเยว นาม ฯ จตฺติโต ปฏึจฺจาย
อนาคตภเวสุ นึพฺพตฺตนกา กามา อนนฺตรภเว วา นึพฺพตฺตนฺตา (๕)

๑. ม. อสฺโส ไรโธ ฯ ๒. ม. ฉตฺตึเก ฯ ๓. ม. อุปฺปาทาทีกฺขณฺ ฯ

๔. ม. ปรีจฺจนฺนึ ฯ ๕. ม. นึพฺพตฺตนฺตุ ฯ

กปโปโกฏิสตสหัสสมตฺถเก วา สพุเพ อนาคตาเยว นาม ฯ
จฺติปฺภูสฺนฺธิอนฺตเร ปวตฺตา กามา ปจฺจุปฺปนา นาม ฯ
อชฺมตฺตตฺติเก เอวํ ปวตฺตมานา มยํ อตฺตาคิ คหณํ
ภวิสฺสามาติ (๑) อิมินา วิย อธิปฺปาเยน อตฺตानํ อธิการํ กตฺวา
ปวตฺตา อตฺตโน สฺนฺตानเ ปวตฺตา ปาฏิปฺกุคฺคิกา กามา อชฺมตฺติกา
กามา นาม ฯ ตโต พหิภูตา ปน อินฺทฺริยพฺพุชา
วา อนินฺทฺริยพฺพุชา วา พหิพฺพุชา นาม ฯ ตตฺติยปํ ติทฺถยวเสน วุตฺตํ ฯ
หีนตฺติเก ฯ หีนาติ ลามกา ฯ มชฺฌิมาติ หีนป-
ณฺีตानํ มชฺฌเ ภวาคิ มชฺฌิมา ฯ อวเสสา อุตฺตมภูเจเน ปณฺีตา ฯ
อปี จ อฺปาทายฺปาทาย หีนมชฺฌิมปณฺีตตา เวทิตพฺพา ฯ
เนรยิกานํ หิ กามา โภฏิปฺปตฺตา หีนา นาม ฯ เต อฺปาทาย
ติรจฺจนาเนสุ นาคสุปฺณฺณานํ กามา ปณฺีตา นาม ฯ เสสฺติรจฺ-
ฉานคตानํ กามา มชฺฌิมา นาม ฯ เตสมฺปิ กามา หีนา ฯ
เต อฺปาทาย มหเสกฺขเปตानํ กามา ปณฺีตา นาม ฯ อวเสสานํ
กามา มชฺฌิมา นาม ฯ เตสมฺปิ หีนา ฯ เต อฺปาทาย
ชานปฺทานํ กามา ปณฺีตา นาม ฯ ปจฺจนฺตวาสิเน กามา มชฺฌิมา
นาม ฯ เตสมฺปิ หีนา ฯ เต อฺปาทาย คามโกชกานํ กามา
ปณฺีตา นาม ฯ เตสํ ปริจาริกานํ กามา มชฺฌิมา นาม ฯ
เตสมฺปิ หีนา ฯ เต อฺปาทาย ชนปฺทสามิกานํ กามา ปณฺีตา
๑. ส. ม. คมิสฺสามาติ ฯ

นาม ฯ เถลี ปริจาริกานํ กามา มชฺฌิมา นาม ฯ เตสมฺปิ
หีนา ฯ เเต อุปาทาย ปเทสราชนํ กามา ปณีตา นาม ฯ เถลี
อมจฺจานํ กามา มชฺฌิมา นาม ฯ เตสมฺปิ หีนา ฯ เเต
อุปาทาย จกฺกวตฺติรญฺโโล กามา ปณีตา นาม ฯ ตสฺส อมจฺจานํ
กามา มชฺฌิมา นาม ฯ ตสฺสปี หีนา ฯ เเต อุปาทาย ญมฺม-
เทวานํ กามา ปณีตา นาม ฯ เถลี ปริจาริกานํ เทวานํ
กามา มชฺฌิมา นาม ฯ เตสมฺปิ หีนา ฯ เเต อุปาทาย
จาตุมหราชิกเทวานํ (๑) กามา ปณีตาติอาทินา นเยน ยาว
อกนิฏฺฐเทวานํ กามา มตฺถกปฺปตฺตา ปณีตา นาม ฯ เอวํ
อุปาทายูปาทาย หีนมชฺฌิมปณีตกามา (๒) เวทิตพฺพา ฯ

โโอกาสตฺติเก อาปายิกา กามาติ อวฺชฺฌิสงฺขาเตสุ (๓)
อปคตอเยสุ จตฺตสุ อปาเยสุ นิพฺพตฺตกามา อาปายิกา กามา ฯ
มนุสฺเสสุ นิพฺพตฺตกามา มานุสิกา ฯ เทเวสุ นิพฺพตฺตกามา
ทิวฺพา ฯ

ปโยคตฺติเก (๔) ปจฺจุปฺภูจิตานํ กามานํ ปริญฺญชฺชนโต
จเปตฺวา เนรยิกे เสสอพายสฺตฺตานํ มนุสฺसानํ จาตุมหราชิกे
เทเว อุปาทาย ยาว ตฺสิตกายิกานญจ เทวานํ กามา ปจฺจุปฺภูจिता
กามา นาม ฯ ปกคิปปฺภฺยิตฺตารมฺมณโต อติเรเกน รमितฺตกา-
กาเล ยถารุจิตํ อารมฺมณํ นิมนฺนิตฺวา นิมนฺนิตฺวา รมนฺตํ นิมนฺนิตํ

๑. ม. จาตุมหราชิกานํ เทวานํ ฯ ๒. ม. หีนมชฺฌิมปณีตกา ฯ

๓. ม. อวชฺฌิสงฺขาเตสุ ฯ ๔. ม. ลโยคตฺติเก ฯ

เทวานํ กามา นิรมิตา กามา นาม ฯ อตุตโน อชฺฌาสยํ
ถตุวา ปเรหิ นิรมิตे อารมฺมणे เสวนุตฺติ ปฺรนิรมิตวสวตุตฺนํ
กามา ปฺรนิรมิตา กามา นาม ฯ ปฺริคฺคหิตาติ มยฺหิ เอตฺนฺติ
คหิตา กามา ฯ อปฺริคฺคหิตาติ ตถา อคฺคหิตา (๑) อตุตฺรกูรฺกานํ
กามา ฯ มมายิตาติ ตณฺหาวเสน มม เอตฺนฺติ คหิตา ฯ
อมมายิตาติ วุตฺตปฏฺิปกฺขา ฯ

สพฺเพปี กามาวจฺรา ฐมฺมาติ เหฏฺฐโต อวิจฺนิริยํ ปฺริยฺนฺตํ
กริตฺวาติอาทินา (๒) นเยน วุตฺเตสุ กามาวจฺรฐมฺเมสุ ปฺริยาปฺนฺนา ฯ
ตตุรายํ วจนฺตฺโต อุตฺทานโต เทว กามา วตุตฺกาโม จ กิเลส-
กาโม จา (๓) ฯ ตตุถ กิเลสกาโม อตุตโต ญฺนฺทราโค ฯ วตุตฺกาโม
เตฏฺฐมกฺวฏฺฐํ (๔) ฯ กิเลสกาโม เจตุถ กามตฺติติ กามो ฯ อิตโร
กามียตฺติติ (๕) ฯ ยสฺมี ปน ปเทเส ทฺวิโรเปโส กามो ปวตุตฺติวเสน
อวจฺรติ โส จ (๖) จตุณฺนํ อปายานํ มนุสฺसानํ ญฺนฺนญจ เทวโลกานํ
วเสน เอกาทสฺวิโร ปเทโส กามो เอตุถ อวจฺรตฺติติ กามาวจโร ฯ
ตตุถ ปฺริยาปฺนฺนฐมฺเม สนฺธาย สพฺเพปี กามาวจฺรา ฐมฺมาติ
วุตฺตํ ฯ อตุตโน สภาวํ ฐาเรนฺตฺติติ ฐมฺมา ฯ รูปาวจฺรา
ฐมฺมาติ เหฏฺฐโต พุรฺหมโลกํ [๗] อนฺโต กริตฺวาติ อาทินา นเยน
๑. ม. อปฺริคฺคหิตา ฯ ๒. ม. กริตฺวาติอาทินา ฯ ๓. ม. จาติ ฯ
๔. ม. เตฏฺฐมกํ วุฏฺฐํ ฯ ๕. ม. กามียตฺติติ กามตฺติ นตุติ ฯ
๖. ม. จสทฺโท นตุติ ฯ ๗. ม. เอตุถนฺตฺเร ปฺริยฺนฺตํ กริตฺวา อฺปฺริโค
อกนิฏฺฐเจ เทเวติ ทิสฺสตี ฯ

วุดฺดานํ รูปาวจรธมฺมานํ วเสน สพฺเพปี ธมฺมา รูปาวจรา ฯ
ธมฺมา (๑) ฯ อรูปาวจรา ธมฺมาติ เหฏฺฐโต อากาसानญายตฺนุปกะ
เทเว [๒] อนฺโต กริตฺวาที อาทินา นเยน วุดฺตา สพฺเพปี
อรูปาวจรา ธมฺมา ฯ ตตฺถ รูปे อวจรรนฺตฺติติ รูปาวจรา ฯ
อรูเป อวจรรนฺตฺติติ อรูปาวจรา ฯ

ตณฺหาวตฺตูกาติ ปตฺติฏฺฐญฺเณ จ การณญฺเณ จ ตณฺหาย
วตฺตูกตา ฯ ตณฺหารมฺมณฺนาติ (๓) เต อาลมฺพิตฺวาเว ตณฺหาปวตฺติ-
วเสน ตณฺหาย อารมฺมณญฺตฺตา ฯ กามนียญฺเณนาติ ปจฺจา-
สีลิตพฺพญฺเณ ฯ รชนียญฺเณนาติ รณฺเชตฺถํ ยุตฺตญฺเณ ฯ
มทนียญฺเณนาติ กุลมทาทีมทํ อูปฺปาทนียญฺเณ (๔) ฯ ตตฺถ
กตเม วตฺตูกามา มนาปีกา รูปาติอาที กตฺวา
ยํ กิลฺลิจิ รชนียํ วตฺตุนฺตฺติ ปรีโยसानํ สวิณฺณานก-
อวิณฺณานกวเสน วุดฺตํ ฯ อวเสสํ เอกจตฺตูกาธิกณฺตฺติกนฺตฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ

เอวํ วตฺตูกามํ ทสฺเสตฺวา กิเลสคามํ ทสฺเสตฺถํ กตเม กิเลส-
กามาติอาทีมาห ฯ ตตฺถ ฉนฺโทติ พุพฺพลราโค ฯ ราโคติ
ตโต พลวตโร ฯ อูปฺริ ตโยปี รากา อิเมหิ พลวตรา ฯ กามะสูติ
ปญฺจสุ กามคฺเณสุ ฯ กามจฺฉนฺโทติ กามสงฺขาโต ฉนฺโท ฯ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตฺเร ปรียนฺตํ กริตฺวา อูปฺริโต
เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนุปกะ เทวาติ ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. ตณฺหารมฺมณฺนาติ เต
อาลมฺพิตฺวาเวติ นตฺถิ ฯ ๔. ม. กุลมทาทีมทํ ฯ

น กตฺตกมฺยตาจฺนุโท น ฐมฺมจฺจฺนุโท ฯ กามนฺวเสณ รัชฺชนฺวเสณ
จ กาโมเยว ราโค กามราโค ฯ กามนฺวเสณ นนฺทนฺวเสณ จ
กาโม (๑) นนฺที กามนฺนฺที ฯ เอวํ สพฺพตฺถ กามตฺถํ
วิทิตฺวา ตณฺหาณฺนุเจณ กามตณฺหา ฯ สีนฺहनฺนุเจณ กาม-
สีนฺโห (๒) ฯ ปริทฺยฺहनฺนุเจณ กามปริพาโห ฯ มุจฺจณฺนุเจณ
กามมุจฺจา ฯ คิลิตฺวา ปรินิจฺจาปนฺนุเจณ กามชฺโฆสํ ฯ
วฏฺฏสฺมี โอฆฺเมหิ (๓) โอสีทาเปตฺติติ กาโมโฆ ฯ วฏฺฏสฺมี โยเชตฺติ
กามโยโค ฯ ทพฺพหฺวเสณ (๔) ตณฺหาทิกฺกุจฺจํ คหณฺ (๕) อุปาทานํ ฯ
จิตฺตํ นีวรติ ปริโยนฺนุชฺตฺติ (๖) นีวรณฺ ฯ อทฺทสนฺติ อทฺททฺขี ฯ
กามาติ อาลปนํ ฯ เตติ ตว ฯ มุลนฺติ ปติจฺจํ ฯ สงฺกปฺปาติ
ปริกปฺเปน ฯ น ตํ สงฺกปฺปยิสฺสามิติ ตํ ปริกปฺปนํ น กริสฺสามิ ฯ
น เหนสิตฺติ น ภวิสฺสฺสํ ฯ อิจฺจฺมานสฺสาติ ปจฺจาสิสฺนตฺสฺส ฯ
สาทฺธิยฺมานสฺสาติ อสฺสาทฺธิยฺมานสฺส ฯ ปตฺถยฺมานสฺสาติ (๗) ปฏฺจณฺ (๘)
อุปฺปาเทนฺตฺสฺส ฯ ปิหฺยฺมานสฺสาติ ปาปฺณิตฺตํ อิจฺจํ อุปฺปาเทนฺตฺสฺส ฯ
อภิขปฺปฺมานสฺสาติ ตณฺหาหฺวเสณ ติตฺตํ น (๑๐) อุปฺปาเทนฺตฺสฺส ฯ
อถ วา อภิวทฺนฺตฺสฺส ฯ ขตฺตฺยสฺส วาติอาทิจฺจฺชฺชาติวเสณ วุตฺตํ ฯ
คหฺนุจฺจฺส วา ปพฺพชิตฺสฺส วาติ ลิงฺควเสณ วุตฺตํ ฯ เทวสฺส วา
๑. ม. กาโมเยว นนฺที กามนฺนฺที ฯ ๒. ม. กามสีนฺโห ฯ ๓. ม. โอฆฺเมหิ ฯ
๔. ม. ทพฺพหฺวเสณ ฯ ๕. ม. ตณฺหาทิกฺกุจฺจํคหณฺ ฯ ๖. ม. ปริโยนฺนุชฺตฺติ ฯ
๗. ม. โหนสิตฺติ ฯ ๘. ม. ปตฺถยฺมานสฺสาติ ฯ ๙. ม. ปตฺถณฺ ฯ
๑๐. ม. นสทฺโท นตฺถิ ฯ

มนุสฺสสฺส วาติ อุปฺปตฺติวเสน วุตฺตํ ฯ อิฆฺมตฺติติ นิปฺพชฺชติ ฯ
สมิฆฺมตฺติติ สมฺมา นิปฺพชฺชติ อิฆฺมติ วิเสสรูปปฏิลาภวเสน ฯ
ลภติ ทสฺสเนียรูปปฏิลาภวเสน ฯ ปฏิลภติ ปสาทเนียรูปปฏิลาภ-
วเสน ฯ อธิคจฺจติ สณฺจานรูปปฏิลาภวเสน ฯ วินฺทติ

ฉวิปฺปสาทรูปปฏิลาภวเสน ฯ อถ วา ปุณฺณมเหตุเตน (๑)
อิฆฺมติ ฯ ชาติมเหตุเตน ลภติ ฯ อีสฺสรियมเหตุเตน
ปฏิลภติ ฯ สุขมเหตุเตน อธิคจฺจติ ฯ สมฺปตฺติมเหตุเตน
วินฺทตฺติติ ฯ

เอกํสวณฺณนฺติ เอกโกฏฺฐาสวณฺํ ฯ เอกํสํ จีวรํ กตฺวา
เอกํสพฺยากรณฺิโย ปโยหฺตืออาทิสฺสู วีย อนนํสคฺคณฺปฏิกฺเขโป ฯ
นิสฺสํสวณฺณนฺติ สํสยวิริทวณฺํ สนฺเทหปฏิกฺเขปวณฺณนฺติ
อตุโล ฯ นิกฺกงฺขวณฺณนฺติ กถมิทํ กถมิทฺนฺติ กงฺขา ปฏิกฺเขปวณฺํ ฯ
อเทฺวชฺฉวณฺณนฺติ ทฺวิธาภาวํ เทฺวชฺฉํ ตทภาเวน (๒) อเทฺวชฺฉวณฺํ ฯ
ทฺวิธาภาววิริทํ อเทฺวชฺฉวณฺณา พุทฺธาติอาทิสฺสู วีย วิมฺติ-
ปฏิกฺเขโป ฯ อเทฺวพุทฺทวณฺณนฺติ ทฺวิททยาภาเวน อเทฺวพุทฺทํ ฯ
อติหาสาติ เทฺวพุทฺทปฏิกฺเขปวณฺํ ฯ นิโยควณฺณนฺติ เอกสฺมี
อตุเถ เทฺว น ยฺยชฺชนฺตฺติติ นิโยควณฺํ ทฺวิธาปถปฏิกฺเขโป ฯ
อณฺุตฺตล ปน นิโยคา อนนาคตารมฺมณฺา นตฺถิติ อาคตํ ฯ
อปณฺณกวณฺณนฺติ สลฺลาปรหิตํ (๓) สारวณฺํ อวิรทฺทการณฺํ
๑. ม. ปุณฺณมเหตุเตน ฯ ๒. ม. ตํ อภาเวน ฯ ๓. ม. ปลาสรหิตํ ฯ
๔. ม. อวิรทฺทการณฺํ ฯ

อปณฺณกํ จานเมเกติอาทีสุ วีย ฯ อปณฺณกมณฺิ (๑) วีย
สปรปติฏฺฐจวณฺิ ฯ อวตฺถาปนวจนเมตฺนฺติ เอตํ วจณฺิ โอตริตฺวา
ปรติฏฺฐิตํ สนฺติฏฺฐาปนํ จปนํ ฯ

ยานิ อิมสฺมี มหานิทฺเทเส วิภตฺตี อาริปฺตานิ ปทานิ
ตานิ วิภตฺตี คจฺจนฺตานิ ตีหิ การณฺเหหิ วิภตฺตี คจฺจนฺติ นานา
โหนฺตานิ จตฺตูหิ การณฺเหหิ นานา ภวณฺติ ฯ อปรทีปนา ปเนตฺถ
เทว จานานิ คจฺจนฺติ ฯ กถํ ตานิ หิ พุยฺยชนวเสน
อุปรสคฺควเสน อตฺถวเสน จาติ (๒) อิมเหหิ ตีหิ การณฺเหหิ วิภตฺตี
คจฺจนฺติ ฯ ตตฺถ โโกโร กุชฺฌนา กุชฺฌิตตฺตํ โทโส ทุสฺสนา (๓)
ทฺฐิตตฺตฺตฺนฺติ เอวํ พุยฺยชนวเสน วิภตฺตฺติคฺมณฺํ เวทิตฺพุพฺพิ ฯ
เอตฺถ (๔) หิ เอโกว โโกโร พุยฺยชนวเสน เอวํวิภตฺตี คโต (๕) ฯ อิชฺฌมติ
สมิชฺฌมติ ลภติ ปฏฺฐิลภติ [๖] คจฺจนฺติ อธิคจฺจนฺตีติ เอวํ ปน อุปรสคฺควเสน
วิภตฺตฺติคฺมณฺํ เวทิตฺพุพฺพิ ฯ ปณฺฑิตฺจํ โกสลลํ เนปฺปญฺญํ (๗) เวทิตฺพุพฺพิ
จินฺดา อุปรปริกฺขาติ เอวํ อตฺถวเสน วิภตฺตฺติคฺมณฺํ เวทิตฺพุพฺพิ ฯ
เตสุ ปิตฺติปฺทนิทฺเทเส ตาว อิมาทิสฺโส วิภตฺตฺติโย ลพฺภณฺติ ฯ
ปีติ ปาโมชฺชนฺติ หิ พุยฺยชนวเสน วิภตฺตฺติคฺมณฺํ โหติ ฯ อาโมทนา
ปโมทนา หาโส ปหาโสติ อุปรสคฺควเสน ฯ วิตฺติ ตฺถุจฺจ โอทกฺขํ
อตฺตมฺนตาติ อตฺถวเสน ฯ อิมินา นเยน สพฺพปฺทนิทฺเทเสสุ
๑. ม. อปณฺณกมณฺิ ฯ ๒. ม. วาติ ฯ ๓. ม. ทุสฺสนา ฯ ๔. ม. ตตฺถ ฯ
๕. ม. เอวํ วิภตฺตี ลภติ ฯ ๖. ม. เอตฺถนฺตฺเร คจฺจนฺตีติ ทิสฺตีติ ฯ
๗. ม. เนปฺปญฺญํ ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตเทสวณฺณา หน้า 27

วิภคฺติคฺคณํ เวทิตพฺพํ ฯ นานา โหนฺตานิปี นามนानตฺเตน
ลกฺขณนानตฺเตน กิจฺจนานตฺเตน ปฏิกฺเขปนानตฺเตนาติ อิมฺหิ
จตุหิ การณฺเห นานา โหนฺติ ฯ ตตฺถ กตโม [๑] พฺยาปาโท [๒]
โหติ โย ตสฺมี สมเย โทโส ทูสนาติ เอตฺถ พฺยาปาโทติ วา
เทวปี เอโก (๓) โกโรเอว นามน ปน นานตฺตํ คตาติ เอวํ นาม-
นानตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ ราสฺสฺสฺสฺส จ ปณฺจปี ขนฺธา เอโกว
ขนฺธโร โหติ ฯ เอตฺถ ปน รูปํ รูปปฺนลกฺขณํ เวทนา เวทียิต-
ลกฺขณา สลฺลยา สลฺลขานนลกฺขณา เจตนา เจตยิตลกฺขณา
วิญฺญาณํ วิชานนลกฺขณนฺติ อิมิณา ลกฺขณนानตฺเตน ปณฺจกฺขนฺธา
โหนฺติ ฯ เอวํ ลกฺขณนानตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ จตฺตารो
สมฺมปฺปชานา อิทฺ ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนํ ปาปกานํ อกฺุสลาณํ
ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทฺหตีติ เอกเมว วีริยํ
กิจฺจนานตฺเตน จตฺตฺสฺสฺสฺส อากตํ ฯ เอวํ กิจฺจนานตฺเตน
นानตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ จตฺตารอ อสทฺธมฺมา โกธกรฺตฺตา น
สทฺธมฺมกรฺตฺตา มกฺขกรฺตฺตา น สทฺธมฺมกรฺตฺตา ลากฺกรฺตฺตา น
สทฺธมฺมกรฺตฺตา สกฺการกรฺตฺตา น สทฺธมฺมกรฺตฺตาติ เอวมาทิสฺสฺส ปน
ปฏิกฺเขปนानตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ อิมานิ ปน จตฺตาริ
นानตฺตานิ น ปีติยาเยว ลพฺภนฺติ สพฺเพสุปี ยถาลาภวเสน
ลพฺภนฺติ ฯ ปีติยา หิ ปีตีติ นามํ จิตฺตฺสฺสฺส จิตฺตฺนฺติ นามํ ฯ ปีติ จ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ตสฺมี สมเยติ ทิสฺสฺสฺสฺส ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร
โหตีติ ทิสฺสฺสฺสฺส ฯ # ๓. ม. เอเต ฯ

ฆรณลกฺขณา เวทนา เวทียิตลกฺขณา สญฺญา สญฺชานนลกฺขณา
 เจตนา เจตยิตลกฺขณา วิญฺญาณํ วิชานนลกฺขณํ ฯ ตถา ปีติ
 ฆรณกิกฺขา เวทนา อนุกฺวณกิกฺขา สญฺญา สญฺชานนกิกฺขา
 เจตนา เจตยิตกิกฺขา วิญฺญาณํ วิชานนกิกฺขณฺติ เอวํ กิกฺขนานตฺเตน
 นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ ปฏิกฺกเขปนานตฺตํ ปีติปเท นตฺถิ ฯ
 อโลภาทินิทฺเทเส ปน อโลโก อลฺลพฺภนา อลฺลพฺภิตตฺตุนฺติอาทินา
 นเยน ลพฺภตฺติ เอวํ ปฏิกฺกเขปนานตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ
 เอวํ สพฺพปทนิทฺเทเสสุ ลพฺภมานวเสน จตฺตพฺพิชฺมปี นานตฺตํ
 เวทิตพฺพํ ฯ

อปรทีปนา [๑] ปน ปทตฺตฺติ วา โหติ ทพฺพีกมมํ วาติ เอวํ เทว
 จานานิ จจฺจติ ฯ ยญฺจิจิโกญฺญา อฺปปิเพนฺเตน วิย หิ สกิเมว
 ปีติตฺติ วุคฺเต เอวํ (๒) ตํ ปทํ สฺสฺสฺสฺส มณฺฑิต วิญฺจิตฺตํ (๓) นาม
 น โหติ ปฺนปฺปฺนํ พยฺยชฺนวเสน อฺปสฺสฺสฺสวเสน อตฺถวเสน
 ปีติ ปาโมหุชฺชํ อาโมทนา ปโมทนา หาโส ปหาโส วิคฺคิตฺติ
 วุคฺเต สฺสฺสฺสฺส มณฺฑิต วิญฺจิตฺตํ (๓) นาม โหติ ฯ ยถา หิ
 ทหรกฺุมารํ นฺหาเปตฺวา มโนรมํ วตฺถํ ปฺริทหาเปตฺวา ปุปฺพานิ
 ปิพนฺธาเปตฺวา อกฺขิณี อณฺชิตฺวา (๔) อถสฺส นลาญฺเฏ เอกเมว
 มโนสฺสฺสฺส (๕) กเรยฺย น ตสฺสฺสฺส เอตฺตาวตา จิตฺตตฺติลโก
 นาม โหติ นานาวณฺเณหิ ปน ปฺริวาเรตฺวา ปินฺทฺตฺตฺติ ติเนสฺส (๖)

๑. มงฺ เอตฺถนตฺเร ปนสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. ม.เอตํ ฯ
 # ๓. ม. สฺสฺสฺสฺส มณฺฑิตวิญฺจิตฺตํ ฯ ๔. ม. อณฺชิตฺวา ฯ
 # ๕. ม. มโนสฺสฺสฺสพินฺทํ ฯ ๖. ม. ปินฺทฺตฺตฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตฺเทสวณฺณา หน้า 29

จิตตติลโก นาม โหติ ฯ เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ อัย
ปทตฺถุติ นาม ฯ พุณฺณวเสน ปน อุปสคฺควเสน อตฺถวเสน
จ ปฺนปฺปฺนํ ฆณฺณเมว ทพฺพหิกมฺมํ นาม ฯ ยถา หิ อาวุโสติ वा
ภนฺเตติ वा ชกฺโขติ वा สप्โปติ वा วุตฺเต ทพฺพหิกมฺมํ นาม น
โหติ อาวุโส อาวุโส ภนฺเต ภนฺเต ชกฺโข ชกฺโข สप्โป สप्โปติ วุตฺเต
ปน ทพฺพหิกมฺมํ นาม โหติ เอวเมว สกฺกเทว ยญฺจิกฺโกฏฺฐิยา
อุปปีเพนฺเตน วิย ปิตฺติ วุตฺตมตฺเต ทพฺพหิกมฺมํ นาม น โหติ ฯ
ปฺนปฺปฺนํ พุณฺณวเสน อุปสคฺควเสน อตฺถวเสน ปิตฺติ ปาโมชฺชํ
อาโมทนา ปโมทนา หาโส ปหาโส วิตฺติติ วุตฺเตยว ทพฺพหิกมฺมํ
นาม โหติติ เอวํ อปรทีปนา เทว จานานิ กจฺจติ ฯ เอตฺตฺสาปี
วเสน ลพฺภมานกปทนิทฺเทเสสุ สพฺพตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺपो ฯ
ตตฺถ ปิณฺยตีติ ปิตฺติ ฯ सा समुपियायनलग्धना कायजित्त-
पिन्नरसा फ़न्नरसा वा ओत्थयपञ्जुपञ्जाना ฯ या पञ्जगाम-
कुण्णपिण्डियुत्तादि या रूपातिपञ्जगामโกण्णजासपिण्डियुत्ता पित्ति ฯ
सा पिณฺยตีติ ปิตฺติ อิทํ สภาวปทํ ฯ ปมฺพิตฺตสฺส ภาโว ปาโมชฺชํ ฯ
อาโมทนากาโร อาโมทนา ฯ ปโมทนากาโร ปโมทนา ฯ
ยถา वा ฆेसฺชชานํ वा เตลानํ वा อุโณทฺทกสิโตนฺทกานํ वा เอกโต
กรณํ โมทนาติ วุจฺจติ เอวมยฺมปิ ปิตฺติชฺมมานํ เอกโต กรณฺณ
โมทนา ฯ อุปสคฺควเสน ปน มณฺเฑตฺวาอาโมทนา ปโมทนาติ
๑. ม. สกฺกเทว ฯ ๒. ม. ยา ฯ ๓. ม. ยา ฯ ๔. ม. ปิตฺติ ฯ ๕. ม. ปมฺพิตฺตสฺส
ภาโว ฯ ๖. ม. ปิตฺติชฺมมานํ ฯ ๗. ม. มณฺเฑตฺวา ฯ

วฺตุตา ฯ หาสฺเตตีติ หาสฺโต ฯ ปหาสฺเตตีติ ปหาสฺโต ฯ
หฺนฺจฺปฺปหฺนฺจฺการานํ เอตํ อธิวณฺํ ฯ วิตุตีติ วิตุตฺติํ ฌนฺสฺเสตํ
นามํ ฯ อัยํ ปน โสมนฺสฺสฺปจฺจยฺตุตา วิตุตฺติสฺริกฺขฺตาย วิตุตฺติ ฯ
ยถา หิ ฌนฺโน ฌนํ ปฏฺิจฺจ โสมนฺสฺสํ อฺปฺปชฺชติ เอวํ ปิตฺติมฺโตปฺปิ ตี
ปฏฺิจฺจ โสมนฺสฺสํ อฺปฺปชฺชติ ฯ ตสฺมา วิตุตีติ วฺตุตา ฯ
ตฺถุจฺจิติ สภาวสณฺจิตาย ปิตฺติยา เอตํ นามํ ฯ ปิตฺติมา ปน ปุคฺคโล
กายจิตฺตานํ อุกฺกตตฺตา อพฺภุกฺกตตฺตา อฺทฺทฺคฺโคติ วุจฺจติ อฺทฺทฺคฺคฺสฺส ภาโว
โอบทฺถํ ฯ อตฺตโน มนฺตา อตฺตมนฺตา ฯ อนฺนํ อธิวณฺํ
หิ มโน ทฺถุชฺปทฺถุจฺจานตฺตา น อตฺตโน มโน นาม โหติ ฯ
อฺนํ อธิวณฺํ สฺชฺชปทฺถุจฺจานตฺตา อตฺตโน มโน นาม โหติ ฯ
อิตฺติ อตฺตโน มนฺตา อตฺตมนฺตา สกมนฺตา สกมนฺสฺส ภาโวติ อตฺตโน ฯ
สา ปน ยสฺมา น อญฺญสฺส กสฺสจฺจ อตฺตโน มนฺตา จิตฺตสฺเสว ปน
โสภณภาโว (๑) เจตฺตํ โภจฺจํ โมจฺจํ ตสฺมา อตฺตมนฺตา จิตฺตสฺสชาติ วฺตุตา ฯ
จิตฺตวิจฺจิตฺตตฺตา จิตฺตํ ฯ อารมฺมณํ มนฺติ (๒) ชานาตีติ มโน ฯ
มานสฺสฺส มโน เอว อนฺตฺลิกฺขจโร ปาสฺโต ยวายํ จรฺติ มานสฺสฺส
หิ เอตฺถ มนฺสฺมปฺยตฺตคฺคทฺทํ มานสฺสฺส วิตุตฺติ ฯ

ถํ หิ ภควา ตฺถุหํ สวโก สาสเน รโต
อฺปฺปตฺตมานสฺส เสกฺโข (๑๐) กาลํ กยฺรา ฌนฺสฺสฺสชาติ

๑. ม. ปิตฺติมฺโตปฺปิ ฯ ๒. ม. ตฺถุจฺจิติ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร อพฺภุกฺกตตฺตาติ
ทิสฺสฺสติ ฯ ๔. ม. อนฺนํ อธิวณฺํ ฯ ๕. ม. อธิวณฺํ ฯ ๖. ม. เอตฺถนฺตเร
สกมนฺตาติ ทิสฺสฺสฺสติ ฯ ๗. ม. ปเนสา ภาโว ฯ ๘. ส. ม. มินฺมานํ ฯ
๙. ม. ยวายํ ฯ ๑๐. ส. เสกฺโข ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตฺเทสวณฺณา หน้า 31

เอตถ อรหตฺตํ มานสนฺติ วุตฺตํ ฯ อิธ ปน มโน เอว มานสิ
พฺยณฺชนวเสน เหน้ ปทํ วฑฺฒิตํ ฯ หทยนฺติ จิตฺตํ ฯ จิตฺตํ วา เต
จิปิสุสํมิ หทยํ วา เต ผาเสสุสํมิติ เอตถ อุโร หทยนฺติ วุตฺตํ ฯ
หทยา หทยํ อญฺโโล (๑) อญฺญา ยตฺตจฺตีติ (๒) เอตถ จิตฺตํ ฯ วกกํ
หทยนฺติ เอตถ หทยวตฺตํ ฯ อิธ ปน จิตฺตเมว อพฺภนฺตรภูเจน
หทยนฺติ วุตฺตํ ฯ ตเมว ปริสุทฺธภูเจน ปณฺฑริ ภวํกํ
สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ ยถาห ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตณฺจ
โฆ อากนฺตฺเกหิ อุปฺกฺกิเสเสหิ อุปฺกฺกิลิฏฺจนฺติ ฯ (๕) ตโต
นิกฺขนตฺตดา ปน กุสลมฺปิ กงฺกาย นิกฺขนตา นที กงฺกา วिय
โคธาวริโต (๑) นิกฺขนตา โคธาวรี วिय จ ปณฺฑรณฺเดว
วุตฺตํ ฯ มโน มนายตฺนนฺติ อิธ ปน มโนคณฺ्हํ มนโสว (๔)
อายุตฺนภาวทีปนตฺถํ ฯ

เตเนตํ ทีเปติ นยิทํ เทวายนํ วिय มนฺสุส อายุตฺนตฺตดา
มนายตฺนํ อถ โฆ มโน เอว อายุตฺนํ มนายตฺนนฺติ ฯ เอตถ (๕)
นิवासณฺฏจฺานญฺเจน อากรญฺเจน สโมสฺรณญฺจฺานญฺเจน สยฺชาติ-
เทสญฺเจน การณฺญฺเจน จ อายุตฺนํ เวทิตพฺพํ ฯ ยถา (๖) หิ โลเก
อิสฺสรายตฺนํ เทวายนนฺติ (๗) เอตถ (๘) อาทีสุ นีवासณฺฏจฺานํ
อายุตฺนนฺติ วุจฺจติ ฯ สุวณฺณายตฺนํ รชตายนนฺติอาทีสุ
๑. ม. มณฺเฑ ฯ ๒. ม. ตจฺจตีติ ฯ ๓. ม. โคธาวริโต ฯ
๔. ม. มนฺสุเสว ฯ ๕. ม. ตตฺถ ฯ ๖. ม. ตถา ฯ
๗. ม. วาสูเทวายนนฺติอาทีสุ ฯ ๘. ม. อัย อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

อาภโร ๑ สาสเน ปน มโนเรเม อายตเน เสวนฺติ นํ วิหังคมาตี-
อาทิสฺส สโมสรรณฺญานํ ๑ ทกฺขินาปโถ กุณฺนมายตฺนนฺติอาทิสฺส
สญฺชาตีเทโส ๑ ตตฺร ตเตรว สกฺขิภพฺพตํ (๑) ปาปุณาตี สติ (๒)
อายตเนตีอาทิสฺส การณํ ๑ อธิ ปน สญฺชาตีเทสฺสญฺเจเน สโมสรรณฺญ-
จานฺญฺเจเน การณฺญฺเจนาตี ติธาปี วตฺตตี ๑ ผสฺสาทโย หิ
ธมฺมา เอตฺถ สญฺชายนฺตีตี สญฺชาตีเทสฺสญฺเจเนปี เอตํ
อายตฺนํ ๑ พหิทฺธา รุปสทฺทกนฺธรสโผฏฺจพฺพา อารมฺมณ-
ภาเวเนตฺถ โอสฺรณฺตีตี สโมสรรณฺญานฺญฺเจเนปี อายตฺนํ ๑
ผสฺสาทินํ ปน สหชาตาที (๓) ปัจจยฺญฺเจเน การณตฺตา
การณฺญฺเจเนปี อายตฺนนฺติ เวทิตพฺพิ ๑ ตเทว มนฺนลกฺขณ
อินฺทฺญฺจํ การเตตีตี อินฺทฺริยํ มโน เอว อินฺทฺริยํ
มนินฺทฺริยํ ๑

วิฆานาตีตี วิญฺญาณํ ๑ วิญฺญาณเมว ขนฺโธ วิญฺญาณกฺ-
ขนฺโธ ๑ ตสฺส ราสีอาทิวเสเน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ๑ มหา-
อุทกฺกขนฺโธเตว สงฺขํ (๔) กจฺจตีตี เอตฺถ หิ ราสฺสญฺเจเน ขนฺโธ
วฺตุโต ๑ สีลกฺกขนฺโธ สมาริกฺกขนฺโธตีอาทิสฺส กุณฺญฺเจเน ๑
อทุทสา โข ภควา มหนตฺติ ทารุกฺกขนฺธนฺติ เอตฺถ ปณฺณตฺติมตฺตญฺเจเน ๑
อธิ ปน รุพฺพิโต ขนฺโธ วฺตุโต ๑ ราสฺสญฺเจเน หิ วิญฺญาณกฺกขนฺธสฺส
เอกเทโส เอกํ วิญฺญาณํ ๑ ตสฺมา ยถา รุกฺกขสฺส เอกเทสํ

๑. ม. สกฺขิภพฺพตํ ๑ ๒. ม. สติ สติ อายตเนตี ๑

๓. ม. สหชาตาทีปัจจยฺญฺเจเน ๑ ๔. ม. สงฺขํ ๑

ฉินฺทนุโต รุกข์ ฉินฺทตีติ วุจฺจติ เอวเมว วิญฺญาณกฺขนฺธสุส
เอกเทสภูตํ เอกมปี วิญฺญาณํ รูปฺหิตโต วิญฺญาณกฺขนฺธโรติ วุตฺตํ ฯ
ตชฺชา มโนวิญฺญาณชาตฺติ เตสํ ผสฺสาทีนํ ฌมฺมานํ
อนุจฺจนวีกา มโนวิญฺญาณชาตฺ ฯ อิมสฺมี [๑] ปเท
เอกเมว จิตฺตํ มนฺนญฺเจน (๒) มโน ฯ วิชานนญฺเจน วิญฺญาณํ ฯ
สภาวญฺเจน นิสฺสตตฺตญฺเจน วา ชาตฺติ ตีหิ มโนนาเมหิ
วุตฺตํ ฯ

สทฺลโตติ อวิขฺหิตโต ฯ สทฺชาโตติ สทฺธี นิกฺกโต ฯ
สํสฺสญฺโจติ สํสฺสโก หุตฺวา จิตโต ฯ สมฺปยุตฺโตติ สมํ ปกาเรหิ
ยุตฺโต ฯ กตฺเมหิ ปกาเรหิ (๔) ฯ เอกุปฺปาทาทีหิ ฯ นตฺถิ
เกจฺจ ฌมฺมา เกหิจฺจ ฌมฺเมหิ สมฺปยุตฺตาติ ฯ อามนฺตา ฯ (๑) อิติ หิ
อิมสฺส ปญฺหสฺส ปฏิกฺเขเป (๕) นนฺ อตฺถิ เกจฺจ ฌมฺมา เกหิจฺจ [๖]
สทฺลตา สทฺชาตา สํสฺสจฺจา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา
เอการมฺมณาติ เอวํ เอกุปฺปาตคาทีนํ วเสน สมฺปโยคตฺถิ
เอกุปฺปาตคาทีหิ สมํ ปกาเรหิ ยุตฺโต สมฺปยุตฺโต ฯ เอกุปฺปาโทติ
เอกโต นิโรธา ฯ เอกนิโรธาติ เอกโต นิโรธา ฯ เอกวตฺถุโกติ
หทฺยวตฺถุวเสน เอกวตฺถุโม ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร หิสฺสทฺโท ทิสฺสตีติ ฯ ๒. ม. มินฺนญฺเจน ฯ

๓. ม. ตีหิ นาเมหิ ฯ ๔. ม. ปกาเรหิตีติ ฯ ๕. ม. ปฏิกฺเขเป ฯ

๖. ม. เอตฺถนฺตเร ฌมฺเมหิตี ทิสฺสตีติ ฯ

เอตฺถ สหคตสทฺโท ตพฺภาเว โวกิณฺเณ อารมฺมเณ นิสฺสเย
สํสฺสฺสเจติ ปณฺจสุ อตฺถเสสุ ทิสฺสตี ชินฺวเจเน ฯ ยายํ ตณฺหา
โปโนภฺวิกา (๑) นนฺทิราศสหคตาติ เอตฺถ ตพฺภาเว เวทิตพฺโพ
นนฺทิราศกฺวตาติ อตฺถโธ ฯ ยา ภิกฺขเว วิมฺสา โกสชฺชสหคตา
โกสชฺชสมฺปยุตฺตาติ เอตฺถ โวกิณฺเณ อนฺตรนฺตฺรา อฺปฺปชฺช-
มานเนน โกสชฺเชน โวกิณฺเณติ [๒] อตฺถโธ ฯ ลาภี โหติ รุปส-
หคตานิ วา สฺมาปตฺตีนิ อรูปสหคตานิ วา สฺมาปตฺตีนนฺติ เอตฺถ
อารมฺมเณ ฯ รุปารมฺมณานิ อรูปารมฺมณานนฺติ อตฺถโธ ฯ
อฏฺฐจิกสณฺณาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวตีติ เอตฺถ นิสฺสเย
อฏฺฐจิกสณฺณํ นิสฺสาย อฏฺฐจิกสณฺณํ ภาเวตฺวา ปฏฺฐิตทฺชฺชนฺติ อตฺถโธ ฯ
อิทํ สุขํ อิมาย ปิตฺติยา สหคตํ โหติ สหชาตํ สมฺปยุตฺตนฺติ เอตฺถ
สํสฺสฺสเจ สมนิสฺสสนฺติ อตฺถโธ ฯ อิมสฺสมิมฺปิ จานเณ สํสฺสฺสเจ
อาคโธ ฯ

สหชาตสทฺโท สหชาตํ ปุเรชาตํ ปจฺจชาตนฺติ เอตฺถ วิย
สหชาเต ฯ สํสฺสฺสจสทฺโท คิหิํสํสฺสฺสจฺติ (๓) จ เอวํ สํสฺสฺสจฺ ฆนฺเต (๔)
จาทิ เอวมาทิสฺส สํสฺสฺสเจ (๕) ฯ กิเส ญฺเณ วิวชฺเชตฺวา สํสฺสฺสจฺ
โยชิตา หยาติ เอตฺถ สทิสฺเส ฯ

ปุจฺจินฺทปรีวาโร	อมฺโพ เต ทธิวาทน
มุถิ มฺมุเลน สํสฺสฺสจฺ	สาขา สาทํ (๖) นิสฺสเวเรติ

- # ๑. ม. โปโนภฺวิกา ฯ ๒. เอตฺถนฺตฺเร อยเมตฺถตาติ ทิสฺสตี ฯ
๓. ม. คิหิํสํสฺสฺสจฺ ฯ ๔. ม. ฆนฺเตติ ฯ ๕. ส. ม. มหาสํสฺสฺสเจ ฯ
๖. ม. สาขา ฯ

เอตถ อฺปฺจิตฺตํ ๑ จิตฺตํ สํญฺญา ชมฺมาติ เอตถ จิตฺตสมฺปยุตฺต-
ชมฺเม. อธิ ปน โย ผลปฺปทานเ อวิโยคชฺมฺโม (๑) วีย (๒) วินิพฺโภกํ
อกฺควา เอกุปฺปาทาทิสฺมฺโม หุตฺวา สมฺปยุตฺโตติ วุจฺจติ (๓) ๑
ตํวิสโย ๑ อถ วา สหคโตติ วตฺวา ปจฺจนโต (๔) อากตฺสทฺเทน (๕)
วีย โส น โหตีติ ทสฺเสตฺถุ สหชาโตติ วุตฺตํ ๑ เอกโต
อฺปฺปนฺนรฺูปารูปํ วีย โสปี น โหตีติ ทสฺเสตฺถุ สํญฺโจติ
วุตฺตํ ๑ จิโรทกํ วีย [๖] จ โสปี น โหตีติ ทสฺเสตฺถุ
สมฺปยุตฺโตติ วุตฺตํ ๑ วินิพฺโภกํ กาทฺถุ อสทฺกฺกณฺเณยฺญฺเจน
หิ สหฺปฺปนฺนา ชมฺมา สมฺปยุตฺตปิ อตฺถิ จิเรตลํ วีย ตถา
วิปฺยุตฺตปิ จิโรท อปฺนีตํ นวนีตํ วีย ๑ เอวํ ลกฺขณสมฺปยุตฺโต (๗)
เอกุปฺปาทาทิลกฺขโณเยว (๘) โหตีติ ทสฺเสตฺถุ เอกุปฺปาโทติ อาทิ
วุตฺตํ ๑

เอตถ เอกุปฺปาทสหชาตานิ กิ นานตฺตํ อฺปฺปาเท
อนฺตรวิริทโต เอกุปฺปาโท ๑ จิรกาลมุตฺตสฺสาปี ทฺธิโน ปถนฺเต (๙)
มถเน ปากฺกํ นวนีตํ วีย ปุเรทตฺตปจฺจนาทตฺตวเสน เอกทิวสเมว
ชาโต วีย โส น โหตีติ (๑๐) ๑ เอกกฺขณ นินฺพฺพตฺโตติ สหชาโต ๑
เอกวตฺถุโกติ ปตีญฺญฺเจน เอกปริจฺเจเทน เอกวตฺถุโก ทฺวินฺนํ
๑. ม. อริโยคชฺมฺโม ๑ ๒. ม. อัย สทฺโท นตฺถิ ๑ ๓. ม. วุจฺจติ ตํวิสโย ๑
๔. ม. ปจฺจนโต ปจฺจนโต ๑ ๕. ม. อากตฺสฺเตน วีย ๑
๖. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ๑ ๗. ม. ลกฺขณสมฺปยุตฺโต ๑
๘. ม. เอกุปฺปาททิลกฺขโณเยว ๑ ๙. ม. มถเน มถเน ๑
๑๐. ม. น. โหตีติ ทสฺเสตฺถุ ๑

ภิกขุณเ กวตถกตา วิย จานนุตรวิริหิตะ ะ เอการมมโณติ
อนิยเตการมมโณ น จกขุวิญญานัง วิยาติ เอวเมเก วณณยนุติ ะ
มจโจติ มุลปทั ะ รูปาทีสุ สตุโต ลกุกโ ลกุกิโตติ สตุโต ะ
วุตตญเหตุ สตุโต สตุโตติ ฆนเต วุจติ กิตตาวตา นุ โข ฆนเต
สตุโตติ (๑) รูเป โข ราธ โย ฆนโท โย ราโค (๒) ตตร สตุโต ตตร
วิสตุโต ตตมา สตุโตติ วุจตีติ ะ (๖) สตุตโยเคน วา สตุโต ะ
สुकติทุกุกตี นรตีติ (๓) นโร ะ มนุโน สตุโต (๔) ปตุโตติ มานโว ะ
อุปกรณน ปเรน (๕) โปสยตีติ (๖) โปโส ะ ปป วุจติ นโรโย ะ
ต คตตีติ ปุกุกโ ะ ชีวิตินุทริยั ชาเรตีติ ชีโว ะ จุติโต
ชาติ กจจตีติ ชาตุ (๗) ะ ชยตีติ (๒) ชนตุ ะ อินุทริเยน กจจตีติ
อินุทกุ (๘) ะ อถ วา อินุทริยญเตน (๑๐) กมมุนา กจจตีติ อินุทกุ ะ
หิनुทกุติปี ปาพิ ะ หิनुทนุติ มرنัง ต มرنัง (๑๑) กจจตีติ
หิनुทกุ ะ มนุโต ชาโตติ มนุโซ ะ ยั สาทิยตีติ ยั รูปาที (๑๒)
อสุสาทิยติ ะ เสสิ วุตตนยเมว ะ

อิโต ปริ วุตตมตถั นิกเมนุโต เตนาห ภกวา กามั
กามยमानสุส ะเป ะ ลทฐา มจโจ ยทิจจตีติ ะ อิโต ปริ เอตตกมุปี
อวตวา วิเสสมตตเมว วกขาม. ตสุส เจ กามยमानสุสาคี (๑๓)
๑. ม. สตุโตติ วุจตีติ ะ ๒. ม. ราโค ยานนุที ยา ตณหา ะ
๓. ม. นรตีติ ะ ๔. ม. อัย ปาโจ นตุถิ ะ ๕. ม. สย ะ ๖. ม. โปสยตีติ ะ
๗. ม. ชาตุ ะ ๘. สี่. ชายตีติ ะ ๙. ม. อินุทกุ ะ เอวมุปริปี ะ
๑๐. ม. อินุทริยญเตน ะ ๑๑. ม. อัย ปาโจ นตุถิ ะ ๑๒. ม. รูปาที ะ
๑๓. สี่. ม. กามยमानสุสาคี ะ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตฺเทสวณฺณา หน้า 37

ตสฺส ปุคฺคตสฺส กามเ อิจฺจมานสฺส กามเน วา ยายมานสฺส (๑)ฯ
ฉนฺทชาตสฺสชาติ ชาตตณฺหสฺส ฯ ชนฺตโนติ สตฺตสฺส ฯ เต
กามา ปริหายนฺตฺติ เต กามา ปริหายนฺติ เจ ฯ สลฺลวิทฺโธว
รูปฺปตีติ อถ โส อโยมยาทีนา สลฺเลน วิทฺโธ วิย ปิฬียติ ฯ
อิโต ปริ วุตฺตํ วชฺเชตฺวา อวุตฺเตสฺส ยํ อนฺตฺตํ ตํ ตเทว
กถยิสฺสามิ ฯณ

จกฺขุเปณฺนํ อารมฺมณฺ ปาปฺปนฺนวเสน ยายติ กจฺจติ ฯ
ทสฺสนิยวเสน จิตฺตํ (๒) อารมฺมณฺวเสน อปฺปาเปตีติ (๓) นิยฺยติ ฯ
สวณฺิยํ หุตฺวา กณฺณโสตฺปิณฺนํ อารมฺมณฺวเสน ปริกทฺตตีติ (๔)
วฺยฺหติ ฯ สริตพฺพํ (๕) หุตฺวา จิตฺตปิณฺนํ อารมฺมณฺวเสน กเหตุวา
อุปฺสํหริยตีติ สํหริยติ ฯ ยถาติ โอปมฺมตฺเถ นิปาโต ฯ หตฺถินา
ยายติ กจฺจตีติ หตฺถินาเนน วา วาอิติ วิกปฺปตฺเถ ฯ
อสุเสน ยายติ กจฺจตีติ อสุสยาเนน วา ฯ โคยฺตฺตวฺยหาทียานํ
โคยานํ เตน โคยานเนน ฯ อชยานาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ
อิฏฺฐวเสน ชาโต สลฺยชาโต ฯ อารมฺมณฺปิยตฺตวเสน นิพฺพตฺโต
อภินิพฺพตฺโต ฯ อารมฺมณฺมนาปภาเวน ปาตฺฐโต ฯ อถวา (๖)
กามราควเสน ชาโต สลฺยชาโต ฯ กามนฺนทิวเสน นิพฺพตฺโต
อภินิพฺพตฺโต ฯ กามตณฺหาวเสน กามสิเนหฺวเสน กามจฺฉนฺท-
วเสน กามปริพาหฺวเสน จ ปาตฺฐโตติ เวทิตพฺโพ ฯ
๑. สี. ม. ปิยมานสฺส ฯ ๒. ม. ปิยตฺตี ฯ ๓. ม. อปฺปาเปตีติ ฯ
๔. สี. ปริกสฺสตีติ ฯ ม. ปริกทฺตตีติ ฯ ๕. สี. ม. สริตพฺพํ ฯ
๖. ม. อถ วา ฯ

เต วา กามา ปริหายนฺตฺติ เต วตฺตูกามาทยो ปริหายนฺติ
วิกจฺจนฺติ ฯ โส วา กามะหิ ปริหายตฺติ เอโส ขตฺติยาทิปฺคฺคฺโล
วตฺตูกามาทิกามะหิ ปริหายติ วิกจฺจนฺติ ฯ

ปฺพฺเพว มจฺจํ วิชฺชนฺติ โภคา

มจฺโจ ชเน ปฺพฺพตฺรํ ชหาตฺติ เอวมาทิสฺสู วีย ฯ

กถนฺติ เกน ปกาเรน ฯ ติฏฺฐนฺตฺสฺเสวาติ ชฺรณฺตฺสฺเสว ฯ
เต โภเคติ เต วตฺตูกามาทยो โภเค ฯ ราชานो วาติ ปจฺพฺยาทิ-
ราชานो ฯ หรณฺตฺติ คเหตุวา กจฺจนฺติ อปฺริ หรณฺติ (๑) วา ฯ
โจรา วาติ สนฺธิจฺเจทาติกา (๒) ฯ อคฺคิ วาติ ทาวคฺคิอาทิ ฯ
ทหตฺติ ฌาเปติ ภสฺมํ กโรติ ฯ อุทกํ วาติ โธมาทฺอุทกํ ฯ
วหตฺติ คเหตุวา มหาสมฺมุทํ ปาเปติ ฯ อปฺปิยา วาติ อกนฺตา
อมนาปา ฯ ทายาทา หรณฺตฺติ ทายชฺชวิริหิตา อสฺสามิกา
หรณฺติ ฯ นิหิตํ วาติ นิชานํ กตฺวา ฐปิตํ ฯ นาธิกจฺจนฺตฺติ
น วินฺทติ น ปฏฺลิภตฺติ ฯ น ปสฺสตฺติ อตฺโถ ฯ ทฺพฺปฺยฺยฺยฺยฺยฺย
วิสมปฺโยเคน โยชิตา กสิวานิชฺชาทิกมฺมนฺตา (๓) ฯ ภิชฺชนฺตฺติ
เกทํ ปาปฺณนฺติ ฯ นปฺปวตฺตฺนฺตฺติ อตฺโถ ฯ ภณฺชนฺติ (๔)
ตํ อชานกาทิอาทิสฺสู สมภโว เวทิตพฺโพ ฯ กุเล วา กุลชฺฌาปโก (๕)
อฺปฺปชฺชตฺติ ขตฺติยาทิกุเล กุลชฺฌาปโก (๖) กุเล อนฺติมปฺริโส
๑. สී. ม. อปฺพรณฺติ วา ฯ ๒. ม. สนฺธิจฺเจทาติกา ฯ
๓. ม. กสิวานิชฺชาทิกมฺมนฺตา ฯ ๔. ม. ภณฺชนฺติ รถํ อชานกาทิอาทิสฺสู ฯ
๕. สී. กุลชฺฌาปโก ฯ ม. กุลาภาโร ฯ ๖. ม. กุลชฺฌาปโก ฯ

นิพฺพตฺตติ ฯ กุเล (๑) วา กุลฺงฺคาโรติปี (๒) ปาฬิ ฯ โย เต โภเค
วิกิริตฺติ โย เอโส กุเล ปจฺฉิมโก เต หิริณฺญาทีโภเค
เขเปติ ฯ วิธมฺตฺติ (๓) วิโยคํ กโรติ ทูเร จิปีติ ฯ
วิทฺธเสตฺติ วินาสติ (๔) อทสฺสนํ คเมติ ฯ อถ วา อิตฺถิธฺตฺโต
หุตฺวา วิกิริติ ฯ สุราธฺตฺโต หุตฺวา วิธมฺติ ฯ อกฺขธฺตฺโต
หุตฺวา วิทฺธเสติ ฯ วิกิริติ วา อุปฺปนฺนํ อายํ อชานเนน ฯ
วิธมฺติ วิสฺสชฺชนมฺขํ อชานเนน ฯ วิทฺธเสติ จปีตฺถฺจฺจเน
อารกฺขํ อสฺวิชานเนนาติ (๕) เอวมาทีนา โยเขตพฺพิ ฯ
อนิจฺจตาเยว อฏฺฐมฺติ วินาสภาโว เอว อฏฺฐโม ฯ
หายนฺตฺติ อทสฺสนํ ยนฺติ ฯ ปริหายนฺตฺติ น ปฺน
ปญฺญายนฺติ ฯ ปริธฺเสนฺตฺติ (๖) จานโต อปฺคจฺจนฺติ ฯ
ปริปฺตฺนฺตฺติ (๗) ปกฺขมฺรณฺติ ฯ อนฺตรชานนฺตฺติ อนฺตรชานํ
อทสฺสนํ คจฺจนฺติ ฯ วิปฺปลุชฺชนฺตฺติ จุณฺณวิจฺจณา
หุตฺวา อปฺคจฺจนฺติ ฯ

ติฏฺฐนฺเตว เต โภกาติ (๘) เตสํ โภคานํ (๙) จิตฺกาเล ฯ
ติฏฺฐนฺเต นิพฺพุเต (๑๐) วาติ เอวมาทีสุ วिय ฯ โสติ โส โภคสามิโก
ปฺกุกฺโล ฯ จวติ เทวโลกโต ฯ มรฺติ มนฺุสฺสโลกโต ฯ
วิปฺปลุชฺชติ นาคสุปฺณฺญาทีโลกโต ฯ อถ วา หายติ ชฺลฺย-
๑. ม. กุเล วาติ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. กุลฺกโรติปี ฯ ๓. ม. วิธมฺตฺติ ฯ
๔. ม. นาสติ ฯ ๕. ส. อารกฺขออสฺวิชานเนนาติ ฯ ม. อารกฺขํ
อสฺวิชานเนนาติ ฯ ๖. ม. ปริธฺเสนฺตฺติ ฯ ๗. ม. ปริจฺจชนฺติ ฯ
๘. ม. โภเคติ ฯ ๙. ม. ฌนํ ฯ ๑๐. ม. จาปีติ ฯ

โกฏฺฐาคารวเสน ฯ ปริหายติ ธนโกฏฺฐาคารวเสน ฯ ปริธฺสติ
พลีพทฺทหฺตฺถิอสุสาทิวเสน ฯ ปริปตฺติ ทาสีทาสวเสน
อนฺตรชายติ ทารากรณวเสน ฯ นสฺสฺติ อุกาทิวเสนาคี
เอเก วณฺณยฺนฺติ ฯ

อโยมยฺเนาติ กภาพโลหาทินิพฺพตฺเตน ฯ สลฺเลนาคี
กณฺเฑน ฯ อฏฺฐิมยฺเนาติ มนุสฺสฏฺฐี จเปตฺวา อวเสเสน ฯ
ทนฺตมยฺเนาติ หตฺถิทนฺตาทินา (๑) ฯ วิสาณมยฺเนาติ โค
วิสาณาทินา ฯ กฏฺฐมยฺเนาติ เวพฺพกฏฺฐาทินา ฯ วิทฺโชติ
วฺตุตฺตปฺปการสลฺลนํ อณฺตฺตรณฺตเรน ปหโฏ ฯ รุปฺปตีติ
วิกิริติ วิการ์ อापฺชฺชติ ฯ กุปรูปฺปตีติ จลฺลติ โกธฺ (๒) อุปรฺปาเทติ ฯ
ฌณฺฎฺฐียตีติ ฌณฺฎฺฐิตฺโต โหติ ฯ ปิฬียตีติ ปิฬิตฺโต โหติ ฯ ลทฺฐรฺปฺปหาโร
กุปรฺปติ ฯ ตตฺถยทิวเส สลากํ ปเวเสตฺวา โชรฺวนกาเล ฌณฺฎฺฐียติ ฯ
ขารรฺปฺปทานे ปิฬียติ ฯ ปหารโชรฺวเน วา รุปฺปติ ฯ ตสฺมี
ทูกุปรฺปาทเน กุปรฺปติ ฯ สลากุปรฺปเวสเน ปิฬียติ ฯ ขารรฺปฺปทานे
ฌณฺฎฺฐียตีติ เอวเมเก วณฺณยฺนฺติ ฯ พฺยาริโตติ ลทฺฐรฺปฺปหาโร
หฺตฺวา ปิฬิตฺโต ฯ โทมนสฺสฺลิตฺติ โทมนสฺสฺปฺปตฺโต ฯ วิปริ-
ณามณฺตฺถภาวาคี ปกตฺติภาวํ ชหิตฺวา อณฺตฺถภาวํ อุปรฺนิตฺเตน
อนฺตฺโตสฺสาคี สฺสโก จ วาจาวิปรฺปลาโป ปริเทโว จ กายปิพนาคี-
ทูกุชฺชจ จิตฺตปิพนาคี โทมนสฺสฺสจ ภูโส (๓) อายาโส อุปายาโส จ ฯ
เอเต วฺตุตฺตปฺปการา สฺสกาทโย อุปรฺชฺชนฺติ สมฺมทาจาร์ กจฺจณฺติ ฯ
๑. สี. หตฺถิทนฺตมยฺเนน ฯ ๒. ม. โกปี ฯ ๓. ม. ภูโส ฯ

ตติยกาลายํ สงฺเขปฺตฺโถ โย ปน อิม กามม ตตฺถ
ฉนฺทราควิกขมฺภเนน วา สมฺมุจฺเจเทน วา อตฺตโน ปาเทน สปฺปสฺส
สิริ วิย ปรีวชฺเชติ โส ภิกฺขุ สพฺพโลกํ วิสริตฺวา(๑) จิตฺตฺตา โลก
วิสฺตฺติกาสงฺขาตํ ตณฺหํ สโต หุตฺวา สมตฺตวตฺตติตฺติ ฯ

โยติ วิภิชิตฺพฺพํ(๒) ฯ โย ยาทีโสติอาทีนิ ตสฺส
วิภชนปทานิ ฯ เอตฺถ จ ยสฺมา โยติ อตฺถปํ ติยจ อนฺนิยเม
น ปุคฺคํ ทีเปติ ฯ ตสฺมา ตสฺส อตฺถํ ทสฺเสนฺโต อนฺนิยเม น ปุคฺคํทีปํ
โยสทฺทเมว อาห ฯ ตสฺมา เอตฺถ เอวมตฺโถ เวทิตฺพฺโพ ฯ โยติ
โยโกจิติ ฯ ยสฺมา โส(๓) โยโกจि นาม โส อวสฺสํ ลิงฺกยฺยตฺติ(๔)
ยถาวีหิตฺยถาปการิ ยํ จานปฺปตฺตยํมฺมสมนฺนาคตฺวเสน
เอเกนาการเณน ปญฺญาติ ตสฺมา ตํ ตตฺถ ญาเปตฺตํ ตํ ปเกทํ(๕)
ปกาเสนฺโต ยาทีโสติอาทีมาห ฯ

ตตฺถ ยาทีโสติ ลิงฺกวเสน ยาทีโส วา ตาทีโส วา โหตุ
ทีโฆ วา รสฺโส วา กาโผ วา โอทาทโต วา มงฺคุรจฺฉวิ วา กิโส วา
ถฺวโล วาติ อตฺโถ ฯ ยถายุตฺโตติ โยควเสน เยน วา เตน วา
ยุตฺโต โหตุ นวกมฺมยุตฺโต วา อุตฺเทศยุตฺโต วา วาสฐรยุตฺโต
วาติ อตฺโถ ฯ ยถาวีหิตฺติ ยถาจปีโต นวกมฺมาธิญฺจายิกาทีวเสน ฯ
ยถาปกาโรติ ยถาปกาเรณ ปตฺติญฺจิตฺ ปทีปนาถกาทีวเสน ฯ(๖)
๑. ม. วิปฺพารตฺวา ฯ ๒. ม. วิภิชิตฺพฺพํ ปํ ฯ ๓. ม. โย โย โกจ
นาม ฯ ๔. ม. ยถาลิงฺกยถายุตฺตยถาวีหิตฺยถาปการิงานปฺปตฺตยํม-
สมนฺนาคตฺวเสน ฯ ๕. ม. เกทํ ฯ ๖. ส. ปรีสานาถกาทีวเสน ฯ

ยฺจํนปฺปตฺโตติ ยฺจํนนฺตรํ ปตฺโต เสนาปติเสฏฺฐิจฺจุจํนาทิวเสน ฯ
ยฺชมฺมสมนฺนาคโตติ เยน ชมฺเมน อุปากโต ชฺตงฺกาทิวเสน ฯ
วิกุขมฺภนโต วาติ อุปจารปฺปนาสมาธิํ กิเลสํ
ทฺริกรณโต วา ฆญฺญปฺปหารณ เสवालํ วิย ฯ
สมฺมุจฺเจทโต วาติ ปุณฺ อปฺปวตฺตี (๑) กตฺวา อจฺจนฺตโต
มกฺเคน กิเลสํ อจฺฉินฺนฺมฺลโต ปหานวเสน สมฺมุจฺเจทโต
วา ฯ

อฏฺฐจิงฺกฺลุปฺมา กามาติอาทินิ เอกาทสปทานิ วิปฺสุสนา-
วเสน วุตฺตานิ ฯ พุทฺธานุสฺสตี ภาเวนฺโตปิตฺติอาทินิ จ ปทานิ มรณ-
านุสฺสตี (๒) ภาเวนฺโตปิ ฯ อุปฺमानุสฺสตี ภาเวนฺโตปิตฺติ อิมานิ จ
อุปจารชฺฆานวเสน วุตฺตานิ ฯ อานาปานสฺสตี ภาเวนฺโตปิ ฯ
กายคตาสตี ภาเวนฺโตปิ ฯ ปจฺมชฺฆานํ (๓) ภาเวนฺโตปิตฺติอาทินิ
เนวสญฺยานาสญฺญาตฺนสมาปตฺตี ภาเวนฺโตปิตฺติ ปรีโยसानานิ
อปฺปนาชฺฆานวเสน วุตฺตานิ ฯ

ตตฺถ อฏฺฐจิงฺกฺลุปฺมา กามาติ สฺนิกฺกนฺตํ นิมฺมํสํ โลหิตมกฺขิตํ (๔)
อฏฺฐจิงฺกํ อุปฺมา เอเตสํ กามานนฺติ อฏฺฐจิงฺกฺลุปฺมา กามา ฯ
อปฺปสฺสาทญฺเณนาติ อปฺปํ ปรีตฺตํ สุขสฺสาทํ อาทินโว เอตฺถ กิโยโยติ
ทสฺสนญฺเณ ฯ ปสฺสนฺโตติ ยาวเทว จ (๕) ปน โส กุกฺกุโร
กิลมถสฺส วิมาตสฺส ภาคี อสฺสาติ ฅาณจกฺขุณา ปสฺสนฺโต ฯ
๑. ม. อปฺปวตฺตี ฯ ๒. ม. มรณสฺสตี ฯ ๓. ม. ปจฺม ฅานํ ฯ
๔. ม. นิกฺกนฺตํ นิมฺมํสํ โลหิตมกฺขิตํ อฏฺฐจิงฺกํ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๕. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

ปริวชเชตีติ ทูริ คเมติ ฯ วุตตญฺเหหํ ภควตา เสยฺยถาปี คหปติ
กุกฺกุโร ชิมฺจนาทพฺพลยฺเปรโต โคฆาตกฺสุนํ ปจฺจุปฺภูจฺโติ อสฺส
ตเมนํ ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา อฏฺฐิจกฺกํ
สฺนิกฺกนฺตํ นิมนฺตํ โลหิตมกฺขิตํ ปจฺจุปฺภูเจยฺย (๑) ตํ ก็ มณฺยสิ
คหปติ อปี นฺุ โข โส กุกฺกุโร อมฺุ อฏฺฐิจกฺกํ สฺนิกฺกนฺตํ นิมนฺตํ -
โลหิตมกฺขิตํ (๒) ปเลหนฺโต ชิมฺจนาทพฺพลยฺ ปฏฺวิเนยฺยาติ ฯ
โน เหนํ กนฺเต ฯ ตํ กิสฺส เหตุ อํุ หิ กนฺเต อฏฺฐิจกฺกํ
สฺนิกฺกนฺตํ นิมนฺตํ โลหิตมกฺขิตํ ยาวเทว จ (๓) ปน โส กุกฺกุโร
กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ ฯ เอวเมว โข คหปติ
อริยสวโก อิติ ปฏฺิสณฺจิกฺขติ อฏฺฐิจกฺกญฺปมา กามา วุตฺตา ภควตา
พหุทฺทฺชา พหุปายาสา อาทินโว เอตถ ภิยฺโยติ ฯ เอวเมตํ ยถาญฺตํ
สมฺมปฺปลนฺนํ ยทิสฺวา ยายํ อูเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา ตํ
อภินิวชฺเชตฺวา ยายํ อูเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา ยตถ
สพฺพโส โลกามิสฺสุปาทานา อปริเสสา นิสฺซนฺนํ ตเมว อูเปกฺขํ
ภาเวตีติ ฯ

คิซฺฆาทีหิ สาธารณา มํสเปสิ อูปมา เอเตสนฺติ มํสเปสุปมา ฯ
พหุณฺนํ สาธารณฺญฺเจน พหุสาธารณา ฯ อาทิตตํ ตินฺนํ กํ
อูปมา เอเตสนฺติ ตินฺนํ กญฺปมา ฯ อนฺุทหนฺนญฺเจนาติ หตฺถาทิซฺ-
ฆาปนฺนญฺเจน ฯ สาธิกโปริสฺสพฺปมาณา วิตฺตจฺฉิกานํ วิตฺตจฺฉิมา
๑. ม. อูปสุมฺเภยฺย ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ปเลหนฺโตติ ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

องฺคารานํ ปุรา องฺคารกาสุ อุปมาเอเตสนฺติ องฺคารกาสุปมา ฯ
มหาปริพาหฺญาเจนาติ มหนฺตปริตาปนฺญาเจน ฯ อารามราม-
ณฺเอยาธิกํ สุปฺนํ อุปมา เอเตสนฺติ สุปฺนญฺปมา ฯ อิตฺตฺร-
ปจฺจุปฺญาเจนาติ อปฺปตฺวา น อุปคฺนตฺวา ติญฺญาเจน ฯ
ยาจิตฺน ลทฺธํ ยานาติภณฺฑํ อุปมา เอเตสนฺติ ยาจิตฺนญฺปมา ฯ
ดาวกาติกฺญาเจนาติ อนิพฺนฺชนฺญาเจน ฯ สมฺปนฺนผลรฺกฺโข
อุปมา เอเตสนฺติ รฺกฺขผลฺปมา ฯ สมฺภณฺชนปริภณฺชนฺญาเจนาติ (๑)
สาขาภณฺชนฺญาเจน จ (๒) สมฺนตฺโต ภณฺชิตฺวา รฺกฺขปาตฺนญฺเจน จ ฯ
อสิ จ สฺนณฺจ (๓) อุปมา เอเตสนฺติ อสิสฺนฺญฺปมา ฯ อธิกฺญาเจนาติ (๔)
นินฺทฺนญฺเจน ฯ สตฺติสฺตุํ (๕) อุปมา เอเตสนฺติ สตฺติ-
สฺตุปฺมา ฯ วินิวิชฺฌนฺญาเจนาติ นิปเตตฺวา (๖) คมนฺญาเจน
ภยชนฺญาเจน สปฺปสิริ อุปมา เอเตสนฺติ สปฺปสิริปฺมา ฯ
สปฺปปฏิภยฺญาเจนาติ สห อภิมุข ภยญฺเจน ฯ ทฺกฺขชนฺนํ อคฺคิกฺขนฺธิ
อุปมา เอเตสนฺติ อคฺคิกฺขนฺธิปฺมา ฯ มหาภิตาปนฺญาเจนาติ (๗)
มหนฺตอภิตาปตฺาย (๘) ปิพาอุปฺปาตฺนญฺเจนาติ กามํ ปริวชฺเชตีติ ฯ
วฺตุตฺถเหตํ เสยฺยถาปี คหฺปติ คิซฺโฆ วา กงฺโก (๙) วา กุลโล วา ตํ (๑๐)
มํสเปสี อาทาย อุทฺเอย (๑๑) ตมฺนํ คิซฺมาปี กงฺกาปี กุลลาปี
๑. สฺยา. สมฺภณฺชนปริภณฺชนฺญาเจน ฯ ๒. ม. เจว ฯ ๓. ม. สฺนา ฯ
๔. สฺยา. อธิกฺนตฺนญฺเจน ฯ ๕. ม. สตฺติสฺตุปฺมา วินิวิชฺฌนฺญาเจนาติ
นิปเตตฺวา คมนฺญาเจน ฯ ๖. สී. นิพฺพญฺญตฺวา ฯ ๗. ม. มหาภิตาปนฺญาเจนาติ ฯ
๘. ม. มหนฺตอภิตาปตฺายปิพาอุปฺปาตฺนญฺเจนาติ ฯ ๙. สී. กาโก ฯ
๑๐. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ ๑๑. ม. อุทฺเयीเยยฺย ฯ

อนุปตติวา อนุปตติวา วิตัจเจยฺย วิสฺสชฺเชยฺย (๑) ตํ ก็ มณฺณสิ
คหปติ สเจ โส คิชฺโฆ วา กงฺโก วา กุลโล วา ตํ มัสเปสึ น
ชิปปเมว ปฏฺนิสฺสชฺเชยฺย ฯ โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคฺจเจยฺย
มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ ฯ เอวํ ภนฺเต ฯ เอวเมว โข คหปติ
อริยสาวโก อิติ ปฏฺิสถจิกฺขติ มัสเปสฺวปมา กามา วุตฺตา
ภควตา ฯเปฯ ตเมว อุเปกฺขํ ภาเวติ ฯ เสยฺยถาปี
คหปติ ปุริโส อาทิตฺตํ ตินฺนุกํ อาทาย ปฏฺิวาตํ คจฺเจยฺย ฯ ตํ ก็
มณฺณสิ คหปติ สเจ โส ปุริโส ตํ อาทิตฺตํ ตินฺนุกํ น ชิปปเมว
ปฏฺนิสฺสชฺเชยฺย ฯ ตสฺส สวา อาทิตฺตา ตินฺนุกา หตฺถํ วา ทฺเหยย
พาทํ วา ทฺเหยย อณฺณตฺริ (๒) วา องฺคปฺปจฺจงฺกํ ทฺเหยย โส
ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคฺจเจยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ ฯ
เอวํ ภนฺเต ฯ เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ
ปฏฺิสถจิกฺขติ ตินฺนุกฺวปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา
พหุปายาสา ฯเปฯ ตเมว อุเปกฺขํ ภาเวติ ฯ เสยฺยถาปี
คหปติ องฺการกาสุ สาทิกโปริสา ปุรา องฺการานํ วิตฺตจฺฉิกานํ
วิทฺธุมานํ ฯ อถ ปุริโส อาคจฺเจยฺย ชีวิทฺตกาโม อมริตฺตกาโม
สุขกาโม ทุกฺขปฏฺิภูโล ตเมนนํ เทว พลวณฺโต ปุริสา
นानาพาทาสุ คเหตุวา องฺการกาสุ อุปกทฺธเมยฺย ฯ ตํ ก็ มณฺณสิ
คหปติ อปี นุ โส ปุริโส อิติ จิตฺติ เจว กายํ สนนนาเมยฺยชาติ (๓) ฯ
๑. ม. วิสฺสชฺเชยฺย ฯ ๒. ม. อณฺณตฺริ วา อณฺณตฺริ วา ฯ
๓. ม. สนนนาเมยฺยชาติ ฯ

เอวํ ฆนฺเต ๑ ตํ กิสฺสเหตุ วิทิตํ หิ ฆนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส
อิมํ เจ (๑) อหํ อหํ องฺการกาสุํ ปปฺติสฺสามิ (๒) ตโตนิทานํ มรณํ วา
นิจฺฉิสฺสามิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ ๑ เอวเมว โข คหปฺติ อริย-
สาวโก อิติ ปุทฺธิสณฺจิกฺขติ องฺการกาสุปฺมา กามา วุตฺตา
ภควตา ๑เปฯ ตเมว อุเปกฺขํ (๓) ภาเวติ ๑ เสขฺยธาปี
คหปฺติ ปุริโส สุปินกํ ปสฺสเสขฺย อารามรามณฺยยกํ วนรามณฺยยกํ
ภูมिरามณฺยยกํ โปกฺขรณฺรามณฺยยกํ โส ปุทฺธิพฺพุโธ น กิลฺลิจิ
ปฺฐุปสฺสเสขฺย (๔) เอวเมว โข คหปฺติ อริยสาวโก อิติ ปุทฺธิสณฺจิกฺขติ
สุปินฺกูปฺมา กามา วุตฺตา ภควตา ๑เปฯ ตเมว อุเปกฺขํ
ภาเวติ ๑ เสขฺยธาปี คหปฺติ ปุริโส ยาจิตกํ โภกํ ยาจิตฺวา
ยานํ (๕) วา โปริเสขฺยํ ปวรมณฺนิกฺคณฺทลํ ๑ โส เตหิ ยาจิตฺเกหิ โภเกหิ
ปฺรูกฺขโต (๖) ปฺริวฺโต อนฺตรธาปณฺํ ปฺฐุปชฺเชขฺย ๑ ตเมนํ ชโน
ทิสฺวา เอวํ วทฺเขย โภเกหิ วต โภ ปุริโส เอวํ กิร โภเกหิโน
โภคานิ ภูณฺชนฺตีติ ๑ ตเมนํ สามิกา ชตฺถ ชตฺถเวว สานิ (๗)
ปสฺสเสขฺยํ ตตฺถ ตตฺถเวว ตานิ หเรยฺยํ ๑ ตํ กิํ มลฺลลฺลสิ คหปฺติ
อลํ นุ โข ตสฺส ปุริสสฺส อณฺณตฺตฺตาชาติ ๑ โน เหน็ด (๘)
ฆนฺเต ๑ ตํ กิสฺสเหตุ ๑ สามิโน หิ ฆนฺเต สานิ
หฺรณฺตีติ ๑ เอวเมว โข คหปฺติ อริยสาวโก อิติ ปุทฺธิสณฺจิกฺขติ
ยาจิตฺกูปฺมา กามา วุตฺตา ภควตา ๑เปฯ ตเมว อุเปกฺขํ
๑. ม. จ ๑ ๒. ม. ปปฺติสฺสามิ ๑ ๓. ม. ตเมวเปกฺขํ ๑ เอวมุปริปี ๑
๔. ม. ปฺฐุปสฺสเสขฺย ๑ ๕. ม. ยานํ วา โปริเสขฺย ๑
๖. ม. ปฺรูกฺขโต ๑ ๗. ม. ตานิ ๑ เอวมุปริปี ๑ ๘. ม. เอวํ ฆนฺเต ๑

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตเทสวณฺณา หน้า 47

ภาเวติ ฯ เสยฺยถาปี คหปติ คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทุเร
ติพุโพ วนสณฺโฑ ตตรสฺส รุกฺโข สมฺปนฺนผลโต จ อุปปนฺนผลโต จ
น จสฺสุ (๑) กานิจิ ผลานิ ภูมियํ ปติตานิ ฯ อถ ปุริโส อากฺขณฺเยย
ผลตฺถิโก ผลคเวสี ผลปฺริเยสนํ จรมาโน ฯ โส ตํ วนสณฺฑํ
อชฺโฆคาเหตุวา ตํ รุกฺขํ ปสฺเสยฺย สมฺปนฺนผลณฺจ อุปปนฺนผลณฺจ
ตสฺส เอวมสฺส ติพุโพ โข (๔) อัย [๓] รุกฺโข สมฺปนฺนผลโต จ อุปปนฺนผลโต
จ นตฺถิ จ กานิจิ ผลานิ ภูมियํ ปติตานิ ชานามิ โข ปนาหํ
rukฺโข อาโรหิตฺตุ (๕) ยนฺนุนาหํ อิมํ รุกฺขํ อาโรหิตฺวา ยาวตตฺถณฺจ
ชาเทยฺยํ อจฺจนฺจณฺจ (๕) ปุเรยฺยนฺติ ฯ โส ตํ รุกฺขํ อาโรหิตฺวา
ยาวตตฺถณฺจ ชาเทยฺย อจฺจนฺจณฺจ ปุเรยฺย ฯ อถ ทฺถิโย ปุริโส
อากฺขณฺเยย ผลตฺถิโก ผลคเวสี ผลปฺริเยสนํ จรมาโน ตินฺนํ กุจาริ
อาทาย โส ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฆคาเหตุวา ตํ รุกฺขํ ปสฺเสยฺย
สมฺปนฺนผลณฺจ อุปปนฺนผลณฺจ ฯ ตสฺส เอวมสฺส อัยณฺ โข รุกฺโข
สมฺปนฺนผลโต จ อุปปนฺนผลโต จ นตฺถิ จ กานิจิ ผลานิ ภูมियํ
ปติตานิ น โข ปนาหํ ชานามิ รุกฺขํ อาโรหิตฺตุ [๖] ชานามิ รุกฺขํ
ฉินฺนิตฺตุ (๗) ยนฺนุนาหํ อิมํ รุกฺขํ มฺลโต เณฺตฺวา ยาวตตฺถณฺจ ชาเทยฺยํ
อจฺจนฺจณฺจ ปุเรยฺยนฺติ โส ตํ รุกฺขํ มฺลโต (๘) ฉินฺนเทยฺย ฯ ตํ ก็ มณฺณลสิ
๑. ม. จสฺสุ ฯ ๒. ม. ติพุโพ โขติ นตฺถิ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร โข สทฺโฑ
ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. อาโรหิตฺตุ ฯ ๕. ม. อจฺจนฺจณฺจ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
๖. ม. เอตฺถนฺตเร ยนฺนุนาหฺนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๗. ม. ชานามิ รุกฺขํ
ฉินฺนิตฺตฺนฺติ นตฺถิ ฯ ๘. มฺลโตว ฯ

คหปติ อมฺ (๑)โก โส ปฺริโส ปจฺมํ รุกฺขํ อารุโฬห สเจ โส น
จิปฺปเมว โอิโรหะย ๑ ตสฺส โส รุกฺโข ปตฺนุโต หตฺถํ วา
ภณฺเชยฺย ปาํทํ วา ภณฺเชยฺย อณฺณตฺริ วา อณฺณตฺริ (๒) วา องฺคปจฺจจฺกํ
ภณฺเชยฺย ๑ โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคฺจเญยฺย มรณมตฺตํ วา
ทูกฺขนฺนติ ๑ เอวํ ภนฺเต ๑ เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก
อิติ ปฏฺิสตฺถจิกฺขติ รุกฺขผลฺลุปฺมา กามา วุตฺตา ภควตา
พหูทูกฺขา พหูปายาสา อาทีนโว เอตฺถ ภิกฺขุโยติ ๑ เอวเมตฺ
ยถาภฺตํ สมฺมปฺปณฺณาย ทิสฺวา ยายํ อูเปกฺขา นานตฺตา
นानตฺตลิตา ตํ อภินิวชฺเชตฺวา ยายํ อูเปกฺขา เอกตฺตา
เอกตฺตลิตา ๑ ยตฺถ สพฺพโส โลกามิสฺสุปาทานา อปริเสสา
นिरุชฺฌนฺติ ๑ ตเมว อูเปกฺขํ ภาเวตฺติ ๑ เอวํ อฏฺฐจิกฺกถาทิก
อคฺคิกฺขนฺนรูปมปริโยสานโต วิปฺสฺสนํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
อูปจารสมาธิ ทสฺเสนฺโต พุทฺธานุสฺสตี ภาเวนฺโตติอาทิมาย ๑
ตตฺถ ปุณฺปุณฺํ อูปฺปชฺชนโต สติ เอว อนุสฺสตี ๑ ปวตฺติ-
ตพฺพภูจฺจานมฺหิเยว จ ปวตฺตตฺตา สทฺธาปพฺพชิตสฺส กุลปฺตฺตสฺส
อนฺรูปา สตีติปี อนุสฺสตี ๑ พุทฺธํ อารพฺก อูปฺปนฺนา อนุสฺสตี
พุทฺธานุสฺสตี ๑ อรหตฺตาทิจุทฺถคฺคณารมฺมณาย สติยาเอตํ
อริวจฺนํ ตํ พุทฺธานุสฺสตี ๑ ภาเวนฺโตติ วทฺธเมวฺโต
พฺรุเหวฺโต ๑ ฐมฺมํ อารพฺก อูปฺปนฺนา อนุสฺสตี ฐมฺมานุสฺสตี ๑
๑. ม. อมฺโก ๑ ๒. ม. อณฺณตฺริ วา อณฺณตฺริ วา ๑

*เล่มที่ 38 กามสุตตนิทเทสวณณา หน้า 49

สุวาทุกาตตาทิฐมมคณารมมณาย สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ สงงัม
อารพุก อุปปนุณา อนุสสุตติ สงฆมานุสสุตติ สุปปฏิปนุณาตาทิ-
สงฆคณารมมณาย สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ สีสัง อารพุก อุปปนุณา
อนุสสุตติ สีสานุสสุตติ อตฺตโน อชณฺทตาทิสีลคณารมมณาย
สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ จาคัง อารพุก อุปปนุณา อนุสสุตติ
จาคานุสสุตติ อตฺตโน มุตฺตจาทาทิจาคคณารมมณาย
สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ เทวตา อารพุก อุปปนุณา อนุสสุตติ
เทวตานุสสุตติ เทวตา สกฺขิภูจฺจเนน จเปตฺวา อตฺตโน
สทฺฐาทิคณารมมณาย (๒) สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ อานาปาน
อารพุก อุปปนุณา สติ อานาปานสฺสตี อานาปาน-
นิมิตฺตารมมณาย สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ มรณัง อารพุก อุปปนุณา
สตี มรณสฺสตี เอกภวปริยาปนุณชีวิตินุทฺริยฺยุปฺจฺเจท-
สงฺฆาตมรณารมมณาย สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ กุจฺจนิตานัง
เกสาทินัง ปฏฺิฏฺถานัง อายตฺตทา อากรตฺตทา กาโยตี สงฺขุຍ คเต สรีเร
คตา ปวตฺตทา สตี กายคตาสตี กายคตาสตีตี วุตฺตพฺเพ
รสฺสํ อกตฺวา กายคตาสตีตี (วุตฺตทา ตเถว อธิวปี กายคตาสตี-
วเสนตัง ๔) วุตฺตัง ๑ เกสาทิเกสฺส กายโกฏฺฐาเสสฺส ปฏฺิฏฺถ-
นิมิตฺตารมมณาย สติยา เอตัง อธิวจันัง ๑ อุปสมมํ อารพุก
อุปปนุณา อนุสสุตติ อุปสมมานุสสุตติ สพฺพทฺฐุชฺชุปสมารมมณาย
๑. ม. สตี ๑ ๒. ม. สตี ๑ ๓. ม. เอตฺถนฺนตฺเร ตาทิสี วา กาย
คตา สตีตี ทิสฺสตี ๑ ๔. ม. สีสลมมมมโปตฺถเกสฺส นตฺถิ ๑

สตฺยธา เอตํ อธิวณฺํ ๑ วิตฺถกฺกวิจฺจารปีติสฺสขจิตฺเตกฺกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ
ปจฺมชฺชฌานํ ภาเวนฺุโต ๑ ปีติสฺสขจิตฺเตกฺกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ทฺติยชฺชฌานํ
ภาเวนฺุโต ๑ สฺสขจิตฺเตกฺกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ตฺติยชฺชฌานํ ภาเวนฺุโต
อุเปกฺขาจิตฺเตกฺกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ จตฺตถชฺชฌานํ ภาเวนฺุโต ๑เป๑
เนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณายตฺนํ ภาเวนฺุโตปี กามเม ปรีวชฺชเชตีติ ๑
วิภฺขมฺภนฺุปฺปหานํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สมฺมุจฺเจเทน กามานํ ปฺหานํ
ทสฺเสตฺตุ โสตาปตฺติมคฺคํ ภาเวนฺุโตปีติอาทิมหา ๑

ตฺตถ มคฺคโสตฺตสฺส อาปชฺชนํ โสตาปตฺตติ โสตาปตฺตติยา
มคฺคโค โสตาปตฺตติมคฺคโค ๑ อปายคฺมณีเย กามเมติ เย หิ อปายํ
กจฺจนฺติ เต อปายคฺมณีเย กามเม สมฺมุจฺเจทโต โสตาปตฺตติมคฺคํ
ภาเวนฺุโต ปรีวชฺชเชตี ๑ ปฏฺิสนฺุชฺิวเสน สกฺิเยว อิมํ โลกํ อากจฺจตีติ
สฺกทาคามี ตฺสฺส มคฺคโค สฺกทาคามีมคฺคโค ๑ ตํ มคฺคํ
ภาเวนฺุโต ๑ โอพาริเกติ ปรีพาหฺุปฺตเต ๑ ปฏฺิสนฺุชฺิวเสนาว
กามภวํ นากจฺจตีติ อนาคามี ตฺสฺส มคฺคโค อนาคามีมคฺคโค ๑
ตํ [๑] ภาเวนฺุโต ๑ อณฺุสทฺคเตติ สฺซุขมฺภาวฺุปฺตเต ๑ กิเลสฺหิ
อารกฺคตา กิเลสฺวารินํ หตฺตตา สํสฺวารจฺกทฺสฺส อรานํ หตฺตตา
ปาปกรณฺเ รหาภาวา ปจฺจยาทีนํ อรหฺตฺตา จ อรหํ อรหฺโต
ภาโว อรหฺตฺตํ ๑ กิณฺุติ อรหฺตฺตผลํ ๑ อรหฺตฺตสฺส มคฺคโค
อรหฺตฺตมคฺคโค ๑ ตํ อรหฺตฺตมคฺคํ ภาเวนฺุโต ๑ สพฺพเพน
สพฺพพฺนฺุติ สพฺพเพนากาเรน สพฺพํ ๑ สพฺพธา สพฺพพฺนฺุติ
๑. ม. เอตฺถนฺุตเร มคฺคินฺุติ ทิสฺสตีติ ๑

สพฺพปฺปการณ สพฺพํ ฯ อเสถํ นิสฺเสสนฺติ นีรวเสถํ ขนฺธ-
มตฺตมฺปิ (๑) อฏฺฐเปตฺวา ฯ อถ วา สพฺเพน สพฺพํ มฺลวเสน ฯ
สพฺพธา สพฺพํ อการณิปปเทสวเสน ฯ อเสถํ นิสฺเสถํ
ภาวนาณิปปเทสวเสน ฯ ตถา ปุริเมน ทฺวจฺริตาภาเวน ฯ
ทฺติเยน ปฺริยฺภูจฺจนาภาเวน ฯ ตฺติเยน อนฺุสยาภาเวน
เอวเมเก วณฺณยฺนฺติ ฯ

สฺปโป วุจฺจติ อหีติ โย โภจิ สฺรณฺโต กจฺจติ ฯ
เกณฺภูเจนาติ เกณ อตฺถเณ ฯ สฺสฺปฺปนฺโต กจฺจตีติ
ยสฺมา สมฺมา สฺสรณฺโต (๒) กจฺจตีติ สฺปโป ฯ ภูชนฺโตติ
วงฺกวงฺโก หุตฺวา ฯ กจฺจติ ฯ ปนฺนฺสิโรติ นิปนฺนฺสิโส (๓)
หุตฺวา ฯ สิเรนฺ สุปฺตีติ สีสํ โภคนฺตเร กตฺวา
สุปฺนภาเวน (๔) สิริสา สุปฺตีติ สฺริสโป (๕) ฯ วิเล (๖) สยตีติ
วิลาสโย ฯ พิลสโยติปิ ปาลิ ตํ สฺนุทฺริ ฯ กุหาຍ
เสตีติ กุหาสโย ฯ ทาฆา (๗) ตสฺส อวฺุโชติ ตสฺส
สฺปฺปสฺส ทฺเว ทาฆา (๗) ปฺหรณฺสตฺถสงฺขาโต อวฺุโช ฯ
วิสํ ตสฺส โฆรณฺติ ตสฺส สฺปฺปสฺส พฺยาปกสงฺขาตํ วิสํ
ทารุณํ กกฺขฬํ ฯ ชิวฺหา ตสฺส ทฺวิธาติ ตสฺส สฺปฺปสฺส
ทฺเว (๘) ชิวฺหา ฯ ทฺวิหิ ชิวฺหาหิ รสํ สายตีติ ทฺวิหาหิ
ชิวฺหาหิ รสํ ชานาติ อสฺสาทํ วินฺทติ สาทฺยตีติ (๙) ฯ ชิวฺตุ
๑. ม. คณฺฐมตฺตมฺปิ ฯ ๒. สี. ม. สฺสรณฺโต ฯ ๓. ม. นิปนฺนฺสิโส ฯ
สี่. นิปนฺนฺสิโร ฯ ๔. ม. สุปฺนภาเวน ฯ ๕. ม. สฺริสโป ฯ
๖. ม. พิลเสตีติ พิลาสโย ฯ ๗. ม. ทาฆา ฯ ๘. ม. ทฺเวธา ฯ
๙. ม. สามียตีติ ฯ

กามยตีติ ชีวิตุกาโม ฯ อมริตุํ กามยตีติ อมริตุกาโม ฯ สฺขํ
กามยตีติ สุขกาโม ฯ ทุกฺขปฏิกฺโขโลติ ทุกฺขํ อนิจฺจมาโน ฯ ปาเทนาติ
อตุตฺตโน ปาเทน ฯ สปปสฺสริณฺติ สปปสฺส สีสํ ฯ วชฺเชยฺยาติ
ทฺวโรโต วชฺเชยฺย ฯ วิวชฺเชยฺยาติ ตสฺส ปมาณฺน (๑) ฯ ปริวชฺ-
เชยฺยาติ สมฺนฺตโต ฯ อภินิวชฺเชยฺยาติ จตุตฺถปฺปมาณฺน ฯ (๒)
อถ วา ปฺริเมณฺ สีสโต ฯ ทฺตฺยตฺตฺติเยน ทฺวีหิ ปสฺเสหิ ฯ จตุตฺถเณ
ปจฺจโต ฯ กามํ ปน อปฺปตฺตสฺส ปฺริเยสนมฺมฺลทุกฺขวตฺตฺถกาเวณ
วชฺเชยฺย ฯ ปตฺตสฺส อารกฺขมฺมฺลทุกฺขวตฺตฺถกาเวณ วิวชฺเชยฺย
อณฺณณปฺริพาหทุกฺขวตฺตฺถกาเวณ ปฺริวชฺเชยฺย ฯ วินาสมฺมุเข
ปฺยวิปฺปโยคทุกฺขวตฺตฺถกาเวณ อภินิวชฺเชยฺยาติ เอวเมเก
วณฺณยนฺติ ฯ

รณฺชนวเสน ราโค ฯ [๑] วิสเยสุ สตุตฺตานิ อฺนุอฺนฺนยนฺโต
อฺนฺนโย ฯ อฺนฺรชฺชตฺตีติ อฺนฺโรโร กามยตีติ อตุโถ ฯ
ยตุถ กตุถจิ ภเว สตุตฺตา เอตฺตาย นนฺทนฺตฺตีติ (๔) นนฺทํ สยํ วา นนฺทตฺตีติ
นนฺทํ (๕) ฯ นนฺทํ จ สว รณฺชนญฺเจณ ราโค จาติ นนฺทิราโค ฯ
ตตุถ เอกสฺมี อารมฺมณฺ สกึ อฺปฺปนฺนา ตณฺหา นนฺทํ ปฺนปฺปนฺ
อฺปฺปชฺชมานา นนฺทิราโคติ วุจฺจติ ฯ จิตฺตสฺส สวราโคติ โย
เหญฺจา พลวรณฺชนญฺเจณ สวราโคติ วุจฺจโต โส น สตุตฺตสฺส (๖)
๑. สี. ปฺหเรณฺน ฯ ๒. สี. จตุตฺถปฺปมาณฺน ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
พลวรณฺชนญฺเจณ สวราโคติ ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. นนฺทนฺตฺตีติ นนฺทํ ฯ
๕. ม. นนฺทํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๖. ม. ตสฺส ฯ

จิตตเสว สาราโคติ อตุโถ ฯ อิจฺจนฺติ เอตาย อารมฺมณานีติ
อิจฺฉา ฯ พหฺลภิเสสฺภาเวน มุจฺจนฺติ เอตาย ปาณินฺติ มุจฺฉา ฯ
คิลิตฺวา ปริณิฏฺฐเปตฺวา คหณฺวเสน อชฺโฆสํ ฯ อิมินา
สตุตฺตา คิञฺจนฺติ เคธฺ อปชฺชนฺตฺติ เคโธ ฯ พหฺลญฺเณน วา เคโธ ฯ
เคธฺ วา ปน ปวนสณฺฑนฺติ (๑) หิ พหฺลญฺเณน วุตฺตํ ฯ อนนฺตรปทํ
อุปสฺสเคน (๒) วทฺธิตํ สพฺพโต ภาเคน วา เคโธติ ปฺลเคโธ ฯ
สชฺชนฺติ เอเตนาติ สฺงฺโก ฯ ลกฺคนญฺเณน วา สฺงฺโก ฯ
โอสีทฺนญฺเณน ปงฺโม ฯ อากทฺฒนฺวเสน เอชา ฯ เอชา อิมํ
ปฺริสํ ปฺริกทฺมฺติ ตสฺส ตสฺเสว ภาวสฺส อภินิพฺพคฺติยาติ หิ วุตฺตํ ฯ
วณฺจนญฺเณน มายา ฯ วณฺณสฺมี สตุตฺตานํ ชนฺนญฺเณน ชนิกา ฯ
ตณฺหา ชเนติ ปฺริสํ จิตฺตมฺสฺส วิธาวตฺติ หิ วุตฺตํ ฯ ทฺกฺเขน [๓]
ลํโยชฺยมาณา ชเนตฺติ สลฺยชนฺนี ฯ ฆณฺณญฺเณน สิปฺพินี ฯ
อัยฺ หิ วณฺณสฺมี สตุเต จุติปฺฐิสฺนฺธิวเสน สิปฺพติ ฆณฺเณติ ตฺนฺนกาโร
วिय ปิไลติกาเย ปิไลติกํ ตสฺมา ฆณฺณญฺเณน สิปฺพินีติ วุตฺตา ฯ
อนกปฺปการํ วิสยชาลํ ตณฺหาวิปฺพนฺทิตฺนเวสสงฺขาตํ (๔) วา
ชาลมฺสฺสา อตุถิตฺติ ชาลีนี ฯ อากทฺฒนญฺเณน สีมฺโสตา สริตา
วียาติ สริตา ฯ อลฺลญฺเณน วา สริตา ฯ วุตฺตญฺเฬหฺตํ สริตานี
สึเนหิตานี จ โสมนสฺसानี ภาวนฺติ ชนฺตฺโนติ ฯ อลฺลานี เจว
สึนิตฺธานี จาติ อัยฺ เหตุถ อตุโถ ฯ อนนฺยพฺยสนาปาทฺนญฺเณน
๑. สี. เคชานํ สณฺฑนฺติ ฯ ๒. ม. อุปสฺสควเสน ฯ
๓. ม. อตุถนฺตฺเร วณฺณสฺมี สตุเตติ ทิสฺสติ ฯ
๔. ม. ตณฺหาวิปฺพนฺทิตฺนเวสสงฺขาตํ ฯ

กุมมานุพนุขสุตฺตํ วิทยาติ สุตฺตํ ๑ วุตฺตญฺเหตฺ สุตฺตกนฺติ โข
ภิกฺขเว นนฺทึรากลฺเสตฺ อธิวจนฺนติ ๑ รูปาทีสุ วิตฺถตฺถุเจน
วิสฺฐา ๑ ตสฺส ตสฺส ปฏิลาภตฺถาย สตฺโต (๑) อายุหาเปตีติ
อายุหิณี (๑) ๑ อุกฺกณฺจิตฺุ อปทานโต สหายญฺเจน ทุตฺติยา ๑
อัยฺ หิ สตฺตํ วฏฺฏสฺมึ อุกฺกณฺจิตฺุ น เทติ คตฺตกฺกฺจฺจฺน ปิยสหาโย
วिय อภิรมาเปติ ๑ เตนว วุตฺตํ

ตณฺหาทุตฺติโย ปุริโส ทีฆมทฺธานสํสรึ
อิตฺถภาวณฺณถาภาวํ สํสารึ นาตีวตฺตตีติ ๑

ปณฺชานกฺวเสน ปณฺชิ ๑ ภาวเนตฺตีติ ภาวระชฺช ๑ เอตฺาย หิ
สตฺตฺตา ระชฺชยา กิวํ พทฺธา โคณา วिय อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฺถุจฺจํ
นियฺยนฺติ ๑ ตํ ตํ อารมฺมณํ วนฺติ ภชฺติ อลฺลียตีติ (๒) วนฺ ๑ [๓] วน โถติ
พฺยลฺชนน ปทํ วทฺตีติ ๑ อนตฺถทฺกฺขานํ วา สมฺภุจฺจาปนญฺเจน
จ (๔) กหนญฺเจน จ วนํ วิทยาติ วนํ ๑ พลวตณฺหาเยตํ นามํ ๑
คหนตฺรญฺเจน ปน ตโต พลวตฺรา วน โถ นาม ๑ เตน วุตฺตํ

วณฺ ฉินฺทถ มา รุกฺขํ วนโต ชายเต ภยํ
เฉตฺวา วณฺจ วณฺจ นินฺพนา โทถ ภิกฺขโวติ ๑

สนฺถวณฺวเสน (๕) สนฺถโว สํสฺสฺโคติ อตฺโถ ๑ โส ทฺวิโร
ตณฺหาสนฺถโว จ (๖) มิตฺตสนฺถโว จ ๑ เตสฺส อธิ ตณฺหาสนฺถโว

๑. ม. สตฺเต อายุหาเปตีติ อายุหิณี ๑ ๒. ม. อลฺลียตีติ ๑

๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร วนฺติ ยาจตีติ วา วณฺนติ ทิสฺสตี ๑

๔. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๕. ม. สนฺถวณฺวเสน ๑ ๖. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑

อธิปฺเปโต ฯ สีนฺหวเสณฺ เสณฺโห ฯ อาลยกรณฺวเสณ [๑]
อเปกฺขตฺติ อเปกฺขา ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺ อิมานิ เต เทว จตุราสีติ-
นกรสฺหสฺสานิ กุสฺวาตีราชฺชานิปฺมุขานิ เอตฺถ เทว นนฺทํ ชเนหิ
ชีวิเต อเปกฺขํ กโรหิตฺติ ฯ อาลยํ กโรหิตฺติ อโยฺ เหตุถ อตุโถ ฯ
ปาฎิเอเก ปาฎิเอเก (๒) อารมฺมณฺ พนฺชตฺติ (๓) ฅาตฺกฏฺเจณ วา
ปาฎิเยกฺโก พนฺชตฺปิ ปฎิพฺนฺธา (๔) ฯ นิจฺจสนฺนิสฺสิตฺกฺเจณปิ
สฺตฺตฺตานํ ตณฺหาสฺมา (๕) พนฺชฺ นาม นตฺถิ ฯ อารมฺมณฺ
อสนฺโต อาสา อชฺโฆตฺถรณฺโต เจว ติตฺตี อนฺกนฺตฺวา
ปริกฺขณฺโต (๖) จาติ อตุโถ ฯ อาสีสฺนวเสณ (๗) อาสีสฺนา ฯ
อาสีสฺตฺภาโว (๘) อาสีสฺตฺตฺตํ ฯ อิทานิ ตสฺสา ปวตฺติญฺจํ
ทสฺเสตฺถุ รุปาสาติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อาสีสฺนวเสณ อาสา
อตุถํ กเหตุวา รุเป อาสา รุปาสาติ (๙) เอวํ นวปี ปทานิ
เวทิตฺพฺพานิ ฯ เอตฺถ จ ปุริมานิ ปณฺจ ปณฺจกามคฺคณฺวเสณ (๑๐)
วุตฺตานิ ปริกฺขารโลภวเสณ นญฺจํ ฯ ตํ วิเสสโต
ปพฺพชิตานํ ตโต ปฺรานิ ตินฺนิ อตฺตติยวตฺถวเสณ
คหฺญจํ ฯ น หิ เตสํ ธนฺปฺตฺตชีวิเตหิ [๑๑] ปิยตฺริ
อตุถิ ฯ

- # ๑. ม. เอตฺถนฺตเร กมฺปมฺปมานาติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. ปาฎิเยกฺเก
ปาฎิเยกฺเก ฯ ๓. ม. พนฺชตฺติ ปฎิพฺนฺธา ฯ ๔. ม. ปาฎิเยกฺโก พนฺชตฺปิ
ปฎิพฺนฺธา ฯ ๕. ม. ตณฺหาสฺโม ฯ ๖. ม. ปริกฺขณฺโต ฯ
๗. ม. อาสีสฺนวเสณ อาสีสฺนา ฯ ๘. ม. อาสีสฺตฺสฺส ภาโว อาสีสฺตฺตฺตํ ฯ
๙. ม. รุปาสา ฯ ๑๐. ม. ปณฺจ ปณฺจกามคฺคณฺวเสณ ฯ
๑๑. ม. เอตฺถนฺตเร อณฺณนฺติ ทิสฺสติ ฯ

อิทํ มยฺหิ อิทํ มยฺहनฺติ วา อสุเกน เม อิทํ ทินฺนํ
อิทํ ทินฺนํนฺติ วา เอวํ สตุเต ชปฺปาเปตฺติ ชปฺปา ฯ
ปรโต เทว ปทานิ อุปสกุเคน วฑฺฒิตานิ ตโต ปริ
อณฺเณนาการณ วิภิชิตฺ อารทฺชตฺตา ปุณ ชปฺปาติ
วุตฺตํ ฯ ชปฺปนากาโร ชปฺปนายนนา ฯ ชปฺปิตภาโว
ชปฺปิตตฺตํ ฯ ปุณปุณฺน วิสเย ลุมฺปติ (๑) อากทฺตตีติ
โลลุปฺโป ฯ โลลุปฺปสฺส ภาโว โลลุปฺปิตตฺตํ (๒) ฯ
โลลุปฺปนากาโร (๓) โลลุปฺปายนนา ฯ โลลุปฺปสมฺภุคฺชิน ภาโว
โลลุปฺปายิตตฺตํ ฯ

ปุจฺจฉฺฉิกตฺตาติ (๔) ยาย ตณฺหาย ตากฺกฺจฺจเนสุ ปุจฺจฉฺฉ-
จาลยมาณา สุนฺขา วิย กมฺปมาณา วิจรนฺติ ฯ (๕) ตสฺสา
กมฺปนตณฺหาย นามํ ฯ สาธุกยมฺยตฺตาติ (๖) สาธุ มนาปมฺนาเป
วิสเย กามตฺตีติ สาธุกาโมย (๗) ฯ ตสฺส ภาโว สาธุกยมฺยตา ฯ
มาตมาตฺตจฺจ
ยฺยตฺตจฺจ
ราโค วิสมนฺตฺติอาทิวจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
อูปฺปนฺโน จนฺทราโค อธมฺมกฺกฺเจน อธมฺมราโค ฯ วิสมกฺกฺเจน
วิสมโลโกติ จ (๘) เวทิตพฺโพ ฯ

๑. ม. ลุมฺปติ ฯ ๒. ม. โลลุปฺโป ฯ ๓. ม. โลลุปฺปนากาโร โลลุปฺปายนนา ฯ

๔. ส. มุจฺจฉฺฉิกตฺตา ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร ตนฺติ ทิสฺสติ ฯ

๖. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ ๗. ม. สาธุกาโม ฯ ๘. ม. จสฺสทฺโท นตฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตเทสวณฺณา หน้า 57

อารมฺมณานํ นิกามนวเสน นิกนฺติ ฯ นิกามนากาโร
นิกามนา ฯ วตฺตฺสฺส (๑) ปตฺตฺนวเสน ปตฺตฺนา ฯ ปิหายนวเสน
ปิหนา ฯ สฺกฺกฺจฺ ปตฺตฺนา สมฺปตฺตฺนา ฯ ปญฺจสฺ กามคฺเชสฺ
ตฺตฺหา กามตฺตฺหา ฯ รูปรูปรกเวสฺ ตฺตฺหา ภวตฺตฺหา ฯ
อฺจฺเจทสงฺขาเต วิภเว ตฺตฺหา วิภวตฺตฺหา ฯ สฺทฺเช รูปรกเวสฺมีเยว
ตฺตฺหา รูปตฺตฺหา ฯ อรูปกเว ตฺตฺหา อรูปตฺตฺหา ฯ อฺจฺเจททิกฺกฺจฺ-
สทฺคโธ ราโค นิโรเช ตฺตฺหา นิโรชตฺตฺหา ฯ [๒] สทฺเท
ตฺตฺหา สทฺทตฺตฺหา ฯ กนฺชตฺตฺหาทีสุปี เอเสว นโย ฯ
โอฆาทโย วุตฺตตฺตฺวา ฯ

กฺสตรมฺเม อวารตฺติ อวารณํ ฯ ฉาทนวเสน ฉทณํ ฯ
สฺตฺเต วฏฺกฺสฺมี พนฺชตฺติ พนฺชนํ (๓) ฯ จิตฺตํ อฺปนฺตฺวา (๔) กิลิฺสฺสตี
กิลิฺกฺจฺ (๕) กโรตฺติ อฺปกฺกิลเโส ฯ ฅามคตฺตฺเจน อนฺอนฺเสตฺติ
อนฺสโย ฯ อฺปฺปชฺชมานํ จิตฺตํ ปริยฺกฺจฺจตฺติ ปริยฺกฺจฺจานํ ฯ
อฺปฺปชฺชิตฺตํ อฺปทาเนน กฺสตรจาร์ (๖) คณฺหาตฺติ อตฺโถ ฯ โจรา
มคฺเค ปริยฺกฺจฺจิสฺ ฐตฺตา มคฺเค ปริยฺกฺจฺจิสฺสูติอาทิสฺ หิ มคฺคํ คณฺหีสฺสูติ
อตฺโถ ฯ เอวมฺิธาปี คหณฺญเจน ปริยฺกฺจฺจาน เวทิตพฺพํ ฯ
ปฺลิวฺจฺนญฺเจน ลตา วียาติ ลตา ฯ ลตา อฺพฺกฺชฺช (๗) ติกฺกฺจฺตฺติ
อากตฺตฺจฺจานเปี อยฺ ตฺตฺหา ลตาว วุตฺตา ฯ วิวิธานิ วตฺตฺนนิ
๑. ม. วตฺตฺสฺสตี นตฺติ ฯ ๒. ม. เอตฺตฺนตฺเร รูเป ตฺตฺหา
รูปตฺตฺหาตี ทิสฺสตี ฯ ๓. ส. ม. พนฺชตฺติ พนฺชนํ ฯ ๔. ส. น. อฺปนฺตฺวา ฯ
๕. ม. สฺกฺกิลิฺกฺจฺ ฯ ๖. ม. กฺสตรจาร์ ฯ ๗. ม. อฺปฺปชฺช ฯ

อิฉฺฉตีติ เววิจฺฉิ ๑ วกฺกฏทฺทกฺขสฺส มฺลนฺติ ทฺทกฺขมฺลํ ๑ ตสฺเสว
ทฺทกฺขสฺส นิทานนฺติ ทฺทกฺขนิทานํ ๑ ตํ ทฺทกฺขํ อโธ ปภวตีติ
ทฺทกฺขปฺปภโว ๑ พนฺธฺนญฺเจน ปาโส วิทยาติ ปาโส มารสฺส
ปาโส มารปาโส ๑ ทฺรฺรคฺคิถนญฺเจน (๑) พพิสฺส วิทยาติ พพิสฺส
มารสฺส พพิสฺส มารพพิสฺส ๑ ตณฺหาภิภูตา มารสฺส วิสยํ
นาติกกมฺนฺติ เตสฺส อฺปฺริ มาโร วสฺส วตฺเตตีติ อิมินา ปรียาเยน
มารสฺส วิสโยติ มารวิสโย ๑ สนฺทฺทญฺเจน ตณฺหา นที
ตณฺหานที ๑ อชฺโฆตฺถรณญฺเจน ตณฺหา ขาถํ ตณฺหาชาถํ ๑
ยถา สุนฺขา ทพฺพพฺพชฺชา (๒) ยทิจฺฉกํ นิยฺยนฺติ เอวํ
ตณฺหาพทฺชฺชา สตฺตฺตาติ ทพฺพพฺพชฺชญฺเจน กทฺทฺทลํ (๓)
วิทยาติ กทฺทฺทลํ ๑ ตณฺหา กทฺทฺทลํ ตณฺหากทฺทฺทลํ ๑
ทฺทปฺปฺรณญฺเจน ตณฺหา สมฺทฺทโท ตณฺหาสมฺทฺทโท ๑
อภิขฺฌายนญฺเจน อภิขฺฌา ๑ ลฺพฺภนฺติ เอเตน สยํ วา
ลฺพฺภติ ลฺพฺภนฺตฺตเมว วา ตนฺติ โลโก ๑ สมฺปยุตฺตกาณํ
อฺกฺกุสลาณํ ปติฏฺฐญฺเจน มฺลํ ๑
วิสตฺติกาตีติ (๔) วิสตฺติกา อิติ ๑ เกนตฺถเณนาติ เกน สภาเวเน ๑
วิสตฺตาติ ปตฺถตฺตา (๕) ๑ รุปาทีสุ ๑ วิสฺถาติ (๖) ๑ วิสฺฐาติ
เตญฺมกพฺยาปกวเสเน (๗) วิสฺฐา ๑ ปุริมวจนเมตฺ (๘) ตการสฺส
๑. ม. ทฺรฺรคฺคิถนญฺเจน ๑ ๒. ม. กทฺทฺทลพทฺชฺชา ๑ ๓. ม. กทฺทฺทลํ ๑
เอวมฺปรีปี ๑ ๔. ม. วิสตฺติกาตีติ ๑ ๕. ม. วิตฺถญา ๑
๖. ม. วิปฺปลา ๑ ๗. ม. เตญฺมกพฺยาปกวเสเน ๑ ๘. ม. ปุริมวจนเมว ๑

ภูการิ กตุวา พุยฺชนวิภาคิ กตุวา วุตฺตํ ๑ วิสกกตฺติติ ปริสปปติ(๑)
สทฺติ (๒) ๑ วา ๑ รตุโต หิ ราควตุถุณา ปาเทน ตาพฺยมาโนปี สทฺตฺติ๑
โอสกกนํ วิปฺพนทนํ วา วิสกกนนฺตฺปิ วทนฺติ ๑ กุสลาकुสลานํ
ปตฺติติ (๓) เกจิ วณฺณยนฺติ ๑ วิสฺหฺรตฺติติ ตถา ตถา
กามสฺส อานิสฺสํ ปสฺสนฺตฺติ วิวิเชหิ อากาเรหิ เนกฺขมฺมา-
ภิมุขปฺปวตฺตฺโต จิตฺตํ สฺหฺรติ สฺขิปติ ๑ วิสฺ วา
ทุกฺขํ [๔] ตํ หฺรติ วทฺตีติ อตุโธ ๑ วิสฺวาทิกาทิ อนิจฺจาที
นิจฺจาทีโต คณฺหาติ (๕) วิสฺวาทิกา โหติ ๑ ทุกฺขนิพฺพตฺตกสฺส
กมฺมสฺส เหตุภาวโต วิสมุลา วิสฺ วา ทุกฺขํ (๖)
ทุกฺขาทิกฺฐตา เวทนา มุลา (๗) เอตฺติสฺสาติ วิสมุลา ๑
ทุกฺขสมฺมุทยตฺตา วิสฺ ผลํ เอตฺติสฺสาติ วิสผลา ๑ ยาย
ตณฺหาหฺย รุปาทิกสฺส ทุกฺขสฺเสว ปริโภโค โหติ น อมตฺสฺสาติ
สา วิสปริโภคาทิ วุตฺตา ๑ สพฺพตฺถ นฺริตฺตฺติวเสน ปทลฺสิทฺธิ
เวทิตพฺพา ๑

ตสฺสา วิสขิ ทสฺเสตฺตกาโม วิสาลา วา ปนฺ สา รุเป
ตณฺหาติอาทิมาท ๑

ตตฺถ วิสาลา วา ปนาติ มหนฺตฺติ เอว ตณฺหาหฺยนฺนุเจน ตณฺหา ๑
รุปาทโย ปญฺจกามกฺุณฺนิกฺราควเสน (๘) วุตฺตา ๑ กุเล คณฺเณติ
๑. สฺ. ปริสยติ ๑ ม. ปริสติ ๑ ๒. ม. สทฺติ วา ๑ ๓. ม. สฺ. กุสลาकुสลํ
กปฺปตฺติติ ๑ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร ตณฺติ ทิสฺสติ ๑ ๕. ม. คณฺหนฺตฺติ ๑
๖. ม. ทุกฺขทุกฺขาทิกฺฐตา ๑ ๗. ม. มุลํ ๑ ๘. ม. ปญฺจ ปญฺจกามกฺุณฺนิกฺราควเสน ๑

อาทีนึ เอกาทส ปทานิ โสฬสปาทวเสน วุตตานิ ฯ กามชาตตติโก
กมฺมวฏฺฏวเสน วิภตฺโต กามภวตฺติโก วิปากวฏฺฏวเสน
วิภตฺโต สลฺยภวตฺติโก สลฺยภวเสน วิภตฺโต เอก-
โวการภวตฺติโก ขนฺธวเสน วิภตฺโต ฯ อตีตตฺติโก กาลวเสน ฯ
ทิจฺจจตฺติโก อารมฺมณวเสน อปายตฺติโก โอกาสวเสน ฯ
ขนฺธตฺติโก นิสฺสตฺตนิชฺชีววเสน วิภตฺโตติ ฌาตพฺพิ ฯ

ตตฺตฺตํ สงฺเขปน อตฺถทีปนา อตฺถวิภาวนา จ ตตฺถ กตฺตา
กามชาตฺตํ เหฏฺฐโต อวิจฺฉินฺธํ ปริยฺนตฺตํ กริตฺวา อุปรีโต ปฺรนิมฺมิตฺวา สวตฺติ-
เทเว อนฺโตกริตฺวา ยํ เอตฺสฺมี อนฺตเร เอตฺถาวจฺรา เอตฺถ ปฺรียาปฺนฺนา
ขนฺธชาตฺตอฺยตฺตนา รูปี (๑) เวทนา สลฺยภา สงฺขารา วิญฺญาณํ อํ
วฺจฺจติ กามชาตฺตํ ฯ ตตฺถ กตฺตา รูปรชาตฺตํ เหฏฺฐโต พฺรหฺมโลกํ ปริยฺนตฺตํ
กริตฺวา อุปรีโต อกฺนิฏฺฐเทเว อนฺโตกริตฺวา ยํ เอตฺสฺมี อนฺตเร
เอตฺถาวจฺรา เอตฺถ ปฺรียาปฺนฺนา สฺมาปฺนฺนสฺส วา อุปฺนฺนสฺส
วา ทิจฺจธมฺมสุขวิหริสฺส วา จิตฺตเจตฺติกา ธมฺมา อํ วฺจฺจติ
รูปรชาตฺตํ ฯ ตตฺถ กตฺตา อรูปรชาตฺตํ เหฏฺฐโต อากาसानญฺจายตฺตฺนูปเค
เทเว ปริยฺนตฺตํ กริตฺวา อุปรีโต เนวสลฺยณานาสลฺยณายตฺตฺนูปเค
เทเว อนฺโตกริตฺวา ยํ เอตฺสฺมี อนฺตเร เอตฺถาวจฺรา เอตฺถ ปฺรียาปฺนฺนา
สฺมาปฺนฺนสฺส วา อุปฺนฺนสฺส วา ทิจฺจธมฺมสุขวิหริสฺส วา จิตฺต-
เจตฺติกา ธมฺมา อํ วฺจฺจติ อรูปรชาตฺตํ ฯ อฏฺฐกถายมฺปน
๑. ม. รูปี ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตเทสวณฺณา หน้า 61

กามชาตฺติ กามภเว (๑) ปญฺจกฺขนฺธา ลพฺภนฺติ ฯ รูปชาตฺติ รูปภเว
ปญฺจกฺขนฺธา ลพฺภนฺติ ฯ อรูปชาตฺติ อรูปภโว จตฺตาริ ขนฺธา
ลพฺภนฺตีติ วุตฺติ ฯ อถ วา กามราคสงฺขาเตน (๒) กามเณ
ยฺตุตา ชาตฺติ กามชาตฺติ กามสงฺขาตา วา ชาตฺติ กามชาตฺติ ฯ
กามํ ปหาย รุเปเน ยฺตุตา ชาตฺติ รูปชาตฺติ รูปสงฺขาตา วา ชาตฺติ
รูปชาตฺติ ฯ กามลฺจ รูปลฺจ ปหาย อรุเปเน ยฺตุตา ชาตฺติ อรูปชาตฺติ ฯ
อรูปสงฺขาตา วา ชาตฺติ อรูปชาตฺติ ฯ ตา เอว ชาตฺติโย ปฺน
ภวปริยาเยน วุตฺตา ฯ ภวนฺตีติ หิ ภวาติ วุจฺจนฺติ ฯ สลฺยาย ยฺตุโต
ภโว สลฺยภโว (๑) สลฺยวาทํ วา ภโว สลฺยวา วา เอตฺถ ภเว
อตุลิตฺติ สลฺยภโว ฯ โส กามภโว จ อสลฺยภวามฺตุโต รูปภโว จ
เนวสลฺยานาสลฺยภวามฺตุโต อรูปภโว จ โหติ ฯ น สลฺยภโว
อสลฺยภโว โส รูปภเวกเทโส ฯ โอปาริกตฺตภาวโต
เนวสลฺยา สุขุมตฺเตน สภาวโต นาสลฺยาติ เนวสลฺยา-
นาสลฺยา ตาย ยฺตุโต ภโว เนวสลฺยานาสลฺยภโว ฯ
อถวา ฯ โอปาริกาย สลฺยาย อภาวา สุขุมาย จ อภาโต (๓)
เนวสลฺยานาสลฺยา อสฺมี ภเวติ เนวสลฺยานาสลฺยภโว โส
อรูปภเวกเทโส ฯ เอเกน รูปกฺขนฺเชน โวกิณฺโณ ภโว เอโก
วา โวการิ อสฺส ภวสฺสาติ เอกโวการภโว โส อสลฺยภโว ฯ
จตุหิ อรูปกฺขนฺเชหิ โวกิณฺโณ ภโว จตฺตาริ วา โวการา อสฺส
๑. ม. กามภโว ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม. กามภาคสงฺขาเตน ฯ
๓. ม. อภาวา ฯ

ภวสฺสาติ จตุโวการภโว โส อรูปภโว เอว ๑ ปญฺจหิ ขนฺุเชหิ
โวกัณฺโณ ภโว ปญฺจ วาโวการา อสฺส ภวสฺสาติ ปญฺจโวการภโว ๑
โส กามภโว จ รูปภเวกเทโส จ โหติ ๑ อตีตตฺติโก เหฏฺฐา
วุตฺตนโยว ๑ ทิฏฺฐนฺติ จตฺตสมฺภูจฺจานิกิ รูปารมฺมณิ ๑ สุตฺนฺติ
ทฺวิสมฺภูจฺจานิกิ สทฺทธารมฺมณิ ๑ มุตฺนฺติ มฺนิตฺวา (๑) กเหตุพฺพานิ
จตฺตสมฺภูจฺจานิกานิ กนฺุชรสฺสโผฏฺฐพฺพารมฺมณานิ ๑ วิญฺญาตพฺพิ
นาม มนฺสา ชานิตพฺพิ ฌมฺมารมฺมณิ ๑ เตสฺ ทิฏฺฐสฺตมุต-
วิญฺญาตพฺเพสฺ ฌมฺเมสฺ ๑ วิสฺฐา วิตฺถตาติ มหนฺตา ปตฺตญา ๑

อปาโยโลเกติ วุฑฺฒิสงฺขาตสฺส อยสฺส อภาเวน อปาโย ๑
ตสฺมี อปาโยโลเม. ขนฺุชโลเกติ ราสฺญฺเจน รูปาทโย ปญฺจก-
ขนฺุชา เอว โลโม ๑ ธาตุโลเกติ สฺลยตฺตญฺเจน จกฺขุชาตฺวาทโย
อญฺจารสฺ ธาตุโย เอว โลโม ๑ อายตฺนโลเกติ อายตฺนาทีหิ
การณฺเหหิ ทฺวาทสฺ อายตฺนานิเอว โลโก ๑ สพฺเพปิ ลฺลขฺชนญฺเจน
โลโก วุตฺตปฺปการเ โลเก วิสฺฐา วิตฺถญาติ วิตฺถตาติ
วิสฺตฺติกา ๑

สโตติ สรตีติ สโต ๑ ปุคฺคเลน สติ วุตฺตา ๑ ตตฺถ
สรณฺลกฺขณา สติ ๑ สรฺนฺติ ตาย สยิ วา สรตี สรณฺมตฺตเมว
วาเอสาติ สติ ๑ สวา ปเนสา อปฺลปฺนลกฺขณา อสมฺโสมฺสนรสา
อารกฺขปจฺจุปฺปญฺจานา วา วิสฺยาภิมุขภาวปจฺจุปฺปญฺจานา ถิรสนฺญา-
ปทฺญฺจานา กายาทิสตีปฺปญฺจานปทฺญฺจานา วา ๑ อารมฺมณ
๑. ม. ผุสตีวา ๑

ทพฺพตฺถิภูจิตฺตตฺตา ปนฺ เอตฺถา วีย จกฺขุทฺวาราทฺริภุชฺฌโตะ (๑)โทวาริโก
วีย จ ทฏฺฐพฺพา ฯ

ตสฺสา ปวตฺตฺถิภูจันํ ทสฺเสนฺโตะ กายเ กายานุปลฺสฺสนาสติ-
ปฏฺฐจันํ ภาเวนฺโตะ สโตตฺถิอาทินา นเยน จตฺตฺพิธิํ สติปฏฺฐจันมาห ฯ

ตตฺถ กายตฺติ รูปกายเ ฯ รูปกาโย หิ อธิ องฺคปจฺจจฺจกานํ
เกสาทินนฺจ ชฺมฺมานํ สมฺมภูเจน หตฺถิกายรตฺถกายาทโย วีย กายิตฺติ
อธิปฺเปโต ฯ ยถา จ สมฺมภูเจน เอวํ กุจฺฉิตานํ อายญฺเจน ฯ
กุจฺฉิตานํ หิ ปรมฺเชกฺขจฺจจฺจจันํ โส อายิตฺติปิ กายเ ฯ อายิตฺติ
อฺปฺปตฺติเทโส ฯ ตตฺถรายํ วจฺนตฺถิ อายนฺติ ตโตตฺติ อายเ ฯ

เก อายนฺติ (๒) กุจฺฉิตา เกสาทโย ฯ อิติ กุจฺฉิตานํ [๑] อายิตฺติ กายเ ฯ
กายานุปลฺสฺสนาติ กายสฺส อฺนุปลฺสฺสนา (๔) ฯ กายตฺติ จ วตฺวาปี

ปฺน กายานุปลฺสฺสนาติ ทฺตฺถิยํ กายคฺคหณฺ อสมฺมิสฺสโต ววตฺถานณฺน-
วินิพฺโถกาทิตฺสฺสนตฺถํ กตฺนฺติ เวทิตฺตพฺพิ ฯ เตน น กาย

เวทนานุปลฺสฺสนา จิตฺตชฺมฺมานุปลฺสฺสนา วา อถ โข กายานุ-
ปลฺสฺสนาเยวาทิ กายสงฺขาเต วตฺถุสฺมี กายานุปลฺสฺสนาการสฺเสว

ทสฺสเนน อสมฺมิสฺสโต ววตฺถานํ ทสฺสิตฺติ โหติ ตถา น กาย

องฺคปจฺจจฺจวินิมุตฺตาเอกชฺมฺมานุปลฺสฺสนา นาปี เกสโลมาทิวินิมุตฺตา
อิตฺถิปุริสฺสานุปลฺสฺสนา ฯ โยปี เจตฺถ เกสโลมาทิก

ภูตฺตฺปาทายสมฺมสงฺขาโต กายเ ตตฺถาปี น ภูตฺตฺปาทายวินิมุตฺตา

๑. ม. จกฺขุทฺวาราทินํ ภุชฺฌโตะ ฯ ๒. ม. อายนฺตฺติ ฯ

๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร เกสาทินนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. อฺนุปลฺสฺสนา

กายเ วา อฺนุปลฺสฺสนา ฯ

เอกธมฺมานุปัสสนา อถ โข รตสมฺภารานุปัสสกสฺส วีย องค-
ปจฺจงคสมฺหानุปัสสนา นคราววานุปัสสกสฺส วีย เกสโลมาทิ-
สมฺหानุปัสสนา กทลิกฺขนฺธปตฺตวณฺณิวินิพฺภนฺนกสฺส วีย
ริตฺตมฺภุจฺฉินฺนเวจกสฺส วีย จ ญฺตุปาทายสมฺหानุปัสสนาเยวติ
สมฺหาวเสเนว กายสงฺขาตสฺส วตฺถุโน นานปฺปการโต ทสฺเสนฺเตน
ฉนฺวินิพฺโกลโก ทสฺสีโต โหติ ฯ น เหตุถ ยถาวตฺตสมฺหวินิมฺุตโต
กาโย วา อิตฺถิ วา ปฺริโส วา อญฺโล วา โกจิ ธมฺโม ทิสฺสตี ฯ
ยถาวตฺตธมฺมสมฺหมตฺเตยว ปน ตถา ตถา สตฺตา มิจฺฉาภินิเวสํ
กโรนฺติ ฯ เตนาหุ โปราณา

ยํ ปัสสตี น ตํ ทิฏฺฐิํ ยํ ทิฏฺฐิํ ตํ น ปัสสตี
อปฺสํสํ พชฺชเต มุโปห พชฺชมาโน น มุจฺฉตีติ ฯ

ฉนฺวินิพฺโกลกาทิสฺสนตฺถนฺติ วุตฺตํ ฯ อาทิสทฺเทน (๑) เจตฺถ
อยมฺปิ อตฺถโธ เวทิตฺตํ โฟ ฯ อยญฺหิ เอตฺถมฺมี กายเ กายานุ-
ปัสสนาเยว น อญฺญา ธมฺมานุปัสสนา ฯ กิํ วุตฺตํ โหติ ฯ (๒)
ยถา อนฺุทกฺกตฺตยปี มริจฺยา (๓) อุกถานุปัสสนา โหติ น เหว
อนิจฺจทุกฺขานตฺตาสฺสวญฺเตยว อิมฺสมฺมี กายเ นิจฺจสุขตฺตสฺสวญฺ-
นุปัสสนา อถ โข กายานุปัสสนา อนิจฺจทุกฺขานตฺตาสฺสวญฺ-
สมฺหानุปัสสนาเยวติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อถ วา ยวํ ยํ มหาสตีปฺญฺจานเ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
อธฺมญฺคโต วา ฯ เปฯ โส สโตว อสฺสตีตีอาทินา นเยน
๑. ม. วุตฺตํ อาทิสทฺเทน ฯ ๒. ม. กิํ วุตฺตํ โหตีตี นตฺถิ ฯ
๓. ม. มริจฺยา ฯ

อสุสาสปสุสาสาทิจฺฉณิกขาโต อฏฺฐิกปริโยसानอ กายโย
วุตฺโต โย จ ปฏฺฐิสฺมฺภิทายํ สติปฏฺฐานกถายํ อิเชกจฺโจ
ปจฺจวิทายํ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสตี ฯ อาโปกายํ ฯ เตโชกายํ
วาโยกายํ ฯ เกสกายํ ฯ โลมกายํ ฯ ฉวิกายํ ฯ จมฺมกายํ มํสกายํ ฯ
รฺหิรกายํ ฯ นุหฺรกายํ ฯ อฏฺฐิกายํ ฯ อฏฺฐิมิลฺลชฺกายนฺตฺติ (๔) กายโย
วุตฺโต ตสฺส สพฺพสฺส อิมสฺมีเยว กายเอนุปฺสฺสนโต [๒]
กายเอนุปฺสฺสนาติ เอมฺปิ อตุโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อถวา กายเ
อหนฺติ วา มมนฺติ วา เอวํ กเหตุพฺพสฺส [๓] ยสฺส อนุปฺสฺสนโต
ตสฺส ตสฺเสว ปน เกสโลมาทิกสฺส นานาธมฺมสมฺมุหฺส
อนุปฺสฺสนโต กายเ เกสาทิสฺมุหฺสงฺขาตกายานุปฺสฺสนาติ
เอวมตฺโต ทฏฺฐพฺโพ ฯ อปิจ อิมสฺมี กายเ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสตี
โน นิจฺจโตติอาทินา อนุกกเมน ปฏฺฐิสฺมฺภิทายํ อากตฺนยสฺส
สพฺพสฺเสว อนิจฺจลกฺขณาทีโน อาการสมฺมุหฺสงฺขาตสฺส
กายสฺส อนุปฺสฺสนโตปิ กายเ กายานุปฺสฺสนาติ เอมฺปิ
อตุโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อยมฺปน จตฺตสฺสตีปฏฺฐานสาธารโณ
อตุโถ ฯ

สติปฏฺฐานนฺตฺติ ตโย สติปฏฺฐานา สติโคจโรปี (๔) ติธา
ปฏฺฐิปนฺเนสฺส สาวเกสฺส สตฺถโน ปฏฺฐิमानฺนยวีตฺตวตฺตตฺตาปี (๕) ฯ
ตฺตุนํ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานานํ สมฺมทฺยญฺจ อตฺตญฺคมญฺจ เทสิสฺสามิ
๑. ม. รุหิรกายํ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร กายเติ ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
ยสฺสาติ ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. สติโคจโรปี ฯ ๕. ม. ปฏฺฐิमानฺนยวีตฺตวตฺตตฺตาปี สติปี ฯ

ตํ สฺมาถ สาทฺกํ ๗เป๗ โก จ ภิกฺขเว กายสฺส สมฺทโย
อาหฺรสมฺทยา กายสมฺทโยติอาทิสฺส หิ สติโคจโร สติปฺญฺจานนฺติ
วฺจจติ๗ ตถา กาโย อุปฺญฺจานํ โน สติ สติ อุปฺญฺจานญฺเจว สติ
จาติอาทิสฺสปี ๗ ตสฺสตฺโต ปติญฺจาทิ (๑) อสฺมินฺติ ปฺญฺจานํ ๗
กา ปติญฺจาทิ สติ๗ สติยา ปฺญฺจานํ สติปฺญฺจานํ ปฺชานนฺติ (๒)
วา ปฺญฺจานํ สติยา ปฺญฺจานํ สติปฺญฺจานํ หตฺถิญฺจานอสฺสญฺ-
จานาทินิ วีย ๗ ตโย สติปฺญฺจานา ยทริโย เสวติ ยทริโย
เสวมาโน สตฺถา คณฺมนุสาสิตฺมรหฺตีติ เอตฺถ ติธา ปฺญฺปิเนนฺสุ
สาวเกสฺส สตฺถโน ปฺญฺฆานุนยวิทิวคฺคตฺตา สติปฺญฺจานนฺติ วฺคฺตา (๓) ๗
ตสฺสตฺโต ปฺญฺจเปตพฺโพติ ปฺญฺจานํ ปวคฺคยิตพฺโพติติ (๔)
อตุโถ ๗ เกน ปฺญฺจเปตพฺโพติ สติยา สติยา ปฺญฺจานํ
สติปฺญฺจานนฺติ ๗ จตฺตาโร สติปฺญฺจานา ภาวิตา พหุสีกฺตา
สคฺค โพษณฺงเก ปริปุเรนฺตีติอาทิสฺส จ ปน สติเยว สติปฺญฺจานนฺติ
วฺจจติ ๗ ตสฺสตฺโต ปติญฺจาทิตฺติ ปฺญฺจานํ อุปฺญฺจาทิ
โอกฺกนฺทิตฺวา (๕) ปกฺขนฺทิตฺวา (๖) ปวคฺคตฺติติ อตุโถ ๗ สติเยว
ปฺญฺจานนฺติ สติปฺญฺจานํ ๗ อถ วา สรณฺญฺเจน สติ อุปฺญฺจานญฺเจน (๗)
ปฺญฺจานํ ๗ อิติ สติ จ สา ปฺญฺจานญฺจาติปี สติปฺญฺจานํ ๗ อิทมิธ
อริเปตํ ๗ ตํ สติปฺญฺจานํ ๗
๑. สී. ปฺญฺจาทิ ๗ ๒. ม. ปฺชานญฺจานนฺติ ๗ ๓. ม. วฺคฺตา ๗
๔. ม. ปวคฺคยิตพฺโพติติ ๗ ๕. ม. โอกฺกนฺทิตฺวา ๗ ๖. สී. ปกฺกนฺทิตฺวา ๗
๗. ม. อุปฺญฺจานญฺเจน ๗

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิกายเทสวณฺณา หน้า 67

ภาเวนนฺโตติ วทฺเตนฺโต ๑ เอตฺถ จ ยํ ติธา ปฏฺิปนฺเนสุ
 สาวเกสุ สตฺถุโน ปฏฺิमानุณยวีตฺวคฺคตฺตา สติปฏฺิจานนฺติ วุคฺคํ ตํ
 อิมินา สุตฺเตน คเหตุพฺพิ ๑ วุคฺคเณหํ ภาควตา ตโย
 สติปฏฺิจานา ยทฺริโย เสวติ ยทฺริโย เสวมาโน สตฺถา คณ-
 มนุสฺสาตีคฺคฺมรหฺตีติ อิติ โข ปเนตํ วุคฺคํ กิณฺเจตํ ปฏฺิจฺจ วุคฺคํ ๑
 อิท ภิภฺขเว สตฺถา สาวกานํ ฅมฺมํ เทเสติ อนุกมฺปโก หิตฺสี
 อนุกมฺปํ อุปาทาย อิทํ โว หิตาย อิทํ โว สุขายาติ ๑ คสฺส สาวกา
 น สฺสฺสฺสนฺติ (๑) น โสตโมทหนฺติ นาลฺลว จิตฺตํ อุปฏฺุจเปนฺติ
 โวกกมฺม จ สตฺถุ สาสนา วคฺคนฺติ ๑ คคฺร ภิภฺขเว ตถาคโต น เจว
 อนคฺคตมโน โหติ น จ อนคฺคตมนตํ ปฏฺิสฺสเวเทติ อนวสฺสฺโต จ วิหฺรติ
 สโต จ (๒) สมฺปชาโน อิทํ ภิภฺขเว ปจฺมํ สติปฏฺิจานํ ยทฺริโย ๑เป๑
 มรหฺติ ๑ ปฺน จปฺริ ภิภฺขเว สตฺถา ๑เป๑ อิทํ โว สุขายาติ ๑
 คสฺส เอกจฺเจ สาวกา น สฺสฺสฺสนฺติ ๑เป๑ วคฺคนฺติ ๑ เอกจฺเจ
 สาวกา สฺสฺสฺสนฺติ ๑เป๑ น จ โวกกมฺม สตฺถุ สาสนา วคฺคนฺติ ๑
 คคฺร ภิภฺขเว ตถาคโต น เจว อนคฺคตมโน โหติ น จ อนคฺคตมนตํ
 ปฏฺิสฺสเวเทติ น จ อคฺคตมโน โหติ น จ อคฺคตมนตํ ปฏฺิสฺสเวเทติ ๑
 อคฺคตมนตลฺล จ (๓) อนคฺคตมนตลฺลจ คทฺทุกฺยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปภฺขโก
 วิหฺรติ สโต สมฺปชาโน อิทํ [๔] วุจฺจติ ภิภฺขเว ทฺติยํ ๑เป๑ ปฺน
 # ๑. ม. สฺสฺสฺสนฺติ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒. ม. จสทฺโท นคฺคิ ๑
 # ๓. ม. อนคฺคตมฺนตา จ อคฺคตมฺนตา จ ๑ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร วุจฺจตีติ ทิสฺสตี ๑

จปรี ๆเปฯ อิทํ โว สุขายาติ ฯ ตสฺส สวกา สุตฺตฺสนฺติ ฯเปฯ
วตฺตฺนฺติ ฯ ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคโต อตฺตมโน เจว โหติ อตฺตมฺนตฺถจ
ปฏิสฺสเวเตติ อนวสฺสโต จ วิหฺรติ สโต จ (๑) สมฺปชาโน อิทํ ภิกฺขเว
ตฺติยฺนฺติ ฯ เอวํ ปฏิจฺฉานฺนเยหิ อนวสฺสตฺตา นิจฺจํ อุปฏฺจิสฺส-
สตีตฺยา ตทฺถุญฺญํ วิตีวตฺตฺตา สตีปฏฺจฺฉานฺนฺติ วตฺตฺตา ฯ
พฺพุชานเมว กิร นิจฺจํ อุปฏฺจิสฺสตีตฺตา โหติ น ปจฺเจกพฺพุชานฺตีนฺนฺติ ฯ
เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสนาสตีปฏฺจฺฉานานาทีสุ (๒) จ เวทนาทีนํ
ปฺปน วจเน ปโยชนํ กายานุปฺสฺสนายํ วตฺตฺนเยเนว ยถาโยคํ
อนุปฺสฺสนํ (๓) โยเชตฺวา เวทิตพฺพํ ฯ อยมฺปิ สาธารณฺตฺโต ฯ
สุขาทีสุ อนेกปฺปเกทาสฺ เวทนาสุ วิสฺสุ วิสฺสุ อนิจฺจาทีโต เอเกก-
เวทนานุปฺสฺสนา ฯ สรคาคาทิเก โสฬสปฺปเกเท จิตฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ
อนิจฺจาทีโต เอเกกจิตฺตานุปฺสฺสนา ฯ กายเวทนาจิตฺตานํ จเปตฺวา
เสเสสฺส เตญฺมกฺขมฺเมสฺ วิสฺสุ วิสฺสุ อนิจฺจาทีโต เอเกกขมฺมานุปฺสฺสนา
สตีปฏฺจฺฉานฺนฺตฺตฺนฺเต วตฺตฺนเยเน นีวรณาทิขมฺมานุปฺสฺสนาติ ฯ
เอตฺถ จ กายเตติ เอกวจนํ สรีรสฺส เอกตฺตา ฯ จิตฺเตติ เอกวจนํ
จิตฺตฺสฺส สภาวเกทาทาโต ชาตฺติคฺคหณฺเนน กตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
ยถา จ เวทนาทโย อนุปฺสฺสตีตพฺพา ตถา อนุปฺสฺสนา (๔)
เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสนา จิตฺเต จิตฺตานุปฺสฺสนา ขมฺเมสฺ
ขมฺมานุปฺสฺสนาติ เวทิตพฺพา ฯ กถญฺจ (๕) เวทนา อนุปฺสฺสตีตพฺพา ฯ
๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. เวทนานุปฺสฺสนาติอาทีสุ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. ตถานุปฺสฺสนโต ฯ ๕. ม. กถิ ฯ

สุขา ตาว เวทนา ทุกฺขโต ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต อทุกฺขมสุขา
อนิจฺจโต อนุปสฺสิตพฺพา ฯ ยถาห ฯ

โย สุขํ ทุกฺขโตทุกฺขิ ทุกฺขมทุกฺขิ สลฺลโต
อทุกฺขมสุขํ สนฺตํ อทุกฺขิ นํ อนิจฺจโต
ส เว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ ปรีชานาติ เวทนาติ ฯ

สพฺพา เอว จ (๑) ตา ทุกฺขโตปิ อนุปสฺสิตพฺพา ฯ วุตฺตเณหฺตํ
ยงฺกิญฺจิ เวทยิตํ สพฺพนฺตํ (๒) ทุกฺขสมฺมึ (๓) วทามิติ ฯ สุขา ทุกฺขโตปิ (๔)

[๕] อนุปสฺสิตพฺพา ฯ ยถาห สุขา เวทนา จิตฺตสุขา

วิปริณามทุกฺขา ฯ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตทุกฺขา วิปริณามสุขา

อทุกฺขมสุขา เวทนา ฌานสุขา อณฺณฌานทุกฺขาติ อปิจ อนิจฺจาทิสฺตฺตฺตา-

นุปสฺสนาวเสนาปี (๖) อนุปสฺสิตพฺพา ฯ จิตฺตธฺมฺเมสุปี จิตฺตฺนฺตาว

อารมฺมณาธิปตีสหชาตฺถมิกมฺมวิปากกิริยาทินานตฺตฺเถทานํ (๗)

อนิจฺจาทิสฺตฺตฺตานุปสฺสนานํ สราคาทีโสพฺสเถทานนฺจ วเสน

อนุปสฺสิตพฺพิ ฯ ธฺมฺมา สลฺกฺขณฺสามณฺยลฺกฺขณานํ สุณฺยต-

ธฺมฺมสฺส อนิจฺจาทิสฺตฺตฺตานุปสฺสนานํ สนฺตาสนฺตาทินนฺจ วเสน

อนุปสฺสิตพฺพา ฯ

อิเม จตฺตฺตฺวาโร สติปฏฺฐานา ปุพฺพภาเค นานาจิตฺเตสุ

ลพฺภนฺติ ฯ อณฺเณเนว हि จิตฺเตน กายํ ปรีคฺคณฺหาติ อณฺเณน

เวทนา (๘) อณฺเณน จิตฺตํ อณฺเณน ธฺมฺเม ปรีคฺคณฺหาติ ฯ

๑. ม. เจตา ฯ ๒. ม. ตํ ฯ ๓. ม. ทุกฺขสมฺมินฺติ ฯ ๔. ม. สุขทุกฺขโตปิ ฯ

๕. ม. เอตฺถนฺตฺเร จสทฺโท ทิสฺสติ ฯ ๖. ม. อนิจฺจาทิสฺสวีสฺนาวเสนาปี ฯ

๗. ม. อารมฺมณาธิปตีสหชาตฺถมิกมฺมวิปากกิริยาทินานตฺตฺเถทานํ ฯ

๘. ม. เวทนี ฯ

โลกุตตรมคฺคกฺขณฺณ ปน เอกจิตฺเตยฺว ลพฺภนฺตฺติ ฯ อาทิโต หิ กายํ
ปริกฺขณฺหิตฺวา อากตฺสฺส วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติ กายานุปฺสฺสนา
นาม ตาย สติยา สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล กายานุปฺสฺสี นาม ฯ
วิปฺสฺสนํ อุตฺตฺกกาเปตฺวา อริยมคฺคํ ปตฺตสฺส มคฺคกฺขณฺณ
มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ กายานุปฺสฺสนา นาม ตาย สติยา
สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล กายานุปฺสฺสี นาม ฯ เวทนา ปริกฺขณฺหิตฺวา
จิตฺตํ ปริกฺขณฺหิตฺวา ฐมฺเม ปริกฺขณฺหิตฺวา อากตฺสฺส
วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติ ฐมฺมานุปฺสฺสนา นาม ตาย สติยา
สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล ฐมฺมานุปฺสฺสี นาม ฯ วิปฺสฺสนํ
อุตฺตฺกกาเปตฺวา นาม อริยมคฺคํ ปตฺตสฺส มคฺคกฺขณฺณ
มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ ฐมฺมานุปฺสฺสนา นาม ตาย สติยา
สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล ฐมฺมานุปฺสฺสี นาม เอวํ ตาว เทสฺนา
ปุคฺคเล ติฏฺฐติ กายे ปน สุภฺนฺติ วิปลฺลาสปปหฺนา
กายปริกฺคาหิกา สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ กายานุปฺสฺสนา นาม ฯ
เวทนาย สุภฺนฺติ วิปลฺลาสปปหฺนา เวทนาปริกฺคาหิกา สติ
มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ เวทนานุปฺสฺสนา นาม ฯ จิตฺเต นิจฺจนฺติ
วิปลฺลาสปปหฺนา จิตฺตปริกฺคาหิกา สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ
จิตฺตานุปฺสฺสนา นาม ฯ ฐมฺเมสุ อตฺตาติ วิปลฺลาสปปหฺนา
ฐมฺมปริกฺคาหิกา สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ ฐมฺมานุปฺสฺสนา นาม ฯ
อิตฺติ เอกาว มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ จตฺตฺกิจฺจสาธกฺกุเจน จตฺตารี
นามานิ ลภฺติ ฯ เตน วุตฺตํ โลกุตตรมคฺคกฺขณฺณ ปน

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตเทสวณฺณา หน้า 71

เอกจิตฺเตยว ลพฺภนฺตีติ ฯ ปุณฺ อูปการวเสน จ อปริหีนวเสน

จ คุณวเสน (๑) จ อปรเรตโย จตุกฺกา วุตฺตา ฯ

ตตฺถ อสตีปริวชฺชฌายาติ น สตี อสตี สตี เอตฺถ

นตฺถิติ วา อสตี มฺภูจฺสตีติยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ ปริวชฺชฌายาติ

สมนฺตโต วชฺชเนน ฯ ภตฺตนิกฺขิตฺตกาตสทิสฺมฺภูจฺสตีปฺกฺกเล-

ปฺริวชฺชเนน (๒) อูปฺภูจฺจิตฺสตีปฺกฺกเลเสวเนน จานนิตชฺชชาติสุ

สตีสมฺภูจฺจายนตฺถํ นินฺนโปณปพฺการจิตฺตตฺตาย จ สตี อูปฺปชฺชติ ฯ

สตีกรณฺิยานํ ฌมฺมานนฺติ สตียา กาดพฺพานํ ฌมฺมานํ ฯ

กตฺตตฺตาติ กตฺภาเวน ฯ จตฺนุนํ มกฺกานํ กตฺตตฺตา ภาวิตฺตตฺตาติ

อตุโธ ฯ สตีปฺกฺกิชานํ (๓) ฌมฺมานํ หตฺตตฺตาติ กามจฺฉนฺทาทีนํ

นาสิตภาเวน ฯ สตีนิมิตฺตานํ ฌมฺมานํ อปฺมฺภูจฺจตฺตาติ สตียา

การณฺานํ กายาทีอารมฺมณฺานํ อนฺภูจฺจภาเวน ฯ สตียา

สมนฺนาคตฺตตฺตาติ สตียา ฌมฺมานํ (๔) อากตฺตตฺตา อปริหีนตฺตา

วสิตฺตตฺตาติ (๕) วสีกาวปฺตฺเตน ฯ ปากฺกฺกเลตฺตาติ ปฺกฺก-

ภาว (๖) ฯ อปฺจฺโจโรหตฺตาติ อนิวตฺตฺนภาเวน (๗) อปฺจฺโจ-

สทฺกนภาเวน ฯ สตตฺตตฺตาติ (๘) สภาเวน วิชฺชฌมานตฺตา ฯ

สนฺตตฺตตฺตาติ นีพฺพุตสทฺทวตฺตา ฯ สมิตฺตตฺตาติ กิเลสานํ วุปฺสมิต-

ภาวตฺตา ฯ สนฺตฌมฺสมนฺนาคตฺตตฺตาติ สปฺปริสทฺมเมหิ

๑. สตี. ปฺกฺกเวสเนน ฯ ๒. ม. ภตฺตนิกฺขิตฺตกาตสทิสฺเส หิ มฺภูจฺสตีปฺกฺกเล

ปฺริวชฺชเนน ฯ ๓. ม. สตีปฺริพฺนฺชานํ ฯ ๔. ม. สมฺมา ฯ ๕. สตี. วสิตฺตตฺตาติ ฯ

๖. สตี. ม. ปฺกฺกภาเวน ฯ ๗. สตี. อปฺริวตฺตฺนภาเวน ฯ ๘. ม. สตีตฺตตฺตาติ ฯ

อปฺริหีนตฺตา ฯ พุทฺธานุสฺสตีอาทโย เหฏฺฐา วุตฺตนยาเอว ฯ
 สรณกฺวเสน สติ อิทํ สติยา สภาวปํทํ ฯ ปุณฺปุณฺํ
สรณโฑ อนุสฺสรณวเสน อนุสฺสตี ฯ อภิมุขํ คนฺตุวา วีย สรณโฑ
ปฏฺิสรณวเสน ปฏฺิสฺสตี ฯ อุปสคฺควเสน วา วทฺตมิตฺตเมตฺตํ ฯ (๑)
สรณกาโร สรณตา ฯ ยสฺมา ปน สรณตาตี ติณฺณํ
สรณานมฺปิ นามํ ตสฺมา ตํ ปฏฺิเสเชตฺตํ ปุณฺ สติคฺคหณฺณํ กตฺตํ ฯ
สติ สงฺขาตา สรณตาตี อຍฺ เหตุถ อตฺโถ ฯ สุตฺปฺริยตฺตสฺส
ชารณภาวโฑ ชารณตา ฯ อนุปฺวิสนสงฺขาเตน โอลาหนฏฺฺเจน
อปฺลาปนภาโว อปฺลาปนตา ฯ ยถา หิ อุกฺเก ลาพุกฺกฺหาหาทีนํ [๒]
ปลวณฺติ น อนุปฺวิสนฺติ น ตถา อารมฺมณฺเ สติ ฯ อารมฺมณฺณํ หิ
เอสา อนุปฺวิสตี ตสฺมา อปฺลาปนตาตี วุตฺตตา ฯ จิรกต-
จิรภาสิตานํ น ปมฺุสฺสนภาวโฑ (๔) อปฺมฺุสฺสนตา ฯ อุปฺภูจฺาน-
ลกฺขณฺ [๕] อินฺทภูจฺ์ การตีตี (๖) อินฺทฺุริยํ สตีสงฺขาตํ อินฺทฺุริยํ
สตินฺทฺุริยํ ฯ ปมาเท น กมฺุปฺตีตี สตีพลํ ฯ ยถาวสติ
นียานสติ กุสลสตีตี สมฺมาสติ ฯ พุชฺฌนกสฺส อํฺโคตี
โพชฺฌงฺโค ปสฺภูจฺ์ จ (๗) โพชฺฌงฺโค สมฺโพชฺฌงฺโค ฯ สตีเยว
สมฺโพชฺฌงฺโค สตีสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ
 เอกายนมคฺโคตี เอกมคฺโค อຍฺ มคฺโค น เทวธาปถ-
๑. ม. วทฺตมิตฺตเมว ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร อุกฺเกตี ทิสฺสตี ฯ
๓. ม. ปลวณฺติ ฯ ๔. ม. สมฺมฺุสฺสนภาวโฑ ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร
โฆกนลกฺขณฺ จาตี ทิสฺสตี ฯ ๖. สී. กโรตีตี ฯ ๗. ม. วา ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตเทสวณฺณา หน้า 73

ภูโตติ เอวมตฺโต ทฏฺฐพฺโพ ๑ อถ วา เอเกน อยิตพฺโพติ
เอกายโน ๑ เอเกนาติ คณสงฺกณิกํ ปหาย วิเวกฺกุเจน (๑)
ปวิวิตฺเตน ๑ อยิตพฺโพ ปฏิปञฺชิตพฺโพ อยฺนฺติ วา เอเตนาติ
อยโน สํสารโต นิพฺพานํ คจฺจตีติ อตฺโต ๑ เอกสฺส อยโน
เอกายโน ๑ เอกสฺสาติ เสฏฺฐสฺส ๑ สพฺพสฺตตฺตานํ เสฏฺฐโ (๒)
ภควา ตสฺมา ภควโตติ วุตฺตํ โหติ ๑ กิณฺจาปี หิ เตน
อณฺเณปี อยฺนฺติ เอวํ สนฺเตปี ภควโตว โส อยโน กเตน
อุปฺปาทิตตฺตา ๑ ยถาห โส หิ พุราหฺมณฺ ภควา อณฺุปฺปนฺนสฺส
มคฺคสฺส อุปฺปาเทตฺตาติอาทิ ๑ อยตีติ วา อยโน คจฺจติ
ปวตฺตตีติ อตฺโต ๑ เอกสฺมี อยโน เอกายโน ๑ อิมสฺมีเยว
ธมฺมวินเย ปวตฺตติ น อณฺเณตฺตาติ วุตฺตํ โหติ ๑ ยถาห ๑
อิมสฺมี โข สุกฺกทฺธ ธมฺมวินเย อริโย อญฺฺจงฺกโก มคฺโค อุปลพฺภตีติ ๑
เทสฺนาเกโทเยว हेโส อตฺโต ปเนโก (๓) อปฺจ เอกํ อยตีติ เอกายโน ๑
ปุพฺพภาเค นานามุขภาวานนฺเยน ปวตฺโตปี อปรภาเค เอกํ
นิพฺพานเมว คจฺจตีติ วุตฺตํ โหติ ๑ ยถาห พุราหฺมา สหฺมปฺติ ๑

เอกายนํ ชาตฺธิขยฺนตฺทสฺสี
มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปิ
เอเตน มคฺเคน ตริสฺสุ ปุพฺเพ
ตริสฺสเร เจว ตรนฺติ โจจฺนฺติ (๔) ๑

๑. ม. ปหาย วูปกฺกุเจน ปวิวิตฺตจิตฺเตน ๑ ๒. ม. เสฏฺฐโ ๑
๓. ม. ปน เอโกว ๑ ๔. ม. ตริสฺสนฺติ เยจ ตรนฺติ โวจฺนฺติ ๑

มกุโคติ เกนญฺเจน มกุโค นิพฺพานํ คมนญฺเจน
นิพฺพานตฺถิเกหิ มคฺคณียญฺเจน จ ฯ

อุเปโตติ อาสนนํ คโต ฯ สมุเปโตติ ตโต อาสนนฺตรํ
คโต ฯ อุภเยนาปี สติยา อปริหีนฺติ อตุโถ ฯ อุปคโตติ
อุปคฺนตฺวา จิตฺ ฯ สมุคฺคโตติ สยฺยตฺโต (๑) หุตฺวา จิตฺ ฯ อุปาคโต
สมุปาคโตติปี ปาฬิ ฯ อุภเยนาปี สติสมิปปํ อาคโตติ
อตุโถ ฯ อุปนฺโนติ อวิโยโค (๒) ฯ สมุปนฺโนติ
ปฺริปนฺนุโณ ฯ สมฺนฺนาคโตติ อเวกฺลฺโล (๓) วิชฺชมาโน ฯ
อุเปโต สมุเปโตติ ทฺวีหิ ปเทหิ ปวตฺตํ กถิตํ ฯ อุปคโต
สมุคฺคโตติ ทฺวีหิ [๔] ปฏฺิเวโร ฯ อุปนฺโน สมุปนฺโน
สมฺนฺนาคโตติ ตีหิ ปเทหิ ปฏฺิลลาโก กถิตฺติ เอวเมเก
วณฺณยนฺติ ฯ

โลเก เวสา (๕) วิสฺตฺติกาติ ยา เอสา อนกปฺปกาเรน วุตฺตา
วิสฺตฺติกา [๖] ขนฺธฺโลเก น อณฺณตฺร ขนฺธฺเหหิ ปวตฺตตีติ อตุโถ ฯ
โลเก เวตํ วิสฺตฺติกนฺติ ขนฺธฺโลเก เอว ปวตฺตํ เอตํ วิสฺตฺติกสงฺขาตํ
ตณฺ्हํ ฯ ตฺรติ กามे ปฺริวฺชเชนฺโต ฯ อุตฺตรติ กิเลสฺ ปชฺชนฺโต ปตฺรติ
เตสํ ปตฺติจฺจาเหตุ ญินฺทฺนฺโต ฯ สมตฺติกมฺติ สํสาร์ อตฺติกมฺนฺโต
วิตฺติวตฺตติ ปฏฺิสนฺธิกพฺพปฺตฺติกํ กโรนฺโต ฯ อถ วา ตฺรติ
อุตฺตรติ กายานุปฺสฺสเนน ฯ ปตฺรติ เวทฺนानุปฺสฺสเนน ฯ
๑. ม. สมุปฺยตฺโต ฯ ๒. ม. อวิโยคานฺโน ฯ ๓. ม. อวิกฺโล ฯ
๔. ม. เอตฺถนฺตเร ปเทหิติ ทิสฺสตี ฯ ๕. ม. วา ส่า ฯ
๖. ม. เอตฺถนฺตเร ส่าติ ทิสฺสตี ฯ

สมตฺกมฺมตฺติ จิตฺตานุปฺสฺสเนน ฯ สพฺเพหิ (๑) วิตฺตวตฺตติ ชมฺมา-
นุปฺสฺสเนน ฯ อถ วา ตฺรติ สึเณน ฯ อุตฺตรติ สฺมาชิโน ฯ ปตฺรติ
วิปฺสฺสนาย ฯ สมตฺกมฺมตฺติ มคฺเคน ฯ วิตฺตวตฺตติ ผลเณตฺติ เอวมาทินา
โยเชตฺตพฺพิ ฯ

จตุตฺตคฺคาถาย อํยํ สงฺเขปตฺโต โย เอกํ สาลิกฺเขตฺตาทิ-
เขตฺตํ วา ฆฺรวตฺถาทิวตฺถํ วา กหาปณฺสงฺขาตํ หิริณฺณํ วา
โคอสุสฺสาทิเกทํ คฺวาสุตํ วา อนฺโตชาตาทิทาสเ วา ภูฏกาทิ-
กมฺมกฺเร วา อิตฺถิสฺสณฺณิตฺตา ติโย วา ฉาติพนฺชฺวาทิพนฺชฺฐ วา
อณฺเณ วา มนาปฺยรฺูปาทิเก ปุฏฺกามเ อนฺนิกฺษมฺมตฺติติ ฯ

สาลิกฺเขตฺตนฺนติ ยตฺถ สาลิโย วิรุหนฺติ ฯ วิหิกฺเขตฺตาทิสฺสุปี
เอเสว นโย ฯ วิหิตฺติ อวเสสฺวิหโย ฯ โมทฺยตฺติติ มคฺโค ฯ
ฆฺรวตฺถนฺนติ ฆฺรปตฺติฏฺฐาปนตฺถํ กตาคคฺคณฺมิภาโค ฯ โกฏฺฐก-
วตฺถาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ โกฏฺฐโกติ ทฺวารโกฏฺฐาทิ ฯ ปุเรติ
ฆฺรสฺส ปุโรโต ฯ ปจฺจมาติ ฆฺรสฺส ปจฺจโต ฯ เอตฺถ อารามนฺติ (๒)
จิตฺตํ โดเสนฺนตฺติติ อาราโม ฯ ปุปฺเพนปี ผลเณปี ฉายายปี
ทฺสฺสเนนปี (๓) รมนฺตฺติติ (๔) อตฺโถ ฯ ปสฺสกาทโยติ เอพฺกาทโย ฯ
อนฺโตชาตโกติ อนฺโตฆฺรทาสฺยา กุจฺฉิสฺสมิ ชาโต ฯ ชนฺกุกิตฺโตติ (๕)
ชเนน กิณฺติวฺวา ปรีวตฺเตตฺตฺวา กหิโต ฯ สามํ วาติ สยํ วา ฯ
ทาสฺพฺยนฺติ (๖) ทาสฺสฺส ภาโว ทาสฺพฺย (๗) ฯ ตํ ทาสฺพฺย ฯ อูเปตฺติติ
๑. ม. สพฺเพหิ วิตฺตวตฺตติ ชมฺมานุปฺสฺสเนนตฺติ อิมเ ปาจา นตฺถิ ฯ
๒. ม. อารามนฺติ ฯ ๓. ม. ทเณปี ฯ ๔. ม. รมนฺตฺติติ ฯ
๕. ม. ชนฺกุกิตฺโตติ ฯ ๖. ม. ทาสฺพฺย ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๗. ม. ทาสฺพฺย ฯ

อุปคจฺจติ ฯ อกามโก วาติ อุตฺตโน อรุจฺยา วา กรมรานิโต ฯ
เต จตฺตารอฺปิ ปุณฺ ทสฺเสตฺตุ อามาย ทาสาปี ภวนฺติเหเกติ อห ฯ
อามาย ทาสาติ อนุโต ชาตทาสา ฯ ปรตฺถ (๑) ทาโส
อามชาโต จิโต กุฏฺถานิ ภาชชตีติ (๒) เอตฺถาปี เอเตว วุตฺตา ฯ
ชเนน กิตฺตาติ ชนทาสา ฯ สามญฺจ เอเกติ สยฺ ทาสา ฯ
ภยาปฺนุณฺณาติ อกามทาสา ฯ ภยาปฺนุณฺณาติ (๓) ภเยน
ปฺนุณฺณา จิปีตา ฯ ภตฺกาคิ (๔) ภคฺยา ชีวนกา ฯ กสิกกมฺมาทิ-
กมฺมํ กโรนฺตีติ กมฺมกรร ฯ อุปชีวิโนติ สมฺมมฺนตฺนาทินา
อุปคนฺตฺวา นิสฺสยฺ กตฺวา ชีวนตีติ อุปชีวิโน ฯ อิตฺถิติ จิยติ
เอติสฺสํ กพฺโภติ อิตฺถิ ฯ ปริกฺคโหติ [๕] สหายี สสฺสามิกา ฯ มาตา-
ปิตฺตฺพนฺธฺวา (๖) ฌาติพนฺธฺ ฯ สโคตฺโต โคตฺตพนฺธฺ ฯ เอกา-
จริยฺกุเล วา เอกชาติมฺนตฺ วา อุกฺคหิตมฺนฺโต
มฺนตฺพนฺธฺ ฯ ฌนฺธิปฺปาทิสทฺธิ (๗) สทฺธิ อุกฺคหิตโก
สิปฺปพนฺธฺ ฯ มิตฺตฺพนฺธฺวาทิปี (๘) พฺนฺธฺติ กตฺถจि โปตฺถเก
ปาโง ทิสฺสติ ฯ

คิชฺชตีติ กิเลสกาเมน ปตฺถเอติ ฯ อนุคิชฺชตีติ
อนุคิชฺชติ ปุณฺปุณฺ ปตฺถเอติ ฯ ปลิกิชฺชตีติ สมฺนตฺโต ปตฺถเอติ ฯ
ปลิตฺชชตีติ วิเสเสน ปตฺถเอติ ฯ โอพาริกตฺเตน นิमितฺตคฺคาห-
๑. ม. ยตฺถ ฯ ๒. สี่. คชชตีติ ฯ ๓. ม. อยฺ ปาโง นตฺถิ ฯ
๔. สฺยา. ภาชกา ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตฺเร สหายีติ ทิสฺสติ ฯ ๖. ม. พฺนฺวาปี ฯ
๗. ม. ฌนฺธิปฺปาทิสทฺธิ ฯ ๘. ม. มิตฺตฺพนฺธฺวาทิปี ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตฺเทสวณฺณา หน้า 77

วเสน กิษฺมตี อนุกิษฺมตี อนุพยุชฺชนคฺคาหวเสน ปฺลิกิษฺมตี
ปฺลิวชฺมตีติ เอวเมเก วณฺณยฺนตี ฯ

ปฺลยฺจมคฺคาถาย อัยฺยํ สฺงฺเขปฺตฺโถ ตํ ปุคฺคํ อพฺลตฺตฺตา(๑)

กิเลสฺวา พฺลียฺนตี สฺหนฺตี มทฺทฺนตี ฯ สทฺธาพฺลาทิวีรฺเหเน วา อพฺลํ ตํ
ปุคฺคํ อพฺลกิเลสฺวา (๒) พฺลียฺนตี อพฺลตฺตฺตา พฺลียฺนตีติ อตฺโถ ฯ
อถ (๓) ตํ กามกิทฺฐํ กามรฺกฺชนฺตํ (๔) ปรีเยสนฺตฺตฺยจฺ (๕) สีมฺหาทโย จ ฯ
ปฺปากฺกฺวปฺริสฺสยฺยา กายทฺวจฺริตฺตาทโย จ อปฺปากฺกฺวปฺริสฺสยฺยา มทฺทฺนตี ฯ
ตโต อปฺปากฺกฺวปฺริสฺสยฺเยหิ อภิภฺตํ ตํ ปุคฺคํ ชาตฺติอาทิตฺทุกํ ภิณฺนนาวิ
อุทกํ วิย อเนวตี ฯ

อพฺลาคี นตฺถิ เอเตสํ พฺลนฺตี อพฺลา พฺลวีรฺหิตา ฯ

ทฺพฺพฺลาคี มนฺทปฺปโยคฺคาพฺเลน กตฺตฺพฺพกิจฺจิวีรฺหิตา ฯ อปฺปพฺลาคี
อปฺปปี ปฺริตฺตํ เอเตสํ พฺลนฺตี อปฺปพฺลาคฺชฺชฺชิตฺตุ อสมตฺถา ฯ
อปฺปปฺถามกาคี อปฺโปป ปฺริตฺโต ธาโม เอเตสํ วายาโม อุตฺสฺสาโหติ
อปฺปปฺถามกา (๖) ฯ หีนฺวา นิหีนฺวา ปฺริหีนฺวา (๗) ปโยคฺหีนฺเนน ฯ โอมกฺกา
ถามหีนฺเนน ฯ ลามกฺกา ปจฺจยฺหีนฺเนน ฯ ฉตฺตฺกฺกา อชฺฌาสย-
หีนฺเนน ฯ ปฺริตฺตฺตา สติหีนฺเนน ฯ (๘) สฺหนฺตีติ มทฺทฺนตี ฆณฺณํ
อุปฺปาเทนตี ฯ ปฺริสฺหนฺตีติ สทฺพฺโต มทฺทฺนตี ฯ อภิภฺวานฺตีติ
อปฺราปฺริ อุปฺปตฺตฺติวเสน ฯ อชฺโฆตฺถฺรณฺตีติ ปฺนปฺนํ อุปฺปตฺติ-

๑. ม. อพฺลชฺชฺชา ฯ ๒. ม. อพฺลา กิเลสฺวา ฯ ๓. ม. อถ วา ฯ

๔. สีม. กามรฺกฺชนฺตํ ฯ ๕. ม. กามปรีเยสนฺตฺตฺยจฺ ฯ ๖. ม. อปฺปปฺถามกา ฯ

๗. ม. ปฺริหีนฺวาติ นตฺถิ ฯ ๘. ม. ปติหีนฺเนน ฯ

วเสน ๑ ปริยาทियนฺตฺติ สฺสฺโสเสตฺวา จาเนน ๑ มทฺทนฺตฺติ
กุสฺสฺอุปฺตฺตินิกฺวารเณน ๑

สทฺธาพลฺลนฺติ สทฺทหนฺติ เอตฺยา สยํ วา สทฺทหฺติ
สทฺทหนมตฺตเมว วา เอสาติ สทฺธา ๑ สฺวา สทฺทหนลกฺขณา
โอทฺทปฺปนลกฺขณา วา สมฺปสาทนฺรสา อทฺทปฺปสาทกมฺมิ วีย
ปทฺทนฺทนฺรสา วา โอมฺมุตฺตฺรเณ (๑) วีย ๑ อทฺทคฺคฺตฺยปจฺจุปฺทฺทจฺจนา
อทฺทคฺคฺตฺยปจฺจุปฺทฺทจฺจนา วา ๑ สทฺทเชยฺยวตฺตฺทปฺทฺทจฺจนา โสตาปตฺตฺยงค-
ปฺทฺทจฺจนา วา ๑ หตฺตฺตฺยวตฺตฺทปฺทฺทจฺจนา (๒) วีย ทฺทจฺจพฺพา ๑ อตฺตฺททฺธิเย
น กมฺปตฺติ สทฺธาพลํ ๑ วียพลนฺติ วีรตฺตฺส ภาโว วียํ (๓) ๑
วีสานํ วา กมฺมํ [๔] วียํ วีสานา วา นเยน อฺปาเยน อีรยิตฺตฺพํ
ปวตฺตยิตฺตฺพนฺติ วียํ ๑ ตฺเทตฺ (๕) อฺปตฺตมฺภนลกฺขณญจ
ปคฺคหณลกฺขณญจ [๖] สทฺธาตฺตํ อฺปตฺตมฺภนฺรํ
อตฺตฺททฺททฺททฺททฺททฺท สํวิคฺโค โยนิโส ปทฺททฺททฺท วจฺนโต
สํเวทฺททฺททฺททฺททฺททฺท วียารมฺภวตฺตฺทปฺทฺทจฺจนา วา ๑ สมฺมา
อารทฺท สทฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺททฺท
กมฺปตฺติ วียพลํ ๑ สติยา ลกฺขณาทีนํ วุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
มฺภทฺท
อทฺท
อวิคฺเขปทฺท
๑. ม. โอมฺมุตฺตฺรเณ ๑ ๒. ส. สมฺภาวิทฺพิชานํ ๑ ๓. ม. วียํ
สทฺท
๕. ม. ตํ ปเนตํ ๑ ๖. ม. เอตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ๑

อารมฺมณฺเ สมนฺปิณฺทนโรโส นุหานิยจฺจนฺณานิ อุกฺกํ วิย อุปสม-
ปจฺจุปฺภุจฺจาโน ฌาณปจฺจุปฺภุจฺจาโน วา ฯ สสมาหิโต ยถากุตฺตํ ปชานาติ
ปสฺสตีติ หิ วุคฺคํ ฯ วิเสสโต สฺวปทฺถุจฺจาโน นิวาเต ปทีปจฺจินฺ
จิติ วิย เจตโส จิตฺติ ทฺถุจฺจโป ฯ อุทฺทจฺเจ น กมฺปตีติ สมาริพลํ ฯ
ปชานาตีติ ปญฺญา ฯ ก็ ปชานาติ ฯ อิํ ทฺถุขฺนฺติ
อาทินา นเยน อริยสจฺจานิ ฯ สวา ยถาสภาวปฏฺิเวรลกฺขณา
อกฺขลิตปฏฺิเวรลกฺขณา วา กุสลิสฺสาสกฺขิตฺตอุสุปฏฺิเวโร
วิย วิสโยภาสนรสา ปทีโป วิย อสมฺโมหปจฺจุปฺภุจฺจาณา
อรณฺณคตสฺสเทสิโก (๑) วิย ฯ อวิชฺชายน น กมฺปตีติ
ปญฺญาพลํ ฯ หิริพลํ โอตฺตปฺปพลนฺติ อหิริเก น
กมฺปตีติ หิริพลํ ฯ อนฺตฺตปฺเป น กมฺปตีติ
โอตฺตปฺปพลํ ฯ

อัย อุกฺยปทวเสน (๒) อตฺถวณฺณา โหติ ฯ กายทฺถุจฺริตาทีหิ
หิริยตีติ หิริ ลชฺชาเยตฺ อธิวจฺนํ ฯ เตหิ เอว โอตฺตปฺปตีติ
โอตฺตปฺป ปาปโต อุพฺเพคฺสเสตฺ อธิวจฺนํ ฯ เตสํ นานา-
กรรมทีปนคฺคํ สมนฺญฺจํ อธิปติ ลชฺชาทิลกฺขณฺเ จาติ อิมํ มาตีกํ
จเปตฺวา อัย วิคฺตารกถา วุคฺคา อชฺมตฺตสมนฺญฺจํ หิริ
นาม พหิทฺธาสมฺญฺจํ โอตฺตปฺปํ นาม ฯ อตฺตาธิปติ หิริ
นาม โลกาทิปติ โอตฺตปฺปํ นาม ฯ ลชฺชาสภาวสณฺจิตา หิริ
นาม ภยสภาวสณฺจิตํ โอตฺตปฺปํ นาม ฯ สปฺปตีสฺสวลกฺขณา
๑. ส. อरणฺณปสฺสเทสิโก ฯ ๒. ม. อุคฺยวเสน ฯ

หิริ นาม วชฐีรูกภยทสฺสาวิลกฺขณฺโณ โอตฺตปปี นาม ฯ

ตตฺถ อชฺชตฺตสมฺภูจฺจํ หิริ จตฺตฺติ การณฺเหหิ สมฺภูจฺจาเปติ
ชาติ ปจฺจเวกฺขิตฺวา วยํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา สุรภาวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา
พาหุสจฺจํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ฯ กถํ ปาปกรณฺณํ นามตํ น
ชาติสมฺปนฺนํ กมฺมํ หีนชจฺจํ เกวภูฏาทีนํ อิทํ กมฺมํ ตาทิสฺสฺส (๑)
ชาติสมฺปนฺนํสฺส อิทํ กมฺมํ กาคฺคํ น ยุตฺตฺตฺติ เอวํ ตาว ชาติ ปจฺจ-
เวกฺขิตฺวา ปาณาติปาตาทฺธิปาปํ อกรโณโต หิริ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ ตถา
ปาปกรณฺณํ นามตํ ทหเรหิ กตฺตพฺพกมฺมํ ตาทิสฺสฺส วเย จิตฺตฺส
อิทํ กมฺมํ กาคฺคํ น ยุตฺตฺตฺติ เอวํ วยํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปาณาติ-
ปาตาทฺธิปาปํ อกรโณโต หิริ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ ตถา ปาปกมฺมํ นามตํ
ทพฺพลชาติกานํ กมฺมํ ตาทิสฺสฺส สุรภาวสมฺปนฺนํสฺส อิทํ กมฺมํ
กาคฺคํ น ยุตฺตฺตฺติ เอวํ สุรภาวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปาณาติปาตาทฺธิปาปํ
อกรโณโต หิริ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ ตถา ปาปกมฺมํ นามตํ
อนฺธพาลานํ กมฺมํ น ปณฺฑิตานํ ฯ ตาทิสฺสฺส ปณฺฑิตฺสฺส
พหุสฺสฺส อิทํ กมฺมํ กาคฺคํ น ยุตฺตฺตฺติ เอวํ พาหุสจฺจํ
ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปาณาติปาตาทฺธิปาปํ อกรโณโต หิริ
สมฺภูจฺจาเปติ ฯ เอวํ อชฺชตฺตสมฺภูจฺจํ หิริ จตฺตฺติ
การณฺเหหิ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ สมฺภูจฺจาเปตฺวา จ ปน อตฺตโน
จิตฺเต หิริ ปเวเสตฺวา ปาปกมฺมํ น กรโธติ ฯ เอวํ
อชฺชตฺตสมฺภูจฺจํ หิริ นาม โหติ ฯ
๑. ม. มาทิสฺสฺส ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

กถิ พหิทฺฐาสมุญฺจานํ โอตฺตปฺปํ นาม สเจ ตฺวํ ปาปกมมํ
กริสฺสตี จตุสฺส ปรีสาสฺส ครหปฺปตฺโต ภวิสฺสตี ฯ
ครหิสฺสนฺนติ ตํ วิญญู อสุจึ นาคริโก ยถา
วชฺชิตฺโต (๑) สีลวณฺเตหิ กถิ ภิกฺขุ กริสฺสตีตี
เอวํ ปจฺจเวกฺขนฺโต พหิทฺฐาสมุญฺจานน (๒) โอตฺตปฺเปน ปาปกมมํ
น กโรตี เอวํ พหิทฺฐาสมุญฺจานํ โอตฺตปฺปํ นาม โหตี ฯ

กถิ อตฺต อธิปตี หิริ นาม อีเชกฺจฺโจ กุลปฺตฺโต อตฺตานํ
อธิปตี เชฏฺจกํ กตฺวา ตาทิสฺสสฺส สทุธาปพฺพชิตฺสสฺส พหุสฺสตฺสสฺส
ชฺตงฺกชฺรตฺส น ยุตฺตํ ปาปกมมํ กาคฺคฺนติ ปาปี น กโรตี ฯ เอวํ
อตฺตธาธิปตี หิริ นาม โหตี ฯ เตนาห ภควา โส อตฺตานํเยว
อธิปตี กตฺวา อกฺขลํ ปชฺหตี กฺขลํ ภาวตี สวชฺชํ ปชฺหตี อนวชฺชํ
ภาวตี สทุทมตฺตานํ ปรีหฺรตีตี ฯ

กถิ โลกธาธิปตี โอตฺตปฺปํ นาม อีเชกฺจฺโจ กุลปฺตฺโต
โลกํ อธิปตี เชฏฺจกํ กตฺวา ปาปกมมํ น กโรตี ฯ ยถาห ฯ
มหา โข ปนายํ โลกสนฺนินฺวาโส มหนฺตสฺสมิ โข ปน โลกสนฺนินฺวาเส
สนฺนติ สมณพฺรหฺมณา อิทฺธิมนฺโต ทิปฺพพจฺกฺขกา ปรีจิตฺตวิทฺโธ
เต ทูรโตปี ปสฺสนฺนติ อาสนนฺปี (๓) น ทิสฺสนฺนติ เจตสาปี จิตฺตํ
ปชานนฺติ เตปี มํ เอวํ ชานนฺยฺยํ ปสฺสธ โภ อิมํ กุลปฺตฺตํ
สทุธาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺโต สมานโน โวภินฺนุ โณ วิหฺรตี
๑. ม. วชฺชิตฺโต ฯ ๒. ม. พหิทฺฐาสมุญฺจิตฺเตน ฯ ๓. ม. อาสนนฺนาปี ฯ
เอวมฺปรีปี ฯ

ปาปเกหิ อกุสเลหิ ฌมฺเมหิตี สฺนฺติ เทวตา (๑) อิทฺธิมนฺติโย
ทิพฺพจกฺขุภา ปฺรจิตฺตวิทฺธิโย ตา ทูรโตปฺปิ ปฺสฺสนฺติ อาสนฺนาปฺปิ น
ทิสฺสนฺติ ฯ เจตฺตสฺสปี จิตฺตํ ปฺชานฺนฺติ ตาปฺปิ มํ ชานฺนฺติ (๒) ปฺสฺสถ
โก อิมํ กุลปฺตํ สทฺธชฺยา อคารสฺมา อนคาริยํ ปฺพพฺชิตฺตํ สฺมาโน
ไวกฺกมฺโณ วิหฺรติ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ฌมฺเมหิตี [๓] โส โลกํเยว
อธิปฺตี กตฺวา อกุสฺสํ ปฺชหฺติ กุสฺสํ ภาเวติ สวชฺชํ ปฺชหฺติ อนวชฺชํ
ภาเวติ อตฺตํ ปฺริหฺรติ ฯ เอวํ โลกาทิปฺติ โอตฺตปฺปํ
นาม โหติ ฯ

ลขฺชาสภาวสณฺจิตฺตา หิริ ภยสภาวสณฺจิตฺติ โอตฺตปฺปนฺติ
เอตฺถ ปน ลขฺชาติ ลขฺชนากาโร เตน สภาวน สณฺจิตฺตา หิริ ฯ
ภยนฺติ อปายภยํ เตน สภาวน สณฺจิตฺติ โอตฺตปฺปํ ฯ ตทฺถภยมฺปิ
ปาปปฺริวชฺชเน ปากกฺกํ โหติ ฯ เอกจฺจฺจํ หิ ยถา นาม เอโก
กุลปฺตํ อจฺจฺจํ ปฺสฺสวาทินิ กโรนฺโต ลขฺชิตฺตพฺพชฺชตฺกํ เอกํ
ทิสฺวา ลขฺชนาการปฺตํ ภาเวยฺย วิเนยฺย (๔) ลขฺชิตฺตํ (๕) เอวเมว
อชฺชตฺตํ ลขฺชิตฺตมฺมํ โอกกมิตฺวา ปาปกมฺมํ น กโรติ ฯ เอกจฺจฺจํ
อปายภยํ ภาเวติ หุตฺวา ปาปกมฺมํ น กโรติ ฯ ตตฺถิทํ โอปมฺมํ
ยถา หิ ทฺวิสฺส อโยคฺคเพสฺส เอโก สิตฺตํ ภาเวยฺย กุณฺมกฺขิตฺตํ เอโก อฺนฺนํ
อาทิตฺตํ ฯ ตตฺถ ปณฺฑิตํ สิตฺตํ กุณฺมกฺขิตฺตํ ชิกฺขณฺนํ น
๑. ม. เทวตา สฺนฺติ ฯ ๒. ม. เอวํ ชานฺนํ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร โส อิติ
ปฺฐิสณฺจิกฺขติ อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ ภวิสฺสติ อสฺสฺสํ อปฺฐิจิตฺตา สติ
อสมฺมกฺกฺกา ปฺสฺสทฺธํ กาโย อสฺสทฺธํ สฺมาหิตํ จิตฺตํ เอกกฺกนฺตํ
ทิสฺสติ ฯ ๔. ส. วิทฺธิโต ฯ ๕. ม. อโย ปาโจ นตฺติ ฯ

คณฺหาติ อิตฺริ ทาหฺกเยน (๑) ฯ ตตฺถ สีตลสฺส คฺคณฺกฺขนชฺคฺจฺญา
อคณฺหณฺ วิย อชฺฌตฺตํ ลชฺฌตฺตํ ลชฺชชฺมมํ โอกฺกมิตฺวา ปาปสฺส
อกรณฺ ๑ อุณฺหสฺส ทาหฺกเยน อคณฺหณฺ วิย อปายกฺเยน
ปาปสฺส อกรณฺ เวทิตพฺพิ ๑

สฺปฺปติสฺสวลกฺขณา หิริ วชฺชกัรฺกฺภยทสฺสาวิลกฺขณฺ
โอดตฺปฺปนฺติ อิทฺมฺปิ ทวยฺ ปาปปริวชฺชเน เอว ปากฺกัโหติ ๑ เอกฺจฺโจ
หิ ชาติมฺหตฺตปฺจฺจเวกฺขณา สตฺถมฺหตฺตปฺจฺจเวกฺขณา ทายชฺช-
มฺหตฺตปฺจฺจเวกฺขณา สพฺรหฺมจฺจริมฺหตฺตปฺจฺจเวกฺขณาติ จตฺตฺหิ
การณฺหิ สฺปฺปติสฺสวลกฺขณฺ หิริ สฺมฺภูจฺจาเปตฺวา ปาปํ น กโรติ ๑
เอกฺจฺโจ อตฺตานุวาทกฺขํ ปฺรานุวาทกฺขํ ทณฺทกฺขํ ทฺกฺคตฺกฺษณฺติ
จตฺตฺหากาเรหิ วชฺชกัรฺกฺภยทสฺสาวิลกฺขณฺ โอดตฺปฺปํ สฺมฺภูจฺจาเปตฺวา
ปาปํ น กโรติ ๑ ตตฺถ ชาติมฺหตฺตปฺจฺจเวกฺขณาทีนํ เจว
อตฺตานุวาทกฺษาทีนํ จ วิตฺถาเรตฺวา กเถตฺพฺพานิ ๑ เอวํ วุตฺตํ
สตฺตฺตวิธํ พฺลํ ยสฺส ปฺกฺคฺลสฺส นตฺถิ เต กิเลสา ตํ ปฺกฺคฺลํ
สหนฺติ ๑เป ๑ ปฺริยาทฺธิยฺนฺติ มทฺทนฺตฺตีติ ๑

เทว ปฺริสฺสยาติ ปากฺกฺวาปากฺกฺวเสน เทวเอว อุปฺททฺวา น
เอกํ น ตีณฺ เต วิภาคฺโต ทสฺเสตฺถ กตฺเม ปากฺกฺวปฺริสฺสยาติ
อาทิมฺหา ๑

ตตฺถ โกกาทิ เกกา(๒) ๑ อยเมว วา ปาโโจ ๑ โจรฺาติ
โจริยกฺมฺเมหิ ยุตฺตา ๑ มาณฺวาติ สาหสฺสิกกฺมฺเมหิ ยุตฺตา ๑
๑. ม. ทาหฺกเยน ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒. ม. โกกฺกา ๑

กตกมฺมาติ สฺนฺธิจฺเจทาทีกตโจริกกมฺมา ฯ อกตกมฺมาติ ตํ
กมฺมํ กาคฺตุํ นิกฺขนฺตา ฯ เอตฺถ อสฺสูติ ภาเวยฺยฺนฺติ อตฺโถ ฯ
จกฺขุโรโคติ จกฺขุสฺมี อฺปฺปนฺนโรโค รุชฺตีติ โรโค ฯ จกฺขุโรโคติ
อาทโย วตฺถวเสน เวทิตพฺพา ฯ นิพฺพตฺติตปฺสาทานํ หิ โรโค
นาม นตฺถิ ฯ กณฺณโรโคติ พหิกณฺเณ โรโค ฯ มฺขโรโคติ มฺখে
อฺปฺปนฺนโรโค ฯ ทนฺตโรโคติ ทนฺตสฺสํ ฯ กาสฺโตติ ขยโรโค ฯ
สาสฺโตติ สฺวาโส อุกฺการโรโค ฯ ปินาสฺโตติ พหินาสิกาย โรโค ฯ
ทโหติ (๑) อพฺพนฺตเร อฺปฺปชฺชนโก อฺโณห ฯ มฺจฺฉาติ สติ-
วิสุตฺตชฺชนโม ฯ (๒) ปกฺขนฺทิกาคิ โลหิตปกฺขนฺทิกาคิ อตฺติสาโร ฯ
สฺลาติ อามสฺลา กฺจฺฉิโรโค ฯ (๓) วิสฺสุจิกาคิ มหฺนฺโต วิเรจนโก ฯ
กิลาสฺโตติ สวโล ฯ สฺโสติ สุกฺขนโก สฺสพฺยาธิ ฯ อปฺมาโรติ
อมฺนฺสฺสคฺคาโห เวยฺยกฺขาพาโห ฯ ททฺทฺติ ททฺทฺปีพกา ฯ
กณฺฑฺติ ขุทฺทกปีพกา ฯ กจฺฉฺติ มหฺกจฺฉ ฯ รัชฺสาติ นเขหิ
วิลลิตฺตจฺจฺจฺจโรโค ฯ นขฺสาติปี ปาฬิ ฯ วิตฺตจฺฉิกาคิ หตฺถ-
ตลปาทตเลสุ หิริ หิริ กตฺวา ผาเลนฺโต อฺปฺปชฺชนกโรโค ฯ
โลหิตปีตฺตฺนฺติ สฺสณฺิตปีตฺตํ รัตตปีตฺตฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ
มฺฐเมโหติ สฺริรพฺพนฺตเร อุกฺกจฺจโรโค ฯ วุตฺตเณหฺตํ อปฺจ
มฺฐเมโห อาพาโห อุกฺกจฺจโรติ ฯ อํสาติ อริสโรโค ฯ ปีพกาติ
โลหิตปีพกา ฯ ภาลํ ทาลยตีติ ภาลนฺทลา วจฺจมคฺคํ ผาเลตีติ
๑. ม. สฺนฺธิจฺเจทาทีกตโจริกกมฺมา ฯ ๒. ม. ทาโหติ ฯ
๓. ม. สติวิสุตฺตชฺชนกา ฯ ๔. ม. สฺลาติ อามสฺลา ฯ
๕. ม. กฺจฺฉิโรโคติ ฯ ๖. ม. สวโล ฯ

อตุโธ ฯ ปิตตสมฺภูจฺจนาติ ปิตฺเตน สมฺภูจฺจํ อุปฺปตฺติ เอเตสนฺติ
ปิตตสมฺภูจฺจนา ฯ เต กิร ทฺวตฺตีส โหนฺติ ฯ เสมฺหสมฺภู-
จฺจนาทีสุปี เอเสว นโย ฯ สนนฺิปาติกาติ วาตปิตตเสมฺหานํ
สนนฺิปาเตน เอกีกาเวน อุปฺปนฺนา ฯ อาพาธนฺฺญเณ อาพาธา ฯ
อุตุปริณามชาติ อุตุปริณามเณ (๑) อจฺจุณฺหาติสีเตน อุปฺปชฺชนกโรคา ฯ
วิสมฺปริหารชาติ อติฏฺจฺจนาทิสชฺชนาทินา วิสมฺปริหารเณ ชาตา ฯ
โอปฺกุกฺมิกาติ วรพฺนฺรนาทินา อุปฺกุกฺเมน ชาตา ฯ กมฺม-
วิปากชาติ พลวกมฺมวิปากสมฺภูตา ฯ สีตํ อุณฺ्हํ ฯเป ฯ
สมฺพสฺสชาติ (๒) อิมฺ ปากฺญา เอว ฯ อิติ วาติ เอวํ วา ฯ อิมฺ
วฺจฺจนฺตีติ นิกฺเมนฺโต อาห ฯ

กตเม ปฏฺิจฺจนฺนปฺริสฺสยาติ อปากฺญา อจฺฉาติคฺอุปฺทฺทวา
กตเมติ ปุจฺจนฺติ ฯ ตตฺถ กายทฺวจฺจิตฺนฺติ ปาณาติปาทอทินฺนา-
ทานมิจฺจนาจารเจตนา เวทิตพฺพา ฯ วจฺิทฺวจฺจิตฺนฺติ มฺสาวาท-
ปิสฺสนฺวาจาพฺรฺสฺวาจาสมฺพฺปฺลาปเจตนา เวทิตพฺพา ฯ
มโนทฺวจฺจิตฺนฺติ อภิขฺฉาพฺยาปาทมิจฺจนาทิจฺจโย เวทิตพฺพา ฯ
กายเ ปวตฺตํ กายโต วา ปวตฺตํ ทฺฏฺจฺ จริตํ กิเลสฺปฺตฺกคฺตฺตา วา
ทฺฏฺจฺ จริตฺนฺติ กายทฺวจฺจิตํ ฯ วจฺิทฺวจฺจิตาทีสุปี (๔) เอเสว นโย ฯ

กามียฺนฺตีติ กามา ปญฺจ กามคฺฉา ฯ กามสฺสฺ จฺนฺโท
กามจฺจนฺโท ฯ กามยฺตีติ วา กามิ กามิ เอว จฺนฺโท
๑. ม. อุตุปริณามเณ ฯ ๒. ม. สมฺพสฺสโตติ ฯ ๓. ส. ม. กิเลสฺปฺตฺกคฺตฺตา
วา ทฺฏฺจฺ ฯ ๔. ม. วจฺิมโนทฺวจฺจิตฺเตสุปี ฯ

กามจฺจนฺโท น กตฺตฺกมฺยตาจฺจนฺโทติ ฯ (๑) กามตฺนฺหา
เอวํนามิกา ฯ กุสฺลทฺมเม นีวรตีติ นีวรณฺ์ กามจฺจนฺโทเอว
นีวรณฺ์ กามจฺจนฺทนีวรณฺ์ ฯ เอวํเสเสสุปี ฯ พฺยาปชฺชติ
เตน จิตฺตํ ปฺตฺติภาวํ อฺปกจฺจติ พฺยาปาทยติ วา วินยาจารสฺมฺปตฺตี (๒)
นาเสติ หิตฺสุขาทีนิตฺติ วา พฺยาปาโท ฯ ถีนฺดา ถีนํ ฯ มิทฺชนฺดา (๓)
มิทฺธํ อนุสฺสหนฺตา (๔) สฺมฺปตฺตีวิมาโต จาติ อตฺโถ ฯ ถีนฺจ
มิทฺชนฺจ ถีนมิทฺธํ ฯ ตตฺถ ถีนํ อนุสฺสหนฺตฺกฺขณฺ์ วิริยวิโนทฺนรลฺ์ (๖)
ลฺ์สึทฺนปจฺจปฺภูจฺจํ ฯ มิทฺธํ อกมฺมณฺตฺตลฺกฺขณฺ์ โอสาทฺนรลฺ์ (๗)
ลีนฺดาปจฺจปฺภูจฺจํ (๘) ปจฺจายิกานิทฺทาปจฺจปฺภูจฺจํ วา อฺภยมฺปี
อรตฺติคฺนทีวิขมฺภิตาทีสุ (๙) อโยนิโสมนสิการปทฺภูจฺจํนฺติ ฯ
อฺทฺชตฺส ภาโว อฺทฺชจฺจํ ฯ ตํ อวฺอุปสฺมทฺกฺขณฺ์ วาตาภิมาตจลชฺล
วีย อนุวฺภูจฺจลฺ์ วาตาภิมาตจลชฺชปฺภากํ (๑๐) วีย ฆนฺตคฺตปจฺจปฺภูจฺจํ
ปาสาณานิมาตสฺมฺทฺชฺชกฺกสฺมํ (๑๑) วีย เจตโส อวฺอุปสโม อโยนิโส-
มนสิการปทฺภูจฺจํ ฯ จิตฺตวิกฺเขโปติ ทฺชฺชพฺพิ ฯ กฺจฺจิตฺตํ กตฺ
กุกตฺตํ ตสฺส ภาโว กุกกฺจฺจํ ฯ ตํ ปจฺจจฺจํนฺตาปทฺกฺขณฺ์
กตฺตากตฺตานุโสจฺนรลฺ์ วิปฺปฏิสฺสารปจฺจปฺภูจฺจํ กตฺตากตฺปทฺภูจฺจํ
๑. ม. น กตฺตฺกมฺยตาจฺจนฺโท น ทฺมฺมจฺจนฺโท วา ฯ ๒. ส. วินยาจารรูปํ ฯ
ม. วินยาจารรูปสฺมฺปตฺติหิตฺสุขาทีนิตฺติ ฯ ๓. ม. มิทฺชนฺดา ฯ
๔. ม. อนุสฺสทาหฺลฺ์หนฺตา อสฺตฺตีวิมาตฺตา ฯ ๕. ม. อนุสฺสทาหฺลฺ์กฺขณฺ์ ฯ
๖. ส. วิริยปฺลฺวาวินทฺนรลฺ์ ฯ ม. วิริยปฺโนทฺนรลฺ์ ฯ
๗. ม. โอนทฺนรลฺ์ ฯ ๘. ม. ลีนฺดาปจฺจปฺภูจฺจํ ฯ
๙. ม. อรตฺติคฺนทีวิขมฺภิตาทีสุ ฯ ๑๐. ม. วาตาภิมาตจลชฺชปฺภากํ ฯ
๑๑. ม. ปาสาณานิมาตสฺมฺทฺชฺชกฺกสฺมํ ฯ

ทาสพฺย วิย ทฏฺฐพฺพํ ฯ อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจํ ฯ (๑) วิคตา จิกิจฺจนาติ
วิจิกิจฺจนา สภาวํ วา วิจินฺนุโต เอตาย กิจฺจติ กิตมตีติ วิจิกิจฺจนา ฯ
สา สํสยลฺกขณา สํสปปนฺรสา อนิจฺจนฺยปจฺจุปฺภูจฺจนา อนนฺกั-
สคฺคาหปจฺจุปฺภูจฺจนา วา วิจิกิจฺจนา (๒) อโยนิโสมนสิการ-
ปทฺฐจฺจนา ฯ ปฏฺฐิตตฺติอนฺตรายกรราติ ทฏฺฐพฺพา ฯ

รณฺชนลฺกขโณ (๓) ราโค ฯ ทุสฺสนลฺกขโณ โทโส ฯ
มฺยฺहनลฺกขโณ โมหโ ฯ กุชฺฉนลฺกขโณ โโกโร จณฺทิกฺกกลฺกขโณ
วา อาฆาตกรณฺโรโส ทุสฺนปจฺจุปฺภูจฺจนาโน ฯ อุปนฺนทฺนลฺกขโณ (๔)
อุปฺนาโห เวรอปฺปฏินิสฺสชฺชนฺโรโส โกธานฺพนฺธภาวปจฺจุปฺภูจฺจนาโน ฯ
วุดฺตตฺตฺยเจตฺตํ ปุพฺพกาลี โโกโร อปรกาลี อุปฺนาโหติอาทิ ฯ
ปรคฺคณฺมกฺขนลฺกขโณ มกฺโข เตสํ วินาสนฺโรโส ตทฺจฺจนาทฺน-
ปจฺจุปฺภูจฺจนาโน (๕) ฯ ยุกคฺคาหลฺกขโณ ปลาโส (๖) ปรคฺคณฺเหหิ อตฺตโน
คฺคณานํ สมิกรณฺโรโส ปรเรสํ คฺคณปฺปมาณฺน อุทฺธานปจฺจุปฺภูจฺจนาโน ฯ (๗)
ปรสมฺปตฺติขียนลฺกขณา อิสฺสา ตสฺสา อกฺขมฺนลฺกขณา (๘) วา
ตคฺคตฺต อนภฺริตฺติรสา ตโต วิมฺขภาวปจฺจุปฺภูจฺจนาโน ฯ อตฺตโน
สมฺปตฺติคฺคินฺคูหณลฺกขณํ มจฺเจรํ (๙) อตฺตโน สมฺปตฺติยา ปเรหิ

- # ๑. ม. อุทฺธจฺจจฺจ กุกฺกจฺจจฺจ อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจํ อิทํ วากฺยํ
มรฺมมโปตฺตเก เอวํ ทิสฺสตี กตา กตฺตานุกาปฺลลฺกขณํ กตฺตากตฺตานุโสจฺจนฺรตี
วิปฺปฏิสฺสารนิชฺฌายปจฺจุปฺภูจฺจนาโน ฯ ๒. ม. อโย ปาโโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ลชฺชนลฺกขโณ ฯ ๔. ม. อุปนฺนทฺนลฺกขโณ ฯ
๕. ม. ตทฺจฺจนาทฺนปจฺจุปฺภูจฺจนาโน ฯ ๖. ม. ปฟาโส ฯ
๗. ม. อุปฺภูจฺจนาปจฺจุปฺภูจฺจนาโน ฯ ๘. ม. อนฺุสาทอนตฺตมฺนลฺกขณาติปิ
ตสฺส อกฺขมฺนลฺกขณาติปิ ปาโโจ ฯ ๙. ม. มจฺเจรียํ ฯ

สาธารณภาวอกุขมนรสี (๑) สงฺโกจนปจฺจุปฏฺจानํ ฯ กตปาปปฏฺิจ-
ฉาทนลกฺขณา มายา ตสฺส นิกฺขณรสา ตทาวรณปจฺจุปฏฺจานา ฯ
อตุตฺโน อวิชฺขมานคฺคณฺูปกาสนลกฺขณํ สาเจยฺย เตสํ สมฺทา-
หฺรณรสี สรีรการเรหิปี เตสํ วิภูตกรณปจฺจุปฏฺจानํ ฯ
จิตฺตสฺส อุทฺธูมาตภาวลกฺขโณ ฌมฺโก อปฺปติสฺสววุตฺติรโส
อมทฺทวปจฺจุปฏฺจानโณ ฯ กรณฺตุตฺตริยลกฺขโณ สารมฺโก
วิปจฺจนิกตารโส (๒) อการวปจฺจุปฏฺจानโณ ฯ อุนฺณตฺติลกฺขโณ
มาโน อหฺงการโร อุทฺธูมาตภาวปจฺจุปฏฺจानโณ ฯ
อพฺภุณฺณตฺติลกฺขโณ อติมาโน อติวีย อหฺงการโร
อจฺจุทฺธูมาตภาวปจฺจุปฏฺจानโณ ฯ มตฺตภาวลกฺขโณ มโท
มทคฺคหฺนโร อุมฺมาทปจฺจุปฏฺจानโณ ฯ ปณฺจสุ
กามคฺคเณสุ จิตฺตสฺส โวสฺสคฺคลกฺขโณ ปมาโท
โวสฺสคฺคานฺอุปทานโร สติวิปฺปวาสปจฺจุปฏฺจानนฺติ ฯ เอวํ
อิมํสํ ฐมฺมานํ ลกฺขณาทีนํ เวทิตพฺพานิ ฯ อยเมตฺถ
สงฺเขโป ฯ

วิตฺถาโร ปน ตตฺถ กตโม โกโรติอาทินา วิภฺงเค วุตฺต-
นเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ วิเสสโต เจตฺถ อามิสฺสิทฺโธ อตฺตนา
อลภฺนโต อณฺณสฺส ลาภิโน กุชฺฌติ ตสฺส สกึ อฺอุปฺนโน [๓]โกโรเยว
ตทฺตุตฺติ อฺอุปฺนโน (๔) อฺอุปฺนาโห ฯ โส เอวํ กุทฺโธ อฺอุปฺนยฺหฺนโต จ
๑. ม. สาธารณภาวํ อุกุขมนรสี ฯ ๒. ม. มทคฺคหฺนโร ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร โกโรติ ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. อยํ ปาโง นตฺถิ ฯ

สนฺตมฺปี (๑) อณฺณสฺส ลาภิโน คณฺ์ มกฺเขติ อหฺมปี ตาทีโสติ จ
ยฺกคฺคาหิ คณฺหาติ ฯ อยฺมสฺส มกฺโข จ ปฺลาโส จ โส เอวํ
มกฺขี ปฺลาสี ปฺรสุส (๒) ลาภสฺสการาทิสฺส กิ อิมสฺส อิมินาติ อีสฺสติ
ปฺทฺสฺสติ อยฺมสฺส อีสฺสา ฯ สเจ ปนฺสฺส กาจิ สฺมปฺตติ
โหติ ตสฺสา (๓) เตนฺ สาธารณฺภาวํ น สหติ อิทฺมสฺส มจฺเณรํ ฯ
ลาภเหตุ โข ปนฺ อคฺตโน สฺนฺเตปี โทเส ปฺฏิจฺจาเทติ อยฺมสฺส
มายา ฯ อสนฺเตปี คฺุณฺ ปกาเสติ อิทฺมสฺส สาเจยฺยํ ฯ
โส เอวํ ปฺฏิปฺนฺโน สเจ [๔] ปนฺ ยถาธิปฺปายํ ลากิ ลภติ เตนฺ ททฺโธ
โหติ อมฺพุจฺติโต น อิทํ เอวํ กาทพฺพนฺติ โววิทฺตุ อสฺกฺกุณฺเยโย ฯ
อยฺมสฺส อมฺภโ ฯ สเจ ปนฺ นํ โกจิ กิณฺจิ วทติ น อิทํ เอวํ
กาทพฺพนฺติ เตนฺ สารทฺฐจฺติโต โหติ ภาควฺกฺกมฺโข โกเม
ตฺวนฺติ ปสฺยฺหภาณิ อยฺมสฺส สารมฺภโ ฯ ตโต อมฺภเณ
อหฺเมว เสยฺโยติ อคฺตानํ มณฺณนฺโต มานิ โหติ ฯ สารมฺภเณ เก
อิมฺติ ปฺเร อติมณฺณนฺโต อติมานิ อยฺมสฺส มาโน จ
อติมานิ จ ฯ โส เตหิ มานาติมานฺหิ ชาติมทาติ อเนกรูปํ
มทํ ชเนติ มตฺโต สฺมานิ กามคฺุณาทีเกเทสุ วตฺตฺสุ
ปมฺชฺชติ อยฺมสฺส มโท จ ปมาโท จาติ เวทิตพฺพํ ฯ

สพฺเพ กิเลสฺสาติ สพฺเพปี อกฺุสลา ฐมฺมา อุปฺตาปนฺภูเจน
วิพาชนฺภูเจน จ กิเลสฺสา กิเลสฺทฺฐิกคฺตา (๕) ทฺุจฺจริตา ทฺรถกรณฺภูเจน (๖)

ทรธาฯ อนุโตทาหาทิกฺรณฺญฺเณ ปริพาหาฯ สทา ตาปนฺญฺเณ
สนฺตาปาฯ อโกสลฺลสมฺภูตฺญฺเณ (๑) อภิสงฺขรณฺญฺเณ จ สพฺเพ
อกุสลาภิสงฺขาราฯ เกณฺญฺเณติ เกณฺ อตุเถนฯ อภิภวนาทิ-
ติวิธํ อตุถํ ทสฺเสตฺถํ ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยาติ อาทิมายฯ

ปริสหนฺตีติ ทุกฺขํ อุปฺปาเทนฺติ อภิภวนฺติฯ ปริหานาย
ถั่วตฺตฺนฺตีติ กุสลานํ ฌมฺมานํ ปริจฺจขณาย ปวตฺตฺนฺติ (๒)ฯ
ตฺตฺราสยาติ ตฺสฺมี สรีเร อกุสลา ฌมฺมา อาสยฺนฺติ วสนฺติ (๓)ฯ
อุปฺปชฺชนฺตีติ อตุโถฯ

เต ปริสฺสยาติ กายทฺวจฺจริตาทโย อุปฺททฺวาฯ กุสลานํ
ฌมฺมานํ อนุตฺรายายาติ อุปริ วตฺตพฺพานํ สมฺมาปฺปฏิปทาทิ-
โกสลฺลสมฺภูตฺนํ ฌมฺมานํ อนุตฺรชานาย อทฺสฺสนตฺถาย ถั่วตฺตฺนฺติฯ
สมฺมาปฺปฏิปทาธาติ สฺนุทฺราย ปสฺนฺจาย [๔] วา ปฺปฏิปทาย น มิจฺฉา-
ปฺปฏิปทายฯ อนุโลมปฺปฏิปทาธาติ อวิรุทฺฐปฺปฏิปทาย น ปฺปฏิโลม-
ปฺปฏิปทายฯ อปฺจฺฉนิกปฺปฏิปทาธาติ น ปฺจฺฉนิกปฺปฏิปทาย
อปฺจฺฉตฺถิกปฺปฏิปทาย (๕)ฯ อนุวตฺตปฺปฏิปทาธาติ อตุถํ อนุคฺตาย
ปฺปฏิปทาย อุปรฺุปริ วทฺตฺติคฺตาย ปฺปฏิปทาย ยถา อตุโถ ตถา
ปฺปฏิปชฺชิตพฺพาย ปฺปฏิปทาธาติ วตฺตํ โหติฯ อตุตฺตฺถ-
ปฺปฏิปทาธาติปิ ปาฬิ ตํ น สฺนุทฺรํฯ ฌมฺมานุฌมฺมปฺปฏิปทาธาติ
ฌมฺโม นาม นวโลกฺตฺตฺรฌมฺโม อนุฌมฺโม นาม วิปฺสฺสนาทิ ตฺสฺส
๑. ม. อโกสลฺลสมฺภูตฺญฺเณฯ ๒. ม. ถั่วตฺตฺนฺติฯ ๓. สී. ม. นีวสนฺติฯ
๔. ม. เอตฺถนฺตฺเร วาสทฺุโท อตุถิฯ ๕. สී. ม. อปฺจฺฉตฺถิกปฺปฏิปทายฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตตนิเทศวณณา หน้า 91

ธรรมสูต อนรุปา ปฏิปทา (๑) ฆมมานุฆมมปฏิบัติปทา ตสูสา
 ฆมมานุฆมมปฏิบัติปทาย ฯ สีเสสุ ปริปฏิริการิตายาติ ปาติโมกฺข-
 สีเสสุ ปริปฏิริ กตฺวา จิตตาย ฯ อินฺทฺริเยสุ กุตุตทวารตายาติ
 จกฺขุณา รูปี ทิสฺวาติอาทินา นเยน วุตฺเตสุ มนฺจณฺเฐสุ อินฺทฺริเยสุ
 สฺโคปีตทวารตาย ฯ (๒) โภชเน มตฺตตฺถนฺตายาติ ปฏิคฺคหณาทีสุ
 ปมาณยฺตตฺตาย ฯ อถฺสาฏกาที มฺลฺลจิตฺวา มิต โภชนตาย ฯ
 ชากรียานฺ โยคตฺสสาติ ทิวถํ จงฺกเมน นิสฺชฺชาย อวารณฺเเยหิ ฆมฺเมหิตี
 เหวมาทินา นเยน ปณฺจ ชาครณฆมฺเม อนฺุโยคตฺส ฯ
 ตติสมฺปฺชฺลตฺสสาติ สพฺพกมฺมฏฺจानภาวานานฺุยฺตฺตานํ สพฺพ-
 โยคินํ สพฺพทา อุปการกตฺส ตติสมฺปฺชฺลตฺส ฯ

ตติปฏิญฺจานานนฺติ อารมฺมเณสุ โอกฺกนฺุติตฺวา (๓) ปกฺกนฺุติตฺวา
 อุปฺญฺจานโต ปฏิญฺจานํ (๔) ตติเยว ปฏิญฺจานํ ฯ กายเวทนาจิตฺตฆมฺเมสุ
 ปนฺสฺส (๕) อสุภฺทูกฺขานิจฺจานตฺตาการคฺคหณวเสน (๖) สุกฺขนิจฺจตฺ-
 ตลฺลนฺปหานกิจฺจาสารณวเสน จ ปวตฺติโต จตฺธา เภโท (๗) โหติ ฯ
 เตถํ จตฺตฺนํ ตติปฏิญฺจานานํ ฯ

จตฺตฺนํ สมฺมปฺปฺธานานนฺติ ปทหนฺติ เอเตนาติ ปฺธานํ ฯ
 โสภณํ ปฺธานํ [๘] สมฺมา วา ปทหนฺติ เอเตนาติ สมฺมปฺปฺธานํ ฯ
 โสภณํ วา ตํ กิเสสฺวิรูปตฺตฺวิรหโต ปฺธานนฺจ หิตสุขนิปฺผาทกตฺเตน

- # ๑. ม. ฆมมปฏิบัติปทา ฯ ๒. ม. สฺโคปีตทวารภาวตฺส ฯ ๓. สี. โอกฺกนฺุติตฺวา ฯ
- # ๔. สี. อุปฺญฺจานํ ฯ ๕. ม. ปนฺสฺสา ฯ ๖. ม. อสุภฺทูกฺขานิจฺจานตฺตาการคฺคหณวเสน ฯ
- # ๗. ม. ปภโต ฯ ๘. ม. เอตฺถนฺตเร สมฺมปฺปฺธานนฺติ ทิสฺสตี ฯ

เสฏฺฐภาวาวหนโต ปธานภาวกรณโต จาติ สมนฺนปฺปธานํ ฯ
วีริยสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ อุปฺปนฺนุปฺปนฺนํ อนุปฺปนฺนุปฺปนฺนํ
จ [๑] จตฺตุนํ อุกุสฺสกุสฺสํ ปหานานุปฺตฺติอุปฺปาทจิติกิจฺจสาธนวเสน
ปวตฺติโต ปนสฺส จตุธา เกโท (๒) โหติ เตสํ จตฺตุนํ สมนฺนปฺ-
ปธานานํ ฯ

จตฺตุนํ อิทธิปาทานนฺติ เอตฺถ ฉนฺทวี่ริยจิตฺตวิมฺสาสุ เอเกโก (๓)
อิชฺฌตฺติ อิทธิ สมิชฺฌตฺติ นิปฺพชฺชตฺติ อตฺโถ ฯ อิชฺฌนฺติ
วา เอตาย สตฺตา อิทธิ วุทฺธา อุกกํสคฺตา โหนฺตฺติ อิทธิ ฯ
ปจฺเมตฺถนฺติ อิทธิเยว ปาโทติ อิทธิปาโท อิทธิโกฏฺฐาโสติ
อตฺโถ ฯ ทฺติเยนตฺถนฺติ อิทธิยา ปาโทติ อิทธิปาโท ปาโทติ
ปติฏฺฐา อธิคมฺปาโยติ อตฺโถ ฯ เตนฺติ หิ ชมฺมา (๔) อุปรูปริ
วิเสสสงฺขาตํ อิทธิ อุปฺปาเทนฺติ (๕) ปาปฺพนฺติ ตสฺมา ปาโทติ
วฺจจติ ฯ เตสํ จตฺตุนํ อิทธิปาทานํ ฯ

สตฺตุนํ โปชฺฌนฺคานนฺติ โปธิยา โปธิสฺส วา องฺคาคิ
โปชฺฌนฺคา ฯ อิํ วุคฺตํ โหติ ยา เอสา ชมฺมสามคฺคิ ยาย
โลกฺคตฺตรมคฺคกฺขณฺเณ อุปฺปชฺชมานาย ลินฺทฺทจฺจปติฏฺฐานายฺหน-
กามสฺสุขตฺตกิลมณฺณ โยคอุจฺเจทสฺสตาภินิเวสาทีนํ อเนเกสํ
อุปฺททวานํ ปฏฺิปกฺขญฺตฺตาย สติชฺมมวี่ริยวี่ริยปีติปฺสฺสทฺธิสฺมาธิ-
อุเปกฺขาสงฺขาตฺตาย ชมฺมสามคฺคิยา อริยสวโก พุชฺฌตฺติ กตฺวา
๑. ม. เอตฺถนฺตเร จตฺตุนนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. ปเถโท ฯ
๓. ลี. ม. เอเกกา ฯ ๔. ม. ยสฺมา ฯ ๕. ม. ปชฺชนฺติ ฯ

โพธิ์ติ วุจฺจติ พุชฺฌตีติ กิเลสสนฺตานิพุทฺทาย อฏฺฐหติ ฯ
จตุตฺตาริ วา อริยสจฺจานิ ปฏฺฐิวุชฺฌตี นิพุทฺพานเมว วา สจฺจนิกรโธติ
ตสฺสตา ฌมฺมสามคฺคิสงฺฆาตาย โพธิยา องฺกาคติปิ โพชฺฌงฺกคา
ฌมานงฺกมคฺคงฺกาคานิ วิย ฯ โยเปส (๑) ยถาวุตฺตปฺปการาย
เอตาย ฌมฺมสามคฺคิยา พุชฺฌตีติ กตฺวา อริยสาวโก โพธิ์ติ วุจฺจติ
ตสฺส โพธิ์สฺส องฺกาคติปิ โพชฺฌงฺกคา เสนงฺกาทโย (๒) วิย ฯ เตนาหุ
อฏฺฐกถาจรียา พุชฺฌนกสฺส ปุคฺคตสฺส องฺกาคิ วา (๓) โพชฺฌงฺกาคิ ฯ
เตถ สตฺตณฺฺนํ โพชฺฌงฺกานํ ฯ

อริยสฺส อฏฺฐงฺกิกสฺส มคฺคสฺสตาติ อริโยติ ตํตํมคฺควชฺฌ-
กิเลสเสหิ อารกตฺตา อริยภาวกรตฺตา อริยผลปฏฺฐิลาภกรตฺตา จ
อริโยติ ฯ (๔) อฏฺฐงฺกานิ อสฺสตาติ อฏฺฐงฺกิโม ฯ สุวายํ จตฺตงฺกิณี (๕)
วิย เสนา ปญฺจงฺกิกํ วิย จ ตฺตริยํ องฺกมตฺตเมว โหติ องฺกวินิมฺตฺโต
นตฺถิ ฯ นิพุทฺพานํ มคฺคติ กิเลสว (๖) มาเรนฺโต กจฺจตีติ มคฺโค
ตสฺส อริยสฺส อฏฺฐงฺกิกสฺส มคฺคสฺส ภาวนานุโยคสฺส ฯ

อิเมถํ กุสฺลानํ ฌมฺมานนฺติ วุตฺตปฺปการานํ โลกุตฺตร-
กุสฺลธมฺมานํ ฯ (๗) อนฺตรายายาติ โลกุตฺตรกุสฺลธมฺมานํ อนฺตรายาย
อนฺตรธานาย โลกิยโลกุตฺตรกุสฺลธมฺมานํ (๘) ปริจฺจายาย ฯ เตสุ
โลกุตฺตรธมฺมานํ อปฺปชฺชิตฺตํ อปฺปทานญฺเณน ปริสฺสยา นาม ฯ
๑. ม. โย เปส ฯ ๒. ม. เสนงฺกรถงฺกาทโย วิย ฯ ๓. ม. วาสทฺโท
นตฺถิ ฯ ๔. ม. อริโย ฯ ๕. ม. จตฺตงฺกิกา ฯ ๖. ม. กิเลส วา ฯ
๗. ม. โลกิยโลกุตฺตรธมฺมานํ ฯ ๘. ม. โลกุตฺตรกุสฺลธมฺมานํ ฯ

เต หิ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌมานา อุปฺททฺวํ นาวหนฺติ ฯ

ตตฺถเตติ ตสฺมี อตฺตภาเว เตเต ฯ ปาปกาติ ลามกา ฯ

อตฺตภาวสนฺนิสฺสยาติ อตฺตภาวํ อุปฺนิสฺสาย อารมฺมณํ กตฺวา

อุปฺปชฺชนฺตีติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยา ปริสฺสยาติ (๑) ฯ ทเกติ

อุทเม. วุตฺตฺถเวหฺตฺนฺติ กถิตํ หิ เอตํ ฯ สานฺเตวาสิโกติ

อนฺเตวาสิกสงฺขาเตน กิเลเสน สห วสฺตีติ สานฺเตวาสิโก ฯ

สมฺมทาจฺรณสงฺขาเตน (๒) กิเลเสน สห วสฺตีติ สาจฺริยโก ฯ

จกฺขุณา รูปี ทิสฺวาติ จกฺขุวิญฺญาณฺเนน รูปี ปสฺสิตฺวา ฯ

อุปริ โสเตน สทฺทํ สุตฺวาติอาทิสฺปิ เอเสว นโย ฯ อุปฺปชฺชนฺตีติ

สมฺมทาจฺรณฺติ ฯ สรสงฺกปฺปาติ นานารมฺมณฺ สสรณฺวเสน

อุปฺปนฺนา ปริกปฺปา ฯ สลฺโยชนียาติ อารมฺมณฺภาวํ อุปฺคนฺตฺวา

สลฺโยชนสํวทฺตเนน สลฺโยชนานํ หิตา ฯ ตฺยสฺสาติ เต

ปาปกา อสฺส ปุคฺคสฺส ฯ อนฺโต วสนฺตีติ อพฺภนฺตเร จิตฺเต

นิวสนฺติ ฯ อนฺวาสวฺนฺตีติ กิเลสสนฺตานํ อนฺคนฺตฺวา ภูตํ

สวฺนฺติ อนฺพนฺธฺนฺติ ฯ เต นนฺติ ตํ ปุคฺคํ เอเต อกฺุสลา ฐมฺมา ฯ

สมฺมทาจฺรณฺตีติ สมฺมา อจฺรณฺติ ปวตฺตฺนฺตีติ อตฺโถ ฯ

กิลิสฺสนฺภูเจเนน มลา ฯ สตฺตฺตฺถอตฺถเนน อมิตฺตา ฯ เวร-

อตฺถเนน สปตฺตา ฯ หนนฺภูเจเนน วรฺกา ฯ ปจฺจามิตฺตฺภูเจเน

ปจฺจตฺติกา ฯ อถ วา มลา สุริยสฺส (๓) อุปฺกุกิเลสา พลาหกา

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. สาจฺริยโกติ สมฺมทาจฺรณสงฺขาเตน ฯ

๓. ม. สุริยสฺส ฯ เอวมฺปริปี ฯ

วีย ๑ อมิตฺตา สุริยสฺส ฐมฺม วีย ๑ สปรตฺตา สุริยสฺส หิมํ วีย ๑
วธกา สุริยสฺส รัชํ วีย ๑ ปจฺจตฺติกา สุริยสฺส ราหุ วีย ๑
มลา สุวณฺณสฺส มลํ วีย จิตฺตปฺปภานาสกา ๑ อมิตฺตา กภาพโลหมลํ
วีย จิตฺเต สีนินฺทฐภาวนาสกา สปรตฺตา ยุกนทฺธํ ยุชฺฌนฺตา สปรตฺตา
วีย จิตฺเต ปตฺติภูจิตฺตมฺมธฺสกา ๑ วธกา มนุสฺสฆาตกา วีย ฐมฺม-
ฆาตกา ๑ ปจฺจตฺติกา รมณฺยา อุปลตฺสฺส (๑) วินาโส วีย โมกฺขมคฺคสฺส
ปฏฺิเสธกาติ เอวมเมก วมณฺยนฺติ ๑

อนตฺถชนนินฺติ น อตฺถํ อนตฺถํ ตํ อนตฺถํ อุปฺปาเทตีติ
อนตฺถชนนิน ๑ โก โส ๑ โลโก ๑ จิตฺตปฺปโกปนินฺติ
จิตฺตสฺส ปโกปนินฺติ ฐสโน (๒) กุสลํ นีวาเรตฺวา จิตฺตํ รุณฺธตีติ อตฺถโถ ๑
ภยมนฺตรโต ชาตฺนฺติ อนเนกวิธํ ภยํ (๓) อพฺภนฺตเร อตฺถโน จิตฺเตเยว
ชาตํ อนตฺถชนนาทิกฺยเหตุ ๑ ตํ ชโน นาวพฺุชฺฌตีติ ตํ ภยํ
พาลมหาชโน อวคฺนฺตฺวา โอตริตฺวา น ชานาติ ๑ อตฺถนฺติ
ลฺุทฺโร ปุคฺคโล โลกียโลกฺุคฺตรํ อตฺถํ น ชานาติ ๑ ฐมฺมนฺติ คสฺส
เหตุ ๑ อนฺุชตมฺนฺติ พหฺลนฺุชการํ ๑ ยนฺติ ยสฺมา ยํ นริ
วา ๑ สหเตติ อภิภวติ ๑

อชฺฌตฺตนฺติ สกสนฺตฺตานเ ๑ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺตีติ
ปฺุพฺพนฺตโต อุทฺธํ ปชฺชมานา (๔) อหิตาย อุปฺปชฺชนฺติ ทฺุภฺขาย ๑
ตทฺุภเยน อผาสฺุวิหาราย ๑ อหิตายาติ เจตฺตีกทฺุภฺชตฺถาย ๑
๑. ม. อุปลตฺสฺส ๑ ๒. ส. ม. จลโน ๑ ๓. ม. อนเนกวิธํ ภยนฺติ นตฺถิ ๑
๔. ม. อุปฺปชฺชมานา ๑

ทุกุขายาติ กายิกทุกุขตถาย ฯ อผาสฺววิหารายาติ ตทุกุขเยน น
สุขวิหารตถาย ฯ อถ วา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺตติ
ภวฺจจลนโตะ ปฏฺฐาย ยาว โวฏฺฐพฺพนา ตาว อุปฺปชฺชมานา
นาม ฯ โวฏฺฐพฺพนํ ปน ปตฺวา อนินฺวตฺตนาเว (๑) อุปฺปชฺชนฺติ
นามาติ เอวเมเกวณฺณนฺติ ฯ ตจฺจสารีรํ สมฺพลนฺติ อตฺตโน
ผลเน นาสิตํ ตจฺจสารสงฺขาตํ เวพฺ พฺ วิย ฯ

อรตฺติ กุสเลสุ ฐมฺเมสุ อุกฺกณฺจิตตา (๒) ฯ รตฺติ ปณฺจ-
กามกุณฺเ อภิริติ ฯ โลมหํโสติ กณฺณกสทิสฺส หุตฺวา อุกฺกณฺ-
โลโม ฯ อิตฺตนิทานาติ อัย อตฺตภาโว นิตานํ ปจฺจโย เอเตสนฺติ
อิตฺตนิทานา ฯ อิตฺ ชาตาติ (๓) อิตฺ อตฺตภาวโตะ ชาตา ฯ อิตฺ
สมฺภูฏาย มโนวิตกฺกาติ ยถา ทิฆมฺสฺสฺสฺสฺส เภท พทฺธกํ (๔)
กุมารกา ตสฺส สฺสฺสฺสฺสฺส ปฺริยฺนเต องฺกุลีเวเจตฺวา
ไอสฺสชฺชนฺติ โส ทฺริ คนฺตฺวาปิ ปฺน เตสํ ปาทมฺุเลเยว
ปตฺติ เอวเมว อิตฺ อตฺตภาวโตะ สมฺภูฏาย ปาปิตกฺกา
จิตฺตํ ไอสฺสชฺชนฺติ ฯ

सानเนเวสิโกติ (๕) อานินฺตํ (๖) ปจฺมสฺสฺสฺสฺส กิเลเสน สหฺวาถํ
สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ตโยเม ภิกฺขเว อนฺตรรา มลาติอาทิกํ ทฺติยํ
กุสลธมฺมลินฺกรณฺวเสน อตฺตถานตฺถสฺส อชานนฺวเสน จ ฯ ตโย
โฆ มหาราช ปฺริสฺสฺส ฐมฺมา อชฺมตฺตํ อุปฺปชฺชมานาติ ตติยํ
๑. ม. อนินฺวตฺตนาเวเน ฯ ๒. ม. อุกฺกณฺจิตตา ฯ ๓. ม. ชาตา ฯ
๔. ม. พทฺธ กํ ฯ ๕. ม. สานเนเวสิโกติอาทิกํ ฯ เอวฺมฺปฺริปี ฯ
๖. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

อตุตโน นิสฺสยฆาตนวเสน ฯ ราโค จ โทโส จ อโตนิทานาติ
อานีติ จตุตถํ กิเลสํ ปฏิกฺขาทสฺสนวเสน วุตฺตุนฺติ ฌาตพฺพํ ฯ
ตโต ตโต ปริสฺสยโตติ ตสฺมา ตสฺมา อุปฺททวา ฯ ตํ
ปุกฺกถนฺติ วุตฺตปฺปการํ (๑) กิเลสสมฺภวํ ปุกฺกถํ ฯ ทุกฺขํ อเนวตีติ (๒)
ทุกฺขํ อนุ เติ มาตุ ปจฺจโต ชีรปฺวโก วีย ฯ อนุจฺจตตีติ สมิปํ กจฺจติ
โจรฆาตโก วีย วฆมฺปฺปตฺตสฺส ฯ อนุวายิกํ โหตีติ สมฺปตฺตํ
โหติ ฆมฺมกนฺธิกาย (๓) ปริจฺเจโท วีย ฯ ชาติทุกฺขนฺติ ชาติสทฺทสฺส
ตาว อนเนเก อตุตา ปเวทิตา ฯ ยถาห (๔) ฯ

ภโว กุลํ นิกายो จ สीलํ ปญฺญตฺตติ ลกฺขณํ
ปสฺสูติ สนฺธิ เจวาทิ ชาติอตุตา ปเวทิตาติ ฯ

ตถา หิสฺส เอกมฺปิ ชาตี เทวปิ ชาติโยติอาทิสฺส ภโว อตุโถ ฯ
อกุชิตโต อนุปุกฺกฏฺโฐ (๕) ชาติวาเทนาติ เอตุถ กุลํ ฯ อตุถิ วิสาเข
นิกฺกจฺจา นาม สมณชาตีติ เอตุถ นิกายो ฯ ยโตหํ ภคินี
อริยาย ชาติยา ชาโต นากิขานามิติ เอตุถ อริยสีลํ ฯ ติริยา
นาม ตินฺชาติ นากิยา อุกฺกนฺตฺวา นภํ อาหจฺจ จิตา อโหสีติ
เอตุถ ปญฺญตฺตติ ฯ ชาติ ทฺวีหิ ขนฺนเชหิ สงฺกหิตาติ เอตุถ
สงฺขตลกฺขณํ ฯ สมฺปติชาโต อานนฺท โพธิสฺสโตติเอตุถ ปสฺสูติ ฯ
ภวปจฺจยา ชาตีติ จ ชาติปี ทุกฺขาติ จ เอตุถ ปริยายโต
ปฏิสนฺธิกฺขโณ นิปฺปริยายโต ปน ตตุถ ตตุถ นิพฺพตฺตมานานํ
๑. ม. วุตฺตปฺปการํ ฯ ๒. ม. อเนวตีติ ทุกฺขํ ฯ ๓. ส. ฆมฺมกนฺธิกาย ฯ
๔. ม. ยถา ฯ ๕. ม. อนุปุกฺกฏฺโฐ ฯ

สตฺตานิฺนํ เย เชนฺธา ปาตุภวฺนฺติ เตสํ เตสํ ปจฺมปาตุภาโว ๑ (๑)

กสฺมา ปเนสา ชาติ ทฺกฺขาติ เจ อนเนเกสํ ทฺกฺขานํ
วตฺตฺถวาทโต ๑ อนเภานิ หิ ทฺกฺขานิ ๑ เสยฺยถิทํ ทฺกฺขทฺกฺขํ
วิปริณามทฺกฺขํ สงฺขารทฺกฺขํ ปฏฺิจฺจนฺนทฺกฺขํ อปฺปฏฺิจฺจนฺนทฺกฺขํ
ปริยายทฺกฺขํ นิปฺปริยายทฺกฺขนฺติ ๑ เอตฺถ (๒) กายิกเจตฺตสิกา
ทฺกฺขา เวทนา สภาวโต จ นามโต จ ทฺกฺขตฺตา ทฺกฺขทฺกฺขนฺติ
วฺจฺจติ ๑ สุขา เวทนา วิปริณามเณ ทฺกฺขุปฺปตฺติเหตุโต วิปริณาม-
ทฺกฺขํ ๑ อฺเปกฺขา เวทนา เจว อวเสสา จ เตภฺมกสงฺขารา (๓)
อฺทฺยพฺพยปฺปิตฺตตฺตา (๔) สงฺขารทฺกฺขํ ๑ กณฺณสฺสฺ (๕) ทนฺตสฺสฺ
รากชฺปริพาโห โทสโมหชฺปริพาโหติ กายิกเจตฺตสิโก อปาพาโ
ปฺจฺจิตฺวา ชานิตพฺพโต อฺปกกมสฺส จ อปากภฺวาทโต ปฏฺิจฺจนฺน-
ทฺกฺขํ (๖) ๑ ทฺวตฺตีสกมฺมการณาทิสมฺมฺจฺจโน อปาพาโ อปฺจฺจิตฺวาว
ชานิตพฺพโต อฺปกกมสฺส จ ปากภฺวาทโต อปฺปฏฺิจฺจนฺนทฺกฺขํ (๗) ๑
จเปตฺวา ทฺกฺขทฺกฺขํ เสสํ ทฺกฺขสจฺจวิภฺงเค (๘) อากตฺตํ ชาติอาทิ
สพฺพมฺปิ ตสฺส ตสฺส ทฺกฺขสฺส วตฺตฺถวาทโต ปริยายทฺกฺขํ ๑
ทฺกฺขทฺกฺขํ ปน นิปฺปริยายทฺกฺขนฺติ วฺจฺจติ ๑

ตฺตรายํ ชาติ ยนฺตํ พาลปณฺทิตฺตฺตฺตาทิสฺส ภควตฺตาปี
อฺปมาวเสน ปกาสิตํ อปาโยกํ ทฺกฺขํ ยณฺจ สฺสฺคตฺติมฺปิ มนฺสฺสโลเก
๑. ม. ปจฺมปาตุภาโว ชาติ นาม ๑ ๒. ม. ตตฺถ ๑ ๓. ม. เตภฺมกา สงฺขารา ๑
๔. ม. อฺทฺยพฺพยปฺปิตฺตตฺตา ๑ ๕. ม. กณฺณสฺสฺทนฺตสฺสฺรากชฺปริพาหโหโตสโมห-
ชฺปริพาหาทิ ๑ ๖. ม. ปฏฺิจฺจนฺนทฺกฺขํ อปากภฺวาทฺทฺกฺขนฺติปี วฺจฺจติ ๑
๗. ม. อปฺปฏฺิจฺจนฺนทฺกฺขํ ปากภฺวาทฺทฺกฺขนฺติปี วฺจฺจติ ๑
๘. ม. ทฺกฺขสจฺจวิภฺงเค ๑

คพฺโถกุกนฺติมูลกาภิเกทํ ทุกุํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส วตฺถุภาวโต
ทุกุขา ฯ ตตฺริทํ คพฺโถกุกนฺติมูลกาภิเกทํ ทุกุํ อยํ หิ
สตุโต มาตุกฺขนิมฺหิ นิพฺพตฺตมาโน น อุปฺปลปฺทุมฺปฺนฺตริกาทิสฺสุ
นิพฺพตฺตติ อถ โข เหนฺจฺจา อามาสยสฺส อุปฺริ ปกฺกาสยสฺส
อุทรปฺภูลปฺภุจิกณฺฏกานํ เวมชฺเฌ ปรมสมฺพาเช ติพฺพนฺชกาเร
นानากุณฺปนฺนฺชปฺริภาวิทอสุจิปรมฺทุกุณฺชปวนวิจฺริเต (๑) อธิมตฺต-
เชคฺคฺเช กุณฺธิปฺปเทเส ปฺติมจฺฉปฺตฺติกมฺมาสจฺนฺทนิกาทิสฺสุ กิมิ วีย
นิพฺพตฺตติ ฯ โส ตตฺถ นินฺพตฺโต ทส มาเส มาตุกฺขนิสมฺภเวน
อุสมฺนา (๔) ปฺกฺกปากํ วีย ปจฺจมาโน ปฺภุจปฺนิชฺชติ วีย เสทฺธิยมาโน
สมฺภวชนฺปสฺราณาทิวิริทโต อธิมตฺตํ ทุกุขมฺนุ โภคิตฺติ
อิทฺนฺตาว คพฺโถกุกนฺติมูลกํ ทุกุํ ฯ ยมฺปนฺ โส มาตุ สหสา
อุปกฺขลนคฺมนนินฺสิทฺนวุจฺจานปฺริวตฺตนาทิสฺสุ สุรารุตฺตหตฺถคฺโต
เอฬโก วีย อหิตฺตฺตฺติทฺทหตฺถคฺโต สปฺปโปตฺโตโก วีย จ อากฺขุณฺน-
ปฺริกขุณฺนโอรุณนินฺทฺรณนาทินา อุปกฺกเมน อธิมตฺตํ ทุกุํ
อนฺนฺทวติ ยลฺลจ มาตุ สิตฺตฺทกปฺนกาเล สิตฺนรฺกฺปปฺนโน วีย
อุณฺหยาคุภตฺตาทิวชิโฆหรณฺกาเล องฺการวุจฺจิสฺมปฺริกฺกณฺโณ วีย
โธณฺมพิลาทิวชิโฆหรณฺกาเล ขาราวตฺจฺจกาทิกมฺมการณฺปฺปตฺโต (๒)
วีย ติพฺพํ ทุกุขมฺนุ โภคิตฺติ อิทํ คพฺภปฺริหรณฺมูลกํ ทุกุํ ฯ

๑. ม. นานากุณฺปนฺนฺชปฺริภาวิทอสุจิปรมฺทุกุณฺชปวนวิจฺริเต ฯ

ม. นานากุณฺปนฺนฺชปฺริภาวิทอสุจิปรมฺทุกุณฺชปวนวิจฺริเต ฯ

๒. ส. ขาราวตฺจฺจกาทิกมฺมการณฺปฺปตฺโต ฯ

ยมปนสฺส มุพฺพหคฺคพฺกาย มาคฺยา มิตฺตามจฺจุสฺสชฺชาที่หิปี
อทฺสฺสนารเห ทฺกฺขุปฺปตฺติฎฺจฺจเน เณทฺนผลานาที่หิ ทฺกฺขํ
อฺปฺปชฺชติ อิทํ คพฺภวิปตฺติมฺลกํ ทฺกฺขํ ๑ ยํ วิชายนมานาย
มาคฺยา กมฺมเชหิ วาเตหิ ปรีวตฺเตตฺวา นรคปฺปปาดํ วิย อติภยานกํ
โยนิมคฺคํ ปฏฺฐิปาทิยมานสฺส (๑) ปรมสฺมพฺพาเรน จ โยนิมฺจเน
ตาลจฺฉิคฺคเพน วิย นิกฺกทฺตฺถิยมานสฺส (๒) มหานาคสฺส [๓]
นรคสฺตตฺส วิย จ สจฺจมาตปพฺพเตหิ วิจฺฉณฺณิยมานสฺส ทฺกฺขํ
อฺปฺปชฺชติ อิทํ วิชายนมฺลกํ ทฺกฺขํ ๑ ยมฺปน ชาตสฺส
ตฺรณวณฺสทิสฺสุขุมาลสรีรสฺส (๔) หตฺถกฺคหณฺนหาปนโรวณโจพ-
ปริมชฺชนาทิกালে สฺวจิมฺขชฺรธาธาหิ วิชฺฉณฺนผลานสทิสฺ
ทฺกฺขมฺปฺปชฺชติ อิทํ มาตฺถจฺฉนฺโต พหฺนิกฺขมมมฺลกํ
ทฺกฺขํ ๑ ยํ [๕] ตโต ปรี ปวตฺติยํ อตฺตนาเว อตฺตนาํ เวชนตฺส
อเจลกวตาทิวเสน อาตاپนปรีตاپนาโนโยคมนฺนุตฺตสฺส
โกชวเสน อภฺนุชฺชนตฺส อพฺพนุชฺชนตฺส จ ทฺกฺขํ โหติ อิทํ
อตฺตฺตฺกมมฺลกํ ทฺกฺขํ ๑ ยมฺปน ปรีโต วรพฺนุชฺชนาทินิ (๖)
อนฺนกวณฺตสฺส ทฺกฺขํ อฺปฺปชฺชติ อิทํ ปฺรฺฐปฺกมมฺลกํ
ทฺกฺขํ (๗) ๑ อิติ อิมสฺส สพฺพสฺสาปี ทฺกฺขสฺส อัย ชาติ วตฺถุเมว
โหติ ๑ อิทํ ชาติทฺกฺขํ อเนวติ ๑
๑. ม. ปฏฺฐิปาทิยมานสฺส ๑ ๒. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
นิกฺกทฺตฺถิยมานสฺสทิสฺสติ ๑ ๔. ม. ตฺรณวณฺสทิสฺสุขุมาลสรีรสฺส ๑
๕. ม. เอตฺถนฺตเร ปนาติ ทิสฺสติ ๑ ๖. ม. วรพฺนุชฺชนาทินิ ๑
๗. ม. ทฺกฺขนฺติ ๑

ชราทุกฺขนฺติ ทฺวิธา ชรา สงฺขตลฺกขณฺณจ ขณฺทิจฺจาที-
สมฺมโต สนฺตติยฺ เอกภวปริยาปนฺนทุกฺขนฺธปฺรารณภาโว (๑) จ
สา อธิ อธิปฺเปตาฯ สา ปเนสา ทฺกฺขา สงฺขารทฺกฺขภาวโต เจว
ทฺกฺขวตฺถโต จฯ ยํ หิทํ อํคฺปจฺจํคฺสิถิลภาวโต อินฺทฺริยวิการ-
วิรูปตา (๒) โยพฺพนวินาสพลฺลุปฺพมาตสฺติมฺติวิปฺปวาสปร-
ปริกฺวาทีอเนกปจฺจยํ กายิกเจตสิกํ ทฺกฺขมฺปฺปชฺชติ ชรา
ตสฺส วตฺถุฯ เตเนตฺตํ วุจฺจติ

อํคฺนํ สฺธิลภาวา	อินฺทฺริยานํ วิการโต
โยพฺพนสฺส วินาเสน	พลสฺส อฺปฺพมาตโตฯ
วิปฺปวาสา สตาทีนํ	ปฺุตตทาเรหิ อตฺตโน
อปฺปสาทนียโต เจว	ภฺยโย พาลตฺตปฺตฺติยาฯ
ปปฺโปติ ทฺกฺขํ ยํ มจฺโจ	กายิกํ มานสํ ตถา
สพฺพเมตฺตํ ชราเหตุ	ยสฺมา ตสฺมา ชรา ทฺกฺขาตีฯ

อิทํ ชราทฺกฺขํ อเนวตฺตีติ สมฺพนฺโธฯ

พฺยาธิตฺติ วิวิธํ ทฺกฺขํ อวาทตฺตีติ (๓) พฺยาธิฯ พฺยาธยติ ตาปยติ (๔)

กมฺปยตฺตีติ วา พฺยาธิฯ มรณทฺกฺขนฺติ เอตฺถาปี ทฺวิธํ มรณํ
สงฺขตลฺกขณฺณจ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ ชรามรณํ ทฺวิหิ ขนฺธเหหิ
สงฺคหิตนฺติฯ เอกภวปริยาปนฺนชฺวีตินฺทฺริยปฺปนฺธวิจฺเจโท จ

๑. ม. เอกภวปริยาปนฺโน ขนฺธปฺรารณภาโวฯ ๒. ม. อํคฺปจฺจํคฺสิถิลภาวโต
อินฺทฺริยวิการวิรูปตาฯ ๓. ส. เอตฺถนฺตเร อวาทตฺตีติ ทิสฺสตีฯ ม. อวาทติ
วิทตฺตีติฯ ๔. ส. อทฺกฺขํ พาธยติฯ

ยํ สนฺธาย วุตฺตํ นิจฺจํ มรณฺโตะ ภยฺนฺติ ฯ ตํ อธิ อธิปฺเปตํ ฯ
ชาติปฺจฺจยา มรณํ ปฺรฺบุกฺกมฺมรณํ (๑) อายุกฺขยฺมรณํ ปฺลฺลยฺกฺขย-
มรณฺนฺติปฺปี ตสฺเสว นามํ ฯ ปฺน ขณิกมรณํ สมฺมุติมรณํ (๒)
สมฺมุจฺเจทฺมรณฺนฺติ อยมฺปิ เกโท เวทิตพฺโพ ฯ

ปวตฺเต รฺูปารฺูปฐมฺมานํ เกโท ขณิกมรณํ นาม ฯ ติสฺโส
มโต ศฺุสฺโส มโตติ อิทํ ปรมตฺตโต สตฺตสฺส อภาวา สสฺสํ มตฺ
รฺูกฺโข มโตติ อิทมฺปิ ชีวิตินฺทฺริยสฺส อภาวา สมฺมุติมรณํ นาม ฯ
ชีณาสวสฺส อปฺปฏฺฐิสฺนฺธิกา กาลกิริยา สมฺมุจฺเจทฺมรณํ นาม ฯ
พาหิรํ สมฺมุติมรณํ จเปตฺวา อิตฺริ สมฺมุติมรณํว (๓) จ อธิ ยถา-
วตฺตปฺปพฺนฺชฺวิจฺเจทฺนภาเวน สงฺกฺหิตํ ทฺกฺขสฺส ปน วตฺตภาวโต
ทฺกฺขํ ฯ เตเนตฺตํ วุจฺจติ

ปาปสฺส ปาปกมฺมาทิ	นิमितฺตมฺนุปฺสฺสโต
ภทฺทสฺส (๔) ปสฺหนตฺสฺส	วิโยคํ ปิยวตฺตํ
มียมานสฺส ยํ ทฺกฺขํ	มานสํ อวิเสสโต ฯ
สพฺเพสํ (๕) วาปี ยํ สนฺธิ	พฺนฺชฺนจฺเจทฺนาทิกํ
วิตุชฺชมานมฺมฺมานํ (๖)	โหติ ทฺกฺขํ สรริรฺชํ ฯ
อสยฺหมฺปฺตฺติการํ	ทฺกฺขสฺเสตฺสฺสิทํ ยโต
มรณํ วตฺตฺเตเนทํ	ทฺกฺขมิจฺเจว ภาสิตนฺติ ฯ

๑. สี. ม. อุปกฺกมรณํ สรสมรณํ ฯ ๒. ม. สมฺมุติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

๓. ม. จ ฯ ๔. ม. ภทฺทสฺสาปสฺหนตฺสฺส ฯ ๕. ม. สพฺเพสญฺจาปี ยํ สนฺธิ ฯ

๖. ม. วิตุชฺชมานสมฺมฺมานํ ฯ

โสภปริเทวทุกขโทมนสฺสุปายาสทุกขนฺติ เอตฺถ โสกาทีสุ
โสโก นาม ฌาติพฺยสนาทีหิ ฌฺญจฺสุส อนฺโตนิชฺฌมานํ (๑) ลกฺขณโต
จิตฺตสนฺดาโป ๑ ทุกฺขญฺโจ (๒) ปนฺสฺส ทุกฺขทุกฺขตฺตา เจว ทุกฺขสฺส
จ วตฺถุภาวโต ๑ เตนฺตํ วุจฺจติ

สตฺตานํ หทฺยํ โสโก	วิสสฺสํ (๓) ตฺชชฺติ
อคฺคิตฺตฺวา นาราโจ	ภํสํ (๔) ทฺเท ปฺน ๑
สมาวหติ จ พฺยาธิ	ชฺรามรณเกทฺนํ
ทุกฺขณฺจ (๕) วิวิธํ ยสฺมา	ตฺสฺมา ทฺกฺโขติ วุจฺจตีติ ๑

ปริเทโว นาม ฌาติพฺยสนาทีหิ ฌฺญจฺสุส วฺจิปฺลาโป ๑
ทฺกฺโข ปนฺสฺส สํสารทุกฺขภาวโต ทฺกฺขวตฺถุโต จ ๑ เตนฺตํ
วุจฺจติ

ยํ โสภสฺส
กณฺโฏจฺจ
ภฺยฺโยธิมตฺตมธฺคจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ทฺกฺโขติ เตน ภาควา ปริเทวมาหติ ๑

ทฺกฺโข นาม กายปฺปนฺนลกฺขณํ กายิกํ ทฺกฺโข ๑ ทฺกฺขญฺโจ
ปนฺส
จ ๑ เตนฺตํ วุจฺจติ

๑. ม. อนฺโตนิชฺฌมานลกฺขโณ ๑ ๒. ม. ทฺกฺโข ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

๓. ม. สฺส
๔. ม. ภํสํ ๑ ๕. ม. ทฺกฺขมฺปิ ๑

๖. ม. ภฺยฺโยธิมตฺตมธฺคจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ

ปีเพติ กายิกมัท ทุกฺขณฺจ (๑) มานสํ ภิกฺขุโย
ชนยติ ยสฺมา ตสฺมา ทุกฺขนฺติ วิเสสโต วุตฺตนฺติ ฯ

โทมนสฺสํ นาม จิตฺตปีฬนลกฺขณํ มานสํ ทุกฺขํ ฯ

ทุกฺขํ ปนสฺส ทุกฺขทุกฺขตฺตา (๒) เจว กายิกทุกฺขาวหนโต จ ฯ
เจโตทุกฺขสมปปีตา หิ เกเส ปกิริย อูร์ (๓) ปฏิปปีสนฺติ อวภูฏนฺติ
วิภูฏนฺติ ฉินฺนปฺปาตํ ปปตฺนฺติ สตถํ อหฺรณฺติ วิสํ ขาทนฺติ
รชฺชฺยา อุพฺพนฺชณฺติ อคฺคํ ปวิสฺนฺติ นานปฺปการํ ทุกฺขํ อนฺนทฺวาณฺติ ฯ
เตเนตํ วุจฺจติ

ปีเพติ จ (๔) ยโต จิตฺตํ กายสฺส จ ปปีฬนํ (๕)
สมาวหติ ทุกฺขนฺติ โทมนสฺสํ (๖) ตโต อหฺนฺติ ฯ

อุปายาโส นาม ฌาติพฺยสนาทีหิ สฺมุจฺจสฺส อธิมตฺตเจโต
ทุกฺขปฺปภาวิทอ อายาโสเยว (๗) ฯ สขฺขารกฺขนฺชฺปรียาปฺนโน เอโก
ธมฺโมติ เอเม. ทุกฺโข ปนสฺส สขฺขารทุกฺขภาวโต
จิตฺตปฺริทหนโต กายวิสาทหนโต (๘) จ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ

จิตฺตสฺส [๘] ปฺริทหนา กายสฺส วิสาทนา (๑๐) จ
อธิมตฺตํ ยํ ทุกฺขํ อุปายาโส ชเนติ ทุกฺโข ตโต วุตฺตโตติ (๑๑) ฯ

เอตฺถ จ มนฺทกฺคินา อนฺโตภาชเน ปาโก วีย โสโก

- # ๑. ม. ทุกฺขํ ทุกฺขณฺจ ฯ ๒. ม. ทุกฺขํ ปนสฺส ทุกฺขทุกฺขตฺตาเจว ฯ
- # ๓. ม. อูรานํ ปฏิปปีสนฺติ ฯ ๔. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๕. ม. ปปีฬนํ ฯ
- # ๖. ม. โทมนสฺสมปปี โทมนสฺสํ ฯ ๗. ม. โทโสเยว ฯ
- # ๘. ม. กายสฺส วิหนนโต ฯ ๙. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺทท อตฺถิ ฯ
- # ๑๐. ม. วิหนนโต ฯ ๑๑. ม. วุตฺตโตติ ฯ

ติกฺขคฺคินา ปจฺจมานสฺส ภาชนโต พหิ นิกฺขมณฺ วิย ปริเทโว
พหิ นิกฺขนฺตาวเสตสฺส นิกฺขมิตฺตุมฺปิ อปฺโปโหนตฺสฺส อนฺโต-
ภาชนเยว ยาว ปริกฺขยา ปาโก วิย อุปายาโส ทฺฐจฺจ พุโฬ ๑

เนรยิกทุกฺขนฺติ นิริเย ปณฺจวิธพนฺธนาทิกํ ทฺกขฺ อเนวติ ๑
ตํ เทวทฺตสฺสฺเตน ทีเปตพฺพิ ๑ เตนตํ วุจฺจติ

ชาเยถ โน เจ นรเกสฺส สฺตโต

ตตฺถคฺคิทาหาทิกมปฺปสฺยหํ

ลเถถ ทฺกขฺ นุ กุหิ ปติฏฺจํ

อิจฺจาห ทฺกฺขาติ มฺนึชฺ ชาตินฺติ ๑

ติรจฺฉานโยนิกทุกฺขนฺติ ติรจฺฉานเนสฺส กสาปโตทตฺตาพน-
วิขฺฉนาทิกํ อนเณกวิธํ ทฺกขฺ อเนวติ ตํ พาลปณฺฑิตสฺสฺตโต
กเหตุพฺพิ ๑ เตนตํ วุจฺจติ

ทฺกขฺ ติรจฺฉเนสฺส กสาปโตท

ทณฺฑาทิกมาตาทิกาว อนเณกํ

ยมนฺตํ กถํ ตตฺถ ภาเวยฺย ชาตี

วินา ตหิ ชาติ ตโตปี ทฺกฺขาติ ๑

ปีติวิสยิกทุกฺขนฺติ (๑) เปเตสฺส ปน ขุปฺปิปาสาวตฺตาตปาติ-
นิตฺตพฺพตฺตํ ทฺกฺขณฺจ โลกนฺตเร ติตฺตพนฺธการเ อสฺยหสิตฺตาทิตฺกฺขณฺจ
อเนวติ ๑ เตนตํ วุจฺจติ

๑. ม. เปตฺติวิสยิกํ ทฺกฺขนฺติ ๑

เปเตสุ ทุกฺขํ ปน ขุปฺปิปาส (๑)

วาตาทปาทีปฺปภา วิจิตฺตํ

ยสฺมา อชาตสฺส น ตตฺถ อตฺถิ

ตสฺมาปี ทุกฺขํ มฺนิ ชาติมาห ฯ

ตีพฺพนฺธกาเร จ อสยฺหสีเต

โลคนฺตเร ยํ อสุเรสุ ทุกฺขํ

น ตํ ภเว ตตฺถ น จสฺส ชาติ

ยโต อโย ชาติ ตโตปี ทุกฺขาติ ฯ

มานุสสิททุกฺขนฺติ (๒) มนุสฺเสสุ วรพฺพนฺธนาทิกํ ทุกฺขํ ฯ

คพฺโภกนฺติมฺลททุกฺขนฺติ อโย หิ สตุโต มาตุกฺขณฺนิ นีพฺพตฺ-

มานโน น อุปฺปลปฺทุมฺปฺนฺธทริกาทิสฺส นีพฺพตฺตตีตฺธาทินา นเยน

โย ชาติทุกฺขํ วุตฺตํ อิทํ ตาว คพฺโภกนฺติมฺลททุกฺขํ อเนวติ ฯ

คพฺเพ จิตฺติมฺลททุกฺขนฺติ ยํ [๓] โส มาตุ สหสา อุปฺกฺขลนคฺมณ-

นีสีทฺนวุจฺจานปริวตฺตนาทิสฺสูติ (๔) อาทินา นเยน ยํ ตีพฺพํ ทุกฺขํ วุตฺตํ

อิทํ คพฺเพ จิตฺติมฺลทํ ทุกฺขํ อเนวติ ฯ คพฺภวุจฺจานมฺลททุกฺขนฺติ

โย ปนสฺส มุพฺพคพฺภาย มาตุยา มิตฺตามจฺจาสฺสหฺชาทීหิ (๕)

อทสฺสนารहे ทุกฺขุปฺปตฺติจฺจฺจานเนตฺธาทินา นเยน ยํ ทุกฺขํ วุตฺตํ

อิทํ มาตุกฺขณฺโต พหิ นิกฺขนฺตมฺลทํ (๖) ทุกฺขํ อเนวติ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ

๑. ม. ขุปฺปิปาสา ฯ ๒. ม. มนุสสิทํ ทุกฺขนฺติ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร

ปนสทฺโท อตฺถิ ฯ ๔. ม. อุปฺกฺขลนคฺมณนีสีทฺนาติ ฯ

๕. ม. มิตฺตามจฺจาสฺสหฺชาทීหิ ฯ ๖. ม. พหิ นิกฺขนฺตมฺลทํ ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตเทสวณณา หน้า 107

ยถาปิ कुถนรเก विय मात्तकपुगे
स्तुतो वस्सि जिरमतो पหिये निग्गम्मनญज
ปप्पोत्ति तुग्गम्मत्तिโฆम्मत्तปิ नत्तु
ชาติ विना उत्तिปิ ชาติ อयि हि तुग्गขา ५
เก ภาสित्तเน पणुणा ननु यि कुหियजि
อत्ตติธ กิณฺจิริปิ (๑) तुग्गम्मत्ति กทาจิ
เนวत्ตติ ชาติวิเรเห ยทโต มहेสิ
ตุग्गชาติ สพฺพปจम्मํ อิมมาห ชาตินฺติ ५

ชาติสฺสฺสปนฺนิพฺพนฺนทุกฺขนฺติ ชาติสฺส อฺปนฺนิพฺพนฺนํ นฺหาปน-
เลปนขาทนนฺปิวนาทิจฺจคนทุกฺขํ อเนวติ ५ ชาติสฺส ปฺราเชยฺยก-
ทุกฺขนฺติ ปฺรสฺส อลฺลสฺส อายตฺตํ อิตฺตฺตริยทุกฺขํ (๒) อเนวติ ५
สพฺพํ ปฺรวสฺสํ ทุกฺขนฺติ हि วุตฺตํ ५ อตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อตฺตฺตนาว อตฺตฺตนาํ วเรนฺตฺตฺตฺต อเจลกวตาทิวเสน อาตาปนปฺริ-
ตาปนानุโยคมนฺนุยฺยตฺตฺตฺต โภชเวเสน อภฺยชฺชนฺตฺตฺต อฺพฺพนฺนชฺชนฺตฺต
จ ทุกฺขํ โหติ อิทํ อตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อเนวติ ५ ปฺรฺรฺรฺรฺร-
ทุกฺขนฺติ ยิ ปฺรโต วเรนฺตฺตฺตนาทินิ (๓) อนฺนฺนชฺชนฺตฺตฺต อฺปฺปชฺชติ ५
อิทํ ปฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺรฺร อเนวติ ५

ทุกฺขทุกฺขนฺติ กายิกเจตฺตสิกา ทุกฺขา เวทนา สภาวโต จ
นามโต จ ทุกฺขตฺตฺตา ทุกฺขทุกฺขนฺติ (๔) วุจฺจติ อิทํ ทุกฺขทุกฺขํ
๑. ม. กิณฺจิริปิ ५ ๒. ม. อิตฺตฺตฺตริยทุกฺขํ ๫ ๓. ม. วเรนฺตฺตนาทินิ ๫
๔. ม. ทุกฺขทุกฺขํ ๫

อเนวติ ฯ สงฺขารทฺถุขฺนฺติ อุเปกฺขาเวทนา เจว อวเสสา จ
เตภูมกสงฺขารา (๑) อุทฺยพฺพปฏฺธิปีพิตฺตฺตา (๒) สงฺขารทฺถุขฺ ํ
อิทฺ สงฺขารทฺถุขฺ อเนวติ ฯ วิปริณามทฺถุขฺนฺติ สุขา เวทนา
วิปริณาม ทฺถุขฺสฺส เหตุโต วิปริณามทฺถุขฺ อิทฺ จ (๓) วิปริณาม-
ทฺถุขฺ อเนวติ ฯ

มาตุมรณฺนฺติ มาตุยา มรณฺ ํ ปีตุมรณฺนฺติ ปีตุโน
มรณฺ ํ ภาตุมรณฺนฺติ เชฏฺฐกนิฏฺฐภาตุมรณฺ ํ ภคินีมรณฺนฺติ
เชฏฺฐกนิฏฺฐภคินีมรณฺ (๔) ํ ปุตุตมรณฺนฺติ ปุตุตานิ มรณฺ ํ
ชิตฺมรณฺนฺติ ชิตฺนํ มรณฺ ํ ฅาติพฺยสนทฺถุขฺนฺติ ฅาตินํ พฺยสนํ
ฅาติพฺยสนํ (๕) ํ ฅโรโรกฺยาทีหิ ฅาติกฺขโย ฅาติวินาโสติ อตุโถ ํ
เตน ฅาติพฺยสเนน ฅุฏฺฐสฺส อชฺโฅตฺถุฏฺฐสฺส อภิฏฺฐสฺส
อุปฺปนฺนทฺถุขฺ ฅาติพฺยสนทฺถุขฺ ตํ ฅาติพฺยสนํ ทฺถุขฺ อเนวติ ฯ
เสเสสฺสุปี เอสฺว นโย ํ อยฺ ปน วิเสโส โภคานํ พฺยสนํ
โภคพฺยสนํ ราชโฅราทีวเสน โภคกฺขโย โภควินาโสติ อตุโถ ํ
วุตฺตฺนเยน ตํ โภคพฺยสนํ ทฺถุขฺ อเนวติ ํ โรคพฺยสนนฺติ โรโคเอว
พฺยสนํ โรคพฺยสนํ ํ โรโค หิ อาโรคฺยํ วุสฺสติ (๖) วินาเสตีติ
พฺยสนํ วุตฺตฺนเยน ตํ โรคพฺยสนํ ทฺถุขฺ อเนวติ ํ สีสฺพฺยสน-
ทฺถุขฺนฺติ สีสฺสฺส พฺยสนํ สีสฺพฺยสนํ ทฺถุสฺสียฺสฺเสตํ นามํ ํ
๑. ม. เตภูมิกสงฺขารา ๑ ๒. ม. อุทฺยพฺพปฏฺธิปีพิตฺตฺตา ๑ ๓. ม. จสทฺโท
นฺตฺติ ๑ ๔. ม. เชฏฺฐกนิฏฺฐภคินี มรณฺ ํ ๕. ม. อยฺ ปาโฅ นฺตฺติ ๑
๖. ม. พฺยสฺสติ ๑

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตฺเทสวณฺณา หน้า 109

วฺตุตฺนเยน ตํ สีสฺยพฺยสนํ ทุคฺขํ อเนวติ ฯ สมฺมาทิฏฺฐี วินาสย-
มานา อุปฺปนฺนา ทิฏฺฐิเยว พฺยสนํ ทิฏฺฐิพฺยสนํ วฺตุตฺนเยน
ตํ ทิฏฺฐิพฺยสนํ ทุคฺขํ อเนวติ ฯ เอตฺถ จ ปริมาณิ เทว อนิ-
ปนฺนานิ ปจฺฉิมานิ ตีณิ นิปฺปนฺนานิ ติลกฺขณาหตานิ ฯ ปริมาณิ
จ ตีณิ เนว กุสลานิ นากุสลานิ ฯ สีสฺยทิฏฺฐิพฺยสนทฺวยํ อกุสลํ ฯ
ยถาติ โอปมฺเม. ภินฺนํ นาวนฺติ สติลปนฺธนํ นาวํ
ชชฺชรีภูตํ วา ปทฺรฺกฺขมาภูมिํ วา ฯ ทิเปสินฺติ (๑) อุทกทายี อุทกป-
ปเวสนี ฯ (๒) ตโต ตโต อุทกํ อเนวตีติ ตโต ตโต ภินฺนญฺจानโต
อุทกํ ปวิสฺติ ฯ ปฺรโตปีติ นาวาย ปฺริมภาคโตปี ฯ ปจฺฉโตปีติ
ตสฺสา ปจฺฉิมภาคโตปี ฯ เหฏฺฐโตปีติ อโรภาคโตปี ฯ
ปสฺสโตปีติ อุภยปสฺสโตปี ฯ ยํ อนฺตรนฺตราน วฺตุตฺตํ ตํ
ปาจฺฉานฺสาเรณ เวทิตพฺพิ ฯ

ตสฺมา กายคตาสฺติอาทิภาวนาย ชนฺตุ สทา สโต หุตฺวา
วิกฺขมฺภนสมฺมุจฺเจทวเสน รูปาทีสุ วตฺตุกาเมสุ สพฺพปการมฺปิ
กิลฺเสกามํ ปฺริวชฺเชนฺโต กามานิ ปฺริวชฺชเย (๑) เอวฺนฺเต กาม
ปหาย ตปฺปทานกรมฺกฺเคเนว จตฺตพฺพิชฺมปิ โอมํ ตเรยฺย ตริตฺตํ
สกุณฺเณยฺย ฯ ตโต ยถา ปฺริโส ครุกํ นาวํ อุทกํ สฺยจิตฺวา (๔) ลหุกาย
นาวาย อปฺปกสิเรเนว ปารฺคฺช ภาเวยฺย ปารี คจฺเจยฺย เอวเมว (๕)
อตฺตภาวนาวํ กิลฺเสทกฺครุกํ สฺยจิตฺวา (๖) ลหุเกณ อตฺตภาเวณ
๑. ม. ทกเมสินฺติ ฯ ๒. สี. อิวทกนฺติ อุทกทายี อุทกปฺปเวสฺว ฯ
๓. ม. ปฺริวชฺชเยยฺย ฯ ๔. ม. นาวํ อุทกํ สฺยจิตฺวา ฯ ๕. ม. เอวเมว ฯ
๖. ม. สฺยจิตฺวา ฯ

ปารคฺ ภาเวยฺ ๑ สพฺพธมฺมปาริ นิพฺพานํ คโต ภาเวยฺ

อรหตฺตปฺปตฺติยา คจฺเจยฺ อนุปาทิสฺเสสาย นิพฺพาน-

ชาตฺยา ปรีนิพฺพานเณนาคิ อรหตฺตนิกฺกฺเขน เทสนํ

นิกฺกฺขาเปสึ ๑

ตสฺมาติ ยสฺมา ชาตฺยาทิกํ ทุกฺขํ เอตํ ปุคฺคํ อเนวติ ตสฺมา

ตํการณํ ตํเหตุตฺยาทิสฺสปี เอเสว นโย ๑ ยสฺมา วุคฺตปฺปการิ

ทุกฺขํ เอตํ อเนวติ ตํเหตุ ยสฺมา อเนวติ ตปฺปจฺจยา ยสฺมา

อเนวติ ตํนิทานนฺติ เอวํ ปทโยชนา กาทพฺพา ๑ เหตุตฺยาทินิ

การณเววจนานิ ๑ การณญฺหิ เตน ตสฺส ผลํ หิโนติ ปวตฺตตฺติ

เหตุ ๑ ตํ(๑) ปฏฺิจจ ผลํ เอตฺติ ปวตฺตตฺติ ปจฺจโย ๑ หนฺท นํ

คณฺหตฺติ ทสฺเสนฺตํ วิย อตฺตโน ผลํ นิเทตฺติ นิตานํ ๑

ตํการณํ อการณนิกฺการณปฏฺิเสโร ๑ ตํเหตุตฺติ อเหตุมฺหาภูต-

เหตุปฏฺิเสโร ๑ ตปฺปจฺจยาติ อปฺปจฺจเยน สทฺธี อสาศารณปจฺจย-

ปฏฺิเสโร ๑ ตํนิทานนฺติ อนิทาเนน สห อากฺมาธคฺเม นิตานปฏฺิเสโรติ

เอวเมเก วณฺณยฺนฺติ ๑ เอตํ อาทินํ สมฺปสฺสฺมาโนติ เอตํ

วุคฺตปฺปการิ อฺปทฺทวํ วิปสฺสฺนาณเณน สมฺมา ปสฺสฺมาโน

ทกฺขมาโน ๑

สทฺธาติ มฺลปทํ ๑ ปฺน สทฺธาติ อตฺถปทํ ๑ สทฺธาติ

สพฺพทิวเส ๑ สพฺพทฺธาติ สพฺพสฺมึ กาลเ ๑ สพฺพกาลนฺติ

ปฺพพฺพหาทิสพฺพกาลิ ๑ นิจฺจกาลนฺติ ทิวเส ทิวเส ๑

๑. ม. ตํ ตํ ๑

ฐวกาลนฺติ อพฺโพจฺจินฺนกาลํ ฯ สตตฺตฺนฺติ นีรฺนฺตรํ ฯ สมิตฺตฺนฺติ
เอกัฏฺฐํ ฯ อพฺโพกฺกณฺณนฺติ อณฺเณน อสมฺมิสฺสํ ฯ โปงฺขานฺ-
โปงฺขนฺติ (๑) ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา จมฺภูตํ โปงฺขานฺโปงฺขํ (๒) อวิราชิตํ อฺปฏฺฐาตีตี-
อาทิสฺสู วีย ฯ อุกฺกมฺมิทฺตฺนฺติ นีพฺพตฺตฺอุกฺกมฺมิตรํ
วีย ฯ อวิจฺจิตํ อวิรพฺพํ ฯ สนฺตฺตฺตีตี อฺนุปจฺจินฺนํ ฯ สหิตฺตฺนฺติ
จมฺภูตํ เอกัฏฺฐํ สหิตฺตฺมเม [๑] อสฺหิตฺตฺนฺเตตี อาทิสฺสู วีย ฯ ผสฺสิตฺตฺนฺติ (๔)
ผสฺสิตํ นีวาเต ผสฺสิตฺตฺกฺกเลตีอาทิสฺสู วีย ฯ ปฺรเรทฺตฺตํ ปจฺจมาทฺตฺนฺติ
เทว ปทานิ ทิวา กาลวิภาควเสน (๕) ฯ ปฺริมยამํ
มชฺฉิมยามํ ปจฺจิมยามนฺติ ตีณิ รตฺตฺติวิภาควเสน ฯ (๖)
กาเพ ชฺชฺเณหตี อทฺตฺมาสวเสน ฯ วสฺเส ฯ เปฯ
กิมฺเหตี ตีณิ อฺตฺตฺวเสน ฯ ปฺริเม วโยงฺนฺเช ฯ เปฯ
ปจฺจิมเว วโยงฺนฺเชตี ตีณิ วโยวิภาควเสน วุตฺตฺตานีตี
ณาคพฺพิ ฯ

สโตตี (๑) กายเ กายานฺปฺสฺสนาสตีปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโตตี
อาทินิ เอวํ สมฺจฺเจทฺโต กามเม ปรีวชฺเชยฺยตี ปรีโยसानานิ
วุตฺตฺตฺตฺถาเนว ฯ อปี จ สตฺตฺตฺตฺตา สโตตี ตีสุ วตฺตฺตฺสฺ สตฺตฺตฺภาเวน
วา ตโย กิเลสฺ ปฏฺฐิกฺกมาเปตฺตํ สตฺตฺตฺภาเวน วา สตฺตฺตฺตา สโต ฯ
สนฺตฺตฺตฺตาตี กิเลโสปฺกฺกิลเลสฺ ปฺลาเปตฺตฺวา จาเนน จ อารมฺมณฺน [๘]
๑. ม. โปงฺขานฺโปงฺขนฺติ ฯ ๒. ม. โปงฺขานฺโปงฺขํ ฯ ๓. ม. เอตฺตฺนฺตฺเร
วาสทฺโท ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. ผสฺสิตฺตฺนฺติ ฯ ๕. ส. กาลวิภาควเสน ฯ
๖. ม. รตฺตฺติวิภาควเสน ฯ ๗. ม. มหาเสโตตี จตฺตฺหิ การณฺเหตี สโต ฯ
๘. ม. เอตฺตฺนฺตฺเร จสทฺโท ทิสฺสตี ฯ

ปโมเจตฺวา สนฺตตฺตา สโต ฯ สมิตตฺตาติ อิกฺุผลทายกปฺุณฺเณน
จ อนิกฺุผลทายกปาเปน จ สมิตตฺตา สโต ฯ สนฺตทฺมม-
สมนฺนาคตตฺตาติ (๑) สปฺุปริสทฺมเม ภชนโต พุทฺธาทีอริยปฺุคฺเค
เสวนโต สนฺตทฺมมสมนฺนาคตตฺตา สโต ฯ

วตฺตุกามะ ปริชานิตฺวาติ เอเต วุตฺตปฺุการะ เตภฺุเม
วตฺตุกามะ ตีรณปริณฺยาย ชานิตฺวา ฯ ปหายติ กิเลสกามะ
ปหานปริณฺยาย ปริจฺจชิตฺวา ฯ ปชหิตฺวาติ ฉทฺุเทตฺวา ฯ
กั กจฺวาริ วิย ปิกฺุเณนาติ น หิ อปิ จ โข ตํ วิโนเทตฺวา ตริตฺวา (๒)
นีหริตฺวา [๑] กั กฺุญฺพลิตฺทมิว (๔) ปโตเทนาติ น หิ อถ โข ตํ
พฺุยนตีกริตฺวา (๕) วิคตฺนตํ กริตฺวา ฯ ยถายํ (๖) อนฺโตปี นาวสิสฺสติ
อนฺตมโส ภงฺกมตฺตมฺปิ ตถา ตํ กริตฺวา ฯ กถํ ปน ตํ ตถา กตฺนฺติ
อนภาวงฺกเมตฺวา ฯ สมฺมุจฺเจทปฺุปหานเนน ยถา สมฺมุจฺฉินฺนา โหนฺติ
ตถา กริตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอส นโย กามจฺฉนฺทนีวรณาทีสุ ฯ

กาโมฆนฺติอาทีสุ ปฺุณฺจกามคฺุณฺนิกราโค อวสัทฺนญฺเณน (๓)
กาโมฆนฺติ วุจฺจติ ฯ ภโวฆนฺติ รูปรูปรภเวสุ ฉนฺทราโค ฉาน-
นิกนฺติ จ ฯ ทิกฺุโจฆนฺติ สสฺสทฺทิกฺุจาทิสหคตาภเว ปตฺถนา-
เอว (๔) ฯ ทิกฺุโจฆนฺติ ภโวฆนฺติ เอว สโมธานํ คจฺจติ ฯ อวิชฺโชฆนฺติ
จตุสฺ สจฺเจสฺ อณฺณานํ (๕) ฯ ตตฺถ กามคฺุณฺเณ อสฺสาทโต มนสิโกโรโต
๑. ม. สนฺตทฺมมสมนฺนาคโตติ ฯ ๒. ส. จชิตฺวา ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
วิชฺฉิตฺวาติ ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. พลิตฺทมิว ฯ ๕. ม. พฺุยนตี กริตฺวา ฯ
๖. ม. ยถาสฺส ฯ ๗. ม. อวตฺถรณญฺเณน ฯ ๘. ม. ปตฺถนา เอว ฯ
๙. ม. อณฺณานํ ฯ

อนุปฺปนฺโน [๑] กาโมโฆ อูปฺปชฺชติ อูปฺปนฺโน จ กาโมโฆ ปพฺนุชฺติ (๒) ฯ

มหกฺคตฺตมฺเม อสฺสาทโธ มนสิโกโรโธ อนุปฺปนฺโน จ ภโวโฆ

อูปฺปชฺชติ อูปฺปนฺโน จ ภโวโฆ สํวทฺตติ ฯ เตญฺมกฺคตฺตมฺเมสุ

จตุวิปลาสปทฺฐจฺจานภาเวน อนุปฺปนฺโน (กาโมฆํ ปฏฺิจฺจ) (๓)

อวิชฺโชโฆ อูปฺปชฺชติ อูปฺปนฺโน จ อวิชฺโชโฆ (๔) ปพฺนุชฺตีติ

เวทิตฺตพฺโพ ฯ วุตฺตณฺยปจฺจณิกโธ (๕) สุกฺกปฺกฺโข วิตฺถาเรตฺตพฺโพ ฯ

อูปฺปณฺธิตฺติวิโมกฺขํ ปฏฺิปปฺนฺโน กาโมฆํ อนิมิตฺตฺติวิโมกฺขํ

ปฏฺิปปฺนฺโน ภโวฆํ สฺลลฺลตฺติวิโมกฺขํ ปฏฺิปปฺนฺโน อวิชฺโชฆํ (๖) ตเรยฺย ฯ

ปจฺจมฺมกฺควเสณ ตเรยฺย ทฺตฺติยฺมกฺควเสณ อุตฺตเรยฺย ตฺตฺติยฺมกฺควเสณ

ปตฺตเรยฺย จตฺตตฺตมฺกฺควเสณ สมตฺติกฺกเมยฺย ผลวเสณ วิตฺติวตฺเตยฺยชาติ ฯ

อถ วา กาโมฆวเสณ ตเรยฺย ภโวฆวเสณ อุตฺตเรยฺย ทิฏฺฐโฆ-

วเสณ ปตฺตเรยฺย อวิชฺโชฆวเสณ สมตฺติกฺกเมยฺย สพฺโพฆวเสณ

วิตฺติวตฺเตยฺยชาติ เอวเมเก วณฺณยฺนฺติ ฯ

กรฺกนฺติ น สฺลลฺลหฺกํ ฯ ภาริกนฺติ ภาริ ภาณํ เอตฺถ

สนฺตีติ (๗) ภาริกํ ฯ อฺทกํ สิตฺวาติ อฺทกํ สิตฺยจิตฺวา (๘) อฺทกํ สิตฺยจิตฺวา ฯ

อฺทฺสฺสิตฺยจิตฺวาติ (๙) อตฺติเรเกณ สิตฺยจิตฺวา ฯ ฉทฺเตตฺวาติ

ปาเตตฺวา ฯ ลหฺกกายาติ สฺลลฺลหฺกาย ฯ จิปปฺนฺติ สีนํ ฯ

ลหฺนฺติ ตํขณํ ฯ อปฺปกฺสิเรเนวาติ นิตฺตฺทุกฺเขเนว ฯ ปาริ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร จสฺทฺคท อตฺถิ ฯ ๒. สี. ม. สํวทฺตติ ฯ เอวฺมฺปรีปี ฯ

๓. สี. ม. อิมฺ ปาจา นตฺถิ ฯ ๔. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. ม. วุตฺตณฺย-

ปจฺจณิกโธ ฯ ๖. ม. อวิชฺโชฆณฺยจ ฯ ๗. สี. ม. จปฺยนฺตีติ ฯ

๘. ม. สิตฺวาติ ฯ ๙. ม. โอสิตฺยจิตฺวาติ ฯ

วฺจฺจติ อมตํ นิพฺพานนฺติ สกฺกายโอรโต ปารฺกฺกํ ปารี ฯ

ตณฺหาวานโต นิกฺขนฺตํ นิพฺพานํ กถิตฺติ ฯ

โยโสติ โย เอโส ฯ สทฺพสฺสงฺขารสมโถติอาทิ สทฺพํ
นิพฺพานเมว ฯ ยสฺมา หิ ตํ อากมฺม สทฺพสฺสงฺขารอภิชิตานิ
สทฺพสฺสงฺขารจณานิ (๑) สทฺพสฺสงฺขารวิปฺสนฺทิตานิ สมฺนฺติ
วฺปสมฺนฺติ ตสฺมา สทฺพสฺสงฺขารสมโถติ วฺจฺจติ ฯ ยสฺมา เจตํ
อากมฺม สทฺเพ อุปฺชโย ปฏฺินิสฺสทฺฐจา โหนฺติ สทฺพา ตณฺหา
ชียนฺติ สทฺเพ กิเลสฺรชฺชา (๒) วิรชฺชนฺติ สทฺพํ ทุกฺขํ นิรชฺฌติ ตสฺมา
สทฺพปฺุธิปฏฺินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธติ วฺจฺจติ ฯ ยา
ปเนสา ตณฺหา ภเวน ภวํ เสน วา สทฺธี กมฺมํ วินติ สฺสิพฺพตีติ
กตฺวา วานนฺติ วฺจฺจติ ตโต นิกฺขนฺตํ วานโตติ นิพฺพานํ ฯ
ปารี คจฺเจยฺย นิมิตฺตวเสน เอกโต วฺจฺจฺจานโคตฺตรกฺุณาณน
นิพฺพานปารี ปาปฺุณฺเยยฺย ฯ อธิคจฺเจยฺย นิมิตฺตปฺุวตฺเตหิ
อุภโต วฺจฺจฺจานมคฺคณาณน นิพฺพานปารี วิเสเสน ปาปฺุณฺเยยฺย ฯ
สุเสยฺย นิพฺพานารมฺมณผลจิตฺตวเสน นิพฺพานปารี สุเสยฺย ฯ
สจฺฉิกเรยฺยาติ (๓) คฺุณวเสน สุสฺสิตฺวา ปจฺจเวกฺขณณาณน
นิพฺพานปารี ปจฺจกฺขํ กรเยยฺย ฯ อถ วา ปจฺจมมคฺเคน ปารี คจฺเจยฺย
ทฺุติเยน อธิคจฺเจยฺย ตติเยน สุเสยฺย จตฺตเถน สจฺฉิกเรยฺยาติ
เอวเมเก วณฺณยนฺติ ฯ โยปี ปารี คนฺตกาโมติ โย โกจิ วิปฺสุสนา-
๑. ม. สทฺพสฺสงฺขารอภิชิตานิ สทฺพสฺสงฺขารจณานีติ อิม ปาจา
นตฺถิ ฯ ๒. ม. กิเลสฺรชฺชา วิรชฺชนฺติ ฯ ๓. ม. สจฺฉิกเรยฺย ฯ

ฉาณ จิตฺ ปุคฺคโล นิพฺพานปารี คนฺตุกาโม โสปี อวสุสํ ตตฺถ
คมิสฺสตีติ ปารคฺคูติ (๑) ฯ วุตฺตญฺเหดฺดี โอตินฺโนมฺหิ ชาติยา
ชฺราย มรณฺน โสเกหิ ปรีเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิตฺติ
อาทิจฺ ปุพฺพภาเค อชฺฌาตยวเสน วิปฺลสนาโยเคน จ โสปี
ปารคฺคู นาม ฯ โยปี ปารี กจฺจตีติ โยปี มกฺกสมฺมงฺกิ
นิพฺพานปารี กจฺจตีติ โสปี ปารคฺคู นาม ฯ โยปี ปารี
คโตติ โย (๒) มกฺเคน กิจจํ นิฏฺฐาเปตฺวา ผลฺล จิตฺ นิพฺพานปารี
คโต โสปี ปารคฺคู นาม ฯ ตํ ชินฺวจเนน ทสฺเสตฺถ
วุตฺตญฺเหดฺดี ภควตา ตินฺโน ปารคฺคูติ (๓) ฉลฺล ตินฺนจฺจตี
พฺราหฺมโณติ อาทิมาย ฯ

อภิญฺญาปารคฺคูติ อธิคเตน ฉาณฺน ฉาตปริญฺญา
นิพฺพานปารี คนฺตุกาโม กจฺจตีติ คโตติ ปารคฺคู ฯ ปริญฺญาปารคฺคูติ
สพฺพชฺชมฺมานํ ตีรณฺปริญฺญา สมตฺติกฺกมิตฺวา วุตฺตนฺเยน ปารคฺคู ฯ
ปหานปารคฺคูติ สมฺมทฺยปฏฺฐิกานํ กิลฺลสํ ปหานปริญฺญา
สมตฺติกฺกมิตฺวา วุตฺตนฺเยน ปารคฺคู ฯ โย หิ สพฺพชฺชมฺมํ ปรีชานาติ
โส ตีหิ ปริญฺญาหิ ปรีชานาติ ฉาตปริญฺญา ตีรณฺปริญฺญา
ปหานปริญฺญาติ ฯ

ตตฺถ กตฺมา ฉาตปริญฺญา สพฺพชฺชมฺมํ ชานาติ อิม
อชฺฌตฺตติกา อิม พาทิรา อิทฺมสฺส ลกฺขณํ อิมานิ รสฺปจฺจุ-
ปฏฺฐานปฏฺฐานานีติ อัย ฉาตปริญฺญา ฯ กตฺมา ตีรณ-
๑. ม. ปารคฺคู ฯ ๒. ม. โยปี ฯ ๓. ม. ปารคฺคูติ ฯ

ปริณฺญา เอวํ ฅาตํ กตฺวา ลพฺภมานวเสน สพฺพมฺมํ ตีเรติ
อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโตติ (๑) อาทินา อัยฺ ตีรณปริณฺญา ฯ
กตฺมา ปฺหानปริณฺญา ฯ เอวํ ตีรยิตฺวา (๒) อคฺคฺมคฺเคน
สพฺพมฺเมสุ ฅนฺทราคํ ปชฺหติ อัยฺ ปฺหานปริณฺญาติ ฯ อีมา
ปริณฺญาโย สนฺชาย โส อภิลฺญาปารคฺฐ ปริณฺญาปารคฺฐ ปฺหาน-
ปารคฺฐติ อาห ฯ

ภาวนาปารคฺฐติ ภาวนาย โกฏี ปตฺวา มคฺควเสน นิพฺพาน-
ปารี คโต ฯ สจฺฉนิกิริยาปารคฺฐติ ผลนิพฺพานวเสน สจฺฉนิกิริยา-
ผลนิพฺพานปารี คโต ฯ สฺมาปตฺติปารคฺฐติ อฏฺฐนฺนํ สฺมาปตฺตินํ
ปารี คโต ฯ สพฺพมฺมานนฺติ ปฺลจกฺขนฺธาติสพฺพมฺมานํ ฯ
สพฺพทูกฺขานนฺติ ชาติทูกฺขาติสพฺพทูกฺขานํ ฯ สพฺพ-
กิลฺเสานนฺติ กายทูกฺจริตาติสพฺพกิลฺเสานํ ฯ อริยมคฺคานนฺติ
โสตาปตฺติมคฺคาทีนํ จตฺตุนํ อริยมคฺคานํ ฯ นิโรธสฺสาติ
นิพฺพานสฺส ฯ สพฺพสฺมาปตฺตินนฺติ สพฺพพาสํ อฏฺฐนฺนํ รุปา-
รูปสฺมาปตฺตินํ ฯ โสติ โส อริโย ฯ วลีปฺปตฺโตติ วลีภาวปฺป-
ปตฺโตติ ฯ อถวา ฯ [๑] อิสฺสรียภาวํ นิปฺพนฺนภาวํ (๔) ปตฺโตติ ฯ
ปารมฺปิปฺปตฺโตติ ปารมฺมิตี อวสฺสานํ นิฏฺฐานํ อุตฺตมภาวํ วา [๕]
ตํ ปตฺโตติ ฯ กตฺถ ปตฺโตติ อาห อริยสฺมึ สีสฺสมินฺติอาทิ ฯ

ตตฺถ อริยสฺมึ สีสฺสมินฺติ นิทฺโทเส สีสฺสมึ ฯ อริยสฺมึ

๑. ม. โรคโตติอาทินา ฯ ๒. ม. ตีรยิตฺวา ฯ ๓. ส. ม. เอตฺถนฺตเร
กนฺตาภาวนฺติ ทิสฺสตี ฯ ๔. ส. นิปฺพนฺนภาวํ ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร ตนฺติ
ทิสฺสตี ฯ

สมาธิสมินฺติ นิทฺโทเส สมาธิมฺหิ (๑) ฯ อริยาย ปญฺญาชาติ
นิทฺโทสาย ปญฺญา ๑ อริยาย วิมุตฺติยาติ นิทฺโทสาย
ผลวิมุตฺติยา ๑ ปฺริเมน วาจากมฺมนฺตาชีวา คหิตา ทฺติเยน
วายามสตีสมารโย คหิตา ตติเยน วิตกุกสมฺมาทิกฺโข
คหิตา จตฺตเถน ตํสมฺปยุตฺตาเสสธมฺมา คหิตาติ เวทิตพฺพา ๑

อนฺตคฺโตติ มกฺเคน สงฺขารโลกนฺตํ คฺโต ๑ อนฺตปฺปตฺโตติ
ตเมว โลกนฺตํ ผลเณ ปตฺโต ๑ โกฏิกฺโตติ มกฺเคน สงฺขารโกฏี
คฺโต ๑ โกฏีปฺปตฺโตติ ตเมว โกฏี ผลเณ ปตฺโต ๑ ปฺริยนฺตคฺโตติ
มกฺเคน ขนฺธายตนาทิลอกปฺริยนฺตํ ปฺริจฺเจทํ ปฺริวณฺณํ กตฺวา คฺโต ๑
ปฺริยนฺตปฺปตฺโตติ ตเมว โลกํ ผลเณ ปฺริยนฺตํ กตฺวา ปตฺโต ๑
โวसानคฺโตติ มกฺเคน อวसानํ คฺโต ๑ โวसानปฺปตฺโตติ ผลเณ
อวसानํ ปตฺโต ๑ ตาณคฺโตติ มกฺเคน ตายนํ คฺโต ๑ ตาณป-
ปตฺโตติ ผลเณ ตายนํ ปตฺโต ๑ เลณคฺโตติ มกฺเคน นิลีนํ
คฺโต ๑ เลณปฺปตฺโตติ [๒] ผลเณ นิลีนํ ปตฺโต ๑ สรณคฺโตติ
มกฺเคน ปตฺติกฺโข คฺโต ๑ สรณปฺปตฺโตติ ผลเณ สรณํ ปตฺโต ๑
อภยคฺโตติ มกฺเคน นิพฺภยํ คฺโต ๑ อภยปฺปตฺโตติ ผลเณ นิพฺภยํ
นิพฺพานํ ปตฺโต ๑ อจฺจุตฺติกฺโตติ จุตฺตวิรหิตํ นิพฺพานํ มกฺเคน
คฺโต ๑ อจฺจุตฺตีปฺปตฺโตติ (๓) ตํ ผลเณ ปตฺโต ๑ อมตคฺโตติ
มรณฺรหิตํ นิพฺพานํ มกฺเคน คฺโต ๑ อมตปฺปตฺโตติ ตํ ผลเณ
ปตฺโต ๑ นิพฺพานคฺโตติ ตณฺหาวานโต นิกฺขนฺตํ นิพฺพานํ
๑. ม. สมาธิสมฺมํ ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ตนฺตํ ทิสฺสตี ๑
๓. ม. อจฺจุตฺตีปฺปตฺโตติ ๑

มกฺเคน คโต ฯ นิพฺพานปฺปโตติ ตเมว ผลน ปโตติ ฯ

โส วุฏฺฐวาโสติ โส อรหา ทสฺสุ อริยวาเสสุ วสิ ปริวสิ
วุฏฺฐโสติ (๑) วุฏฺฐวาโส ฯ จินฺนจรโณติ สีเลน สห อฏฺฐสุ สมา-
ปตฺตีสฺสุ จินฺนวสฺสิติ จินฺนจรโณ ฯ คตทุโสติ สํสารถฺธานํ
อติกกนฺโต ฯ คตทิสฺสติ สุปินนฺเตนปี (๒) อคตปฺพุพฺพิ นิพฺพานทิสฺ
คโต ฯ คตโกฏฺฐโกติ อนุปาทิสฺเสนนิพฺพานโกฏฺฐิ คโต หุตฺวา จิตฺโต ฯ
पालิตพฺรหฺมจฺริโยติ รกฺขิตพฺรหฺมจฺริโย ฯ อุตฺตมทิกฺกุจิปฺปโตติ
อุตฺตมํ สมนฺมาทิกฺกุจํ ปโตติ ฯ ปฏฺวิทฺธา กุปฺโปติ อกุปฺปิ อจลนํ
อรหตฺตผลํ ปฏฺวิชฺฌิตฺวา จิตฺโต ฯ สจฺฉิกตนิโรโชติ นิโรธํ
นิพฺพานํ สจฺฉิกตฺวา จิตฺโต ฯ

ทุกฺขํ ตสฺส ปฺริยฺญาตฺนฺติ ติวฺชํ ทุกฺขํ เตน สมตฺติกกมิตฺวา
ปฺริจฺฉินฺนํ ฯ อภิญฺญเยยฺยนฺติ สภาวลกฺขณาวโพรทฺวเสน โสภเนน
อากาเรน ชานิตพฺพุํ ฯ อภิญฺญาตฺนฺติ อธิเกน ญาเนน ชาติํ ฯ
ปฺริยฺญเยยฺยนฺติ สามณฺยลกฺขณาวโพรทฺวเสน กิจฺจสฺมาปฺนฺนวเสน
จ พฺยาปิตฺวา ปฺริชานิตพฺพุํ ฯ ปฺริยฺญาตฺนฺติ สมนฺตโต ชาติํ ฯ
ภาเวตพฺพนฺติ วฑฺฒเตตพฺพุํ ฯ สจฺฉิกาทพฺพนฺติ ปจฺจกฺขํ
กาทพฺพุํ ฯ ทฺวิธา หิ สจฺฉิกิริยา ปฏฺฐิตาสจฺฉิกิริยา อารมฺมณ-
สจฺฉิกิริยา จ (๓) ฯ

อุกฺขิตฺตปฺลิโฆติ เอตฺถ ปฺลิโฆติ วุฏฺฐมฺูติกา อวิชฺชา ฯ

๑. ม. วุฏฺฐโ วิ วุฏฺฐโ จิตฺโต จ ฯ ๒. ม. สุปินนฺเตนปี ฯ ๓. ม. จาติ ฯ

อัยฺ หิ ทุกฺขิปนฺนุเจณ (๑) ปฺลิมฺติ วุจฺจติ ฯ เตเนสฺ ตสฺสา
อุกฺขิตฺตตฺตา อุกฺขิตฺตปฺลิมฺติ วุคฺโต ฯ สงฺกิณฺณปฺริชฺติ ปฺริชา
วุจฺจติ ปฺนพฺภวทายโก ภเวสุ ชายนวเสน เจว สฺสธณฺวเสน จ
ชาติสฺสโรติ ลทฺธนามานํ ปฺนพฺภวกฺขณฺฐานํ ปจฺจโย กมฺมาภิ-
สงฺขารो ฯ โส หิ ปฺนปฺปฺนํ อฺปฺตฺตติกรณฺวเสน ปฺริกฺขิปีตฺวา (๒)
จิตฺตตฺตา ปฺริชาติ วุจฺจติ ฯ เตเนสฺ ตสฺสา สงฺกิณฺณตฺตา วิกิณฺณตฺตา
สงฺกิณฺณปฺริชฺติ วุคฺโต ฯ อพฺพุเพฺหสิโกติ (๓) เอลิกาติ วฏฺฐมฺูติกา
ตณฺหา ฯ อัยฺ หิ กมฺภีรานุกตฺตฺนุเจณ (๔) เอลิกาติ วุจฺจติ ฯ
เตเนสฺ ตสฺสา อพฺพุพฺพฺหตฺตา (๕) ลฺลฺลฺลจิตฺวา ลฺลฺลจิตฺตตฺตา อพฺพุพฺ-
หสิโกติ (๖) วุจฺจติ ฯ นีรคฺคโพนฺติ อคฺคพฺ วุจฺจนฺติ โอรมฺภชฺชนกานิ (๗)
กามภเว อฺปฺตฺตตีปจฺจยานิ โอรมฺภาคิยานิ ฯ เอตานิ หิ
มหากวามฺ วิย นคฺคทฺวารํ จิตฺตํ ปิทฺหิตฺวา จิตฺตตฺตา อคฺคพฺนฺติ
วุจฺจนฺติ ฯ เตเนสฺ เตสํ นีรคฺคพฺตฺตา ภินฺนตฺตา นีรคฺคโพนฺติ
วุคฺโต ฯ อริโยติ นิกฺกิลฺโส ปฺริสุทฺโธ ฯ ปนฺนทฺชโชติ
ปาตฺติคฺมานทฺชโช ฯ ปนฺนภาโรติ ขนฺธการกิลฺสการอภิสงฺขาร-
การปฺลยจกามคฺคณการา ปนฺนา โอรฺโรปีตา อสฺสาติ ปนฺนภาโร ฯ
อปี จ อธิ มานการสฺเสว โอรฺโรปีตตฺตา ปนฺนภาโรติ อธิปฺเปโต ฯ
วิสฺสยฺตฺโตติ จตฺตฺติ โยเคหิ สพฺพกิลฺเสหิ จ วิสฺสยฺตฺโต ฯ อธิ ปน
๑. ม. ทุกฺขิปนฺนุเจณ ฯ ๒. ม. ปฺริกฺขิปีตฺวา ฯ ๓. ม. อพฺพุเพฺหสิโกติ ฯ
๔. ม. กมฺภีรานุกตฺตฺนุเจณ ฯ ๕. ม. อพฺพุพฺพฺหตฺตา ฯ
๖. ม. อพฺพุเพฺหสิโกติ ฯ ๗. ม. โอรมฺภาคชฺชนกานิ ฯ

มานโยเคนเนว วิสฺยุตฺตตฺตา วิสฺยุตฺโตติ อธิปเปโต ฯ

เอตฺตาวตา เถเรน มกุเคน กิเลสฺ เขเปตฺวา นิโรธสยนฺว-
คตฺสฺส ชีณาสวสฺส นิพฺพานารมฺมณฺ์ ผลสฺมาปตฺตี อปฺเปตฺวา
วิหฺรณกาโล ทสฺสฺสฺโต ฯ ยถา หิ เทว นฺครานิ เอกํ โจรนฺครํ
เอกํ เขมฺนฺครํ ฯ อถ เอกสฺส มหาโยธสฺส เอวํ อิจฺฉา อฺปฺปชฺเชยฺย
ยาวิมํ โจรนฺครํ ติจฺฉติ ตาว เขมฺนฺครํ ภัยโต น มุจฺจติ ฯ โจรนฺครํ
อนฺครํ กริสฺสามีติ สนฺนาหํ กตฺวา ขคฺคํ คเหตุวา โจรนฺครํ
อฺปฺสงฺกมิตฺวา นฺครทฺวารเอ อฺสฺสาปีเต เอสิกตฺถมฺเภ (๑) ขคฺเคน
ฉินฺทิตฺวา สนฺทิตฺวารพาทฺวากฺกํ (๒) ภิฺนฺทิตฺวา ปลิฆํ อุกฺขิปิตฺวา
ปาทาร์ ภิฺนฺทนฺโต ปริขํ ปกิริตฺวา (๓) นฺครโสภนฺตถาย อฺสฺสาปีเต
ธฺเช ปาเตตฺวา นฺครํ อคฺคินา ฉาเปตฺวา เขมฺนฺครํ ปวิสิตฺวา
อฺปฺริปาสาทมารุยฺห ฅาติคณฺปริวฺโต สฺรฺสโกชนํ ภูณฺเชยฺย
เอวํ โจรนฺครํ วย สกฺกาโย เขมฺนฺครํ วย นิพฺพานํ มหาโยโธ วย
โยคาวจโร ฯ ตสฺสฺสฺวํ โหติ ยาว สกฺกายพฺนฺธํ พฺนฺธติ (๔) ตาว
ทฺวตฺตีสฺกมฺมการณฺหิ อญฺจนฺวฺติโรเคหิ ปญฺจวิสฺติมฺหพฺกเยหิ จ
ปฺริมุจฺจนํ นตฺถิติ ฯ โส มหาโยโธ วย สีสฺสนฺนาหํ (๕) กตฺวา
ปฺลฺยฺวาขคฺคํ (๖) คเหตุวา ขคฺเคน เอสิกตฺถมฺเภ วย อรหฺตฺตมฺกุเคน
ตณฺเฑหฺสฺสิกํ ฉินฺทิตฺวา (๗) โส โยโธ สทฺวารพาทฺกํ นฺครทฺวารํ วย
๑. ม. เอสิกถมฺเภ ฯ ๒. ม. สทฺธี ทฺวารพาทฺหิ ทฺวารํ ฯ
๓. ม. สกฺกิริตฺวา ฯ ๔. สฺ. ม. สกฺกายพฺนฺธํ วจฺจติ ฯ
๕. ม. สนฺนาหํ สีสฺสนฺนาหํ ฯ ๖. ม. ปฺลฺยฺวาติณฺหขคฺคํ ฯ
๗. สฺ. ม. อญฺจิตฺวา ฯ

ปญฺโจรมภาคิยสยฺโฆชนอกคพฺ อุกฺขมาเถตฺวา (๑) โส โยโซ ปลิฆํ
วีย อวิชฺชาปลิฆํ อุกฺขิปิตฺวา โส โยโซ ปาการํ ภินฺทนฺโต ปริงํ
วีย กมฺมาภิสงฺขารํ (๒) ภินฺทนฺโต ชาตีสํสารปริงํ ปกิริตฺวา (๓) โส
โยโซ นครโสภนตฺถาย อุตฺสาปีเต ธเช วีย มานทฺธเช ปาเตตฺวา
สทฺถายนคฺร ฌาเปตฺวา โส โยโซ เจมนคฺร ปวิสิตฺวา อฺปริปาสาท
สฺรสโกชนํ ภูณฺชนฺโต วีย นิพฺพานนคฺร ปวิสิตฺวา อมตฺนิโรธา-
รมฺมณํ ผลสฺมาปตฺติสฺสํ อนุภวมาโน กาลํ วิตฺตินามเมติ ฯ วุตฺตญฺเหด
ภควตา กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตปลิโฆ โหติ อิทฺ ภิกฺขเว
ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา โหติ อฺจฺฉินฺนํมฺลา ตาลาวตฺถกฺตา
อนภาวงฺกตา आयตฺตี อนุปฺปาทมฺมา ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ
อุกฺขิตฺตปลิโฆ โหติ ฯ กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺกิณฺณปริโฆ โหติ
อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โปโนพฺภวโก ชาตีสํสาโร ปหีโน โหติ ฯเปฯ
เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺกิณฺณปริโฆ โหติ กถญจ ภิกฺขเว
ภิกฺขุ อพฺพุพฺุหสิโก โหติ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา
ปหีนา โหติ ฯเปฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อพฺพุพฺุหสิโก (๔) โหติ
กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นีรคฺคโโป โหติ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปญฺโจ-
รมภาคิยานิ สยฺโฆชนานิ ปหีนานิ โหนฺติ ฯเปฯ เอวํ โข
ภิกฺขเว ภิกฺขุ นีรคฺคโโป โหติ กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริโย ปนฺนทฺธโฆ
ปนฺนภาโร วิสฺยุตฺโต โหติ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อสฺสมิมาโน ปหีโน
๑. ม. อุกฺขมาเถตฺวา ฯ ๒. ม. กมฺมาภิสงฺขารปาการํ ฯ
๓. ม. สงฺกิริตฺวา ฯ ๔. ม. อพฺพุพฺุหสิโก ฯ

โหติ อัจฉินฺนโมโล ตาลาวตฺถกโต อนภาวํกโต อายตี อนุปฺปาท-
ธมฺโม ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริโย ปนฺนทฺธโร ปนฺนภาโร
วิสัยฺกโต โหติ ฯ เอวํ วิมุตฺตจิตฺตํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนิฺนทา เทวา
สพฺรหฺมกา สปฺชาปฺติกา อเนวสนฺตา นาธิกจฺจนฺติ อิทํ นิสฺสิตํ
ตถาคตสฺส วิญฺญาณฺนติ ฯ

ปฺลจฺจกฺวิปฺปหีนฺติ กามจฺจนฺทาทีปฺลจฺจกานิ วิวิเชหิ
อุปฺปาเยหิ ปชฺหิตฺวา จิโต ฯ วุตฺตญฺเหดฺ ฅถญฺจ ภิกฺขเว (๑) ภิกฺขุ
ปฺลจฺจกฺวิปฺปหีนฺ โหติ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน กามจฺจนฺโท ปหีนฺ
โหติ พฺยาปาโท ปหีนฺ โหติ ถินมิทฺธํ ปหีนฺ โหติ อุตฺทจฺจกฺกฺจฺ
ปหีนฺ โหติ วิจิกฺจฺฉา ปหีนฺา โหติ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฺลจฺจก-
วิปฺปหีนฺ โหตีติ ฯ

ฉพฺงคสมนฺนาคโตติ ฉสฺ ทฺวาเรสฺสุ รฺูปาทิอารมฺมณฺ (๒)
ปฺฏิฆานฺนญฺ วัชฺเชตฺวา อฺุเปกฺขาวเสน สโต สมฺปชานฺ หุตฺวา
วิหฺรณฺวเสน ฉพฺงกานิ ปฺุเรตฺวา (๓) จิตฺตฺตา ฉพฺงคสมนฺนาคโตติ
วุตฺโต ฯ วุตฺตญฺเหดฺ ฅถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉพฺงคสมนฺนาคโต
โหติ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุณา รฺูปํ ทิสฺวา เนว สฺมโน โหติ น
ทฺมฺมโน อฺุเปกฺขโก วิหฺรติ สโต สมฺปชานฺ ฯ โสเตน สทฺทํ
สฺุตฺวา ฯเปฯ ฆานเนน คณฺธิ ฆายิตฺวา ฯ ชิวฺหาย รสฺสิ สายิตฺวา
กายเนน โฝฏฺจพฺพิ ฝุสฺสิตฺวา ฯ มนฺสา ธมฺมํ วิญฺญาเยเนว สฺมโน
๑. ม. ฅถญฺจาวุโส ฯ เอวฺมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. รฺูปาสฺทิอารมฺมณฺ ฯ
๓. ม. ปฺุเรตฺวา ปฺริปฺณฺณํ ฅตฺวา จิตฺตฺตา ฯ

โหติ น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหฺรติ สโต สมฺปชาโน ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว
ภิกฺขุ ฉพฺงคสมนฺนาคโต โหตีติ ฯ

เอการกฺโขติ สติอารกฺเขน เอโก อุตฺตโม อารกฺโข (๑) อสฺสาติ
เอการกฺโข ฯ วุตฺตญฺเหดํ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุเอการกฺโข
โหติ อีธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตารกฺเขน เจตสา [๒] วิหฺรติ เอวํ
โข ภิกฺขเว ภิกฺขุเอการกฺโข โหตีติ ฯ

จตุราปฺสฺเสโนติ ปญฺญา ย ปฏฺิเสวนปฺริวชฺชนวิโนทน-
ปชหนานํ วเสน จตฺตุนํ อปฺสฺสยานํ อีโต จีโต จ อปฺริวตฺตมานานํ
วเสน จตุราปฺสฺเสโน เต (๑) ปาปฺณิตฺวา จีโต ฯ วุตฺตญฺเหดํ
กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตุราปฺสฺเสโน โหติ อีธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺขาเยกํ
ปฏฺิเสวติ สงฺขาเยกํ ปฺริวชฺเชติ ฯ สงฺขาเยกํ วิโนเทติ สงฺขาเยกํ
ปชหตีติอาทินา นเยน วิตุถาเรตพฺพิ ฯ

ปฺนุณฺณปฺจเจกสฺสจฺโจติ อิทเมว ทสฺสนํ สจฺจํ อิทเมว
สจฺจจฺนฺติ เอวํ ปาฏฺิเอกํ กหิตฺตฺตา ปฺจเจกสฺงฺขาตานํ ทิฏฺฐิสจฺจจฺนํ
ปฺนุณฺณจฺนํ นิหฺญานํ ปหีนานํ อสฺสาติ ปฺนุณฺณปฺจเจกสฺสจฺโจ ฯ
สมวยสฺสฺสฺสโนติ เอตฺถ อวยาติ อญฺญา ฯ สจฺจจฺนํ วิสฺสจฺจจฺนํ
สมมา อวยา สจฺจจฺนํ เอสนา อสฺสาติ สมวยสฺสฺสฺสโน ฯ สมมา
วิสฺสจฺจจฺนํ สพฺพเอสโนติ อตฺถ โธ ฯ

เกวลีติ ปฺริปฺณฺโณ ฯ วุตฺตวาติ วุตฺตพฺรหฺมจฺริโย ฯ

๑. ส. อิตฺถิลิงฺควเสน กตา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร สมนฺนาคคตฺติ ทิสฺสติ ฯ

๓. ม. เตสํ ปาปฺณิตฺวา ฯ

โยคานุรูปวาเส (๑) อริยมกุเคปี ทสสุ อริยวาเสสุปี วุสิตวนุโต ฯ
อุตุตมปุริโสติ ชินกิลเสตุตา วิเสตปุริโส อาชณณปุริโส ฯ
ปรมปุริโสติ อุตุตมปุริโส ปรมตุตปฏิตากปุตตตุตา (๒)
ปรมปุตติปุตโต (๓) อุตุตม ปุตตพพิ อรหตุตปฏิตากิ ปุตโต
อนุตตรปุลลณเขตตุฏโต อุตุตมปุริโส เตเนวตุเถน ปรม-
ปุริโส ฯ อนุตตริ สมาเป็นตุตี สมาเป็นชชิตู อมตปฏิตากิ ปุตตตุตา
ปรมปุตติปุตโต ฯ อถ วา ฆราวาเส อาทินันว สณชานิตวา
สาสนปวิสนวเสน อุตุตมปุริโส ฯ อตุตถาเว อาทินันว สณชานิตวา
วิปัสสนาปวิสนวเสน ปรมปุริโส ฯ กิลเส อาทินันว สณชานิตวา
อริยญมึ (๔) ปวิฏโจ ปรมปุตติปุตโตติ เอวมเมก วนณณนุติ ฯ

เนว อาจินาตีติ กุสลาคุสลาณ ปหินตุตา เตสิ วิปากิ น
วทุเถติ ฯ (๕) น อปจินาตีติ เผล จิตตุตา น วิทุธิเสติ ฯ
อปจินิตวา จิตติ ปฏิปัสสทุธิปพาเน จิตตุตา กิลเสณัน (๖) พินทุ
โสเสตุวา จิต ฯ อิต ปรี ตีหิ ปเทหิ มกุคผลวเสเนว โยเขตพพิ ฯ

เนว ปชหตีติ ปหาตพพาภาเวเน กิลเส น ปชหติ ฯ
น อุปาทิยตีติ ตณหามานทิฏฐิหิ คเหตุพพาภาวโต เตหิ น
คณหติ ฯ ปชหิตวา จิตติ วิชหิตวา (๗) จิต ฯ เนว วิสิเนตีติ (๘)
ตณหาวเสน เนว สัสิพพิติ ฯ น อุตฺติเนตีติ มานวเสน น

- # ๑. สี่. ม. ครุสัวาเสน ฯ ๒. ม. ปรม วา ปฏิตากิ ปุตตตุตา ฯ
- # ๓. ม. อัย ปาโจ นตุติ ฯ ๔. สี่. ม. อริยญมนุตริ ฯ ๕. สี่. จินนติ ฯ
- # ๖. สี่. ม. กิลเส วิทุธิเสตุวา ฯ ๗. สี่. วชเขตวา ฯ ม. จชิตวา ฯ
- # ๘. ม. สัสิพพิตีติ ฯ

*เล่มที่ 38 กามสูตรนิตฺเทสวณฺณา หน้า 125

อุกกัสมฺติ ฯ วิสีเนตฺวา จิโตติ ตณฺหาสํสัณฺณํ อกตฺวา จิโตติ เอว-
เมเก วณฺณยนฺติ ฯ เนว วิฐุเปตฺติ กิเลสคฺคิ น นิพฺพาเปติ ฯ
น สนฺฐุเปตฺติ กิเลสคฺคิ น ชาลาเปติ ฯ วิฐุเปตฺวา จิโตติ
นิพฺพาเปตฺวา จิโต ฯ

อเสกฺเขน สीलฺกขณฺเชนาติ สิกฺขิตพฺพาภาเวน อเสกฺเขน
วาจากมฺมุนตาชีวสาลีกขณฺเชน สीलฺราสีนา (๑) สมฺนฺนาคตตฺตา จิโต
อปริหีนภาเวน จิโต ฯ สมาธิกขณฺเชนาติ วายามสตีหิ สมฺป-
ยุตฺเตน สมาธินา ฯ วิมุตฺติกขณฺเชนาติ ผลวิมุตฺติสมฺปยุตฺตก-
ขณฺเชน ฯ วิมุตฺติธฺมาณทสฺสนกขณฺเชนาติ ปจฺจเวกฺขณ-
ธฺมาณน ฯ สจฺจํ ปฏฺฐิปาทิยิตฺวาติ (๒) จตฺตฺวาริยสจฺจํ สภาวเวสฺน
สทฺสสนฺตานเณ สมฺปาทิยิตฺวา ปฏฺฐิวชิณฺณิตฺวา จิโต ฯ

เอวํ สมตฺติกกมิตฺวาติ กมฺปนตณฺหํ อตฺติกกมิตฺวา ฯ
กิเลสคฺคินฺติ ราคาทิกิเลสคฺคิ ฯ ปริยาทิตฺวาติ เขเปตฺวา
นิพฺพาเปตฺวา ฯ อปริกมฺนตฺยาติ สํสारे อคมฺนภาเวน
ปฺนาคมฺนภาเวนาติ อตฺโถ ฯ กุณฺฐํ สมาทฺยาติ ชยคฺคฺคาหํ
คเหตฺวา (๓) ฯ มุตฺติปฏฺฐิเสวนตฺยาติ สพฺพกิเลสฺหิ มุจฺจิตฺวา
รูปาทิอารมฺมณเสวนวตฺยาติ (๔) ฯ อถฺวา สพฺพกิเลสฺหิ วิมุตฺติ-
ผลสมฺปาตฺติเสวนวตฺยาติ เมตฺตฺยาติ ปาริสฺสทฺธิยาติ อุปฺกุกิเลส-
มุตฺตฺยาติ ปาริสฺสทฺธิภาเว จิตฺยาติ เมตฺตฺยาติ จิโต ฯ กรุณฺหาทีสุปี
เอเสว นโย ฯ

๑. สี. สीलภาวนา ฯ ๒. ม. สมฺปฏฺฐิปาทิยิตฺวาติ ฯ ๓. สี. กถํ สมาทฺยาติ
นยคฺคิคาหํ คเหตฺวา ฯ ๔. ม. รูปาทิอารมฺมณเสวนวตฺยาติ ฯ

อจนุตปารีสุทธิยาติ อติกนตปรัสุทธิภาเวน ปรัสุทธิยา

อนุต ปาปณิตวา จิโต ฯ อตมมยตยาติ (๑) ตณหาทิกุจิมานา

ตมมยติ วุจุนติ ฯ เตส อภาโว อตมมยตา ฯ ตาย ตณหา-

ทิกุจิมานวิรหิตตาย จิโต ฯ วุตตญเหด

โส ตาทิส โลกวินุ สุมะโร

สพเพสุ รมเมสุ อตมมโย มุนีติ ฯ

เอตถาปี ตณหามานทิกุจิวิริโตติ อตโต ฯ วิมุตตตตติ

สพพิเกเสหิ มุตตภาเวน ฯ สนคฺคฺสฺสิตตตติ ยถาลาภ-

ยถาพลยถาสารูปสนฺโตสวเสน สนคฺคฺจฺภาเวน จิโต ฯ

ขนฺชปริยฺนเตติ เอกจฺจฺปญฺจกขฺนฺชานํ ตีหิ ปริยฺนคฺคฺหิ ฌาเปตฺวา

อนฺเต อวसाने จิโต (๒) ฯ ชาติฺปริยฺนตาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

อโย ปน วิเสโส ชาติฺปริยฺนเตติ อญฺจารสนฺนํ ชาติฺนํ ปริยฺนเต ฯ

อายตฺนปริยฺนเตติ ทฺวาทสนฺนํ อายตฺนानํ ฯ คติปริยฺนเตติ

นิริยาทีปญฺจนํ คตินํ ฯ อุปฺปตฺติปริยฺนเตติ สุกฺคฺทิตฺกคฺคฺตีสุ

นิพฺพตฺติยา ฯ ปฏฺิสนฺชปริยฺนเตติ กามรฺูปรารฺูปกเวสุ ปฏฺิสนฺชริยา ฯ

ภวปริยฺนเตติ เอกโวการจฺจฺปญฺจสญฺญาอสญฺยานาวสญฺยานาสญฺญา-

กามรฺูปรารฺูปกวานํ (๓) ฯ สํสารปริยฺนเตติ ขนฺชชาติฺอายตฺนानํ

อพฺโพจฺฉินฺนปฺปวตฺติยา ฯ วญฺญฺปริยฺนเตติ กมฺมวิปากกิลเส-

๑. ส. ม. อตมมยตติ ตทนฺรูเปน อตฺถวณฺณา กตา ฯ

สุยา. อกมฺมณฺณิตาย ฯ ๒. ม. นตฺถิ เอตฺสฺส อนฺโตติ วา ปริยฺนตฺ

ตฺสฺมี ปริยฺนเต ฯ ๓. ม. สณฺนิทาอสณฺนิทาเสวสญฺญา ฯ

วฏฺฏานํ ปริยนฺเต ฯ อนฺติมภเวติ อวसानเ อุปฺตติภเว ฯ
อนฺติมสมฺมุสฺสเย จิโตติ อวसानเ สมฺมุสฺสเย สรีเร จิโต ฯ อนฺติม-
เทหโรติ อนฺติมํ อวसानํ เทหํ สรีรํ ชาเรตีติ อนฺติมเทหโร ฯ
อรหติ อารกตฺตา อรีนํ อรานญจ หตฺตฺตา ปจฺจยาทีนํ อรหตฺตา
ปาปกรณฺเ รหากาวา อรหา ฯ

ตฺสฺสายํ ปจฺฉิมโกติ ตฺสฺส จีณาสวสฺส อัย สมฺมุสฺสโย อตฺต-
ภาโว อวसानो ฯ จริโมติ อปฺโป มนฺโท จริโม อาโลโป จริมํ
กพลํ วिय ฯ ปฺน ปฏฺิสนฺธิยา (๑) นตฺถิภาวํ สนฺชาย ชาติมรณ-
สํสારो นตฺถิ ตฺสฺส ปฺนพฺภโวติ อหา ฯ

ชนนํ ชาติ มรณฺติ เตนาคิ มรณํ ฯ ขนฺชาทีนํ
อพฺโพจฺฉินฺนา สํสาร์ปฺวตฺติ จ ตฺสฺส จีณาสวสฺส ปฺน นตฺถิติ
วฺจฺจตฺถาวํ (๒) นิกเมนฺโต (๓) เตนาคิ ภควา ตฺสฺมา ชนฺตฺ ๑เปฯ
นาวํ สิตฺวาว ปารลฺลิตฺติ อหา (๔) ฯ

อิมสฺมี สฺตฺเต ยํ อนฺตรนฺตราน วฺจฺจตฺ ตํ ปาจฺานุสฺสारेณ
คเหตพฺพิ ฯ

กามสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺฉมํ (๕) ฯ

๑. ม. ปฺนปฏฺิสนฺธินตฺถิภาวํ ฯ ๒. ม. วฺจฺจตฺ คากํ ฯ ๓. ม. นิกเมนฺโต
อหา เตนาคิ ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

คฺกุฏจกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา

ทฺติเย สฺตฺโตติ ลคฺโค ๗ คฺกุหายนฺติ กาเย ๗ กาโย หิ
ราคาทีนํ วาพानํ วสโนกาสโต คฺกุหาติ วุจฺจติ ๗ พหฺนากิจฺจโนติ
พหฺนาราคาทิกิเลสชาเตน อภิจฺจโน ๗ เอเตน อชฺฉตฺตพฺนุชนํ
วฺตฺตํ ๗ ติจฺจุนฺติ รากาทิวเสน ติจฺจุนฺโต ๗ โมहनฺสฺมี
ปฺคาโพหฺติ โมहनํ วุจฺจติ กามคฺุณ ๗ เอตฺถ หิ เทวมนฺุสฺสา
มฺยฺहनฺติ เตสุ อชฺโฌคาพฺหา (๑) หฺตฺวา ๗ เอเตน พาทิรพฺนุชนํ (๒)
วฺตฺตํ ๗ พุเร วิเวกา หิ ตถาวิโร สฺโตติ สฺโต ตถารูโป นโร ติวิชาปี
กายวิเวกาทิกา วิเวกา พุเร อนาสนฺเน ๗ กิ การณํ (๓) กามา หิ
โลเก น หิ สฺปฺปฺहाยาติ ยสฺมา โลเก กามา สฺปฺปฺहाยา
น โหนฺติ (๔) ตสฺมาติ วฺตฺตํ โหติ ๗

สฺตฺโตติ หิ โข วฺตฺตฺนฺติ สฺตฺโต นโร มานโวติ เอวมาทินา
นเยน กฺติโตเยว ๗ คฺกุหายนฺติ (๕) คฺกุหา ตาว วตฺตพฺพาติ คฺกุหา
ตาว กเถตพฺพา ๗ กาโยติ วาติอาทิสฺสุ อัยฺ ตาว ปทโยชฺนา
กาโยติติ วา คฺกุหาติติ วา ๗เป ๗ กุมฺโภติติ วาติ ๗ ตตฺถ
กาโยติ กุจฺจิตานํ อาโยติ กาโยติอาทินา เหฏฺฐา สติปฺญฺจานกถายํ
วฺตฺโตเยว ๗

๑. ม. อชฺโฌคาพฺหา ๗ ๒. ม. พาทิรพฺนุชนํ ๗ ๓. ม. กิการณา ๗

๔. ม. น โหนฺติ ตสฺมาติ ๗ ๕. ม. คฺกุหายนฺติ นตฺถิ ๗

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตฺนิตฺเทสวณฺณา หน้า 129

ราคาทิวาพานํ วสโนกาตฺถุเจน คุหา ปฏิจฺฉาทนฺนุ-
เรนาตฺปิ เอเม ๑ ทูรงฺกมํ เอกจฺริ อสรฺริ คุหาตฺยนฺตฺตฺอาทิสฺสู วีย ๑
ราคาทฺทฺหิ ฌาปนฺนุเจน เทโห เต หิตฺวา มานุสฺสํ เทนฺตฺตฺอาทิสฺสู วีย ๑
ปมตฺตฺกรณฺนุเจน (๑) สนฺเทโห ภิชฺชติ ปุตฺติสฺนฺเทโห มรณฺนตฺตํ หิ
ชีวิตฺนฺตฺอาทิสฺสู วีย ๑ สํสारे สลฺยจฺรณฺนุเจน นาวา สิลฺยจ
ภิกฺขุ อิมํ นาวิ สิตฺตฺตาเต ลหุเมตฺสฺสฺตฺตฺตฺอาทิสฺสู วีย ๑ อิริยาปถสฺส
อตฺถิภาวฺนุเจน รโธ รโธ สีสฺปฺริกฺขารโธ ฌานกฺโข จกฺกวีริโยตฺตฺอาทิสฺสู
วีย ๑ อจฺจุคฺคตฺถุเจน ฐโช ฐโช รตฺสฺส ปณฺณวณฺนตฺตฺอาทิสฺสู (๒) วีย ๑

กิมิกฺกานํ อวาสภาเวน วมฺมิโก วมฺมิโกติ โช ภิกฺขุ อิมสฺเสตฺตํ
จาทุมฺมมหาภูตฺกสฺส กายสฺส อธิวจฺนตฺตฺอาทิสฺสู วีย ๑ ยเถว หิ
พาหิรโก วมฺมิโก วมฺตฺติ วนฺตโกติ วนฺตฺสฺสโยติ วนฺตฺสิเนหสมฺพนฺ-
โรติ (๓) จตฺถิ การณฺเห วมฺมิโกติ วุจฺจติ ๑ โส หิ อหฺนิกฺลอุณฺฑูรณฺมร-
โคพิกาทโย (๔) นานปฺปการเ ปาณเก วมฺตฺติ วมฺมิโม ๑ อุปฺจิกาทิ
วนฺโตติ (๖) วมฺมิโม ๑ อุปฺจิกาทิ วเมตฺวา (๗) มุขตฺตฺนฺนเกหิ
อุกฺขิตฺตปฺสฺจฺจณฺเนน กถฺธิปฺปมาณฺปิ (๘) ปฺริสฺปฺปมาณฺปิ อฺสุสฺสิตฺติ
วมฺมิโม ๑ อุปฺจิกาทิ วนฺตเขพฺสิเนเหเน อพฺนฺธตฺตฺย สตฺตฺสตฺตฺทาหํ
เทเว วสฺสนฺเตปฺปิ น วิปฺปกริยฺติ นิตาเมปฺปิ ตโต ปฺสฺมฺภูจฺสิ
คเหตฺวา ตสฺมึ มฺภูจฺสินา ปฺพิยมาเน สฺเนโห นิกฺขมฺติ เอวํ
๑. ม. ปมตฺตฺกรณฺนุเจน ๑ ๒. ม. ปณฺณวณฺนตฺตฺอาทิสฺสู ๑
๓. ม. วสฺตฺสิเนหสมฺพนฺโรติ ๑ ๔. ม. อหฺนิกฺล ๑ ๕. สฺ. ม. วมฺตฺติ ๑
๖. ม. วนฺตโกติ ๑ ๗. สฺ. เตเมตฺวา ๑ ม. วมิตฺวา ๑
๘. ม. กถฺธิปฺปมาณฺปิ ปฺริสฺปฺปมาณฺปิ ๑

วณฺตสิเนหสมฺปนฺโรติ (๑) วมฺมิโก เอวมฺยํ กาโยปี อุกฺขิมฺหา
อคุคฺคฺกฺโกติอาทินา (๒) นเยน นานปฺปการํ อสุจิกถํ (๓) วมตฺติปี
วมฺมิโม ฯ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธชฺฌาสา อิมสฺมี อตฺตภาเว
นิกนฺตฺติปริยาทานน อตฺตภาวํ จฑฺฑเตตฺวา คตฺตาติ อริเยหิ วณฺตโกติปี
วมฺมิโม ฯ โยปี (๔) จายํ ตีหิ อญฺจิสเตหิ อฺสุสฺสิตนฺ นฺหารุสมฺปนฺโร
มฺสาวเลปโน อลฺลจมฺมปฺริโยนฺทฺโร จวิรฺลฺลชฺโชติ สตฺเต วณฺเจติ ตํ
สพฺพํ อริเยหิ วณฺตเมวาทิ วณฺตฺสุสฺสโยติปี วมฺมิโม ฯ ตณฺหา
ชเนติ ปฺริสฺสํ จิตฺตมฺสฺส วิธาวตฺติ เอวํ ตณฺหาเย ชนิตฺตฺตา อริเยหิ
วณฺตเนว ตณฺหาสิเนहनฺ สมฺปนฺโร อยนฺติ วณฺตสิเนหสมฺปนฺโรติปี
วมฺมิโม ฯ ยถาปี (๕) วมฺมิภฺสฺส อนฺโต นานปฺปการา ปาณกา
ตฺตฺเตว ชายนฺติ อฺจฺจารปฺสฺสาวํ กโรนฺติ กิลานา สยฺนฺติ มตา
ปฺปตฺนฺติ ฯ อิติ โส เตสํ ปฺสฺสฺติจฺมฺริ วจฺจกฺกฺกิลานสาลา สฺसानญจ
โหติ เอวํ ชตฺติยมฺหาสาลาทินมฺปิ กาโย อยํ โภปฺตรกฺขิโต
มณฺจฺติปฺสฺสาทิโต มหานุภาวานํ กาโยติ อจฺินฺเตตฺวา จวินฺสฺสิตา
ปาณา จมฺมนิฺสฺสิตา ปาณา มฺสนิฺสฺสิตา ปาณา นฺหารุณิฺสฺสิตา
ปาณา อญฺจินิฺสฺสิตา ปาณา อญฺจิมิฺลฺลชฺชนิฺสฺสิตา ปาณาติ เอวํ
กฺลคณฺนาย อสฺตีตฺมตฺตานิ กิมิฺกฺลสฺสฺสฺสานิ อนฺโตกายสฺมีเยว
ชายนฺติ อฺจฺจารปฺสฺสาวํ กโรนฺติ เคลณฺเณน อาตฺตริตานิ สยฺนฺติ
มตา (๖) นปฺตฺนฺติ ฯ อิติ อยมฺปิ เตสํ ปาณานํ ปฺสฺสฺติจฺมฺริ วจฺจกฺกฺ
๑. ม. วณฺตสิเนहनฺ ฯ ๒. ม. อคุคฺคฺกฺโกติ ฯ ๓. ส. ม. อสุจิกถิมถํ ฯ
๔. ม. เยหิ จายํ ฯ ๕. ม. ยถา จ ฯ ๖. ม. มตามตา ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 131

คิลานสาธา สุตานญจ โหตีติ วมฺมิโกติ สงฺขํ คโต ฯ

โรคาทีนํ (๑) นีพภาเวน กุลาวกภาเวน นิทฺธํ โรคนิทฺธํ
ปภงฺกคณฺนุตฺตอาทีสุ วีย ฯ มนาปามนาปสฺสธารณฺญเณน นครํ
สทฺกายนครนุตฺตอาทีสุ วีย ฯ ปฏิสนฺธิยา นิवासเคหฺญเณน กุฏี
ปญฺจทวารายํ กุฏีกายํ ปสทฺกียาติอาทีสุ (๒) วีย ฯ ปุตฺติภาวเน
คณฺโฑ โรโคติ ภิกฺขเว คณฺโฑติ ภิกฺขเว สลฺโลติ ภิกฺขเว กายสฺเสตํ
อริวจนฺนุตฺตอาทีสุ วีย ฯ ภิชฺชนฺญเณน กุมฺโภ กุมฺภูปมํ กายมิมํ
วิทฺตฺวาติอาทีสุ วีย ฯ กายสฺเสตํ อริวจนฺนุตฺติ เอตํ วุคฺตปฺปการี
จตฺตมหาภูตมยสฺส กุจฺฉิตฺตมฺมานํ อายสฺส อริวจนํ กถนฺนุตฺติ
อตุโถ ฯ

กุหายนฺติ สรริสฺสมี ฯ สตฺโตติ อลฺลีนो ฯ วิสตฺโตติ
วณฺณราคาทิวเสน วิวิโธ อลฺลีนो ฯ สณฺจานรากลฺเวเสน
อาสตฺโต ฯ ตตฺถเว สฺกํ สุขนฺติ คหณฺวเสน ลกฺโข ฯ อตฺตลฺล-
คหณฺวเสน (๑) ลกฺกิตฺโต ฯ ปฺลิตฺพุทฺโธติ ผสฺสตราควเสน อมฺลจิตฺวา
จิตฺโต ฯ ภิตฺติขิลลติ ภิตฺติขิ อโกฏิตฺตขณฺเม. นาคทนฺเตติ
ตเถว หตฺถิทนฺตสทิสเส วงฺกทณฺฑเก วา ฯ สตฺตฺนฺติ ภิตฺติขิลล
ลลฺกํ ฯ วิสตฺตฺนฺติ นาคทนฺเต ลลฺกํ ฯ อาสตฺตฺนฺติ จีวรวิเส ลลฺกํ ฯ
ลลฺกนฺติ จีวรรัชฺชยา ลลฺกํ ฯ ลลฺกิตฺนฺติ ปิจฺปาเท ลลฺกํ ฯ
ปฺลิตฺพุทฺธนฺติ มลฺลจปาเท ลลฺกนฺติ เอวมาทีนา นเยน โยเชตฺพุทฺธิ ฯ
๑. ม. มนาปามนาปตฺตณฺญเณน นครํ สทฺกายนครนุตฺตอาทีสุ วีย
โรคาทีนํ นีพภาเวน กุลาวกภาเวน นิทฺธํ โรคทีนํ ปภงฺกคณฺนุตฺตอาทีสุ วีย ฯ
๒. สී. ปสทฺกียาติ ฯ ม. สมกฺกียาติ ฯ ๑. สී. อตฺตรากวเสน ฯ

ลคฺคณาธิวณฺนติ วิเสเสน อลฺลียนกถนํ ฯ ฉนฺโนติ
วุตฺตปฺปการเหิ กิเลเสหิ ฉาทิโต ฯ ปฺนปฺปนํ อฺปฺปตฺติวเสน
อฺปรุปริจฺฉนฺโนติ อฺจฺฉนฺโน ฯ อาวฺโตติ อาวริโต ฯ นิวฺโตติ
วาริโต ฯ โอสฺวฺโตติ อวตฺถริตฺวา ฉาทิโต ฯ ปิหิโตติ ภาชเนน
อฺกฺขลิมฺขํ วยิ ปลฺลิกฺคฺชฺโชติ ฯ ปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺป
ปฺป
วยิ ฉนฺโน ฯ อฺจฺฉนฺโน นทฺติ อวฺรรณเสตฺ วยิ ฯ อาวฺโต
ชนสฺสยจฺรณมกฺคาวรณํ วยิ ฯ

วินิพฺนฺโช มานวเสนาติ นานาวิเชน มานาติมานวเสน
วิวิเช (๑) อารมฺมณฺเ พทฺโช หุตฺวา ติฏฺฐติ ฯ ปฺรามภฺโจ ทิฏฺฐิจิวเสนาติ
ทฺวาสมฺภุจฺติฏฺฐินํ วเสน ปฺรามภฺโจ อามลิตฺวา คหิโต ฯ วิกฺเขป-
คโต อฺท
ปฺตฺโต อฺปคโต ฯ อนิฏฺฐจฺงคโต วิจิกฺกฉวเสนาติ รตนตฺตยาทีสุ
กงฺขาสงฺฆาตฺยา วิจิกฺกฉาย วเสน สนฺนิฏฺฐานํ อฺปฺปคโต ฯ
ถามคโต อนุสยวเสนาติ ทฺนฺนํอิหรณอฺปฺปหีนานุสยวเสน ธิรภาวป-
ปคโต อฺปคโต หุตฺวา ติฏฺฐติ ฯ

รูปฺป
กตฺวา ฯ วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานนฺติ (๒) ตสฺมี อารมฺมณฺเ รูปารมฺมณํ
วิญฺญาณํ ติฏฺฐนฺตํ ติฏฺฐติ ฯ รูปารมฺมณํ รูปปฺปคฺติฏฺฐนฺติ รูปเมว
๑. ม. นานาวิเช ฯ ๒. ม. ติฏฺฐมานํ ติฏฺฐตีติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺญกสฺสตุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 133

อารมฺมณฺ์ อาลมฺพิตฺวา รูปเมว ปตฺติญฺ์ กตฺวา ๑ นนฺทุปเสจฺจนฺนฺติ (๑)
สปฺปิตฺกตฺตโณหฺทเกน อาสิตฺตํ วิญฺญาณํ ๑ วุฑฺฒินฺนฺติ วุฑฺฒิกาวํ (๒) ๑
วิรูพฺหิณฺนฺติ ชวณฺวเสณ อุปริโต วิรูพฺหิกาวํ (๑) ๑ เวปฺลฺลนฺนฺติ
ตทารมฺมณฺวเสณ เวปฺลฺลํ ๑

อตุถิ ราโคตฺติอาทินิ โลกสฺเสว นามานิ ๑ โส หิ รลฺลชวณฺวเสณ
ราโค นนฺทนฺวเสณ นนฺทํ ตณฺหายนฺวเสณ ตณฺหาติ วุจฺจติ ๑
ปตฺติญฺิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูพฺहनฺนฺติ กมฺมํ ชวาเปตฺวา ปฏิสนฺธิ-
อากทฺตณฺสมตฺถตฺตาย ปตฺติญฺิตํ เจว วิรูพฺหลฺลจ ๑ ยตฺถาติ
เตญฺมกฺวญฺญ ญมฺมํ ๑ สพฺพตฺถ วา ปฺริมปฺเท เอตํ ญมฺมํ ๑
อตุถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุฑฺฒิติ อิทํ อิมสฺมี วิปากฺวญฺญ จิตฺตส
อายตี วญฺญเหตุเก สงฺขารे สนฺธาย วุตฺตํ ๑ ยตฺถ อตุถิ อายตี
ปฺนพฺกาวาณินิพฺพตฺติติ ยสฺมี จาเน อายตี ปฺนพฺกาวาณินิพฺพตฺติ
อตุถิ ๑

ตตฺถ ปฺริมสฺสตุตฺตํ รูปาทิอารมฺมณฺลคฺคณฺวเสณ (๔) วุตฺตํ
ทฺตฺติยํ สฺสตุตฺตํ ตทวารมฺมณฺอภินนฺทนฺวเสณ วุตฺตํ ตตฺติยํ วิญฺญาณปฺ-
ปตฺติญฺจานวเสณ วุตฺตํ จตฺตํ จตฺตํ จตฺตํ พฺริชอาหารวเสณ กุสลา-
กุสลวิญฺญาณปฺปตฺติญฺจานวเสณ จ วุตฺตนฺนฺติ วิญฺญาตพฺพํ ๑

เยญฺยเยนาติ ปาเยน ๑ มฺยฺहनฺนฺตฺติ โมหํ อาปชฺชนฺนฺติ ๑

๑. ม. นนฺทุปเสจฺจนฺนฺติ ๑ ๒. ม. วุฑฺฒิกาวํ ๑ ๓. ม. วิรูพฺหิกาวํ ๑

๔. ม. รูปาทิอารมฺมณฺลคฺคณฺวเสณ ๑ ๕. ม. ทฺตฺติยํ สฺสตุตฺตํ ๑

๖. ม. ตทวารมฺมณฺ์ อภินนฺทนฺวเสณ ๑

สมมุยหนฺตํ วิเสเสน มุยหนฺตํ ๑ สมฺปมุยหนฺตํ สพุพกาเรน
มุยหนฺตํ ๑ อถ วา รูปรามมณฺฑํ ปฏิจฺจ มุยหนฺตํ สทฺทการมมณฺฑํ
ปฏิจฺจ สมมุยหนฺตํ มุตารมมณฺฑํ ปฏิจฺจ สมฺปมุยหนฺตํ ๑ อวิชฺชาย
อนุชีกตาทิ อฏฺฐสฺสุ (๑) จานสฺสุ อณฺณณาย อวิชฺชาย อนุชีกตา ๑
คตาทิ วา ปาโจ อนฺธภาวํ อุกตตาทิ อตุโถ ๑ ปคาโพหติ
ปวิญฺโจะ ๑ โอคาโพหติ เหฏฺฐจาภาคํ ปวิญฺโจะ ๑ อชฺโฆคาโพหติ
อธิโอคาหิตฺวา อวตฺถริตฺวา วิเสเสน ปวิญฺโจะ ๑ นิมฺกุโคติ
อโธมฺขํ หุตฺวา ปวิญฺโจะ ๑ อถ วา ทสฺสนสฺสคฺเคน โอคาโพห
สวณสฺสคฺเคน อชฺโฆคาโพห ๑ วจนสฺสคฺเคน นิมฺกุโค
สปฺปริสสฺสคฺควิริทิตฺวา โอคาโพห ๑ สทฺธมฺมเสวณวิริทิตฺวา (๒)
วา อชฺโฆคาโพห ๑ ฐมฺมานุฐมฺมปฏิบัติวิริทิตฺวา
นิมฺกุโค ๑

วิเวกาทิ วิวิตฺติ วิวิจฺจนํ วา วิเวโม ๑ ตโยติ คณนปริจฺเจโท ๑
กายวิเวโกติ กายเนน วิวิตฺติ วินา อปสฺสกณฺณํ ๑ จิตฺตวิเวกาทีสุปี
เอเสว นโย ๑

อิธ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน ๑ สํสาเร ภยํ อิกฺขนโต ภิกฺขุ ๑
วิวิตฺตุนฺติ สุลฺลํ อปฺปสทฺทํ อปฺปนิกฺโขสนฺติ อตุโถ ๑
เอตเทว हि สนฺธาย วิภงฺเก วิวิตฺตุนฺติ สนฺติเก เจปี เสนาสนํ โหติ
ตณฺจ อนาภิณฺณํ กหฺภูเจहि ปพฺพชิตฺเทहि เตน ตํ [๓] วิวิตฺตุนฺติ วุตฺตํ ๑
๑. ม. อฏฺฐสฺสุ อณฺณณสฺสุ ๑ ๒. ม. สทฺธมฺมเสวณวิริทิตฺวา ๑
๓. ม. เอตฺถนฺตเร เตนาคิ ทิสฺสตี ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺฎกสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 135

เสติ เจว อาสติ จ เอตฺถาติ เสนาสนํ มณฺจปฺปิจาทีนเมตํ
อริวจันํ ๑ เตนาหฺ เสนาสนนฺตฺติ มณฺจปฺปเสนาสนํ ปิฏมฺปิ ๑ ภิสฺสิพฺปิโพ-
หนมฺปิ (๑) วิหารโรปิ ๑ อจฺจตฺตโยโคปิ ปาสาโทปิ (๒) หมฺมิมฺปิ คฺหาปิ
อฏฺฏโฏปิ มาโฝปิ เลณมฺปิ เวพฺพคฺคฺมฺโพปิ รุกฺขมฺมุลมฺปิ มณฺจทโปปิ
เสนาสนํ ยตฺถ วา ปน ภิกฺขุ ปฏฺฐิกฺกมฺนตฺติ สพฺพเมตํ เสนา-
สนนฺตฺติ ๑ อปฺปิจ วิหารโร อจฺจตฺตโยโค ปาสาโท หมฺมิมฺปิ คฺหาติ อิทํ
วิหารเสนาสนํ นาม ๑ มณฺจปฺปิจํ ภิสฺสิ พิฏมฺปิโพหนนฺตฺติ (๑) อิทํ
มณฺจปฺปิจเสนาสนํ นาม ๑ จิมฺมิลิกา จมฺมขณฺโฑติณฺสนฺถาโร
ปณฺณสนฺถาโรติ อิทํ สนฺถตฺตเสนาสนํ นาม ๑ ยตฺถ วา
ปน ภิกฺขุ ปฏฺฐิกฺกมฺนตฺติ อิทํ โอกาสเสนาสนํ นามาคิ เอวํ
จตฺตพฺพิชฺชํ เสนาสนํ โหติ ๑ ตํ สพฺพมฺปิ เสนาสนกฺกหเณน
คหิตเมว ๑ อิมสฺส (๔) ปน สกฺกนฺตสฺส จาตฺตทฺทิสฺส
ภิกฺขุโน อนฺจจฺจวิกํ (๕) เสนาสนํ ทสฺเสนฺโต อรณฺณํ รุกฺขมฺมุลนฺตฺติ
อาทิมหา ๑

ตตฺถ อรณฺณนฺตฺติ นิกฺขมิตฺวา พหิ อินฺทพฺพิลา สพฺพเมตํ
อรณฺณนฺตฺติ อิทํ ภิกฺขุณฺนํ วเสน อาคตํ ๑ อารณฺณกํ
นาม เสนาสนํ ปณฺจจฺจนฺตฺติกํ ปจฺจิมนฺตฺติ อิทํ ปน อิมสฺส ภิกฺขุโน
อนฺจจฺจวิกํ ๑ ตสฺส ลกฺขณํ วิสฺสุทฺธิมฺกฺเค รุตฺตจฺจกนิทฺเทเส วุตฺตํ ๑
๑. ม. ปิฏมฺปิ ภิสฺสิ พิฏมฺปิโพหนมฺปิ ๑ ๒. ม. ปาสาโทปิ อฏฺฏโฏปิ
มาโฝปิ เลณมฺปิ คฺหาปิ รุกฺขมฺมุลมฺปิ เวพฺพคฺคฺมฺโพปิ ๑ ยตฺถ วา ปน ๑
๓. ม. พิฏมฺปิโพหนนฺตฺติ ๑ ๔. ม. อิทํ ปนสฺส ๑ ๕. ม. อนฺจจฺจวิกํ ๑

รุกขมุลนติ ยัม กิณจิ สนตจฉายิ (๑) วิวิตติ รุกขมุลิ ฯ ปพพตนติ
เสถิ ฯ ตตถ หิ อุตทโกธณทิสฺสู อุตทกิกจิง กตฺวา สีตาย รุกขจฉายาย
นิสินฺนสฺส นานาทิสาสฺส ขายมานาสฺส สีเตน (๒) วาเตน พีชียมานสฺส (๓)
จิตติ เอกคฺคิ โหติ ฯ กนฺททรนติ กัม วุจฺจติ อุตทกัม เตน
ทาริตติ อุตทเกน ภินฺนํ ปพพตปเทถิ ฯ ตํ (๔) นิตมฺพนติปิ นิกฺกฺชนติปิ
วทนติ ฯ ตตถ หิ รชตปฏฺฐสทิสฺสา วาลิกา (๕) โหติ มตฺถเก
มณฺเฑิตานํ วิย วนคหนํ มณฺเฑิกฺขนฺชสทิสฺสู อุตทกัม สนฺทติ ฯ เอวรूपํ
กนฺทริ โอธฺรฺยห ปานียํ ปิวิตฺวา กตฺตานิ สีตฺยจิตฺวา (๖) วาลิกํ อุตฺสา-
เปตฺวา ปีสฺสูกฺลจิวริ ปรณฺยเปตฺวา นิสินฺนสฺส สมณฺชมฺมํ กโรโต
จิตติ เอกคฺคิ โหติ ฯ คิริคฺคฺนติ ทฺวินฺนํ ปพพตानํ อนฺตรํ
เอกสฺมี เอว วา อุมฺมํจฺสทิสฺสู มหาวิวริ ฯ สฺसानลภฺขณฺมฺ วิสฺสุทฺธิ-
มคฺเค วุตติ ฯ วนปฺตฺถนฺติ คามนฺติ อติกฺกมิตฺวา มนฺสฺसानํ
อนฺุปรจฺรจฺจานํ ยตฺถ น กสนฺติ น วปนฺติ ฯ เตเนวาท
วณปฺตฺถนฺติ ทฺุรานเมตฺติ เสนาสานํ อธิวจฺนฺติอาทิ ฯ อพฺุโก-
กาสนฺติ อจฺจนฺนํ ฯ อากงฺขมาโน ปเนตฺถ จิวรฺกฺฎิ กตฺวา
วสตี ฯ ปลาลปฺลฺชนฺติ ปลาลราสี ฯ มหาปลาลปฺลฺชโต หิ
ปลาลํ นิกฺกทฺุติตฺวา ปพฺุการเลณฺสทิสฺเส อาวาเส (๗) กโรนฺติ
คจฺจคฺคฺมพาทินมฺปิ อฺุปริ ปลาลํ ปกฺกฺชิปิตฺวา เหฏฺฐา นิสินฺนา
๑. ม. สนตจฉายิ ฯ ๒. สี. นานาทิสาหิ วายมานสฺสสีเตน ฯ
๓. ม. พีชียมานสฺส ฯ ๔. ม. ตํ นิตมฺพนติปิ นิตมฺพนติปิ วทนติ ฯ
๕. ม. วาลิกา ฯ ๖. สี. สีตํ กตฺวา ฯ ม. กตฺตานิ กตฺวา ฯ
๗. ม. อาลเย ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฏกสุตตนิเทศวณณนา หน้า 137

สมณธมมัม กโรนติ ฯ สพพเมตัม สนุชาย วุตตัม กาเยน จ วิวิตโต
วิหระตีติอาทิ ฯ เอโก จงกมัม อธิฏฐาติ ปวตฺตยตีติ วุตตัม โหติ ฯ
อิริยตีติ อิริยาปลัม วตฺตยติ ฯ วตฺตตีติ อิริยาปลวตฺตตีติ อุปฺปาเทติ ฯ
ปาเลตีติ อิริยาปลัม รกฺขติ ฯ ยเปตีติ ยปฺยติ ฯ ยาเปตีติ
ยาปฺยติ ฯ

ปจฺมชฺฌานันฺ สมာปนฺนสฺสาติ กุสลชฺฌานสมงฺกิสฺส ฯ
นิวรณฺเห จิตฺตํ วิวิตฺตฺนฺติ อุปฺจาเรณ นิวรณฺเห วิวิตฺตมฺปิ สมานัน
อนฺโตอุปฺปนายํ สฺกุญฺจ วิวิตฺตํ นาม โหตีติ ทสฺเสตฺถ ปจฺมชฺฌานัน
สมာปนฺนสฺส นิวรณฺเห จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหตีติ วุตตัม ฯ เอเสว นโย
วิตกฺกวจิอารปีติสุขทุกฺเขหิ ทฺตฺติยตฺตฺติยจตฺตฺตชฺฌานานินิ สมာปนฺน-
นानนฺติ ฯ

รูปสฺสญฺญาชาติ กุสลวิปากกิริยวเสน ปญฺจทสฺสนัน ฌานานัน (๑)
สฺสญฺญา ฯ ปญฺจิสฺสญฺญาชาติ จกฺขุรูปาทิสงฺฆญฺญฺเนน อุปฺปนฺนายน
กุสลากุสลวิปากวเสน (๒) ทฺวิปญฺจวิญฺญาณสงฺฆาตายน ปญฺจิสฺสญฺญา
จ ฯ นานตฺตสฺสญฺญาชาติ นานารมฺมณฺ ปวตฺตายน จตฺตฺตฺตาลีส-
กามาจรสฺสญฺญา จ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ สฺสญฺญํ โหติ ฯ

อากาसानญฺจายตฺนํ สมာปนฺนสฺสาติ เอตฺถ นาสฺส อนฺโตติ อนนฺตํ ฯ
อากาสํ อนนฺตํ อากาसानนฺตํ อากาसानนฺตเมว อากา-
सानญฺจํ ตํ จ (๑) อากาसानญฺจํ อธิฏฺฐานญฺเจเนน อายตฺนมฺสฺส
สสมฺปยุตฺตรมฺมสฺส ฌานสฺส เทวานัน เทวายนมิวาทิ

๑. ส. ม. รูปาวจรชฺฌานานัน ฯ ๒. ส. ม. กุสลากุสลวิปากกิริยวเสนานินิ
นตฺติ ฯ

อากาसानุบายตนัน กสิณุกุมาติมาการมมณชฌานสุเสถ
อริวงนํ ๑ ตํ อากาसानุบายตนัน สมาเป็นนุสสุ กุสลกิริยชฌานัน
สมาเป็นนุสสุ ๑ รูปสณฺณายาติ สณฺณาสีเสน รูปาวจรชฌานโต
เจว ตทารมมณโต จ ๑ รูปาวจรชฌานมฺปิ หิ รูปนฺติ วุจฺจติ
รูปี รูปานิ ปสฺสตีตฺติอาทีสุ (๑) ตสฺส อารมมณมฺปิ พหิทฺธารูปานิ
ปสฺสตี สฺวณฺณทพฺพณฺณานีตฺติอาทีสุปี ๑ ตสฺมา อิทฺ รูปे สณฺณา
รูปสณฺณายาติ เอวํ สณฺณาสีเสน รูปาวจรชฌานสุเสถ อริวงนํ ๑
รูปे สณฺณา อสฺสชาติ รูปสณฺณํ รูปมสฺส นามนฺติ วุคฺคํ โหติ ๑
เอวํ ปจฺจวีกสิณาทีเกทสฺส ตทารมมณสฺส เจตํ อริวงนนฺติ เวทิตพฺพํ ๑
เอตาย กุสลวิปากกิริยวเสน ปณฺจทสฺวิธาย ฌานสงฺฆาตาย
สณฺณาย ๑ (๒) เอตาย จ ปจฺจวีกสิณาทีวเสน อญฺจวิธาย อารมมณ-
สงฺฆาตาย รูปสณฺณาย ๑ ปฏฺิฆสณฺณายาติ จกฺขวาทีนํ วตฺถุนํ
รูปาทีนํ อารมมณานญจ ปฏฺิฆาณฺเณ สมุปฺปนฺนา สณฺณา
ปฏฺิฆสณฺณาย รูปสณฺณายทีนํ เอตํ อริวงนํ ๑ ยถาห ๑
ตคฺคกตมา ปฏฺิฆสณฺณาย รูปสณฺณาย สทฺทสณฺณาย คนฺธสณฺณาย
รสสณฺณาย โฝฏฺจพฺพสณฺณาย อีมา วุจฺจนฺติ ปฏฺิฆสณฺณายิตฺติ ๑
ตา กุสลวิปากา ปณฺจ อกุสลวิปากา ปณฺจชาติ เอตาย
ปฏฺิฆสณฺณาย ๑ นานตฺตสณฺณายาติ นานตฺเต โคจเร ปวตฺตตาย
สณฺณาย นานตฺตตาย วา สณฺณาย ๑ ยถาห ตคฺคกตมา
นานตฺตสณฺณาย อสมาเป็นนุสสุ มโนธาตฺตสมฺภคิตฺต วา มโน-
๑. ม. สฺวณฺณทพฺพณฺณานีตฺติอาทีสุปี ๑ ๒. ม. รูปสณฺณาย ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 139

วิญฺญาณธาตฺสสมฺภิสฺส วา สลฺยา สลฺยชานนา สลฺยชานิตตฺตํ
อิมํ วุจฺจนฺติ นานตฺตสลฺยาโยติ เอวํ วิภฺงเค วิภฺชิตฺวา
วฺตุตา ฯ ตา อธิ อธิปฺเปตา ฯ อสฺมาปฺนฺนสฺส มโนธาตฺมโน-
วิญฺญาณธาตฺสจฺจหิตา สลฺยา รฺูปสทฺททาทีเกเท นานตฺเต
นानาสภาเว โคจเร ปวตฺตนฺติ ฯ

ยสฺมา เจสา อภฺจ กามาวจรกฺุสลสลฺยา ทฺวาทส อกฺุสลสลฺยา
เอกาทส กามาวจรกฺุสลวิปากสลฺยา เทว อกฺุสลวิปากสลฺยา
เอกาทส กามาวจรกิริยสลฺยาติ เอวํ จตฺตจตฺตาลีสมฺปิ สลฺยา
นานตฺตา นานาสภาวา อลฺยณมณฺณํ อสทิสฺสา ตสฺมา นานตฺต-
สลฺยาติ วฺตุตา ตาย นานตฺตสลฺยาเย ฯ จิตฺตํ วิวิตฺตํ
โหตีติ อากาसानลฺยจายตฺนํ สฺมาปฺนฺนสฺส รฺูปสลฺยาปฏฺิฆสลฺยา
นานตฺตสลฺยาสงฺขาตาหิ สลฺยาหิ ฆานจิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ วินา
โหติ อปสกฺกนํ (๑) โหติ ฯ

วิญฺญาณลฺยจายตฺนนฺติ เอตเทว วิญฺญาณํ อธิญฺจानญฺเจน
อายตฺนมสฺสาติ วิญฺญาณลฺยจายตฺนํ อากาเส ปวตฺต-
วิญฺญาณารมฺมณสฺส ฆานสฺเสตฺตํ อธิวจฺนํ ฯ ตํ ฆานํ สฺมาปฺนฺนสฺส
วฺตุตฺตปฺปการาย อากาसानลฺยจายตฺนสลฺยาเย จิตฺตํ วิวิตฺตํ
โหติ ฯ อากิลฺยจลฺยจายตฺนนฺติ เอตฺถ ปน นาสฺส กิลฺยจนฺนติ
อากิลฺยจํ อนฺตมโส กงฺกมตฺตมฺปิ อสฺส อวสฺสิญฺจํ นตฺถิติ
วฺตุตฺตํ โหติ ฯ อากิลฺยจนฺสฺส ภาโว อากิลฺยจณฺณํ ฯ

๑. สี่. อปสกฺกิตํ ฯ

อากาसानญายตนวิญญาณาปคมสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ ตํ
อากิญจณฺ์ อธิฏฺฐานญฺเณน อายตนมสฺสาติ อากิญจณฺายตนํ
อากาเส ปวตฺตติวิญญาณาปคมารมฺมชฺฌมานสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ
ตํ อากิญจณฺายตนํ สฺมาปฺนฺนสฺส ตาย วิญญาณญฺายตน-
สฺสญฺาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ ฯ เนวสฺสณฺานาสฺสญฺายตนนฺติ เอตฺถ
ปฺน ยาย สฺสญฺายาภาวโธ ตํ เนวสฺสณฺานาสฺสญฺายตนนฺติ
วฺจฺจติ ยถาปฺปฏิปฺนฺนสฺส สฺมา สฺสญฺา โหติ ตํ ตาว ทสฺเสตฺตํ
วิภฺงฺเก เนวสฺสณฺีนาสฺสณฺีติ อฺุทฺธริตฺวา ตํเยว อากิญจณฺายตนํ
สนฺตโต มนฺสิ กโรติ สงฺขาราวเสสสฺมาปฺตตี ภาเวติ เตน วฺจฺจติ
เนวสฺสณฺีนาสฺสณฺีติ วฺตฺตํ ฯ ตตฺถ สนฺตโต มนฺสิ กโรตีติ
สนฺตาวตฺตํ สฺมาปฺตติ ยตฺร หิ นาม นตฺถิกาวมฺปิ อารมฺมณฺ์
มนฺสิกริตฺวา (๑) วสฺตีติ เอวํ สนฺตารมฺมณฺตาย นํ สนฺตาคี
มนฺสิ กโรติ ฯ ตํ เนวสฺสณฺานาสฺสญฺายตนํ อปฺเปตฺวา นิสินฺนสฺส
ตาย อากิญจณฺายตนสฺสญฺาย ฌานจิตฺตํ สฺสณฺ์ โหติ ฯ

โธตาปฺนฺนสฺสาติ โธตาปฺตติผลปฺปตฺตสฺส ฯ สกฺกาย-
ทิกฺขิยาติ วิสฺตฺิวตฺถุกาย สกฺกายทิกฺขิยา ฯ วิจิกฺกฺจฺญาติ
อฏฺฐสฺส จานฺเส กงฺขาย ฯ สีสฺลพฺพตฺปฺรามาสฺาติ สีสฺเลน สฺทฺธิ วเตน
สฺทฺธิติ ปฺรามสฺิตฺวา อฺุปฺปชฺชนกทิกฺขิ ฯ ทิกฺขฺจฺญานฺุสฺยาติ อปฺป-
หีนฺญฺเณน สนฺตानเ อฺุนฺสยกา ทิกฺขฺจฺญานฺุสฺยา ฯ ตถา วิจิกฺกฺจฺญา-
นฺุสฺยา ฯ ตเทกฺกฺเจหิ จาติ เตหิ สกฺกายทิกฺขิอาทึหิ เอกโต
๑. ม. กริตฺวา ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฏฺฐกสฺสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 141

จิตฺเหหิ จ ๑ อุปฺปตาเปนฺตฺติ วิพาเชนฺตฺติ จาติ กิเลสฺสา ๑ เตหิ
สทฺกฺกายทฺธิฏฺฐจฺยาทฺธิกิเลสฺเหหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ สฺสณฺณํ โหติ ๑
เอตฺถ ตเตทฺถกฺกุณฺตฺติ ทฺวิริํ เอกกฺกุญฺจํ ปฺหฺทานกฺกุญฺจํ สห-
เชทฺทกฺกุณฺตฺติ ๑ อปฺปายคฺคฺมณฺีเยหิ หิ กิเลสฺสา ยาว โสตาปตฺตฺติคฺคฺมคฺคฺเคน
น ปหฺีเยนฺตฺติ ตาว ทฺธิฏฺฐจฺวิจฺจิกฺคฺจฺญาหิ สห เอกกฺคฺสมฺี ปุคฺคฺลเ จิตฺตาติ
ปฺหฺทานกฺกุญฺจฺยา ๑ ทสฺส หิ กิเลสฺเสสฺส อธิ ทฺธิฏฺฐจฺวิจฺจิกฺคฺจฺญาเอว อากตา ๑
อนฺุสเยสฺส ทฺธิฏฺฐจฺยานุสยวิจฺจิกฺคฺจฺญานุสยฺยา อากตา ๑ เสสา ปน
อปฺปายคฺคฺมณฺีโย (๑) โลโก โทโส โมโห มาโน ถินํ อุทฺธจฺจํ อหฺริกริ
อโนตฺตปฺปนฺตฺติ อฏฺฐ กิเลสฺสา ทฺธิฏฺฐจฺวิจฺจิกฺคฺจฺญาหิ สห ปฺหฺทานกฺกุญฺจฺยา
หฺตฺวา ทฺวิหิ อนฺุสเยหิ สทฺธี โสตาปตฺตฺติคฺคฺมคฺคฺเคน ปหฺีเยนฺตฺติ ๑
รอกฺโทสโมหปฺปมฺุเขสฺส วา ทฺยิเยนฺตฺติ กิเลสฺสทฺสเสสฺส โสตาปตฺตฺติ-
คฺคฺเคน ทฺธิฏฺฐจฺยา ปหฺีเยมฺานาย ทฺธิฏฺฐจฺยา สห วิจฺจิกฺคฺจฺญา ปหฺีนา
ทฺธิฏฺฐจฺยานุสยวิจฺจิกฺคฺจฺญานุสยฺเหหิ สห อปฺปายคฺคฺมณฺีเย สทฺพทฺกิเลสฺสา
ปฺหฺทานกฺกุญฺจวเสน ปหฺีเยนฺตฺติ ๑ สหเชทฺทกฺกุญฺจฺยา ปน ทฺธิฏฺฐจฺยา สห
วิจฺจิกฺคฺจฺญาเย จ สห เอกกฺคฺสมฺี จิตฺเต จิตฺตา อวเสสทฺกิเลสฺสา
โสตาปตฺตฺติคฺคฺมคฺคฺเคน หิ [๒] ทฺวิสฺส ทฺธิฏฺฐจฺสมฺฺปยฺตฺตฺตอสงฺขาริกจิตฺเตสฺส
ปหฺีเยมฺานเสสฺส เตหิ สห ชาตา (๓) โลโก โทโส (๔) โมโห อุทฺธจฺจํ
อหฺริกริ อโนตฺตปฺปนฺตฺติ อิมเ กิเลสฺสา สหเชทฺทกฺกุญฺจวเสน ปหฺีเยนฺตฺติ ๑
๑. ม. อปฺปายคฺคฺมณฺีโย ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺฺตเร จตฺตาริ ทฺธิฏฺฐจฺสทฺคตฺวานิ
วิจฺจิกฺคฺจฺญาสทฺคตฺติจฺจาติ ปณฺจ จิตฺตฺตานิ ปหฺีเยนฺตฺติ ตตฺถาติ ทิสฺสติ ๑
๓. ม. สทฺชาโต ๑ เอวฺมฺปริปี ๑ ๔. ม. อยฺ ปาโจ นตฺติ ๑

ทฺวิสุ ทฺภูจิสฺมปฺยุตฺตสฺสงฺขาริกจิตฺเตสุ ปหฺยิมาเนสุ เตหิ สห
ชาโต โลโก โมโห ถีนํ อุทฺธจฺจํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปนฺติ อิม
กิลฺเลสา สหเชกฺกฺจวเสน ปหฺยิณฺติ วิจิกิจฺจาสหคตจิตฺเต
ปหฺยิมาเน เตน สหชาโต โมโห อุทฺธจฺจํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปนฺติ
อิม กิลฺเลสา สหเชกฺกฺจวเสน ปหฺยิณฺติ ฯ เตหิ ทฺวิเชกฺกฺเจหิ
กิลฺเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหตีติ มคฺคจิตฺตํ วิวิตฺตํ (๑) ผลจิตฺตํ วิวิตฺตํ
วิยฺยตฺตํ อปฺสกกํ (๒) สฺสยฺญํ โหตีติ อตฺโถ ฯ

สทฺทากามิสฺส อโฬาริกา กามราคสฺสยฺโยชฺนาติ อโฬาริกญฺจตา
กายทฺวารเ วีตฺติกมฺสฺส ปจฺจยภาเวน ฉฺฉนฺตญฺจตา เมฉฺฉนฺตรากลฺสงฺขาทา
สยฺโยชฺนา ฯ โส หิ กามภเว สยฺโยเชตีติ สยฺโยชฺนนฺติ
วฺจฺจติ ฯ ปฏฺิฉฺฉสยฺโยชฺนาติ พฺยาปาทสยฺโยชฺนา ฯ โส หิ
อามมฺมเณ ปฏฺิฉฺฉนฺตตีติ ปฏฺิฉฺฉนฺติ วฺจฺจติ ฯ เต เอว ฉฺฉนฺตญฺจเจน
สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ อนุสฺสยฺโยชฺนาติ อนุสฺสยฺโยชฺนาติ อนุสฺสยฺโยชฺนาติ (๓)
สฺสยฺโยชฺนาติ (๔) อตฺโถ ฯ (๕) กามรากลฺสงฺขาทา ปฏฺิฉฺฉสยฺโยชฺนา
อนุสฺสยฺโยชฺนา กามรากลฺสงฺขาทา ปฏฺิฉฺฉนฺตญฺจเจน
สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ อนุสฺสยฺโยชฺนาติ สฺสยฺโยชฺนาติ กามรากลฺสงฺขาทา
ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ ฉฺฉนฺตญฺจเจหิ ทฺวิเชกฺกฺเจหิ กิลฺเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ
สฺสยฺโยชฺนาติ โหตีติ กิลฺเลสารีนํ หตฺตฺตฺตํ อรฺหตีติ ลทฺธนามสฺส ฯ
รฺรูปราคะติ รฺรูปภเว ฉฺฉนฺตฺตฺตฺตํ อรฺรูปราคะติ อรฺรูปภเว ฉฺฉนฺตฺตฺตฺตํ
๑. ม. วิวิตฺตํ ฯ ๒. ส. ม. อปฺสกกํ ฯ ๓. ม. อโย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๔. ม. สฺสยฺโยชฺนาติ ฯ ๕. ม. อโย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺนุจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 143

มานาติ อรหตฺตมคฺควชฺฌกา (๑) มานา เอว ฯ ตถา อุทฺทจฺจ
อวิชฺชา จ มานานุสยาทโย อรหตฺตมคฺควชฺฌกา ฯ เอเตสุ
อุณฺณตฺติลภฺขโณ มาโน ฯ อวฺอุปสมตฺถกฺขณฺ์ อุทฺทจฺจํ ฯ อนฺธ-
ภาวตฺถกฺขณา อวิชฺชา ฯ รูปราการูปรากวเสน (๑) ปวตฺตา
ภวราคานุสยา ฯ ตเททฺถกฺกุเจหิ จาติ เตหิ เอกโต จิเตหิ จ
กิลเสหิ ฯ พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ ตี อชฺฌตฺตจิตฺตสนฺตानเ
อกุสลกฺขณฺฺเช อุปาทาย พหิทฺฐาติ สงฺขํ กเตหิ อชฺฌตฺตํ มุณฺจิจิตฺวา
พหิทฺฐา ปวตฺเตหิ สพฺพสงฺขารนิมิตฺเตหิ มคฺคจิตฺตํ วิวิจฺจิตฺตํ (๒)
วินา โหติ อปฺสกฺกติ ผลจิตฺตํ วิยฺยตฺตํ อปฺสกฺกํ (๓) โหติ ฯ

ตตฺถ กิลเสปฺปฏิปาณฺิยา มคฺคปฺปฏิปาณฺิยา จาติ ทฺวิธา
อนุสยานํ อภาโว เวทิตฺตฺตํ โห ฯ กิลเสปฺปฏิปาณฺิยา หิ กามราคานุ-
สยปฺปฏิฆานุสยานํ ตติยมคฺเคน อภาโว โหติ มานานุสยสฺส
จตฺตมคฺเคน ทิฏฺฐานุสยวิจิกิจฺฉานุสยานํ ปจฺจมมคฺเคน ฯ
ภวราคานุสยาวิชฺชานุสยานํ จตฺตมคฺเคนว ฯ มคฺคปฺปฏิปาณฺิยา
ปน ปจฺจมมคฺเคน ทิฏฺฐานุสยวิจิกิจฺฉานุสยานํ อภาโว โหติ ฯ
ตติยมคฺเคน กามราคานุสยปฺปฏิฆานุสยานํ จ (๔) ตฺนุภาโว ฯ
ตติยมคฺเคน สพฺพโส อภาโว จตฺตมคฺเคน มานานุสยภว-
ราคานุสยอวิชฺชานุสยานํ อภาโว โหติ ฯ

จิตฺตวิเวโกติ มหคฺคต โลกุตฺตรจิตฺตानํ กิลเสหิ สฺสณฺณภาโว

๑. ม. รูปรากอรูปรากวเสน ฯ ๒. ม. วิวิจฺจิตฺตํ ฯ ๓. ม. อปฺสกฺกิตฺตํ ฯ

๔. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

ตัจฉภาโวติ อตุโธ ฯ อุปธิวิเวโกติ กิเลสฤษนุทธอภิสงขารสงฆาทาน
อุปธินัน สุณณภาโว ฯ

อุปธี ตาว ทสเสตุ อุปธิ วุจจนฺติ กิเลสา จาติอาทิมายา ฯ
ราคาทยอ ยสฺส อุปปชฺชนฺติ ตํ อุปตทาเปนฺติ วิพาเรณฺติตี
กิเลสา จ อุปาทานโคจรรา รูปาทโย ปลงกฤษนุทธา อุปาทานสมภูตา
ปฺลฺลณฺาปฺลฺลนฺาเนนฺชาภิสงขารรา จ ฯ อมตฺนฺติ นตฺถิ เอตฺสฺส
มรณฺสงฆาตํ มตฺนฺติ อมตํ กิเลสวิสปปุกฺกชตฺตทา อคทฺนฺติปิ (๑)
อมตํ ฯ สํสารโยนิกตฺอูปตฺตติวิญญานญฺจิติสत्ตววาเสสฺส สํสิพฺพติ
วินตฺตีตี ตณฺหา วานฺนฺติ วุจฺจติ ตํ ตตฺถ นตฺถิตี นิพฺพานํ ฯ
วูปกญฺจกายานฺนฺติ (๒) กณฺสงกณฺิกาย อปกตฺสรีรานํ ฯ
เนกฺขมฺมาภิรตานนฺติ เนกฺขมฺเม (๓) กามาทีโต นิกฺขนฺเต ปจฺมชฺ
ฉานาทิเก อภิรตานํ ตนฺนินฺนानํ ฯ ปรมโวทานปฺตฺตทานนฺติ
อฺตฺตมปฺริสฺสทฺทภาวลฺลํ ปาปฺณิตฺวา จิตานํ ฯ อฺปกุกิเลสากาเวณ
ปฺริสฺสทฺทจิตฺตานํ กิเลเสหิ มุคฺตภาเวณ ปรมโวทานปฺตฺตทานํ ฯ
วิกฺขมฺภนปฺปหานเนน ปฺริสฺสทฺทจิตฺตานํ สมฺจฺเจทปฺปหานเนน
ปรมโวทานปฺตฺตทานนฺติ เอวเมเก วณฺณนฺติ ฯ นฺิรฺอุปฺธินฺนฺติ
วิกฺตฺอุปฺธินํ ฯ วิสฺขารคตานนฺติ สงฺขารารมฺมณํ ฉิตฺวา (๔)
วิกตฺสงฆารํ นิพฺพานํ อารมฺมณวเสน อฺปกตทานํ ฯ วิสฺขารคตํ
จิตฺตนฺติ เอตฺถापฺิ [๕] นิพฺพานเมว วิสฺขารนฺติ วุคฺตํ ฯ

วิทฺุเรตี วิวิเช (๖) ทูเร ฯ สฺวิวิทฺุเรตี สฺภูฏฺ วิวิทฺุเร ฯ น

๑. สี่. อมรสติ ฯ ๒. ม. วิเวกญฺจกายานนฺติ ฯ ๓. ม. เนกขมฺเม ฯ

๔. สี่. ม. จชิตฺวา ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร หิสฺสทฺโท ฯ ๖. ม. วิวิเช ฯ

*เล่มที่ 38 ภูจกถสูตตนิเทศวณณนา หน้า 145

สนฺตฺเถติ น สมีเป ๑ น สามนฺตาดิ น เอกปฺสเส ๑ อนา-
สนฺเนติ น อจฺจนฺตสมีเป ๑ วุปกฺกฺเจติ (๑) อติทฺเร วิคเตติ อตุโล ๑
ตาทิโสติ ตํสทิสฺโส ๑ ตสฺสณฺจิสฺโสติ เตน อากาเรน จิสฺโส ๑
ตปฺปกาโรติ เตน ปกาเรน จิสฺโส ๑ ตปฺปฏิกฺกาโลติ ตํโกฏฺจาสฺสโก ๑
อถ วา อตฺตภาวคฺุหาย ลคฺุคภาเวน ตาทิโส ๑ กิเลเสหิ
ณฺนภาเวน ตสฺสณฺจิสฺโส ๑ โมหนสฺมี ปคาพฺุคภาเวน ตปฺปกาโร ๑
ตีหิ วิเวเกหิ ทฺุรภาเวน ตปฺปฏิกฺกาโลติ เอวเมเก วณฺณยฺนฺติ ๑

ทฺุปฺปหายาติ สฺุเขน ปหาตพฺุพา น โหนฺติ ๑ ทฺุจฺจชาติ
สฺุเขน ชหิตฺุ น สกฺกา ๑ ทฺุปฺปฺริจฺจชาติ สพฺุพกาเรน ชหิตฺุ
น สกฺกา ๑ ทฺุณฺนิมฺมทฺุยาติ อมทฺุ (๒) นิมฺมทฺุ กาคฺุ น สกฺกา ๑
ทฺุพฺุพิเนเวจฺยาติ นีวตฺุเตตฺุ ทฺุกฺุขา ๑ อถวา ปกฺติวเสน (๓)
อฺุตฺุตฺุริตฺุวา อติกฺุณฺตฺุ น สกฺกา ๑ ทฺุปฺปตฺุราติ วิเสเสตฺุวา ตฺุริตฺุ
น สกฺกา ๑ ทฺุสฺุสมตฺุคฺุกมาติ ทฺุกฺุเขน อติกฺุกมิตพฺุพา ๑
ทฺุพฺุพิเนวตฺุตาติ นีวตฺุเตตฺุ ทฺุกฺุขา ๑ อถ วา ปกฺติวเสน
ทฺุปฺปฺริจฺจชา ๑ โฆรวิสฺ (๔) วิย ทฺุณฺนิมฺมทฺุยา นาคปาสฺ วิย ทฺุพฺุพิเนเวจฺยา
คิฺมุหสมเย มรฺุกนฺตารฺ วิย ทฺุคฺุตฺุรา ทฺุปฺปตฺุรา ๑ พฺุยคฺุมปฺริคฺุคฺุหิตา
อฏฺุวี วิย ทฺุสฺุสมตฺุคฺุกมา ๑ สมฺุทฺุทฺุวีจ วิย ทฺุพฺุพิเนวตฺุตาติ เอวเมเก
วณฺณยฺนฺติ ๑

เอวํ ปจฺมคาลาย ทฺุเร วิเวกา หิ ตถาวิชฺติ สาเชตฺุวา ปฺุน
ตถาวิชานํ สตฺุตฺุทานํ ฐมฺมตฺุ อวิกโรนฺโต อิจฺุฉานิทานาติ คากมาห ๑
๑. ม. วิเวกฺุเจติ ๑ ๒. ม. นิมฺมทฺุ อมทฺุ ๑ ๓. ส. วิกฺติวเสน ๑
๔. ม. โคนปตฺุาลํ วิย ๑

ตตฺถ อิจฺฉานิทานาติ ตณฺหาเหตุกาฯ ภวสาตพฺนฺชาติ
สุขเวทนาทิมฺหิ ภวสาเตน (๑) พฺนฺชาฯ เต ทุปฺปมฺมฺญาติ เต
ภวสาตวตฺตฺถุตา ฐมฺมาฯ เต วา ตตฺถ พฺนฺชา (๒) อิจฺฉานิทานา
สฺตฺตา ทุปฺปมฺมฺญาฯ น หิ อณฺณมฺกฺขาติ อณฺณ [๓] จ ปมฺมเจตฺตํ
น สกฺโกนฺติฯ การณฺวณฺํ วา เอตฺตํฯ เต สฺตฺตา ทุปฺปมฺมฺญาฯ
กสฺมา ยสฺมา อณฺณน มฺมเจตฺตพฺพา น โหณฺติฯ ยทิ สฺตฺตา
มฺมเจตฺตํ สกนฺ ทาเมน มฺมเจตฺตยฺนฺติ อยมสฺส อตฺถิฯ ปจฺฉา
ปฺเร วาปี อเปกฺขมานาติ อนาคเต อตีเต วา กามे อเปกฺขมานาฯ
อิมว กามे ปฺริเมว ชปฺปนฺติ อิมว วา ปจฺจชปฺปนฺเน กามे ปฺริเม
วา ทฺวิเชปี อตีตानาคเต พฺลวตฺตณฺหาย ปตฺถยฺมานาฯ อิมสฺสจ
ทฺวินฺนํ ปทานํ เต ทุปฺปมฺมฺญา น หิ อณฺณมฺกฺขาติ อิมินาว สห
สมฺพฺนฺโช เวทิตฺตพฺโพฯ

อิตรถา อเปกฺขมานาปี ชปฺปํ กิ กโรนฺติ กิ วา กตฺตาติ น
ปฺลฺลยฺเยยฺยํฯ ภวสาตพฺนฺชาติ ภเว สํตํ ภวสาตํ เตน
ภวสาเตน สุขสฺสาเทน พฺนฺชา หุตฺวา จิตฺตาฯ ตํ ภาเชตฺวา
ทสฺเสตฺตํ เอกํ ภวสาตํ สุขเวทนาติอาทิมฺหาฯ
โยพฺพนสฺส ภาวो โยพฺพณฺณํฯ โรคฺสฺส อภาวो อโรคฺยํ (๔)ฯ
ชีวิตฺนทฺริยสฺส ปวตฺตภาวो ชีวิตํฯ ลาภฺติ จตฺนฺนํ ปจฺจยฺยานํ
ลาภํฯ ยโสติ ปฺริวาโรฯ ปสฺสํสํติ กิตฺติฯ สุขนฺติ
๑. สี. ภวสาเตฯ ๒. ม. พฺนฺชาฯ เอวมฺปฺริปีฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
จสทฺโท ทิสฺสติฯ ๔. ม. อโรคฺภาวोฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 147

กายิกเจตสิกํ สุขํ ฯ มนํปิกา ฐปาติ มนฺวทฺตฺตนา ฐปา ฯ
เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ จกฺขุสมฺปทาติ จกฺขุสฺส สมฺปทา ฯ
มยฺหํ จกฺขุสมฺปนฺนํ มณฺวิมานเณ อุกฺขมาภูตฺตีสึหฺปญฺชฺรํ วยิ ขายตฺติ
อุปฺปนฺนํ สุขสฺสาทํ สนฺชาย จกฺขุสมฺปทาติ วุตฺตํ ฯ
โสตสมฺปทาทีสุปี เอเสว นโย ฯ สุขาย เวทนาย (สฺตฺตา)
พฺนฺชา (๑) ฯเป ฯ วิพฺนฺชาติ มูลปทํ ฯ วินิพฺนฺชาติ (๒) วิวิธากาเรน
พฺนฺชา ฯ อาพฺนฺชาติ วิเสเสน อาทิโต พฺนฺชา ฯ ลกฺกชาติ
อารมฺมณฺเณ สทฺธิ อปฺปีตา ฯ ลกฺกิตาติ นาคทฺนฺเต
ผาณฺิตวารโก (๓) วยิ ลกฺกิตา ฯ ยเมตฺถ [๔] จ อวุตฺตํ ตํ สฺตฺโต
วิสตฺโตติอาทิมฺหิ วุตฺตฺนเณน กเหตุพฺพิ ฯ

น หิ อญฺญโมกฺขาติ น ปเรหิ โมกฺขา ฯ เต वा
ภวสฺตวตฺถุ พุปฺปมฺญฺจาติ ภเว สุขสฺสาทวตฺถุญฺจตา ชมฺมา
มฺญฺจิจฺจํ [๕] ทฺกฺขา ฯ สฺตฺตา वा เอตฺโต ทฺมโมจยาติ
สฺตฺตา เอว वा เอตฺตฺมา ภวสฺตวตฺถุโต โมเจตฺถํ ทฺกฺขา ฯ

ทฺรฺทฺธาติ [๖] อฺทฺทฺริตฺถํ ทฺกฺขา ฯ ทฺสฺสมฺทฺธาติ สมนฺตฺโต
ฉินฺนตฺถฺเน นรกาวาญฺ (๗) ปตฺติโต วยิ อฺทฺทฺ กตฺวา อฺทฺทฺริตฺถํ ทฺกฺขา ฯ
ทฺพฺพฺญาปนาติ (๘) อฺญาปเตตฺถํ ทฺกฺขา ฯ ทฺสฺสมฺญาปนาติ
๑. ม. สฺตฺตพฺนฺชา ฯ เป ฯ วิพฺนฺชาติ มูลปทํ ฯ ๒. สฺ. ม. วิพฺนฺชาติ ฯ
๓. สฺ. ชาติวารโก ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ
๕. ม. เอตฺถนฺตเร เตติ ทิสฺสตี ฯ ๖. สฺ. เอตฺถนฺตเร สฺตวตฺถุโตติ
ทิสฺสตี ฯ ม. ทฺทฺธาติ ฯ ๗. สฺ. ม. นรกาวาเต ฯ ๘. ม. ทฺพฺพฺญาปยาติ ฯ

สุขุมอตุตทาวํ ปจฺวิยํ ปติญฺจาปนํ วิย อุตฺสาเปตฺตํ อติวิยํ ทุกฺขา ฯ
เต อตุตฺตนา ปฺลিপฺปฺลিপฺนฺนาติ คมฺภีรทฺทเม ยาว สีสฺโต นิมุคฺคา ฯ
น สกฺโกนฺติ ฯ ปรี ปฺลিপฺปฺลিপฺนํ อุทฺทริตฺตุนฺติ อปรี ตเถว
นิมุคฺคํ หตฺเถ วา สีสฺเส วา คเหตุวา อุทฺทริตฺตวา ถเล ปติญฺจาเปตฺตํ
น สกฺโกนฺติ ฯ

โส วัต จุนฺทาติ โสติ วัตตพฺพาการปฺกฺคฺลนิตฺเทโส ฯ
ตสฺส โยติ อิมํ อุทฺทเทสวณฺํ อหริตฺตวา โย อตุตฺตนา ปฺลিপฺปฺลিপฺนฺโน
จ โส วัต จุนฺท ปรี ปฺลিপฺปฺลিপฺนํ อุทฺทริตฺตฺตฺติติ ฯ เอวํ เสสฺสพฺเทสุ
สมฺพฺนฺโห เวทิตฺตพฺโห ฯ ปฺลিপฺปฺลিপฺนฺโนติ คมฺภีรทฺทเม นิมุคฺโค
วฺจฺจติ ฯ ยถา จุนฺท โกจิ ปรีโส ยาว สีสฺโต (๔) คมฺภีรทฺทเม
นิมุคฺโค ปรมฺปิ ตเถว นิมุคฺคํ หตฺเถ วา สีสฺเส วา คเหตุวา
อุทฺทริตฺตฺตฺติติ เนตฺตํ จานํ วิชฺชตฺติติ ฯ น หิ ตํ การณฺมตฺถิ เยน โส
ตํ อุทฺทริตฺตวา ถเล ปติญฺจาเปยฺยาติ ฯ

อทฺนฺโต อวิณีโต อปรีนิพฺพุตฺติติ เอตฺถ ปน อนิพฺพิเสวณฺตาย
อทฺนฺโต อสิกฺขิตวินยตฺตาย อวิณีโต อนิพฺพุตฺกิลเสตฺตาย อปรีนิพฺพุตฺติติ
เวทิตฺตพฺโห ฯ โส ตาทิโส ปรี ทเมสฺสติ นิพฺพิเสวณฺํ กริสฺสติ
วิเนสฺสติ ติสฺโส สิग्ขา สิग्ขาเปสฺสติ ฯ ปรีนิพฺพฺวาเปสฺสติ ตสฺส
กิลเส นิพฺพฺวาเปสฺสติ ฯ นตฺถลฺลโย โกจฺติติ อลฺลโย โกจิ ปฺกฺคฺโล
โมเจตฺตํ สมตฺตฺโต นตฺถิ ฯ สเกน ถาเมนาติ อตุตฺตโน ถาณถาเมน ฯ
๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. สී. นาสิกฺคฺคา ฯ ตํ สุนทฺริ ฯ ตถาหิ
ตาวนิมุคฺโค ปฺกฺคฺโล ปฺกฺคฺโล ชีวิตํ สกฺโกติ ยาว สีสฺโต ปน ถลํ ชีวิตฺตฺติติ ฯ

พลเนาติ ฅาณพลเนา ๑ วีริเยเนาติ ฅาณสมฺปยุตฺตเจตสิก-
วีริเยน ๑ ปุริสปรกฺกเมเนาติ ปรี ปรี ฅานํ อกฺกมเนน มหนฺต-
วีริเยน ๑

เนาหิ สหิสฺสามิตฺติ (๑) อหิ น สหิสฺสามิน สกฺโกมิ น
วายมิสฺสามิตฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ ปโมฅนายาติ ปโมเจตฺถํ ๑ กถฺกถินฺนติ
สกงฺขํ ๑ ฅิตกาทิ อาลปณํ ๑ ตเรสีติ ตเรยฺยาสิ ๑
อตุตฺตนา (๒) กตฺ ปาปี อตุตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ
อตุตฺตนา อกตฺ ปาปี อตุตฺตนา วิสฺซุฆตฺติ
สุทฺธิ (๓) อสุทฺธิ ปจฺจตุตฺติ นาณฺโณ อณฺณํ วิโสธเยติ

เอตฺถายมตฺถโถ เยน อตุตฺตนา อกฺสลกมฺมํ กตฺ
โหติ โส ฅตฺตสุ อปาเยสุ ทฺกขํ อณฺภวานฺโถ อตุตฺตนา
สงฺกิลิสฺสติ ๑ เยน ปน อตุตฺตนา อกตฺ ปาปี โส สุกฺคิณฺเจว
อคฺคิณฺจ กจฺจนฺโถ อตุตฺตนา วิสฺซุฆตฺติ ๑ กุสฺลกมฺมสงฺฆาตา
สุทฺธิ อกฺสลกมฺมสงฺฆาตา จ อสุทฺธิ ปจฺจตุตฺติ การกสฺตฺตานํ
อตุตฺตนิเยว วิปจฺจติ ๑ อณฺโณ ปุคฺคโล อณฺณํ ปุคฺคลํ น วิโสธเย
เนว วิโสธเยติ ๑ เนว กิเลเสตฺตีติ น วิโสธเยตฺตีติ วุตฺตํ
โหติ ๑

ติฏฺฐเตว นิพฺพานนฺติ อมตฺมหานิพฺพานํ ติฏฺฐติเยว ๑
นิพฺพานคามิมฺคฺโคติ ปุพฺพภาควิปฺสฺสนาโถ ปฏฺฐาย อริยมฺคฺโค ๑
ติฏฺฐามหิ สมหาเปตาติ อหิ ฅนฺหาเปตา ปติฏฺฐาเปตา ปติฏฺฐามิ (๔) ๑
๑. สฺยา. สหิสฺสามิตฺติ ๑ ๒. ม. อตุตฺตนา หิ ๓. ม. สุทฺธิ ๑
๔. ม. ติฏฺฐามิ ๑

เอวํ โอวทียมานา เอวํ อนุสาสียมานาติ มยา เอวํ โอวทียมานา
เอวํ อนุสาสียมานา ฯ เอตถ อุปฺปนฺเน วตฺตฺสุมิ วทฺนฺโต
โอวทติ นาม อนุปปนฺเน วตฺตฺสุมิ อนุสาสนฺโต อยโสปี เต
ภวิสฺสตีติอาทิวเสน อนาคตํ ทสฺเสนฺโต อนุสาสติ นาม ฯ
สมฺมุขา วทฺนฺโตปี โอวทติ นาม ปรมฺมุขา พุตฺติ(๑) สาสนํ वा
เปเสนฺโต อนุสาสติ นาม ฯ สกึ วทฺนฺโตปี โอวทติ นาม ฯ
ปฺนปฺปฺนํ วทฺนฺโต อนุสาสติ นาม ฯ โอวทฺนฺโตเอว वा อนุสาสติ
นาม ฯ อปฺเปกฺกเจติ อปี เอกฺกเจ เอกฺกติ อตฺโถ ฯ
อจฺจนฺตนิฏฺฐํ นิพฺพานํ อาราเชนฺตีติ ขยวยสงฺขาตํ อนฺตํ
อตีตฺนฺติ อจฺจนฺตํ อจฺจนฺตณฺจ ตํ สพฺพสงฺขารานํ
อปฺปวตฺตฺติฏฺฐานตฺตา นิฏฺฐณฺจาติ อจฺจนฺตนิฏฺฐํ เอกนฺต-
นิฏฺฐนฺติ(๒) อตฺโถ ฯ ตํ อจฺจนฺตนิฏฺฐํ นิพฺพานํ อาราเชนฺติ
สมฺปาเทนฺติ ฯ นาราเชนฺตีติ น สมฺปาเทนฺติ ฯ น
ปฺปฏิตฺถนฺตีติ อตฺโถ ฯ เอตถ กฺยาหฺนฺติ เอเตสฺส กึ อหํ
กึ กโรมิติ อตฺโถ ฯ มกฺคกฺขาเยติ ปฺปฏิปทามกฺคกฺขาเย ฯ
อาจิกฺขตีติ กเถติ ฯ อตฺตนา ปฺปฏิปชฺชมานา มุญฺเจยฺยุนฺติ
ปฺปฏิปชฺชนฺตา สยฺ (๓) มุญฺเจยฺยुํ ฯ
อตีตํ อุปาทายาติ อตีตํ ปฺปฏิจฺจ ฯ กถํ ปฺปุเร (๔) อเปกฺขํ
กโรตีติ เกน ปกาเรน อิกฺขํ โอโลกนํ กโรตี ฯ เอวฺรูโป อโหสิณฺติ
๑. ม. พุตฺตฺสสนํ ฯ ๒. ม. เอกนฺตนิฏฺฐํ สตีตนิฏฺฐนฺติ ฯ ๓. ม. มยฺ ฯ
๔. สී. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 151

ทีฆรสธณฺณกฺคตฺตาทิวเสณ เอิวฺชาติโก เอิวฺรูปโป อภวี ฯ ตตฺถ
นฺนที สมฺนฺนาเนตฺติ (๑) ตสฺมี รูปารมฺมเณ ตณฺหํ สมฺมา อานยติ
อุปนฺเต ฯ เวทนาทีสุปี เอเสว นโย ฯ อิติ เม จกฺขุติ อาทโย
วตฺตุอารมฺมณฺวเสณ ตณฺหุปรตฺตี ทสฺเสนฺโต อาห ฯ อิติ
รฺูปาติ (๒) เอิวฺรฺูปา อิติ ฯ ตตฺถ ฉนฺนฺทรากปฺปฏิพทฺษนฺติ เตสุ
จกฺขุรฺูปฺเปสุ ทพฺพลสงฺขาโต ฉนฺนฺโต จ พลวสงฺขาโต ราโค จ เตน
ฉนฺนฺทรากน ปฺปฏิพทฺษ อลฺลีนํ ฯ วิญฺญาณฺนฺติ ชวณฺจิตฺตํ ฯ
ฉนฺนฺทรากปฺปฏิพทฺษตฺตา วิญฺญาณฺสฺสาติ ตสฺส ชวณฺจิตฺตสฺส (๓)
ฉนฺนฺทรากน พทฺษภาวา ฯ ตทฺทินนฺตฺติ ตํ อารมฺมณฺ
ตณฺหาวเสณ อภินฺนฺตฺติ ฯ ตณฺหาวเสเนว ตํ อภินฺนฺนฺโต ฯ (๔)
ยานิสฺส ตานีติ ยานิ อสฺส ตานี ฯ ปุพฺเพติ อตีเต ฯ สทฺธินฺติ
เอโกโต ฯ หสฺติลปิตกิปิตานีติ ทนฺตวิทฺสาทิสฺทานี [๕] วจฺเภา
กตฺวา ลปิตานี จ กายจิทฺทาทิกิปิตานี จ ฯ ตทฺสฺสาเทตฺติ ตํ
อสฺสาทยติ อสฺสาทํ วินฺนฺตฺติ สาทียติ ฯ ตํ นิกามเตตฺติ ตํ นิกามยติ
ปจฺจาสิสฺติ ฯ วิตฺตี อาปชฺชตฺติ ตฺถุจฺสี ปาปุณาติ ฯ

สฺยนฺติ ภเวยฺย ฯ อปฺปฏิทฺทฺษสฺส ปฺปฏิลาภายาติ อปฺปรตฺตสฺส
ปาปุณฺนตฺถาย ฯ จิตฺตํ ปณฺิทฺตฺติ จิตฺตํ จเปติ ฯ เจตฺโต
ปณฺิธานปจฺจยาติ จิตฺตสฺส จปนการณา ฯ สฺสีเลน วาติ
๑. สฺยา. สมฺนฺวากเมติ ฯ ๒. ม. รฺูปาตฺติ ฯ ๓. ม. ชวณฺวิญฺญาณฺสฺส ฯ
๔. ม. ตณฺหาวเสเนว ตํ อภินฺนฺนฺโตติ นตฺถิ ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร
จสทฺโท อตฺถิ ฯ

ปญจสีลาทิสีเสน วา ฯ วตุเตน วาติ ชุตุงคสมาทานน วา ฯ
ตเปน วาติ วีริยสมาทานน วา ฯ พุหุมจรีเยน วาติ เมถุน-
วีริตยา วา ฯ เทโว วาติ มหานุภาโว เทวราชา วา ฯ เทวณุตโร
วาติ เตส อณุตโร วา ฯ ชปฺปนฺตาทิ कुณวเสน กเถนฺตา ฯ
ปชฺปนฺตาทิ ปกาเรน กเถนฺตา ฯ อภิชปฺปนฺตาทิ วิเสเสน
กเถนฺตา อุปสकुวเสน วา วทฺธิตฺติ ฯ

เอวํ ปจฺมคากาย ทูเร วิเวกา [๑] หิ ตถาวิชฺติ สาเชตฺวา
ทฺุติยคากาย จ ตถาวิชานํ ฐมฺมตฺติ (๒) อาวิกตฺวา อิทานิ เตสํ
ปาปกมฺมกรณํ (๓) อาวิกโรนฺโต กามสฺสุ กิฑฺธาติ คากมาห ฯ

ตสฺสสตฺโต เต สตฺตา กามสฺสุ ปรีโภคตฺนฺหาय กิฑฺธา
ปรีเยสนาติมฺนุยุตตฺตฺตา ปสฺตา สมฺโมหมาปฺนฺตฺตา ปมุพฺพา
อวคฺมนตฺาย มจฺจฺริยตฺาย พุฑฺธาทินํ วจฺนํ อนาทียนตฺาย (๔) จ อวทานิยา
กายวิสมาทิมฺหิ วิสเม นิวิญฺจา อนฺตกาเล มรณฺทกฺขุปฺนิตา กิสุ
ภวิสฺสาม อิตฺ จุตาเสติ ปรีเทวยนฺตฺิตฺติ ฯ

กิฑฺธาติ กามราเคน กิฑฺธา ฯ คชิตฺตาติ สงฺกปฺปฺราเคน
ปจฺจาสิสมานา หุตฺวา คชิตฺตา ฯ มจฺจฺนิตฺตาติ กามตฺนฺหาय
มจฺจฺนปเรตฺตา ฯ อชฺโฆปฺนฺนาติ กามนฺนฺทียา อธิโอปฺนฺนา (๕)
อชฺโฆตฺตฺถฺตา ฯ ลคฺคฺคาติ กามสฺสินฺเหเนน อลฺลสินฺนา ฯ ลคฺคฺคิตฺตาติ
กามปรีพาเหเนน เอกิฏฺฐตา ฯ ปฺลิตฺพุฑฺธาติ กามสฺสญฺญา

๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร หิสฺสทฺโท ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. ชปฺปตฺติ ฯ

๓. สี. ปาปการณํ ฯ ม. ปาปกํ มรณํ ฯ ๔. ม. อนาทียตฺาย ฯ

๕. ม. อธิโอสฺนฺนา ฯ

*เล่มที่ 38 กุญชรกฐกถานิทเทศวณณนา หน้า 153

อวภูฏิตาฯ อถ วา ทิฏฐิตสฺสเน (๑) กิฑฐาฯ อภินุทสฺสเน
คธิตาฯ สํสคฺคกิริยสฺมี มุจฺฉิตาฯ วิสฺสาสกิริยสฺมี อชฺโฆปนฺนา
สิเนหวลลชฺชสฺมี ลคฺคาฯ ทวยนทวยสมาปตฺติมฺหิ ลคฺคิตา
อปรารฺปี อมฺลจฺมานา หุตฺวา ว ปติพฺพุธาติ เอวเมเก
วณฺณยนฺติ ฯ

เอสนฺตฺติติ ปจฺจาสิสฺสนฺติ ฯ กเวสนฺตฺติติ มคฺคยนฺติ ฯ
ปริเยสนฺตฺติติ สพฺพกาเรน อิจฺฉนฺติ ปตฺถนฺติ ฯ อถวา
ทิฏฺฐารมฺมณฺเ สุภาสุภํ อตฺถิ นตฺถิติ เอสนฺติ ฯ สุภาสุภารมฺมณฺเ
ปจฺจกฺขํ กตฺวา วลลชฺชนตฺถาย ปิยํ กโรนฺตา กเวสนฺติ ฯ
จิตฺตวเสน เอสนฺติ ฯ สํโยควเสน (๒) กเวสนฺติ ฯ กรณวเสน
ปริเยสนฺติ ฯ เต ทฺวิเช กามे ปฏิจฺจ โอตฺริตฺวา จรฺนฺตฺติติ ตจฺจจริตา ฯ
เตว (๓) กามे พหุลํ เขภฺยุยเณ วทฺฒนฺติ ปวตฺตยนฺตฺติติ ตพฺพหฺลตา ฯ
เตว กามे ครุฑกฺตฺวา ทหนฺตฺติติ (๔) ตคฺครุฑา ฯ เตสุ กามेषु นินฺนา
นมิตา หุตฺวา วสนฺตฺติติ ตนฺนินฺนา ฯ เตสุ กามेषุ กตฺติมา (๕)
หุตฺวา วสนฺตฺติติ ตปฺโปณา ฯ เตสุ กามेषุ อวลมฺพิตา หุตฺวา
เตสุยเณ นมิตา วสนฺตฺติติ ตปฺปพฺพการา ฯ เตสุ กามेषุ อวตฺถจริตา
มฺจฺฉาปเรตปฺปสฺงกา หุตฺวา จรฺนฺตฺติติ (๖) ตทธิมฺตฺตา ฯ เตว
กามे อธิปตี เขภฺจํ กตฺวา จรฺนฺตฺติติ (๗) ตทาทิปเตยฺยา ฯ อถวา
อารมฺมณฺสฺส อิกฺฐภาเวน ตจฺจจริตา ฯ อารมฺมณฺสฺส กนฺตภาเวน
๑. ม. ทิฏฐิตสฺสเน ฯ ๒. ม. ปโยควเสน ฯ ๓. ม. เต จ ฯ
๔. ม. รหนฺตฺติติ ฯ ๕. ม. กตฺติมา ฯ สนฺนินฺนา ฯ ๖. ม. วทฺฒนฺตฺติติ ฯ
๗. ม. วทฺฒนฺตฺติติ ฯ วสนฺตฺติติ ฯ

ตพพหุลาฯ อารมมณสฺส มนาปภาเวน ตคฺครุกาฯ อารมมณสฺส
ปิยภาเวน ตนนินฺนาฯ อารมมณสฺส กามุปสฺสยหิตภาเวน
ตปฺโปณาฯ อารมมณสฺส รชนียภาเวน ตปฺปพุฏารรา
อารมมณสฺส มุจฺจนียภาเวน ตทริมฺมุตฺตาฯ อารมมณสฺส
พนฺธนียภาเวน ตทาทิปเตยฺยชาติ เอวเมเก วณฺณยฺนฺติ ฯ
รูปฺเป ปรีเยสนฺตฺติอาทิสฺส ปรีเยสนฺตฺติ อลทฺทสฺส ลากาย
เอสฺนวเสฺน ฯ ปฏฺฐิตฺถนฺตฺติ หตฺถกตวเสฺน ฯ ปรีกฺขณฺตฺติ
วณฺณชนวเสฺน วุตฺตฺนฺติ ฌาตพฺพิ ฯ กลหํ วิวาทํ
กโรตฺติ กลหการโม ฯ ตสฺมี นียุตฺโตติ กลหปฺปสฺสฺโต ฯ
กมฺมการกาทิสฺสปี เอสฺว นโย ฯ โคจเร จรฺนฺโตติ
เวสฺยาทิกฺจเร (๑) สติปฏฺฐานาทิกฺจเร วา จรฺมาโน ฯ
เตสฺ นียุตฺโต โคจรปฺปสฺสฺโต ฯ อารมฺมณฺปนฺชฺฆานวเสฺน
ฌานํ อสฺส อตฺถิตฺติ ฌายี ฯ ตสฺมี นียุตฺโต
ฌานปฺปสฺสฺโต ฯ

อวคจฺจนฺตฺติ (๒) อปาขิ คจฺจนฺติ ฯ มจฺจรีโนติ สกสมฺปตฺติ-
นิกฺขิโน (๓) ฯ วจฺจนฺติ กถํ ฯ พุยฺปนฺติ วากฺยปถํ ฯ
เทสนนฺติ วิสฺสชฺชโนวาทํ ฯ อนฺตฺติจฺจนฺติ อนฺตฺตฺตฺติ ฯ น
อาทฺยนฺตฺติ น คณฺหนฺติ น ครุกโรนฺติ ฯ น อลฺลียนฺตฺติปิ
ปาโจ (๔) โสเยว อตฺถโต ฯ

๑. ม. เวสฺยาทิกฺจเร ฯ ๒. ม. อวคจฺจนฺตฺติ ฯ ๓. ส. สกสมฺปตฺติ
นิกฺขิโน ฯ ๔. ม. น ปฏฺฐิตฺถนฺตฺติ วา ปาโจ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 155

วตฺถุโต (๑) มจฺจริยทสฺสนตฺถํ ปญฺจ มจฺจริยานิ อวาส-
มจฺจริยนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อวาสเ มจฺจริยํ อวาสมจฺจริยํ ฯ
เสสฺส
ปรีเวณฺมฺปิ เอโกวรโกปิ รตฺติภูจฺจนาทีนึปิ ฯ ยตฺถ (๒) สฺขํ
วสนฺติ ปจฺจเย ลภฺนฺติ เอโส (๓) อวาสโตติ เวทิตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ภิกฺขุ วตฺตสฺส
อากโตปิ จิปปํ กจฺจตฺตฺติ จินฺเตติ อิทํ อวาสมจฺจริยํ นาม ฯ
ภณฺฑนการกาทีนํ ปน ตตฺถ วาสํ อนิจฺจโต อวาสมจฺจริยํ (๔) น
โหติ ฯ กุลนฺติ อฺปฺภจฺจกฺกมฺปิ ฌาติกฺกมฺปิ ฯ ตตฺถ อณฺณสฺส
อฺปฺสํกมฺนํ อนิจฺจโต กุลมจฺจริยํ โหติ ฯ ปาปฺปฺกคฺคสฺส ปน
อฺปฺสํกมฺนํ อนิจฺจโตปิ มจฺจริยํ นาม น โหติ ฯ โส หิ เตสํ
ปสาทเกทาย ปฏฺิพฺชชฺติ ฯ ปสาทํ รกฺขิจฺจํ สมตฺถสฺสฺสฺสฺสฺส
ภิกฺขุโน ตตฺถ อฺปฺสํกมฺนํ อนิจฺจโต มจฺจริยํ นาม โหติ ฯ ลาภฺติ
จตฺต
จินฺเตนฺตฺตฺสฺส ลาภมจฺจริยํ โหติ ฯ โย ปน สทฺธาเทยฺยํ วิณีปาเตติ
อปริโกทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อณฺณสฺส น เทติ ตํ ทิสฺวา สเจ อิมํ เอส น ลภฺยฺย อณฺโณ สีสฺวา
ลภฺยฺย ปรีโกคํ กจฺจเยยฺยติ จินฺเตนฺตฺตฺสฺส มจฺจริยํ นาม นตฺถิ ฯ
๑. สฺ. อตฺถโต ฯ ๒. ม. เตสฺ วสนฺตา ฯ ๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ
๔. ม. อวาสมจฺจริยํ นาม ฯ

วณฺโณ นาม สรฺรราวณฺโณปี คุณวณฺโณปี ฯ ตตฺถ สรฺรราวณฺณมจฺจรี (๑)
ปโร ปาสาทิโก รูปวาติ วุตฺเต (๒) ตํ น กเถตุกาโม โหติ ฯ คุณวณฺณ-
มจฺจรี ปรสฺส สีเลน ฐตฺตฺเคน ปฏิปทาย อจาเรน วณฺณํ น
กเถตุกาโม โหติ ฯ ฌมฺโหมติ ปรียตฺติฌมฺโหม จ ปฏิเวธฌมฺโหม จ ฯ
ตตฺถ อริยสาวกา ปฏิเวธฌมฺมํ น มจฺจรายนฺติ อตฺตนา ปฏิวิทฺธ-
ฌมฺเม สทฺเวกสฺส โลกสฺส ปฏิเวธํ อิจฺฉนฺติ ฯ ตมฺปน ปฏิเวธํ ปเร (๓)
ชานนฺตฺติ อิจฺฉนฺติ ตนฺติฌมฺเมเยว ปน ฌมฺมมจฺจรียํ นาม
โหติ ฯ เตน สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล ยํ คุพฺพิ คุนฺถิ วา กถามคฺคิ
วา ชานาติ ตํ อณฺเณ น ชานาเปตุกาโม โหติ ฯ โย ปน ปุคฺคลิ
อุปปริกฺขิตฺวา ฌมฺมานุคฺคเหน ฌมฺมํ วา อุปปริกฺขิตฺวา ปุคฺคลา-
นุคฺคเหน น เทติ อัย ฌมฺมมจฺจรี นาม น โหติ ฯ ตตฺถ เอกจฺโจ
ปุคฺคโล โลโก โหติ กาลเณ สมฺโณ โหติ กาลเณ พุราหุณฺโณ กาลเณ
นิคฺคฺโข ฯ โย หิ ภิกฺขุ อัย ปุคฺคโล ปเวณฺโณคตฺติ ตนฺตี สนฺหิ
สุขุมฺ ฌมฺมนฺตฺริ ภินฺทิตฺวา อาลฺุเพสฺสตีติ น เทติ อัย ปุคฺคลิ
อุปปริกฺขิตฺวา ฌมฺมานุคฺคเหน น เทติ นาม ฯ โย ปน อัย ฌมฺโหม
สโณห สฺขุโม สจายํ ปุคฺคโล คณฺหิสฺสตี อณฺณํ พุยากริตฺวา
อตฺตานิ อวิกิตฺวา นสฺสิสฺสตีติ น เทติ อัย ฌมฺมํ อุปปริกฺขิตฺวา
ปุคฺคลानุคฺคเหน น เทติ นาม ฯ โย ปน สจายํ อิมํ ฌมฺมํ
คณฺหิสฺสตี อมฺหากํ สมยํ ภินฺทิตฺุ สมตฺโต ภวิสฺสตีติ น เทติ อัย
๑. ม. สรฺรราวณฺเณ ฯ ๒. ม. วุตฺเต ตํ น กเถตุกาโม ฯ ๓. ม. ปเร น
ชานนฺตฺติ น. อิจฺฉนฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฏกสตุตตนิเทศวณณนา หน้า 157

ธมมมจฺฉริเยว นาม (๑) ฯ

อิเมสุ ปณฺจสุ มจฺฉริเยสุ อาวาสมจฺฉริเยน ตาว ยกฺโข वा
เปโต वा หุตฺวา ตสฺเสว อาวาสสฺส สงฺการํ สีเสน อุกฺขิปิตฺวา
วิจฺรติ ฯ กุลมจฺฉริเยน ตสฺมี กเล อณฺเณสํ ทานมานนาทีนิ
กโรนฺเต ทิสฺวา ภินฺนํ วตฺถํ กุลํ มมาติ จินฺตยโต โลहितมฺปิ मुखโต
อुकฺกจฺฉติ กุจฺฉิวิเรจนมฺปิ โหติ อนฺตานิปิ ขณฺหาขณฺทานิ หุตฺวา
นิกฺขมฺนติ ฯ ลากมจฺฉริเยน สงฺฆสฺส वा คณฺสฺส वा สนฺตเก
ลาเก มจฺฉรายิตฺวา ปุคฺคกฺกิปรีโกคํ วิย ปรีกฺขณฺชิตฺวา ยกฺโข वा
เปโต वा มหาอชฺโคร वा หุตฺวา นิพฺพตฺตติ ฯ สรีรวณฺณ-
คณฺวณฺณมจฺฉเรณ ปน ปรียตฺติธมฺมมจฺฉเรณ (๒) จ อตฺตโนว วณฺณํ
วณฺเณติ ปเรสํ น (๓) วณฺเณติ กิ์วณฺโณ (๔) เอโสติ ตํ ตํ โทสํ วทฺนฺโต
ปรียตฺติณฺจ (๕) กสฺสจฺจิ กิณฺจิจิ อเทนฺโต ทฺพฺพณฺโณ เจว เอพฺมุโค จ
โหติ ฯ อปี จ อาวาสมจฺฉริเยน โลหเคเห ปจฺจติ กุลมจฺฉริเยน
อปฺปลาโก โหติ ลากมจฺฉริเยน กฺุณฺนिरเย นิพฺพตฺตติ
วณฺณมจฺฉริเยน ภเว (๖) นิพฺพตฺตสฺส วณฺโณ นาม น โหติ ฯ
ธมฺมมจฺฉริเยน กุกฺกุนฺนिरเย นิพฺพตฺตติ (๗) ฯ

มจฺฉรายนกวเสน มจฺฉริยํ ฯ มจฺฉรายนากาโร
มจฺฉรายนา ฯ มจฺฉเรณ อยิตสฺส มจฺฉเรสมงฺคิโน ภาโว
๑. ม. ธมฺมมจฺฉริ นาม โหติ ฯ ๒. ม. ปรียตฺติธมฺมมจฺฉริเยน ฯ
๓. ม. นสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. กิ์ วณฺโณ ฯ ๕. ม. ปรียตฺติธมฺมณฺจ ฯ
๖. ม. ภเว ฯ ๗. ม. นิพฺพตฺตตีติ ฯ

มจฺจรายิตตํ ๑ มยฺหเมว โหนตุ มา อญฺญสฺสาติ สพฺพาปี
อตุตโน สมฺปตฺติโย พฺยาเปตฺติ น อิจฺฉตีติ วิวิจฺโหน วิวิจฺฉสฺส ภาโว
เววิจฺฉํ มุทฺทมจฺจริยสฺเสตํ นามํ ๑ กทริโย วุจฺจติ อนริโย ๑
ตสฺส ภาโว กทริยํ ฅทฺธมจฺจริยสฺเสตํ นามํ ๑ เตนฺ หิ
สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ปรมฺปิ ปเรสฺส ททฺมานํ นีวาเรติ ๑ วุตฺตมฺปิ
เจตํ

กทริโย ปาปสงฺกปโป มิจฺฉาทิฏฺฐิอณาทโร
ททฺมานํ นีวาเรติ ยาจมานาน โภชนนฺติ ๑

ยาจเก ทิสฺวา กฏฺกภาวน จิตฺตํ อญฺจติ สงฺโกเจตีติ
กฏฺกญฺจโก ตสฺส ภาโว กฏฺกญฺจกตา ๑ (๑) อปโร นโย
กฏฺกํ วุจฺจติ กฏฺจฺจคฺคาโห ๑ สมตฺตติกปฺนฺณาย หิ อุกฺขลียา
ภตฺตํ คณฺหนฺโต สพฺพโต ภาเคน สงฺกฺกฺเกน (๒) ภตฺตกฏฺจฺจนา (๓)
คณฺหาติ ปฺุเรตฺวา กเหตุํ น สกฺโกติ เอวํ มจฺจริปุคฺคตสฺส
จิตฺตํ สงฺกฺจติ ตสฺมี สงฺกฺจเต กาโยปฺสฺส ตเถว สงฺกฺจติ ปฏฺิกฺกฺติ
ปฏฺินิวฏฺกฺติ (๔) น สมฺปสฺารียตีติ มจฺจเรโร กฏฺกญฺจกตาติ วุตฺตํ ๑

อกฺคหิตตฺตํ จิตฺตสฺสาติ ปเรสฺส อฺุปการกรณฺเ ทานาทินา อากาเรน
ยถา น สมฺปสฺารียติ เอวํ อวาริตฺวา คหิตภาโว จิตฺตสฺส ๑
ยสฺมา ปน มจฺจริ ปุคฺคโล อตุตโน สนฺตกํ ปเรสฺส อทาตุกาโม
โหติ ปฺรสนฺตกํ คณฺหิตฺกาโม ๑ ตสฺมา อิทํ มจฺจริยํ มยฺหเมว โหตุ

๑. ม. กฏฺกญฺจกตา ๑ เอวมฺปริปี ๑ ๒. ส. สงฺกฺจเตน ๑ ม. สงฺกฺกฺเตน ๑
๓. ม. อกฺคกฏฺจฺจนา ๑ ๔. ม. ปฏฺินิวฏฺกฺติ ๑

*เล่มที่ 38 กุฎกสูตรนิตเทสวณฺณา หน้า 159

มา อณฺณสุสาติ ปวตฺติวเสนสุส อตฺตสมฺปตฺตินิคฺคฺชนลกฺขณฺตา
ปรสมฺปตฺติคฺคฺชนลกฺขณฺตา จ เวทิตพฺพา ฯ

ขนฺธมจฺจนฺริยมฺปี มจฺจนฺริยฺนฺติ อตฺตโน ปญฺจกฺขนฺธสงฺขาติ
อุปตฺติภวํ อณฺณเวหิ อสาธาธณํ มจฺจนฺริยํ มยฺหเมว โหตุ มา
อณฺณสุสาติ ปวตฺติ มจฺจนฺริยํ ขนฺธมจฺจนฺริยํ นาม ฯ ธาตุอายตฺน-
มจฺจนฺริยฺเยสุปี เอเสว นโย ฯ คาโหติ กาหฺนิจฺจนฺยวเสน กหณํ ฯ
อวทณฺณตฺยาติ สพฺพญฺญพฺพุธานมฺปี กถิตํ อชานนภาเวน ฯ
ยาจกานํ อททมาโน หิ เตหิ กถิตํ น ชานาติ นาม ฯ ชนา
ปมตฺตาติ สติวิปฺปวาสา ชนา ฯ

วจนฺนฺติ สงฺเขปกถนํ ฯ พฺยปถนฺติ (๑) วิตุถารวจนํ ฯ
เทสนนฺติ อุปมํ ทสฺเสตฺวา อตฺถสนฺทสฺสนวจนํ ฯ อณฺณสิญฺจฺนฺติ
ปฺนปฺปฺนํ สลฺลกฺขาปนวจนํ ฯ (๒) อถ วา ทสฺเสตฺวา กถนํ
วจนํ นาม ฯ กณฺหาเปตฺวา กถนํ พฺยปถํ นาม ฯ อตฺถํ
ทสฺเสตฺวา (๓) กถนํ เทสนํ นาม ฯ ปทโต ทสฺเสตฺวา (๔) กถนํ
อณฺณสิญฺจํ นาม ฯ อถวา ปรีตุตฺตาตฺถกฺขํ (๕) นาสฺเสตฺวา กถนํ
วจนํ นาม ฯ ปรีพาตฺถกฺขํ นาสฺเสตฺวา กถนํ พฺยปถํ นาม ฯ
อปายตฺถกฺขํ นาสฺเสตฺวา กถนํ เทสนํ นาม ฯ ภวตฺถกฺขํ นาสฺเสตฺวา
กถนํ อณฺณสิญฺจํ นาม ฯ อถ วา ทฺถกฺขสจฺจปรีตุตฺตาตฺถกฺขํ
วจนํ ฯ สมฺมทฺถสจฺจปหานปรีตุตฺตาตฺถกฺขํ พฺยปถํ ฯ นิโรธสจฺจสจฺจกิริย-
๑. ม. พฺยปถนฺติ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม. สลฺลกฺขาปนวจนํ ฯ
๓. ม. โตเสตฺวา ฯ ๔. ม. ปทสฺเสตฺวา ฯ ๕. ม. สรีรตฺตาปนตฺถกฺขํ ฯ

ปฏิเวธยฺตุตฺ เตสนํ ฯ มคฺคสจฺจภาวนาปฏิเวธยฺตุตฺ อนฺุสฺสึจฺติ
เอวมาทึนา นเยน เอเก วณฺณยนฺติ ฯ

น สฺสฺสฺสนฺตีติ น สฺสนฺติ ฯ น โสตํ โอทหนฺตีติ สวณฺตุถํ
กณฺณโสตํ น จเปนฺติ ฯ น อณฺณา จิตฺตํ อฺปฺภุจเปนฺตีติ
ชานนฺตุถํ จิตฺตํ น ปตฺติภุจเปนฺติ (๑) ฯ อนฺุสฺสวาติ โอวาทำ
อฺสฺสฺมมานา ฯ อวจนฺกราติ สฺสฺมมานาปี วจันํ น กโรนฺตีติ
อวจนฺกรา ฯ ปฏิโลมวฺตุตฺติโนติ ปฺภฺวานิ (๒) หุตฺวา ปวตฺตนกา ฯ
อณฺเณเนว มุขํ กโรนฺตีติ กโรนฺตาปี มุขํ น เทนฺตีติ
อตุโถ ฯ วิสเมติ กายสฺสุจฺริตาทิสมฺมตฺสฺส สมฺสฺส
ปฺภฺปิภฺขตฺตา วิสมํ ตฺสฺมี วิสเม ฯ นวิภฺจฺจาติ ปวิภฺจฺจา
ปวิภฺจฺจา ทฺนฺนีหฺรา ฯ กายกมฺเมติ กายโต ปวตฺเต
กาเยน วา ปวตฺเตร กายกมฺเม ฯ วจิกมฺมาทิสฺสุปี เอเสว
นโย ฯ ตตฺถ กายกมฺมวจิกมฺมมโนกมฺมานิ ทฺุจฺริตฺวเสน
วิกตฺตานิ ฯ ปาณาติปาตาทโย ทสอฺกฺสฺลกมฺมปถฺวเสน
วิกตฺตาติ ฌาตฺพุพฺพิ ฯ อยฺย ตาเวตฺถ สาทฺธารณ-
ปทวณฺณนา ฯ

อสาธารณฺสุ ปน ปาณฺสฺส อติปาโต ปาณาติปาโต ฯ
ปาณฺวโร ปาณฺมาโตติ วฺตุตฺติ โหติ ฯ ปาโณติ เจตฺถ โวหารโต
สฺตฺโต ปรมตฺถโต ชีวิตฺนฺทฺุริยฺ ฯ ตฺสฺมี ปน ปาณฺ ปาณฺสฺสฺสฺนโน
ชีวิตฺนฺทฺุริยฺปจฺเจทกฺอฺปฺกมฺสมฺภุจฺจาปีกา กายวจฺิทฺวารานํ
๑. ม. น ปตฺติภุจเปนฺติ ฯ ๒. ส. ปฏิโลมานิ ฯ ม. ปฺภฺวานิ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตฺนิตฺเทสวณฺณา หน้า 163

ปเนส มิจฺจจาโร สีลาทิกฺขณฺรหิเต อคฺมณียกฺกฺจฺจเน อปฺปสวชฺโช
สีลาทิกฺกฺกสมฺปนฺเน มหาสวชฺโช ๑ ตสฺส จตฺตารो
สมฺภารา อคฺมณียวตฺถุ ตสฺมีเสวนจิตฺตํ เสวนปฺปโยโค
มกฺเคน มกฺกปฏฺฐิตฺติ อธิวสนนฺติ ๑ เอโก ปโยโค
สาหตฺถิโก เอว ๑

มุสาติ วิสฺวาทนปฺเรกฺขารสฺส อตฺถกฺกชฺชนโก วจีปโยโค
กายปฺปโยโค วา ๑ วิสฺวาทนาธิปฺปาเยน ปนสฺส ปฺรวิสฺวาทก-
กายวจีปโยคสมฺภุจฺจาปีกา เจตนา มุสวาโท ๑ อปโร นโย ๑
มุสาติ อกฺกตมตฺจฺฉํ วตฺถุ ๑ วาโทติ ตสฺส กฺกตโต ตจฺฉโต
วิญฺญาปนํ ๑ ลกฺกชฺชนโต ปน อตฺถํ วตฺถุ ตถโต ปรี วิญฺญาเปตฺ-
กามสฺส ตถาวิญฺจตฺตฺติสมฺภุจฺจาปีกา เจตนา มุสวาโท ๑ โส
ยฺมตฺถํ กฺกชฺชนติ ตสฺส อปฺปตฺตาย อปฺปสวชฺโช มหนฺตตฺตาย
มหาสวชฺโช ๑ อปี จ กฺกชฺชนํ อตฺตโน สนฺตํ อทาทูกามตฺตาย
นตฺถิตฺติอาทินยปฺปวตฺโต อปฺปสวชฺโช สกฺกชฺชนา หุตฺวา อตฺถกฺกชฺชนตฺถํ
วตฺโต มหาสวชฺโช ๑ ปพฺพชิตานํ อปฺปกมฺปิ เตลํ วา สปฺปี
วา ลกฺกชฺชนา หสฺสาธิปฺปาเยน (๑) อชฺช คาม เตลํ นทิมญฺญ
สนฺตตีติ ปฺรณกฺกานเยน ปวตฺโต อปฺปสวชฺโช อทิกฺกชฺชนเยว ปน
ทิกฺกชฺชนติอาทินา นเยน วทฺนฺตานํ มหาสวชฺโช ๑ ตสฺส
จตฺตารो สมฺภารา โหนฺติ อตฺถํ วตฺถุ วิสฺวาทนจิตฺตํ ตชฺโช วายาโม
ปฺรสฺส ตทตฺถวิชานนฺติ ๑ เอโก ปโยโค สาหตฺถิโกว ๑ โส [๒]
๑. ม. หสฺสาธิปฺปาเยน ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ๑

กาเยน วา กายปฏิพทุเชน วา วาจา ย วา ปรวิสฺวาทกิริยากรณ (๑)

ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตาย เจ กิริยาย ปโร ตมตฺถํ ชานาติ อัยฺ กิริยา-
สมฺภูจฺจาปฺกเจตนา กุขณเยว มุสฺวาทกมฺมุนา พชฺฌติ ฯ

ปีสุณาวาจาติอาทิสฺส ยาย วาจา ยสฺส ตํ วาจํ ภาสตี
ตสฺส หทย อตฺตโน ปิยภาวํ ปรสฺส (๒) จ เปสฺสญฺญภาวํ (๓) กโรติ สทา
ปีสุณาวาจา ฯ ยาย ปน อตฺตานมฺปิ ปรมฺปิ ผรุสํ กโรติ ยา
วาจา สมฺมปี ผรุสฺสา เนว กณฺณสุขาน หทยสุขา (๔) อัยฺ ผรุสฺวาจา (๕) ฯ
เยน สมฺมํ ปลปฺติ นิสฺสํโส สโต สมฺมปฺปลาโป ฯ เตสํ มุลฺลฎฺฐาปี
เจตนา ปีสุณาวาจา ทิณามเมว ลภตี สทา เอว อธิ อธิปฺเปตาติ ฯ

ตตฺถ สงฺกิลิฏฺฐจิตฺตสฺส ปรสฺสํ วา เกทาย อตฺตนิ (๖) ปิยกมฺย-
ตาย วา กายวชิปโยคสมฺภูจฺจาปีกา เจตนา ปีสุณาวาจา ฯ สทา
ยสฺส เกทํ กโรติ ตสฺส อปฺปคฺคฺคฺตาย อปฺปสวาชฺชา มหาคฺคฺคฺตาย
มหาสวาชฺชา ฯ ตสฺสา จตฺตารो สมฺภารา [๗] โหนฺตี ภิณฺฑิตพฺโพ ปโร
อิตฺติ อิมํ นานา ภวิสฺสนฺตี วิณา ภวิสฺสนฺตีติ เกทปฺเรกฺขารตา วา
อิตฺติ อหํ ปโย ภวิสฺสามิ วิสฺสาสิโกติ ปิยกมฺยตา วา ตชฺโช วายาโม
ตสฺส ตทตฺถวิชานนฺนฺติ ฯ

ปรสฺส มฺมมฺจฺเจทกกายวชิปโยคสมฺภูจฺจาปีกา เอกนฺต-
ผรุสเจตนา ผรุสวาจา ฯ มฺมมฺจฺเจทโกปี ปโยโค จิตฺต-

๑. ม. กิริยสมฺภูจฺจาปีกา เจตนา กุขณเยว ฯ ๒. ม. ปรสฺส จ ฯ

๓. สී. ปิยสฺสญฺญภาวํ ฯ ม. สฺสญฺญภาวํ ฯ ๔. ม. หทยํคฺมา ฯ

๕. สී. ผรุสฺสา วาจา ฯ ๖. ม. อตฺตโน ฯ ๗. ม. เอตฺถนฺตเร

โหนฺตีติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 165

สณฺหตฺย ผรุสฺวาจา น โหติ ฯ มาตาปิตโร หิ กทาจิ ปุตฺตเก เอวมฺปิ
วทฺนฺติ โจรา โว ขณฺฺทาขณฺฺทิกํ กโรนฺฺตฺติ อฺปฺปฺลปฺตฺตมฺปิ จ
เนสํ อฺปฺริ ปตฺนฺตํ น อิจฺฉนฺฺติ ฯ อจฺริยฺปชฺฌายา จ กทาจิ
นินฺฺสฺสิตฺเต เอวํ วทฺนฺติ กิ อิมํ อหฺริกา อโนตฺตปฺปิโน นินฺฺทมถ (๑)
เนติ ฯ อถ จ เนสํ อากมาธิกมสมฺปตฺตี อิจฺฉนฺฺติ ฯ ยถา จ
จิตฺตสณฺฺหตฺย ผรุสฺวาจา น โหติ เอวํ วจนฺสณฺฺหตฺย อผรุสฺวาจาปิ
น โหติ ฯ น หิ มารยาเปตฺตกาเมสฺส อิมํ สุขํ สยาเปตฺตํ วจฺนํ
อผรุสฺวาจา โหติ จิตฺตสณฺฺหตฺย ปเนสา ผรุสฺวาจาว ฯ
สา ยํ สนฺฺชาย ปวตฺติตฺตา ฯ ตสฺส อปฺปคฺคฺนตฺย อปฺปสวชฺชา
มหาคฺคฺนตฺย มหาสวชฺชา ฯ ตสฺสา ตโย สมฺภารา อกโกสิตฺตพฺโพ
ปโร กุปฺตจิตฺตํ อกโกสนนฺฺติ ฯ

อนตฺตวิญญาปิกา กายวชิปโยคสมฺภูจฺจาปิกา อกฺกุสลเจตนา
สมฺมุขปฺปลาโป สมฺมํ (๒) นินฺฺตถกํ ปฺลปฺติ เอเตนาติ กตฺวา (๒) ฯ โส
อาเสวนมฺนฺทตฺย อปฺปสวชฺโช อาเสวนมฺนฺทตฺย มหา-
สวชฺโช ฯ ตสฺส เทว สมฺภารา [๓] โหนฺฺติ ภาเรตฺตยฺทฺธสีตาหฺรณาที-
นินฺฺตถกกถาปฺเรกฺขารตา ตถารูปีกถา กถนฺนฺจ ฯ

อภิชฺฌายตีติ อภิชฺฌา ปฺรภณฺฺชาภิมุขิ หุตฺวา
ตฺนฺนินฺฺนตฺย ปวตฺตตีติ อตฺตโถ ฯ สา อโห วต อิทํ มมสฺสาติ
๑. ม. อโนตฺตปฺปิโน จรฺนฺติ นินฺฺทมถ ฯ ๒. ม. สมฺมํ นินฺฺตถกํ
ปฺลปฺติ เอเตนาติ กตฺวาติ นตฺถิ ฯ ๓. ม. เอตฺตฺนฺตเร โหนฺฺตีติ
ทิสฺสตี ฯ เอวมฺปฺริปิ ฯ

เอวี่ ปรภณฐาภิชฌายนลกขณา ๑ อทินนาทานัน วิย อปป์สาวชชชา
มหาสาวชชชา จ ๑ ตสฺสา เทว สมภารา โหนฺติ ปรภณฐํ อตฺตโน
ปรินามนญจ ๑ ปรภณฐวตฺตฺเถ หิ โสเก อุปฺปนฺเนปี น ตาว
กมฺมปถเกโท โหติ ยาว อโห วติทํ มมสฺสาติ อตฺตโน น ปรินาเมติ ๑

หิตสฺขํ พุยาปาทยตฺติ พุยาปาโท โส ปรวินาสาย

มโนปโทสลกขโณ ๑ ผรุสฺวาจา วิย อปป์สาวชชช มหาสาวชชช จ ๑
ตสฺส เทว สมภารา โหนฺติ ปรสฺตฺโต จ ตสฺส จ วินาสจินฺตา ๑ (๑)
ปรสฺตฺตวตฺตฺเถ หิ โสเก อุปฺปนฺเนปี น ตาว กมฺมปถเกโท โหติ
ยาว อโห วตายํ อจฺฉิขฺเขยฺย วินสฺเสยฺยาติ ตสฺส วินาสํ
น จินฺเตติ (๒) ๑

ยถาภุจฺจคฺคหณาภาเวน มิจฺฉา ปสฺสตีติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๑

สา นตฺถิ ทินฺนุนฺติอาทินา นเยน วิปริตทสฺสนลกขณา
สมฺมปฺปลาโป วิย อปป์สาวชชช มหาสาวชชช จ ๑

สญฺญี ๑ อสญฺญี ๑ เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺสามาติ รุปาทิวเสน
กงฺขนฺติ ๑ ภวิสฺสาม นฺ โข มยฺนฺติอาทินา อตฺตानัน กงฺขนฺติ ๑
ตตฺถ ภวิสฺสาม นฺ โข ๑ น นฺ โข ภวิสฺสามาติ [๓] สสฺสตาการญจ
อจฺฉาทการญจ นิสฺสาย อนาคเต อตฺตानัน (๔) วิชฺชมานตญจ
อวิชฺชมานตญจ กงฺขนฺติ ๑ ก็ นฺ โข ภวิสฺสามาติ ชาตฺติงฺคฺอุป-
ปตฺติโย นิสฺสาย ขตฺติยา นฺ โข ภวิสฺสาม. พุราหฺมณเวสฺสสฺสทฺท-
๑. ม. วินาสจิตฺตา ๑ ๒. ม. จินฺเตสิ ๑ ๓. ม. เอตฺตฺนตเร ตฺติสาปี
ทิสฺสติ ๑ ๔. ม. เอตฺตโน ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺกฐกฐตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 167

คหฺกฐปพฺพชิตเทวมนุสฺसानํ อญฺจตรราติ กงฺขนฺติ ฯ กถิ นุ
โฆ ภวิสฺสามาติ สณฺจนาการิ นิสฺสาย ทีฆา นุ โฆ ภวิสฺสาม.
รสฺสโธทาทกณฺหปมาณิกอปฺปมาณิกาทินิ อญฺจตรราติ กงฺขนฺติ ฯ
เกจิ ปน อิสฺสรนิมฺมานาทินิ นิสฺสาย เกน นุ โฆ การณฺน
ภวิสฺสามาติ เหตุโธ กงฺขนฺตฺติ วทฺนฺติ ฯ ก็ หุตฺวา ก็
ภวิสฺสาม นุ โฆ มยฺนฺติ ชาติอาทินิ นิสฺสาย ขตฺติยา หุตฺวา นุ โฆ
พฺราหฺมณา ภวิสฺสาม ฯเปฯ เทวา หุตฺวา มนุสฺสาติ อตฺตโน
ปรมฺปริ กงฺขนฺติ ฯ สพฺพตฺถเว ปน อทฺธานนฺติ กาลาชีวจฺนเมตฺ ฯ

ยสฺมา เอตเทว ตสฺมา हि สิกฺเขถ ฯเปฯ อาหุ
ธีราติ ฯ ตตฺถ สิกฺเขถาติ ติสฺโส สิกฺขา อวชฺเชยฺย ฯ อิเชวาติ
อิมสฺมีเยว สาสเน ฯ ตตฺถ จ (๑) สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา ฯ ติสฺโสติ
กณฺนปริจฺเณโท ฯ อธิสฺสติกฺขาติ อธิกํ อุตฺตมํ สีสฺนฺติ อธิสฺสํ
อธิสฺสณฺจ ตํ สิกฺขาตพฺพโต (๒) สิกฺขา จาติ อธิสฺสติกฺขา ฯ เอเสว (๓)
นโย อธิจิตฺตปญฺญาสุ (๔) ฯ กตมํ ปเนตฺถ สีสํ กตมํ อธิสฺสํ กตมํ
จิตฺตํ กตมํ อธิจิตฺตํ กตมา ปญฺญา กตมา อธิปญฺญาติ วุจฺเจเต ฯ
ปญฺจกทสงฺคสีลํ ดาว สีลเมว ฯ ตํ हि พุทฺเธ อฺปฺปนฺเนปี
อนฺุปฺปนฺเนปี โลเก ปวตฺตติ ฯ อฺปฺปนฺเน พุทฺเธ ตสฺมี สีเล
พุทฺธาปี สาวกาปี มหาชนํ สมาทเปฺนฺติ อนฺุปฺปนฺเน พุทฺเธ
ปจฺเจกพุทฺธา จ กมฺมวาทีโน (๕) ธมฺมิกสมณฺพฺราหฺมณา จ จกฺกวตฺติ
๑. ม. จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. สิกฺขาตพฺพโต ฯ ๓. ม. เอส ฯ
๔. ม. อธิจิตฺตอธิปญฺญาสิกฺขาสุ ฯ ๕. ม. กมฺมวาทีโน จ ฯ

จ มหาราชา (๑) มหาโพธิสตุตา จ สมาทเปนฺติ สามมฺปิ
ปณฺฑิตา สมณพฺราหฺมณา สมาทิยนฺติ ฯ เต ตํ กุสฺลธมฺมํ
ปริปุเรตฺวา เทเวสุ จ มนุสฺเสสุ จ สมฺปตฺตี อนุโกนฺติ ฯ ปาฎิ-
โมกฺขสํวรสีลํ ปน อธิสึนฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ หิ สุริโย วีย ปชฺโชตานํ
สิเนรุ วีย ปพฺพตานํ สพฺพโลกิยสีลานํ อธิกณฺเจะว อุตฺตมณฺจ
พฺพุทฺธูปาทเเอา (๒) ปวตฺตติ น วินา พฺพุทฺธูปาทา ฯ น หิ ตํ
ปณฺณตฺตี อุตฺตริตฺวา อลฺโฆ สตุโต จเปตฺติ สกโกติ ฯ พฺพุทฺธาเอว
ปน สพฺพโส กายวชิทฺวารอชฺฌาจารโส ตํ ฉินฺทิตฺวา ตสฺส ตสฺส
วิตฺติกมสฺส อนุจฺฉวิกํ ตํ สีลสํวรํ ปณฺณเปนฺตีติ ฯ ปาติโมกฺข-
สํวร โคปิ จ มกฺกผลสมฺปยุตฺตเมว สีลํ อธิสึลํ ฯ

กามาจรานิ ปน อฏฺฐกฺกุสฺลจิตฺตานิ โลกิยานิ (๓) อฏฺฐ-
สมฺปตฺติจิตฺตานิ จ เอกชฺฉํ กตฺวา จิตฺตเมวาทิ เวทิตพฺพานิ ฯ
พฺพุทฺธูปาทานูปาทา จสฺส ปวตฺติ สมฺทาปนํ สมฺทานณฺจ
สีเล วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ วิปฺสุสนาปาทกํ อฏฺฐสมฺปตฺติ-
จิตฺตํ ปน อธิจิตฺตณฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ หิ อธิสึลํ วีย สีลานํ สพฺพ-
โลกิยจิตฺตานํ อธิกณฺเจะว อุตฺตมณฺจ พฺพุทฺธูปาทเเอา จ โหติ น
วินา พฺพุทฺธูปาทา ฯ ตโตปิ จ มกฺกผลจิตฺตเมว อธิจิตฺตํ ฯ

อตุถิ ทินฺนํ อตุถิ ยิฏฺฐณฺติอาทินยปฺปวตฺตํ (๒) ปน กมฺมสฺสกต-
๑. ม. มหาราชาโน ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. พฺพุทฺธูปาทเเอา จ ฯ
๓. ม. โลกิยอฏฺฐสมฺปตฺติจิตฺตานิ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 169

ณํ ปณฺญา ฯ สหิ พุทฺเธ อุปฺปนฺเนปิ อนุปฺปนฺเนปิ
โลเก ปวตฺตติ ฯ อุปฺปนฺเน พุทฺเธ ตสฺสา ปณฺญา ย พุทฺธาปิ
สวากาปิ มหาชนํ สมหทฺเพนฺติ อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ ปจฺเจก-
พุทฺธา(๑) จ กมฺมวาทิโน จ ฐมฺมิกสมณพฺราหฺมณา จ จกฺกวตฺติ จ
มหาราชามหาโพธิสฺตฺตา จ สมหทฺเพนฺติ สามมฺปิ ปณฺฑิตา
สมาธิยฺนฺติ(๒) ฯ ตถา หิ อํกุโร ทสฺวสฺสสฺสทฺธานิ มหาทานํ
อทาสิ ฯ เวลาโม เวสฺสนฺตโร อณฺเณ จ พหุ ปณฺฑิตมฺนุสฺสา
มหาทานานิ อํทฺสุ ฯ เต ตํ กุสฺลฐมฺมํ ปริปุเรตฺวา เทเวสุ จ
มฺนุสฺเสสุ จ สมฺปตฺติ อํกุโร ฯ ติลกฺขณาการปริจฺเจทกํ ปน
วิปฺสฺสนาณํ อธิปณฺญาติ วุจฺจติ ฯ สหิ อธิสฺीलอธิจิตฺตานิ
วีย สฺीलจิตฺตานํ สพฺพโลกิยปณฺญานํ อธิกา เจว อุตฺตมา จ น จ
วินา พุทฺธรูปาทา โลเก ปวตฺตติ ฯ ตโตปิ จ มกฺกผลปณฺญา
อธิปณฺญา ฯ

อิทานิ เอเกกํ ทสฺเสนฺโต กตฺมา อธิสฺीलสิกฺขา อธิ ภิกฺขุ
สฺीलวา โหติ ปาติโมกฺขสํวรํวฺโต วิหฺรตีติ อาทิมาท ฯ

อิธาติ วจฺนํ ปุพฺพภากกรณฺิยสมฺปทาย สมฺปนฺนสฺส
สพฺพปฺปการสฺीलปริปุรกสฺส ปุคฺคตสฺส สนนิสฺสยญฺจตฺตสฺสสนปฺริตีปนํ
อณฺเณสฺสสนสฺส จ ตถาภาวปฺปฏิเสธนํ ฯ วุตฺตญฺเหดํ อีเชว
ภิกฺขเว สมโณ ฯเปฯ สฺุณฺญา ปฺรปฺปวาทา สมณฺเณภิ

๑. ม. ปจฺเจกพุทฺธา จ กมฺมวาทิโน จ ฯ ๒. ม. ปณฺฑิตา สฺตฺตา สมาธิยฺนฺติ ฯ

อณฺเฑหีติ ฯ ภิกฺขุติ ตสฺส สีลสฺส ปรีปฺรทสฺส ปุคฺคตสฺส
ปรีทีปํ ฯ ปาติโมกฺขสํวรสํวโตติ อิทฺมสฺส ปาติโมกฺขสํเว
ปติญฺจิตถาวปรีทีปํ ฯ วิหฺรตีติ อิทฺมสฺส ตทฺนฺรูปวิหฺรตสมฺจฺจิ-
ถาวปรีทีปํ ฯ อจฺจารโคจฺรสมฺปนฺโนติ อิทฺมสฺส ปาติโมกฺข-
สํวรสฺส อฺปการกธมฺมปรีทีปํ ฯ อณฺมตฺเตสฺส วชฺเชสฺส
ภยทสฺสวโรติ อิทฺมสฺส ปาติโมกฺขโต อจฺจนธมฺมตาปรีทีปํ ฯ
สมาทายาติ อิทฺมสฺส สีกฺขาปทานํ อนวเสสโต อาทานปรีทีปํ ฯ
สีกฺขตีติ อิทฺมสฺส สีกฺขา ย สมฺจฺจิตถาวปรีทีปํ ฯ สีกฺขาปเทสฺสติ
อิทฺมสฺส สีกฺขิตพฺพธมฺมปรีทีปํ ฯ

ตตฺถ ภิกฺขุติ สํสเว ภยํ อิกฺขตีติ ภิกฺขุ ฯ สีลมสฺส อตฺถีติ
สีลวา (๑) ฯ กิ (๒) เอตฺถ สีลนฺติ สีลนฺญฺเจน สีลํ ฯ กิมิทํ
สีลนํ นาม สมาทานํ (๓) วา กายกมฺมาทินํ สฺสึสึลฺยวเสน
อวิปฺปกิณฺณตาคี อตฺถโธ ฯ อฺปชารณํ วา กุสลานํ ธมฺมานํ
ปติญฺจาวเสน อาชารภาโวติ อตฺถโธ ฯ เอตเทว หิ เอตฺถ อตฺถทวํ
สทฺทลกฺขณวิทฺฐุ อณฺุชานนฺติ ฯ อณฺเฑ ปน อธิเสวนญฺเจน
อจฺจารญฺเจน สีลนฺญฺเจน สิริญฺเจน สีตลญฺเจน สิวญฺเจน สีลนฺติ
วณฺณยนฺติ ฯ

สีลนํ ลกฺขณํ ตสฺส ภินฺนสฺสาปี อเนกธา

สนิทฺตฺสนตฺตํ รูปสฺส ยถา ภินฺนสฺสเนกธา ฯ

๑. ม. สีลวาติ ฯ ๒. ม. กินฺติ อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ ๓. ม. สมาทานํ ฯ
เอวํปรีปี ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 171

ยถา หิ นีลปิตฺตาภิเษเทน อนเนกธา ภินฺนสฺสาปี รุปรายตฺนสฺส
สฺนิตฺตสฺสฺนตฺตํ ลกฺขณํ นีลาภิเษเทน ภินฺนสฺสาปี สฺนิตฺตสฺส-
ภาวานตฺติกฺกมฺนโต ฯ ตถา สีลสฺส เจตนาภิเษเทน อนเนกธา
ภินฺนสฺสาปี ยตฺตํ กายกมฺมาทึนํ สฺมาทาทวเสณ กุสฺลानญจ
ธมฺมานํ ปตฺติฏฺฐาวเสณ วุตฺตํ สีลนํ ตทฺเว ลกฺขณํ เจตนาภิเษเทน
ภินฺนสฺสาปี สฺมาทาทปตฺติฏฺฐาภาวานตฺติกฺกมฺนโต ฯ เอวํ ลกฺขณสฺส
ปนสฺส

ทฺสฺสสีลยวิทฺธฺสนตา อนวชฺชकुโณ ตถา
กิจฺจสมฺปตฺติอตุเถณ รโส นาม ปวฺจฺจติ ฯ

ตสฺมา อิํ สीलํ นาม กิจฺจญฺเฐน รเสณ ปน (๑) ทฺสฺสสีลยวิทฺธฺสน-
รลํ สมฺปตฺติอตุเถณ รเสณ อนวชฺชकुณฺรสนฺติ (๒) เวทิตพฺพิ ฯ

โสเจยฺยปจฺจุปฺภูจฺจํ ตยิทํ ตสฺส วิญฺญฺหิ
โอตฺตปฺปญฺจ หิริ เจว ปทฺภูจฺจานนฺติ วณฺณิตํ ฯ

ตลฺลหิทํ สีลํ กายโสเจยฺยํ วจีสฺโสเจยฺยํ มโนโสเจยฺยนฺติ เอวํ
วุตฺตโสเจยฺยปจฺจุปฺภูจฺจํ โสเจยฺยภาเวณ ปจฺจุปฺภูจฺจติ คณฺณภาวํ
คจฺจติ ฯ หิโรตฺตปฺปญฺจ ปน ตสฺส วิญฺญฺหิ ปทฺภูจฺจานนฺติ
วณฺณิตํ อาสนฺนการณฺนติ อตุโธ ฯ หิโรตฺตปฺเป หิ สติ
สีลํ อุปฺปชฺชติ เจว ตฺติฏฺฐติ จ อสฺติ เณว อุปฺปชฺชติ (๓) น ตฺติฏฺฐตีติ ฯ
๑. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อนวชฺชรสนฺติ ฯ ๓. ม. อุปฺปชฺชติ เจว
น ตฺติฏฺฐติ จาติ ฯ

จาดิ เอวฺวิเชน สีเถน สีลฺวา โหติ ฯ เอตํ สีลํ นาม ปาณาติปาตาทีหิ
วา วิรมนฺตสฺส วุตฺตปฏิปตฺตี वा ปุเรนฺตสฺส เจตนาทโย ชมฺมา
เวทิตพฺพา ฯ วุตฺตญฺเหดํ ปฏิสมฺภิทายํ ก็ สีลนฺติ เจตนา สีลํ
เจตสิกํ สีลํ สํวโร สีลํ อวีตีกุกโม สีลนฺติ ฯ

ตตฺถ เจตนาสีลํ นาม ปาณาติปาตาทีหิ (๑) वा วิรมนฺตสฺส
วุตฺตปฏิปตฺตี वा ปุเรนฺตสฺส เจตนา ฯ เจตสิกสีลํ นาม ปาณาติ-
ปาตาทีหิ วิรมนฺตสฺส วิรติ ฯ อปี จ เจตนาสีลํ นาม ปาณาติ-
ปาตาทีหิ ปชฺहनฺตสฺส สตฺตกมฺมปถเจตนา ฯ เจตสิกสีลํ
นาม อภิชฺฌํ (๒) โลกํ ปหาย วิคตฺวาภิขฺเฌน เจตสา วิหฺรตีตฺติอาทินา
นเยน สํยุตฺตมฺหาวกุเค วุตฺตา อนภิขฺเฌมาอพฺยาปาทสมฺมา-
ทิกฺกุจฺชมฺมา ฯ สํวโร สีลนฺติ เอตฺถ ปญฺจวิเชน สํวโร
เวทิตพฺโพ ฯ ปาติโมกฺขสํวโร สติสํวโร ฌานสํวโร
วิริยสํวโรติ (๓) ฯ ตสฺส นานาภรณํ อุปริ อาวิภวิสฺสตี ฯ
อวีตีกุกโม สีลนฺติ สมฺมาทินฺนสีลสฺส กายิกวาจสีโก อวีตีกุกโม ฯ
เอตฺถ จ สํวรสีลํ อวีตีกุกมสีลนฺติ อิทเมว นิปุปรียายโต
สีลํ ฯ เจตนาสีลํ เจตสิกสีลนฺติ ปริยายโต สีลนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ

ปาติโมกฺขนฺติ สีกฺขาปทสีลํ ฯ ตํ हि โยนํ ปาติ รกฺขตี ตํ
โมกฺখেติ โมเจติ อาปายิกาทีหิ ทฺกฺเขหิ ตสฺมา ปาติโมกฺขนฺติ
๑. ม. ปาณาติปาตาทีหิ वा ฯ ๒. ม. อภิชฺฌํ โลกํ ฯ
๓. ม. วิริยสํวโรติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 173

วฺตุตฺตํ ๑ ปาติโมกฺขสํวรสํวโรตฺติ ปาติโมกฺขสํวเรน (๑) สมฺนฺนาคโธ ๑
อาจารโคจรสมฺปนฺโนติ อาจาเรน จ โคจรเรน จ สมฺปนฺโน ๑
อณฺมตฺเตตฺตฺติ อปฺปมตฺตเกสฺสุ ๑ วชฺเชตฺตฺติ อกฺุสฺสธมฺเมสฺสุ ๑
ภยทสฺสาวิตฺติ ภยทสฺสี ๑ สมฺมาทายาติ สมฺมา อาทียิตฺวา ๑
สิกฺขติ สิกฺขาปเทตฺตฺติ ตํ ตํ สิกฺขาปทํ สมฺมาทียิตฺวา สิกฺขติ ๑
อปิจ สมฺมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทตฺตฺติ ยงฺกิลฺลิจิ สิกฺขาปเทสฺ
สิกฺขาโกกฺุจฺจาเสสฺสุ สิกฺขิตฺตพฺพิ กายิกํ วา วาจสิกฺกํ (๒) วา ตํ สพฺพิ
สมฺมาทาย สิกฺขติ ๑ ขุทฺทโก สิลกฺขนฺโรติ สงฺฆมาทิสเสสาทิสาวเสโส
สิลกฺขนฺโร ๑ มหฺนฺโธติ ปาราชิกาทินิรวเสโส ๑

ยสฺมา ปน ปาติโมกฺขสีเลน ภิกฺขุ สาสเน ปติญฺจาติ
นาม ตสฺมา ตํ ปติญฺจาติ วฺตุตฺตํ ๑ ปติญฺจหติ วา เอตฺถ ภิกฺขุ
กฺุสฺสธมฺมา เอว วา เอตฺถ ปติญฺจหนฺตฺติติ ปติญฺจา ๑ อยมตฺโถ
สีเล ปติญฺจาย นโร สปลฺโยติ จ ปติญฺจา (๓) มหาราช สิลํ สพฺเพสํ
กฺุสลานํ ฌมฺมานนฺติ จ สีเล ปติญฺจิตฺตฺส (๔) โข มหาราช (๕)
สพฺเพ กฺุสฺลา ฌมฺมา น ปริหายนฺตฺติติ จ อาทิสฺตฺตฺวเสน
เวทิตฺตฺวโป ๑

ตฺเตตฺตํ ปุพฺพุปฺปตฺตฺติอฺตฺเถน อาทิจ ๑ วฺตุตฺตมฺปิ เจตํ ตสฺมาติห
ตฺวํ ขตฺตฺย (๖) อาทิจเมว วิโสเชหิ กฺุสฺเสสฺสุ ฌมฺเมสฺสุ ๑ โก จาติ กฺุสลานํ
๑. ม. ปาติโมกฺขสํวรสํวโรตฺติ ๑ ๒. ส. ม. เจตสิกฺกํ ๑
๓. ม. ปติญฺจานลภิกฺขณํ ๑ ๔. ม. ปติญฺจโธ ๕. ส. ม. มหาราช ๑ เป ๑
สพฺเพ กฺุสฺลา ๑ ๖. ม. อุปติสฺส ๑

ธมฺมานํ สีลญฺจ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิจฺจ อชฺฐกาติ ฯ ยถา หิ นครวฑฺฒกึ
นคฺร์ มาเปตุกาโม ปจฺมํ นครภูจฺจํ โสเชติ ตโต อปรภาเค
วีถิจตุกฺกสิงฺฆาฏฺฐกาติปริจฺเฑเทน วิภชฺชิตฺวา (๑) นคฺร์ มาเปติ ฯ เอวเมว
โยคาวจโร อาทิตฺยํ สีลํ โสเชติ (๒) ตโต อปรภาเค สมာธิวิปสฺสนา-
มคฺคผลนิพฺพานานิ สจฺฉิกโรติ ฯ ยถา วา ปน รัชโก ปจฺมํ
ตีหิ ขาเรหิ วุตฺตํ โชวิตฺวา ปริสุทฺธเช วุตฺเต ยทิจฺฉกํ รงฺคชาตํ อุปเนติ
ยถา วา ปน เณโก จิตฺตกาโร รูปํ ลิจิตฺตกาโม อาทิตฺยํ ภิตฺติปริกมฺมํ
กโรติ ตโต อปรภาเค รูปํ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ เอวเมว โยคาวจโร อาทิตฺยํ
สีลํ วิโสเชตฺวา อปรภาเค สมถวิปสฺสนาทโย ธมฺเม สจฺฉิกโรติ ฯ
ตสฺมา สีลํ อาทิตฺยํ วุตฺตํ ฯ

ตเทตฺถ จรณฺสริกฺขตาย จรณฺํ ฯ จรณาติ หิ ปาทา
วฺจจนฺติ ฯ ยถา หิ ฉินฺนจรณฺสฺส ปฺริสฺสฺส ทิสฺสงฺคมนาภิสฺสงฺขาโร
น ชายติ ปฺริปฺปฺณฺณปาทสฺเสว ชายติ เอวเมว ยสฺส สีลํ ภินฺนํ
โหติ ขณฺ्हํ อปฺริปฺปฺณฺณํ ตสฺส นิพฺพานคฺมนาย ฅาณคฺมณฺํ น
สมฺปชฺชติ ฯ ยสฺส ปน ตํ อภินฺนํ โหติ อขณฺ्हํ ปฺริปฺปฺณฺณํ ตสฺส
นิพฺพานคฺมนาย ฅาณคฺมณฺํ สมฺปชฺชติ ฯ ตสฺมา สีลํ จรณฺนฺติ
วฺจฺจํ ฯ

ตเทว (๓) สํมณฺวเสน สํโยมํ สํวณฺวเสน สํวโรติ อุกฺเขนาปี
สีลสํโยมํ เจว สีลสํวโร จ กถิตฺยํ วจนฺตุโถ ปเนตฺถ ฯ

๑. ม. วิภชฺชิตฺวา ฯ ๒. ม. วิโสเชติ ฯ ๓. ม. ตเทเน ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺฎฺฐกสฺสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 175

สํยเมติ วิตฺติกฺกม (๑) วิปฺพนฺทํ ปุคฺคํ วา สํยเมติ วิตฺติกฺกมวเสน
ตสฺส วิปฺพนฺทิตฺตํ น เทตฺติ สํยโม ฯ วิตฺติกฺกมสํยมวเสน (๒) ทวารํ
สํวารติ ปิทฺตํ สํวาริ ฯ

มกฺขนฺติ (๓) อุตฺตมํ มุขญฺตํ วา ฯ ยถา หิ สตฺตํ จตฺตํ
อาหาโร มุขเณ ปวิสฺสวา อํกมํกานํ ปรตฺติ เอวํ โยคิโนปิ
จตฺตมกฺกสฺสํ สีสํมุขเณ ปวิสฺสวา อตฺตสํทฺธิ สมนฺปาเทติ ฯ เตน
โมกฺขนฺติ ฯ ปมุขํ (๔) (สาธฺตฺติ) ปาโมกฺขํ ปุพฺพํ สกฺกํ ปชานนฺติ
อตฺตํ กุสฺลํ ฆมฺมานํ สมนฺปาตฺติยาติ จตฺตมกฺกสฺสํ (๕)
ปฏฺฐิตํ ปาโมกฺขํ ปุพฺพํ สกฺกํ ปชานนฺติ เวทิตฺตํ ฯ

วิวิจฺเจว กามหิตี กามหิ วิวิจฺจิตฺวา วินา หุตฺวา อปสฺกฺกิตฺวา (๖) ฯ
โย ปนายเมตฺถ เอวกาโร โส นฺยเมตฺถ เวทิตฺตํ ฯ ยสฺมา
จ นฺยเมตฺถ ตสฺมา (๗) ปจฺมํ ฆานํ อุปสมฺปชฺช วิหรณฺสมเย อวิชฺช-
มานานมฺปิ กามานํ ตสฺส ปจฺมฆฺฆานสฺส ปฏฺฐิตํ กาม-
ปริจฺจาเคนเว จสฺส อธิคํ ทีเปติ ฯ ถลํ วิวิจฺเจว กามหิตี
เอวํ หิ นฺยเม กรฺยมาเน อิทํ ปญฺญาติ นฺนิมฺสฺส ฆานสฺส กามา
ปฏฺฐิตํ ยสฺส สติ อิทํ นปฺปวตฺตติ อนฺธกาเร สติ ปทํ โปภาโส (๘)
วียเตสํ ปริจฺจาเคนเว จสฺส อธิคโม โหติ โอริมฺตฺรปริจฺจาเคน
ปาริมฺตฺรสฺส (๙) ตสฺมา นฺยเม กโรตฺติ ฯ ตตฺถ สฺยา กสฺมา

๑. ม. วิตฺติกฺกมวิปฺพนฺทํ ฯ - . ส. วิตฺติกฺกมสฺส ปเวสนวเสน ฯ

๓. ม. โมกฺขนฺติ ฯ ๔. ม. ปมุข ฯ ๕. ม. จตฺตมกฺกสฺสํ ฯ

๖. ม. อปสฺกฺกิตฺวา ฯ ๗. ม. ตสฺมา ตสฺมี ฯ ๘. ม. ปทํ โป วีย ฯ

๙. ม. ปาริมฺตฺรสฺสเว ฯ

ปนฺส ปุพฺพปเทยฺว วุคฺโต น อุตฺตรปเท กิํอกุสเลหิ ชฺมเมหิ
อวิวิจฺจาปี ปจฺมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ น โข ปนฺตํ
เอวํ ทฏฺฐพฺพํ ๑ ตฺนฺนีสฺสรณฺโต หิ ปุพฺพปเทเอว (๑) วุคฺโต ๑
กามธาตฺสฺมตฺติกุมฺนโต หิ กามราคปฏฺิปกฺขโต จ อิทํ ฌานํ
กามานเมว นีสฺสรณํ ๑ ยถาห กามานเมตํ นีสฺสรณํ
ยทิตํ เนกฺขมฺมนฺติ ๑ อุตฺตรปเทปี ปนฺ ยถา อีเชว ภิกฺขเว ปจฺโม
สมฺโณ อีชฺ ทฺติโย สมฺโณติ เอตฺถ เอวกาโร อานตฺวา วุจฺจติ เอวํ
วตฺตพฺโพ ๑ น หิ สกฺกา อีโต อณฺเณหิปี นีวฺรณสงฺขาเตหิ
อกุสเลหิ ชฺมเมหิ อวิวิจฺ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํ ๑ ตสฺมา วิวิจฺเจว
กामเอหิ วิวิจฺเจว อกุสเลหิ ชฺมเมหิตี เอวํ ปททฺวเยปี เอส ทฏฺฐพฺโพ ๑
ปททฺวเยปี จ กิณฺจาปี วิวิจฺจาติ อิมินา สาธารณฺวจนฺน ตทฺงค-
วิกฺขมฺภนสมฺจุญฺเฑปฏฺิปสฺสทฺธินีสฺสรณฺวิเวกา (๒) จิตฺตกาย-
อุปฺธิวิเวกา จ สงฺกหํ คจฺจนฺติ ตถาปี ปุพฺพภาเค กายวิเวก-
วิกฺขมฺภนวิเวกา (๓) ทฏฺฐพฺพา ๑ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ กายวิเวก-
จิตฺตวิเวกสมฺจุญฺเฑทวิเวกนีสฺสรณฺวิเวกา ทฏฺฐพฺพา ๑ (๔) กามเอหิตี
อิมินา ปนฺ ปเทนฺ เย จ อีชฺ กตเม วตฺตูกามา มนาปีกา รูปาติ-
อาทิกา (๕) นยฺน วตฺตูกามา วุคฺตา เย จ อีเชว (วิภฺงฺเค) ฉนฺโท กาโม
ราโค กาโม ฉนฺทราโค กาโม สงฺกปฺโป กาโม ราโค กาโม
๑. ม. ปุพฺพปเทเอว เอส วุคฺโต ๑ ๒. ม. ตทฺงควิเวกาทโย กายวิเวกาทโย
จ สพฺเพปี วิเวกา ๑ ๓. ม. กายวิเวกจิตฺตวิเวกวิกฺขมฺภนวิเวกา ๑
๔. ม. ทฏฺฐพฺพาติ น ทิสฺสตี ๑ ๕. ม. ราชาคีอาทินา ๑

*เล่มที่ 38 กุกกถกุกตฺตนิทเทสวณฺณา หน้าที่ 177

สงฺกปฺปราโค กามโติ เอวํ กิลเสกามา วุตฺตา เต สพฺเพปี สงฺกหิตา
อิจฺเจว ทฏฺฐพฺพา ฯ เอวํ หิ สติ วิวิจฺเจว กามเหตีติ วตฺตูกามเหตีปี
วิวิจฺเจวติ อตฺถโถ ยุชฺชติ ฯ เตน กายวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ
วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหีติ กิลเสกามเหตี สพฺพากฺุสเลหิ วา วิวิจฺจติ
อตฺถโถ ยุชฺชติ ฯ เตน จิตฺตวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ ปฺริเมน
เจตฺถ วตฺตูกามเหตี วิเวกวจนโถ เอว กามสุขปฺริจฺจาโค ทฺติเยน
กิลเสกามเหตี วิเวกวจนโถ เนกขมฺมสุขปฺริคฺคโห วิภาวิทโถ โหติ ฯ
เอวํ วตฺตูกามกิลเสกามวิเวกวจนโถเยว จ เอเตสํ ปจฺเมน
สงฺกิลเสวตฺตูกปฺปหานํ ทฺติเยน สงฺกิลเสปฺปหานํ ฯ ปจฺเมน
โลลภาวสฺส เหตุปฺริจฺจาโค ทฺติเยน พาลภาวสฺส ฯ ปจฺเมน
จ ปโยคสฺสทฺธิ ทฺติเยน อาสยโปสนํ (๑) วิภาวิทโถ โหตีติ
วิญฺญาตพฺพํ ฯ เอส ตาว นโย กามเหตีติ เอตฺถ วตฺตูกามเส
วตฺตูกามปฺกฺเข ฯ

กิลเสกามปฺกฺเข ปน ฉนฺโหติ จ ราโคติ จ เอวมาทีหิ
อนेกเกทโท กามจฺฉนฺโหว กามโติ อธิปฺเปโต ฯ โส จ อกฺุสล-
ปฺริยาปฺนฺโนปี สมานอ ตตฺถ กตโม กามจฺฉนฺโห กามโติอาทินา
นเยน วิภงฺเก ฉานปฺปฏิปฺกฺขโต วิสฺสุ วุตฺโต ฯ กิลเสกามตฺตา วา
ปฺริมปเท วุตฺโต อกฺุสลปฺริยาปฺนฺนตฺตา ทฺติยปเท ฯ อนेกเกทโต
จสฺส กามโติติ อวตฺวา กามเหตีติ วุตฺติ ฯ อญฺเณสมฺปิ จ ฌมฺมานํ
อกฺุสลาเว วิชฺชมาเน ตตฺถ กตเม อกฺุสลา ฌมฺมา กามจฺฉนฺโหติ
๑. สี่. อาสยโสธนํ ฯ

อาทินานเณ วิภงฺเก อูปริชฺฌานํคานํ ปจฺจนิกปฺปฏิปกฺข-
ภาวทสฺสนโต นีวรณานเณ วุตฺตานิ ฯ นีวรณานิ หิ ฌานํคานํ
ปจฺจนิกานิ เตสํ ฌานํคานเณ ปฺปฏิปกฺขานิ วิทฺธิสถานิ
วิฆาตกานีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตถา หิ สฺมาธิ กามจฺจนทสฺส ปฺปฏิปกฺโข
ปฺปิตฺติ พฺยาปาทสฺส วิตฺกโก ถีนมิทฺธสฺส สฺขํ อฺุทฺธจฺจกุกฺกจฺจสฺส วิจาโร
วิจิกิจฺจายาติ ปฺปฎฺเฏ (๑) วุตฺตํ ฯ เอวเมตฺถ วิวิจฺเจว กามหีติ
อิมินา กามจฺจนทสฺส วิภฺขมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหติ วิวิจฺจ
อฺุสฺสเลหิ ฌมฺเมหีติ อิมินา ปฺลยจฺจนมฺปิ นีวรณานํ อคฺคหิตคฺค-
คหณฺณ ปน ปจฺเมน กามจฺจนทสฺส ทฺุติเยน เสสนีวรณานํ ฯ
ตถา ปจฺเมน ตีสุ อฺุสฺสลมฺุเลสุ ปฺลยจกามคฺคณฺเภาทวิสยสฺส โลกสฺส
ทฺุติเยน อาฆาตวตฺตุเกทาทีวิสยานํ โทสโมหานํ ฯ โอฆาทีสุ
วา ฌมฺเมสุ ปจฺเมน กาโมฆกามโยคกามาสวกามุปาทาน-
อภิชฺฌากายคณฺุถกามราคสฺสโลชนานํ ทฺุติเยน อวเสสโอม-
โยคาสวอฺุปาทานคณฺุถสฺสโลชนานํ ฯ ปจฺเมน จ ตณฺุหาย
ตํสมฺปยุตฺตกานญจ ทฺุติเยน อวิชฺชาย ตํสมฺปยุตฺตกานญจ ฯ
อปิ จ ปจฺเมน โลกสมฺปยุตฺตอฏฺุจจิตฺตฺุปฺปาทานํ ทฺุติเยน เสสานํ
จตฺุณฺุํ อฺุสฺสลจิตฺตฺุปฺปาทานํ วิภฺขมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหตีติ
เวทิตฺตฺุโพ ฯ

เอตฺตาวตฺตา จ ปจฺมสฺส ฌานสฺส ปฺพานงฺกํ ทสฺเสตฺวา
อิทานิ สมฺปโยคงฺกํ ทสฺเสตฺถํ สวิตกฺกํ สฺวิจฺจารนฺุติอาที วุตฺตํ ฯ
๑. ม. เปฏฺเฏ ฯ

*เล่มที่ 38 กุกกฐกสฺตตนิทเทสวณณนา หน้ 179

ตตฺถ อารมฺมณฺณ จิตฺตสฺส อภินิโรปนลกฺขโณ วิตฺถโก
 อารมฺมณณฺนุชฺชนลกฺขโณ วิจโร ๑ สนฺตปิ จ เนลล
 กตฺถจ อวิโยค โอพาริกฺกุเจณ ปุพฺพกฺมฺกุเจณ จ ฆณฺฑทกั-
 ฆมาโต วิย เจตโส ปจฺมาภินิปาโต วิตฺถโก สฺสุมฺกุเจณ
 อณฺุชฺชนสภเวณ จ ฆณฺฑทานุโร วิย อนฺุปฺปนฺุโ
 วิจโร ๑ วิปฺผารว เจตฺถ วิตฺถโก ปจฺมฺปฺตติกาเล
 ปรีปฺพนฺุทฺทโถ จิตฺตสฺส อากาเส อฺุปฺตติกามสฺส ปกฺขิน
 ปกฺขวิกฺเขโป วิย ปทฺุมภิกฺมุขปาโต วิย จ กนฺุชานฺุพฺนฺุชเจตโส
 ภมรสฺส ๑ สนฺตวฺตติ วิจโร นาคิปรีปฺพนฺุทฺทโถ (๑) จิตฺตสฺส
 อากาเส อฺุปฺตติสฺส ปกฺขิน ปกฺขปฺปสาร์ณ วิย ปรีพฺภมฺน วิย
 จ ปทฺุมภิกฺมุขปตติสฺส ภมรสฺส ปทฺุมสฺส
 อฺุปรีภาก ๑

ทฺุณิปาตฺทกฺกถาย ปน อากาเสน กจฺจโต มหาสกฺกสฺส
 อฺุโภหิ ปกฺเขหิ วาดฺ คเหตุว ปกฺเข สนฺุณิสีททาเปตฺว คมฺน วิย
 อารมฺมณฺณ เจตโส อภินิโรปนภเวณ ปวตฺโต วิตฺถโก วาดคฺคหณฺคถ
 ปกฺเข พนฺุททาปยมาณสฺส คมฺน วิย อณฺุชฺชนภเวณ ปวตฺโต วิจโรติ
 วุตฺต ๑ ต อนฺุปฺปนฺุเชณ ปวตฺตियฺ ยฺุชฺชติ ๑ โส ปน เนลล
 วิเสโส ปจฺมทฺุติยชฺฆมาเนสุ ปากโฏ โหติ ๑ อปี จ มลคฺคหิต
 กัสมภชฺน เอเกณ หตฺเถณ ทพฺุหิ คเหตุว อิตฺเรณ หตฺเถณ จุณฺณ-
 เตลวาลณฺุทฺทเปเกณ (๒) ปรีมชฺชนตฺสท พฺุหคฺคหณฺคถโถ วิย วิตฺถโก
 # ๑. ม. นาคิปรีปฺพนฺุทฺทว ๑ ๒. ส. จุณฺณเตลณฺุทฺทเปเกณ ๑

ปริมชฺชนหตุโถ วิย วิจาโร ฯ ตถา กุมภการุสฺส ทณฺฑปฺปหารเณ
จกฺกั ภมยิตฺวา ภาชนั กโรนฺตสุสฺส อฺปปิพนหตุโถ วิย วิตฺกโก
อิโต จิโต จ สัสนฺนหตุโถ (๑) วิย วิจาโร ฯ ตถา มณฺฑลั
กโรนฺตสุสฺส มชฺเฒ สนฺนินฺรุณฺณิตฺวา (๒) จิตฺกณฺฏโก วิย อภินิโรปโน
วิตฺกโม ฯ พหิ ปริพฺภมณกณฺฏโก วิย อนฺนุชฺชมาโน วิจาโร ฯ
อิติ อิมินา จ วิตฺกเกณ อิมินา จ วิจาเรณ สห วตฺตติ
รูกฺโข วิย ปฺุปฺเพน จ ฆเลน จาติ อิทํ ฌานั สวิตฺกั
สฺวิจฺจารนฺติ วุจฺจติ ฯ

วิเวกชนฺติ เอตฺถ วิวิตฺติ วิเวโก นีวรณฺวิคฺโขมฺติ อตุโถ ฯ
วิวิตฺโตติ วา วิเวโก นีวรณฺวิวิตฺโต ฌานสมฺปยุตฺตธมฺมราสีติ
อตฺถ ฯ ตสฺมา วิเวกา ตสฺมี วา วิเวเก ชาตฺนฺติ วิเวกั ฯ
ปีติสุขชนฺติ เอตฺถ ปีนฺยตีติ ปีติ สฺยา สมฺปิยาณลกฺขณา ฯ
สฺยา ปเนสฺยา ขุทฺทกาปีติ ขณฺิกาปีติ โอกฺกนฺติกาปีติ
อุพฺเพกฺกาปีติ ฆรณฺาปีตีติ ปญฺจวิธา โหติ ฯ

ตฺตฺถ ขุทฺทกาปีติ (๓) สรีเร โลมฺหํสนมฺตฺตเมว กาคฺคฺ สกฺโกติ ฯ
ขณฺิกาปีติ ขณฺเ ขณฺ วิชฺชุปฺปาทสฺทิสฺยา โหติ ฯ โอกฺกนฺติกาปีติ
สมฺมุตฺตึรึ วิจิ วิย กายั โอกฺกมิตฺวา โอกฺกมิตฺวา ภิชฺชติ ฯ
อุพฺเพกฺกาปีติ พลวตี โหติ กายั อุทฺธคฺคิ กตฺวา อากาเส ลงฺฆาปี-
นปฺปมาณปฺปตฺตา ฯ ฆรณฺาปีติ อติพลวตี โหติ ฯ ตาย หิ
๑. สึ. สลฺยจฺรณหตุโถ ฯ ๒. ม. สนฺนินฺรุณฺณิตฺวา ฯ ๓. ม. ขุทฺทกาปีติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 181

อุปฺปนฺนาย สกฺลสฺริริ ฝริตฺวา (๑) ปุริตฺวฺจฺจ (๒) วิย มหฺตา อุทโกเมน
ปฺกฺขนฺทปพฺพตฺกฺจฺจ วิย จ อนุปฺริฝุํ โหติ ฯ สา ปเนสา
ปฺลฺจฺจวิธา ปิตี คพฺภํ คณฺหนฺตี ปฺริปากํ คจฺจนฺตี ทฺวิธํ ปสฺสทฺธิ
ปฺริปฺเรติ กายปสฺสทฺธิจฺจ จิตฺตปสฺสทฺธิจฺจ ปสฺสทฺธิ
คพฺภํ คณฺหนฺตี ปฺริปากํ คจฺจนฺตี ทฺวิธมฺปิ สฺขํ ปฺริปฺเรติ
กายิกจฺจ เจตสิกจฺจ สฺขํ คพฺภํ คณฺหนฺตี ปฺริปากํ
คจฺจนฺตี ทฺวิธํ สฺมาธี ปฺริปฺเรติ ขณฺนิกสฺมาธี อุปฺจารสฺมาธี
อฺปฺปนาสฺมาธินฺติ ฯ (๓)

ตาสุ ยา อฺปฺปนาสฺมาธิสฺส มฺถํ หุตฺวา วฑฺฒมานา สฺมาธิ-
สฺมปฺโยคํ กตา ฝรณฺปิตี อยฺม อิมสฺมี อตฺเต อธิปฺเปตา ปิตีติ ฯ

อิตริ ปน สฺขยตีติ สฺขํ ยสฺสฺปชฺชติ ตํ สฺขิตํ กโรตีติ อตฺถโถ ฯ
สฺขนํ วา สฺขํ สฺจฺจฺจ วา ขาทติ ขณฺติ จ กายจิตฺตาพาธนฺติ
สฺขํ โสมนสฺสเวทนาเยตี นามํ ฯ ตํ สาตลกฺขณํ ฯ
สฺนฺเตปิ จ เนลํ กตฺถจฺจ อวิปฺปโยเค อิกฺขารมฺมณฺปฏฺธิลาภคฺคฺจฺจ ปิตี
ปฏฺธิลทฺธารมฺมณฺรสาณฺภวนํ (๔) สฺขํ ฯ ยตฺถ ปิตี ตตฺถ สฺขํ ยตฺถ
สฺขํ ตตฺถ น นิยมโต ปิตี ฯ สจฺจวาทกฺขณฺรสงฺคหิตา ปิตี เวทนาภ-
ขณฺรสงฺคหิตํ สฺขํ ฯ กนฺตารจินฺนสฺส วณฺนโตทกทสฺสสวเนสุ
วิย ปิตี วณฺจฺจายาปเวสนอุทกปฺริโกเคสุ วิย สฺขํ ฯ ตสฺมี ตสฺมี
สฺมเย ปากฺกฺภาวโต เจตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

๑. สี่. ฝมิตฺวา ฯ ม. โขเกตฺวา ฯ ๒. สี่. ม. ปุริตฺวตฺถิ ฯ

๓. ม. อฺปฺปนาสฺมาธิญฺจาติ ฯ ๔. ม. ปฏฺธิลทฺธารสาณฺภวนํ ฯ

อติ อยณจ ปีติ อิทณจ สขัง อสส ฌานสส อสมึ วา ฌานเน
อตุถิติ อิท ฌานัง ปีติสุขนุติ วุจจติ ฯ อถวา ฯ ปีติ จ สุขณจ
ปีติสุขัง ธรรมวินยาทโย วีย ฯ วิเวกขัง ปีติสุขัง อสส ฌานสส
อสมึ วา ฌานเน อตุถิติ เอวံ วิเวกขัง ปีติสุขัง ฯ ยถเว
หิ ฌานัง เอวံ ปีติสุขัง เจตถ วิเวกขเมว โหติ ตณจสส
อตุถิติ (๑) ตสฺมา อโปลสมาสัง กตฺวา เอกปฺปเทเนว วิเวกขัง
ปีติสุขนุติปี วตฺตุ ยุชชติ ฯ ปจฺมนติ คณฺณานุปฺพพตฺยา
ปจฺมํ อิทํ ปจฺมํ อุปฺปนฺนติปี ปจฺมํ ฯ ฌานนุติ ทฺวริช
ฌานัง อารมฺมณฺูปนิชฺฌานณฺจ ลกฺขณฺูปนิชฺฌานณฺจ (๒) ฯ
ตตฺถ อฏฺฐสฺมาปตฺติโย ปจฺวิกสิณฺหาทวารมฺมณฺ์ อุปนิชฺฌายนฺตีติ
อวารมฺมณฺูปนิชฺฌานนุติ สงฺขุยฺ คตฺวา ฯ วิปสฺสนามกฺคผลานิ
ปนฺ ลกฺขณฺูปนิชฺฌานัง นาม ฯ

ตตฺถ วิปสฺสนา อนิจฺจาทิลกฺขณฺสส อุปนิชฺฌานโต ลกฺขณฺูป-
นิชฺฌานัง ฯ วิปสฺสนาย กตฺกิจฺจสฺส มกฺเคน อิชฺฌนโต มกฺโค
ลกฺขณฺูปนิชฺฌานัง ผลํ ปนฺ นิโรธสจฺจํ ตถลกฺขณฺ์ อุปนิชฺฌายตีติ
ลกฺขณฺูปนิชฺฌานัง ฯ เตสฺ อิทํ ปุพฺพภาเค อวารมฺมณฺูปนิชฺฌานัง
โลกฺกุตฺตรมกฺคกฺขณฺ์ ลกฺขณฺูปนิชฺฌานัง อธิปฺเปตํ ฯ ตสฺมา
อวารมฺมณฺูปนิชฺฌานโต จ ลกฺขณฺูปนิชฺฌานโต จ ปจฺจนีกฺขณฺापนโต
จ ฌานนุติ เวทิตพฺพํ ฯ

๑. ม. อตุถิ ฯ ๒. ม. ลกฺขณฺูปนิชฺฌานณฺจาปี ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺฎจกฺสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 183

อุปสมฺปชฺชาติ อุปกฺนตฺวา ปาปฺณิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อุปสมฺปาทยิตฺวา วา นิปฺพาเทตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ วิหฺรตีติ
ตทฺนฺรูเปณ อิริยาปฺลวิหาเรน อิริยติ วุตฺตปฺปการชฺฌานสมฺงฺคี
หุตฺวา อตฺตภาวสฺส อิริยํ วุตฺตี อภินิปฺพาเทติ ฯ ตมฺปนเนตฺ
ปจฺมํ ฌานํ ปฺลยจฺกฺวิปฺปหีนํ ปฺลยจฺกฺสมฺนฺนาคตฺ ติวิชกฺลฺยาณํ
ทสฺสทกฺขณสมฺปนฺนํ ฯ

ตตฺถ กามจฺจนฺโท พฺยาปาโท ถีนมิทฺธํ อุทฺทจฺจกฺกฺจฺจํ
วิจิกิจฺจฺชาติ อิมสฺสํ ปฺลยจฺนฺนํ นีวรณฺนํ ปฺหานวเสณ ปฺลยจฺกฺวิปฺ-
ปฺหีนตา เวทิตพฺพา ฯ น หิ เอเตสฺส อปฺปหีนเสสฺส ฌานํ อุปฺปชฺชติ ฯ
เตนสฺเสตฺตานิ ปฺหานงฺกานีติ วุจฺจฺนฺติ ฯ กิลฺลจฺาปี หิ ฌานกฺฺขณ
อณฺเณปี อกฺุสฺลา ชฺมฺมา ปฺหิยฺนฺติ ตถาปี เอตาเนว วิเสเสน
ฌานนฺตฺรายกรานิ ฯ กามจฺจนฺเทน หิ นานาวิสยปฺปโลภิตฺ
จิตฺตํ น เอกตฺตารมฺมเณ สมาริยติ กามจฺจนฺทาภิภูตฺ วา ตํ น
กามชาตฺตปฺปหานาย [๑] ปฺฏิปชฺชติ ฯ พฺยาปาเทน อารมฺมเณ [๒]
ปฺฏิหฺลฺลยฺมานํ น นีรฺนฺตฺรํ ปวตฺตติ ฯ ถีนมิทฺธาภิภูตฺ อกมฺมณฺณํ
โหติ ฯ อุทฺทจฺจกฺกฺจฺจปฺเรตฺ อวฺุปฺสนฺตเมว หุตฺวา ปฺริพฺภมฺติ ฯ
วิจิกิจฺจาย อุปฺหตฺ ฌานาธิกมฺสาคิกํ ปฺฏิปทํ น อาโรหติ ฯ อิติ
วิเสเสน ฌานนฺตฺรายกรตฺตา เอตาเนว ปฺหานงฺกานีติ
วุตฺตฺตานิ ฯ

ยสฺมา ปน วิตกฺโก อารมฺมเณ จิตฺตํ อภินิโรเปติ วิจาโร

๑. ม. สี. เอตฺถนิตฺเร ปฺฏิปทฺนฺติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตฺเร วาสทฺทท อตฺถิ ฯ

อนฺุพฺนุชฺติเตหิ อวิกฺเขปาย สมฺปาทิตถฺโยคสุส เจตโธ ปโยค-
สมฺปตฺตติสมฺภวา ปิตี ปิณฺนํ สุขญฺจ อุปฺพรุหฺนํ กโรติ ฯ อถสุส เสส-
สมฺปยุตฺตตฺธมฺมา เอเตหิ อภินิโรปนานฺุพฺนุชฺชนปีณฺนอุปฺพรุหฺเนหิ
อนฺุคฺคหิตา เอกคฺคตา เอกตฺตารมฺมเณ สมฺมํ สมฺมา จ อาธิยฺนฺติ
ตฺสฺมา วิตกฺโก วิจาโร ปิตี สุขํ จิตฺเตกคฺคตาติ อิมถฺ ปญฺจนฺนํ
อุปฺปตฺตติวเสน ปญฺจกสมฺนฺนาคตฺตา เวทิตพฺพา ฯ อุปฺปนฺเนสุ
หิ เอเตสุ ปญฺจสุ ฌานํ อุปฺปนฺนํ นาม โหติ ฯ เตนฺสุส เอตานิ
ปญฺจกสมฺนฺนาคตานีติ วุจฺจนฺติ ฯ

ตฺสฺมาน เอเตหิ สมฺนฺนาคตฺ อลฺยเวท ฌานํ นาม อตฺถิติ
กเหตุพฺพํ ฯ ยถา ปน อํกมตฺตวเสนเว จตฺรงฺคินี เสนา
ปญฺจกิกิํ ตฺริยํ อฏฺฐจฺกิกิโก มกฺโกติ วุจฺจติ เอวมิทมฺปิ อํกมตฺตวเสนเว
ปญฺจกิกินฺติ วา ปญฺจกสมฺนฺนาคคฺคินฺติ วา วุจฺจตีติ เวทิตพฺพํ ฯ
เอตานิ จ ปญฺจ อํกานิ กิณฺจาปี อุปฺจารกฺขณฺปิ อตฺถิ อถโ
อุปฺจาเร ปกฺคิจิตฺตโต พฺลวตฺรานิ ฯ อิธ ปน อุปฺจารโตปี
พฺลวตฺรานิ รูปาวัจฺรลกฺขณฺปฺปตฺตตานิ นิปฺสนฺนานิ ฯ เอตถ หิ วิตกฺโก
สุวิสเทน อากาเรน อารมฺมเณ จิตฺตํ อภินิโรปฺยมาโน อุปฺปชฺชติ ฯ
วิจาโร อตีวีย อารมฺมณฺ อณฺุชฺชมาโน ฯ ปิตีสุขํ สภาวนตฺมฺปิ (๑)
กายํ ฌรฺมานํ ฯ เตนฺาห นาสฺส กิณฺจิจิ สพฺพาวโต (๒) กายสุส
วิเวกเชน ปิตีสุเชน อปฺมุญฺโหติติ ฯ จิตฺเตกคฺคตาปี เหมจฺจิมฺมฺหิ
๑. สี. ม. สพฺพาวนตฺมฺปิ ฯ ๒. สี. ม. สพฺพาวโต ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคฺตฺตฺนิตฺเทสวณฺณา หน้าที่ 187

นิปฺผลฺตฺตฺวเสณ สมฺปหฺสฺนา จ เวทิตฺตฺพฺพา ฯ ถลฺลํ ยสฺมึํ หิ วาเร
อฺปฺปนา อฺปฺปชฺชติ ตสฺมึํ โย นีวฺรณฺสงฺขาโต กิเลสฺคโณ ตสฺส
ฉานฺตสฺส ปฺริปฺนโถ ตโต จิตฺตํ วิสฺสุชฺชติ ฯ วิสฺสุชฺชตฺตา อวฺรณ-
วิรหิตํ หุตฺวา มชฺฌมึํ สมถฺนนิมิตฺตํ ปฺฏิปชฺชติ ฯ มชฺฌมึํ
สมถฺนนิมิตฺตํ นาม สมฺปฺปวตฺโต อฺปฺปนาสมฺมาชิเยว ฯ ตทฺนนฺตรึ
ปฺน ปฺริมึํ จิตฺตํ เอกสฺนฺตฺติปฺริณามนฺเยน ตถตฺตํ อฺปฺคจฺฉมฺมานึ มชฺฌมึํ
สมถฺนนิมิตฺตํ ปฺฏิปชฺชติ นาม เอวํ ปฺฏิปฺนฺนตฺตา ตถตฺตฺปคฺมเนน
ตตฺถ ปกฺขนฺนทฺติ นาม ฯ เอวํ ตาว ปฺริมฺจิตฺเต วิชฺชมฺนาการ-
นิปฺผาติกา ปจฺมชฺฉฉานฺตสฺส อฺปฺปาทกฺขณฺเยว อากมฺมวเสณ
ปฺฏิปทาวิสฺสุทฺธิ เวทิตฺตฺพฺพา ฯ

เอวํ วิสฺสุทฺธสฺส ปฺน ตสฺส ปฺน วิโสเชตฺตฺพฺพาภาวโต วิโสชฺเน
พฺยาปารี อฺกโรนฺโต วิสฺสุทฺธิ จิตฺตํ อชฺฉฺชเปกฺขติ นาม ฯ สมถภาวฺป-
คฺมเนน สมถปฺฏิปฺนฺนสฺส ปฺน สมฺมาชานฺ พฺยาปารี อฺกโรนฺโต
สมถปฺฏิปฺนฺนํ อชฺฉฺชเปกฺขติ นาม ฯ สมถปฺฏิปฺนฺนภาวโตเอว
จสฺส กิเลสฺสํสฺสคฺคํ ปฺหาย เอกคฺเตน อฺปฺภูจิตฺตสฺส ปฺน
เอกคฺตฺตฺปฺญฺจานฺ พฺยาปารี อฺกโรนฺโต เอกคฺตฺตฺปฺญฺจานึ อชฺฉฺชเปกฺขติ
นาม ฯ เอวํ ตตฺตรมชฺฉคฺตฺตฺตฺเปกฺขาย กิจฺจวเสณ อฺเปกฺขานฺพฺรุหฺนา
เวทิตฺตฺพฺพา ฯ

เย ปเนเต เอวํ อฺเปกฺขานฺพฺรุหิตา (๑) ตตฺถ ชาตา สมฺมาชิ-
ปฺลยฺฉาสงฺขาตา ยฺจนฺนทฺธมฺมา อณฺณมณฺณํ อนตฺตฺวตฺตมฺนา หุตฺวา
๑. ม. อฺเปกฺขานฺพฺรุหิตे ฯ

ปวตฺตา ยานิ จ สทฺธาทีนินิ อินฺทฺริยานินิ นานากิเลสฺสเหมิ วิมุตฺตตฺตา
วิมุตฺตฺริเสน เอกรสานินิ หุตฺวา ปวตฺตานินิ ขณฺเจตฺตํ (๑) สฺรูปคํ เตสํ
อนตฺวิตฺตตฺนํ เอกรสทฺวานํ อนฺนุจฺฉวิกํ วีริยํ วาหยติ (๒) ยา จสฺส
ตสฺมึ ขณฺ ปวตฺตา อาเสวนา สพฺเพปิ เต อาการา ยสฺมา
ณฺณน สงฺกิลฺลสฺสโวกาเนสฺสุ ตํ ตํ อาทีนฺวญฺจ อนินฺตฺสญฺจ ทิสฺวา
ตถา ตถา สมฺปหํสิตฺตตฺตา วิโสชิตฺตตฺตา ปรีโยทาปีตฺตตฺตา
นินฺปุณฺนา (๓) ตสฺมา ฌมฺมานํ อนตฺวิตฺตตฺนาทิกาวสาธเนน
ปรีโยทาปกสฺส ฌานสฺส กิจฺจนินฺปุตฺตตฺตฺวเสน สมฺปหํสนา
เวทิตฺตพฺพาติ วุตฺตํ ฯ

วิตกฺกวจิหารานํ รูปสฺมาติ วิตกฺกสฺส จ วิจารสฺส จาติ อิมฺสํ
ทฺวินฺนํ รูปสฺมา (๔) ฯ ทฺตฺติยชฺฌมานกฺขณฺ อปาคฺภาวาทิ วุตฺตํ
โหติ ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี ทฺตฺติยชฺฌมานे สพฺเพปิ ปจฺมชฺฌมานฌมฺมา
น สนฺติ อญฺเญเยว हि ปจฺมชฺฌมานे ฌสฺสาทโย อญฺเญ อิท
โอฟาริกสฺส ปน โอฟาริกสฺส องฺกสฺส สมตฺติกฺกมา ปจฺมชฺฌมานโต
ปเรสํ ทฺตฺติยชฺฌมานาทินํ อธิคโม โหติตฺติ ทสฺสนคฺถํ วิตกฺกวจิหารานํ
รูปสฺมาติ เอวํ วุตฺตตฺนฺติ เวทิตฺตพฺพํ ฯ

อชฺฌตฺตตฺนฺติ อิท นียกชฺฌตฺตํ อธิปฺเปตฺตํ (๕) อตฺตตฺนินิ ชาตํ
อตฺตตฺน สนิตฺตานเน นินฺพุตฺติตฺตตฺนฺติ อตฺโต ฯ สมฺปสาทตฺนฺติ
๑. ม. ขณฺเจตฺต ตทฺรูปตํ ฯ ๒. สฺ. วัตตตฺติ ฯ ๓. ม. นินฺปุณฺนาว ฯ
๔. ม. รูปสฺมา สมตฺติกฺกมา ฯ ๕. ม. อธิปฺเป

*เล่มที่ 38 กุหฺนุจกสฺสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 189

สมฺปสาทนฺนฺติ วุจฺจติ สทฺธา ฯ สมฺปสาทนโยคโต ฉานมฺปิ
สมฺปสาทนํ นีลวณฺณโยคโต นีลวตฺถํ วิย ฯ ยสฺมา วา ตํ ฉานํ
สมฺปสาทนสมนฺนาคตฺตฺตา วิตฺกฺกวิจฺจารกฺโขภวฺอุปสมเนน จ เจโต
สมฺปสาทยติ ตสฺมา (๑) สมฺปสาทนฺนฺติ วุตฺตํ ฯ อิมสฺมิณฺจ
อตุลวิกฺขเป สมฺปสาทนํ เจตโสติ เอวํ ปทสมฺพฺนฺโร เวทิตฺพุโป ฯ
ปฺริมสฺมี ปน อตุลวิกฺขเป เจตโสติ เอตํ เอโกทิกฺภาเวน สทฺธี
โยเชตฺพุพฺ ฯ ตตฺรํยํ อตุลโยชนา เอโก อุเทตฺตีติ เอโกทิกฺ ฯ
วิตฺกฺกวิจฺจารเหิ อนชฺฉมารูพฺหตฺตา อคฺโค เสณฺุโจ หุตฺวา
อุเทตฺตีติ อตุโล ฯ เสณฺุโจปิ หิ โลเก เอโกติ วุจฺจติ ฯ
วิตฺกฺกวิจฺจารวิริทฺโต วา เอโก อสหาโย หุตฺวา อิติปิ (๒)
วตฺตติ ฯ อถวา สมฺปยุตฺตชฺมเม อุทายตฺตีติ อุทิกฺ ฯ
อุฏฺฐาเปตฺตีติ อตุโล ฯ เสณฺุจฺญฺเจน เอโก จ โส อุทิกฺ
จาทิ เอโกทิกฺ ฯ สมาริสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ อิติ อิมํ เอโกทิกฺ
ภาเวติ วทฺเตตฺตีติ อิทํ พุคฺคิยชฺฉมานํ เอโกทิกฺภาวํ ฯ โส
ปนายํ เอโกทิกฺ ยสฺมา เจตโส น สตุตฺสฺส น ชีวสฺส ฯ
ตสฺมา เอตํ เจตโส เอโกทิกฺภาวนฺติ วุตฺตํ ฯ

นฺนุ จายํ สทฺธา ปจฺมชฺฉาเนปิ อตุลฺล อยณฺจ เอโกทิกฺนามโก
สมาริ อถ กสฺมา อิทเมว สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิกฺภาวนฺติ
วุตฺตนฺติ วุจฺจเต อิทํ หิ ปจฺมชฺฉานํ วิตฺกฺกวิจฺจารกฺโขภน
วีจิตฺรํกสฺมาภฺลมิว ชลํ น สฺสุปฺสณฺํ โหติ ตสฺมา สติปิ (๓) สทฺธาย
๑. ม. ตสฺมาปิ ฯ ๒. ม. วตฺตํ วณฺฺนฺติ ฯ ๓. ม. สติยาปิ ฯ

สมปสาทนุนติ น วุตต์ ๑ น สุปปสนนตตาเยว เจตถ
สมาธิปี น สฎฐุ ปากโฏ ตสุมมา เอโกทิภาวนติปี น
วุตต์ ๑ อิมสุมมี ปน ฌาเน วิตถกวิจจารปติโพธาภาเวน
ลทุโรกาสา พลวตี สทฐา พลวสทฐาสหายปฎิตาภเนว
จ สมาธิปี ปากโฏ ๑ ตสุมมา อิทเมว เอว วุตตนติ
เวทิตพัพ ๑

อวิตถกั อวิจจารนติ ภาวนาย ปหีนตตา เอตสุมมี เอตสส
วา วิตถโก นตถิติ อวิตถกั ๑ อิมินาว นเยน อวิจาร์ ๑
เอตถาห นนุ จ วิตถกวิจจารานั วุปสมาติ อิมินาปี อยมตโถ สิทธิ
อถ กสุมมา ปน วุตต์ อวิตถกั อวิจารนติ วุจเจเต เอวเมว (๑)
สิทธิวามตโถ ๑ น ปเนตติ ตทตถทีปกั นนุ อโวจุมหา โอพาริกสส
ปน โอพาริกสส องคสส สมตถิกมา ปรมชฌมานโต ปเรสั
ทุคิยชฌมานาทีนั สมชธิโม โหตีติ ทสสนตถั วิตถกวิจจารานั
วุปสมาติ เอว วุตตนติ ๑ อปี จ วิตถกวิจจารานั วุปสมา อิท
สมปสาทนั น กิเลสกาลุสสิยสส ๑ วิตถกวิจจารานญจ วุปสมา
เอโกทิภาว น อุปจารชฌมานมิว นีวรณปุปหานา [๒] น ปรมชฌมานมิว
จ องคปาตฐาภาวติ เอว สมปสาทนเอโกทิภาวานั เหตุปฐิทีปกมิท
วณั ๑ ตถา วิตถกวิจจารานั วุปสมา อิท อวิตถกั อวิจาร์ น
ตคิยจตถตถชฌมานานิ วีย จกขุวิญญาณาทีนั วีย จ อภาวติ
เอว อวิตถกอวิจจารภาวสส เหตุปฐิทีปกญจ ๑ น วิตถกวิจจारा-
๑. ม. เอวเมตติ ๑ ๒. ม. เอตถนตเร นสทโท อตถิ ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺนุจกสฺสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 191

ภาวมตฺตปฺริทึปกํ ฯ วิตฺถกฺกวิจฺจาราภาวมตฺตปฺริทึปกเมว

ปฺน (๑) อวิตฺถกํ อวิจฺจารนฺตฺติ อิทํ วจฺนํ (๒) ตสฺมา ปฺริมํ วตฺวาปี [๓]

ปฺน วตฺตพฺพเมวาทิ ฯ

สมาธิชนฺตฺติ ปจฺมชฺฌานสมาธิโต สมฺปยุตฺตสมาธิโต วา
ชาตฺนฺตฺติ อตฺโถ ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี ปจฺมมฺปิ สมฺปยุตฺตสมาธิโต
ชาตํ อถ โข อยฺเมว สมาธิชนฺตฺติ (๔) วตฺตพฺพตํ อรหฺติ วิตฺถกฺกวิจฺจาร-
โฆภวิเรนฺน อตฺตวิย อจฺลตฺตา สฺสฺปฺสนฺนตฺตา จ ฯ ตสฺมา อิมสฺส
วณฺณภณฺนตฺตํ อิทเมว สมาธิชนฺตฺติ วุตฺตํ ฯ ปิตฺติสฺสชนฺตฺติ อิทํ
วุตฺตนยฺเมว ฯ ทฺตฺติยนฺตฺติ คณฺนानุปฺพพฺโต ทฺตฺติยํ อิทํ
ทฺตฺติยํ อฺปฺปนฺนนฺตฺติปี ทฺตฺติยํ ฯ

ปีติยา จ วิราคาติ วิราโค นาม วุตฺตปฺปการาย
ปีติยา ชิกฺขุจฺจนํ วา สมตฺติกฺกโม วา ฯ อฺกฺกิณฺนํ ปน อนุตฺตรา
จสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ โส วฺฐปสฺมํ วา สมฺปิณฺฑเทติ
วิตฺถกฺกวิจฺจารวฺฐปสฺมํ วา ฯ ตตฺถ ยทา วฺฐปสฺมเมว สมฺปิณฺฑเทติ ตทา
ปีติยา วิราคา จ กิณฺจฺจิ กิยฺโย วฺฐปสฺมา จาติ เอว โยชนา
เวทิตพฺพา ฯ อิมิสฺสา จ โยชนาย วิราโค ชิกฺขุจฺจนตฺโถ โหติ
ตสฺมา ปีติยา ชิกฺขุจฺจนา จ สมตฺติกฺกมา จาติ อยฺมตฺโถ
ทฺนุสพฺโพ ฯ ยทา ปน วิตฺถกฺกวิจฺจารวฺฐปสฺมํ สมฺปิณฺฑเทติ
ตทา ปีติยา จ วิราคา กิณฺจฺจิ กิยฺโย วิตฺถกฺกวิจฺจารานญจ
๑. ม. ปน ฯ ๒. สී. วจฺนเมว ยฺชชฺตฺติติ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร ปฺนสทฺโท
อตฺถิ ฯ ๔. ม. สมาธิ สมาธิติ ฯ

วูปสมมติ เอวํ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ อิมิสฺสา จ โยชนาย วิราโค
สมตฺกุกมนฺตุโธ โหติ ตสฺมา ปิตฺยา จ สมตฺกุกมา วิตกฺกวิจารานญจ
วูปสมมติ อยมฺตุโธ ทฏฺฐพฺโพ ฯ

กามญฺเจเต วิตกฺกวิจารา ทุตฺติชฺฌมานเนยฺเว วูปสนฺตา
อิมิสฺส ปน ฌานสฺส มกฺคปริทีปนฺตํ วนฺณภณฺนตฺถญฺเจตํ วุตฺตํ ฯ
วิตกฺกวิจารานํ วูปสมมติ หิ วุตฺเต อิทํ ปญฺญาตฺติ นนฺ วิตกฺก-
วิจารวูปสโม มกฺโค อิมิสฺส ฌานสฺสาติ ฯ ยถา จ ตตฺติเย
อริยมกฺเค อปฺปหีนานมฺปิ สกฺกายทิกฺกฐาทินํ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภา-
คิยานํ สลฺโลชฺชานํ ปหานาติ (๑) เอวํ ปหานํ วุจฺจมานํ (๒) วนฺณภณฺนํ โหติ
ตทฺธิคมาย อุตฺตสูกฺกานํ อุตฺตสาหชนนฺตํ (๓) เอวเมว อิทํ อวูปสนฺ-
ตานมฺปิ วิตกฺกวิจารานํ วูปสโม วุจฺจมาโน (๔) วนฺณภณฺนํ โหติ
เตนายมฺตุโธ วุตฺโต ปิตฺยา จ สมตฺกุกมา วิตกฺกวิจารานญจ วูปสมมติ ฯ

อุเปกฺขโก จ วิหฺรตีติ เอตฺถ อุปฺปตฺติโต อิกฺขตีติ อุเปกฺขา ฯ
สมํ ปสฺสตีติ อุเปกฺขปตฺติตาว หุตฺวา ปสฺสตีติ อตฺถโธ ฯ ตาย
วิสทาย วิปฺปลาย ฌามคตฺตาย สมฺนฺนาคตฺตฺตา ตตฺติชฺฌมานสมฺงฺคี
อุเปกฺขโกติ วุจฺจตี ฯ อุเปกฺขา ปน ทฺสวฺริธา โหติ ฉพฺงฺกุเปกฺขา
พฺรหฺมวิหารุเปกฺขา โปชฺฌงฺกุเปกฺขา วิริยฺุเปกฺขา สงฺขารุเปกฺขา
เวทฺนุเปกฺขา วิปฺสฺสนุเปกฺขา ตตฺตรมฺชฺฌตฺตฺุเปกฺขา ฌานุเปกฺขา
ปาริสฺสุทฺธิอุเปกฺขาติ ฯ

๑. ม. ปหานายาติ ฯ ๒. ม. ปหานเน วุจฺจมานเน ฯ สฺ. อิทํ
ลกฺขณฺวณฺิตวเสน กตํ ฯ ๓. ม. อุตฺตสาหชนกํ ฯ ๔. ม. วุจฺจมานเน ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 193

ตตฺถ ยา อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุณา รูปี ทิสฺวา
เนว สุมฺโน โหติ น ทุมฺโน อุเปกฺขโก [๑] จ วิหฺรติ สโต
สมฺปชาโนติ เอวมาคตา ชีณาสวสฺส ฉสุ ทฺวาเรสุ
อิฏฺฐานิฏฺฐฉพารมฺมณาปาเถ ปริสฺสุทฺธปคฺติภาวา (๒) วิชฺฌนา-
การภูตา อุเปกฺขา อัย ฉพฺงฺกุเปกฺขา นาม ฯ ยา ปน
อุเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสฺส ผริตฺวา วิหฺรตีติ
เอวมาคตา สตฺเตสุ มชฺฌตฺตการภูตา อุเปกฺขา อัย
พฺรหฺมวิหารูเปกฺขา นาม ฯ ยา (๓) ปน อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคิ
ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตนฺติ เอวมาคตา สหชาตานิ ฌมฺมานิ
มชฺฌตฺตการภูตา อุเปกฺขา อัย โพชฺฌงฺกุเปกฺขา นาม ฯ
ยา ปน กาเลน กาลิ อุเปกฺขานิมีตฺติ มนสิกโรตีติ
เอวมาคตา อนจฺจารทฺธนาตีสิตฺลวีริยสงฺฆาตา อุเปกฺขา อัย
วีริยุเปกฺขา นาม ฯ ยา ปน กติ สงฺขารูเปกฺขา สมถวเสน
อุปฺปชฺชนฺติ กติ สงฺขารูเปกฺขา วิปฺสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ
อภฺจฺจ สงฺขารูเปกฺขา สมถวเสน (๔) อุปฺปชฺชนฺติ ทสฺ สงฺขารู-
เปกฺขา วิปฺสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺตีติ เอวมาคตา นีวรณาที-
ปฺปฺภิสฺสงฺขา สนนฺติฏฺฐานาคหฺเณ (๕) มชฺฌตฺตภูตา อุเปกฺขา อัย
สงฺขารูเปกฺขา นาม ฯ ยา ปน ยสฺมี สมเย กามาวจฺริ
กฺุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ อุเปกฺขาสหคตฺตนิทฺเทสวณฺณนา
๑. ม. เอตฺถนฺตเร จสฺสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. ม. ปริสฺสุทฺธปคฺติภาวา ฯ
๓. ม. ยา ปน ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๔. ม. สมถวเสน ฯ
๕. ส. ม. สนนฺติฏฺฐานาคหฺเณ ฯ

อทุกขมสุขสงฆาตา (๑) อุเปกขา อัย เวทนูเปกขา นาม ฯ ยา
ยทตฺถิ ยํ ภูตํ ตํ ปชฺหติ อุเปกขํ ปฏิภตฺตีติ เอมาคตา วิจฺฉินเน
มชฺชตฺตภูตา อุเปกขา อัย วิปสฺสนูเปกขา นาม ฯ ยา ปน
ฉนฺทาทิสฺสุ เวยวาปนเกสฺสุ อากตา สหชาตานิ สมวาหิตภูตา
อุเปกขา อัย ตตฺตรมชฺชตฺตูปेกขา นาม ฯ ยา ปน อุเปกขโก จ
วิหฺรตฺตีติ เอมาคตา อคฺคสุเขปี ตสฺมี อปฺกขปาตชนนี อุเปกขา
อัย ฉานูเปกขา นาม ฯ ยา ปน อุเปกขาสติปาริสฺสุทฺธี จตฺตถฺถิ
ฉานนฺติ เอมาคตา สพฺพปจฺจนิกปาริสฺสุทฺธา ปจฺจนิกฺวปสมเนปี
อพฺยาปารภูตา อุเปกขา อัย ปาริสฺสุทฺธิอุเปกขา นาม ฯ

ตตฺถถ ฉพฺงฺกุเปกขา จ พุรหฺมวิหารูเปกขา จ โพชฺฌงฺกุเปกขา
ตตฺตรมชฺชตฺตูปेกขา จ ฉานูเปกขา จ ปาริสฺสุทฺธิอุเปกขา จ
อตฺถโต เอกา ตตฺตรมชฺชตฺตูปेกขาว โหติ ฯ เตน เตน อวฺภูจฺจา-
เภเทน ปนสฺสา อัย เภโท ฯ เอกสฺสาปี สโต สตฺตสฺส กุมารยฺวคฺ-
เถรเสนาปติราชาทิวเสน (๒) เภโท วิย ตสฺมา ตาสฺย ยตฺถ
ฉพฺงฺกุเปกขา น ตตฺถถ โพชฺฌงฺกุเปกขาทโย ฯ ยตฺถ วา ปน
โพชฺฌงฺกุเปกขา น ตตฺถถ ฉพฺงฺกุเปกขาทโย โหนฺตฺตีติ เวทิตฺตพฺพา ฯ

ยถา เจตาสํ อตฺถโต เอกิภาโว เอวํ สงฺขารูเปกขา-
วิปสฺสนูเปกขานมฺปิ ฯ ปณฺญา เอว หิ เอสา กิจฺจวเสน ทฺวิธา
ภินฺนา ยถา หิ ปุริสฺสสฺส สายํ เคหํ ปวิภูจฺสิ สปฺปี อชปททณฺฑํ
๑. ม. อทุกขมสุขสงฆาตา ฯ ๒. ส. ...ยฺวราช ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 195

คเหตฺวา ปริเยสฺมานสฺส ตํ อุตฺตโกฏฺฐจาเก (๑) นิปนฺนํ ทิสฺวา สปฺโป
 นฺุ โข โนติ อวโถเกนฺตสฺส โสวตฺติกคฺคตฺตํ (๒) ทิสฺวา นิพฺเพมตฺติกสฺส
 สปฺโป น สปฺโปติ วิจฺฉินเน มชฺฌตฺตตา อูปฺปชฺชติ เอวเมว ยา
 อารทฺธวิปฺสฺสกสฺส วิปฺสฺสนาถาณเณ ลกฺขณคฺคตฺเต ทิฏฺฐเจ สงฺขารานํ
 อนิจฺจภาวาทิวิจฺฉินเน มชฺฌตฺตตา อูปฺปชฺชติ อัยฺ วิปฺสฺสนุเปกฺขา ฯ
 ยถา ปน ตสฺส ปุริสสฺส อชฺปนฺน ทณฺฑนฺน กาทฺหํ สปฺปํ คเหตฺวา
 กิณฺดาหํ อิมํ สปฺปํ อวิเหเจนฺโต อตฺตทานญจ อิมินา อํสาเปนฺโต
 มุญฺเจยฺยนฺติ มุญฺจนการเมว ปริเยสฺโต คหณฺ มชฺฌตฺตตา
 โหติ เอวเมว ยา ลกฺขณคฺคตฺยสฺส ทิฏฺฐตฺตา อาทิตฺเต วิย ตโย ภเว
 ปสฺสโต สงฺขารคฺคหณฺ มชฺฌตฺตตา อัยฺ สงฺขารุเปกฺขา ฯ
 อิติ วิปฺสฺสนุเปกฺขาย สิทฺธาย สงฺขารุเปกฺขาปี สิทฺธาว
 โหติ ฯ อิมินา ปเนสา วิจฺฉินนคฺคหณฺสฺส มชฺฌตฺตตาสงฺขาเตน
 กิจฺจเณ ทฺวิธา กิณฺนาติ ฯ วิริยุเปกฺขา ปน เวทฺนุเปกฺขา
 จ อญฺญมญฺญญจ อวเสสาหิ จ อตฺถโต กิณฺนา เอวาติ ฯ
 อาห เจตฺถ

มชฺฌตฺตพฺรหฺมโปชฺฌงฺค-	ฉพฺงคชฌานสุทฺธิโย
วิปฺสฺสนา จ สงฺขาร-	เวทฺนาวิริยํ อิติ
วิตถารโต ทโสเปกฺขา	ฉมชฺฌตฺตาทิโต ตโต
ทฺเว ปญฺญา ตโต ทฺวิหิ	จตฺตโสว ภวนฺติมาติ ฯ

อิติ อิมาสฺส อุปฺเปกฺขาสฺส ฉานฺนุเปกฺขา อธิ อธิปฺเปตา ฯ

๑. ม. อุตฺตโกฏฺฐจาเส ฯ ๒. ม. โสวตฺติกคฺคตฺตํ ฯ

สา มชฺชตฺตลกฺขณา (๑) ๑ เอตฺถาห นนฺ จายิ อตฺถโต ตตฺตรมชฺชตฺต-
เปกฺขาว โหติ สา จ ปจฺมทฺตฺติยชฺชมาเนสุปี อตฺถิ ๑ ตสฺมา ตตฺตราปี
อุเปกฺขโก จ วิหฺรตีติ เอวมยิ วตฺตพฺพา สียา สา กสฺมา น วุตฺตานิ ๑
อปริพฺยตฺตกิจฺจโยคโต (๒) ๑ อปริพฺยตฺตํ หิ ตสฺสา ตตฺถ กิจฺจํ
วิตกฺกาทีหิ อภิภูตฺตฺตา ๑ อิธ ปนายิ วิตกฺกวิจฺจารปีตีหิ อนภิภูตฺตฺตา
อุกฺขิตฺตสฺสรา วีย หุตฺวา ปริพฺยตฺตกิจฺจา ชาตา ตสฺมา วุตฺตาคี ๑

สโต จ สมฺปชาโนติ เอตฺถ สรตีติ สโต ๑ สมฺปชานาตีติ
สมฺปชาโน ๑ อิติ ปุคฺคเลน (๓) สติ จ สมฺปชฌณณจ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ
สรณลกฺขณา สติ ๑ อสมฺโมหลกฺขณํ สมฺปชฌณํ (๔) ๑ ตตฺถ
กิลฺยาปี อิทํ สติสมฺปชฌณํ ปุริมชฺชมาเนสุปี อตฺถิ ๑ มฺภุจฺจสฺสตีสฺส หิ
อสมฺปชานสฺส อุจฺจารมตฺตมฺปิ น สมฺปชชติ ปเกว อปฺปนา ๑
โอพาริกตฺตา ปน เตสํ ฉานานํ ภูมियิ วีย ปุริสสฺส จิตฺตสฺส คติ
สุขา โหติ อพฺยตฺตํ ตตฺถ สติสมฺปชฌณกิจฺจํ ๑ โอพาริกงฺคป-
ปหาเนน ปน สุขุมตฺตา อิมสฺส ฉานสฺส ปุริสสฺส ชุรชารายิ วีย
สติสมฺปชฌณกิจฺจปริกฺคหิตา เอว จิตฺตสฺส คติ อิจฺฉิตพฺพาติ อีเชว
วุตฺตํ ๑ กิลฺยจि กิลฺโย ยถา เชนฺูปโก วจฺโณ เชนฺุโต อปฺนีโต
อรกฺขิยมาโน ปฺนทเว เชนฺุ อุปฺกจฺฉติ เอวมิทํ ตตฺติยชฺชมาเนสุปี ปีตีโต
อปฺนีตํ ตํ สติสมฺปชฌณ (๕) อรกฺขิยมานํ ปฺนทเว ปีตี อุปฺกจฺฉเยย
๑. ม. สา มชฺชตฺตลกฺขณา อนาโภครสา อพฺยาปารปจฺจุปฺภูจฺจนา
ปีตีวิราคปทฺภูจฺจนาติ ๑ ๒. ม. อปริพฺยตฺตกิจฺจโต ๑ ๓. ม. อิติ ปุคฺคเลน ๑
๔. ม. อสมฺมมฺหลกฺขณํ สมฺปชฌณํ ตีรณฺรสี ปวิจฺยปจฺจุปฺภูจฺจนา ๑
๕. ม. สติสมฺปชฌณารกฺขเณ ๑

*เล่มที่ 38 คุหฺภูจกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 197

๔ติสมฺปยุตฺตเมว สฺยา สุขฺ เวปฺ สตุตฺตา สาทฺชฺชนฺติ ฯ

อิทฺถจฺ อติมฺชฺรํ สุขํ ตโต ปรี สุขภาวาทฺ ฯ สติสมฺปชฺญณฺณภาเวน
ปเนตฺถ สุขฺ อสาทฺชฺชนา โหติ โน อณฺณถาติ อิมฺปิ อตฺถวิเสสํ
ทสฺเสตฺถ อิทํ อีเชว วุตฺตฺตฺตนิ เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ สุขฺณจฺ กายเณ ปฏฺฐิสฺเวเทตีติ เอตฺถ กิณฺจาปี
ตติยชฺฌานสมฺงฺคิโน สุขฺปฏฺฐิสฺเวทนาโกโก นตฺถิ เอวํ สนฺเตปี
ยสฺมา ตสฺส นามกายเณ สมฺปยุตฺตํ สุขํ ฯ ยํ วา ตํ วา (๑) นามกาย-
สมฺปยุตฺตํ สุขํ ตํสมฺภูจฺจานนสฺส ยสฺมา อติปณฺเฑน รุเปณ รูปกาโย
ผุฏฺโฐ กายสฺส (๒) ผุฏฺจตฺตา ฌานา วุฏฺฐิตฺโตปี สุขํ ปฏฺฐิสฺเวเทยฺย ฯ
ตสฺมา เอตมฺตฺถํ ทสฺเสนฺโต สุขฺณจฺ กายเณ ปฏฺฐิสฺเวเทตีติ อาทฺ ฯ

อิทานิ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อูเปกฺขโก สติมา
สุขฺวิหารีติ เอตฺถ ยมฺมานเหตุ ยมฺมานการณา ตํ ตติยชฺฌาน-
สมฺงฺคิปฺคฺคํ พุทฺธาทโย อริยา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปณฺณเปนฺติ
ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานิโกโรนฺติ ปกาเสนฺติ ฯ
ปัสสนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ กิณฺติ อูเปกฺขโก สติมา สุขฺวิหารีติ ฯ
ตํ ตติยชฺฌานํ อูปสมฺปชฺช วิหรีตีติ เอวเมตฺถ โยชฺณา เวทิตพฺพา ฯ

กสฺมา ปน ตํ เต เอวํ ปัสสนฺตีติ ปัสสาทฺโหติ ฯ อัยฺ หิ
ยสฺมา อติมฺชฺรสุเข สุขฺปารมิปฺปตฺเตปี ตติยชฺฌานเณ อูเปกฺขโก น
ตตฺถ สุขฺภาสิสฺสเคน อากทฺตฺตฺตยติ ฯ ยถา จ ปีติ น อูปปชฺชติ เอวํ
๑. ม. วาสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. ยสฺส ฯ

อุปฏฺฐิตสฺสตีตยา สติมา ฯ ยสุมา ปน อริยกันฺตุ อริยชนเสวิตเมว
จ อสงฺกิติฏฺฐํ สุขํ นามกาเยน ปฏฺฐิํเวเทติ ตสุมา ปัสฺสารโห
โหติ ฯ อิติ ปัสฺสารหโต นํ อริยา เต เอวํ ปัสฺสารหเหตุฏฺเฐ (๑)
คุณฺ ปกาเสนุโต อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหาริตฺติ เอวํ ปัสฺสนุตฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ ตติยนฺติ คณฺณานุปฺพพโต ตติยํ อิทํ ตติยํ
อุปฺปนฺนตฺติปี ตติยํ ฯ

สุขสฺส จ ปหานา ทฺกฺขสฺส จ ปหานาติ กายิกสุขสฺส จ
กายิกทฺกฺขสฺส จ ปหานา ฯ ปฺพเพวาทิ ตถจ โข ปฺพเพว น
จตุตฺถชฺฌานกฺขณฺ ๑ โสมนสฺสโทมนสฺसानํ อตฺถงฺกมาติ
เจตสิกสุขสฺส จ เจตสิกทฺกฺขสฺส จาติ อิมสฺมปี ทฺวินฺนํ ปฺพเพว
อตฺถงฺกมา ปหานา อิจฺเจว วุตฺตํ โหติ ฯ กทา ปน เนลํ
ปหานํ โหติ จตฺนํ ฌานานํ อุปจารกฺขณฺ ๑ โสมนสฺสํ หิ
จตุตฺถชฺฌานสฺส อุปจารกฺขณฺเยว ปหียติ ทฺกฺขโทมนสฺสสุขานิ
ปจฺมทฺติยตฺติยานํ (๒) อุปจารกฺขณฺสุ ๑ เอวเมเตลํ ปหานกฺกเมน
อวุตฺตานํ อินฺทฺริยวิภงฺเก ปน อินฺทฺริยานํ อุทฺเทสกฺกเมนฺว อิทาปี
วุตฺตานํ สุขทฺกฺขโสมนสฺสโทมนสฺसानํ ปหานํ เวทิตพฺพํ ฯ

ยทิ ปเนตานิ ตสฺส ตสฺส ฌานสฺส อุปจารกฺขณฺเยว ปหียนฺตี
อถ กสฺมา กตฺถ จฺปนฺนํ ทฺกฺขินฺทฺริยํ อปฺริเสลํ นินฺรุชฺฌติ อิท
ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กามเหติ ฯเปฯ ปจฺมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช
๑. ม. ปัสสาเหตุฏฺเฐ ๑ ๒. ม. ปจฺมทฺติยตฺติยชฺฌานานํ ๑

*เล่มที่ 38 กุฎฐกสูตรนิตเทสวณฺณนา หน้า 199

วิหฺรติ เอตฺถุปฺปนฺนํ ทุคฺชินฺทฺริยํ อปฺริเสถํ นิรุชฺฌติ ฯ กตฺถ จุปฺปนฺนํ
โทมนสฺสสินฺทฺริยํ ฯ สฺวชินฺทฺริยํ ฯ โสมนสฺสสินฺทฺริยํ อปฺริเสถํ นิรุชฺฌติ
อิชฺ ภิภฺขเว ภิภฺขุ สฺวสฺส จ ปหฺนนา ฯ เป ฯ จตฺตํ ฌานํ
อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ ฯ เอตฺถุปฺปนฺนํ โสมนสฺสสินฺทฺริยํ อปฺริเสถํ
นิรุชฺฌตีติ เอวํ ฌานเสว นโรโร วุตฺโตติ ฯ อติสยนิโรชฺชตา ฯ
อติสยนิโรโร หิ เนถํ ปจฺมชฺฌานาทีสุ น นโรโรเยว ฯ นโรโรเยว
ปนฺ อุปจฺรภฺณ นาสยนิโรโร ฯ ตถา หิ นานาวชฺชเน
ปจฺมชฺฌานูปจฺเร นิรุทฺธสฺสาปี ทุคฺชินฺทฺริยสฺส ทํสมกฺสาทิ-
สมฺผลเสน วา วิสฺมาสนฺนุปฺตาเปน วา สฺยา อุปฺตฺติ นตฺถเว (๑)
อนฺโตอุปฺปนํ ฯ อุปจฺเร วา นิรุทฺธมฺเปตํ น สฺวญฺจ นิรุทฺธํ
โหติ ปฺฏิปกฺเขน อวิหฺตตฺตา ฯ อนฺโตอุปฺปนํ ปน ปิตฺธิรณฺเณ
สพฺโพ กาโย สฺวโฆกฺกนฺโต โหติ สฺวโฆกฺกนฺตฺกายสฺส จ สฺวญฺจ
นิรุทฺธํ โหติ ทุคฺชินฺทฺริยํ ปฺฏิปกฺเขน วิหฺตตฺตา ฯ นานาวชฺชเนเยว
จ ทฺติยชฺฌานูปจฺเร ปหฺินสฺสาปี โทมนสฺสสินฺทฺริยสฺส ยสฺมา เอตํ
วิตกฺกวิจฺรปจฺเจยฺปี กายกิลฺมเถ จิตฺตฺปมฺมาเต จ สติ อุปฺปชฺชติ
วิตกฺกวิจฺรภาเว จ เนว อุปฺปชฺชติ ฯ ยตฺถ ปน อุปฺปชฺชติ
ตตฺถ วิตกฺกวิจฺรภาเว ฯ อุปฺปหฺินาเยว จ ทฺติยชฺฌานูปจฺเร
วิตกฺกวิจฺรภาเว ตตฺถสฺส สฺยา อุปฺตฺติ อุปฺปหฺินปจฺเจยฺยตฺตา (๒) น
เตว ทฺติยชฺฌานู ปหฺินปจฺเจยฺยตฺตา ฯ ตถา ตฺติยชฺฌานูปจฺเร
๑. ม. น. เตว ฯ ๒. ม. อุปฺปหฺินปจฺเจยฺยตฺตาติ นตฺถิ ฯ

ปหีนสสาปี สฺชินฺทฺริยสฺส ปิตฺติสมฺภูจฺจานปณฺธิตรูปฆฺฏกฺกายสฺส
สฺยา อุปฺปตฺติ น เตวว ตฺติยชฺฌาเน ฯ ตฺติยชฺฌาเน หิ สฺขสฺส
ปจฺจยภูตฺตา ปิตฺติ สพฺพโส นฺริทฺธาติ ฯ ตถา จตฺตถชฺฌาณูปจฺจาเร
ปหีนสสาปี โสมนสฺสฺสินฺทฺริยสฺส อาสนฺนตฺตา อปฺปนาปตฺตาย
อุเปกฺขาย อภาเวน สมฺมา อนตฺติกฺกนฺตตฺตา จ สฺยา อุปฺปตฺติ น
เตวว จตฺตถชฺฌาเน ฯ ตสฺมา เอว จ เอตฺถูปฺปนฺนํ ทฺกฺขินฺทฺริยํ
อปฺริเสสฺสํ นฺริชฺฌตฺติ ตตฺถ ตตฺถ อปฺริเสสฺสคฺคหณฺณํ กตฺนฺติ ฯ
เอตฺถาห อเอวํ ตสฺส ตสฺส ฌานสฺสอุปฺจฺจาเร ปหีนฺาปี เอตา เวทนา
อิธ กสฺมา สมฺาหฺริตี (๑) สฺขคฺคหณฺณตฺถํ ฯ ยํ หิ อํ
อทฺกฺขมฺสฺขนฺติ เอตฺถ อทฺกฺขมฺสฺซา เวทนา วฺตฺตา สฺวา สฺขมา ทฺพ-
พิญฺญเวยฺยา น สกฺกา สฺเชน กเหตุํ ตสฺมา ยถา นาม ทฺกฺกฺสฺส
ยถา วา ตถา วา อุปฺสงฺกมิตฺวา กเหตุํ อสกฺกฺญเวยฺยสฺส โคณฺสฺส
คหณฺณตฺถํ (๒) โคโป เอกสฺมี วเช สพฺพา คาโว สมฺาหฺริตี อเถเกกํ
นฺิหรนฺโต ปฏฺิปาฏฺิยา อาคตํ อํ โส คณฺฺหฬ นนฺติ ตมฺปิ คาทาเปตี
เอวเมว ภควา สฺขคฺคหณฺณตฺถํ สพฺพา เอตา สมฺาหฺริตี ฯ เอวํ หิ
สมฺาหฺญาเอตา ทสฺเสตฺวา ยํ เนว สฺขํ น ทฺกฺขํ น โสมนสฺสํ น
โทมนสฺสํ อํ อทฺกฺขมฺสฺซา เวทนาตี สกฺกา โหตี เอสา คาทยิตฺถํ ฯ
อปี จ อทฺกฺขมฺสฺซาเย เจโตวิมฺตฺติยา ปจฺจยทสฺสนตฺถณฺจาปี
เอตา วฺตฺตาตี เวทิตฺทฺพา ฯ สฺขทฺกฺขปฺปหฺานาทโย (๓) หิ ตสฺสา
๑. ม. สมฺาหฺญาตี ฯ ๒. ม. สฺขคฺคหณฺณตฺถํ ฯ ๓. ม. ทฺกฺขปฺปหฺานาทโย ฯ

ปจฺจยา ฯ ยถาห จตฺตารโ โข อวฺวโส ปจฺจยา อทุกขมสุขาย เจโต-
วิมุตฺติยา สmapตฺติยา ฯ อิทวฺวโส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ
จตฺตํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ ฯ อิม โข อวฺวโส จตฺตารโ
ปจฺจยา อทุกขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สmapตฺติยาติ ฯ (๕) ยถา วา
อณฺณตฺถ ปหีนานิ สกฺกายทิกฺขุจาทโย ตติยมคฺคสฺส วณฺณภณฺนตฺถํ
ตตฺถ ปหีนานิ วุตฺตา เอวํ วณฺณภณฺนตฺถเมว ตสฺส ฌานสฺเสตา
อิธ วุตฺตาทิปี เวทิตพฺพา ฯ ปจฺจยมาเตน วา เขตฺถ รากโทสานํ
อติทฺรภาวํ ทสฺเสตตฺถปี เอตา วุตฺตาทิ เวทิตพฺพา ฯ เอตาสฺสุ หิ
สุขํ โสมนสฺสสฺส ปจฺจโย โสมนสฺสํ รากสฺส ทฺกขํ โทมนสฺสสฺส
โทมนสฺสํ โทสสฺส ฯ สุขาทิมาเตน จ เต สปฺปจฺจยา รากโทสา
หตฺตาทิ อติทฺรเว โหนฺตีติ ฯ

อทุกขมสุขนฺติ ทฺกขาภาเวน อทุกขํ สุขภาเวน
อสุขํ ฯ เอเตเนตฺถ ทฺกขสุขปฏฺธิปกฺขภฺงฺติ ตติยเวทนํ ทีเปติ
น ทฺกขสุขภาวตฺถํ ฯ ตติยเวทนา นาม อทุกขมสุขา (๑)
อุเปกฺขาทิปี วุจฺจติ ฯ สว อิฏฺฐานิฏฺฐวิปริตานุภวณฺนลทฺกขณา
มชฺชตฺตรสา อวิภูตปจฺจูปญฺจานา สุขทฺกขนิโรธปทฺฐจฺจานาติ (๒)
เวทิตพฺพา ฯ

อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธินฺติ อุเปกฺขาย ชนิตสติปาริสฺสุทฺธิ ฯ
อิมสฺมึ หิ ฌานเณ สฺปริสฺสุทฺธา สติ ยา จ ตสฺสา สติยา ปาริสฺสุทฺธิ
สว อุเปกฺขาย กตา น อณฺเณน ฯ ตสฺมา เอตํ อุเปกฺขาสติ-
๑. ม. อทุกขมสุขา วา ฯ ๒. ม. สุขนิโรธปทฺฐจฺจานาติ ฯ

ปารีสฺฐิตี วุจฺจติ ฯ ยาย จ อุเปกฺขาย เอตฺถ สติปารีสฺฐิตี
โหติ สา อตฺถโต ตตฺตรมฺชฺมตฺตตาดิ เวทิตฺตพฺพา ฯ น
เกวลญฺเจตฺต ตาย สติเยว ปريسฺฐุธา อปี จ โข สพฺเพปี
สมฺปยุตฺตตฺตรมฺมา สติสีเสน ปน เทสนา วุตฺตา ฯ ตตฺถ
กิลฺยจฺาปี อัยฺ อุเปกฺขา เหฏฺฐจฺาปี ตีสุ ฌานนฺสุ วิชฺชติ ยถา
ปน ทิวา สุริยปฺปภาภิกฺวา โสมนฺภาเวน วา อตฺตโน
อุปการกตฺเตน วา สภาคาย รตฺติยา อลาภา ทิวา วิชฺชมนฺาปี
จนฺทเลขา อปريسฺฐุธา โหติ อปฺริโยทาตา เอวมยฺมปี
ตตฺตรมฺชฺมตฺตฺเตกฺขจฺานฺทเลขา วิตฺกฺกาทิจฺจณฺิกตฺตรมฺเตชาภิกฺวา
สภาคาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา อลาภา (๑) วิชฺชมนฺาปี
ปจฺมชฺชมนฺาทิเกเท (๒) อปريسฺฐุธา โหติ ฯ ตสฺสา จ
อปريسฺฐุชฺช ทิวา อปريسฺฐุชฺจจนฺทเลขา ปภา วิย สหชาตาปี
สติอาทโย อปريسฺฐุชฺชว โหนฺติ ฯ ตสฺมา เตสุ เอกมฺปี
อุเปกฺขาสติปารีสฺฐิตี น วุตฺติ ฯ อิทฺ ปน วิตฺกฺกาทิจฺจณฺิก-
ตฺตรมฺเตชาภิกฺวาภาวา สภาคาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา ปฏฺิลาภา
อัยฺ ตตฺตรมฺชฺมตฺตฺเตกฺขจฺานฺทเลขา อติวีย ปريسฺฐุธา ตสฺสา
ปريسฺฐุชฺชตฺตา ปريسฺฐุชฺจจนฺทเลขา ปภา วิย สหชาตาปี สติอาทโย
ปريسฺฐุธา โหนฺติ ปฺริโยทาตา ฯ ตสฺมา อิทฺเมว
อุเปกฺขาสติปารีสฺฐิตี วุตฺตฺนฺติ เวทิตฺตพฺพิ ฯ จตฺตฺถนฺติ
คณฺนानุปฺพุพฺโต (๓) จตฺตฺถํ ฯ อิทํ จตฺตฺถํ อุปฺปนฺนฺติปี จตฺตฺถํ ฯ
๑. ม. อปฏฺิลาภา ฯ ๒. ม. ปจฺมชฺชมนฺาทิเกเทสุ ฯ
๓. ม. คณฺนानุปฺพุพฺตา ฯ

ปณฺณวา โหตีติ ปณฺณวา อสฺส อตฺถิติ ปณฺณวา ฯ
อุทฺยตฺถคามินิยาติ อุทฺยคามินิยา เจว อตฺถคามินิยา จ ฯ
สมนฺนาคโตติ ปริปฺนฺโณ ฯ อริยาติ นิทฺโทสาย ฯ
นิพฺเพธิกาติ นิพฺเพทฺทกฺกิกาย ฯ ทฺกฺกขกฺขคามินิยาติ
นิพฺพานคามินิยา ฯ โส อิทํ ทฺกฺกขนฺนํ เอวมาทิสฺส เอตฺตํ ทฺกฺกขํ
น อิตฺถ กิยฺโย ทฺกฺกขนฺนํ (๒) สทฺธมฺมปี ทฺกฺกขสจฺจํ สรสทฺกฺกขณฺปฏฺเวเชน
ยถาภูตํ ปชานาติ ปฏฺวิชฺชติ ฯ ตสฺส จ ทฺกฺกขสฺส นิพฺพตฺติกํ ตณฺหํ
อํ ทฺกฺกขสมฺมทโยติ ฯ ตทฺกฺกขมฺปิ ยํ จานํ ปตฺวา นินฺนุชฺชติ ตํ เตสํ
อปฺปวตฺติ นิพฺพานํ อํ ทฺกฺกขนิโรโรติ ฯ ตสฺส จ สมฺปาปํ
อริยมกฺกํ อํ ทฺกฺกขนิโรธคามินิปปฺปทาติ สรสทฺกฺกขณฺปฏฺเวเชน
ยถาภูตํ ปชานาติ ปฏฺวิชฺชตีติ เอวมตฺถโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ

เอวํ สรฺูปโต สจฺจจานิ ทสฺเสตฺตวา อิทานิ กิเลสวเสน
ปริยายโต ทสฺเสนฺโต อิมํ อาสวาติอาทิมานํ ฯ เต วุคฺตฺนเยน (๑)
เวทิตฺตพฺพา ฯ

เอวํ ติสฺโส สิกฺขาโย ทสฺเสตฺตวา อิทานิ ตาสํ
ปาริปฺปฺริกฺกมํ ทสฺเสตฺตํ อิมํ ติสฺโส สิกฺขาโย อวชฺชชฺชโต
สิกฺกเขยฺยาติอาทิมานํ ฯ

ตสฺสตฺถโถ ปจฺเจกํ ปริปฺนฺเรตฺตํ อวชฺชชฺชโตปี สิกฺกเขยฺย
อวชฺชชฺชวาปี อํ นาม สิกฺกขาติ ชานนฺโตปี สิกฺกเขยฺย ชานิตฺตวา
ปฺนฺปฺนํ ปสฺสนฺโตปี สิกฺกเขยฺย ปสฺสิตฺตวา ยถาทิฏฺฐํ ปจฺจเวกฺกขนฺโตปี
๑. ม. วุคฺตฺนเยเนว ฯ

สิกฺเขยฺย ปจฺจเวกฺขิตฺวา ตตฺถเวว จิตฺตํ อจฺลํ กตฺวา อธิกฺกุหนฺโตปิ
สิกฺเขยฺย ตํตํสิกฺขาสมฺปยุตฺตํ สทฺธาวิริยสตีสมฺมาธิปณฺณาหิ
สทฺสทกฺกิจฺจํ กโรนฺโตปิ สิกฺเขยฺย อภินฺนุญฺยยาภิชานนกาเลปิ
ตํ ตํ กิจฺจํ กโรนฺโตปิ ติสฺโส สิกฺขาโย สิกฺเขยฺยาติ (๑) อธิสึถิ
อาจเรยฺย อธิจิตฺตํ สมาจเรยฺย อธิปณฺณํ สมฺมาทาย
วตฺเตยฺย ฯ อธิชาติ มฺลปทํ ฯ อิมิสฺสา ทิกฺกุจฺยาติอาทิสฺ
ทสฺหิ ปเทหิ สิกฺขตฺตยสงฺขาตํ สพฺพณฺณพฺพุทฺธสฺสาสนเมว กถิตํ ฯ
ตํ หิ พฺพุทฺธเณ ภาควตา ทิกฺกุจฺจตา ทิกฺกุจฺจติ วุจฺจติ ฯ ตํเยว
ขมฺนวเสน ขนฺติ รุจฺจนวเสน รุจิ กหณฺวเสน อาทาโย สภาวณฺุเจน
ธมฺโม สิกฺขจิตฺตพฺพณฺุเจน วินโย ตทฺถกเยนปี ธมฺมวินโย ปวตฺตวเสน
ปาวจันฺ เสฏฺฐจฺจริยณฺุเจน พุรหฺมจฺจริยํ อนฺุสสิกฺกุจฺจิตานวเสน
สทฺถุสฺสาสนนฺติ วุจฺจติ ฯ

ตสฺมา อิมิสฺสา ทิกฺกุจฺยาติอาทิสฺ อิมิสฺสา พฺพุทฺธทิกฺกุจฺยา
อิมิสฺสา พฺพุทฺธขนฺติยา อิมิสฺสา พฺพุทฺธรุจฺยา อิมิสฺมา พฺพุทฺธอาทาเย
อิมิสฺมา พฺพุทฺธธมฺเม อิมิสฺมา พฺพุทฺธวินเย ฯ เย โข ตวํ โคตฺมิ
ธมฺเม ชาเนยฺยาสิ อิมเ ธมฺมา สราคาย สํวตฺตนฺติ โน
วิราคาย สํโยคาย สํวตฺตนฺติ โน วิสํโยคาย อาจายย สํวตฺตนฺติ
โน อปจายย อฺปาทานาย สํวตฺตนฺติ โน ปณฺุณิสฺสคฺคากาย
มฺหิจฺจตาย สํวตฺตนฺติ โน อปฺปิจฺจคฺคากาย อสนฺุตฺตฺกฺกุจฺยา สํวตฺตนฺติ
โน สนฺุตฺตฺกฺกุจฺยา สงฺกณฺิกาย สํวตฺตนฺติ โน ปวีเวกาย
๑. ม. สิกฺเขยฺยํ ฯ ๒. ม. ตสฺเสว ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 205

โกสชฺชาย สํวตฺตฺตฺติ โน วีริยารมฺภาย ทุพฺพฺรตฺตย สํวตฺตฺตฺติ โน
สฺกฺรตฺตยตี เอกํเสน โคตฺมิ ชาเรยฺยาสี เนโส ฌมฺโม เนโส วินโย
เนตฺติ สตฺตฺตฺตฺตฺตฺติ เย จ โข ตฺวํ โคตฺมิ ฌมฺเม ชานเยยฺยาสี อิม
ฌมฺมา วิราคาย สํวตฺตฺตฺติ โน สฺรคาย ๑เป๑ สฺกฺรตฺตย
สํวตฺตฺตฺติ โน ทุพฺพฺรตฺตยตี ๑ เอกํเสน โคตฺมิ ชาเรยฺยาสี เอโส
ฌมฺโม เอโส วินโย เอตฺติ สตฺตฺตฺตฺตฺตฺติ ๑ เอวํ วุตฺเต อิมสฺมี พุทฺธ-
ฌมฺมวินเย อิมสฺมี พุทฺธปาวจเน อิมสฺมี พุทฺธพฺรหฺมจฺริเย อิมสฺมี
พุทฺธสตฺตฺตฺตฺตฺติ เวมตฺโต เวทิตฺตฺตฺต ๑ อปี เจตฺติ สิกฺขตฺตฺต-
สฺงฺขาตฺติ สกฺลํ สาสนํ พุทฺธเชน (๑) ภควตฺตา ทิฏฺฐตฺตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิ-
ปจฺจยตฺตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิปปฺพพฺงฺกมตฺตฺตา จ ทิฏฺฐิ ๑ ภควโต ฌมฺนวเสน
ชนฺติ รุจฺจนวเสน รุจฺจิ กหฺนวเสน อาทาย อตฺตโน การกํ อปาเยสฺสุ
อปตฺมานํ [๒] ชาเรตฺติ ฌมฺโม ตสฺเสว (๓) สฺงฺกิลสฺปกุํ วินตฺติ วินโย ๑
ฌมฺโม จ โส วินโย จาติ ฌมฺมวินโย ๑ กุสฺลฌมฺเมหิ วา อกุสฺล-
ฌมฺมานํ เอส วินโยติ ฌมฺมวินโย ๑ เตเนว วุตฺตํ เย จ โข ตฺวํ
โคตฺมิ ฌมฺเม ชานเยยฺยาสี อิม ฌมฺมา วิราคาย ๑ เป (๔) ๑
เอกํเสน โคตฺมิ ชาเรยฺยาสี เอโส ฌมฺโม เอโส วินโย เอตฺติ สตฺตฺต-
ตฺตฺตฺตฺตฺติ ๑ ฌมฺเมเน วา วินโย น ทณฺฑาทิหิตฺติ ฌมฺมวินโย ๑
วุตฺตมฺปิ เจตฺติ

๑. ม. พุทฺธเชนาติ นตฺติ ๑ ๒. ม. เอตฺตฺตฺตฺตฺเร กตฺวาติ ทิสฺสตี ๑
๓. ม. โสว ๑ ๔. ม. ๑ เป ๑ อิติ นตฺติ ๑

ทณฺฑเนเก ทมฺยนฺติ อํกุเสหิ กสาหิ จ

อทณฺฑเนน อสตุเถน นาโค ทนฺโต มहेสีนาติ ฯ

ตถา ชฺมฺเมน นียมานาน (๑) กา อุตฺตยา วิชานตฺตฺติ ฯ

ชฺมฺโม (๒) วินโย ชฺมฺมวินโย ฯ อนวชฺชชฺมฺมตฺถํ เหน

วินโย น ภวโกคาทิตฺถํ ฯ (๓) เตนาห ภควา นยิทํ ภิกฺขเว

พฺรหฺมจฺริยํ วุสฺสตี ชนฺกฺหนตฺตฺตฺติ วิตฺถาโร ฯ ปุณฺณตฺถโรปี

อาห อนฺุปาทาปริณิพฺพานตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจฺริยํ

วุสฺสตีติ ฯ วิสิฏฺฐํ วา นยตีติ วินโย ฯ ชฺมฺมโต วินโย ชฺมฺม-

วินโย ฯ สํสาราทิชฺมฺมโต หิ โสกาทิชฺมฺมโต วา เอส วิสิฏฺฐํ

นิพฺพานํ นยตี ฯ ชฺมฺมสฺส วา วินโย น ติตฺถกรานนฺติ ชฺมฺมวินโย ฯ

ชฺมฺมภูโต หิ ภควา ตสฺเสว วินโย ฯ ยสฺมา วา ชฺมฺมาเอว

อภิณฺเวยยา ปริณฺเวยยา ปหาตพฺพา ภเวตพฺพา สจฺฉนิกาตพฺพา

จ ตสฺมา เอว ชฺมฺเมสฺส วินโย น สตุเตสฺส น ชีเวสฺส จาติ ชฺมฺมวินโย ฯ

สาตุตสพฺพยฺชนตาทีหิ อณฺเฐสํ วจนฺโต ปชานํ วจนนฺติ ปวจนํ ฯ

ปวจนเมว ปวจนํ ฯ สพฺพจฺริยาหิ วิสิฏฺฐจฺริยภาเวน พฺรหฺม-

จฺริยํ ฯ เทวมนุสฺसानํ สตุตฺตสฺส ภควโต สาสนนฺติ สตุตฺตสฺสํ ฯ

สตุตฺตํ วา สาสนนฺตีปี สตุตฺตสฺสํ ฯ โส โวมมจฺเจน

สตุตฺตาติ (๔) หิ ชฺมฺมวินโยว สตุตฺตาติ วุตฺโตติ เอวเมเตสํ ปทานํ (๔)

๑. สී. ม. นยมานานํ ฯ ๒. สී. ม. ชฺมฺมา ฯ ตํ ยุตฺตตฺตํ ฯ

๓. สී. น. หิ วจนตฺถํ ฯ ม. ภวโกคามิสตุตฺถํ ฯ ๔. ม. สตุตฺตาติ

หิ ชฺมฺมวินโยว สตุตฺตาติ วุตฺโตติ เอวเมเตสํ ปทานํ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 207

อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ ยสุมา ปน อิมสฺมีเยว สาสเน สพุพฺป-
การสิทฺถตฺตยปริปุโรโก (๑) ภิกฺขุ ทิสฺสติ น อณฺณตฺถ ตสฺมา ตตฺถ
ตตฺถ อิมิสฺสาติ จ อิมสฺมินฺติ จ อัย นียโม กโตติ เวทิตพุโพ ฯ

ชีวนฺติ เตน ตํสมฺปยุตฺตกา ฐมาติ ชีวิตํ ฯ อนุपालน-
ลกฺขณฺเน อินฺทฺวฺจฺจ การตฺตีติ อินฺทฺริยํ ฯ ชีวิตเมว อินฺทฺริยํ
ชีวิตินฺทฺริยํ ฯ ตํ ปวตฺเต (๒) สนฺตตาริเปเตยฺย โหติ ฯ ลกฺขณาทีหิ
ปน อตฺตนา อวินฺนุตฺตานิ ฐมานํ อนุपालนลกฺขณํ ชีวิตินฺทฺริยํ
เตตํ ปวตฺตนรตํ เตตํเยว จปนปจฺจุปฺนฺจฺจํ ยายิตฺตพฺพฐมฺม-
ปทฺถจฺจํ ฯ สนฺเตปี จ อนุपालนลกฺขณาทีมฺหิ วิธาน
อตุทฺถิกฺขณเยเวตํ เต ฐมฺเม อนุปาเลติ อุกํ วีย อฺปฺปลาทีนํ
ยถาสกํ ปจฺเจยฺหิ อฺปฺปนฺเนปี จ ฐมฺเม ปาเลติ ธาติ (๓) วีย กุมาริ
สยํ ปวตฺตติฐมฺมสมฺพฺนฺเชเนว [๓] จ ปวตฺตติ นียามโก วีย นาวํ น
ภงฺกโต อุกฺุ ปวตฺตยติ อตฺตโน [๔] จ ปวตฺตยิตฺตพฺพานญฺจ อภาวา น
ภงฺกลกฺขณฺเน จเปติ สยํ ภิชฺชมานตฺตา ขยมาโน (๕) วีย วฏฺฐิสฺสเนโห
ปทีปฺลิจํ น จ ปวตฺตนฏฺฐปนानุภาววิริหิตํ (๖) ยถาวตฺตลกฺขณ
ตสฺส ตสฺส สาธนโตติ (๗) ทฏฺฐพฺพํ ฯ

จิตฺติปริตฺตตฺตาย วาติ จิตฺติทฺถสฺส มนฺทตฺตาย โถกตฺตาย ฯ
อฺปฺปกนฺติ มนฺทํ ลามกํ ฯ สรสฺปริตฺตตฺตาย วาติ อตฺตโน
๑. ม. สพุพฺปการฐฺมานนิพฺพตฺตโก ฯ ๒. ม. ปวตฺตสนฺตตาริเปเตยฺย ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท ทิสฺสติ ฯ
๕. ม. ขยมาโน ฯ ๖. ม. อนุपालนปวตฺตนฏฺฐปนानุภาววิริหิตํ ฯ
๗. ส. อฺปฺปสวานโตติ ฯ

ปจฺจยภูตานิ กิจฺจานิ สมฺปตฺตีนํ วา อปฺปตฺตาย ทุพฺพลตฺตาย ฯ
เตสํ ทฺวินฺนํ การณํ วิภาคโต ทสฺเสตฺถํ กถํ จิตฺตปริตฺตตฺตยาตฺติ
อาทิมาย ฯ

ตตฺถ อตฺตเต จิตฺตกฺขณฺเ ฉีวิตฺถาตฺติ เอวมายิ ปญฺจโวการภเว
ปวตฺตยิ จิตฺตสฺส นฺรชฺฌนกาเล สทฺพสฺมี รูปรูปรชฺมเม
อนฺรชฺฌนเตปิ รูปโต อรูปสฺส ปฏฺฐานภาเวณ (๑) อรูปฉีวิตฺติ
สนฺธาย จตฺติจิตฺเตน วา สทฺธี สทฺเพสํ รุปรูปรานํ
นฺรชฺฌนภาเวณ ปญฺจโวการภเว จตฺติจิตฺติ สนฺธาย จตฺตโวการภเว
วา (๒) รูปสฺส อภาเวณ จตฺตโวการภเว สนฺธาย กถิตนฺตฺติ เวทิตพฺพิ ฯ
อตฺตเต จิตฺตกฺขณฺเต อตฺตจิตฺตสฺส ภงฺกกฺขณฺสมงฺกีกาเล
ตฺตสมงฺกิปุคฺคโล ฉีวิตฺถอติ วตฺตํ ลพฺภติ ฯ น ฉีวิตฺติ
วตฺตมาน (๓) ฉีวิตฺติปิ (๔) วตฺตํ น ลพฺภติ ฯ น ฉีวิตฺตตีติ
อนาคเต (๕) ฉีวิตฺตตีติปิ วตฺตํ น ลพฺภติ ฯ อนาคเต จิตฺตกฺขณฺเ
ฉีวิตฺตตีติ อนาคตจิตฺตสฺส อนฺุปรชฺชนกฺขณฺสมงฺกีกาเล (๖) ฉีวิตฺตตีติ
วตฺตํ ลพฺภติ ฯ น ฉีวิตฺติ ฉีวิตฺติ วตฺตํ น ลพฺภติ ฯ น
ฉีวิตฺถาตฺติ อตฺตเต (๗) ฉีวิตฺถ อติปิ วตฺตํ น ลพฺภติ ฯ ปจฺจบุปฺนเน
จิตฺตกฺขณฺเ ฉีวิตฺติ ปจฺจบุปฺนนจิตฺตกฺขณฺสมงฺกีกาเล ฯ ฉีวิตฺติ [๘]
วตฺตํ ลพฺภติ ฯ น ฉีวิตฺถาตฺติ อตฺตเต ฉีวิตฺถ อติ วตฺตํ น ลพฺภติ ฯ
๑. ม. ปฏฺฐานภาเวณ ฯ ๒. ม. วาสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ
๔. ม. ฉีวิตฺติปิ ฯ ๕. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ
๖. ม. อนฺุปรชฺชนกฺขณฺสมงฺกีกาเล ฯ ๗. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ
๘. ม. เอตฺถนฺตฺเร อิทานีติ ทิสฺสตีติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺกุชกฺกุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 209

น ชีวีสฺสตีติ อนาคเต (๑) ชีวีสฺสตีติ วุตฺตปิ น ลพฺภติ ฯ

ชีวิตฺ อุตฺตภาโว จ สุขทฺทฺชา จาติ อัย คาลา
ปฺลยจโวการภวํ อมฺฤจิตฺวา ลพฺภมานาย ทฺทฺชเวทนาย
คหิตตฺตา ปฺลยจโวการภวเมว สนฺธาย วุตฺตา ฯ กถิ ฯ
ชีวิตฺนฺติ ชีวิตฺตีเสน สงฺขารกฺขนฺโร ฯ อุตฺตภาโวติ รฺูปกฺขนฺโร ฯ
อูเปกฺขา สนฺตตฺตา สุขมิจฺเจว ภาสีตาติ วุตฺตตฺตา อูเปกฺขาเวทฺนํ (๒)
อนฺโถกริตฺวา สุขทฺทฺชา จาติ เวทนากฺขนฺโร ฯ จิตฺตํ อิติ
วิญฺญาณกฺขนฺโร วุตฺโต ฯ อิมํ จตฺนํ ขนฺธานํ กถิตตฺตาเยว
ขนฺธลกฺขณเณน เอกลกฺขณภาเวน ลกฺขณการวเสน สลฺลยฺกฺขนฺโรปี
กถิตฺติ เวทิตฺพุโป ฯ เอวํ วุตฺเตสุ ปฺลยจฺสุ ขนฺธेषฺสุ อรฺูปชฺรมมํ
มฺฤจิตฺวา กมฺมสมฺภูจฺจนาทิจฺรูปสฺส อปฺปวตฺตณภาเวน
เอกจิตฺตสมายุตฺตาติ อรฺูปปฺปชานภาโว กถิตฺโต โหติ ฯ

กถิ อสฺสณฺสีสฺสฺเต (๓) รฺูปมฺปี อิจฺฐปฺจิตกมฺมพลฺลํ อมฺฤจิตฺวาว
ปวตฺตติ นิโรธสมาปฺนฺนํ รฺูปมฺปี ปจฺมสมาปฺตฺตพลฺลํ (๔)
อมฺฤจิตฺวาว ปวตฺตติ ฯ เอวํ อุตฺตโน อปฺปวตฺตติจฺจฺจนาเนปี
รฺูปปฺปวตฺตี อุตฺตโน สนฺตกเมว กตฺวา ปวตฺตณสภาวสฺส
อรฺูปชฺรมมสฺส อุตฺตโน ปวตฺตติจฺจฺจนาเน รฺูปปวตฺตติยา
ปชานการณภาเวน เอกจิตฺตสมายุตฺตาติ จิตฺตปฺปชานภาโว
กถิตฺติ เวทิตฺพุโป ฯ เอวํ ปฺลยจโวการภเว ปวตฺตติย

๑. ม. อนาคเตติ น ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. อูเปกฺขาเวทนา ฯ

๓. ม. อสฺสณฺสีสฺสฺเต ฯ อสฺสณฺสีสฺสฺตํนฺนฺติ ภวิตฺพุพิ ฯ

๔. ม. ปจฺมสมาปฺนฺนํสมาปฺตฺตพลฺลํ ฯ

รูปปฺวตฺติปฺปชานภูตจิตฺตนิโรเชน รุเป ธรรมานเยว สุตตํ (๑)
นิโรโช นาม โหตีติ อรูปชฺรมฺวเสน เอว ลหุโส วตฺตเต
ขโณติ วุตฺตํ ฯ

อถ วา ปญจโวการภเว จุตฺติจิตฺตํ สนฺชาย กถิตาติ
เวทิตพฺพา ฯ เอวํ กถิตฺมาเน สุขทฺทุกฺขา จาติ กายิกเจตฺตสิกฺสุข-
เวทนา จ กายิกเจตฺติกทฺทุกฺขเวทนา จ จุตฺติจิตฺตกฺขณเ อโหนตฺมปี
เอกสนฺตตีวเสน จุตฺติจิตฺเตน สทฺธี นฺริชฺฌตีติ กถิตา ฯ จตฺ-
โวการภวํ [๒] สนฺชาย กถิตาติปิ เวทิตพฺพา ฯ กถํ อญฺญสฺมี จาน
อตฺตภาโวติ สญฺญาทฺขนฺชสฺส วุตฺตภาเวน อตฺตภาโวติ
สญฺญาทฺขนฺชโรว คหิโต ฯ พฺรหฺมโลเก กายิกสุขทฺทุกฺขโสมนสฺสํ (๓)
อโหนตฺมปี สุขทฺทุกฺขา จาติ เวทนาสามญฺจโต ลพฺภมาโน
เวทนาทฺขนฺชโร คหิโตติ เวทิตพฺพํ ฯ เสถํ วุตฺตสทิสเมว ฯ อิมสฺส
จ ตีสฺส วิกปฺเปสฺส เกวลาติ ชฺวสุขสฺสอตฺตนา นตฺถิ เกวลํ เตหิ (๔)
อโวมิสฺสา ฯ ลหุโส วตฺตติ ขโณติ วุตฺตนเยน เอกจิตฺตกฺ-
ขณิกตฺยา ลหุโก อติปริตฺโต ชิวิตาทีนํ ขโณ วตฺตติ ฯ

เอกโต ทฺวินนํ จิตฺตํ อปฺปวตฺตี ทสฺเสนโต จุลลาตีติ
สทฺสฺสานีติ คาถมาห ฯ

จุลลาตีติสทฺสฺซานิ กปฺปา ติฏฺฐจฺนฺติ เย มรฺตฺติเย เทวคณา
๑. ม. ปวตฺตํ ฯ ๒. ม. เอกถนฺตเร วาสทฺโธ อตฺถิ ฯ
๓. สี. กายิกสุขทฺทุกฺข โสมนสฺสโสมนสฺสํ ฯ ๔. ม. เทเต ฯ

*เล่มที่ 38 กุกกุตตนิทเทสวณณา หน้า 211

จตุราสีติ กปปสทสาธาณิ อายู คเหตุวา เนวสณณานาสณณายตเน
ติฏจนุติ ฯ เย นราตีปี ปาพิ ฯ น เตวว เตปี ชีวนุติ ทวีหิ
จิตเตหิ สโมหิตาติ (๑) เตปี เทวา ทวีหิ จิตเตหิ สโมหิตา เอกโต
หุตวา ยุกนทุเชน จิตเตน น ตู เอว ชีวนุติ เอเกเนเกน จิตเตน
ชีวนุตีติ อตุโถ ฯ

อิทานิ มรณกาลิ ทสเสนุโต เย นิรุทฐาติ คากมาห ฯ

ตตุถ เย นิรุทฐาติเย ขนุชา นิรุทฐา อตุถงกตา ฯ

มรณุตสสาติ มตสส ฯ ติฏจมานสส วาติ ธรรมานสส วา ฯ
สพเพปี สทิสสา ขนุชาติ จุตโต อุทฐิ นิรุทฐกขนุชา วา ปวตเต
นิรุทฐกขนุชา วา ปุณ ฆมฏตมสทกุกณเยยญเจเน สพเพปี ขนุชา
สทิสสา ฯ คตาอปปฏิสนุทธิกาคิ นิรุทฐกขนุชานัน ปุณ อากนตุวา
ปฏิสนุชานากาเวเน คตาอปปฏิสนุทธิกาคิ วุจจนุติ ฯ

อิทานิ तीसु कालेषु निरुत्थकखनूचानं नानत्तं नत्तिती तसुसेत्तु
อนनुत्तराति कालमाह ฯ

ตตุถ อนनुตรา จ เย ภคคา เย จ ภคคา อนาคตาติเย

ขนุชา อนनुตราตีตา หุตวา ภินุณา นิรุทฐา เย จ อนาคตา ขนุชา
ภิชชิสสนุติ ฯ ตทनुตเรติ เตสั อนนุเตร นิรุทฐานัน ปจจุป-
ปनुณกขนุชานัน ฯ เวสมัง (๒) นत्ति लक्षणेति विसमावा (१) वेसमं
त्तं वेसमं नत्ति तेहि नानत्तं नत्तिती अत्तो । लक्षियतीति

๑. สยา. สมานปีตาติ ฯ ๒. ม. เวสมัง ฯ เอวมุปรีปี ฯ ๓. ม. วิสมสส
ภาโว ฯ

ลกขณั ตสฺมี ลกขณเ ๑

อิทานิ อนาคตกขณฺฐานั วตฺตมานกขณฺเชหิ อสมฺมิสฺสกาวั
กเถนุโต อนิพฺพตฺเตน น ชาโตติ คาทมาห ๑

อนิพฺพตฺเตน น ชาโตติ อชาเตน อปาตฺถุเตน อนาคตก-
ขณฺเชน น ชาโต น นิพฺพตฺโต ๑ เอเตน อนาคตกขณฺรฺสฺส
วตฺตมานกขณฺเชน อสมฺมิสฺสกาวั กเถสิ ๑ ปจฺจุปฺปนฺเนน น
ชีวตีติ ขณฺปจฺจุปฺปนฺเน (๑) วตฺตมานกขณฺเชน ชีวตี ๑ เอเตน
เอกกขณเ ทฺวีหิ จิตฺเตหิ น ชีวตีติ กถิตํ ๑ จิตฺตภคฺคามโตติ
ทฺวีหิ จิตฺเตหิ เอกกขณเ อชีวนภาเวน จิตฺตภงฺเกน มโต ๑
อุปรโต จิตฺตภงฺกาคิปี ปาฬิ ตํ อุชฺกเมว ๑ ปณฺณตฺติ
ปรมตฺติยาติ รูปํ ชีรตี มจฺจานัน นามโคตฺตํ น ชีรตีติ วจนกฺกเมน
ปณฺณตฺติมตฺตํ (๒) น ชีรณฺสกาเวน ปรมา จิตฺติ เอตฺสฺสาติ ปรมตฺติยา (๓) ๑
สกาวัภูจฺติกาติ อตฺโถ ๑ ทตฺโต มโต มิตฺโต มโตติ ปณฺณตฺติ-
มตฺตเมว หิ ติฏฺฐติ ๑ อถ วา ปรมตฺติยาติ ปรมตฺติกา ๑
ปรโม อตฺโถ เอตฺสฺสาติ ปรมตฺติกา ๑ อชฺฐากาโสติ ปณฺณตฺติยา
นตฺติธมฺมํ ปฏฺิจจ กถนั วิย มโตติ ปณฺณตฺติ นตฺติธมฺมํ ปฏฺิจจ น
กถียตี ชีวตีติทฺริยภงฺกสฺงขาตํ ธมฺมํ ปฏฺิจจ กถียตี ๑ อนิธานคตา
ภคฺคาติ เย ขนฺธา ภินฺนา เต นิธานัน นิหิตันฺ นิจยันฺ นิคจฺจนฺตีติ (๔)

๑. ม. ขณฺปจฺจุปฺปนฺเนน วตฺตมานกขณฺเชน ชีวตี ๑

๒. สී. ปณฺณตฺติมตฺตสฺส ๑ ๓. สී. ปรมภูจฺติ ๑ ๔. ม. น กจฺจนฺตีติ ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺฎฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 213

อนิธานคตา ฯ ปุณฺโฆ นตฺถิ อนาคเตติ อนาคเตปิ เนลํ
ปุณฺชภาโว ราสีภาโว นตฺถิ ฯ นิพฺพตฺตาเยว ติฏฺฐนฺตํ
ปจฺจุปฺปนฺนวเสน อุปฺปนฺนา จิตฺกฺขณฺณ จสฺส (๑) วยธฺมฺมาว หุตฺวา
ติฏฺฐนฺติ ฯ กิมิว อารกฺเค สาสฺปฺปมาติ สฺวจิมฺเข สาสฺโป
วีย ฯ

อิทานิ ขนฺธานํ ทสฺสนภาวํ (๒) ทสฺเสนฺโต นิพฺพตฺตานนฺติ
กาถมาห ฯ

ตตฺถ นิพฺพตฺตานํ ธฺมฺมานนฺติ ปจฺจุปฺปนฺนํ
ขนฺธานํ ฯ กงฺโก เนลํ ปฺรกฺขโตติ เอเตลํ เกโท ปฺรโต
กตฺวา จปีโต ฯ ปโลกธฺมฺมาติ นสฺสนสฺภาวา ฯ ปฺราณฺเห
อมิสฺสิตาติ ปฺเร อุปฺปนฺเนหิ ขนฺธเหหิ น มิสฺสิตา น
ลัสฺสกา ฯ

อิทานิ ขนฺธานํ อทสฺสนภาวํ ทสฺเสนฺโต อทสฺสนโต
อายนฺตํติ กาถมาห ฯ

ตตฺถ อทสฺสนโต อายนฺตํติ อทิสฺสฺมานาเยว อากจฺจนฺติ
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ กงฺกา กจฺจนฺติ ทสฺสนนฺติ เกทา กงฺคโต อุทฺธ
อทสฺสนภาวํ กจฺจนฺติ ฯ วิชฺชุปฺปาโทว อากาเสติ วิวฏฺฏากาเส
วิชฺชุตฺตานิจฺจรณฺํ วีย ฯ อุปฺปชฺชนฺติ วยนฺติ จาติ ปุพฺพนฺตโต
อุทฺธ อุปฺปชฺชนฺติ จ ภิชฺชนฺติ จ นสฺสนนฺตํติ อตฺถโล ฯ อุเทติ
อาปฺรติ เจติ (๓) จนฺโทติ เอวมาทิสฺสุ วีย ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ทสฺสนภาวํ ฯ ๓. ม. เวติ ฯ

เอวํ จิตฺติปริตฺตํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สรสฺปริตฺตํ ทสฺเสนฺโต
กถํ สรสฺปริตฺตตฺยาตฺยาตีอาทิมาห ฯ

ตตฺถ อสฺสาสุปฺนิพฺพุทฺธํ ชีวิตฺตฺนฺติ อพฺภนฺตฺรปฺวิสน-
นาสิกฺวาตฺปฏฺิพฺพุทฺธํ ชีวิตฺตฺนฺตฺริยํ ฯ ปสฺสาโสติ พหฺนิกฺขมฺน-
นาสิกฺวาโต ฯ อสฺสาสฺปสฺสาสาตี (๑) ตทฺถุຍํ ฯ มหาภูตฺอุป-
นิพฺพุทฺธนฺติ จตฺตฺมฺภูจฺานิกํ ปจฺวีอาปฺเตชฺวាយํ มหาภูตํ
ปฏฺิพฺพุทฺธํ ชีวิตฺติ ฯ กวฺพิงฺการาหารูปฺนิพฺพุทฺธนฺติ อสฺตีปฺตาตี-
กวฺพิงฺการาหารเณ อูปฺนิพฺพุทฺธํ ฯ อฺสุมฺูปฺนิพฺพุทฺธนฺติ กมฺมชฺเตโช-
ธาตฺอุปฺนิพฺพุทฺธํ ฯ วิญฺญาณฺอุปฺนิพฺพุทฺธนฺติ กวฺงฺควิญฺญาณฺอุป-
นิพฺพุทฺธํ ฯ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ อายุ อฺสุมา จ วิญฺญาณํ
ยทา กายํ ชนฺตฺมฺนฺติ ฯ

อิทานิ เนสํ ทฺพฺพฺลการณํ ทสฺเสนฺโต มฺลมฺปิ อิมสํ
ทฺพฺพฺลนฺติ อาทิมาห ฯ
ตตฺถ มฺลมฺปิตี ปตฺติจฺญฺเจณ มฺลจฺตฺมฺปิ ฯ อสฺสาสฺปสฺสาสาณํ
หิ กรชฺกาโย มฺลํ ฯ มหาภูตํ (๒) อวิชฺชากรมฺตฺนฺหาหารา ฯ
อิมสฺนฺติ วุตฺตฺปฺการณํ อสฺสาสาทินํ ชีวิตฺตฺนฺตฺริยฺปฏฺิพฺพุทฺธ-
การณฺวเสน วุตฺตํ ฯ เอเตสุ [๔] หิ เอเกกฺสมิ อสฺตี ชีวิตฺตฺนฺตฺริยํ
น ตฺิฏฺจฺตี ฯ ทฺพฺพฺลนฺติ อปฺปถํ ฯ ปฺพฺพฺเหตุปฺปีตี อตฺตีชฺชาติยํ

๑. ม. อสฺสาสฺปสฺสาโสติ ฯ ๒. ม. ภูตาทินํ ฯ

๓. ม. ชีวิตฺตฺนฺตฺริยฺปวตฺตฺติการณฺวเสน ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตฺเร หิสฺสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺกจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 215

อิมสฺส วิปាកวฏฺฏสฺส เหตุภูตา การณสงฺฆาตา อวิชฺชาสงฺฆาร-
ตณฺหุปาทานภวาปี ฯ อิมสฺสํ ทุพฺพลา เยปี ปจฺจยา เตปี
ตุพฺพลาติ เย อารมฺมณาทิสาธารณปจฺจยา ฯ ปภวีกาติ
ปธานํ หุตฺวา อุปฺปาทิกา ตณฺหา ฯ (๑) สทฺทฺมปีติ (๒) สทฺทฺวิกาปี
รฺูปรารุปรมฺมา ฯ สมฺปโยคาปีติ เอกโต ยุตฺตาปี อรฺูปรมฺมา ฯ
สทฺทฺฮาปีติ สทฺทฺธี เอกจิตฺเต อุปฺปนฺนาปี ฯ ยายี ปโยชีกาติ
จฺติปฏฺิสนฺธิวเสน โยเชตฺถํ นียุตฺตาติ ปโยชีกา วฏฺฏมฺลกา ตณฺหา ฯ
วุตฺตญฺเหดฺดี ตณฺหาทฺติโย ปฺริโสติ ฯ นิจฺจตุพฺพลาติ นีรณฺตเรน
ตุพฺพลา ฯ อนวฏฺฏจิตฺตาติ น อวฏฺฏจิตฺตา โอนมิตฺวา (๓) น จิตฺตา ฯ
ปฺริปาตยณฺติ อิมติ อิม อณฺณมณฺณํ ปาตยณฺติ จิปนฺติ (๔) ฯ
อณฺณมณฺณสฺสาติ อณฺโณ อณฺณสฺส เอโก เอกสฺสาติ อตุโธ ฯ
หิอิติ การณตฺถे นีปาโต ฯ นตฺถิ ตายิตาติ ตายโน รกฺขโก (๕)
นตฺถิ ฯ น จาปี จเปนฺติ อณฺณมณฺณนฺติ อณฺเณ อณฺณํ จเปตฺถํ
น สกฺโกนฺติ ฯ โยปี นิพฺพตฺตโก โส น วิชฺชตีติ โยปี อิมสฺสํ
อุปฺปาทโก ฐมฺโม โส อิทานิ นตฺถิ ฯ น จ เกนจิ โกจิ หายตีติ
โกจิ เอโกปี กสฺสจฺจิ วเสน น ปฺริหายติ ฯ กงฺคพฺยา (๖) จ อิม หิ
สพฺพโสติ สพฺเพปี หิ อิม ขนฺธา สพฺพากาเรน กงฺคํ ปาปฺณิตฺถํ
ยุตฺตา ฯ ปฺริเมหิ ปภาวิตาติ (๗) อิมหิ ปุพฺพเหตุปจฺจเยหิ อิม
๑. ม. ภวตณฺหา ฯ ๒. ม. สทฺทฺมปีติ ฯ ๓. ม. โอตฺริตฺวา ฯ
๔. ม. เขปนฺติ ฯ ๕. ม. รกฺขโก ฯ ๖. ม. คนฺธพฺพา ฯ
๗. ม. ปภาวิตา อิมติ ฯ

วตุตमानกา อูปปาติกา (๑) ๗ ยะปี ปภาวภาติ (๒) ยะปี อีเม
วตุตमानกา อูปปาตกา ปุพพะเหตุปัจจุยยา ๗ เต ปุเร มตาคี
เต วตุตปปการปัจจุยยา วตุตมานัน อปาปฺณิตฺวา ปจฺมเมว มรณฺ
ปตฺตา ๗ ปุริมาปี จ ปจฺฉิมายี จาติ ปุริมา ปุพพะเหตุปัจจุยยาปี
จ ปจฺฉิมา วตุตมานเณ ปจฺจุยสมุปฺปนาปี จ ๗ อญฺณมญฺณํ น
กทาจิ มทฺทสฺสฺสตี อญฺณมญฺณํ กิสฺมิลฺลิจิ กาเลน น ทิฏฺฐปุพฺพา ๗
มกาโร ปทสนฺธิวเสน วตุโต ๗

จาตุम्मหาราชิกานัน ทเวานนฺตี ฆตรฏฺฐวิรุฬฺหวิรุฬฺยกฺข-
กุเวรสงขาตา จตุम्मหาราชา อีสฺสรา เอเตสนฺตี

จาตุम्मหาราชิกา ๗ รูปาทีหิ ทิพฺพนฺตีติ (๓) ทเวา ๗ เต
สิเนรูปฺพตฺสส เวมชฺฌเณ โหนฺตี ๗ เตสฺ อตฺถิ ปพฺพตฺฏฺฐกาปี
อตฺถิ อากาสฏฺฐกาปี ๗ เตสฺ ปรมฺปฺรา จกฺกวาปพฺพตฺ
ปตฺตา ๗ จิทฺทาปโทสีกา มโนปโทสีกา สิตฺวลาหกา
อุณฺหวลาหกา จนฺทึมา ทเวปฺตุโต สุริโย ทเวปฺตุโตติ เอเต
สพฺเพปี จาตุम्मหาราชิกทเวโลกฏฺฐาเอว เตสฺ

จาตุम्मหาราชิกานัน ชีวิตฺ ๗ อูปาถายาติ ปฏิจฺจ ๗

ปริตฺตกนฺตี วุจฺฉลฺปฏฺฐิสฺโส ๗ ปริปกฺโก (๔) วโย มยฺหิ

ปริตฺตํ มม ชีวิตฺนฺตืออาทิสฺ วีย (๔) ๗ โถกนฺตี มนฺทกालํ

ทิมทิวสปฏฺฐิสฺโส ๗ ขณฺนิกนฺตี มนฺทกालํ กาลนฺตรปฏฺฐิสฺโส ๗

๑. ม. อูปปาติกา ๗ ๒. ม. ปภาวภาติ ๗ ๓. ม. ทิพฺพนฺตี กิพฺพนฺตีติ

ทเวา ๗ ๔. ม. ปริปกฺโก วโย มยฺหิ ปริตฺตํ มม ชีวิตฺนฺตืออาทิสฺ วียาติ นตฺถิ ๗

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 217

ขณิกมรณํ ขณิกชฺฌานนฺตืออาทิสฺสู วีย ๑ ลหฺกนฺตือ สลฺลหฺกํ
อลสฺปฺภูเสโร (๑) เอวํ (๒) ลหฺปฺริวตฺตนฺตืออาทิสฺสู วีย (๒) ๑ อิตฺตฺรนฺตือ
สีฆํ พลวปฺภูเสโร ๑ อิตฺตฺรภคฺตือ อิตฺตฺรสทฺฐาตืออาทิสฺสู วีย ๑
อนทฺธนียนฺตือ (๓) กาลวเสน น อทฺฐานกฺขมํ ๑ จิริ ทิฆมทฺฐานนฺตืออาทิสฺสู
วีย (๓) ๑ นจิริภูจฺติกนฺตือ ทิวเส ทิวเส (๔) จิริ น ตฺฏิจฺตฺติ น จิริภูจฺติกํ
ทิวสฺปฺภูเสโร (๕) สทฺธมฺโม นจิริภูจฺติกนฺตืออาทิสฺสู วีย (๕) ๑ ตาวตี-
सानนฺตือ เตตฺตีสซนา ตตฺถ อุปฺปนฺนาตือ ตาวตีสา ๑ อปีจ
ตาวตีสาตือ เตลฺลํ เทวานํ นามเมวาทิปิ วุตฺตํ ๑ เตปี อตฺถิ
ปพฺพตฺตภูจกา อตฺถิ อากาสภูจกา เตลฺลํ ปรมฺปฺรา จกฺกวาพปพฺพตฺ
ปตฺตา ๑ ตถา ยามาทินํ ๑ เอกเทวโลเกปิ หิ เทวานํ ปรมฺปฺรา
จกฺกวาพปพฺพตฺ อปฺปตฺตา นาม นตฺถิ ๑ ทิพฺพสฺขํ ยاتا
ปยาตา สมฺปตฺตาตือ ยามา ๑ ตฺถุจฺจา ปหฺภูจฺจาตือ ตฺถิสฺตา ๑
ปกตฺติปฺภฺยตฺตตฺตารมฺมณฺโต อตฺติเรเคน รมิตฺตฺกามกาเล (๖) ยถารุจฺเต
โกเค นิมฺมิตฺตฺวา รมนฺตฺติ นิมฺมานรตฺติ ๑ จิตฺตฺวาริ ฌตฺตฺวา ปเรหิ
นิมฺมิเตสฺสุ โกเคสฺสุ วลฺลํ วตฺเตนฺตฺติตฺติ ปฺรนิมฺมิตฺตฺวสวตฺติ ๑ พฺรหฺมกาเย
พฺรหฺมฌญาเย นิยฺตฺตาตือ พฺรหฺมกาเยกา ๑ สพฺเพปิ ปญฺจโวการ-
พฺรหฺมาโน คหิตา ๑

๑. ม. อาลยปฺภูเสโร ๑ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๑ ๓. ม. อนทฺธนียนฺตือ
กาลวเสน น อทฺฐานกฺขมํ จิริ ทิฆมทฺฐานนฺตืออาทิสฺสู วียาตือ นตฺถิ ๑
๔. ม. ทิวเสน ๑ ๕. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๑ ๖. ม. นิมฺมิตฺตกาเล ๑

คมนีโยติ คนฺตพฺโพ (๑) ฯ สมฺปฺราโยติ ปรโลโม ฯ โย
ภิกฺขเว จิรํ ชีวติ โส วสฺสสตฺตฺนฺติ โย จิรํ ติฏฺฐมาโน โส
วสฺสสตฺตฺมคฺคํ ติฏฺฐติ ฯ อปฺปํ วา ภิกฺขโยติ วสฺสสตฺโต อุปฺริ (๒)
ติฏฺฐมาโน เทว วสฺสสตฺตานิ ติฏฺฐมาโน นาม นตฺถิ ฯ หีเพยฺย
นฺนฺติ นํ ชีวิตํ อวณฺณํ กเรยฺย ตามกโต จินฺตฺตฺย ฯ
หีเพยฺยานนฺติ วา (๓) ปจฺนฺติ ฯ อจฺจยฺนฺตฺติ อตฺถิกมฺนฺติ ฯ
อโหฺรตฺตฺตฺติ รตฺตฺนฺทิวปฺริจฺเฉทา ฯ อุปฺรชฺชตฺตฺติ ชีวิตฺนฺทฺริยํ
นฺรชฺชตฺติ อภาวํ อุปฺคจฺจติ ฯ อายุ จิยติ มจฺจानนฺติ สตฺตฺตานํ
อายุสฺงฺขาโร ขยํ ยาติ ฯ กุณฺนทฺนํว โอทกนฺติ ยถา
อุทกจฺฉินฺนํย กุณฺนทฺธิยา อุทกํ เอวํ มจฺจานํ อายุ จิยติ ฯ
ปรมตฺตฺโต หิ อตฺถิปฺริตฺโต สตฺตฺตานํ ชีวิตฺกฺขโณ เอกจิตฺตฺกฺขณฺนิก-
มตฺตฺโตยฺว ฯ ยถา นาม รตฺจกํ ปวตฺตฺมานมฺปิ เอเกเนว
เนมิปฺปเทเสน ปวตฺตฺติ ติฏฺฐมาณมฺปิ เอเกเนว ติฏฺฐติ เอวเมตฺตํ (๔)
เอกจิตฺตฺกฺขณฺนิกํ สตฺตฺตานํ ชีวิตํ ตสฺมึ จิตฺเต นฺรชฺชตฺเต
สตฺตฺโต นฺรชฺชตฺโต จุจฺจติ ฯ

ธีราติ ธีรา อิติ ฯ ปุณฺ ธีราติ ปณฺทิตฺตา ฯ ธีติมาติ ธีติ
อสุส อตฺถิตฺติ ธีติมา ฯ ธีติสมฺปนฺนาติ ปณฺทิจฺเจน สมฺนฺนาคตา ฯ
ธีกฺกิตฺปาปาติ (๕) ครหิตฺปาปา ฯ ตสฺเสว (๖) ปฺริยํ ทสฺเสตฺตํ
ธี จุจฺจติ ปณฺณตฺติอาทิมายฺห ฯ

๑. ม. คนฺตพฺโพ ฯ ๒. ส. อุตฺตฺริ ฯ ๓. ม. จ ฯ ๔. ม. เอวเมว ฯ

๕. ม. ธีกิตฺปาปา ฯ ๖. ม. ตฺยเว ฯ

ตตฺถ ปชานาตีติ ปญฺญา ๑ ที ปชานาติ ๑ อิทํ
ทุกฺขนฺตืออาทินา นเยน อริยสจฺจจานี ๑ อญฺฺจกถายํ ปน
ปญฺญาปนวเสน ปญฺญาติ วุตฺตา ๑ กิณฺติ ปญฺญาเปติ ๑
อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ ปญฺญาเปติ ๑ สฺวา จ อวิชฺชขาย
อภิกวณฺโถ อธิปตฺติญฺเจน อินฺทริยํ ทสฺสนลกฺขณเ วา
อินฺทญฺจํ การตฺตีติ อินฺทริยํ ปญฺญาว อินฺทริยํ ปญฺณินฺทริยํ ๑
สฺวา ปเนสฺวา โสภาสนลกฺขณา จ (๑) ปชานนลกฺขณา จ ๑ ยถา
หิ จตฺตฺพกิตฺติเก เกเห รตฺติภาเก ทีเป ชาลิตฺเต (๒) อนฺธการี
นिरุชฺชติ อาโลโก ปาตฺกวติ เอวเมว โสภาสนลกฺขณา ปญฺญา ๑
ปญฺโฆภาสสโม โสภาโส นาม นตฺติ ๑ ปญฺญวโต หิ เอกปฺลตฺตฺเทน
นินฺนุสฺส ทสฺสหสฺสิโลกธาตฺตฺ เอกาโลกา โหติ ๑ เตนาห
เถโร ยถา มหาราช ปุริโส อนฺธการเ เกเห เตลปฺปทีปํ
ปเวเสยฺย ปวิญฺจํ ปทีโป อนฺธการี วิชเมติ (๑) โสภาสํ ชเนติ
อาโลกํ วิทฺสฺเสติ (๒) ปากฺฏานี จ รุปานี กโรติ เอวเมว โข
มหาราช ปญฺญา อปฺปชฺชมานา อวิชฺชนฺธการี วิชเมติ
วิชฺชโสภาสํ ชเนติ ฅานาโลกํ วิทฺสฺเสติ ปากฺฏานี อริยสจฺจจานี
กโรติ ๑ เอวเมว โข มหาราช โสภาสนลกฺขณา ปญฺญาติ ๑
ยถา วา (๓) ปน ฅเโก กิสฺสโก อาตฺตฺรานํ สปฺปายาสปฺปายานี
๑. ม. สฺวา ๑ ๒. ม. เอตฺตฺนตฺตเร จสฺสทฺโท ทิสฺสติ ๑ ๓. ม. เอกาโลกา ๑
๔. ม. วิทฺสฺเสติ ๑ เอวมุปริปี ๑ ๕. ม. วาสฺสทฺโท นตฺติ ๑

โกชนาทีนิ ชานาติ เอวํ ปณฺญา อูปฺปชฺชมานา กุสลากุสล-
เสวิตพฺพาเสวิตพฺพหีนปฺปณฺีตกณฺฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคอปฺปฏิภาค ฌมฺเม
ปชานาติ ๑ วุตฺตมฺปิ เจตํ ฌมฺมเสนาปตฺตินา ปชานาติ ปชานาตีติ โข
อาวุโส ตสฺมา ปณฺญวาทิ วุจฺจติ ๑ กิณฺจ ปชานาติ อิทํ ทฺกฺขณฺติ
ปชานาตีติ วิตุถาเรตพฺพิ ๑ เอวมสฺสา ปชานนลฺกขณฺตา
เวทิตพฺพา ๑ อปโร นโย ๑ ยถาสภาวปฺปฏิเวธลฺกขณฺตา
ปณฺญา อกฺขลิตปฺปฏิเวธลฺกขณฺตา วา กุสลิสฺสาสกฺขิตฺตอสุปฺปฏิเวโ
วีย ๑ วิสโยภาสฺสา ปทฺธิโป วีย ๑ อสมฺโมหปจฺจูปฺปฏิจฺจานา อรณฺณ-
คตฺตฺสเทสโก วีย ๑

ขณฺธธีราติ ปณฺจสุ ขณฺธเสสุ ฌาณํ ปวตฺเตนฺตีติ ขณฺธธีรา ๑
อฏฺฐารสฺสุ ฐาตฺตฺส ฌาณํ ปวตฺเตนฺตีติ ฐาตฺตฺธีรา ๑ เสเสสุปี
อิมิณา นเยน อตฺโถ เนตพฺโพ ๑ เต ธีราเอวมาหํสูติ เอเต
ปณฺญิตา เอวํ กถยฺีสุ ๑ กเถนฺตีติ อปฺปกํ ปรีตฺตกณฺฺติ กถยณฺฺติ ๑
ภณฺณตีติ โถกํ ขณฺธิกณฺฺติ ภาสณฺฺติ ๑ ทิปยณฺฺตีติ ลหุํ อิตฺตฺรณฺฺติ
ปฏฺฐเปณฺฺติ ๑ โวหฺรณฺฺตีติ อนทฺธณฺฺธิกํ นจิริกฺกจฺติกณฺฺติ นานาวิเชน
พฺยาหฺรณฺฺติ ๑ (๑)

อิทานิ เย ตถา น กโรณฺฺติ เตสํ พฺยสนฺนปฺปตฺตี ทสฺเสนฺโต
ปสฺสามีติ คากฺมาห ๑

ตตฺถ ปสฺสามีติ มํสจฺกขุอาทฺธิหิ เปกฺขามิ ๑ โลกฺเกติ

๑. ม. พฺยาหฺรณฺฺติ ๑

*เล่มที่ 38 กุกกฐกสฺตฺตนิทเทสวณฺณา หน้า 221

อปายาทิมฺหิ ฯ ปรีฬนุทมานนฺติ อีโต จีโต จ ฬนุทมานํ ฯ
ปชฺ อิมฺนฺติ อิมํ สตฺตฺตนิทกัณฺธิ ฯ (๑) ตณฺหาคตฺตฺตนิท ตณฺหฬ คตฺติ ฯ
อภิกฺกตฺติ นีปาติตนฺติ อธิปฺปาโย ฯ ภเวสฺสูติ กามภวาทิสฺสู ฯ
หีนานราติ หีนกมฺมฺนฺตา นรา ฯ มจฺจุมฺเม ลปฺนฺตีติ
อนฺตกาเล สมฺปตฺเต มรณฺมฺเม ปรีเทวฺนฺติ ฯ อวิตตณฺหา
เสติ อวิคตตณฺหา ฯ ภวาทิ กามภวาทิกา ฯ ภเวสฺสูติ
กามภวาทิกेषฺสู ฯ อถ วา ภวภเวสฺสูติ ภวภเวสฺสู ปฺนปฺปฺนํ
ภเวสฺสูติ วุตฺตํ โหติ ฯ

ปสฺสสามิตฺติ มํสจกฺขุณาปี ปสฺสสามิตฺติ ทฺวิริ มํสจกฺขุ
สสฺมภารจกฺขุ ปสฺสาทจกฺขุติ ฯ [๒] โยยํ อกฺขิณฺนปเก ปติณฺณจฺจโต เฬฐา
อกฺขิณฺนปกฺกฺกฺกฺกเณน อฺปรี ภมฺกฺกฺกฺกเณน อฺภโต อกฺขิณฺนเณหิ พหิทฺธา
อกฺขิณฺนเปหิ (๑) ปรีจฺฉินฺโนน อกฺขิณฺนปมฺชฺฉเณ (๔) นิกฺขนฺนเตน นฺหารุ-
สฺสฺสฺสฺสเณน มตฺตลฺลฺลเณน (๕) อาพทฺโธ เสตกณฺหาติ (๖) กณฺหมณฺฑทลฺลวิจิตฺโต
(๕) มํสปีณฺโฑ อิทํ สสฺมภารจกฺขุ นาม ฯ โย ปนฺ เอตฺถ ลีโต
เอตฺถ ปฏฺฐิพทฺโธ จตฺตฺตํ มหาภูตํ อฺปาทฬ ปสฺสาท อิทํ
ปสฺสาทจกฺขุ นาม ฯ อิทมฺธิปฺเปตฺติ ฯ ตเตตฺติ ตสฺส สสฺมภาร-
จกฺขุโน เสตมณฺฑทลฺลปรีจฺฉิตฺตสฺส กณฺหมณฺฑทลฺลสฺส มชฺฉเณ
อภิมฺขณฺณจฺฉิตฺตํ สรีรฺสณฺณจฺฉิตฺตํ (๗) ทิณฺณจฺฉมณฺฑทลฺล สตฺตสฺส
๑. ม. สนฺตกาณฺธิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺนเร ตตฺถาติ ทิสฺสฺสตี ฯ
๓. ลี. ม. อกฺขิณฺนเณหิ อกฺขิณฺนเณหิ ฯ ๔. ม. อกฺขิณฺนปมฺชฺฉเณ ฯ
๕. ม. มตฺตลฺลเณ ฯ ๖. ม. เสตกณฺหมณฺฑทลฺลวิจิตฺโต ฯ
๗. ม. สรีรฺสณฺณจฺฉิตฺตํ สทฺธมฺมปชฺโชติเทสฺส ทิณฺณจฺฉมณฺฑทลฺล ฯ

ปิฏฺฐเลสุ อาสีตฺตเตลปิฏฺฐลानी วิย สตฺต อกฺขิปิฏฺฐลानी
พฺยาเปตฺวา ปมาณโต อุกาสิรมตฺตํ (๑) จกฺขุวิญญาณาทีนํ
ยถารหํ วตฺตทฺวารภาวํ สาธยมาณํ ติฏฺฐจฺติ ฯ ตํ จกฺขุตีติ
จกฺขุ เตน มํสจกฺขุณา ปสฺสามิ ฯ ทิพฺพจกฺขุณาติ
อทฺทสํ โข อหํ ภิกฺขเว ทิพฺพเพน จกฺขุณา วิสุทฺธเณนาติ
เอวํวิเชน ทิพฺพเพน จกฺขุณา ฯ ปญฺญาจกฺขุณาติ วิรัชํ
วีตมลํ ฆมฺมจกฺขุ อทฺทปาทีติ เอวํ อากเตน ปญฺญาจกฺขุณา ฯ
พฺพุทฺธจกฺขุณาติ อทฺทสํ โข อหํ ภิกฺขเว พฺพุทฺธจกฺขุณา โลกํ
โวโลเกนฺโตติ เอวมากเตน พฺพุทฺธจกฺขุณา ฯ สมฺนตฺตจกฺขุณาติ
สมฺนตฺตจกฺขุ วุจฺจติ สพฺพญฺญตฺตวณฺณติ เอวมากเตน
สมฺนตฺตจกฺขุณา ฯ ปสฺสามิติ มํสจกฺขุณา หตฺถตฺเต จปิตามลกํ
วิย รูปคตํ มํสจกฺขุณา ฯ ทกฺขามิติ สลฺยชานามิ ทิพฺพเพน
จกฺขุณา จตฺตูปปาดํ ฯ โอโลเกมีติ อวโลเกมิ ปญฺญาจกฺขุณา
จตฺตฺสจฺจํ ฯ นิชฺฌายามิติ จินฺเตมิ พฺพุทฺธจกฺขุณา สทฺธาปญฺจมกานิ
อินฺทฺริยานิ ฯ อุปฺปริกฺขามิติ สมฺนตฺโต อิกฺขามิ ปรีเยสามิ
สมฺนตฺตจกฺขุณา ปญฺจเนยฺยปเถ ฯ

ตณฺหาสนฺทนาย สนฺทมานนฺติ ตณฺหาจลนายน จลมานํ ฯ
อิโต ปรี ทิฏฺฐิสนฺทนาทิ ทิฏฺฐิพฺยสเนน ทกฺขเณน สนฺทมานปรีโยสานํ
วตฺตตนยตฺตา อุตฺตตานเมว ฯ สมฺสนฺทมานนฺติ ปุณฺปุณฺนิ สนฺทมานํ ฯ
วิปฺสนฺทมานนฺติ นานาวิเชน จลมานํ ฯ เวชฺมานนฺติ กมฺปมานํ ฯ
๑. ม. มุคฺคปฏฺฐมตฺตํ อุกาสิสมตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฏกสตุตตนิเทศวณณา หน้า 223

ปเวธมานนุติ ปธานน กมฺปมานํ ฯ สมฺปเวธมานนุติ ปฺนปฺปฺนํ
กมฺปมานํ ฯ อุปฺสกุเคน วา ปทํ วทฺตติ ฯ

ตณฺหานุคตฺตฺติ ตณฺหาย อนุปวิฏฺฐิ ฯ ตณฺหายานุสฏฺฐนฺติ (๑)
ตณฺหาย อนุปตฺตฏฺฐิ ฯ ตณฺหายาปฺนฺนฺนฺติ (๒) ตณฺหาย
นิมฺภุคฺคํ ฯ ตณฺหาย ปาติตฺตฺติ ตณฺหาย จิตฺตํ ฯ ปรีปาติตฺตฺติ
วา ปาโจ ฯ อภิภูตฺตฺติ ตณฺหาย มทฺทิตฺติ อชฺโฆตฺตฏฺฐิ ฯ
ปรียาทินฺนจิตฺตฺตฺติ เขเปตฺวา คหิตฺตฺติ ฯ อถ วา โอมฺน
คตฺติ วिय ตณฺหาคตฺติ ฯ อุปาทินฺนกรูปรฺจเยหิ ปตฺติตฺวา
คตฺติ วिय ตณฺหานุคตฺติ ฯ อุทกปฺวิฏฺฐิ ฌาเทตฺวา ปตฺตฏฺฐนฺติกา
อุทกปฺวิฏฺฐิ วिय ตณฺหานุสฏฺฐิ ฯ วจฺจกฺุเป นิมฺภุคฺคํ วिय ตณฺหายาปฺนฺนํ ฯ
รฺกฺขคฺคโต ปตฺติตฺวา นรเก ปตฺติตฺติ วिय ตณฺหาย ปาติตฺติ ฯ
อุปาทินฺนกรูปรฺสโยคํ วिय ตณฺหาย อภิภูตฺติ ฯ อุปาทินฺนกรู-
ปรฺปรฺคฺคาหกสฺส อุปฺปฺนฺนวิปฺสฺสนํ วिय ตณฺหาย ปรียาทินฺน-
จิตฺตํ ฯ อถ วา กามจฺจฺนฺเทน ตณฺหาคตฺติ ฯ กามปฺปาสาย
ตณฺหานุคตฺติ ฯ กามาสเวน ตณฺหานุสฏฺฐิ ฯ กามปรีพาหน
ตณฺหายาปฺนฺนํ ฯ กามชฺโฆสาเนน ตณฺหาย ปาติตฺติ ฯ กาโมเมน
ตณฺหาย อภิภูตฺติ ฯ กามฺปาทานน ตณฺหาย ปรียาทินฺนจิตฺตฺตฺติ
เอวเมเก วณฺณยนฺติ ฯ กามภเวติ กามาวจเร ฯ รูปภเวติ
รูปาวจเร ฯ อรูปภเวติ อรูปาวจเร ฯ เตสํ นานตฺติ
เหฏฺฐา ปกาสิตฺติเยว ฯ
๑. ม. ตณฺหาย ฯ ๒. ส. ตณฺหาธิปฺนฺนฺนฺติ ฯ ม. ตณฺหายา สฺนฺนฺนฺติ ฯ
เอวมฺปรีปี ฯ

ภวาทเวสฺสูติ ภวาทเวติ ภโวติ กามชาตฺตฺ อภโวติ
รूपารูปชาตฺตฺ อถ วา ภโวติ กามชาตฺตฺ รูปชาตฺตฺ อภโวติ
อรูปชาตฺตฺ เตสุ ภวาทเวสฺสุ กมฺมภเวติ กมฺมวฏฺฏเณ ๑
ปฺนพภเวติ โปโนพภเวเก วิปากวฏฺฏเณ ๑ กามภเวติ กามชาตฺตฺยา ๑
กมฺมภเวติ กมฺมวฏฺฏเณ ๑ ตตฺถ กมฺมภโว ภาวยตีติ ภโว ๑
กามภเว ปฺนพภเวติ กามชาตฺตฺยา อุปฺปตฺติภเว วิปากวฏฺฏเณ ๑
วิปากภโว ภเวตีติ ภโว ๑ รูปภวาทิสฺสุปิ เอเสว นโย ๑ เอตฺถ
จ กามภเว รูปภเว อรูปภเวติ โโอกาสภโว สนฺชาย วุตฺตํ ๑
ตีสฺสุปิ กมฺมภเวติ กมฺมภโว ตถา ปฺนพภเวติ อุปฺปตฺติภโว
สนฺชาย วุตฺตํ ๑ ปฺนปฺปฺนํ ภเวติ อปรารฺปิ อุปฺปตฺติยํ ๑
กตฺติยาติ ปญฺจกตฺติยา อณฺณตฺตราย ๑ อตฺตภาวาทินิพฺพตฺติยาติ
อตฺตภาวานํ อภินิพฺพตฺติยํ ๑ อวิตตฺตฺตฺหาติ มฺลปฺปํ ๑
อวิตตฺตฺตฺหาติ ขณฺนิกสมาธิ วีย ขณฺนิกปฺปหานาภาเวน น วิคตา
ตฺตฺหา เอเตสนฺติ อวิตตฺตฺตฺหา ๑ อจฺจตฺตฺตฺหาติ ตทฺงคปฺป-
ปหานาภาเวน อปริจฺจตฺตา (๑) ตฺตฺหาติ อจฺจตฺตฺตฺหา (๒) ๑
อวฺนตฺตฺหาติ ๑ วิภฺขมฺกนปฺปหานาภาเวน น วมิตา ตฺตฺหาติ
อวฺนตฺตฺหา ๑ อมฺตฺตฺตฺหาติ อจฺจนฺตฺสมฺมุจฺเจทฺปฺปหานาภาเวน
น มฺตฺตา ตฺตฺหาติ (๓) อมฺตฺตฺตฺหา ๑ (๔) อปฺปหีนตฺตฺหาติ
๑. ม. อปริจฺจตฺตฺหา ๑ ๒. ม. อจฺจตฺตฺตฺหาติ นตฺถิ ๑
๓. ม. ตฺตฺหา ๑ ๔. ม. อมฺตฺตฺตฺหาติ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺฎจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 225

ปฏฺิปปสฺสทฺธิปฺปหานาภาเวน น ปหฺีนา ตณฺหาติ (๑) อปฺปหฺีนตณฺหา (๒) ฯ

อปฺปฏฺินิสฺสฏฺฐตณฺหาติ นิสฺสรณปฺปหานาภาเวน ภเว ปตฺติฏฺฐิตํ

อจฺจนตสฺงกิเลสํ (๓) อปฺปฏฺินิสฺสชฺชิตฺวา จิตฺตฺตา อปฺปฏฺินิสฺสฏฺฐ-

ตณฺหาติ (๔) ฯ

อิทาณิ ยสฺมา อวิกตตณฺหาเอว (๕) ผนฺทนฺติ จ ลปนฺติ (๖) จ

ตสฺมา ตณฺหาวิเนเย สมาทเปณฺโต มมายิเตติ กาถมาห ฯ

ตตฺถ มมายิเตติ ตณฺหาทิกฺกุจิมมตฺเตหิ มมฺนฺติ ปฺริกฺกหิเต

วตฺถุสฺมํ ฯ ปสฺสเถติ โสตาเร (๗) อาลปนฺโต อาห ฯ เอตมฺปฺตี

เอตมฺปฺปี อาทินฺวํ ฯ เสสํ ปากฺกเมว ฯ

เทว มมตฺตาติ เทว อาลยา ฯ ยาวตฺตาติ ปฺริจฺเจทนิยฺม-

นตฺถे นิปาโต ฯ ตณฺหาสงฺขาเตนาติ ตณฺหาโกฏฺฐาเสน ฯ

สงฺขา สงฺขาทนฺติ อตฺถโต เอกํ สลฺยณานิทานา (๘) หิ ปฺปญฺจ-

สงฺขาทิอาทิสฺส วีย ฯ สีมกตฺนฺติ อปฺริจฺเจทโทสวิริหิตํ ฯ

มฺริยาทกตํ (๑๐) ติโยชนปฺรมํ สีมํ สมฺมมฺนฺนิตฺตฺนฺติอาทิสฺส วีย ฯ

โอชิกตฺนฺติ วจนปฺริจฺเจทโทสวิริหิตํ ปฺริจฺเจทกตฺตีมฺนฺตฺริกรุกฺโข (๑๑)

วีย ฯ ปฺริยฺนตฺกตฺนฺติ ปฺริจฺเจทกตํ ฯ สีมฺนฺตฺริกรุกฺโข ปน ทฺวินฺนํ

๑. ม. ตณฺหา ฯ ๒. ม. อปฺปหฺีนตณฺหาติ นตฺถิ ฯ ๓. ม. อนุสยกิเลสํ ฯ

๔. ม. อปฺปฏฺินิสฺสฏฺฐตณฺหาติ ฯ ๕. ม. อวิกตตณฺหาเอวํ ฯ

๖. สී. จรฺนฺติ ฯ ๗. สී. โสตฺปเรเต ฯ ๘. ม. ปฺริจฺเจทนิยฺมตฺถे ฯ

๙. ม. สลฺยณานิทานา ฯ ๑๐. ม. มฺริยาทกตํ ติโยชนปฺรมํ สีมํ

สมฺมมฺนฺนิตฺตฺนฺติอาทิสฺส วีย ฯ ๑๑. ม. ปฺริจฺเจทกตํ สีมฺนฺตฺริกรุกฺโข วีย ฯ

สาธารณํ อัย ปน เอกาพทฺชตาลปนฺติ วिय กตฺนฺติ ปริยฺนฺตกตฺ ๑
ปริกฺคหิตฺนฺติ กาลนฺตเรปี ปฺรายตฺตํ มุณฺจิตฺวา (๑) สพฺพากาเรน
คหิตฺ ๑ มมายิตฺนฺติ อาลยกตฺ วัสสุปกตฺ เสนาสนํ วिय ๑ อิทํ
มมฺนฺติ สมีเป จิตฺ ๑ เอตํ มมฺนฺติ ทูเร จิตฺ ๑ เอตฺตาวตฺติ
ปริกฺขารนियมนํ เอตฺตกมฺปี นปฺปฏิภาเสยฺยติ วिय ๑ เอตฺตาวตฺติ
ปริจฺเจทตฺเตปี นิปาตฺนियมนํ เอตฺตาวตฺติ โข มหानามฺติ วिय ๑
เกวลมฺปี มหาปจฺวินฺติ สกถมฺปี มหาปจฺวี ๑ อฏฺฐสฺตตฺตฺนฺหา-
วิปริตฺนฺติ (๒) อฏฺฐตฺตรสฺตํ ตฺนฺหาทมนฺนิตฺถารํ ๑ อฏฺฐตฺตรสฺตํ
กถํ โหตีติ เจ รุปรตฺนฺหา ๑เป ๑ ฐมฺมตฺนฺหาติ เอวํ
จกฺขุทฺวาราทิสฺส ชฺวนวฺิธียา ปวตฺตฺตา ตฺนฺหา เสฏฺฐิปฺตฺโต พฺราหฺมณ-
ปฺตฺโตติ เอวมาทิสฺส ปิตฺโต ลทฺชฺนมา วिय ปิตฺตฺตฺสทฺสสารมฺมณฺฏตฺตา ๑
เอตฺถ จ รุปรมฺมณฺณา ตฺนฺหา (๓) รุเป ตฺนฺหาติ รุปรตฺนฺหา ๑
สา กามรฺกภาเวน รุปี อสฺสาเทนฺตี ปวตฺตฺมานา กามตฺนฺหา
สสฺสทฺทิกฺกิสฺสทฺทฺรฺกภาเวน รุปี นิจฺจํ ชฺวํ สสฺสตฺนฺติ เอวํ อสฺสาเทนฺตี
ปวตฺตฺมานา ภวตฺนฺหา ๑ อจฺเจทฺทิกฺกิสฺสทฺทฺรฺกภาเวน รุปี
อจฺจิชฺชติ วินสฺสตี เปจฺจ (๔) น ภวิสฺสตีติ เอวํ อสฺสาเทนฺตี
ปวตฺตฺมานา วิภวตฺนฺหาติ เอวํ ติวฺริชา โหตี ๑ ยถา จ รุปรตฺนฺหา
ตถา สทฺทตฺนฺหาทโยปีติ เอตฺตานิ อฏฺฐารสฺส ตฺนฺหาวิปริตฺตานิ
๑. สี่. ปริยฺนฺตํ อมฺมจฺจิตฺวา ๑ ๒. ม. อฏฺฐสฺตํ ตฺนฺหาวิปริตฺนฺติ ๑
๓. ม. ตฺนฺหาติ นตฺถิ ๑ ๔. ม. ปจฺเจทฺทํ ภวิสฺสตีติ ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกตฺตนิทเทสวณณา หน้า 227

โหนติ ฯ ตานิ อชฺฌตฺตฺรฺปาทีสุ อฏฺจารส พหิทฺธารูปาทีสุ
อฏฺจารสาติ ฉตฺตีส อิติ อตีตานิ ฉตฺตีส อนาคตานิ ฉตฺตีส
ปจฺจุปฺปนฺนานิ ฉตฺตีสติ อฏฺจสฺตํ ฯ อชฺฌตฺตฺกฺกสฺส อฺปาทาย
อสุมีติ สติ (๑) อิตฺตฺสฺมีติ โหตีติ วา เอวมาทีนิ อชฺฌตฺตฺกฺรฺปาที-
นิตฺตฺตานิ อฏฺจารส พาหิรฺสฺส อฺปาทาย อิมินา อสุมีติ สติ อิมินา
อิตฺตฺสฺมีติ โหตีติ พาหิรฺรฺปาทีนิตฺตฺตานิ อฏฺจารสาติ ฉตฺตีส ฯ
อิติ อตีตานิ ฉตฺตีส อนาคตานิ ฉตฺตีส ปจฺจุปฺปนฺนานิ ฉตฺตีสติ
เอวมฺปิ อฏฺจสฺตํ (๒) ตณฺหาวิปริตฺตานิ โหนติ ฯ

วีสตีวตฺตฺกฺกา สกฺกายทิกฺกฺจฺจิตฺติ รูปาทีนํ ปญฺจนํ ขนฺธานํ
เอเกกฺสมิ (๓) รูปี อตฺตโต สมนฺุปฺสฺสตีติอาทินา นเยน จตฺธา
กาหฺเวสฺน ปวตฺตานิ วตฺตฺนํ กตฺวา อฺปฺปนฺนา วิชฺชมานญฺเจน
สตี ขนฺธปฺลยจกฺสงฺขาเต กาเย ตฺสมิ กาเย (๔) ทิกฺกฺจฺจิตฺติ สกฺกายทิกฺกฺจฺจิตฺติ ฯ
ทสฺวตฺตฺกฺกา มิจฺฉาทิกฺกฺจฺจิตฺติ นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ ยิกฺกฺจฺจิตฺติอาทินยปฺปวตฺตา
มิจฺฉาทิกฺกฺจฺจิตฺติ อยฺยถาวทิกฺกฺจฺจิตฺติ วิรชฺฉิตฺตฺวา คหณฺโต (๕) วิตถา วา
ทิกฺกฺจฺจิตฺติ มิจฺฉาทิกฺกฺจฺจิตฺติ อนตฺถาวตฺตฺกฺกา ปณฺฑิตฺเตหิ กุจฺฉิตฺตา
ทิกฺกฺจฺจิตฺติปี มิจฺฉาทิกฺกฺจฺจิตฺติ ฯ สา อโยนิโส อภินเวสฺสทฺกฺขณา ปฺรามาสฺรสา
มิจฺฉาภินเวสฺสปจฺจุปฺนฺจฺจานา อริยานมทฺสฺสนกามตาทีปทฺจฺจานา
๑. ม. อสุมีติ โหติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. อฏฺจสฺตตฺตณฺหาวิจฺจิตฺตานิ
โหนติ ฯ ๓. ม. เอเกกฺมฺปิ ฯ ๔. ม. กาเย ทิกฺกฺจฺจิตฺติ สกฺกายทิกฺกฺจฺจิตฺติ ฯ
๕. ม. คหณฺโต วา วิตถา ทิกฺกฺจฺจิตฺติ มิจฺฉาทิกฺกฺจฺจิตฺติ ฯ

ปรมวชฺชาติ ทฏฺฐพฺพาฯ ทสวตฺตูกา อนตฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐีติ
สสฺสโต โลโก อสสฺสโต โลโก อนตฺวา โลโกติอาทินยปฺวตฺตา
เอเกกั โกฏฺฐาสฺ ปติฏฺฐั กตฺวา คหณวเสน เอวํ ปวตฺตา ทิฏฺฐิ
ทสวตฺตูกา อนตฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิฯ ยา เอวรูปา ทิฏฺฐีติ ยา
เอวํชาติกา ทิฏฺฐิฯ ทิฏฺฐิคตฺนติ ทิฏฺฐิสฺส คตฺตํฯ อิทํ ทสฺสนํ
ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิอนฺโตคฺคตฺตาติ ทิฏฺฐิคตฺตํ ทิฏฺฐิเยว ทฺรตฺติกมฺนญฺเจน
คหณํ ทิฏฺฐิคหณํ คิณคหณวณคหณปฺพพตคหณานิ วียฯ
สาสฺงกสฺปฏฺฐิกญฺเจน ทิฏฺฐิกนฺตาริ โจรกนฺตารวพกนฺตาร-
นิริทกนฺตารทฺพฺภิกขกนฺตารา วียฯ สมฺมาทิฏฺฐิยา วินิวิชฺฌ-
นญฺเจน วิโลมฺนญฺเจน จ ทิฏฺฐิวิสุกายิกํฯ มิจฺฉาทสฺสนํ หิ
อุปฺปชฺชมานํ สมฺมาทสฺสนํ วินิวิชฺฌติ เจว วิโลเมติ จฯ กทาจิ
สสฺสตสฺส กทาจิ อุจฺเจทสฺส คหณโต ทิฏฺฐิยา วิรูปํ ฝนฺทิตนฺติ
ทิฏฺฐิวิปฺฝนฺทิตํฯ ทิฏฺฐิคฺคิโก หิ เอกสฺมี ปติฏฺฐาตุํ น สกโกติฯ
กทาจิ สสฺสตํ อนุคจฺจติ (๑) กทาจิ อุจฺเจทํฯ ทิฏฺฐิเยว พนฺธนญฺเจน
สญฺโลชนนฺติ ทิฏฺฐิสญฺโลชนํฯ สสฺสมาราทโย (๒) วีย ปฺริสฺสํ
อารมฺมณํ ทฺพฺหํ คณฺหาตีติ คาโหฯ ปติฏฺฐหนโต ปติฏฺฐา
โหติฯ อยํ หิ พลวปฺวตฺตภาเวน ปติฏฺฐหิตฺวา คณฺหาติฯ
นิจฺจาทิวเสน อภินิวิสตีติ อภินิเวโสฯ ฐมฺมสภาวํ อติกฺกมิตฺวา
นิจฺจาทิวเสน ปฺรโต อามสตีติ ปฺรามาสฺสํฯ อนตฺถาวหตฺตา
๑. สี. อนุวตฺตติฯ ม. อนุสฺสรติฯ ๒. ม. สฺสมาราทโย วียฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺกุกสูตฺตนิทเทสวณฺณา หน้า 229

กุกฺกิตฺ มคฺโค กุกฺกิตานํ วา อปายานํ มคฺโคติ กุมฺมคฺโค ๑
อฺยถาวปถโต มิจฺญาปโถ ๑ ยถา หิ ทิสามฺพุหน อຍ
อสุกคามสุส (๑) นาม ปโถติ คหิโตปิ ตํ คามํ น สมฺปาเปติ เอวํ
ทิกฺกุกฺกิตฺเกน สุกฺกิตฺปโถติ คหิตาปิ ทิกฺกุกฺกิตฺ สุกฺกิตฺ น ปาเปตีติ
อฺยถาวปถโต มิจฺญาปโถ ๑ มิจฺญาสทฺทวโต มิจฺจตุตฺ ๑
ตตุเถว ปริพุทฺทมนโต ตฺรณฺติ เอตฺถ พาลาติ ติตฺถํ ติตฺถนฺจ ตํ
อนตฺถานนฺจ อายตฺนนฺติ ติตฺถายตฺนํ ติตฺถิยานํ วา สทฺชชาติ-
เทสทฺทฺเจน นิवासทฺทฺจฺจฺเจน จ อายตฺนนฺติปิ ติตฺถายตฺนํ ๑
วิปริเยสทฺทฺโต คาโห วิปริเยสโต วา คาโหติ วิปริเยสคฺคาโห ๑
อสทฺทวคฺคาโห (๒) วิปริตคฺคาโห ๑ อนิจฺเจ นิจฺจนฺติอาทินยฺป-
ปวตฺตวเสน ปฺริวตฺเตตฺวา คาโห วิปฺลฺลสคฺคาโห ๑ อนฺุปายคฺคาโห
มิจฺญาคาโห ๑ น ยถาวคฺคํ วตฺถุสฺมี น สทฺทวคฺคํ [๓] ตถํ
ยถาวกํ สทฺทวคฺคํ คาโห อยถาวคฺคํ ยถาวคฺคํ คาโห ๑
ยวตฺตาติ ยตฺตกา ๑ ทฺวาสทฺทฺทิกฺกุกฺกิตานํติ พุทฺทฺชาเล อากตานิ
ทฺวาสทฺทฺทิกฺกุกฺกิตานํ ๑ อจฺเจทสงฺกิโนปิ สทฺทฺทิตฺติ อจฺฉินฺทิตฺวา
ปสฺยห พลฺกกาเรน คณฺหิสฺสทฺทิตฺติ อฺปฺปนฺนสงฺกิโนปิ จลนฺติ ๑
อจฺฉิซฺชนฺเตปีติ วุตฺตฺนเยน อจฺฉิซฺชนฺเตปี (๔) ๑ อจฺฉินฺเนปีติ
๑. ม. อสุกคามสุส นาม ๑ ๒. ม. อสทฺทวคฺคาโหติ ๑
๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร วตฺถุสฺมินฺติ ทิสฺสติ ๑ ๔. ส. อจฺฉินฺทิตฺวา
วุตฺตฺนเยน อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหนฺเตปี ๑

วุดฺตนเยน อจฺฉินฺทิตฺวา คหิเตปี ฯ วิปริณามสงฺกิโนปีติ
ปรีวตฺเตตฺวา อณฺณถาภาเวน อาสงฺกิโนปี ฯ วิปริณามนฺเตปีติ
ปรีวตฺตนกาเลปี ฯ วิปริณเตปีติ วิปรีวตฺติเตปี ฯ ฝนฺทนต์ฺติ
จลนฺติ ฯ สมฺฝนฺทนต์ฺติ สพฺพากาเรน จลนฺติ ฯ วิปฺฝนฺทนต์ฺติ
วิวิธากาเรน (๑) ฝนฺทนต์ฺติ ฯ เวชนฺตฺติ ภิยฺ ทิสฺวา กมฺปนฺติ ฯ
ปเวชนฺตฺติ ฌมฺภิตตฺตฺถเยน วิเสเสน กมฺปนฺติ ฯ สมฺปเวชนฺตฺติ
โลมฺหฺสนภเยน สพฺพากาเรน กมฺปนฺติ ฯ ฝนฺทมนานติ
อุปฺโยคพหฺวจนฺ ฯ

อุปฺโปทเกติ มนฺโททเก ฯ ปรีตฺโตทเกติ ลฺลฺปิโตทเก ฯ
อฺทกปรียาทานนติ ชิโนทเม. พลาภาหิ วาติ วุดฺตาวเสสาหิ
ปฺกฺขิชาติหิ ฯ ปรีปาตฺติยมานาติ วิหีสฺยมานา ฌญฺญีสฺยมานา ฯ
อฺกฺขิปียมานาติ กทฺทมนฺตรโต นีหริยมานา คิลิยมานา
วา ฯ ขชฺชฺชฺมานาติ ขาทิยมานา ฯ ฝนฺทนต์ฺติ กาเกหิ ฯ
สมฺฝนฺทนต์ฺติ กุลเลหิ ฯ วิปฺฝนฺทนต์ฺติ พลาภาหิ ฯ เวชนฺติ
ตฺถนฺเตน คหิตฺกาเล มรณฺวเสน ฯ ปเวชนฺติ วิชฺฌนฺกาเล ฯ
สมฺปเวชนฺติ มรณฺสมิเป ฯ

ปฺสฺสฺติวาทิ อคฺคณฺ ปฺสฺสฺติวาทิ ฯ ตฺถยิตฺวาทิ คฺคณาคฺคณฺ
ตฺถยิตฺวา ฯ ตีรยิตฺวาทิ คฺคณาคฺคณฺ วิตฺถาเรตฺวา ฯ วิภาวยิตฺวาทิ
วตฺถุหฺนภาคี (๒) มฺลยฺจิตฺวา วชฺเชตฺวา ฯ วิภูตฺ กตฺวาทิ นฺปฺฝตฺตี
ปาเปตฺวา อาเวณฺกํ กตฺวา ฯ อถ วา สงฺกิณฺณโทสฺ โมเจตฺวา
๑. ม. วิวิธา ฯ ๒. ส. วตฺถุหฺนตาหิ ฯ

*เล่มที่ 38 คุหฏจกสตุตนิทเทสวณณา หน้า 231

วตุฏวิภาคกรณน ปสฺสิตฺวา ฯ อปริจฺเจทโทสํ โมเจตฺวา
ปมาณกรณวเสน ตฺลยิตฺวา ฯ วตุฏโทสํ โมเจตฺวา วิภาคกรณวเสน
ตีรยิตฺวา ฯ สมฺโมหโทสํ โมจยิตฺวา อคฺควิภาคกรณวเสน
วิภาวยิตฺวา ฯ ฆนโทสํ โมเจตฺวา ปกฺติวิภาคกรณวเสน วิภูตํ
กตฺวา ฯ ปหายาติ ปชฺหิตฺวา ฯ ปฏฺนิสฺสชฺชิตฺวาติ นิสฺสชฺ-
ชิตฺวา ฯ อมฺมายนฺโตติ ตณฺหาทิกฺขีหิ อาลยํ อกโรนฺโต ฯ
อคณฺหนฺโตติ ทิกฺขียา ปุพฺพภาเค ปณฺณาย [๑] น คณฺหนฺโต ฯ
อปรามสนฺโตติ วิตกฺเกน โอหนํ อกโรนฺโต ฯ อนภินิวิสฺนฺโตติ
นียาโมกฺกนฺตทิกฺขีจิวเสน นปฺปวิสนฺโต ฯ อกฺุพฺพมาโนติ
ปริคฺคาหตณฺหาวเสน อกโรนฺโต ฯ อชนฺยมาโนติ โปโนพฺภวิก-
ตณฺหาวเสน น ชนฺยมาโน ฯ อสฺลฺชนฺยมาโนติ วิเสเสน
อสฺลฺชนฺยมาโน ฯ อนิพฺพตฺตยมาโนติ ปตฺถนาตณฺหาวเสน น
นิพฺพตฺตยมาโน ฯ อนภินิพฺพตฺตยมาโนติ สพฺพากาเรน น
อภินิพฺพตฺตยมาโน ฯ อฺุปสฺสคฺวเสน วา เอตานิ ปทานิ วฑฺฒิตานิ ฯ
เอวเมตฺถ ปจฺมคฺคาถาย อสฺสาทํ ฯ ตโต ปราหิ จตฺตฺหิ คาคาหิ
อาทึนฺวณฺจ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สอฺุบายํ นิสฺสรณํ นิสฺสรณานิสฺสณฺจ
ทสฺเสตฺถุํ สพฺพาทิ วา เอตาทิ กามานํ อาทึนฺวํ โอการํ สจฺกิลฺลสณฺจ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ เนกฺขมฺเม อานิสฺสํ ทสฺเสตฺถุํ อฺุโภสฺ อณฺเตสฺสุติ
คาคาทฺวยมาห ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ตนฺตติ ทิสฺสตี ฯ

ตตฺถ อุโภสุ อนฺเตสุติ ผสฺสผสฺสสมุทฺยาทีสุ ทฺวีสุ
ทฺวีสุ ปริจฺเจเทสุ ฯ วินยฺย ฉนฺทนฺติ ฉนฺทราคํ วินตฺวา ฯ
ผสฺสํ ปริณฺญาตฺติ จกฺขุสมฺผสฺสชาติผสฺสํ ผสฺसानุสาเรณ วา
ตํสมฺปยุตฺเต สพฺเพปิ อรูปฺชฺมเม เตสํ วตฺถุทฺวารารมฺมณฺวเสน
รูปฺชฺมเม จาติ สกฺลฺมฺปิ นามรูปํ ตีหิ ปริณฺญาหิ ปริชานิตฺวา ฯ
อนานุกิฺทฺโรติ รูปาทิสฺส สพฺพชฺมเมสุ อภิทฺโร ฯ ยทตฺตฺครหิ
ตทกฺพพฺพานฺติ ยํ อตฺตนา ทรหติ ตํ อกรฺมาโน ฯ
น ลิมฺปตี ทิฏฺฐสุเตสุ ชีโรติ โส เอวฺรูปฺ ธิตฺติสมฺปนฺโน
ชีโร ทิฏฺฐเจสุ จ สุเตสุ จ ชฺมเมสุ ทฺวินนํ เลปานํ
เอเกนฺปิ เลเปน น ลิมฺปติ อากาสมิว นีรฺูปลิตฺโต อจฺจนฺตโวทา-
นปฺปตฺโต โหติ ฯ

ผสฺสโส เอโก อนฺโตติ ผสฺสโส เอกปริจฺเจโท ฯ ผสฺสตีติ
ผสฺสโส ฯ สุวายํ ผสฺสนลฺกฺขโณ สงฺฆมฺภูฏนฺโร สนนฺิปาตปจฺจุปฺภฺจาโน
อาปาถคตฺติสยปทฺภฺจาโน ฯ อยํ หิ อรูปฺชฺมโมปิ สมาน
อารมฺมณฺเ ผสฺสนากาเรเนว ปวตฺตตีติ ผสฺสนลฺกฺขโณ เอกเทเสน (๑)
จ อนฺลฺลียมาโนปิ รูปํ วีย จกฺขุ สทฺโท วีย จ โสตํ จิตฺตํ (๒)
อารมฺมณฺณจ สงฺฆมฺภูฏีตีติ สงฺฆมฺภูฏนฺโร วตฺถารมฺมณฺสงฺฆมฺภูฏนฺโต
วา อุปฺปนฺนตฺตา สมฺปตฺติอตฺเถนฺปิ รเสน สงฺฆมฺภูฏนฺโรติ
เวทิตฺพุโ ๑ วตฺตฺเถหตํ อฏฺฐกฺกถาย จตฺตุมฺกผสฺสโส (๓)
โน ผสฺสนลฺกฺขโณ นาม นตฺถิ สงฺฆมฺภูฏนฺโร ปน ปญฺจทฺวาริโกว
๑. ม. เอกเทเสนว อนฺลฺลียมาโนปิ ๒. สී. วตฺถุ ๑
๓. ม. จตฺตุมฺกผสฺสโส ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 233

โหติ ฯ ปญจทวาริกสฺส หิ ผุสฺนลฺกฺขโณติปิ สงฺฆมฺภฺนฺรโสติปิ
นาม (๑) มโนทวาริกสฺส ผุสฺนลฺกฺขโณเตว นามํ น สงฺฆมฺภฺนฺรโสติ ฯ
อิทฺถจ วตฺวา อิํ สุตฺตํ อภตฺติ ยถา มหาราช เทว เมณฺฑา ยฺชฺฌยฺย
ยถา เอโก เมณฺโฑ เอวํ จกฺขุ ทฏฺฐพฺพิ ฯ ยถา ทฺติโย เมณฺโฑ เอวํ
รूपํ ทฏฺฐพฺพิ ฯ ยถา เตสํ สนนฺิปาโต เอวํ ผสฺโส ทฏฺฐพฺโพ ฯ เอวํ
ผุสฺนลฺกฺขโณ จ ผสฺโส สงฺฆมฺภฺนฺรโส จ ฯ ยถา มหาราช เทว
สมฺมา วชฺเชยฺย เทวปี ปาณิ วชฺเชยฺย ฯ ยถา เอโก ปาณิ เอวํ จกฺขุ
ทฏฺฐพฺพิ ฯ ยถา ทฺติโย ปาณิ เอวํ รุปํ ทฏฺฐพฺพิ ฯ ยถา เตสํ สนนฺิปาโต
เอวํ ผสฺโส ทฏฺฐพฺโพ ฯ เอวํ ผุสฺนลฺกฺขโณ จ ผสฺโส สงฺฆมฺภฺนฺรโส
จาทิ วิตฺถาโร ฯ ยถา วา จกฺขุนา รุปํ ทิสฺวาติอาทิสฺ
จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ จกฺขุอาทินาเมน วุตฺตานํ เอวมฺชาปี ตานํ
จกฺขุอาทินาเมน จ (๒) วุตฺตานํติ เวทิตพฺพานิ ฯ ตสฺมา เอวํ
จกฺขุ ทฏฺฐพฺพนฺติอาทิสฺ เอวํ จกฺขุวิญฺญาณํ ทฏฺฐพฺพนฺติ อิมินา
นเยน อุตฺโต เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ สนนฺเต จิตฺตารมฺมณสงฺฆมฺภฺนฺรโส
อิมสฺมิมฺปิ สุตฺเต กิจฺจญฺเจเนว รเสน สงฺฆมฺภฺนฺรโสติ สิทฺโธ โหติ
ติกฺสนฺนิปาตสงฺขาตสฺส (๓) ปน อุตฺตโน การณฺสฺส วเสน ปเวทิตตฺตา
สนนฺิปาตปจฺจุปฏฺฐาโน ฯ อัยฺ หิ ตตฺถ ตตฺถ ตินฺณํ สงฺคฺติ ผสฺโสติ
เอวํ การณฺโยควเสน ปเวทิตฺติ ฯ อิมสฺส จ สุตฺตปทสฺส ตินฺณํ
๑. ม. นาม ฯ ๒. ม. จสทฺโ ท นตฺติ ฯ ๓. ม. ตินฺณํ สนนฺิปาตสงฺขาตสฺส ฯ
๔. ม. การณฺสฺสว วเสน ฯ

สงฺกคฺคิยา ผสฺโสติ อยมตฺโต น สงฺกคฺคิมตฺตเมว ผสฺโส เอว
ปเวทิตตฺตา ปน เตเนวากาเรน ปจฺจุปฺภุจาทฺติ สนนฺิปาตปจฺจุ-
ปฺภุจानฺติ วุตฺโต ฯ ผลภฺจฺเณน ปน ปจฺจุปฺภุจानนฺปี (๑) เวทนา-
ปจฺจุปฺภุจान นาม โหติ ฯ เวทน์ เหส ปจฺจุปฺภุจาเปติ อุปฺปาเทตฺติ
อตุโถ ฯ อุปฺปาทยมาโน จ ยถา พหิทฺธา อุณฺหปจฺจโยปี (๒)
สมาโน ลาขาสงฺขาตธฺชานิสฺสิตอุสฺมา อตฺตโน นิสฺสเย มฺหุทฺทาวกาโร
โหติ น อตฺตโน ปจฺจยภฺเจปี พหิทฺธา วิตฺตจฺฉิตฺตงฺการสงฺขาเต (๓)
อุณฺหภาเว ฯ เอว วตฺถารมฺมณสงฺขาตอณฺณปจฺจโยปี สมาโน
จิตฺตนิสฺสิตตฺตา อตฺตโน นิสฺสยภฺจฺติ (๔) จิตฺเต เอว เอส
เวทฺนฺูปฺปาทโก โหติ น อตฺตโน ปจฺจยภฺเจปี วตฺถมฺหิ
อารมฺมณฺเณวาทิ เวทิตฺตฺตฺโป ฯ ตชฺเชน สมนฺนาหาเรน
ปน อินฺทฺริเยน จ ปริกฺขเต วิสเย อนนฺตรายน อุปฺปชฺชนโต
เอส อาปาถคตฺตวิสยปฺภุจानฺติ วุจฺจติ ฯ ผสฺโส ยโต
สมฺมุเตติ อุปฺปชฺชติ โส ผสฺสสมฺมุทโยติ วุจฺจติ วุตฺตญฺเฬหํ
สพฺยตฺนปจฺจยา ผสฺโสติ ฯ

อตฺติทฺตฺตโก กาลวเสน วุตฺโต ฯ เวทนาทฺตโก อุเปกฺขา ปน
สฺนตฺตฺตา สุขมิจฺเจว ภาสิตาติ วุตฺตตฺตา อุเปกฺขาเวทน์ สุขเมว
กตฺวา สุขทฺตฺตฺตวเสน นามรูปทฺตโก รูปารูปวเสน อายตฺนทฺตโก
สํสาร์ปฺวตฺตฺตวเสน สกฺกทฺตฺตโก ปณฺจกฺขนฺธวเสน วุตฺโตติ
๑. ม. ปจฺจุปฺภุจานนฺปี ฯ ๒. ม. อุณฺหปจฺจยาปี สมนานา ฯ
๓. ม. วิตฺตจฺฉิตฺตงฺการสงฺขาเต ฯ ๔. ม. นิสฺสยภฺเจ จิตฺเต เอว ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 235

เวทิตฺโพ ๑ ตตฺถ สุขยตีติ สุขา ๑ เวทยตีติ เวทนา ๑
ทุกฺขยตีติ ทุกฺขา ๑ นมฺนลกฺขณํ นามํ ๑ รุปฺปนลกฺขณํ รุปํ ๑
จกฺขฺวายนาทินิ จ อชฺฌตฺติกานิ ๑ รุปายตนาทินิ จ พาหิรานิ ๑
รูปกฺขนฺธาทโย ปญฺจกฺขนฺธา วิชฺชมานญฺเณน สกฺกาโย ๑ อวิชฺชา-
กมฺมตณฺหาอาหารผลฺสนามรฺฐปา สกฺกายสมฺภโว ๑

จกฺขฺสมฺผลฺโสติ จกฺขฺตีติ จกฺขุ รุปํ อสฺสาเทติ วิภาเวติ
จาติ อตฺโถ ๑ จกฺขฺโต ปวตฺโต สมฺผลฺโส จกฺขฺสมฺผลฺโส ๑ โส
ปนฺน อตฺตนา สมฺปยุตฺตายน เวทนาย สหชาตอลฺลวมณฺณนิสฺสย-
วิปากอาหารสมฺปยุตฺตอตฺถิอวิกตฺวเสน อญฺจธา ปจฺจโย โหติ ๑
สฺสณาสีติ โสตี ๑ ตํ สสมฺภวารโสตฺพิลลฺส อนฺโต ตนฺตมฺพโลมาจิตฺเต
องฺคฺลิวะกสณฺจเน ปเทเส โสตฺวิญญาณาทินิ ยถารหิ ๑ วตฺถุ-
ทฺวารภาวํ สาธยฺมานํ ติฏฺฐติ ๑ โสตฺโต ปวตฺโต สมฺผลฺโส
โสตฺสมฺผลฺโส ๑ ฆานสมฺผลฺสาทิสฺสุปี เอเสว นโย ๑ ฆายตีติ
ฆานํ ๑ ตํ สสมฺภวารฆานพิลลฺส อนฺโต อชฺปทสณฺจเน ปเทเส
ฆานวิญญาณาทินิ ยถารหิ ๑ วตฺถุทฺวารภาวํ สาธยฺมานํ ติฏฺฐติ ๑
ชีวิทมฺวหยตีติ ชิวฺหา สายนญฺเณน วา ชิวฺหา ๑ ส
สสมฺภวารชิวฺหาย อตฺถิอคฺคฺมุลปฺสฺตานิ วชฺเชตฺวา อุปริมตลฺมชฺฌ
ภินฺนอุปฺพลทลคฺคสณฺจเน ปเทเส ชิวฺหาวิญญาณาทินิ
ยถารหิ ๑ วตฺถุทฺวารภาวํ สาธยฺมานา ติฏฺฐติ ๑ กุจฺฉิตานํ
สาสวธฺมฺมานํ อาโยติ กาโย ๑ อาโยติ อุปฺปตฺติเทโส ๑ ยาวตา
อิมสฺมี กายเ อฺปาทินฺนปฺปวตฺติ นาม อตฺถิ ตตฺถ เภภฺยฺเยน

กายปฺปสาโท กายวิญญาณาทีนํ ยถารหํ วตฺตทวารภาวํ สารย-
มาโน ติญฺจติ ฯ มุณาตฺติ มโน วิชานาตฺติ อตุโถ ฯ
มโนติ สหาวชฺชนํ ภวํกํ ฯ มนโต ปวตฺโต สมฺผลฺโส มโน-
สมฺผลฺโส ฯ

ฉพฺพิชฺมปี ผลฺลํ ทฺวิชฺเมว โหตฺติ ทสฺเสตฺถ อธิวจนสมฺผลฺโส
ปฏฺิฆสมฺผลฺโสติ อาท ฯ

มโนทวาริโก อธิวจนสมฺผลฺโส ฯ ปณฺจทวาริโก วตฺตถารมฺม-
ณาทีปฏฺิเณน อุปฺปชฺชนโต ปฏฺิฆสมฺผลฺโส ฯ สุขเวทนาย
อารมฺมโณ (๑) สุขเวทนีโย ฯ ทุกฺขเวทนาย อารมฺมโณ ทุกฺข-
เวทนีโย ฯ อทุกฺขมสุขเวทนาย อารมฺมโณ อทุกฺขมสุขเวทนีโย ฯ
ตตฺถ สุขยตฺติ สุขํ ยสฺสอุปฺปชฺชติ ตํ สุขิตํ กโรตฺติ อตุโถ ฯ
สฺกฺกฺจ วา ขนติ ขาทติ จ กายจิตฺตาพาชนฺติ สุขํ ฯ ทุกฺขยตฺติ
ทุกฺข์ ยสฺสอุปฺปชฺชติ ตํ ทุกฺข์ิตํ กโรตฺติ อตุโถ ฯ
น ทุกฺข์ น สุขนฺติ อทุกฺข์มสุขํ มกาโร ปทสนฺธิวเสน
วตฺโต ฯ กุสโลติอาทโย ชาตีวเสน วตฺตา ฯ ตตฺถ
กุสโลติ เอกวีสติกุสลจิตฺตสมฺปยุตฺโต ฯ อกุสโลติ ทฺวาทสากุสล-
จิตฺตสมฺปยุตฺโต ฯ อพฺยาคโตติ อวเสสวิปากกิริยาพฺยาคต-
จิตฺตสมฺปยุตฺโต ฯ

ปฺนพฺภวปฺปภทวเสน นิตฺทิสนฺโต กามาวจโรติอาทิมาท ฯ

๑. ม. อารมฺมเณ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 237

จตุปฺลยาสกามาวจรจิตฺตสมฺปยุตฺโต กามาวจโร ๑ กามํ
ปฬาย รูเป อวจรตีติ รูปาวจโร กุสลาพฺยาถวเสน
ปฺลยทสรูปาวจรจิตฺตสมฺปยุตฺโต ๑ กามญฺจ รูปญฺจ ปฬาย
อรูเป อวจรตีติ อรูปาวจโร กุสลาพฺยาถวเสน ทฺวาทสา-
รูปาวจรจิตฺตสมฺปยุตฺโต ๑

อิทานิ อภินิเวสวเสน ทสฺเสนฺโต สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อาทิมาน ๑

ตตฺถ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส รากโทสโมเหติ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
รากโทสโมหนิมิตฺเตหิ อนิมิตฺตตตฺถ อนิมิตฺโต ๑ รากโทสโมหปณฺธิรึน
อภาวโต อปฺปณฺธิโตติ วุจฺจติ ๑

อิทานิ วฏฺฏฺพฺริยาปฺนฺนอปรียาปฺนฺนวเสน ทสฺเสนฺโต
โลกิโยติอาทิมาน ๑

โลโก วุจฺจติ ลุชฺชนปฺลุชฺชนญฺเณ วฏฺฏํ ตสฺมี ปฺริยา-
ปฺนฺนภาเวน โลเก นียุตฺโตติ โลกิโย ๑ อุตฺตนิมฺโหติ อุตฺตโร
โลเก อปรียาปฺนฺนภาเวน โลกโต อุตฺตโรติ โลกุตฺตโร ๑ สฺสฺสนาติ
สฺสฺสนากาโร ๑ สมนฺสฺสนา สมนฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อฺปสฺสฺสฺสฺส ปทํ
วทฺธิตํ ๑

เอวํ ฅาตํ กตฺวาติ เอวํ ปากฺกํ กตฺวา ชานนฺโต ตีเรติ
ทิสฺสฺสฺสฺส (๑) อฺปฺริ วตฺตพฺพาการเณ จินฺเตติ ๑ อนิจฺจนฺตีกตฺยา อาทิ-
อนตฺวานตฺตตฺยา (๒) จ อนิจฺจโต ตีเรติ ๑ อฺปฺปาทวยปฺปฏิปฺพนตฺยา
๑. ม. ตีเรติ ๑ ๒. ม. อาทิวินิตฺวานตฺตตฺยา ๑

ทุกขวตฺตตาย จ ทุกฺขโต ฯ ปจฺจยยาปนียตาย โรคมฺลตาย จ
โรคฺโต ฯ ทุกฺขโตสฺสโยคิตาย กิเลสาสุจิปฺคฺฆมรณตาย (๑) อุปฺปาท-
ชฺรารงฺเกหิ อุทฺธฺมาตปริปกฺกปภินฺนตาย จ คณฺหาโต ฯ ปิพา-
ชนกตาย อนฺโตตฺตทนตาย ทฺนุณีหฺรณฺนียตาย จ สลฺลโต ฯ
วิครหฺณฺนียตาย (๒) อวฺทฺตฺตอวฺหนตาย (๓) อมฺวตฺตตาย อมฺโต ฯ
อเสริภาวชนกตาย อาพาธปทฺฐจฺานตาย จ อาพาธโต ฯ
อวสตาย อวิเชยฺยตาย จ ปรโต ฯ พฺยาธิชฺรามรณฺเหหิ ปฺลฺลชฺชนตาย
จ ปโลกฺโต ฯ อนนฺกพฺยสนาวหนตาย อีติโต ฯ อวิทิตานญฺจ (๔)
วิปฺลฺลนํ อนตฺถนํ อวฺหนโต สพฺพปฺทฺทวตฺตตาย จ อุปฺทฺทวโต ฯ
สพฺพภยํ อากรตาย จ ทุกฺขวฺอุปสมสงฺฆาตฺตสฺส จ ปรมฺมสฺสาตฺตสฺส
ปฺฏิปกฺกขฺภูตตาย ภยโต ฯ อนนฺเกหิ อนตฺถเกหิ อนฺนพฺนฺชตาย
โทสฺอุปสมฺมจฺิตตาย (๕) อุปฺสคฺโค วิย อนธิวาสนารหตาย จ อุปฺสคฺคโต ฯ
พฺยาธิชฺรามรณฺเหหิ เจว ลาภาทีหิ จ โลกธมฺเมหิ จญฺจลิตตาย (๖)
จลโต ฯ อุปฺกฺกเมน เจว สรเสน จ ปภงฺกคฺคปมฺนสิลตาย ปภงฺกคฺคโต ฯ
สพฺพาวตฺถาวินิปาติตาย ธิรภาวสฺส จ อภาวตาย อชฺฐวโต ฯ
อตายนตาย เจว อลฺพภเนยฺยเขมตาย จ อตฺถนฺโต ฯ อลฺลียิตฺตํ (๗)
อนรหตาย อลฺลีนานมฺปิ จ เลณฺกิจฺจาการิตาย อเลณฺโต ฯ
นิสฺสิตานํ ภยสารกตฺตาภาเวน อสรณฺโต ฯ ยถาปริกฺกปฺเตหิ
๑. ม. กิเลสาสุจิปฺคฺฆมรณตาย ฯ ๒. สී. วิสฺหฺรณฺนียตาย ฯ
๓. ม. อวฺทฺตฺตอวฺหนตาย ฯ ๔. สී. อวิทิตานญฺจ ฯ ม. อวิทิตานฺเยว ฯ
๕. สී. โทสฺสอุปสมฺมจฺิตตาย ฯ ม. โทสฺอุปสมฺมจฺิตตาย ฯ
๖. ม. ปจฺจลิตตาย ฯ ๗. ม. อลฺลียิตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 38 กุฎกสูตตนิเทศวณณา หน้า 239

ฐวสุกสุขตฤททาเวหิ ธิตตตาย ธิตโตโต ๑ ธิตตตายเวว ตูจจโต
อปปกตฤตา วา ๑ อปปกมปี หนี โลเก ตูจจนุติ วุจจติ ๑
สามินิวาสีกเวทกการการธิญจายกวิริหิตตาย สุลลโต ๑ สยญจ
อสุสามิกภาวาทิกตาย อนตโตโต ๑ ปวตติทุกขตาย ทุกขสส จ
อาทินวตาย อาทินวโต ๑ อถ วา อาทินัน วาติ กจจติ
ปวตตตีติ อาทินโว กปณมนุสสสเสต อธิวจน ๑ ขนฐาปี
จ กปณาเววาทิ อาทินวสทิสตาย อาทินวโต ๑ ทราย เจว
มรณน จาติ เทวธา ปริณามปกติตาย วิปริณามธมมโต ๑
ทพพลตาย เพคค วิย สุขภณชฌนียตาย จ อสารกโต ๑ อมเหตุตาย
อมมูลโต ๑ มิตตมุขสปโต วิย วิสสาสฆาติตาย วรกโต ๑
วิกตภวตาย วิภวสมภูตตาย จ วิภวโต ๑ อาสวปทญจานตาย
สาสวโต ๑ เหตุปจเจยหนี อภิสงฆตตาย สงฆตโต ๑ มจจุมาร-
กิลีสมารานัน อามิสฏตตาย มารามิสโต ๑ ชาติชราพุยาธิ-
มรณปกติตาย ชาติชราพุยาธิมรณธมมโต ๑ โสภปริเทว-
อุपाยาสเหตุตาย โสภปริเทวอุपाยาสธมมโต ๑ ตณหาทิกฺขิ-
ทุจจริตสงกิลีสานัน วิสยธมมตาย สงกิลีสธมมโต (๑) ๑
อวิชชากรมตณหาสพายตนวเสน อุปปตติโต สมุทยโต ๑
เตส อภาเวน อตถงกมโต ๑ ผสเส จนนุทราควเสน มฐรสสาแทน
อสุสาทโต ๑ ผสสส วิปริณามน อาทินวโต ๑ อภินัน
๑. ม. สงกิลีสธมมโต ๑

นิสฺสรณน นิสฺสรณโต ตีเรตีติ สพฺเพสุ จ อิมสุ ตีเรตีติ

ปาสเสโส ทฏฺฐพฺโพ ฯ

ปชฺหตีติ สกสนฺตานโต นีหริติ ฯ วิโนเทตีติ ตฺวติ ฯ
พฺยุนฺตีโกโรตีติ วิคตฺนฺตํ กโรติ ฯ อนภาวํกเมตีติ อนุภาวํ
กเมติ ฯ อริยมกฺกสฺตฺเถน อฺจฺฉินฺนํ ตณฺหาวิชฺชามยํ มฺลเมเตสนฺติ
อฺจฺฉินฺนมฺลตา ฯ ตาลวตฺถุ วีย เนลํ วตฺถุ กตฺนฺติ ตาลาวตฺถุกตา ฯ
ยถา หิ ตาลรฺกขํ สมฺมํ อฺทฺทฺริตฺวา ตสฺส วตฺถุมตฺเต ตสฺมี ปเทเส
กเต น ปฺน ตสฺส ตาลสฺส อฺปฺปตฺติ ปญฺญาติ เอวํ อริยมกฺกสฺตฺเถน
สมฺมรฺูปาทิรเส (๑) อฺทฺทฺริตฺวา เตลํ ปุพฺเพ อฺปฺปนฺนปุพฺพภาเวน
วตฺถุมตฺเต จิตฺตสนฺตานเ กเต สพฺเพปิ เต ตาลาวตฺถุกตาติ
วฺจฺจฺนฺติ ฯ

ยสฺเสโสติ ยสฺส ปุคฺคกฺลสฺส เอโส เกโร ฯ สมฺจฺฉินฺนโนติ
สมฺมา (๒) อฺจฺฉินฺนโน ฯ วฺปฺสนฺโตติ คฺเลน วฺปฺสนฺโต ฯ
ปฺฏิปฺสฺสทฺโรติ ปฺฏิปฺสฺสทฺธิปฺปหานน ปฺฏิปฺสฺสมฺภิโต ฯ
อฺปฺสฺกฺเคน วา ปทํ วทฺฒิตํ ฯ อภพฺพปฺปตฺติโกติ ปฺน
อฺปฺปชฺชิตฺตุ อภพฺโพ ฯ ฅานคฺคินา ททฺโฒติ มคฺคฅานคฺคินา
ฅาปีโต ฯ อถ วา วิสฺนิกฺขิตฺตฺภาชเนน (๓) สห ฅทฺฒิตํ
วีย วตฺถุณา สห ปหิโน ฯ มฺลจฺฉินฺนวิสวฺลฺลิ วีย สมฺมจฺฉินฺนโนติ
สมฺจฺฉินฺนโน ฯ อฺทฺทฺเน อฺทฺทํ สฺยจฺจิตฺวา นิพฺพาปีตองฺคารํ วีย
วฺปฺสนฺโต ฯ นิพฺพาปีตองฺคาเร ปตฺติอฺทฺทกฺขุสฺสิตํ วีย ปฺฏิปฺสฺสทฺโร ฯ
๑. ม. สมฺมรฺูปาทิรเส ฯ ๒. ม. อฺจฺฉินฺนโน ฯ ๓. ม. วิสฺนิกฺขิตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 241

องฺกรูปรุปรุติยา เหตุจฺฉินฺนํ พิชฺ วย อภพฺพุปรุติโก
อสฺนิปาตวิสรุโก วย หิ ฌาณคฺคินา(๑) ททฺโธติ เอวมเก
วณฺณยฺนฺติ ฯ

วิตฺเคโรติ อิทํ สกภาวปริจฺจชนวเสน วุตฺตํ ฯ วิคตเคโรติ
อิทํ อารมฺมณฺเ สาลยภาวปริจฺจชนวเสน ฯ จตฺตเคโรติ อิทํ
ปฺนุ อนาทิยนภาวทสฺสนวเสน ฯ มุตฺตเคโรติ อิทํ สนฺตติโต
วินิโมจฺนวเสน ฯ ปหีนเคโรติ อิทํ มุตฺตสฺสาปี กฺวจิ อนวญฺจาน-
ทสฺสนวเสน ฯ ปฏฺฐินิสฺสฏฺฐเคโรติ อิทํ อาทินฺนปฺพทสฺส
นิสฺสคฺคทสฺสนวเสน วุตฺตํ ฯ วิตราโก วิคตราโก จตฺตราโก
วฺนฺตราโกติ (๒) วุตฺตฺนเยน โยเชตพฺพิ ฯ ตคฺถ กิษฺณวเสน
เคโร รยฺชนวเสน ราโก ฯ นิจฺฉาโตติ นิตฺตโณห ฯ
นิจฺฉโตติปี ปาโธ ตณฺหาททวิวิทฺโตติ อตฺโถ ฯ นิพฺพุโตติ
นิพฺพุตสฺภาโว ฯ สิตฺธิโตติ สิตฺตสฺภาโว ฯ สุขปฏฺฐิสฺสเวทิตฺติ
กายิกเจตฺตสิกฺขํ อนฺภวณฺสภาโว ฯ พุรฺหุญฺเจตฺตนาติ อุตฺตม-
สฺภาเวณ ฯ อตฺตนาติ จิตฺเตน ฯ

กตฺตฺตา จาติ ปาปกมฺมานํ กตฺตภาเวณ จ ฯ อกตฺตฺตา
จาติ กุสฺลนํ อกตฺตภาเวณ จ ฯ กตฺตํ เม กายทฺวจฺจริตํ อกตฺตํ เม
กายสุจฺจริตฺตฺนฺติอาทโย ทฺวารวเสน อวิรฺตฺติวิรฺตฺติวเสน กมฺมปถวเสน
จ วุตฺตฺตา ฯ สีสฺสุมฺหิ น ปริปฺรการฺรติอาทโย จตฺตปาริสฺสุทฺธิสฺสวเสน ฯ
๑. ม. ปริญฺญาคฺคินา ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ

ชาครियมนนุยุตฺโตติ ปญฺจชาครณวเสน ฯ สติสมฺปชฺฌณนาติ
สาตฺถกาติสมฺปชฺฌณวเสน ฯ จตฺตารโ สติปฺญฺจนาติอาทโย
โพธิปฺกฺขิจฺชมา โลกียโลกุตฺตรวเสน ฯ ทุกฺขํ เม อปฺริยฺวาทนฺติ
อาทโย จตฺตารโ อริยสจฺจวเสน วุตฺตาทิ เวทิตพฺพํ ฯ เต อตฺถโต
ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนยตฺตา ปากฺกฺขาเยว ฯ

ธีโร ปณฺฑิโตติ สตฺถ ปทา วุตฺตตฺถาเยว ฯ อปี จ ทุกฺเข
อกมฺปิยฺญฺเจน ธีโร ฯ สุเข อนฺุปฺปิลวนฺญฺเจน ปณฺฑิโต ฯ
ทิกฺกฺชมฺมิกสมฺปรายิกตฺถे กตฺปฺริยฺญฺเจน ปญฺญวาท ฯ อตฺถตฺถ-
ปรตฺถे นิจฺจลฺญฺเจน พุทฺธิมา ฯ กมฺภีรอุตฺตาทนฺตฺเจน
อปฺจ ใจสฺกกนฺญฺเจน ฉาณิ ฯ กุพฺพหฺปฺญฺจจฺจนฺตฺถे
โอภาสณฺญฺเจน วิภาวี ฯ นิกฺกิลฺสพฺพายาวธานฺญฺเจน (๑) ตฺลสาสฺทิสฺโตติ
เมธาวี ฯ

น ลิมฺปฺตีติ สชชาติยา น ลิมฺปฺติ อากาเส เลขา วีย ฯ น
สํลิมฺปฺตีติ (๒) วิเสเสน น ลิมฺปฺติ ฯ น อุปลิมฺปฺตีติ สญฺโฆโค
หฺตุวาทปี น ลิมฺปฺติ หตฺถตฺถ เลขา วีย ฯ อลิตฺโตติ สญฺโฆโค
หฺตุวาทปี น กิลิสฺสติ กาสิกวตฺถे จปิตฺตมณฺรตฺนํ วีย ฯ อสํลิตฺโตติ (๓)
วิเสเสน น (๔) กิลิสฺสติ มณฺรตฺเน ปลิเวจฺจิตกาสิกวตฺถํ วีย ฯ
อนฺุปลิตฺโตติ อุปลนฺตุวาทปี น อลฺลียติ โปกฺขรปฺตฺเต อุกฺกพิณฺทุ
วีย ฯ นิกฺกขณฺโตติ พหิ นิกฺกขณฺโต พนฺธนาการโต ปลาโต วีย ฯ
๑. ส. ม. นิกฺกิลฺสพฺยันทานฺญฺเจน ฯ ๒. สุยา. สํลิมฺปฺตีติ ฯ
๓. ม. อปลิตฺโตติ ฯ ๔. ม. นสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสตนฺิทเทสวณฺณา หน้า 243

นิสฺสณฺโงติ วิปฺปหฺีโน (๑) อมิตฺตสฺส ปฏฺิจฺฉาทิตกิลฺลฺจฺวตฺถํ วิย ฯ
วิปฺปมฺตฺโตติ สฺสณฺจ มฺตฺโต คยฺหุปฺเค วตฺถุมฺหิ รตี นาเสตฺวา น
ปฺน นาคมนํ วิย ฯ วิสณฺญตฺโตติ กิเลเสหิ เอกโต น ยุตฺโต พฺยาธินา
มุตฺตคฺคิลาโน วิย ฯ วิมฺรียาทิกเตน เจตฺสาติ วิคตฺมรียาทกเตน (๒)
จิตฺเตน สพฺพภเวน สพฺพารมฺมเณน สพฺพกิเลเสหิ [๗]
มุตฺตจิตฺเตนาติ อตฺโถ ฯ

สณฺณํ ปริณฺญาติ คาถาย ปน อํยํ สงฺเขปฺตฺโถ นเกวลลฺจ
ผลฺลสมฺมว อปี จ โข ปน กามสณฺญาทิเกทํ สณฺณํ สณฺณานุสาเรน
วา ปุพฺเพ วุตฺตฺนเยเนว นามรूपปี ตีหิ ปริณฺญาหิ ปริชานิตฺวา
อิมาย ปฏฺิจฺปทาย จตฺตฺพพิชฺมปี วิตเรยฺย โอฆํ ตโต โส ตินฺนโณโฆ
ตณฺหาทิฏฺฐิจฺปริคฺคเหสุ ตณฺหาทิฏฺฐิจฺกิเลสฺปฺปหานเนน อนฺุปลิตฺโต
จึณฺาสมฺมุณี รากาทิสลฺลานํ อพฺพุพฺพหตฺตา อพฺพุพฺพหสฺสโล
สตีเวปฺลลปฺปตฺติยาอฺปฺมตฺโต จรํ ปุพฺพภากฺเก วาอฺปฺมตฺโต
จรณฺโต เตน อฺปฺปมาทจาเรน อพฺพุพฺพหสฺสโล หุตฺวา
สทฺปรตฺตภาวาทิเกทํ นาสีสตี โลกมิมํ ปรณฺจ อณฺุทตฺถ
จริมจิตฺตนิโรธา นิรฺูปาทาโนว ชาตเวโท ปรีนฺิพฺพาทิตฺติ
อรหตฺตนิฏฺฐเณ เทสนํ นิฏฺฐจาเปสิ ฐมฺมเนตฺตฺติจฺปนเมว
กโรณฺุโต น ตฺถ อิมาย เทสนาย มคฺคํ วา ผลํ วา อฺปฺปาเทสิ
จึณฺาสวสฺส เทสิตฺตฺตาติ ฯ

๑. ม. ปาปปีโน ฯ ๒. ม. วิคตมรียาทาเตน ฯ ๓. ส. เอตฺถนฺุตเร
เอกโต น ยุตฺเตนาติ ทิสฺสนฺุติ ฯ

นีลาทิเกทํ อารมฺมณํ สยฺขานาตีติ สยฺขานาฯ สา
สยฺขานนลกฺขณา ปจฺจําภิญฺญาณรสาฯ จตุฏฺฐมกสยฺขานา หิ
โน สยฺขานนลกฺขณา นาม นตฺถิ สพฺพวา สยฺขานนลกฺขณา วฯ
ยา ปเนตฺถ อภิญฺญาณน สยฺขานาติ สา ปจฺจําภิญฺญาณรสา
นาม โหติฯ ตสฺสา วฑฺฒกิสฺส ทารุํหิ อภิญฺญาณํ กตฺวา ปุณ
เตน อภิญฺญาณน ตสฺส (๑) ปจฺจําภิขานนกาเล ปุริสสฺส กภาพ-
ทิลกาทอภิญฺญาณํ สลฺลกฺเขตฺวา ปุณ เตน อภิญฺญาณน อสุโก
นาม เอโสติ ตสฺส ปจฺจําภิขานนกาเล รลฺโย ปิพฺพนฺชนโคปก-
ภณฺฑาคาริกสฺส ตสฺมี ตสฺมี ปิพฺพนฺชน นามปณฺณกํ พนฺธิตฺวา
อสุกํ ปิพฺพนฺชนํ นาม อหฺราติ วุคฺเต ทิปี ชาเลตฺวา สารคพฺภิ
ปวิสิตฺวา ปณฺณํ วาเจตฺวา ตสฺส ตสฺเสว ปิพฺพนฺชนสฺส อหฺรณกาเล
จ ปวตฺติ เวทิตพฺพวาฯ อปโร นโย สพฺพสงฺกาทิกวเสน
หิ สยฺขานนลกฺขณา สยฺขานา ปุณ สยฺขานนปจฺจยนิมิตฺตกรณรสา
ทารุอาทิสฺส ตจฺจกาทโย วีย ยถาคหิตนิมิตฺตวเสน อภินิเวสกรณ-
ปจฺจูปฺภูจํญา หตฺถิทสฺสกอนฺธา วีย อารมฺมณเ อโนคาพฺหุคฺคิตาย
อจิริฏจํญาปจฺจูปฺภูจํญา วา วิชฺช วีย ยถาอุปฺภูจิตวิสยปทฺภูจํญา
ติณฺปุริสเกสฺส มิคโปตกานํ ปุริโสติ (๒) อุปฺปนฺนสยฺขานา วียฯ ยา
ปเนตฺถ ฅาณสมฺปยุตฺตา โหติ สา ฅาณเมว อนฺนวุตฺตติ ฯ
๑. ม. ตํฯ ๒. ม. ปุริสาติฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 245

สสมฺภารปจฺวิอาทิสฺส เสสธมฺมา ปจฺวิอาทินิ วิยาติ เวทิตพฺพา ฯ

กามปฺภิสฺสยฺยตฺตา สลฺลา กามสลฺลา ฯ พฺยาปาท-

ปฺภิสฺสยฺยตฺตา สลฺลา พฺยาปาทสลฺลา ฯ วิหีสํปฺภิสฺสยฺยตฺตา สลฺลา

วิหีสํสลฺลา ฯ เตสฺส เทว สตฺเตสฺสปี สงฺขารสฺสปี อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ

กามสลฺลา หิ ปิเย มนาเป สตฺเต วา สงฺขारे วา วิตฺถเกนฺตฺส

อฺปฺปชฺชติ ฯ พฺยาปาทสลฺลา อฺปฺปิเย อมฺนาเป สตฺเต วา

สงฺขारे วา กุชฺฌิตฺวา โอลฺโลกนกาลโต ปฏฺจาย ยาว วินาสนา

อฺปฺปชฺชติ ฯ วิหีสํสลฺลา สงฺขารสฺส น อฺปฺปชฺชติ ฯ

สงฺขารो หิ ทฺกฺขาเปตพฺโพ นาม นตฺติ ฯ อิมํ สตฺตา หณฺณนฺตฺ

วา อฺจฺฉิชนฺตฺ วา วินสฺสนฺตฺ วา มา วา อฺหฺสนฺติ จินฺตฺนกาเล ปน

สตฺเตสฺส อฺปฺปชฺชติ ฯ เนกขมฺมปฺภิสฺสยฺยตฺตา สลฺลา เนกขมฺม-

สลฺลา สํ อสุภปฺปพฺพภาเค กามาวจฺรา โหติ อสุภฆาเน

รฺูปาวจฺรา ตํ ฆานํ ปาทกํ กตฺวา อฺปฺปนฺนํมคฺคผลกาเล โลกุตฺตรา ฯ

อฺพฺยาปาทปฺภิสฺสยฺยตฺตา สลฺลา อฺพฺยาปาทสลฺลา ฯ สํ

เมตฺตาปฺปพฺพภาเค กามาวจฺรา โหติ เมตฺตาฆาเน รฺูปาวจฺรา ตํ ฆานํ

ปาทกํ กตฺวา อฺปฺปนฺนํมคฺคผลกาเล โลกุตฺตรา ฯ อวิหีสํ-

ปฺภิสฺสยฺยตฺตา สลฺลา อวิหีสํสลฺลา สํ กรฺุณาปฺปพฺพภาเค

กามาวจฺรา กรฺุณาฆาเน รฺูปาวจฺรา ตํ ฆานํ ปาทกํ กตฺวา

อฺปฺปนฺนํมคฺคผลกาเล โลกุตฺตรา ฯ ยทา อโลโก สีสํ โหติ ตทา

อิตฺเร เทว ตทฺนฺวายิกา ภวฺนฺติ ฯ ยทา เมตฺตา สีสํ โหติ ตทา

อิตฺเร เทว ตทฺนฺวายิกา ภวฺนฺติ ฯ ยทา กรฺุณา สีสํ โหติ ตทา

อิตรเทเว ททนวายิกา ภวนฺตฺติ ฯ ฐปารมมณฺ์ อารพฺภ อุปฺปนฺนา
สณฺณา ฐปสณฺณา ฯ สทฺทสณฺณาทีสุปี เอเสว นโย ฯ อิํ
ตสฺสาเยว อารมมณฺโถ นามํ ฯ อารมมณฺานํ วุตฺตตฺตา
จกฺขุสมฺพสฺสชาติวตฺถุนิปี วุตฺตนาเนว โหนฺติ ฯ

ยา เอวรฺฐปา สณฺณาติ อณฺณาปี ปฏฺิสมฺพสฺสชาติ สณฺณา
อชฺวจนสมฺพสฺสชาติ สณฺณาติ เอวมาทิกา เวทิตพฺพา ฯ ตตฺถ
อชฺวจนสมฺพสฺสชาติ สณฺณาติปี ปริยาเยน ฉทฺวาริกาเยว ฯ ตโย
หิ อรฺฐปีโน ขนฺธา สยํ ปฏฺิจิวฏฺฏกา หุตฺวา อตฺตโน (๑) สหชาติสณฺณาย
อชฺวจนสมฺพสฺสชาติ สณฺณาติ นามํ กโรนฺติ ฯ นิปฺปริยาเยน
ปน ปฏฺิสมฺพสฺสชาติ สณฺณา นาม ปณฺจทฺวาริกา สณฺณา ฯ
อชฺวจนสมฺพสฺสชาติ สณฺณา นาม มโนทฺวาริกา สณฺณา ฯ เอตา
อติเรกา สณฺณา ปรีคฺคหิตาติ เวทิตพฺพา ฯ สณฺณาติ สภาวนามํ ฯ
สณฺฆานนาติ สณฺฆานนากาโร ฯ สณฺฆานิตตฺตฺนฺติ สณฺฆานิต-
ภาโว ฯ

อวิชฺโชฆนฺติ ปฺเรคฺคํ อยฺยตฺตฺถฺเจน กายทฺวจฺจริตาที อวินฺทฺธิยํ
นาม อลทฺทพฺพนฺติ อตฺถโถ ฯ ตํ อวินฺทฺธิยํ วินฺทฺตีติ อวิชฺชา ฯ
ตพฺพิปรีตโถ กายสฺวจฺจริตาที วินฺทฺธิยํ นาม ตํ วินฺทฺธิยํ น วินฺทฺตีติ
อวิชฺชา ฯ ขนฺธานํ ราสฏฺฐํ อายตฺนानํ อายตฺนฏฺฐํ ฐาตฺถนํ
สฺถยฺยฏฺฐํ อินฺทฺริยานํ อธิปตฺติยฏฺฐํ สจฺจจานํ ตถฏฺฐํ อวิทฺตํ กโรตีติ
อวิชฺชา ฯ ทกฺขฺชาตินํ ปิพฺพนาทิวเสน วุตฺตํ จตฺตพฺพิชฺชํ อตฺถํ อวิทฺตํ
๑. ม. อตฺตนา ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตฺนิตฺเทศวณณนา หน้า 247

กโรตีตีปี อวิชฺชา ฯ อนฺตฺวิริเต สํสาเร โยนคฺติภววิญญาณญฺจิติ-
สฺตฺตฺวาเวเสสฺ สฺตฺเต ชวาเปตีติ อวิชฺชา ฯ ปรมตฺถโต
อวิชฺชมานฺเส อคฺติปริสํทิสฺ ชวติ วิชฺชมานฺเส ชนฺธาทีสฺ
น ชวตีติ อวิชฺชา ฯ อปี จ จกฺขุวิญญาณาทีนํ วตฺถารมฺมณํ
ปฏฺิจฺจ สฺมฺบุปฺนฺนํนญจ รมฺมานํ ฉาทนโตปี อวิชฺชา ฯ
ตํ อวิชฺโชมฺ ฯ

ภาโวฆวเสน อุตฺตเรยฺย ฯ ภโวฆวเสน ปตฺตเรยฺย ฯ ทิฏฺฐิฆวเสน
สฺมตฺติกฺกเมยฺย ฯ อวิชฺโชฆวเสน วิตีวตฺเตยฺย ฯ อถ วา โสตาปตฺติ-
มฺกฺเคน ปหานวเสน อุตฺตเรยฺย ฯ สกทากามิมฺกฺเคน ปหานวเสน
ปตฺตเรยฺย ฯ อนากามิมฺกฺเคน ปหานวเสน สฺมตฺติกฺกเมยฺย ฯ อรหตฺต-
มฺกฺเคน ปหานวเสน วิตีวตฺเตยฺย ฯ อถ วา ตเรยฺยาที-
ปญฺจปํ ททฺงกาทีปญฺจปฺหานเนน โยเชตพฺพุนฺตี เกจิ วทฺนฺตี ฯ

โมนํ วุจฺจติ ฉาณฺนฺตี วตฺวา ตํ ปเภทโต ทสฺเสตฺถึ ยา ปญฺญา
ปชานนาตีอาทีมาห ฯ

ตํ วุตฺตฺนยเมว จเปตฺวา อโมโห รมฺมวิจโยตี ปํทํ ฯ อโมโห
กฺสฺเสสฺ รมฺเมสฺ อภาวนาย ปฏฺิปกฺโข ภาวนาเหตุ ฯ อโมเห
อวิปริตฺ คณฺหาตี มุพฺพหฺสฺส วิปริตฺคฺคฺคฺทโต ฯ อโมเห ยถาว
ยถาวโต ธาเรนฺโต ยถาสภาเว ปวตฺตตี ฯ มุโพหฺ หิ ตจฺจํ อตฺจํ
อตฺจฺจญฺจ ตจฺจฺนฺตี คณฺหาตี ตถา อิจฺฉิตาเสวทุกฺขํ (๑) โหตี ฯ
อมุพฺพหฺสฺส ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาตี เอวมาทีปฺจฺจเวกฺขณสฺมภวโต
๑. ม. เอตฺถนฺตเร นสฺสฺสฺสฺส อคฺติ ฯ

มรณทุกขํ น โหติ ฯ สมโหมมรณํ หิ ทุกขํ น จ ตํ อมฺพุหสฺส
โหติ ปพฺพชิตานํ สุขสํวาโส โหติ ตีรจฺฉานโยนินิย
นิพฺพตฺติ น โหติ ฯ โมเหณ หิ นิจฺจสมฺมุพฺพา ตีรจฺฉานโยนินิ
อุปชฺชนฺติ ฯ โมหปฺปฏิปกฺโข จ อโหมโห โมหวเสน อมชฺฉตฺต-
ภาวสฺส อภาวโร ฯ อโหมเหณ อวิหีสาสณฺญา ธาตุสณฺญา
มชฺฉิมาย ปฺปฏิปตฺติยา ปฺปฏิชฺชนํ ปจฺฉิมคณฺถทวยสฺส ปเภทนณฺจ (๑)
โหติ ฯ ปจฺฉิมานิ เทว สติปฺปฏิจฺฉานานิ ตสฺเสว อานุกาเวน
อิชฺฉนฺติ ฯ อโหมโห ทิฆายุกตฺตาย ปจฺจโย โหติ ฯ อสมฺมุพฺโห(๒)
หิ หิตาหิตํ ฅตฺวา อหิตํ ปรีวชฺเชนฺโต หิตณฺจ ปฺปฏิเสวมาโน ทิฆายุก
โหติ อตฺตสมฺปตฺติยา อปริหิโน โหติ ฯ อมฺพุโห หิ อตฺตโน หิตเมว
กโรนฺโต อตฺตานํ สมฺปาเทติ อริยวิหารสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ
อุทาสินปฺกฺเขสุ นิพฺพุโต โหติ อมฺพุหสฺส สพฺพาทิสงฺกิตฺตาย (๓)
อภาวโต ฯ อโหมเหณ อนตฺตทสฺสนํ โหติ ฯ อมฺพุโห (๔) หิ ยถาวคคณ-
กุสโล อปริณายกํ ขนฺธปฺปญฺจกํ อปริณายกโต พุชฺฉติ ฯ
ยถา จ เอเตน อนตฺตทสฺสนํ เอว อนตฺตทสฺสเนน (๕)
อโหมโห ฯ โก หิ นาม อตฺตสฺสณฺถํ พุชฺฉิตฺวา ปฺปนฺ สมฺโหมห
อาปชฺเชยฺยติ ฯ

เตน ฅาณน สมฺนฺนาคโตติ เอเตน วุตฺตปฺปกาเรน
ฅาณน สมงฺคีฏฺโต เสกฺขาทโย (๖) มุนิ ฯ โมนปฺปตฺโตติ
๑. ม. ปเภทนณฺจ ฯ ๒. ม. อมฺพุโห ฯ ๓. ม. สพฺพาทิสงฺกิตฺตาย ฯ
๔. ม. อสมฺมุพฺโห ฯ ๕. ม. เอว อนตฺตทสฺสนํ โมเหณ ฯ
๖. อิทํ วจนฺวิปฺลฺลาโส ฯ

*เล่มที่ 38 กุฏกถาสุตตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 249

ปฏิสทฺธวณฺณ (๑) มฺนิภาวํ ปตฺโต ฯ ตีณฺตี คณฺนปริจฺเจโท ฯ
โมเนยฺยานีติ มฺนิภาวกรา โมเนยฺยกรา ปฏิปทาธมฺมา ฯ
กายโมเนยฺยนฺตฺติอาทิสฺสู วิณฺณตฺตฺติกายรूपกายวเสนฺน ปฺลยฺวาเปตพฺพํ
กายโมเนยฺยํ ฯ วิณฺณตฺตฺติวาจาสทฺทวาทวเสนฺน ปฺลยฺวาเปตพฺพํ
วจฺจิมฺเนยฺยํ ฯ มโนทวาริกจิตฺตาทิวเสนฺน ปฺลยฺวาเปตพฺพํ
มโนโมเนยฺยํ ฯ

ตฺวิธกายทฺทจฺจิตานํ ปหานนฺตฺติ ปาณาติปาตาทิตฺติวิธานํ (๒)
กายโต ปวตฺตฺตานํ ทฺทฺทจฺจิตานํ ปชฺชนํ ฯ กายสฺสจฺจิตนฺตฺติ กายโต
ปวตฺตํ สฺสทฺทจฺจิตํ ฯ กายารมฺมณฺณ ฅาณนฺตฺติ กายํ อารมฺมณฺณํ
กตฺวา อนิจฺจาทิวเสนฺน ปวตฺตํ กายารมฺมณฺณ ฅาณํ ฯ กาย-
ปริณฺยฺวาติ กายํ ฅาตฺตฺติรณฺนปฺปหานปริณฺยฺวาติ ฅานนฺวเสนฺน ปวตฺตํ
ฅาณํ ฯ ปริณฺยฺวาสทฺทโต มคฺโคติ อชฺฌตฺตฺติกํ กายํ สมฺมสฺติวฺวา
อฺปปาทิตมคฺโค ปริณฺยฺวาสทฺทโต ฯ กาย ฅนฺทฺทราคสฺส ปหานนฺตฺติ
กาย ฅนฺหาฅนฺทฺทราคสฺส ปชฺชนํ ฯ (๑) กายสฺงฺขารนฺโรชฺติ
อสฺสสาสปฺสสาสานํ นฺโรชฺ อวารโณ จตฺตฺถชฺฅานสมาปฺตฺติ-
สมาปชฺชนํ ฯ วจฺจิสฺงฺขารนฺโรชฺติ วิตกฺกวิจฺจารานํ นฺโรชฺ อวารโณ
ทฺทฺทชฺฅานสมาปฺตฺติสมาปชฺชนํ ฯ จิตฺตสฺงฺขารนฺโรชฺติ
สทฺทวาทนฺนํ นฺโรชฺ อวารโณ สทฺทวาทนฺโรชฺสมาปฺตฺติ-
๑. ม. ปฏิสทฺธวณฺณ ฯ ๒. ม. ปาณาติปาตาทิตฺติวิธานํ ฯ
๓. ส. ม. กายฅนฺทฺทราคสฺส ปหานนฺตฺติ กายฅนฺหาฅนฺทฺทราคสฺส ปชฺชนํ ฯ

ปจฺมคากาย กายมฺุณินฺุติอาทิสฺุ กายทฺุจฺจริตฺปฺุหาวเสณ
กายมฺุณิ ๑ วจฺิทฺุจฺจริตฺปฺุหาวเสณ วาจามฺุณิ ๑ มโนทฺุจฺจริตฺปฺุ-
ปฺุหาวเสณ มโนมฺุณิ ๑ สพฺุพากุสฺลปฺุหาวเสณ
อนาสวมฺุณิ ๑ โมนฺุเยยสมฺุปนฺุณฺุติ ชานิตพฺุฬ ชานิตฺุวา
ผลฺุ จิตฺุตฺุตา โมนฺุเยยสมฺุปนฺุณฺุ ๑ อาหุ สพฺุพปฺุปฺุหายินฺุณฺุติ
สพฺุพกิลฺุเส ปชฺุหิตฺุวา จิตฺุตฺุตา สพฺุพปฺุปฺุหายินฺุณฺุติ กถฺุยนฺุติ ๑
ทฺุคฺุยคากาย นินฺุหาคปฺุปกนฺุติ โย อชฺุฒตฺุตพฺุทฺุทฺุธา-
สงฺุขาเต สพฺุพสฺุมิมีปฺุปี อายตเน อชฺุฒตฺุตพฺุทฺุทฺุธารมฺุณวเสณ
อุปฺุตฺุตฺุคิรหานิ สพฺุพปฺุปฺุกานิ มกฺุคฺุณฺุณเณน นินฺุหาย
โรวิทฺุวา จิตฺุตฺุตา นินฺุหาคปฺุปกิ อาหุติ เอวมตฺุโถ
ทฺุณฺุจพฺุโโพ ๑

อคารมชฺุฒเว วสนฺุตา อคารมฺุณิโน ๑ ปพฺุพชฺุชฺุปคฺุตา
อนาคารมฺุณโย ๑ สตฺุต (๑) เสกฺุขา เสกฺุขมฺุณโย ๑ อรหฺุนฺุโต
อเสกฺุขมฺุณโย ๑ ปจฺุเจกพฺุทฺุธา ปจฺุเจกมฺุณโย ๑ สมฺุมา-
สมฺุพฺุทฺุธา มฺุณิมฺุณโย ๑ ปฺุณ กถฺุคฺุกมฺุยตฺุปจฺุจฺุจวเสณ กตเม
อคารมฺุณโยติ อาห ๑ อคาริกาคิ กสิโครฺุทฺุขาทือคาริกกมฺุเม
นินฺุยฺุตฺุตา ๑ ทฺุณฺุจปฺุทฺุทฺุติ ทฺุณฺุจนิพฺุพานา ๑ วิญฺุณฺุตฺุตฺุตฺุทฺุธา
วิญฺุณฺุตฺุ สิกฺุขตฺุตฺุยสฺุทฺุสนฺุติ เอเตสฺุณฺุติ วิญฺุณฺุตฺุตฺุทฺุธา ๑
อนาคาราคิ กสิโครฺุทฺุขาทือคาริกกมฺุมิ เอเตสฺุ นตฺุถิตฺุติ ปพฺุพชฺุชฺุตา
อนาคาราคิ วุจฺุณฺุติ ๑ สตฺุต เสกฺุขาคิ โสตาปฺุณฺุณาทโย สตฺุต
๑. ม. ตตฺุถ ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 251

ตีสุ สิกฺขาสฺ สิกฺขนฺตีติ เสกฺขา ฯ อรหนฺโต น สิกฺขนฺตีติ
อเสกฺขา ฯ ตํ ตํ การณํ ปฏฺิจฺจ เอกกาว อนาจรียกา(๑) จตฺสจฺจํ
พฺุชฺฉิตวานฺโตติ ปจฺเจกพฺุทฺธา ปจฺเจกมฺุโนโย ฯ

มฺุณิมฺุโนโย วุจฺจนฺติ ตถาคตาติ เอตฺถ อฏฺุทฺธิ การณฺเห
ภควา ตถาคโต ตถา อากโตติ ตถาคโต ตถา คโตติ
ตถาคโต ตถลภฺุณฺณ อากโตติ ตถาคโต ตถมฺุเม ยถาวโต
อภิสมฺุพฺุทฺโธติ ตถาคโต ตถทสฺุสฺสฺตาย ตถาคโต ตถาวา-
ทิตาย ตถาคโต ตถาการิตาย ตถาคโต อภิภวนฺุจฺเณ
ตถาคโตติ ฯ

กถํ ภควา ตถา อากโตติ ตถาคโต ยถา สพฺุพลอภิตาย
อฺุสฺสฺกมฺุปาปฺุณา ปฺุริมกา สมฺุมาสมฺุพฺุทฺธา อากตา ฯ กิ วุตฺตํ
โหติ เยนภินิหารเณ ปฺุริมกา ภควนฺฺโต อากตา เตนเว
อมฺุหากมฺุปี ภควา อากโต ฯ อถ วา ยถา ปฺุริมกา ภควนฺฺโต
ทานสฺิลเนกขมฺุมปฺุณฺณาวีริยขนฺฺติสจฺจาธิจฺจฺจฺจฺจเมตฺตฺุเปกฺุขา
สจฺฆาตา ทส ปารมิโย ทส อฺุปปารมิโย ทส ปรมตฺุถปารมิโยติ
สมตฺิสปารมิโย ปฺุเรตฺวา องฺคปฺุริจฺจาคนยฺนชนฺุชฺชปฺุตฺตทาร-
ปฺุริจฺจาคนฺฺติ อิมเ ปณฺุจ มหาปฺุริจฺจาเค ปฺุริจฺจชฺิตฺวา ปฺุพฺุพโยค-
ปฺุพฺุพจริยชฺมฺุมกฺุขานณาทตฺุถจริยาทโย ปฺุเรตฺวา พฺุทฺธิจริยาย (๒)
โกฏฺิ ปตฺุวา อากตา ตถา อมฺุหากมฺุปี ภควา อากโต ฯ ยถา จ
ปฺุริมกา ภควนฺฺโต จตฺุตาโร สติปฺุจฺจฺจฺจเน จตฺุตาโร สมฺุมปฺุชฺชาน
๑. ม. อนาจรียกาว ฯ ๒. ม. พฺุทฺธิจริยาย ฯ

จตุตทาโร อิทฺธิปาเท ปณฺจินฺทฺริยานิ ปณฺจ พลาณี สตุต โปชฺฌนฺเก
อริยมกฺขงฺกิกํ มคฺคํ ภาเวตฺวา ปุเรตฺวา อากตา ตถา อมฺหากมฺปิ
ภควา อากโต ฯ เหวํ ตถา อากโตติ ตถากโต ฯ

ยถา จ ทีปฺงฺกรพฺุทฺธอาทโย

สพฺพณฺณภาวํ มฺนโย อิทฺธาตฺตา

ตถา อัย สกฺขมฺนีปี อากโต

ตถากโต วุจฺจติ เตน จกฺขุมฺมาติ ฯ

กถํ ตถา คโตติ ตถากโต ยถา สมฺปติชาตฺตา ปฺริมกา
ภควนฺโต คตฺตา ฯ กถณฺจ เต กตฺตา เต หิ สมฺปติชาตฺตา สเมหิ
ปาเทหิ ปจฺวิยํ ปติญฺจาย อุตฺตฺตราภิมฺขวา สตุตฺตปทฺวิติหาเรณ คตฺตา ฯ
ยถาห สมฺปติชาโต อานนฺท โปธิสตุโต สเมหิ ปาเทหิ
ปจฺวิยํ ปติญฺจหิตฺวา อุตฺตฺตราภิมฺโข สตุตฺตปทฺวิติหาเรณ กจฺจติ เสตมฺหิ
นคฺเต อนฺุชาริยมาเน สพฺพวา จ ทิสฺวา อนฺุวิโลเกติ อาสภินฺจ
วํจํ ภาสติ อคฺโคหมสฺสมิ โลกสฺส เสฏฺโฐหมสฺสมิ โลกสฺส
เสฏฺโฐหมสฺสมิ โลกสฺส อยมฺนฺติมา ชาติ นคฺถิทานิ ปฺนพฺกโวติ ฯ
ตถจสฺส คมณํ คถํ อโหสิ อวิตถํ อนเเกสํ วิเสสชาติคฺมานํ
ปฺพพฺพนิมิตฺตภาเวณ ฯ ยํ หิ โส สมฺปติชาโต สเมหิ ปาเทหิ
ปติญฺจติ อิทมฺสฺส จตฺริทฺธิปาทปฏฺิลาภสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ ฯ
อุตฺตรมฺขภาโว ปนสฺส สพฺพโลกุตฺตรภาวสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ ฯ
สตุตฺตปทฺวิติหาโร สตุตฺตโปชฺฌนฺครตนปฏฺิลาภสฺส ฯ สุวณฺณทณฺฑทา
วิติปตฺนฺติ จามราติ เอตฺถ วุคฺตจามรฺกฺเขโป ปน สพฺพตติตฺถิย-

*เล่มที่ 38 กุหฺงกสฺสตุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 253

นิมฺมทนสฺส ฯ (๑) เสตจฺจตุตฺตธารณํ อรหฺตฺตวิมุตฺตวิรวิมล-
เสตจฺจตุตฺตปฏฺฐิลาภสฺส ฯ สพฺพทิสานูวิโลกนํ สพฺพพญฺญตา
นาวรณฺณณปฏฺฐิลาภสฺส ฯ อาสภิวาจาภาสนํ [๒] อปฺปฏฺฐิ-
วตฺตติยวธฺมมจกฺกปฺปวตฺตตนสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ ฯ ตถา อัย-
ภควาปี คโต ฯ ตถฺยสฺส คมนํ ตถิ อโหสิ อวิตถิ เตสฺสเยว
วิเสสํวิคฺคมาณํ ปุพฺพนิมิตฺตภาเวน ฯ เตนานุ โปราณา

มฺหุตฺตชาโตว ควฺมปฺตี ยถา
สเมหิ ปาเทหิ สุสิ วสุนฺธริ
โส วิกฺกมึ สตฺต ปทานิ โคตโม
เสตจฺจ จตฺตํ อนฺุชารยฺมฺ รฐ ฯ
กนฺุตวาน โส สตฺต ปทานิ โคตโม
ทิสวา วิโลเกสิ สฺมา สมนฺุตโต
อฏฺฐจฺงฺกเปตฺติ คิริมพฺภุทิริยิ
สิโห ยถา ปพฺพตมฺภุทนิฏฺฐิโตติ ฯ

เอวํ ตถา คโตติ ตถาคโต ฯ อถวา ยถา ปุริมกา
ภควานฺุโต อยมฺปิ ภควา ตถเวว เนกฺขมฺเมน (๓) กามจฺจนฺุทํ ฯเปฯ
ปจฺมชฺฌาเนน นีวรณฺเณ ฯเปฯ อนิจฺจานฺุปสฺสนาย นิจฺจสญฺญํ ฯเปฯ
อรหฺตฺตมคฺเคน สพฺพทิลเสส ปหาย คโต เอวฺมฺปิ ตถา
คโตติ ตถาคโต ฯ

๑. ส. สพฺพตฺตติยนิมฺมทนสฺส ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺุตเร ปนสทฺุโท อตฺถิ ฯ

๓. ส. ม. นิกฺขเมน ฯ

กถํ ตถลกฺขณํ อากโธติ ตถาคโธ ปจฺวีชาตฺยา

กฺขชฺพตฺถลกฺขณํ ตถํ อวิตถํ อาโปชาตฺยา ปคฺฆมรณลกฺขณํ

เตโชชาตฺยา อุณฺหตฺถลกฺขณํ วาโยชาตฺยา วิตฺถมฺภนลกฺขณํ

อากาสชาตฺยา อสมฺมุจฺจลกฺขณํ วิญฺญาณชาตฺยา วิชานนลกฺขณํ ฯ

รูปสฺส รูปปนลกฺขณํ เวทนาย เวทยิตลกฺขณํ สลฺยาช สลฺยชานน-

ลกฺขณํ สงฺขารานํ อภิสงฺขมรณลกฺขณํ วิญฺญาณสฺส วิชานนลกฺขณํ ฯ

วิตกกสฺส อภินิโรปนลกฺขณํ วิจารสฺส อนฺุมชฺชนลกฺขณํ ปิตฺติยา

ผรณลกฺขณํ สุขสฺส สาทลกฺขณํ จิตฺเตกคฺคตฺยา อวิกฺเขปลกฺขณํ ฯ

[๑] สทฺธินฺทุริยสฺส อธิโมกฺขลกฺขณํ วีริยินฺทุริยสฺส ปคฺคหณลกฺขณํ (๒)

สตินฺทุริยสฺส อุปฺภูจฺจานลกฺขณํ สมาริณฺทุริยสฺส อวิกฺเขปลกฺขณํ

ปญฺฉินฺทุริยสฺส ปชานนลกฺขณํ ฯ สทฺธาพลสฺส อสฺสทฺธิเย

อกมฺปิยลกฺขณํ วีริยพลสฺส โภสฺสชฺเช สติพลสฺส มุจฺจสฺสจฺเจ

สมาริพลสฺส อุทฺทจฺเจ ปญฺฉาพลสฺส อวิชฺชชฺช อกมฺปิยลกฺขณํ ฯ

[๓] สมฺมาทิฏฺฐิจฺยา ทสฺสนลกฺขณํ สมฺมาสงฺกปฺปสฺส อภินิโรปนลกฺขณํ

สมฺมาวาจาย ปรีคฺคหณลกฺขณํ (๔) สมฺมากมฺมมฺนตฺตีสฺส สมฺภูจฺจานลกฺขณํ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ผลิสฺสสฺส ผุสฺสนลกฺขณนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. ปคฺคห-

ลกฺขณํ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร สติสมฺโพชฺฌงฺกสฺส

อุปฺภูจฺจานลกฺขณํ ฐมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺกสฺส ปวีจยลกฺขณํ

วีริยสมฺโพชฺฌงฺกสฺส ปรีคฺคหณลกฺขณํ ปิตฺติสมฺโพชฺฌงฺกสฺส

ผรณลกฺขณํ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺกสฺส อุปสมลกฺขณํ สมาริสมฺ

โพชฺฌงฺกสฺส อวิกฺเขปลกฺขณํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺกสฺส

ปฏฺฐิสงฺขานลกฺขณนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. ปรีคฺคหณลกฺขณํ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสตนฺิทเทสวณฺณา หน้า 255

สมฺมาอาชีวสฺส โวทานลกฺขณํ สมฺมาวายามสฺส ปคฺคหณลกฺขณํ
สมฺมาสติยา อุปฺภูจฺจานลกฺขณํ สมฺมาสมฺมาธิสฺส อวิกฺเขปลกฺขณํ ฯ
อวิชฺชาเย อญฺญาณลกฺขณํ สงฺขารานํ เจตนาลกฺขณํ วิญฺญาณสฺส
วิชานนลกฺขณํ นามสฺส นมนนลกฺขณํ รูปสฺส รูปปฺปนลกฺขณํ
สพฺยาตฺนสฺส อายตฺนลกฺขณํ ผสฺสสฺส ผุสฺสนลกฺขณํ เวทนาย
เวทยิตลกฺขณํ ตณฺหาเย เหตุลกฺขณํ อุปาทานสฺส กหณลกฺขณํ
ภวสฺส อายูหนนลกฺขณํ ชาตฺติยา นิพฺพตฺตลกฺขณํ ชราย ชีรณนลกฺขณํ
มรณสฺส จุตฺตลกฺขณํ ฯ ธาตุนํ สฺสญฺญตฺตลกฺขณํ อายตฺนानํ
อายตฺนลกฺขณํ สติปฺภุจฺจานานํ อุปฺภูจฺจานลกฺขณํ สมฺมปฺปชานานํ
ปทหนนลกฺขณํ อิทธิปาทานํ อิชฺฌนนลกฺขณํ อินฺทฺริยานํ อธิปตฺตลกฺขณํ
พลานํ อกมฺปิยลกฺขณํ โพชฌงฺคานํ นิยฺยานนลกฺขณํ มคฺคสฺส
เหตุลกฺขณํ ฯ สจฺจานํ ตถนลกฺขณํ สมถสฺส อวิกฺเขปลกฺขณํ
วิปสฺสนาย อนุปสฺสนนลกฺขณํ สมถวิปสฺสนานํ เอกรสนลกฺขณํ
ยฺกนทฺธานํ อนตฺตวตฺตนนลกฺขณํ ฯ สีลวิสุทฺธิยา สํวรณนลกฺขณํ
จิตฺตวิสุทฺธิยา อวิกฺเขปลกฺขณํ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิยา ทสฺสนนลกฺขณํ ฯ
ขเย ญาณสฺส สมฺจุเจทลนลกฺขณํ อนุปฺปาเท ญาณสฺส ปสฺสทฺธิ-
ลกฺขณํ ฆนฺทสฺส มฺลนลกฺขณํ ฯ มนสิการสฺส สมฺภูจฺจานนลกฺขณํ
ผสฺสสฺส สโมธานนลกฺขณํ เวทนาย สโมสรณนลกฺขณํ สมฺมาธิสฺส
ปมฺขนลกฺขณํ สติยา อธิปเตยฺยนลกฺขณํ ปญฺญาเย ตตฺตตฺตริยนลกฺขณํ
วิมฺุตติยา สารนลกฺขณํ อมโตคฺคสฺส นิพฺพานสฺส ปรีโยสานนลกฺขณํ
ตถํ อวิตถํ เอตํ ตถนลกฺขณํ ญาณคฺคตฺติยา อากโต อวิรชฺฌิตฺวา

ปตุโต อนุปปตุโตติ ตถาคโต ฯ เอวํ ตถลฺกขณํ อากโตติ
ตถาคโต ฯ

กถํ ตถธมฺเม ยถาวโต อภิสมฺพุทฺโธติ ตถาคโต ตถธมฺมา
นาม จตฺตารี อริยสจฺจานี ฯ ยถาห จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว
ตถานี อวิตถานี อนนฺดถานี ฯ กตมานิ จตฺตารี อิทํ ทฺกฺขนฺนํ
ภิกฺขเว ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนนฺดถเมตนฺนํ ฯ วิตุถาโร ฯ
ตานิ [๑] จ ภควา อภิสมฺพุทฺโธติ ตถานํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโตติ
วฺจฺจติ ฯ อภิสมฺโพทฺโธติ หิ เอตฺถ กตสทฺโท ฯ อปิจ ชรามรณสฺส
ชาติปจฺจยสมฺภูตสมฺภูทาคตฺตฺโง ตโต อวิตโต อนนฺดโต ฯเปฯ
สงฺขารานํ อวิชฺชาปจฺจยสมฺภูตสมฺภูทาคตฺตฺโง ตโต
อวิตโต อนนฺดโต [๒] อวิชฺชาย สงฺขารานํ ปจฺจยทฺโง ฯเปฯ
ชาติยา ชรามรณสฺส ปจฺจยทฺโง ตโต อวิตโต อนนฺดโต
ตํ สพุทฺโธติ ภควา อภิสมฺพุทฺโธติ ตสฺมาปี ตถานํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา
ตถาคโต ฯ เอวํ ตถธมฺเม ยถาวโต อภิสมฺพุทฺโธติ
ตถาคโต ฯ

กถํ ตถทสฺสิตาย ตถาคโต ภควา ยํ สทเวถ โลก
ฯเปฯ สทเวมฺนุสฺสาย ปชาย อปริมาณาสฺส โลกธาตฺตฺส อปริมาณํ
สตุตฺตํ จกฺขุทฺวาเร อาปาถํ อากจฺจนฺตํ รูปารมฺมณํ นาม อตฺถิ
ตํ สพุทฺทาการเณ ชานาติ ปสฺสตี ฯ เอวํ ชานโต (๓) ปสฺสโต จ เตน
๑. ม. เอตฺถนฺนเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺนเร ตถาสทฺโท อตฺถิ ฯ
๓. ม. ชานตา ปสฺสตา ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺคตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 257

ตํ อธิจฺจํ อธิจฺจํ อธิจฺจํ วา อธิจฺจํ อธิจฺจํ อธิจฺจํ อธิจฺจํ อธิจฺจํ
วเสน วา กตฺตมนฺตํ รุปี รุปี รุปี รุปี รุปี รุปี รุปี รุปี รุปี รุปี
อูปาทาย วณฺณนิภา สนิทฺสสนํ สปฺปฏิจฺฉํ นิลํ ปิตกนฺตํ อาทินา
นเยน อนเนเกหิ นามะหิ เตรสหิ วาเรหิ ทฺวิปฺลฺยสาช นเยหิ
วิจฺชฺชฺชํ ตถเมว โหติ วิตถํ นตฺถิ ฯ เอส นโย โสตทฺวาราทิสฺสุปี
อาปาถมาจฺจณฺเตสฺ สทฺทาทิสฺสุ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ภควตา ยํ
ภิกฺขเว สทฺทวสฺส โลกสฺส ฯ เปฯ สทฺทวมนฺุสฺสาย ปชฺชาย ทิฏฺฐิ
สฺสํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสฺสิตํ อนฺุวิจฺจิตํ มนฺสา ตมฺหํ
ชานามิ ตมฺหํ อพฺภวณฺณาสี ตํ ตถาคตฺสฺส วิทิตํ ตํ ตถาคตฺสฺส (๑)
อูปฺภูจฺจาสีติ ฯ เอวํ ตถทฺสฺสิตาย ตถาคโต ฯ ตตฺถ ตถทฺสฺสิตฺถ
ตถาคโตติ ปทสมฺภโว เวทิตฺทฺโพ ฯ

กถํ ตถวาทิตาย ตถาคโต ยํ รตฺตํ ภควา โพธิมฺณฺฑเ
อปฺราจิตปฺลฺลฺกเก นิสฺสินฺโน จตฺตุนฺนํ มารานํ มตฺถกํ มทฺทิตฺวา
อนฺุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ ยถจ รตฺตํ ยมกสาถานมฺนฺตเร
อนฺุปาทิสฺเสสฺสาย นิพฺพานชาตฺถยา ปรีนิพฺพายิ เอตฺถนฺุตฺเร ปญฺจ-
จตฺตาสีสวสฺสปรีมาณฺเ กาลे ปจฺมโพธิยาปี มชฺฉิมโพธิยาปี
ปจฺฉิมโพธิยาปี ยํ ภควตา ภาสิตํ สฺสํ เภยฺยํ ฯ เปฯ เวทลฺลํ
สพฺพนฺุตํ อตฺถโต จ พุชฺชชฺชโต จ อนฺุปวชฺชํ อนฺุณมฺนฺธิกํ
สพฺพการปรีปฺณฺณํ รากมทนิมฺมทนํ โทสโมหมทนิมฺมทนํ นตฺถิ
๑. ม. ตถาคโต ฯ

ตตฺถ วาลคฺคฺมตฺตมฺปิ ปกฺขลิตํ สพฺพนฺตํ เอกมฺหุทิกาย
ลณฺจิตํ วย เอกนาฬิยา มินิตํ วย เอกตุลา ย ตฺลิตํ วย
จ ตถเมว โหติ อวิตถํ อนนฺยถํ ฯ เตนาห (๒) ยณฺจ
จุนฺท รตฺตี ตถาคโต อนฺตฺตฺรํ สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพุชฺฌติ
ยณฺจ รตฺตี อนฺุปาติเสสาย นิพฺพานชาตฺยา ปรีนิพฺพายติ
ยํ เอตฺสฺมี อนฺตเร ภาสติ ลปฺติ นิทฺทิสฺติ ฯ สพฺพนฺตํ ตเถว
โหติ โน อนฺยถา ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ฯ กทฺตฺโถ
หิ เอตฺถ คตฺสทฺโท ฯ เอวํ ตถวาทิตาย ตถาคโต ฯ อปีจ
อากหนํ อากโท วจนฺนฺติ อตฺโถ ฯ ตโถ อวิปรีโต อากโท
อสุสฺสชาติ ทการสุส ตการํ กตฺวา ตถาคโตติ เอวเมตฺสฺมี
อตฺถเถ ปทสิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ

กถํ ตถาการิตาย ตถาคโต ภควโต หิ วาจา ยกาโย
อนฺุโลเมติ กายสุสฺสปี วาจา ตสฺมา ยถาวาที ตถาการิ ยถาการิ
ตถาวาที จ โหติ ฯ เอวํกุตฺสฺส จสุส ยถา วาจา กายปี ตถา คโต ฯ
ปวตฺโตติ อตฺโถ ฯ ยถา จ กาย วาจาปี ตถา คตา ปวตฺตฺตฺติ ตถาคโต ฯ
เตเนวห ยถาวาที ภิกฺขเว ตถาคโต ตถาการิ ยถาการิ ตถาวาที
อิตฺติ ยถาวาที ตถาการิ ยถาการิ ตถาวาที ฯ ตสฺมา ตถาคโตติ
วุจฺจตีติ ฯ เอวํ ตถาการิตาย ตถาคโต ฯ

กถํ อภิกฺกวณฺญเจน ตถาคโต อฺปรี ภวคฺคํ เหฏฺฐา
อวีจึ ปรียนฺตํ กตฺวา ติริยํ อปริมาณาสฺส โลกธาตฺสฺส สพฺพสฺตฺเต

๑. ม. มิตํ ฯ ๒. ม. ยถาห ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 259

อภิวติ สีเลน สมานินา ปญฺญา ยิมุตฺติยา ยิมุตฺติยาณทสฺสเนน
น ตสฺส ตฺถา วา ปมาณํ วา อตฺถิ [๑] อตฺโถ อปฺปเมยฺโย
อนุตฺตรโร ราชานิรราชา เทวานํ อติเทโว สกฺกานํ อติสกฺโก
พฺรหฺมานํ อติพฺรหฺมา ฯ เตนาน สเทวเก ภิกฺขเว โลเก
เปฯ สเทวมนุสฺสาย [๒] ปชายน ตถาคโต อภิกฺขุ อนภิกฺขุโต
อณฺณทตฺถุทโส วสฺสวตฺตี ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ฯ ตตฺถเอวํ (๓)
ปทสฺสิทฺธิ เวทิตพฺพา อคฺโท วีย อคฺโท ฯ โภ ปเนส ฯ
เทสนาวิลาโส เจว ปุณฺณสฺสโย จ ฯ เตน เหส มหานุภาโว
ภิสกฺโก ทิพฺพาคเทน สปฺเป วีย สพฺพปรปฺปวาทีโน สเทวณฺจ
โลกํ อภิวติ ฯ อิติ สพฺพโลกาภิกฺขเว ตโต อวิปริโต
เทสนาวิลาสมโย เจว ปุณฺณมโย จ อคฺโท อสฺสาติ ทการสฺส
ตการํ กตฺวา ตถาคโตติ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ อภิวานฺนุเจน
ตถาคโต ฯ

อปี จ ตถาย คโตติปี ตถาคโต ตถํ คโตติปี ตถาคโต ฯ
คโตติ อวคฺโต อตีโต ปตฺโต ปฏฺธิปฺนฺโนติ อตฺโถ ฯ ตตฺถ สกฺกํ
โลกํ ตีรณปริญฺญา ย ตถาย คโต อวคฺโตติ ตถาคโต โลกสมฺมุทฺยํ
ปหานปริญฺญา ย ตถาย คโต อตีโตติ ตถาคโต โลกนิโรธํ
สจฺฉนิกิริยาย ตถาย คโต ปตฺโตติ ตถาคโต โลกนิโรธคามินี-
ปฏฺธิปํ ตถํ คโต ปฏฺธิปฺนฺโนติ ตถาคโต ฯ เตน ยํ วุตฺตํ ภควตา
๑. ม. เอตฺถนฺตเร อถ ไซติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ปชายนติ
ทิสฺสตี ฯ ๓. ส. ตเตรโว ฯ

โลโก ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ โลกสุมา ตถาคโต วิสฺยุตฺโต ฯ
โลกสมฺพุทฺโธ ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ โลกสมฺพุทฺโธ ตถาคตฺตฺส
ปหีนโน ฯ โลกนิโรธो ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ โลกนิโรธो
ตถาคตฺตฺส สจฺฉิกฺโข ฯ โลกนิโรธคามินี ปฏิปทา ภิกฺขเว ตถาคเตน
อภิสมฺพุทฺธา โลกนิโรธคามินี ปฏิปทา ตถาคตฺตฺส ภาวิตา ฯ ยํ
ภิกฺขเว สเทวทฺสฺส โลกฺสฺส ฯเปฯ อนุวิจฺริตํ มนสา สพุพฺพตํ
ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธํ ฯ ตสุมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ฯ ตสฺส เอวมฺปิ
อตุโถ เวทิตฺพุโป ฯ อิทมฺปิ จ ตถาคตฺตฺส ตถาคตภาวทีปเน
มุขมตฺตกเมว ฯ สพุพภาเรน ปน ตถาคโตว ตถาคตฺตฺส
ตถาคตภาวํ วนฺณณฺเยยฺย ฯ ยสุมา ปน สพุพพุทฺธา ตถาคตฺตฺส
สมสฺมา ตสุมา สพุเพสํ วเสน ตถาคโตติ อาท ฯ

อรหนฺโตติ กิเลเสหิ อารกตฺตา อรินํ อรานญจ หตฺตฺตา
ปจฺจยาทีนํ อรหฺตฺตา ปาปกรณฺเ รหาภาวา ตถาคโต อรหํ ฯ
อารกา หิ โส สพุพกิเลเสหิ สุวิทฺูรวิทฺูเร จิตฺ มคฺเคน สวาสนานํ
กิเลสานํ วิทฺุสฺสิตตฺตฺตาติ อารกตฺตา อรหํ ฯ

โส ตโต อารกา นาม ยสฺส เยนาสมฺจฺจิตา
อสมฺจฺจึ จ โทเสหิ นาโถ เตนารหํ มโต ฯ

เต จ เตน กิเลสาร์โย มคฺเคน หตฺตาติ อรินํ หตฺตฺตาปี
อรหํ ฯ

ยสุมา รากาหิสฺงฺขาตา สพุเพปี อรโย หตา
ปญฺญาสตุเถน นาเถน ตสุมาปี อรหํ มโต ฯ

*เล่มที่ 38 กฎกถาสุตตนิทเทสวณฺณนา หน้า 261

ขณฺเจตํ อวิชฺชาภาวตณฺหามยนาภี ปุณฺณาทิอภิสงฺขาราริ
ชรามรณเนมิ (๑) อาสวสมุทฺทมยเนน อกฺเขน วิชฺฌิตฺวา
ติภวารเถ สมายิซิติ อนาทิกาลปฺปวตฺตํ สํสารจกฺกํ ตสฺसानเนน
โพธิมณฺเฑ วีริยปาเทหิ สีสปจวิยํ ปติฏฺฐาย สทฺธาหตฺเถน
กมฺมกฺขยกริ ฅาณผรุตฺถุ คเหตฺวา สพฺเพ อรา หตฺวาติ
อรหํ ฯ

อรา สํสารจกฺกสฺส หตา ฅาณาสินา ยโต
โลกนาถเนน เตเนส อรหนฺติ ปฺพจฺจติ ฯ

อคฺคทกฺขิณฺเวยฺยตฺตา จ จีวราทิปฺพจฺเจ อรหฺติ ปุชฺชาวิเสสญฺจ ฯ
เตเนว [๒] จ อฺปฺปเนน ตถาคเต ยเ เกจิ มหเสกฺขา เทวมนุสฺसान เต
อณฺณตฺถ ปุชฺช กโรนฺติ ฯ ตถา หิ พุรฺหฺมา สหฺมปฺติ สินฺนรุมฺตฺเตน
รตฺนทาเมน ตถาคตํ ปุชฺเชสิ ยถาพลญฺจ อณฺเวย เทวา จ
มนุสฺสา จ พิมฺพิสารโกสลรชาทโย ฯ ปรีนิพฺพุตฺมฺปิ จ ภควนฺตํ
อฺทฺทิสฺส นฺนฺนวุติโกฏฺฐนํ วิสฺสชฺเชตฺวา (๒) อโสกมหาราชา
สกลชมฺพุทฺธิเป จตฺราสีติวิหารสทฺธานิ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ โก
ปน วาโท อณฺเวยสํ ปุชฺชาวิเสसानนฺติ ปฺพจฺยาทินํ อรหฺตฺวาปี
อรหํ ฯ

ปุชฺชาวิเสสํ สห ปฺพจฺเจหิ
ยสฺมา อยํ อรหฺติ โลกนาถ

๑. ม. ชรามรณเนมิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ

๓. ม. วิสฺสชฺเชตฺวา ฯ

อตฺตานุรูปํ อรหฺนฺติ โลก

ตสฺมา ชิโน อรหฺติ นามเมตํ ฯ

ยถา จ โลก เย เกจิ ปณฺฑิตมานิโน พาลา อสิโลกภเยน
รโห ปาปํ กโรนฺติ เอวเมส น กทาจิ ปาปํ กโรตฺติ ปาปกรณ
รหาภาวโตปิ อรหํ ฯ

ยสฺมา นตฺถิ รโห นาม ปาปกมฺเมสุ ตาทิโน

รหาภาเวน เตเนส อรหํ อิติ วิสฺสุโต ฯ

เอวํ สพฺพถาปี

อารกตฺตา หตตฺตา จ กิเลสารินํ โส มฺหิ

หตสํสารจกฺกาโร ปจฺจยาทีนมารโห (๑)

น รโห กโรติ ปาปานิ อรหํ เตน ปวฺจจฺตีติ ฯ (๒)

ยสฺมา ปน สพฺเพ พุทฺธา อรหตฺตคฺคเณนาปี สมสฺมา ตสฺมา
สพฺเพสมฺปิ วเสน อรหฺนฺโตติ อาห ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺธาติ สมฺมา สามญฺจ สพฺพชฺรมมานํ พุทฺธตฺตา
สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯ ตถา เหส สพฺพชฺรมเม สมฺมาสมฺพุทฺโธ
อภิณฺเวยเย ชฺรมเม อภิณฺเวยฺยโต ปริณฺเวยเย ชฺรมเม ปริณฺเวยฺยโต
ปหาตพฺเพ ปหาตพฺพโต สจฺฉิกาทพฺเพ สจฺฉิกาทพฺพโต ภาเวตพฺเพ
ภาเวตพฺพโต ฯ เตเนวาท

อภิณฺเวยฺยํ อภิณฺเวยฺยํ ภาเวตพฺพญจ ภาวิตํ

ปหาตพฺพํ ปหีนมฺเม ตสฺมา พุทฺโธสมฺมิ พุราหฺมณาติ ฯ

๑. ม. ปจฺจยาทีนจารโห ฯ ๒. ม. วุจฺจฺตีติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 263

อถวาฯ จกฺขุ ทกฺขสจฺจํ ตสฺส มฺลการณภาเวน
สมฺภูจฺจาปีกา ปุริมตณฺหา สมฺทยสจฺจํ อฺภินฺนํ อปฺปาวตฺติ
นิโรธสจฺจํ นิโรธปชานนา ปฏฺธิปทา มคฺคสจฺจจฺนฺติ เอวํ
เอเกกปทฺทฺธาเรนาปี สพฺพทฺธมฺเม สมฺมา สามณฺจ พุทฺโธ ฯ
เอส นโย โสตฺมานชีวฺหากายมเนสุฯ เอเตเนว จ นเยน
รฺูปาทีนํ น อายตนาณํ จกฺขุวิญฺญาณาทโย น วิญฺญาณาถา
จกฺขุสมฺผลฺสสาทโย น ผลฺสสา จกฺขุสมฺผลฺสชา เวทนาทโย
น เวทนา รฺูปสณฺญาทโย น สณฺญา รฺูปสณฺญเจตนาทโย
น เจตนา [๑] รฺูปตณฺหาทโย น วิตกฺกา รฺูปวิจฺจาราทโย
น วิจฺจารา รฺูปกฺขณฺธาทโย ปณฺจกฺขณฺธา ทส กสิณานิ
ทส อนฺุสฺสตีโย อฺุทฺธมาตกสณฺญาทิวเสน ทส สณฺญา
เกสาทโย ทฺวตฺตีสาการา ทฺวาทสายนานํ อฺุจฺจารส ธาตุโย
กามภวาทโย นว ภวา ปจฺมาทีนํ จตฺตาริ ฌานานํ
เมตฺตภาวนาทโย จตฺตสฺโส อปฺปมณฺญาโย จตฺตสฺโส
อรฺูปสมาปตฺติโย ปฏฺธิโลมโต ชรามรณาทินํ อนฺุโลมโต
อวิชฺชาทีนํ ปฏฺธิจฺจสมฺปฺปาทงฺคานํ จ โยเชตพฺพานํ ฯ ตตฺตรายํ
เอกปทโยชฺนา ชรามรณํ ทกฺขสจฺจํ ชาติ สมฺทยสจฺจํ อฺุภินฺนํ
นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปชานนา ปฏฺธิปทา มคฺคสจฺจจฺนฺติ เอวํ
เอเกกปทฺทฺธาเรน สพฺพทฺธมฺเม สมฺมา สามณฺจ พุทฺโธ อนฺุพุทฺโธ
๑. ม. เอตฺถนฺุตเร รฺูปตณฺหาทโย น ตณฺหาถายาติ ทิสฺสตี ฯ

ปฏิวัทโธ ฯ ยํ วา ปน กิลฺลิจิ อตฺถิ เนยฺยํ นาม สพฺพสฺส
สมฺมาสมฺพุทฺธตฺตา วิโมกฺขนฺตฺกถาณวเสน สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯ
เตสมฺปนฺน วิภาโค อุปริ อาริภวิสฺสตีติ ฯ (๑) ยสฺมา ปน สพฺพพุทฺธา
สมฺมาสมฺพุทฺธคฺคณนาปี สมสฺมา ตสฺมา สพฺเพสมฺปิ วเสน
สมฺมาสมฺพุทฺธาติ อาท ฯ

โมเนนาคิ กามํ หิ โมเนยฺยปฏฺธิปทาสงฺขาเตน มกฺคถาณ-
โมเนน มฺนึ นาม โหติ อิทฺ ปนฺ ตฺถุหิภาวํ สนฺชาย [๒] โมเนนาคิ
วุตฺตํ ฯ มุพฺพหฺรฺไปติ ตฺถุจฺจฺรฺไป ฯ อวิทฺทฺสฺสูติ อวิณฺญํ ฯ
เอวฺรฺไป หิ ตฺถุหิภาวํโตปี มฺนึ นาม น โหติ ฯ อถ วา โมเนยฺยมฺนึ
นาม [๓] น โหติ ตฺถุจฺจฺภาวํ จ ปนฺ อถาณิวิ โหตีติ อตฺถโธ ฯ โย
จ ตฺถลฺว ปกฺคยฺหาติ ยถา หิ ตฺถลฺ คเหตุวา จิตฺ อติเรกํ เจ โหติ หรฺติ
อุนํ เจ โหติ ปกฺขิปติ เอวเมว โส อติเรกํ หรฺนฺโต วิย ปาปํ หรฺติ
ปรีวชฺเชติ อุนגע ปกฺขิปนฺโต วิย กุสฺลํ ปรีปฺเรติ ฯ เอวญจ ปน
กโรนฺโต สีสฺสมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติถาณทสฺสนสงฺขาตํ วริ
อุตฺตมเมว อาทาย ปาปานิ อกฺุสฺลกมฺมานิ ปรีวชฺเชติ ส มฺนึ
นามาคิ อตฺถโธ ฯ เตน โส มฺนึติ กสฺมา ปน โส มฺนึติ เจ ยํ
เหญฺจา วุตฺตการณํ เตน โส มฺนึติ อตฺถโธ ฯ โย มฺนาติ อุกฺโก โลเกติ
โย ปุคฺคโล อิมสฺมี ขนฺธาทีโลเก ตฺถลฺ อาริเปตฺวา มินฺนฺโต วิย อิเม
อชฺฌตฺติกา ขนฺธา อิเม พาทิราติอาทินา นเยน อิเม อุกฺโก อตฺถ
๑. ม. อาริ ภวิสฺสตีติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร นสฺทฺโท อตฺถิ ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร นสฺทฺโท อตฺถิ ฯ ๔. ม. โส ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฺจกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณณนา หน้า 265

มุนาติ ฯ มุนิ เตน ปวฺจจฺตีติ เตน ปน การณฺน มุนีติ
วฺจจฺติเยวาทิ อตุโถ ฯ อสฺตณฺจาทิ คากาย อัยฺ สงฺเขปฺตุโถ ฯ
ยฺวายฺ อกฺุสฺสฺกสฺลปฺปเกโท อสฺตณฺจ สฺตณฺจ ฌมฺโม ตํ
อชฺฌตฺตพหิทฺฐาติ อิมสฺมึ สพฺพโลเก ปวีจฺยวณณฺน อสฺตณฺจ
สฺตณฺจ ฌตฺวา ฌมฺมํ ฯ ตสฺส ฌาตฺตฺตา เอว รากาทีเกทโต
สฺตฺตวริชฺชํ สงฺกํ ตณฺหาทีภูจฺิเกทโต ทฺวริชฺชํ ชาลณฺจ อติจฺจ
อติกฺกมิตฺวา จิโต โส เตน โมนสงฺขาเตน ปวีจฺยวณณฺน
สมนฺนากตฺตฺตา มุนิ ฯ เทวมนุสฺเสหิ ปฺุชฺชิตฺติ อิทํ ปนสฺส
ถฺตฺตวณฺณํ ฯ โส หิ ชินฺนํสวมนฺนิตฺตฺตา เทวมนุสฺसानํ ปฺุชฺชารโห
โหติ ตสฺมา เอวํ วุตฺตฺติ ฯ

สฺลลนฺติ มฺลปทํ ฯ สฺตฺต สฺลลานีติ คณฺนปรีจฺเณโท ฯ
รากสฺลลนฺติ รณฺชนภูเจน รากโจ จ ปีพาชนฺกตฺยา อนฺโตตฺตฺนตฺยา
ทฺุณฺนีหฺรณตฺยา สฺลลณฺจาทิ รากสฺลลํ ฯ โทสฺสฺลลาทีสุปี เอเสว
นโย ฯ อพฺพพฺุหิตสฺลโลติ มฺลปทํ ฯ อพฺพพฺุหิตสฺลโลติ (๒)
นีหฺรณสฺลโล ฯ อุทฺุทฺุทฺุสฺลโลติ อุทฺุทฺุทฺุทฺุสฺลโล สฺมฺุทฺุทฺุทฺุสฺลโลติ (๓)
อุปสฺกควเสน วุตฺโต ฯ อุปฺปาภูตสฺลโลติ ลฺลจฺิตสฺลโล ฯ
สฺมฺุทฺุทฺุทฺุสฺลโลติ อุปสฺกควเสน ฯ

สฺกฺกจฺจการีติ ทานาทีกุสฺลธมฺมานํ (๔) ภาวนาย ปฺุคฺคสฺส
วา เทยฺยธมฺมสฺส วา สฺกฺกจฺจกรณฺวเสน สฺกฺกจฺจการี ฯ
๑. ส. ฌมฺมํ ตสฺส ฯ ๒. ม. อพฺพพฺุหิตสฺลโลติ ฯ ๓. ม. อุทฺุทฺุทฺุสฺลโล
สฺมฺุทฺุทฺุทฺุสฺลโลติ อุปสฺกควเสน วุตฺโต ฯ ๔. ม. ทานาทินํ กุสฺลธมฺมานํ ฯ

สตตภาวกรณฺณ สาทจฺจการี ฯ อญฺจิตกรณฺณ อญฺจิตการี ฯ
ยถา นาม กกณฺฏโก (๑) โลกํ คนฺตุวา โลกํ ติญฺจติ น นีรฺนตฺรํ คจฺจติ
เอวเมว โย ปุคฺคโล เอกทิวสํ ทานํ ทตฺวา ปุชฺชํ วา กตฺวา ฌมฺมํ วา
สฺตฺตฺวา สมณฌมฺมํ วา กตฺวา ปุณฺ จิรสฺสํ กโรติ ตํ น นีรฺนตฺรํ
ปวตฺเตติ ฯ โส อสาทจฺจการี อนญฺจิตการีติ วุจฺจติ ฯ อัย
เอวํ น กโรตีติ อญฺจิตการี ฯ อนนฺตีนฺวตฺติโกติ นีรฺนตฺรกรณ-
สงฺขาตสฺส วิปฺผารสฺส ภาเวน น สีนฺวตฺติโกติ อนนฺตีนฺวตฺติโก ฯ
อนิกฺขิตตจฺจนฺโทติ กุสลกรณฺณ วีริยจฺจนฺทสฺส อนิกฺขิตตภาเวน
อนิกฺขิตตจฺจนฺโท ฯ อนิกฺขิตตชฺฐโรติ วีริยชฺฐรสฺส อนโรปนฺน
อนิกฺขิตตชฺฐโร อนโรปกิตฺมานโสติ อตฺโต ฯ

โย ตตฺถ ฉนฺโท จ วายาโม จาติ โย เตสุ กุสลธมฺเมสุ
กตฺตุกมฺยตาธมฺมจฺจนฺโท จ ปยุตฺตสงฺขาโต (๒) วายาโม จ อุตฺสหน-
วเสน อุตฺสาโห จ อธิมตฺตฺสหนวเสน อุตฺโสฬหี จ ฯ วายาโม
เจโส ปาริ คมนญฺเจน ฯ อุตฺสาโห เจโส ปุพฺพกมนญฺเจน อุตฺโสฬหี
เจโส อธิมตฺตญฺเจน ฯ อปฺปฏิวานิ จาติ อนิวตฺตนา จ ฯ สติ
จ สมฺปชฺฌณฺณจาติ (๓) สรตีติ สติ ฯ สมฺปชานาตีติ สมฺปชฌณฺณํ ฯ
สมนฺตโต ปกาเรหิ ชานาตีติ อตฺโต ฯ สาทถกสมฺปชฌณฺณํ
สปฺปายสมฺปชฌณฺณํ โคจรสมฺปชฌณฺณํ อสมฺโมหสมฺปชฌณฺณติ
อิมสฺส สมฺปชานสฺส วเสน เกโท เวทิตพฺโพ ฯ อาตปฺปนฺติ
๑. สี่. กุกกณฺฏโก ฯ ๒. สี่. ปยุตฺตสงฺขาโต ฯ ๓. ม. สมฺปชฌณฺณติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฏกสุตตนิเทศวณณนา หน้า 267

กิลเสตาปนวีริยํ ๑ ปธานนุติ อุตตมวีริยํ ๑ อธิฏฺฐานนุติ
กุสลากรณ ปตฺติฏฺฐาภาโว ๑ อนุโยโคติ อนุยฺยชฺชนํ ๑ อปฺป-
มาโทติ นปฺปมชฺชนํ สติยา อวิปฺปวาโส ๑

อิมํ โลกํ นาสีสตีติ (๑) มฺลปทํ ๑ สกคฺตภาวนุติ อุตฺตโน
อุตฺตภาวํ ๑ ปฺรคฺตภาวนุติ ปฺรโลเก อุตฺตภาวํ ๑ สกรูป-
เวทนาทโย อุตฺตโน ปฺลยจกฺขณฺเช ปฺรรูปเวทนาทโย จ ปฺรโลเก
ปฺลยจกฺขณฺเช ๑ กามชาตฺตุนฺติ กามภวํ ๑ รูปชาตฺตุนฺติ รูปภวํ ๑
อรูปชาตฺตุนฺติ อรูปภวํ ๑

ปฺนุ รูปารูปวเสน ทุกํ ทสฺเสตฺถํ กามชาตฺถํ รูปชาตฺถํ เอกํ
กตฺวา อรูปชาตฺถํ เอกํ กตฺวา วุตฺตํ ๑

กตฺตี วาติ ปตฺติฏฺฐานวเสน ปฺลยจกฺติ วุตฺตา ๑ อฺปฺปตฺตี
วาติ นิพฺพตฺติวเสน จตฺตโยนิ วุตฺตา ๑ ปฏฺิสนฺธิ วาติ ตินฺณํ ภวานํ
จฺฆนฺนวเสน ปฏฺิสนฺธิ วุตฺตา ๑ ภวํ วาติ กมฺมภววเสน ๑ สํสาร์
วาติ ขนฺธาทีนํ อพฺโพจฺจินฺนวเสน ๑ วฏฺฏํ วาติ เตจฺจกฺวฏฺฏํ
นาสีสตีติ ๑

กุหฏกสุตตนิเทศวณณนา นิฏฺฐิตา ๑

ทฺติยํ ๑

๑. ม. นาสีสตีติ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

ทฺฐกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา

ทฺฐกฺกเก ปจฺมคาคายํ ตาว ๑ ตตฺถ วทฺนฺตฺติ
ภควนฺตํ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ อุปวทฺนฺติ ๑ ทฺฐกฺกมนานิ เอเก
อณฺเณปี (๑) เว สจฺจมนฺติ เอเกติ เอกจฺเจ ทฺฐกฺกจิตฺตา
เอกจฺเจ ตถสฺสณฺนิโนปี หุตฺวา ติตฺติยา ทฺฐกฺกจิตฺตา เย
เตสํ สุตฺวา สทฺทหีสฺส เต สจฺจมนฺติ อธิปฺปาโย ๑
วาทลฺจ ชาตฺนฺติ เอกํ (๓) อกฺโกสวาทํ อุปฺปนฺนํ ๑ มฺนิ
โน อุเปตฺติ อการกตฺยา จ อกฺุปฺนตฺยา จ พุทฺธมฺนิ
น อุเปติ ๑ ตสฺมา มฺนิ นตฺถิ จิโล กุหฺลฺยจฺจิตฺติ เตน
การณฺน อยํ มฺนิ รากาทิจิเลหิ นตฺถิ จิโล กุหฺลฺยจฺจิตฺติ
เวทิตฺตพฺโพ ๑

ทฺฐกฺกมนฺติ อุปฺปนฺเนหิ โทเสหิ ทฺฐิตฺตจิตฺตา ๑ วิรุทฺธมนฺติ
เตหิ กิเลเสหิ กุสฺลสฺส ทฺวาริ อทตฺวา อวาริตฺตจิตฺตา ๑ ปฏฺวิวิรุทฺธมนฺติ
อุปฺสกฺกวเสณ ปทํ วทฺนฺตฺติ ๑ อาหตฺมนฺติ ปฏฺวิเมณ
อาหตํ จิตฺตํ เอเตสนฺติ อาหตฺมนฺนา ๑ ปจฺจอาหตฺมนฺติ อุปฺสกฺก-
วเสเนว ๑ อาฆาตฺตมนฺติ วิหีสาวเสณ อาฆาตฺตํ มนํ เอเตสนฺติ
อาฆาตฺตมนฺนา ๑ ปจฺจอาฆาตฺตมนฺติ อุปฺสกฺกวเสเนว ๑
อถวา โภชฺวเสณ ทฺฐกฺกมนฺนา อุปฺนาหฺวเสณ ปทฺฐกฺกมนฺนา มกฺขวเสณ
๑. สี. ม. อโถปี ๑ ๒. ม. ตถสฺสณฺนิโนปี ๑ ๓. ม. เอตํ ๑

*เล่มที่ 38 กุหฺกุกฺกุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 269

วิรุทฺธมนฺนา ปฟาเสวเสณ ปฏฺวิวิรุทฺธมนฺนา โทเสวเสณ อาหตฺปจฺจาหตฺ-
มฺนา พฺยาปาทวเสณ อาฆาตฺตปจฺจาฆาตฺตมฺนา ฯ ปจฺจยํ
อลาเกณ ทฺฐมฺนา ปทฺฐมฺนา อยเสณ วิรุทฺธมนฺนา ปฏฺวิวิรุทฺธมนฺนา
ครเหณ อาหตฺปจฺจาหตฺมฺนา ทฺกฺขเวทฺนาสมจฺจิกฺกาเวณ
อาฆาตฺตปจฺจาฆาตฺตมฺนาติ เอวมาทีนา นเยน เอเก
วณฺณยฺนฺติ ฯ อุปฺวาทฺนฺตฺติ ฺกรหฺ อุปฺปาเทนฺติ ฯ อฏฺเตนาติ
อสิวิชฺชมาเนน ฯ

สทฺทหนฺตฺตาติ ปสาทวเสณ สทฺธฺ อุปฺปาเทนฺตา ฯ
โอกฺปฺเปนฺตฺตาติ ฺควเวเสณ โอดาเรตฺวา อวกฺปฺปยฺนฺตา ฯ
อธิมฺจฺจนฺตฺตาติ สมฺปสาทวเสณ สนฺนิฏฺจํ กตฺวา เตสํ กถิ
อธิวาเสนฺตา ฯ สจฺจมฺนาติ ตจฺจมฺนา ฯ สจฺจสฺสยฺนิโนติ
ตจฺจสฺสยฺนิโน ฯ ตถมฺนาติ อวิปริตฺมฺนา ฯ ฏฺตมฺนาติ
ฏฺตตฺถมฺนา (๑) ฯ ยถาวมฺนาติ นิจฺจลฺมฺนา ฯ อวิปริตฺมฺนาติ
นิจฺจลฺมฺนา ฯ ตตฺถ สจฺจมฺนา สจฺจสฺสยฺนิโนติ สจฺจวาทีคฺคฺณิ ฯ
ตถมฺนา ตถสฺสยฺนิโนติ สจฺจสนฺขคฺคฺณิ (๒) ฏฺตมฺนา ฏฺตสฺสยฺนิโนติ
เจโตฏฺตคฺคฺณิ (๓) ยถาวมฺนา ยถาวสฺสยฺนิโนติ ปจฺจยิกคฺคฺณิ (๔) ฯ
อวิปริตฺมฺนา อวิปริตฺสยฺนิโนติ อวิสํวาทคฺคฺณิ กถิตฺนฺติ ฌาตฺพุทฺธิ ฯ

ปรโตฆโธโสติ อณฺณสฺส (๕) สนฺติกา อุปฺปนฺนสทฺโท ฯ
อฏฺโกโสติ ชาติอาทีสุ ทสฺสุ อฏฺโกเสสุ อณฺณตโร ฯ โย วาหิ
๑. ม. ฏฺตตฺถมฺนา ฯ ๒. ส. สจฺจสฺสยฺนิคฺคฺณิ ฯ ม. สจฺจสทฺธาคฺคฺณิ ฯ
๓. ม. จิตคฺคฺณิ ฯ ๔. ส. สจฺจยิกคฺคฺณิ ฯ ๕. ม. อณฺณตโร ฯ

อุเปตฺติ โย ปุคฺคโล อุปฺวาทำ อุปคจฺจติ ฯ การโก วาติ กตโทโส
วา ฯ การกตยาติ (๑) โทสฺส กตภาเวน ฯ วุจฺจมาโนติ
กถิยมาโน ฯ อุปฺวทฺธิมาโนติ โทสฺ อุปฺวชฺชมาโน ฯ กุปฺปตฺติ
โกปปี กโรติ ฯ

ขิลชาตตาปี นตฺถิติ จิตฺตพฺนฺชภาวจิตฺตกจฺจรภาวสงฺขาตํ (๒)
ปฏฺิฆขิลิ ชาตํ อสฺสาติ ขิลชาโต ตสฺส ภาโว ขิลชาตตา ฯ
ตาปี (๓) นตฺถิ น สนฺติ ฯ ปญฺจปี เจโตขิลาติ กาเย (๔) อวิตรฺราโค
รูปฺ [๕] อวิตรฺราโค ยาวทตฺถิ อุปฺทราวเททฺทํ ภูณฺชิตฺวาเสยฺยสุขํ
ปสฺสสุขํ [๖] มิทฺธสุขํ อนุยฺตุโต วิหฺรติ อณฺณตฺริ เทวนิกายํ ปณฺิชา
ยพฺรหฺมจฺริยํ จรติ อิมินาหิ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา
พฺรหฺมจฺริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวณฺณตโร วาติ เอวรูปฺ
ปญฺจปี จิตฺตสฺส พฺนฺชภาวกจฺจรภาวสงฺขาทา เจโตขิลานตฺถิ ฯ

อิมญฺจ คาคํ วตฺวา ภควา อานนฺทตฺเถรํ ปุจฺจติ เอวํ ขุเสตฺวา
วมฺเภตฺวา วุจฺจมานา ภิกฺขุ อานนฺท กิ วทฺนฺตฺติ ฯ น กิณฺจิ
ภควาติ ฯ น อานนฺท อหิ สีลวาติ สพฺพตฺถ ตฺถฺนฺหิ ภวิตพฺพิ
โลเก หิ นาทาสมานํ ชานนฺติ มิสฺสํ พาลหิ ปณฺุทิตนฺติ วตฺวา
ภิกฺขุ อานนฺท เต มนฺุสฺเส เอวํ ปฏฺิโจเทนฺตุติ ชมฺมเทสนตฺถาย
อภฺตฺวาหิ นิริยํ อุปฺตฺติ อิมิ คาคมฺภาสิ ฯ เถโร ตํ อุกฺคเหตฺวา
๑. สฺ. กตโกธตยาติ ฯ ๒. สฺ. จิตฺตถทฺธภาวฯ ๓. ม. ตาปี ฯ
๔. ม. กามे ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร กาเย อวิตรฺราโคติ ทิสฺสติ ฯ
๖. ม. เอตฺถนฺตเร มิทฺธสุขนฺติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 38 กุหฏจกสตุตตนิเทศวณณนา หน้า 271

ภิกขุ อาห มนุสสา ตูเมหิ อิมาย คากาย ปฏิจโจเทตพพาติ ฯ
ภิกขุ ตถา อังสุ ฯ ปณตมมนุสสา ตูณหิ อเหตุ ฯ ราชปิ
ราชปริเส สพพตถ เปเสตวาเยสิ ชุตตานิ ลลจํ ทตฺวา ติตฺติยา
ตํ มาราเปสิ เต คเหตุวา นิคฺคยห ตํ ปวตฺตี ฌตฺวา ติตฺติเย
ปริภาสิ ฯ มนุสสาปิ ติตฺติเย ทิสฺวา เลทฺตุนา หนนฺติ (๑) ปัสฺนา
โอภิรฺนฺติ ภควโต อยสิ อูปฺปาเทสนฺติ ฯ อานนฺตเถโร ตํ
ทิสฺวา ภควโต อาโรเจสิ ภควา เทรสฺส อิมํ คากํ อภาสิ
สกลฺลหิ ทิฏฺฐิํ ฯเปฯ วเทยฺยาติ ฯ

ตสฺสโต ยายิ ทิฏฺฐิํ ติตฺติยชนสฺส สฺนฺทริ มาเรตฺวา สมณานิ
สกลฺลปฺตฺติยานิ อวณฺณํ ปกาเสตฺวา เอเตนฺฺปาเยน ลทฺธิ สกการิ
สาทิสฺสามาติ (๒) โส ตํ ทิฏฺฐิํ กถํ อติกกเมยฺย อถ โข โส อยโส
ตเมว ติตฺติยชนํ ปจฺจจากโต ตํ ทิฏฺฐิํ อจฺเจตฺตุ อสฺสโกนฺตํ ฯ โย วา
สสฺสตาทิวาที โสปี สกํ ทิฏฺฐิํ กถมจฺเจยฺย เตน ทิฏฺฐิจฺจนฺเทน
อนฺฺนิตฺโต ตาย จ ทิฏฺฐิรฺจฺจยา นวิฏฺฐโ จ อปี จ โข ปน สยิ สมตฺตานิ
ปฏฺพพฺมาโน (๓) อตฺตนาว ปรีปฺณณานิ ตานิ ทิฏฺฐิจฺจตานิ กโรนฺโต
ยถา ชานเยยฺย ตเถว วเทยฺยาติ ฯ

อวณฺณํ ปกาเสยฺยวาติ อคฺคณิ ปากฺกํ กตฺวา ฯ สกการนฺติ
จตฺนุนิ ปจฺจยานิ สกกจฺจกรณิ ฯ สมมานนฺติ จิตฺเตน พหุमानนํ ฯ
ปจฺจาหริสฺสามาติ เอตํ ลากาที นีพพตฺเตสฺสาม. เอวํทิฏฺฐิกาคี
๑. ม. ปหรนฺติ ฯ ๒. ส. ม. หริสฺสามาติ ฯ ๓. ม. ปพพฺมาโน ฯ

เอวํลทฺธิกา ฯ ยถา (๑) ตํ ตาภาที นีพฺพตฺเตสฺสามาติ เอวํ อัย
ลทฺธิ เตสํ อตฺถิ ตถา อตฺถิ เม วุตฺตปฺปกาวโร ฐมฺโมติ เอเตสํ ขมติ
เจว รุจฺจติ จ เอวํสภาวเมว วา เตสํ จิตฺตํ อตฺถิ เม จิตฺตฺนฺติ ฯ ตถา (๒)
เตสํ ทิฏฺฐิ วา ทิฏฺฐิยา สห ขนฺติ วา ทิฏฺฐิขนฺติหิ สทฺธิ รุจฺจิ วา
ทิฏฺฐิขนฺติรุจฺจิหิ สทฺธิ ลทฺธิ วา ทิฏฺฐิขนฺติรุจฺจิลทฺธิหิ สทฺธิ
อชฺฌาตโย วา ทิฏฺฐิขนฺติรุจฺจิลทฺธิอชฺฌาตเยหิ สทฺธิ อธิปฺปาโย
วา โหตีติ ทสฺเสนฺโต เอวํทิฏฺฐิกา ฯเปฯ เอวํอธิปฺปายาติ
อาห ฯ สกํ ทิฏฺฐินฺติ อตฺตโน ทสฺสนํ ฯ สกํ ขนฺตินฺติ อตฺตโน
สหนํ ฯ สกํ รุจฺจินฺติ อตฺตโน รุจฺจํ ฯ สกํ ลทฺธินฺติ อตฺตโน ลทฺธิ ฯ
สกํ อชฺฌาตยฺนฺติ อตฺตโน อชฺฌาตยํ ฯ สกํ อธิปฺปายนฺติ อตฺตโน
ภาวํ ฯ อตฺถิกกมิตฺตฺนฺติ สมตฺถิกกมิตฺตํ ฯ อถ โข เสวว อยฺโสติ
โส เอว อยฺโส เอกํเสน ฯ เต ปจฺจจากโตติ เตสํ ปฏฺฐิอาคโต ฯ
เตติ สามิอตฺถเอ อฺปโยควจฺจํ ฯ อถวาติ อตฺถนฺตรนิทสฺสนํ (๓) ฯ
สสฺสโตติ นิจฺโจ ฐโว ฯ โลโกติ อตฺตภาโว ฯ อิทเมว สจฺจํ
โมขมฺมณฺณนฺติ อิทํ เอว ตจฺจํ ตถํ อณฺณํ ตจฺจํ ฯ สมตฺตฺตาติ
สมปฺปฺณฺณา ฯ สสมาทินฺนาติ สมฺมาอาทินฺนา ฯ กหิตาติ
อฺปคฺนตฺวา กหิตา ฯ ปฺรามญฺจาทิ สพฺพภากาเรน ปฺรามสฺติว
กหิตา ฯ อภินิวิฏฺฐาติ วิเสเสน ลทฺธปฺปติฏฺฐา ฯ อสสฺสโตติ
วุตฺตวิปริยาเยน เวทิตฺตฺโพ ฯ อนฺตฺวาติ สอนฺโต ฯ อนนฺตฺวาติ
๑. ม. ยถา ฯ ๒. สี. ม. ตทา ฯ ๓. ม. อตฺถตฺรทสฺสนํ ฯ

*เล่มที่ 38 กุฏกฐกฐตตนิเทศวณณา หน้า 273

วทุตติอนนตวา ๑ ตัม ชีวุนติ โส ชีโว ลิงควิปุลลาโส กโต ๑
ชีโวติ จ อตฺตาเยว ๑ ตถาคโตติ สตุโต อรหุนติ เอเก ๑
ปรมฺมรณาคิ มรณโต อุทฺธึ ปรโลเกติ อตุโธ ๑ น โหติ
ตถาคโต ปรมฺมรณาคิ มรณโต อุทฺธึ น โหติ ๑ โหติ จ น จ
โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาคิ มรณโต อุทฺธึ โหติ จ น โหติ จ ๑
เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาคิ อุจฺเจทวเสน เนว
โหติ สสุตฺตวเสน (๑) น น โหติ ๑

สกาย ทิฏฺฐิยาติอาทโย กรณวจัน ๑ อลฺลีนฺติ เอภิภูโต ๑
สยํ สมตฺตํ กโรตีติ อตฺตนา อุณภาวํ โมเจตฺวา สมมา อตฺตํ
สมตฺตํ กโรติ ๑ ปริปุณฺณนฺติ อติเรกโทสํ โมเจตฺวา สมปุณฺณํ ๑
อนมฺมุนฺติ หินโทสํ โมเจตฺวา อลามกํ ๑ อคฺคนฺติ อาที ๑
เสฏฺฐนฺติ ปธานํ นิทฺโทสํ ๑ วิเสฏฺฐนฺติ เชฏฺฐกํ ๑ ปาโมกฺขนฺติ
อธิกํ ๑ อุตฺตมฺมุนฺติ วิเสสํ น เภฏฺฐิมํ ๑ ปวริ กโรตีติ
อติเรเกณ อุตฺตมํ กโรติ ๑ อถ วา อาสยโทสโมจเนน
อคฺคํ สงฺกิลฺลโทสโมจเนน เสฏฺฐํ อุปกฺกิลฺลโทสโมจเนน
วิเสฏฺฐํ (๑) สมฺนตฺโทสโมจเนน (๔) ปาโมกฺขํ มชฺฌิมโทสโมจเนน
อุตฺตมํ อุตฺตมมชฺฌิมโทสโมจเนน ปวริ กโรตีติ เอวเมเก
วณฺณนฺติ ๑

อัย สตุถา สพุพฺพณฺณติ อัย อมฺหากํ สตุถา สพุพฺพานนฺวเสน
๑. สี. ม. ตกฺกิกฺวเสน ๑ ๒. ม. อุณภาวํ ๑ ๓. ม. วิเสสํ ๑
๔. สี. สปตฺต...๑ ม. ปมตฺต ๑

สพฺพณฺณ ๑ อัย ฌมฺโม สุวากุขาโตติ อัย อมฺหากํ ฌมฺโม สุกฺกุ
อกุขาโต ๑ อัย คโณ สุปฺปฏิปนฺโนติ อัย อมฺหากํ คโณ สุกฺกุ
ปฏิปนฺโน ๑ อัย ทิฏฺฐิ ภทฺทิกาคิ อัย อมฺหากํ ลทฺฐิ สุนฺทรา ๑
อัย ปฏิปทา สฺปณฺตตฺตาคิ อัย อมฺหากํ ปุพฺพภาคา ปฏิปทา (๑)
สุกฺกุ ปรณฺตตฺตา ๑ อัย มคฺโค นียฺยานิโกติ อัย อมฺหากํ
นียฺยาโมกฺกนฺติโก (๒) มคฺโค นียฺยานิโกติ สยฺ สมตฺตํ กโรติ ๑
กเถยฺย สสฺสโต โลโกติ ๑ ภาณฺยฺย อิทฺเมว สจฺจํ
โมฆมณฺณนฺติ ๑ ทีเปยฺย อนฺตฺวา โลโกติ ๑ โวหเรยฺย
นानาวิเชน คณฺหาเปยฺย โหติ จ น จ โหติติ ๑

อถ ราชฯ สดฺดาหจฺเจน ตํ กุณฺปี ฌทฺทาเปตฺวา สายณฺห-
สมยฺ วิหารํ กนฺตฺวา ภกฺวณฺตํ อภิวาทตฺวา อาห นนฺุ ภนฺเต
อิทิสฺส อยฺเส อฺปฺปนฺเน มยฺหมปฺปี อาโรเจตฺพํ สียาคิ ๑ เอวํ
วุตฺเต ภควา น มหาราช อหํ สีลฺวา คุณฺสมฺปนฺโนติ ปเรสฺสํ อาโรเจตฺ
อริยานํ ปฏฺฐิรูปฺนฺติ วตฺวา ตสฺสา อตฺถุปฺปตฺติยา โย อตฺตโน
สีลฺวตานิตี อวเสสคาถาโย อภาสิ ๑

ตตฺถ สีลฺวตานิตี ปาติโมกฺขาทีนํ สีลานํ อารณฺณิกาทินํ
ฐตฺถกฺวตฺตานํ จ ๑ อนานฺุปฺภูจฺจติ อฺปฺจูจฺจิตฺ ๑ ปาวาติ วทติ ๑
อนริยธฺมมํ กุสลา ตมาหุ โย อาตฺมานํ สยฺเมว ปาวาติ โย เอวํ
อตฺตานิ สสฺสตฺตเมว (๓) วทติ ตสฺส ตํ วาทํ อนริยธฺมโม เอโสติ กุสลา
๑. ส. ม. อตฺตนฺตปาทีปฏิปทา ๑ ๒. ส. นียฺโมกฺกนฺติโก ๑ ๓. ส. ม. สยฺเมว ๑

เอวํ กถนฺติ ฯ

อตุถิ สีสฺลเจว วตฺตจาทิ สีสฺลนฺนุเจน สีสฺลเจว อตุถิ
สมาทานนฺนุเจน วตฺตจ อตุถิ วตฺติ น สีสฺลนฺติ วุตฺตตฺตฺเถน
วตฺติ อตุถิ ตํ น สีสฺลํ ฯ กตฺตมนฺติ กถตฺตุมฺมตฺตาปฺจจฺฉา ฯ อธิ
ภิกฺขุ สีสฺลวาทิอาทโย วุตฺตตฺตฺนยา เอว ฯ สํวรฺนฺนุเจนาติ สํวร-
กธฺนฺนุเจน (๑) วิตฺติกฺกมทฺวาริ ปิณฑนฺนุเจน ฯ สมาทานนฺนุเจนาติ ตํ ตํ
สิกฺขาปทํ สมฺมา อาทานนฺนุเจน ฯ

อารณฺณิกงฺกนฺติ (๒) อรณฺณเณ นิวาโส สีสฺลํ อสฺสชาติ อารณฺณิกโก
ตสฺส องฺกํ อารณฺณิกงฺกํ ฯ ปิณฑฺปาติกงฺกนฺติ ภิกฺขาสงฺฆาตานํ
ปน (๓) อามิสฺปิณฑานํ ปาโต ปิณฑฺปาโต ปเรหิ ทินฺนฺนํ
ปิณฑานํ ปตฺเต นิปตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตํ ปิณฑฺปาตํ อุนฺนติ
ตํ ตํ กุลํ อฺปสงฺกมฺนฺโต กเวสตีติ ปิณฑฺปาติโก ปิณฑฺทาย วา
ปติตฺตํ วุตฺตเมตสฺสชาติ ปิณฑฺปาตี ฯ ปติตฺตฺนฺติ จริตฺตํ ฯ ปิณฑฺ-
ปาตี เอว ปิณฑฺปาติโก ตสฺส องฺกํ ปิณฑฺปาติกงฺกํ ฯ
องฺกนฺติ การณํ วุจฺจติ ฯ ตสฺมา เยน สมาทานเณน โส ปิณฑฺ-
ปาติโก โหติ ตสฺเสตํ อธิวจฺจนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอเตเนว นเณ
รติกาสุสานสงฺการกฺกฺกาทินํ ยตฺถ กตฺตจि ปัสฺสูนํ อฺปฺริ จิตฺตฺตา
อพฺภกฺกตฺตฺนุเจน เตสฺส ปัสฺสูกฺกมฺมิวาทิ ปัสฺสูกฺกํ ฯ อถ วา ปัสฺสู วิย
กฺกฺกฺกิตฺตภาวํ อุตฺตีติ ปัสฺสูกฺกํ กฺกฺกฺกิตฺตภาวํ กจฺจตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ
๑. ม. สํวรฺนฺนุเจน ฯ ๒. สีสฺล. อารณฺณิกงฺกนฺติ ฯ ๓. ม. ปฺรอมิสฺปิณฑานํ ฯ

เอวํ ลทฺทณฺนิพพจนสฺส ปัสฺสูกสฺส ธารณํ ปัสฺสูกํ ปัสฺสูกํ
สีลมสฺสชาติ ปัสฺสูกิโก ปัสฺสูกิกสฺส องฺคํ ปัสฺสูกิกงฺคํ ฯ
สงฺฆาภูตฺตฺตราสงฺคอนุตฺตฺตวาทสฺสวาทํ ตีจิวฺริํ สีลมสฺสชาติ เตจิวฺริโก ฯ
เตจิวฺริกสฺส องฺคํ เตจิวฺริกงฺคํ ฯ สฺปทานจาริกงฺคนฺติ ทานํ วุจฺจติ
อวขณฺทณฺ อเปตํ ทานโต อปทานํ อนุวขณฺทณฺนฺติ
อดุโธ ฯ สห อปทานเนน สฺปทานํ อวขณฺทณฺนฺติ
อนุฆฺรณฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ สฺปทานํ จริตฺตํ อิทมสฺส สีลนฺติ
สฺปทานจารี สฺปทานจารีเยว สฺปทานจารีโก ตสฺส องฺคํ
สฺปทานจาริกงฺคํ ฯ ขลุปจฺฉาภคฺตติงฺคนฺติ ขลฺลติ ปฏฺิเสชฺตฺเถ
นิปาโต ฯ ปวาริเตน สตา ปจฺฉา ลทฺทํ ภคฺตํ ปจฺฉาภคฺตํ นาม ฯ
ตสฺส ปจฺฉาภคฺตสฺส โภชนํ ปจฺฉาภคฺตโภชนํ ตสฺมี ปจฺฉา-
ภคฺตโภชนे ปจฺฉาภคฺตตสฺสญฺญํ กตฺวา ปจฺฉาภคฺตํ สีลมสฺสชาติ
ปจฺฉาภคฺติโก ฯ น ปจฺฉาภคฺติโก ขลุปจฺฉาภคฺติโก
สมาทานวเสน ปฏฺิกขิตฺตาคิริตฺตโภชนสฺสเสตํ นาม ฯ ตสฺส องฺคํ
ขลุปจฺฉาภคฺติงฺคํ ฯ เนสชฺชกิงฺคนฺติ สยนํ ปฏฺิกขิปิตฺวา
นีสชฺชาย วิหริตฺตํ สีลมสฺสชาติ เนสชฺชโก ตสฺส องฺคํ
เนสชฺชกิงฺคํ ฯ ยถาสนฺนถติงฺคนฺติ ยทฺเว สนฺนถํ ยถาสนฺนถํ
อิทํ ตฺยหํ ปาปฺณาตีติ เอวํ ปจฺฉํ อุกฺททฺธิญฺเจนาสนสฺสเสตํ อธิวจฺนํ ฯ
ตสฺมี ยถาสนฺนเถ วิหริตฺตํ สีลมสฺสชาติ ยถาสนฺนถติโก ตสฺส องฺคํ
ยถาสนฺนถติงฺคํ ฯ สพฺพาเนว ปเนตานี เตน เตน สมาทานเนน
ชฺตฺตฺกิลฺลสฺสตา ชฺตฺตสฺส ภิกฺขุโน องฺคานิ กิลฺลสฺสชฺชนโต วา ชฺตฺตฺนฺติ

*เล่มที่ 38 ทฎฺฐกุกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 277

ลทฺฐโวหาริ ฌาณิ อํงคํ เอเตสฺสนฺติ ชฺฐตฺงฺคานิ ฯ อถวา
 ชฺฐตฺตานิ จ ตฺตานิ ปฏฺฐิปกฺขานํ ชฺชนนฺโต อํงคานิ จ
 ปฏฺฐิปตฺตียาติปิ ชฺฐตฺงฺคานิ ฯ เอวนฺตฺตาเวตฺถ อตฺถโต วิญฺญาตพฺโพ
 วินิจฺฉโย ฯ สพฺพานเว เจตฺตานิ สฺมาทฺทานเจตฺนาลกฺขณานิ ฯ
 วุตฺตมฺปิ เจตฺ โย สฺมาทฺยติ โส ปุคฺคโล ฯ เยน สฺมาทฺยติ
 จิตฺตเจตฺติกา เอเต ชฺมฺมา ฯ ยา สฺมาทฺทานเจตฺนา ตํ ชฺฐตฺงฺคํ
 ยํ ปฏฺฐิกฺขิปติ ตํ วตฺถนฺติ ฯ สพฺพานเว จ โลลฺลุปฺปวิทฺธิสฺน-
 รสฺยานิ อโลลฺลุปฺปภาวปจฺจุปฏฺฐานานิ (๑) อปฺปิจฺฉตฺตาทอิริย-
 ชฺมฺมปทฏฺฐานานิ ฯ เอเวมตฺถ ลกฺขณาทีหิ วินิจฺฉโย
 เวทิตพฺโพ ฯ

วิริยสฺมาทฺทานมฺปิติ วิริยคฺคหณฺมฺปิ ฯ กามนฺติ เอกํสฺสเถ
 นิปาโต ฯ ตโจ จ นฺหารุ จาติ นฺวิ จ นฺหารุวลฺลโย จ ฯ อญฺจ
 จาติ สพฺพวา อญฺจโย จ ฯ อวสฺสฺสฺสฺตฺติ (๒) สฺสฺสฺสฺตฺ ฯ (๓) อฺปฺสฺสฺสฺสฺตฺ
 มํสโลหิตนฺติ สพฺพํ มํสญจ โลหิตญจ สฺสฺสฺสฺตฺ ฯ (๔) ตโจติ เอกํ
 อํงคํ นฺหารุติ เอกํ อญฺจติ เอกํ อฺปฺสฺสฺสฺสฺตฺ มํสโลหิตนฺติ
 เอกํ อํงคํ ฯ ยนฺตฺนฺติ อฺปฺริ วตฺตพฺพเทน สฺมฺพนฺโธ ฯ
 ปุริสธามาเนติ ปุริสสฺส กายิเกน พเลน พเลนาติ ฌาณพเลน ฯ
 วิริเยนาติ เจตฺติกาณวิริยเตเชน ฯ ปฺรคฺคเมนาติ ปฺริ ปฺริ
 จานํ อกฺกมเนน อฺสฺสาหปฺตฺตวิริเยน ฯ ปตฺตพฺพนฺติ ยนฺตํ
 # ๑. ม. นิลฺโลลฺลุปฺป...ฯ ๒. ม. อวสฺสฺสฺสฺตฺติ ฯ ๓. สฺ. ม. ติฏฺฐตฺตฺ ฯ
 # ๔. สฺ. ม. สฺกฺขตฺตฺ ฯ

วโยชนฺเชติอาทโย วยวเสน วุตฺตา ฯ ตตฺถ อาสนา น
วูกฺกหิสฺสามิติ นิสินฺนาสนา น อูกฺกหิสฺสามิ ฯ อทฺธมโยคาติ
นิกุกฺกทฺทเคหา ฯ ปาสาทาติ ทิมฺปาสาทา ฯ หมฺมียาติ
มฺมฺททจฺจนเคหา ฯ คูหายาติ ปัสฺสุคูหา ฯ เลณาติ มรียาทจฺจินฺนา (๑)
อจฺจินฺนา ปพฺพตฺเตณา ฯ กุกฺกียาติ อฺลลิตฺตฺตาทิกุกฺกียา ฯ
กุกฺกาคาราติ กณฺณิกํ อาโรเปตฺวา กตฺเคหโต ฯ อูกฺกฐาติ
ทวารูกฺกฐาลกา ฯ มาพาติ วูกฺกฐเคหา ฯ อฺทททฺทโท นาม
เอโก ปตฺติสฺสยวิเสโส ฯ ติจฺจนเคโหติปิ (๒) เอเก ฯ อฺปูกฺกฐานฺสาลาติ
สนฺนิปาตฺสาลา โภชนสาลา วา ฯ มฺมฺททปาทโย ปากฺกฐาเยว ฯ
อริยชฺมมฺนฺติ อนวชฺชชฺมมํ อรียานํ วา พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ-
สาวกานํ ชฺมมํ ฯ อาหริสฺสามิติ มม จิตฺตสมิปี อานยิสฺสามิ
สีเลน ฯ สมหาหริสฺสามิติ วิเสเสน อานยิสฺสามิ สมารินา ฯ
อธิคจฺจิสฺสามิติ ปฏฺฐิลาภวเสน คมิสฺสามิ ชฺตงฺเคน ฯ (๓) ผสฺสยิสฺสามิติ
ผฺสฺสิสฺสามิ มฺกฺเคน ฯ สจฺจิกริสฺสามิติ ปจฺจกขํ กริสฺสามิ
ผเลน ฯ อถ วา โสตาปตฺติมฺกฺเคน อาหริสฺสามิ ฯ สกทาคามิมฺกฺเคน
สมหาหริสฺสามิ อนาคามิมฺกฺเคน อธิคจฺจิสฺสามิ อรหตฺตมฺกฺเคน
ผสฺสยิสฺสามิ ปจฺจเวกฺขณฺน สจฺจิกริสฺสามิ ฯ ทฺวีสุปี นยฺสุ
ผสฺสยิสฺสามิติ นามกาเยน นิพฺพานํ ผฺสฺสิสฺสามิติ อตฺถุโธ ฯ
๑. ม. มรียาทจฺจินฺนจฺจิทฺทา ฯ ๒. ม. ติจฺจนเคโหติปิ ฯ
๓. ม. ตทงฺเคน ฯ

อปฺภูโจติ มฺลปฺทำ คสฺส อปฺภูจฺฉิโถติ อตุโธ ๑ อปฺภูจฺฉิโถติ
อชานาปีโถ ๑ อยาจิโถติ อนายาจิโถ ๑ อนชฺฌเอสิโถติ
อนาณาปีโถ น อิจฺฉิโถติ เอเก ๑ อปฺปสาทิจิโถติ
นปฺปสาทาปีโถ ๑ ปาเวทิจิ โถติ กถยติ ๑ อหฺมสฺมิติ อหฺ อสฺมิ ภวามิ ๑
ชาติยา วาติ ขตฺติยพฺุราหฺมณชาติยา วา ๑ โถตฺเตน วาติ
โถตฺมาทิจิโถตฺเตน วา ๑ โถลปฺตฺติเยน วาติ กุลปฺตฺตภาเวน
วา ๑ วณฺณปฺกฺขรตฺยา วาติ สริรฺสูนฺทรตฺยา วา ๑ ชเนน
วาติ ชนสมฺปฺตฺติยา วา ๑ อชฺฌเนน วาติ อชฺฌายกรณฺเณน วา ๑
กมฺมายตเนน วาติ กมฺมเมว กมฺมายตฺนํ เตน กมฺมายตเนน
กลิจิโถรกฺขกมฺมาทินา วา ๑ สิปฺปายตเนน วาติ ชนฺสิปฺปาทินา
วา ๑ วิชฺชญฺจानเณน วาติ อญฺจารสฺวิชฺชญฺจानเณน วา ๑ สฺสูเตน
วาติ พหุสฺสูตฺตญฺเณน วา ๑ ปฏฺิภาเนน วาติ การณาการณ-
ปฏฺิภาณสงฺฆาตฺตาณเณน วา ๑ อญฺจตรณฺญตฺเรณ [๑] วตฺถุณาติ
ชาติอาทินํ เอเกน (๒) วตฺถุณา วา ๑ อฺจุจฺจา กฺุลาติ ขตฺติยพฺุราหฺมณ-
กฺุลา เอเตน ชาติโถตฺตมฺหตฺตํ ทิเปติ ๑ มหาโถกฺกฺุลาติ
คหปฺติมหาสาตฺกฺุลา เอเตน อชฺฌตฺมมฺหตฺตํ ทิเปติ ๑ อฺพาร-
โถกฺกฺุลาติ อวเสสเวสฺสาทิกฺุลา เอเตน ปฺहुตฺชาตฺรฺุปรชตาทิ
ทิเปติ ๑ จณฺฑาถาลาปี หิ อฺพารโถกา โหนฺติ ๑ ฉาโถติ ปากโถ ๑
ยสฺสูสิติ ปรีวารสมฺปนฺโน ๑ สฺสูตฺตฺนฺติโถติ สฺสูตฺตฺนฺเต นียฺตุโถ ๑
๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร วาสทฺุโท อตุถิ ๑ ๒. ม. เอเกเกน ๑

วินยธโรติ วินยปฏิภนโร ๑ ชมฺมกถิกโถติ อภิธมฺมิโก ๑
อารณฺณิกโถติอาทโย ชฺตฺตงฺกปฺพพฺงคฺมปฏิปฺตติทสฺสนคฺคํ วุคฺคตา ๑
ปจฺมสฺส ฉานสฺส ลากิธิอาทโย รูปรูปอภฺยสฺมาปคฺคิโย ทสฺเสตฺวา
ปฏิเวททสฺสนวเสน วุคฺคตา ๑ ปาวทตฺติ มฺลปํ ๑ กถตฺติ
ปิฏกัจจริโยมฺหิตี (๑) กถยติ ๑ กถตฺติ ชฺตฺตงฺกิกอภฺยสฺมาปคฺคิโย ปากกํ กโรติ ๑
ทีปยตฺติ รูปรชฺชานลาภิมฺหิตี ปรีตีปยติ ๑ โวหฺรตฺติ อรูปชฺชาน-
ลาภิมฺหิตี วากฺยเกทํ กโรติ ๑

ขนฺธกฺสลาติ ปญฺจสุ ขนฺธเสสุ สลกขณฺสามณฺณลกฺขณฺเสสุ
เลกา ฉาตตีรณฺปหานวเสน กฺสลาติ อคฺคโถ ๑ ชาตฺตอายน-
ปฏิจฺจสฺมฺปปาทาทีสุปี เอสฺว นโย ๑ นิพฺพานกฺสลาติ นิพฺพาน
เลกา ๑ อนริยานนฺติ น อริยานํ ๑ เอสฺว ชฺมฺโมติ เอส
สภาวโ ๑ พาลานนฺติ อปณฺทิตานํ ๑ อสฺปฺปริสฺสานนฺติ น
โสภนฺปริสฺสานํ ๑ อคฺคตาติ อคฺคตานํ ๑

สนฺโตติ รากาทิกิลฺลสฺสฺสเมนฺ สนฺโต ๑ ตถา อภินิพฺพุตฺตฺโต ๑
อิตฺติหนฺติ สีเสสุ อกคฺคมาโนติ อหฺมฺสมฺมิ สีลสฺมฺปนฺโนติ
อาทินา นเยน อิตฺติ สีเสสุ อกคฺคมาโน สีลนฺิมิตฺตํ อคฺคฺค-
นายนิกฺวาจํ อภาสมาโนติ วุคฺคํ โหติ ๑ ตมฺริยชฺมมํ กฺสลา วทนฺตฺติ
ตสฺส ตํ อคฺคณฺ อริยชฺมโม เอสฺวติ พุทฺธาทโย ขนฺธาทิกฺสลา
วทนฺติ ๑ ยสฺสฺสฺสทา นคฺคิ กุหฺลยฺจ โลกฺเกติ ยสฺส ชีณาสวสฺส
๑. ม. ปิฏกัจจริโยสมฺหิตี ๑

ราคาทโย สตุตฺตสฺสทา กุหิณฺจ โลกนตฺถิ ฯ ตสฺส ตํ อกตฺถนํ
อริยธฺมฺโม เอโสติ เอวํ กุสลา วทนฺตีติ สมฺพนฺุโร ฯ

สนฺุโตติ มฺูลปทํ ฯ ราคสฺส สมิตตฺตาทิ รณฺชนลกฺขณสฺส
ราคสฺส สมิตภาเวน ฯ โทสาทิสฺสุปี เอสฺว นโย ฯ วิชฺฌาตตฺตาทิ
สพฺพปริพาหานํ ฌาปีตตฺตาทิ ฯ นิพฺพุตตฺตาทิ สพฺพสนฺุตาปานํ
นิพฺพาปีตภาเวน ฯ วิคตตฺตาทิ สพฺพากุสลาภิสฺงฺขารานํ
วิกตภาเวน ทฺุรภาเวน ฯ ปฺฏิปสฺสทฺชตฺตาทิ สพฺพากาเรน
ปสฺสทฺฐปฺตฺตติภาเวน ฯ (๑) สตุตฺตนฺุณํ ธมฺมานํ ภินฺนตฺตาทิ ภิกฺขุติ
อุปริ วตฺตพฺพานํ สตุตฺตธมฺมานํ ภินฺนิตฺตฺวา จิตฺภาเวน ภิกฺขุ ฯ
สทฺกายทิกฺขุจิวิจิกฺจณาสิลพฺพตฺปฺรามาโสติ อิมํ ตโย กิเลสา
โสตาปตฺตติมฺกฺเคน ภินฺนา กามราโค (๒) โทโสติ อิมํ เทว
กิเลสา โอปาริกา สทฺทาคามิมฺกฺเคน ภินฺนา เต เอว อณฺุสทฺคตา
อนาคามิมฺกฺเคน ภินฺนา โมโห มาโนติ อิมํ เทว กิเลสา
อรทฺตตฺมกฺเคน ภินฺนา ฯ

อวเสเส หิ (๓) กิเลสํ ทสฺเสตฺถุ ภินฺนาสฺส โหนฺติ ปาปกา
อกุสลา ธมฺมาติ อาท ฯ

สทฺกิลีสิกาติ กิเลสปจฺจยา ฯ โปโนพฺภวิกาติ ปฺนพฺภว-
ทายิกา (๔) ฯ สทฺราติ กิเลสทฺรธา เอตฺถ สนฺุตีติ สทฺรา ฯ

๑. ส. ม. อภพฺพปฺตฺตติภาเวน ฯ ๒. ม. ราโค ฯ ๓. ม. หิสฺทฺโท
นตฺถิ ฯ ๔. ม. ปฺนพฺพวทายิกา ฯ

สทฺทราตีปี ปาโจ สทฺทธาติ อตุโธ ฯ กุกขวิปาภาติ

ผลกาเถ กุกขทายิกา ฯ आयตี चातिश्रामरณियाति อนาคต

ชาติश्रामरणसुส पूजया ฯ

ปชฺเชน กเถน อตุตนาติ คากาย อัย ปิณฺฑตฺตุโธ โย อตุตนา
ภาวितฺเตน มกฺเคน ปรีนินฺพุพานคโต (๑) กิเลสปรีนินฺพุพานคตตุตาเอว
จ (๑) วิตฺติณฺณกงฺโข วิปตฺติสมฺปตฺติหานินฺวุทฺติอุจฺเจทสฺสสตอปฺพล-
ปฺพลปฺปเกทฺ ภวณฺจ (๒) ภวณฺจ วิปฺปหาย มกฺควาสี
วุตฺติวา ชินฺปนฺนพฺภโวติ เอว (๓) เอเตสํ กุตฺติวณฺณํ อโรโห
โส ภิกฺขุติ ฯ

อิตฺติหนฺติ อิทฺติหนฺตีติ ทฺวิโร ปาโจ ฯ อิตฺติติ ปทสนฺธิอาทโย
สนฺธาย อิทฺติหนฺติ ปาจี อาโรเปนฺติ (๔) ฯ ตตฺถ อิตฺติติ ยํ วุคฺคํ ฯ
ปทสนฺธิติ ปทานํ สนฺธิ ปทสนฺธิ ปทมนฺณนฺติ อตุโธ ฯ
ปทสฺสคฺโคติ ปทานํ เอกีกาโว ฯ ปทปารีปุรีติ ปทานํ ปรีปุรณฺ ฯ
ทฺวินฺนํ ปทานํ เอกีกาโว ฯ อกฺขรสมวาโยติ เอกีกฺวโตปี อปริ-
ปฺพลฺโลปี โหติ อัยน เอว ฯ อกฺขรณํ สมวาโย สนฺนิปาโต โหตีติ
ทสฺสนคฺคํ อกฺขรสมวาโยติ อาห ฯ พฺยณฺชนสฺสิทฺฐิตาติ
พฺยณฺชนสมฺมจฺยปารีปุรียคฺคํ (๕) วุคฺคานํ พฺยณฺชนานํ อคฺคพฺยณฺชนานํ
อคฺคพฺยคฺคตฺติการณานํ วา มธฺรภาวโต (๖) ปาฐสฺส มฺพุภาโว น
๑. ม. ปรีนินฺพุพานํ คโต กิเลสปรีนินฺพุพานํ ปตฺโต ปรีนินฺพุพานคตตุตา เอว
จ ฯ ๒. ม. ภวณฺจ วิภวณฺจ ฯ ๓. ม. เอวสทฺโท นคฺคิ ฯ ๔. ม. น โรเจนฺติ ฯ
๕. ม. พฺยณฺชนสมฺมจฺยโย ปทมิตฺติ วุคฺคานํ ฯ ๖. ม. วา มธฺรภาวคฺคตา ฯ

วิสมภาโว (๑) ๑ ปทานุப்புพตา เมตฺนฺติ ปทานํ อนุப்புพภาโว
ปทานุப்புพตา ปทปฏฺฐิปาฏฺฐิภาโวติ อตุโถ ๑ เมตฺนฺติ
เอตํ ๑ กตฺมนฺติ เจ อิตฺตี อิทํ ๑ เมตฺนฺติ เอตฺถ มกาโร
ปทสนฺธิวเสน วุตฺโต ๑ กตฺถิ โหตีติ อหฺมสมฺมิ สีสสมฺปนฺโนติ
อตฺตํ อุกฺกัเสตฺวา กถนฺสีโล โหติ ๑ กตฺถตีติ วุตฺตนฺเยน
กถยฺตี ๑ วิกตฺถตีติ วิวิธํ (๒) กถยฺตี ๑ กตฺถนาตี กถนา ๑
อารโตติ ทฺวโรโต รโต ๑ วิโรโตติ จานฺสงฺกนฺตฺวเสน วิคฺคภาเวน รโต ๑
ปฏฺฐิวิโรติ ตโต นฺวตฺตฺติวฺวา สพฺพากาเรน วิยฺตฺโต หุตฺวา รโต ๑
ตตฺถ ปีสํจํ วิย ทิสฺวา ปลาโต อารโต ๑ หตฺถิมฺหิ มทฺทนฺเต วิย
ปริชาวิตฺวา คโต วิโรโต ๑ โยธสมฺปหาริ วิย [๑] สาธตฺวา มทฺทตฺวา
คโต ปฏฺฐิวิโรโต ๑

ขีณาสวสฺสชาติ ขีณฺกิลฺลสวสฺส ๑ กมฺมุสฺสโทติ ปุณฺณ-
ภิสฺงฺขารอปุณฺณภิสฺงฺขารอนฺเณชฺภภิสฺงฺขารสงฺขาคานํ กมฺมานํ
อุสฺสโท อุสฺสนฺนฺตา ๑ ตสฺสฺสิเมติ ตสฺส (๔) ขีณาสวสฺส อิเม
อุสฺสทา ๑

เอวํ ขีณาสวปฏฺฐิปตฺตี ทสฺเสตฺวา อิทานิ ทิฏฺฐิจฺจิตฺกานํ
ตฺตฺถิยานํ ปฏฺฐิปตฺติญฺจ ทสฺเสนฺโต อาห ปกฺปปีตา สงฺขตาติ ๑

ตตฺถ ปกฺปปีตาติ ปริกฺปปีตา ๑ สงฺขตาติ ปจฺจยาภิสฺงฺขตา ๑

๑. ม. น วิสมภาโวติ นตฺถิ ๑ ๒. ม. วิวิธา ๑ ๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร
โปเถตฺวาติ ทิสฺสตี ๑ ๔. ม. ยสฺสฺสิเมติ ยสฺส ๑

ยสฺสาติ ยสฺส กสฺสจि ทิฏฺฐิตฺติกสฺส ฯ ฌมฺมาติ ทิฏฺฐิโย ฯ
ปฺรกุขตาติ ปฺรโต กตา ฯ สนนฺตีติ สํวิชฺชนฺติ ฯ อเววทาตาติ (๑)
อโวทาตา ฯ ยทตฺตนิ ปสฺสติ อานิสฺสํ ตนนฺิสฺสํโต กุปฺปปฏิจ-
สन्नฺตินฺติ ยสฺเสเต ทิฏฺฐิธมฺมา ปฺรกุขตา อโวทาตา สนนฺติ โส
เอวํวิโร ยสฺมา อตฺตนิ ตสฺสา ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิธมฺมิกถจ สกฺการาที
สมฺปรายิกถจ คติวิเสสาที อานิสฺสํ สมฺปสฺสติ ตสฺมา ตถจ
อานิสฺสํ ตถจ กุปฺปํติ (๒) ปฏิจจสมฺปฺปนฺนตาย จ สมฺมุติสนฺติตาย (๓)
กุปฺปปฏิจจสนฺติสงฺขาตทิฏฺฐินิสฺสํโต จ โหติ โส
ตนนฺิสฺสํตตฺตา อตฺตานิ วา อุกกํเสยฺย ปเร วา วมฺเภยฺย
อฏฺเทหิปี คฺคณโทเสหิ ฯ

สงฺขตาติ มฺลปํติ ฯ สงฺขตาติ ปจฺจเยหิ สฺมาคฺนตฺวา
กตา ฯ อฺปสฺสกุวเสน ปํติ วทฺธิเต ฯ อภิสงฺขตาติ ปจฺจเยหิ
อภิกตา ฯ สณฺฺจปีตาติ ปจฺจยวเสนว สมฺมา จปีตา ฯ
อนิจฺจาติ หุตฺวา อภาเวน ฯ ปฏิจจสมฺปฺปนฺนาติ วตฺถารมฺมณฺ
ปฏิจจ อฺปฺปนฺนา ฯ ขยธมฺมาติ กเมน ขยสฺภาวา ฯ วยธมฺมาติ
ปวตฺติวเสน ปฺริหายนสฺภาวา ฯ วิวาธมฺมาติ อนิวตฺตี (๔) หุตฺวา
วิกมนสฺภาวา ฯ นิโรธธมฺมาติ นิรุชฺฌนสฺภาวา อนฺุปฺปตฺติ-
ธมฺมา หุตฺวา นิรุชฺฌนสฺภาวาติ อตฺโต ฯ ทิฏฺฐิตฺติกสฺสาติ
ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิโย กเหตุวา จิตฺปฺคฺคสฺส ฯ

๑. ม. อวิวทาตาติ ฯ ๒. ม. กุปฺปํตาย จ ฯ ๓. ม. สมฺมุติสนฺติตาย ฯ

๔. ม. อนิวตฺตี ฯ

ปุเรกขาราคี ปุเร กตาฯ ตณฺหารชฺโชติ อุตฺสาปิตฺถุเจน
ตณฺหารชฺโช ตณฺหาปฏากา อสฺส อตฺถิติ ตณฺหารชฺโชฯ ปุเร-
จาริกฺกุเจน ตณฺหา เอว เกตุ อุตฺสาติ ตณฺหาเกตุฯ ตณฺหารชฺ-
เตยฺโยติ ฉนฺทาธิปติวเสน ตณฺหา อธิปติโต อากตาคี
วา ตณฺหารชฺชเตยฺโย ตณฺหารชฺชปติ วาเอตฺสส อตฺถิติ
ตณฺหารชฺชเตยฺโยฯ ทิฏฺฐิจชาที่สุปี เอเสว นโยฯ อโวทาตาคี
อปริสฺสุทฺธาฯ สงฺกิลิฏฺฐาคี สยฺม กิลิฏฺฐาฯ สงฺกิลิเสกาคี
ตปฺนียาฯ

เทว อานิสฺเส ปสฺสตีติ เทว กุณฺณ ทกฺขติฯ ทิฏฺฐชฺชมฺมิกณฺจ
อานิสฺสนฺติ อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว ปจฺจกฺขชฺชมฺมานิสฺสณฺจฯ
สมฺปรายิกนฺติ ปรโลเก ปตฺตพฺพ อานิสฺสณฺจฯ ยฺมฺทิฏฺฐิกโก
สตุลา โหนฺตีติ สตุลา ยถาลทฺธิโก ภวติฯ ตฺมฺทิฏฺฐิกา สาวกา
โหนฺตีติ ตสฺส วจฺนํ สุนฺนตา สาวกาปี ตถาลทฺธิกา โหนฺติฯ
สกกโรนฺตีติ สกฺการปฺปตฺตํ กโรนฺติฯ ครุกโรนฺตีติ ครุกการปฺปตฺตํ
กโรนฺติฯ มาเนนฺตีติ มนสา ปิยาณฺติฯ ปุเชนฺตีติ
จตุปฺจฺจยาภิหารปฺุชาย ปุเชนฺติฯ อปฺจิติ กโรนฺตีติ อปฺจติปฺปตฺตํ
กโรนฺติฯ ตตฺถ ยสฺส จตฺตารो ปจฺจเย สกฺกริตฺวา อภิสงฺขเต
ปณฺธิตปฺปณฺธิเต กตฺวา เทนฺติ โส สกฺกโตฯ ยสฺมี ครุภาวํ
ปฏฺฐเปตฺวา เทนฺติ โส ครุกโตฯ ยํ มนสา (๑) ปิยาณฺติ โส
มานิโตฯ ยสฺส สพฺพมฺเบตฺติ กโรนฺติ โส ปุชฺชิตฺโตฯ ยสฺส อภิวาทน-
๑. สี่. มนฺลฺลสาฯ

ปจฺจุปฺภูจฺจานอณฺชฺลิกมฺมาทิวเสณ ปรมนิปจฺจกัรฺ กโรนฺติ โส
อปฺจิตฺ ๑ เกจิ สกฺกโรนฺติ กาเยน ครุโรนฺติ วาจาเย มาเนนฺติ
จิตฺเตน ปฺุเชนฺติ ตาเถนาติ วณฺณเยนฺติ ๑ อลฺ นาคตฺตตาย วาติ
นาคราชภาวาย (๑) อลฺ ปรียตฺตํ ๑ สฺุปฺณตฺตตาย วาติ สฺุปฺณ-
ราชภาวาย ๑ ยกฺขตฺตตาย วาติ ยกฺขเสนาปติภาวาย ๑
อสุรตฺตตาย วาติ อสุรภาวาย ๑ คณฺฐพฺพตฺตตาย วาติ คณฺฐพฺพ-
เทวมฺเณ นิพฺพตฺตภาวาย ๑ มหาราชตฺตตาย วาติ จตฺนุนฺ
มหาราชานํ อณฺคตฺรภาวาย ๑ อินฺทตฺตตาย วาติ สกฺกภาวาย ๑
พฺุรหฺมตฺตตาย วาติ พฺุรหฺมกายิกาทินํ อณฺคตฺรภาวาย ๑ เทวตฺตตาย
วาติ สมฺมุติเทวาทินํ อณฺคตฺรภาวาย ๑ สฺุทฺธิยาติ ปรีสุทฺธ-
ภาวาย อลฺ ปรียตฺตํ ๑ วิสุทฺธิยาติ สพฺพมฺลรหิตอจฺจนฺต-
ปรีสุทฺธภาวาย ๑ ปรีสุทฺธิยาติ สพฺพากาเรน ปรีสุทฺธภาวาย ๑
ตฺตลฺ ตีรจฺจนโยนฺนํ อธิปจฺจตฺถํ (๒) สฺุทฺธิยา ๑ เทวโลเก
อธิปจฺจตฺถํ วิสุทฺธิยา ๑ พฺุรหฺมโลเก อธิปจฺจตฺถํ ปรีสุทฺธิยา ๑
จตฺราสีติคปฺปสทฺสฺสานิ อติกฺกมิตฺวา มุจฺจนตฺถํ มุตฺติยา ๑
อนฺตฺราราภาเวน วิมุจฺจนตฺถํ (๓) วิมุตฺติยา ๑ สพฺพากาเรน
มุตฺติยา ปรีมุตฺติยา ๑ สฺุชฺฌนฺตฺติ ตสฺมี สมยฺนตฺเร (๔) ปพฺพชิต-
ภาเวน สฺุทฺธี ปาปฺณนฺติ ๑ วิสฺุชฺฌนฺตฺติ ปพฺพชฺช คเหตุวา
๑ ม. นาคภาวาย นาคราชภาวาย วา ๑ ๒. สี่. อธิปจฺจํ ๑
ม. อธิปจฺจตฺตํ ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๓. ม. มุจฺจนตฺถํ ๑ ๔. ม. สมเย ๑

ปฏิบัติยา ยุคตภาเวน วิวิเชน สุขณฺหติ ฯ ปริสุขณฺหิตฺติ
นิปฺผลตฺตี ปาเปตฺวา สพฺพากาเรน สุขณฺหติ ฯ มุจฺจนฺติ เตสํ
สมยฺนตฺตรมฺเมเน ฯ วิมุจฺจนฺติ เอตฺสฺส สตฺถุโน โอวาเทน ฯ
ปริมุจฺจนฺติ เอตฺสฺส สตฺถุโน อนุสาสนเนน ฯ สุขณฺหิตฺตํ อาทโย
อนาคตวเสน วุตฺตา ฯ आयตฺตี ผลปาฏิกงฺขิตฺติ อนาคเต วิปาก-
ผลมากงฺขมาโน ฯ อิทํ ทิฏฺฐิจิตฺติกาณํ อชฺฌาจิณฺณํ (๑) ทิฏฺฐิจิตฺตํ หิ
อิชฺฌमानํ (๒) นิริยํ वा ตिरจฺจानโยนํ वा นิปฺผาเทติ ฯ

อจฺจนฺตสนฺตีติ อติอนฺตนิสฺสรณฺสนฺติ ฯ ตทงฺกสนฺตีติ
ปฺจมชฺฌานาติกุณฺงฺเคน นีวรณาทิกุณฺงฺกํ สมตฺตีติ ฌานํ
ตทงฺกสนฺติ ฯ สมมฺมุติสนฺตีติ สมาหารวเสน ทิฏฺฐิสฺนฺติ ฯ

ตา วิภาคโต ทสฺเสตฺถุ กตฺมา อจฺจนฺตสนฺตีติอาทิมายา ฯ

อมตํ นิพฺพานนฺติ เอวมาทโย เหฏฺฐา วุตฺตตฺถายเว ฯ
ปฺจมชฺฌานํ สมาปนฺนสฺส นีวรณา สนฺตา โหนฺตีติ เอวมาทโย
อนฺโตอปฺปนาย อติสยวเสน วุตฺตา ฯ

อปี จ สมมฺมุติสนฺติ อิมสฺมี อตฺเถ อธิปฺเปตา สนฺตีติ อิตฺธา (๓)
เทว สนฺติโย ปฏิกงฺขิปิตฺวา สมมฺมุติสนฺติเมว ทิเปติ ฯ กุปฺปสนฺตินฺติ
วิปากชนกวเสน ปรีวตฺตนวเสน จ กปฺปสนฺตี ฯ (๕) ปกุปฺปสนฺตินฺติ
วิเสเสน กุปฺปสนฺตี ฯ เอริตฺตสนฺตินฺติ กมฺปนฺสนฺตี ฯ สเมริต-

๑. ม. อิจฺจามตฺติ ฯ ๒. ส. อิจฺจมานํ ฯ ๓. ม. อิตฺเร ฯ

๔. ม. จสฺสทโท นตฺถิ ฯ ๕. ม. จลสนฺตี ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 38 กุกกฐกสฺตฺตนิทเทสวณฺณา หน้า 289

สนฺตฺตนิทฺติ วิเสเสน กุปฺปิตสนฺตฺติ (๑) ฯ จลิตสนฺตฺตนิทฺติ ตสฺเสว เวจฺจํ ฯ
กฺกฏฺฐิตสนฺตฺตนิทฺติ ปิพิตสนฺตฺติ ฯ สนฺตฺติ นิสฺสํโถตฺติ ทิกฺกฺขิตฺตฺตสนฺตฺติ
นิสฺสํโถ ฯ อสฺสํโถตฺติ อาสํโถ วิเสเสน นิสฺสํโถ ฯ อลฺลํโถ
เอกํโถ ฯ เอวํ นิสฺสํเต ตาว ฯ

ทิกฺกฺขิตฺตฺตนิทฺติ ฯ เป ฯ อาทิตฺตฺต (๒) ฌมฺมฺนฺตฺติ ตตฺถ
ทิกฺกฺขิตฺตฺตนิทฺติ อิทฺตฺตจกฺกนิเวสฺสงฺขาตานิ ทิกฺกฺขิตฺตฺตนิทฺติ ฯ
น หิ สฺวาทิวตฺตตฺติ สฺวเขน อตฺตฺตตฺตพฺพาน โหนตฺติ ฯ ฌมฺเมสฺสุ
นิจฺเจยฺย สฺมกฺกหิตฺตฺตนิทฺติ ทฺวาสกฺกทิกฺกฺขิตฺตฺตนิทฺติ (๓) ตํ ตํ สฺมกฺกหิตฺต
อภินิเวสฺสงฺขาตํ วินิจฺฉินิตฺตฺวา ปวตฺตทา ทิกฺกฺขิตฺตฺตนิทฺติ น หิ สฺวาทิวตฺตตฺติ
วตฺตํ โหตฺติ ฯ ตสฺมา นโร เตสฺสุ นิเวสฺเสนฺตฺต นิสฺสํตฺติ อาทิตฺตฺต
ฌมฺมฺนฺตฺติ ยสฺมา น หิ สฺวาทิวตฺตตฺติ ตสฺมา นโร เตสฺสฺเวว ทิกฺกฺขิตฺตฺตนิทฺติ
อชฺชิสฺส โสสฺสํกฺกกรฺสฺสํปญฺจาตปมฺรฺูปปาทอกฺกฏฺฐิตฺตปฺชานกฺกฏฺฐิตฺต
ปสฺสยาทิกฺกทํ สฺตฺถารํ ฌมฺมกฺกขานํ กณฺมาทิกฺกทญฺจ ตํ ตํ
ฌมฺมํ นิสฺสํตฺติ จ อาทิตฺตฺติ จ ชหิตฺติ จ กณฺหาตฺติ จ วนมกฺกโกฏฺฐ วิย
ตํ ตํ สาขนฺตฺติ วตฺตํ โหตฺติ ฯ เอวํ นิสฺสํเสนฺตฺติ (๔) อาทิตฺตฺตนิทฺติ จ
อนวฏฺฐิตฺตจิตฺตตฺตตฺติ อสนฺตฺเตหิปี กุณฺโฑเสหิ อตฺตโน วา ปสฺสฺส วา
ยสฺสายสฺสํ อฺปปาเทยฺย ฯ

ทฺรตฺติวตฺตตฺติ อตฺติกกมิตฺตํ ทฺกฺกขา ฯ ทฺตฺตตราตฺติ ทฺตฺตตรา ฯ
๑. ม. กมฺปิตสนฺตฺติ ฯ ๒. ม. อาทิตฺตฺติ จ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๓. ม. ทฺวาสกฺกทิกฺกฺขิตฺตฺตนิทฺติ ฯ ๔. ม. นิสฺสํเสนฺตฺติ จ ฯ

ทฺพปฺตรา ทฺสฺสมตฺติกฺกมา ทฺพฺพีนิวตฺตาติ (๑) อฺปฺสฺกฺเคน วฑฺฒิตฺตา ฯ
นิจฺฉินฺนิตฺวาติ สฺสฺสฺตวเสฺน นิจฺฉยฺ กตฺวา ฯ วินิจฺฉินฺนิตฺวาติ
อตฺตวเสฺน นานาวิเชฺน วินิจฺฉยฺ กตฺวา ฯ วิจฺฉินฺนิตฺวาติ ปฺริเยสฺสิตฺวา ฯ
ปฺริจฺฉินฺนิตฺวาติ อตฺตนิเวเสฺน (๒) สฺพฺพากาเรฺน ปฺริเยสฺสิตฺวา ฯ
นิจฺฉินฺนิตฺวา วิจฺฉินฺนิตฺวาติปฺปี ปาโส ฯ โอิทฺสฺสฺกฺคาโหติ (๓) อฺวิเสเสตฺวา (๔)
กาโห ฯ วิลคฺคาโหติ โกฏฺฐาเสวเสฺน กาโห วิลโส ปฏฺฐิวิกฺชิตฺวาติ (๕)
อาทิสฺสู วีย ฯ วรรคฺคาโหติ อตฺตมคฺคาโห ฯ โกฏฺฐาสคฺคาโหติ
อวยวเวเสฺน กาโห ฯ อฺจฺจยคฺคาโหติ ราสีวเสฺน กาโห ฯ
สมฺจฺจยคฺคาโหติ โกฏฺฐาเสวเสฺน ราสีวเสฺน จ กาโห (๖) ฯ อิทฺ
สจฺจนฺติ อิทฺเมว สภาวํ ฯ ตจฺจนฺติ ตถภาวํ อฺวิปฺริตฺสภาวํ ฯ
ตถนฺติ วิปฺริตฺตมารฺหิตํ ฯ ภูตฺนฺติ วิชฺชมาณํ ฯ ยถาตฺวาณฺติ
ยถาสภาวํ ฯ อฺวิปฺริตฺนฺติ น วิปฺริตํ ฯ

นิรฺสฺสฺตีติ นิอฺสฺสฺตีติ วิกฺขิปปฺติ ฯ ปฺริจฺฉินฺนิตฺวาติ ปฺริเย
วิสฺสฺชชเนน ฯ (๗) อนภิสฺสมฺภุณฺนฺโต วาติ อสมฺปฺปาปฺณฺนฺโต वा
อสฺกฺโกณฺโต वा วิสฺสฺชชเชติ ฯ ปโร วิจฺฉินฺนิตฺตีติ อญฺโฆ วิโยคํ
กโรติ ฯ นตฺถตฺถาติ นตฺถิ เอตฺถ ฯ สึลํ อนภิสฺสมฺภุณฺนฺโตติ
สึลํ อสมฺปฺปาเทฺนฺโต ฯ สึลํ นิรฺสฺสฺตีติ สึลํ วิสฺสฺชชเชติ ฯ อิโต
๑. สึ. ม. ทฺพฺพีนิวตฺตาติ ฯ ๒. ม. อตฺตนิเวเสฺน ฯ
๓. สึ. โอิทฺสฺสฺกฺคาโหติ ฯ ปาลียมฺปน โอิทฺสฺสฺกฺคาโหติ ปาโส ฯ
๔. ม. อวฺริยิตฺวา ฯ ๕. ม. วิกฺชิตฺวาติ ฯ ๖. สึ. สมฺจฺจยคฺคาโหติ
เวเสฺน ราสีวเสฺน กาโห ฯ ม. สมฺจฺจยคฺคาโหติ วิเสเสฺน กาโห ฯ
๗. ม. วิสฺสฺชชชปาเนน ฯ

ปเรสุปี เอเสว นโย ฯ

โย ปนายํ สพุพพิฏฺฐิกคตาทีโทสธฺนนาย (๑) ปญฺญา
สมนฺนาคตฺตตา โชนฺ คสฺส โชนฺสฺส หิ ฯเปฯ อนุปโย โส ฯ
กึ วุตฺตํ โหติ โชนฺมสมนฺนาคมา โชนฺสฺส ชฺตสพุพปาปสฺส
อรหโต กตฺถจิ โลเก เตสุ เตสุ ภเวสุ สงฺกปฺปนา ทิฏฺฐิ นตฺถิ
โส คสฺสา ทิฏฺฐิยา อภาวา ยาย จ อตฺตนา กตฺ ปาปกมฺมํ
ปฏฺิจฺฉาเทนฺตา ติตฺถิยา มายาย วา มาเนน วา เอวํ อคตฺ
คจฺจนฺติ ตมฺปิ มายญฺจ มาณญฺจ ปหาย โชนฺ ราคาทินฺ โทสานํ
เกน คจฺเจยฺย ทิฏฺฐธฺมเม (๒) สมฺปฺราเย วา นิริยาทีสุ คตฺวิเสเสสุ
สเกน (๓) สงฺขํ คจฺเจยฺย อนุปโย โส โส หิ ตณฺหาทิฏฺฐิอุปฺยานํ
ทฺวินฺนํ อภาเวน อนุปโยติ ฯ

กึการณฺตาติ เกน การณฺน ฯ โชนา วุจฺจติ ปญฺญาติ
โชนา อิติ กึการณฺา ปญฺญา กถียติ (๔) ฯ ตาย ปญฺญา ยกาย-
ทฺวจฺจริตฺตนิ ตาย วุตฺตปฺปการาย ปญฺญา ยกายโต ปวตฺตํ ทฺวจฺจ (๕)
กิลฺลสฺส
กมฺปิตฺตญฺจ โชวิตฺตญฺจ ฯ สนฺโชนฺตฺตญฺจ ตมฺมา โชวิตฺตญฺจ ฯ
นินฺทฺโชนฺตฺตญฺจ วิเสเสน สฺส
อาทโย จตฺตุนฺนํ มคฺคานํ วเสน โยเชตพุพา ฯ สมฺมาทิฏฺฐิยา
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ชฺตฺตา จาติ มคฺคสมฺปยุตฺตตาย สมฺมาทิฏฺฐิยา มิจฺฉาทิฏฺฐิ
๑. ม. สพุพพิฏฺฐิกคตาทีโทสธฺนนาย ฯ ๒. ม. ทิฏฺฐธฺมเม ฯ
๓. ม. เกน ฯ ๔. ม. กถียติ ฯ ๕. ม. ทฺวจฺจ ฯ

กมุปีตา จลิตา โชวิตา ฯ สมนฺมาสงฺกปฺปาทีสุ เอเสว นโย ฯ
วุดฺตญฺเหดฺ สมนฺมาทิกฺกจิกฺกสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาทิกฺกจฺจि นิชฺชชฺฌณฺนา โหตีติ
สุตฺตํ วิตุถารตพฺพํ ฯ สมนฺมาถาณณฺนาติ มคฺคสมฺปยุตฺตถาณณ
ปจฺจเวกฺขณฺณาณณ วา ฯ มิจฺฉาถาณฺนุติ วิปริตถาณฺณํ อยาถาถาณฺณํ
ปาปกิริยาสุ สฺขุมจินฺดาวเสน (๑) ปาปํ กตฺวา สุกตํ
มยาติ ปจฺจเวกฺขณฺนากาเรน จ อุปฺปนฺโน โมโห ฯ สมนฺมาวิมุตฺติยา
มิจฺฉาวิมุตฺตีติ สมนฺจญฺเทวิมุตฺติยา วิปริตา อยาถาวิมุตฺติเยว (๒)
เจโตวิมุตฺติสญฺญิตา ฯ อรหา อิมฺหิ โชนฺนเยหิ ฌมฺเมหีติ รากาทีหิ
กิลเสหิ ทฺูเร จิโต อรหา อิมฺหิ วุดฺตปฺปการฺเหหิ กิลเสโชนฺนเหหิ (๓)
ฌมฺเมหิ อุเปโต โหติ ฯ โชนฺนติ โชนฺโน ปุคฺคโล เตเนว โส
ธฺุตราโคติอาทโย อาห ฯ

มายา วุจฺจติ วญฺจนิกฺกา จริยาติ วญฺจนกิริยํ วญฺจนกรณฺณํ
อสุสา อตฺถีติ วญฺจนิกฺกา จริยา ฯ ตสฺส ปฏฺิจฺฉาทนฺเหตุติ (๔) เตสํ
ทฺูจฺจริตฺถานํ อุปฺปกาสนการณฺนา ฯ ปาปํ อิจฺฉํ ปณฺนทฺหีติ
ถามิกํ (๕) ปตฺถณฺนํ ปตฺธิจฺฉาเปติ ฯ มา มํ ชญฺญาติ (๖) อิจฺฉตีติ มยฺหํ
กตํ ปาปํ ปเร มา ชานฺนีสุติ ปจฺจาสีสตีติ ฯ สงฺกปฺเปตีติ วิตฺถกํ
อุปฺปาเทติ ฯ วาจํ ภาสตีติ ชานฺนฺเยว ปณฺณตฺตี วิตฺถกมฺนฺโต
๑. ม. อุปฺจินฺดาวเสน ฯ ๒. ส. อยาถาวิมุตฺตสฺเสว สโต วิมุตฺติสญฺญิตา ฯ
๓. ม. กิลเสโชนฺนเหหิ ฯ ๔. ม. ตสฺส ฯ ๕. ม. ถามิกํ ฯ ๖. ม. ชญฺญาติ ฯ

ภิกฺขุ ภาริยฺ กโรติ ฯ อมฺหากํ วิตฺติกมฺภูจํ นาม นตฺถิติ อุปฺสนฺโต
วีย ภาสติ ฯ กายเณ ปรกฺกมตฺติ มยา กตฺ อิทํ ปาปกมฺมํ มา
เกจิ ชานีสฺสูติ กายเณ วตฺตํ กโรติ ฯ วิชฺชมานโทสปฏฺิจฺฉาทนฺโต ฯ
จกฺขุโมหนฺนา (๑) มายา อสฺสาติ มายาวิ มายาวิโน ภาโว
มายาวิตา ฯ กตฺวา ปาปํ ปุณฺ ปฏฺิจฺฉาทนฺโต อติจฺจ อสฺสรติ
เอตาย สตฺโตติ อจฺจสฺรา ฯ กายวาจากริยาหิ อณฺณถา
ทสฺสนฺโต วณฺเจตฺติ วณฺจนา ฯ เอตาย สตฺตา นิกโรนฺตฺติ
นิกติ มิจฺฉา กโรนฺตฺติ อตฺโถ ฯ นาทํ เอวํ กโรมฺหิติ ปาปํ
วิกฺขิปนฺโต นิกิรณฺนา ฯ นาทํ เอวํ กโรมฺหิติ ปริวชฺชนฺโต ปริหรณฺนา ฯ
กายาทิหิ สฺสรณฺโต (๒) กุหนฺนา ฯ สมฺนตฺภาเวน (๓) กุหนฺนา ปริภูหนฺนา ฯ
ติณฺปนฺณเห วิย กฺกํ กายวจิกมฺเมหิ ปาปํ ฉาเทตฺติ ฉาทนา ฯ
สพฺพโต ภาเคน ฉาทนา ปริฉาทนา ฯ น อุตฺตานิกตฺวา (๔)
ทสฺเสตฺติ อนฺตฺตานิกมฺมํ ฯ น ปากฺกํ กตฺวา ทสฺเสตฺติ อนาวิกมฺมํ ฯ
สฺกฺกฺจ ฉาทนา โวจฺฉาทนา ฯ กตฺปฏฺิจฺฉาทนฺวเสน ปุณฺปิ ปาปสฺส
กรณฺโต ปาปกริยา ฯ อยํ วุจฺจตฺติ อยํ กตฺปฏฺิจฺฉาทนฺลกฺขณฺนา
มายา นาม วุจฺจติ ยาย สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโต ภสฺมฺปฏฺิจฺฉนฺโน
วีย องฺคาโร อุกทปฏฺิจฺฉนฺโน วิย ขาณฺุ ปิไลตฺกปฺลิเวจฺจํ วิย จ
สฺตถํ โหติ ฯ

๑. ม. จกฺขุโมหนฺนํ มายา ฯ ๒. ม. สฺสรณฺโต ฯ ๓. ม. สมฺภาเคน ฯ

๔. ม. น วุตฺตานํ กตฺวา ฯ

เอกวิเรน มาโนติ เอกปริจเฉเทน เอกโกฏฐาเสน มาโน ฯ
ยา จิตตสฺส อุณฺณตฺติติ ยา จิตตสฺส อพฺภุสฺสาปนา อัย มาโนติ
อตุโถ ฯ เขตฺถ ปุคฺคํ อนามสฺติว นินฺนพฺพตฺติตมาโนว วุตฺโต ฯ
อตุคฺคกัสมมาโนติ อตุตํ อูปริ จปนมาโน ฯ ปรวมกฺนมาโนติ
ปเรตฺ (๑) ลามกกรรมมาโน ฯ อิม เทว มานา เขภฺยฺเยน
ตถา ปวตฺตาคารวเสน วุตฺตา ฯ เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโนติ
ชาติอาทึนฺนิ นิสฺสาย อหฺมสมฺมิตฺติ เสยฺโยติ อูปฺปนฺโน มาโน อสทิสมาโน ฯ
สทิสมานาที่สุปี เอเสว นโย ฯ เอวมิเมปี ตโย มานา ปุคฺคลวิเสตฺ
อนิสฺสาย ตถา ปวตฺตาคารวเสน วุตฺตา ฯ เตสุ เอเกโก ตินฺณมฺปิ
เสยฺยสทิสหีนานํ อูปฺปชฺชติ ฯ ตตฺถ เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโน
เสยฺยสฺเสว ยถาวมาโน เสสานํ อยถาวมาโน ฯ สทิสหฺมสมฺมิตฺติ
มาโน สทิสสฺเสว ยถาวมาโน เสสานํ อยถาวมาโน ฯ
มาโน หีนสฺเสว ยถาวมาโน เสสานํ อยถาวมาโน ฯ
จตุพฺพิเรน มาโน โลกธมฺมวเสน วุตฺโต ฯ ปญฺจวิเรน มาโน
ปญฺจกามคฺคณวเสน วุตฺโต ฯ ฉพฺพิเรน มาโน จกฺขวาที-
สมฺปตฺติวเสน วุตฺโต ฯ ตตฺถ มานํ ชเนตฺติติ มานํ อูปฺปาเทติ ฯ
สตุตฺวิเรน มานนินฺนทฺเตเส มาโนติ อุณฺณโม ฯ อติมาโนติ
ชาติอาทึนฺนิ มยา สทิส นตฺถิตฺติ อติกฺกมิตฺวา มณฺณนวเสน
อูปฺปนฺโน มาโน ฯ มานาติมาโนติ อัย ปุพฺเพ มยา สทิส
๑. ม. ปเร ฯ

*เล่มที่ 38 กุกกฐกสฺตตฺตนิทเทสวณฺณา หน้า 295

อิทานิ อหํ เสฏฺโฐ อัยํ หีนตโรติ อุปฺปนฺโน มาโน อัยํ ภาราติภาโร
วिय ปุริมํ สทิสมานํ อุปาทาย มานาติมาโน นามาติ ทสเสตุ
มานาติมาโนติ อาห ฯ

โอมานติ หีนมาโน ฯ โย หีนโนหฺมสมฺมิตติ มาโน นาม วุตฺโต
อัยํ โอมานโน นาม ฯ อปี เจตฺถ ตฺวํ ชาติมา กากชาติ วिय เต
ชาติ ตฺวํ โคตฺตวา จณฺฑาลโคตฺตํ วिय เต โคตฺตํ ฯ ตฺยหํ สโร อตฺถิ
กาสโร วिय เต สโรติ เอวํ อตฺตานํ เหฏฺฐา กตฺวา ปวตฺตนฺวเสน
อัยํ โอมานโนติ เวทิตฺตฺโพ ฯ

อธิมาโนติ จตฺตาริ สจฺจานิ อปฺปตฺวา ปตฺตสณฺณิสฺส จตฺถิ
มกุเคหิ กตฺตพฺพกิจฺเจ อกเตเยว กตฺสณฺณิสฺส จตฺสจฺจรมฺเม
อนธิกเต อธิกตฺสณฺณิสฺส อรหตฺเต อสจฺฉิกเต สจฺฉิกตฺสณฺณิสฺส
อุปฺปนฺโน อธิกตฺมาโน อธิมาโน นาม ฯ อยมฺปน กสฺส อุปฺปชฺชติ
กสฺส น อุปฺปชฺชติ อริยสวากสฺส ตาว น อุปฺปชฺชติ ฯ
โส หิ มกุคฺคผลนิพฺพานปหีนกิลเสวาสสิฏฺฐกิลเสปจฺจเวกฺขณฺณ
สณฺชาตโสมนสฺโส อริยคฺคณฺปฏิเวเช นิกฺกขฺโข ตสฺมา โสตาปฺนฺนาทึนํ
อหํ สกทาคามิตฺติอาทิวเสน มาโน น อุปฺปชฺชติ ทฺสสึลลสฺส [๑]
น อุปฺปชฺชติ ฯ โส หิ อริยคฺคณาธิคฺเค นีราโสว ฯ สึลวโตปี
ปริจฺจตฺตกมฺมกฺุจฺจานสฺส นิตฺถารามตาทิมฺนุยฺยตฺตสฺส น อุปฺปชฺชติ ฯ
ปริสฺสทฺทฺสึลลสฺส ปน กมฺมกฺุจฺจานเ อปฺปมตฺตสฺส นามรูป
๑. เอตฺถนฺตเร จสฺสทฺโท อตฺถิ ฯ

วตฺตเปตฺวา ปจฺจยปริคฺคเหฺน วิตฺตณฺณกฺขสฺส ตฺลกฺขณฺ์ อาโรเปตฺวา
สงฺขารे สมฺมสนฺตสฺส อารทฺธวิปฺสฺสทฺสฺส อฺปฺปชฺชติ อฺปฺปนฺเน
จ สฺทฺธสมฺมถาถิ สฺทฺธวิปฺสฺสนาถาถิ วา อนฺตฺรา จเปติ ฯ โส (๑)
หิ ทสฺปิ วิสฺตมฺปิ ตีสมฺปิ วสฺถานิ (๑) กิเลสสมฺมาจาร์ อปฺสฺสนฺโต อหิ
โสตาปนฺโนติ วา สกทาคามิติ วา อนาคามิติ วา มลฺลติ ฯ
สมถวิปฺสฺสนาถาถิ ปน อรหฺตฺเตยฺเว จเปติ ฯ ตสฺส หิ สมาริพฺเลน
กิเลสา วิกฺขมฺภิตา วิปฺสฺสนาพฺเลน สงฺขารา สฺปริคฺคหิตา
ตสฺมา สฺกฺขิมฺปิ วสฺถานิ อสีติมฺปิ วสฺถานิ วสฺสตมฺปิ
กิเลสา น สมฺมาจรฺนฺติ ชีณาสวสฺเสว จิตฺตจาโร (๒) โหติ ฯ
โส เอวํ ทิฆมฺรตฺตํ กิเลสสมฺมาจาร์ อปฺสฺสนฺโต อนฺตฺรา
อภฺจตฺวา ว อรหา อหฺนฺติ มลฺลติ ฯ

อสุมิมาโนติ รูเป อสุมิติอาทินา นเยน ปฺลยฺสฺส ขนฺธสฺส
อหิ รูปาทโยติ อฺปฺปนฺโน มาโน ฯ มิจฺจามาโนติ ปาปเกหิ
กมฺมาตฺตนฺสฺปิปายตฺตนฺวิชฺชาญฺจานฺสฺสทฺตปฺปฏิภานฺสฺสทฺตพฺเพหิ ปาปิกาย
จ ทิฏฺฐิจฺยา อฺปฺปนฺโน มาโน ฯ ตตฺถ ปาปํ กมฺมาตฺตนํ นาม
เกวญฺญมฺจพฺนฺธเนสาทานํ กมฺมํ ฯ ปาปํ สฺปิปายตฺตนํ นาม
มจฺจชาลชฺปิภุมิณฺกรณฺสฺสเจว ปาสโอะทฺทฺทฺนฺสฺสลาโรปนาทิสฺส จ เณตฺตา ฯ
ปาปํ วิชฺชาญฺจานํ นาม ยา กาจิ ปฺรฺูปมาตฺตวิชฺชา ฯ ปาปํ
๑. ม. โส หิ ทสฺปิ วสฺถานิ วิสฺตมฺปิ วสฺถานิ ตีสมฺปิ วสฺถานิ อสีติมฺปิ
วสฺถานิ ฯ ๒. สฺ. จิตฺตจาโร ฯ ม. จิตฺตจาโร ฯ

*เล่มที่ 38 กุฏฺฐกฺกสฺสฺตฺตฺนินิทฺเทสวณฺณนา หน้า 297

สฺตํ นาม ภารตฺยทฺฐสฺตีตาหรณาทิปฏิสฺสฺยตฺตํ ฯ ปาปํ ปฏิกานํ
นาม ทฺพฺภาสิตฺยตฺตํ กาทฺพฺพนาฏกวิญญูมฺพนาทิ (๑) ปฏิกานํ ฯ
ปาปํ สฺลํ นาม อชฺสํ โคสฺลํ ฯ วมฺปิ อชวตฺโควตฺเมว ฯ
ปาปิกา ทิฏฺฐิ ปน ทฺวาสฏฺฐิติฏฺฐิกเตสฺสุ ยา กาจิ ทิฏฺฐิ ฯ อฏฺฐวิธมาโน
อตุตฺตานตฺโตเยว ฯ

นวิเชนมานนินิทฺเทสฺ ฯ เสยฺยสฺส เสยฺโยหฺมสฺมิตฺติ
อาทโย นว มานา ปุคฺคํ นิสฺสา ย วุตฺตา ฯ เอตฺถ ปน เสยฺยสฺส
เสยฺโยหฺมสฺมิตฺติ มาโน ราชนฺญเจว ปพฺพชิตานญฺจ อูปฺปชฺชติ ฯ
ราชา หิ รฏฺฐเณ วา ธนฺวาทเนหิ วา โโก มยา สทิสฺโส อตุตฺติติ เอตฺ
มานํ กโรติ ฯ ปพฺพชิตฺตปิ สฺลิตฺตฺตฺกาทิหิ โโก มยา สทิสฺโส อตุตฺติติ
เอตฺ มานํ กโรติ ฯ เสยฺยสฺส สทิสฺโสหฺมสฺมิตฺติ มาโนปิ เอเตสฺสฺเยว
อูปฺปชฺชติ ฯ ราชา หิ รฏฺฐเณ วา ธนฺวาทเนหิ วา อญฺญราชฺชหิ
สทฺฐี มยฺหิ กิณฺณานากรณฺนติ เอตฺ มานํ กโรติ ฯ ปพฺพชิตฺตปิ
สฺลิตฺตฺตฺกาทิหิ อญฺญเณน ภิกฺขุณา มยฺหิ กิณฺณานากรณฺนติ เอตฺ
มานํ กโรติ ฯ เสยฺยสฺส หิโนหฺมสฺมิตฺติ มาโนปิ เอเตสฺสฺเยว
อูปฺปชฺชติ ฯ ยสฺส หิ รมฺโถ รฏฺฐํ วา ธนฺวาทนฺนินิ วา
นาติสฺมฺปนฺนานิ โหนฺติ โส มยฺหิ ราชาติ โวหารสฺสฺมตฺตกเมว
กํ ราชา นาม อหฺนติ เอตฺ มานํ กโรติ ฯ ปพฺพชิตฺตปิ อูปฺป-
ลาภสฺสกาโร อหํ ฐมฺมกถิโก พหุสฺสฺสฺโต มหาเถโรติ กถามตฺตเมว
๑. สฺล. วิลฺมพฺพนาฏกาทิ ฯ ม. กปฺปนาฏกวิลฺมพฺพนาทิ ฯ

กีธมฺมกถิโก นามาคี กิพฺพสุสุโต นามาคี กิมฺหาเถโร นามาคี ยสุส เม
ลาภสฺสกาโร นตฺถิตฺติ เอตฺ มานํ กโรติ ฯ สทิสฺสสฺส เสยฺโยหฺมสฺสมิตฺติ
มานาทโย อมฺจฺจาทีนํ อุปฺปชฺชฺชนฺติ ฯ อมฺจฺโจ (๑) หิ รุญฺจฺชโย วา
โกคฺชานวาทนํ หิ วา (๒) โก มยา สทิสฺโส อณฺโณ ราชปฺริโส อตฺถิตฺติ
วา มยฺหํ อณฺเณหิ สทฺธิ กิณฺนํ นกรณฺนฺติ วา อมฺจฺโจติ นามเมว
มยฺหํ ฆาตฺจฺฉาตฺนมตฺตมฺปิ เม นตฺถิตฺติ กิ อมฺจฺโจ นามานฺติ วา เอเต
มานเ กโรติ ฯ หีนฺสฺส เสยฺโยหฺมสฺสมิตฺติ มานาทโย ทาสาทินํ
อุปฺปชฺชฺชนฺติ ฯ ทาสฺ หิ มาติโต วา ปิตฺติโต วา โก มยา สทิสฺโส
อณฺโณ ทาสฺ นาม อตฺถิตฺติ อณฺเณ ชีวิตฺตุ อสฺกโกนฺตา กุจฺฉิเหตฺ
ทาสา นาม ชาตฺตา อหฺมปฺน ปเวณฺโณ อคตฺตฺตา เสยฺโยติ วา
ปเวณฺโณ อคตฺตาเวณฺ อุกฺโกตฺสทฺธิกาทาสตฺเตน อสฺกทาสฺเสน นาม
สทฺธิ กิ มยฺหํ นานกรณฺนฺติ วา กุจฺฉิวเสนาหิ ทาสพฺยํ อุปฺคโต
มาตฺตาปิตฺตุโกญฺญา ปน เม ทาสญฺจํ นตฺถิตฺติ กิ ทาสฺ นามานฺติ วา
เอเต มานเ กโรติ ฯ ยถา จ ทาสฺ เอวํ ปุํกุสฺสจฺฉนฺทาลาทโยปี
เอเต มานเ กโรนฺติเยว เอตฺถ จ เสยฺยสุสฺส เสยฺโยหฺมสฺสมิตฺติ
อุปฺปนฺนมาโนว ยถาวมาโน อิตฺเร เทว อยถาวมานา ฯ
ตถา สทิสฺสสฺส สทิสฺโสหฺมสฺสมิ (๓) หีนฺสฺส หิโนหฺมสฺสมิตฺติ อุปฺปนฺนมาโนว
ยถาวมาโน อิตฺเร เทว อยถาวมานา ฯ ตตฺถ ยถาว-
มานา อรหฺตฺตมฺคฺควชฺฉมา อยถาวมานา โสตาปตฺติมคฺค-
๑. ม. อมฺจฺโจ วา หิ รุญฺจฺชโย วา ฯ ๒. ม. วาสทฺโท นตฺถิตฺติ ฯ
๓. ม. สทิสฺโสหฺมสฺสมิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 พุทธกฏกถาคณิเทศวณณา หน้า 299

วชฺฌา ฯ เอตฺถ [๑] จ เสยฺยสฺส เสยฺโยหฺมสฺมีติ มาโน อุตฺตมสฺส
อุตฺตมกฺกุเณ อหิ เสยฺโยติ เอวํ อุปฺปนฺนมาโน เสยฺยสฺส
สทฺธิสฺสอหฺมสฺมีติ มาโน อุตฺตมสฺส สมกฺกุเณ อหิ สทฺธิสฺส เอวํ
อุปฺปนฺนมาโน ฯ เสยฺยสฺส หิโนหฺมสฺมีติ มาโน อุตฺตมสฺส
ลามกฺกุเณ อหิ หิโนติ เอวํ อุปฺปนฺนมาโน ฯ เอวํ เสยฺยมาโน
สทฺธิสฺสมาโน หิโนมาโนติ อิมํ ตโย มานาเสยฺยสฺส อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
สทฺธิสฺสสฺสปี อหิ เสยฺโย สทฺธิสฺส หิโนติ ตโย มานา
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ หิโนสฺสปี อหิ หิโน สทฺธิสฺส เสยฺโยติ ตโย
มานา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ

ทสฺวิธมานนิตฺเทศ อีเรจฺจโจ มานํ ชเนตีติ เอกจฺจโจ
ปุกฺกโล มานํ ชนยติ ฯ ชาติยา วาติ ขคฺติยภาวาทิชาติสฺมปคฺติยา
วา ฯ โคตฺเตน วาติ โคตฺตมโศตฺตาทินา อุกฺกฏจฺจโศตฺเตน วา ฯ
โกลปคฺติเยน วาติ มหากฺกุลภาเวน วา ฯ วณฺณโปกฺขรตฺยา วาติ
วณฺณสฺมปฺปนฺนสฺริรตฺยา วา ฯ สฺริริ หิ โปกฺขรนฺติ วุจฺจติ ตสฺส
วณฺณสฺมปคฺติยา อภิรูปภาเวนาติ อคฺุโถ ฯ ธเนน วาติ
ธนสฺมปฺปนฺนภาเวน วา มยฺหิ นิธานคตฺสฺส ธนสฺส ปมาณํ
นคฺุตีติ อคฺุโถ ฯ อชฺฌเนน วาติ อชฺฌายนวเสน วา ฯ
กมฺมายตเนน วาติ อวเสสา สคฺุตา ฉินฺนปฺกฺขกาสทฺธิสา อหฺมฺปน
มหิตฺุธิโก มหฺนภาโวติ วา อหิ ยํ ยํ กมฺมํ กโรมิ ตํ ตํ อชฺฌตีติ (๒)
วาเอวมาทินยปฺปวคฺเตน กมฺมายตเนน วา ฯ สิปฺปายตเนน
๑. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺุโท อคฺุติ ฯ ๒. ม. สมิชฺฌตีติ ฯ

วาติ อวเสสา สตุตา นิสิปฺปา อหิ สิปฺปวาติ เอวมาทินยฺปฺปวตฺเตน
สิปฺปายตเนน วา ๑ วิชฺชาภูจฺจานน (๑) วาติ อิทธิเหฏฺฐา
วุตฺตณฺยเมว ๑ สุตฺเตน วาติ อวเสสา สตุตา อปฺปสฺสุตา อหฺมปฺน
พหุสฺสุโตติ เอวมาทิสฺสุเตน วา ๑ ปฏฺฐิภาเนน วาติ อวเสสา
สตุตา อปฺปฏฺฐิภานา มยฺหิ ปน ปฏฺฐิภานปฺปมาณํ นตฺถิติ
เอวมาทิปฏฺฐิภาเนน วา ๑ อณฺุตรณฺุตรเรน วา วตฺถุนาติ อวุตฺเตน
อณฺุเรน วตฺถุนา วา ๑ โย เอวรูปฺโป มาโนติ มาณกรณฺวเสน มาโน ๑
มณฺุณนา มณฺุณิตตฺตุนฺติ อาการภาวนิทฺเทโส ๑ อุตฺตีสฺตฺถุเจน
อณฺุณฺติ ๑ ยสฺสุปฺปชฺชติ ตํ ปุคฺคํ อณฺุณฺนาเมติ อุกฺขิปิตฺวา จเปตีติ
อณฺุณฺโม ๑ (๒) สมฺมุตฺตีสฺตฺถุเจน ๓ โช ๑ อุกฺขิปนฺภูเจน จิตฺตํ
สมฺมปฺกคฺคหาตีติ สมฺมปฺกคาโห ๑ เกตุ วุจฺจติ พหุสฺ ๓ เซสฺ
อจฺจุคฺคตฺทฺช ๑ มาโนปฺปิ ปฺนปฺปฺนํ อฺุปฺปชฺชมาโน อปฺราปฺเร
อฺุปาทาย อจฺจุคฺคตฺถุเจน เกตุ วิทยาติ เกตุ ตํ เกตุํ อิจฺฉตีติ
เกตุกมฺยํ ตสฺส ภาโว เกตุกมฺยตา ๑ สฺวา ปน จิตฺตสฺส น
อตุตฺตโน ๑ เตน วุตฺตํ เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺสชาติ ๑ มาณสมฺมปฺยตฺตํ
หิ จิตฺตํ เกตุํ อิจฺฉติ ตสฺส ภาโว เกตุสฺสงฺขาโต มาโนติ ๑

โชนฺ มายฺญจฺจ มาณญจฺจ ปฺหาย ปชฺหิตฺวา โย โส โชนฺ อรหา
เหฏฺฐา วุตฺตณฺยเนน วิโนทณฺพฺยนฺติกรณฺาทิวเสน กิเลเส
ปชฺหิตฺวา จิตฺโต โส เกณ ราคาทินา กิเลเสน ปน (๓) คจฺเจยฺย ๑
๑. ม. วิชฺชาภูจฺจานน ๑ ๒. ม. อณฺุณฺนาโม ๑ ๓. ม. ปนสฺสทฺโท นตฺถิติ ๑

เนรยโกติ วาติ นิรเย นิพฺพตฺตกสฺสโตติ วา ๑ ติริจฺฉาน-

โยนียาทีสุปี เอเสวน โย ๑ โส เหตุ นตฺถิติ เยน ชนฺกเหตุนา

คตฺติยาทีสุ นิพฺพตฺเตยฺย โส เหตุ นตฺถิ ๑ ปจฺจโยติ ตสฺเสว เวจฺจํ ๑

การณฺนติ จานํ ๑ การณํ หิ ตทายตฺตวฺตฺตติตฺตย อตฺตโน ผลสฺส

จानนฺติ วุจฺจติ ๑ ตสฺมา เยน เหตุนา เยน ปจฺจเยน คตฺติยาทีสุ

นิพฺพตฺเตยฺย ตํ การณํ นตฺถิ ๑

โย ปน เนลํ ทฺวินฺนํ อุปฺยานํ ภาเวน อุปฺโย โหติ โส

อุปฺโย หิ ๑เป ๑ ทิฏฺฐิมิเชว สพฺพนฺติ ๑ ตตฺถ อุปฺโยติ ตณฺหา-

ทิฏฺฐินิสฺสึโต ๑ ฌมฺเมสฺส อุปฺเปติ วาทนฺติ รตฺโตติ วา ทุฏฺฐโจติ วา

เอวํ เตสฺส เตสฺส ฌมฺเมสฺส อุปฺเปติ วาทํ ๑ อญฺปิยํ เกน กถํ วทฺเยยฺยติ

ตณฺหาทิฏฺฐิปฺปหานเณ ปน อญฺปิยํ จิณฺสาสวํ เกน ราเคน วา

โทเสน วา กถํ รตฺโตติ วา ทุฏฺฐโจติ วา วทฺเยย ๑ เอวํ อญฺปิยวชฺชโหว ๑

โส ก็ ติตฺถิยา วิย กตฺตปฏฺิจฺฉาทโก ภวิสฺสตีติ อธิปฺปาโย ๑

อตฺตํ (๑) นีรตฺตํ น หิ ตสฺส อตฺถิติ ตสฺส หิ อตฺตทิฏฺฐิ

วา นตฺถิ กหณฺมญฺจํ วาปี อตฺตนีรตฺตสณฺณิตํ นตฺถิ ๑ ก็การณา

นตฺถิติ เจ อโรสี โส ทิฏฺฐิมิเชว สพฺพนฺติ ยสฺมา โส อิเชว

อตฺตภาเว ฌาณฺมพฺพนา สพฺพํ ทิฏฺฐิคตํ อโรสี ปชฺหิ วิโนเทสีติ

อรหตฺตนิฏฺฐเณ เทสนํ นิฏฺฐาเปสี ๑ ตํ สุตฺวา ราชา อตฺตมโน

ภควนฺตํ อภิวาทฺตวา ปกฺกามีติ ๑

๑. ม. อตฺตา นีรตฺตา ๑

รตุโตติ วาติ ราเคน รตุโต (๑) วา ฯ ทฺฐุจฺจติ วาติ อาทีสุปี
เอเสว นโย ฯ เต อภิสงฺขารา อปฺปหีนํติ เย ปฺนุณฺวาปฺนุณ-
อนนฺยชาภิสงฺขารา เต อปฺปหีนํ ฯ อภิสงฺขารานํ อปฺปหีนตฺตํติ
เตสํ วุตฺตปฺปการานํ กมฺมาภิสงฺขารานํ อปฺปหีนภาเวน ฯ
คตฺติยา วาํ อฺเปตีติ ปฺนุณฺนํ คตฺตินํ อนฺนตฺตราช กถนํ อฺปคจฺจติ ฯ
เตเนวาท เนรยโกติ (๒) วา วาํ อฺเปติ อฺปคจฺจตีติ ฯ

วทฺथยฺยาติ กถยฺย ฯ กหิตํ (๓) นตฺถีติ กเหตุพฺพํ นตฺถิ ฯ
มฺลจฺจิตพฺพํ นตฺถีติ มฺลจฺจิตฺวา จิตตฺตา โมเจตพฺพํ นตฺถิ ฯ
ยสฺสตฺถิ กหิตนฺติ ยสฺส ปฺกคฺลตฺส อหํ มมาติ กหิตํ อตฺถิ ฯ
ตสฺสตฺถิ มฺลจฺจิตพฺพนฺติ ตสฺส ปฺกคฺลตฺส โมเจตพฺพํ อตฺถิ ฯ
อฺปริ ปทานิ ปฺริวตฺเตตฺวา โยเชตพฺพานิ ฯ กถณฺมฺลจฺจนา
สมตฺกกนฺโตติ กถณฺมจฺจนา อรหา อตฺกกนฺโต ฯ วฺจฺจติปฺริหานี
วิตฺตวตฺโตติ วฺจฺจติญฺจ (๔) ปฺริหานิญฺจ อตฺกกมิตฺวา ปวตฺโต ฯ
โส วฺจฺจวาโสติ อาที กตฺวา ฅาณคฺคินา ททฺธมานีติ ปฺริโยสานํ
เหญฺจ วุตฺตคณฺยเมว ฯ อโรสีติ กนฺเตสิ ฯ (๕) ฐนํ สนฺนฺนํ
นิตฺฐนํติ อฺปสคฺเคน ปทํ วฺจฺจติคณฺย (๖) ฯ

ทฺฐุจฺจกฺกตฺตนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ตฺถิยํ ฯ

๑. ม. รตุโตติ วา ฯ ๒. ม. เตเนวาท เนรยโก วา ฯ เป ฯ วาํ อฺเปติ
อฺปคจฺจตีติ ฯ ๓. ม. ปตฺตีติ ฯ ๔. ม. วฺจฺจติญฺจ ฯ ๕. ส. อโรปีติ กมฺเปสิ ฯ
๖. ม. วฺจฺจตีติ ฯ

สทฺทกุกกุตฺตนิทเทสวณฺณา

จตุตฺเถ สทฺทกุกเก ปจฺมกาถายฺ (๑) ตาวตฺโถ ๗

น ภิกฺขเว เอวฺรุเปน ทสฺสเนน สทฺทชิ โหติ อปี จ โข กิเลส-
มลินตฺตา อสทฺทชิ กิเลสโรคานํ อธิคฺมา สโรคเมว จนฺทาภํ
พฺร่าหฺมณํ (๒) อณฺณํ วา เอวฺรุปี ทิสฺวา ทิกฺกจฺจติโก พาลो
อภิชานาติ ปสฺสามิ สทฺทชิ ปรมํ อารอฺกยํ (๓) เตน จ ทิกฺกจฺจสงฺขาเตน
ทสฺสเนน ตํสทฺทชิ นรตฺส โหตีติ โส เอวํ อภิชานนฺโต
ตํ ทสฺสนํ ปรมนฺติ ฌตฺวา ตสฺมี ทสฺสเน สทฺทชานุปสฺสี สมานो
ตํ ทสฺสนํ มกฺกณณฺติ ปจฺเจติ ๗ ตมฺปน มกฺกณณํ น
โหติ ๗

ปรมํ อารอฺกยํ ปตฺตฺตฺตํ อุตฺตมํ นิพฺยาธิ ปาปฺณิตฺวา จิตํ ๗
ตาณฺนปตฺตฺตํ ตถา ปาลนฺนปตฺตํ ๗ เลณฺนปตฺตฺตํ
นินฺนปตฺตํ ๗ สรณฺนปตฺตฺตํ ปตฺติจฺจาปตฺตํ ทฺกฺขนาสนํ วา
ปตฺตํ ๗ อภยฺนปตฺตฺตํ นิพฺภยภาวปตฺตํ ๗ อจฺจุตปตฺตฺตํ
นิจฺจภาวปตฺตํ ๗ (๔) อมตฺนปตฺตฺตํ อมตํ มหานิพฺพานํ ปตฺตํ ๗
นิพฺพานปตฺตฺตํ วานวิริหิตปตฺตํ ๗ อภิชานนฺโตติ วิเสเสน
ชานนฺโต ๗ อาชานนฺโตติ อตฺถํ ชานมาโน ๗ (๕) วิชานนฺโตติ
๑. ม. ปจฺมกาถาย ๗ ๒. สී. จนฺทํ อภพฺพนิกํ ๗ ๓. ม. อโรคํ ๗
๔. สී. ม. นิจฺจลภาวปตฺตํ ๗ ๕. ม. อาชานมาโน ๗

อเนกวิเชน ชานมาโน ฯ ปฏิวิชานนฺโตติ ตํ ตํ ปฏิจฺจ วิชาน-
มาโน ฯ ปฏิวิชณนฺโตติ หทยเ กุรฺมาโน ฯ จกฺขุวิญญาณน
รูปทสฺสนนฺติ (๑) จกฺขุวิญญาณน รูปสฺส ทสฺสนํ ฯ ฌาณนฺติ
ปจฺเจตฺติ ปญฺญา อิติ สทฺทหติ ฯ มคฺโคติ ปจฺเจตฺติ อูปาโยติ
สทฺทหติ ฯ ปโถติ สลฺยาโร ฯ นียานนฺติ คเหตุวา ยานํ (๒) ฯ
นียฺยานนฺติ วา ปาโจ ฯ

ทิฏฺฐเณ เจ สฺทฺฐีติ ทฺติยคาถา ฯ ตสฺสตุโถ เตน รูปทสฺสน-
สงฺขาเตน ทิฏฺฐเณ ยถิ กิเลสฺสฺทฺฐิ นรฺสฺส โหติ เตน วา ฌาณน
โส ยถิ ชาตฺยาทิกุขํ ปชฺหาติ เอวํ สนฺเต อริยมคฺคโต อญฺเณน
อสฺทฺฐิมคฺเคเนว โส สฺขมฺติ รากาทีอุปรีหิ สอุปฺริโกเอว จ (๓) สฺมาโน
สฺขมฺตีติ วตฺตพฺพตํ อापฺนฺโน โหติ น จ เอวํวิโร สฺขมฺติ ยสฺมา (๔)
ทิฏฺฐี หิ นํ ปาว ตถา วทานํ (๕) ทิฏฺฐิเยว มิจฺฉาทิฏฺฐิโก อยฺนฺติ กเถติ
ทิฏฺฐิยา อนฺรูปํ สสฺสโต โลโกติ อาทินา (๖) ปน (๗) ตถา ตถา วทตีติ ฯ

ราเคน สห วตฺตตีติ สฺราโก รากวาติ อตุโถ ฯ สโทโสติ
อาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ

น พฺราหฺมโณติ ตฺติยคาถา ฯ ตสฺสตุโถ โย ปน
พาหิตปาปตฺตา (๘) พฺราหฺมโณ โหติ โส มคฺเคน อธิคตาสวกฺขโย
จีณาสวพฺราหฺมโณ อริยมคฺคณาโต อญฺเณน อภิมงฺกฺลสมฺมต-

๑. ม. จกฺขุวิญญานํ รูปทสฺสเนนาติ ฯ ๒. ม. ยาศีติ นียานํ ฯ

๓. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. ตสฺมา ฯ ๕. ม. สานนฺติ นตฺถิ ฯ

๖. ม. นเยน ฯ ๗. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ ๘. ม. พาหิตปาปตฺตา ฯ

*เล่มที่ 38 สุตกฐกฐตตนิเทศวณณา หน้า 305

รูปสงฆาเต ทิฏฺเฐ ตถาวิสททสงฆาเต สุตเต อวีตีกุมสงฆาเต
สีเล หตฺถิตวาภิเกเท วุตเต (๑) ปจวีอาภิเกเท มุตเต จ อุปฺปนฺเนน
มิจฺฉาณาณน สุตฺธิ น อาหาคี ฯ จีณาสวพฺราหฺมณฺสฺส (๒)
วณฺณภณฺนาย วุตฺตํ ฯ โส หิ เตชาตฺถกฺปฺญฺเย สพฺพสฺมี จ ปาเป
อนฺูปลิตฺโต กสฺมา (๓) ปหีนตฺตา ตสฺส อตฺตติฏฺฐิจฺยา ยสฺส กสฺสจฺจิ วา
กหณฺสฺส ปหีนตฺตา อตฺตตฺตชฺโห ปฺญฺญาภิสงฺขาราทินฺน อกรรมโต
นยิธ ปกฺกพฺพมาโนติ วุจฺจติ ฯ ตสฺมา นฺ เอวํ ปตฺสฺนฺโต อาห ฯ
สพฺพสฺเสว จสฺส ปฺริมปฺเทน สมฺพนฺโธ เวทิตพฺโพ ปฺญฺเย จ
ปาเป จ อนฺูปลิตฺโต อตฺตตฺตชฺโห นยิธ ปกฺกพฺพมาโน น
พฺราหฺมโณ อณฺฺยโต สุตฺธิมาหาคี ฯ นาคี ปฏฺิกฺเขโปติ น
อิตฺติ ปฏฺิเสโธ ฯ

พาเหตุวา สพฺพปาปกานีติ คาถายตฺถ โย จตฺตตฺถมคฺเคน
พาเหตุวา สพฺพปาปกานี ทิฏฺฐินิฏฺฐิตตฺตา (๔) จิตฺตฺโต (อิจฺเจว
วุตฺตํ โหติ) พาหิตปาปตฺตา เอว จ วิมโล วิมลภาวํ พฺรหฺมภาวํ
เสฏฺฐภาวํ ปตฺโต ปฏฺินิสฺสฏฺฐสมาริวิกฺเขปกรฺกิลสมฺเลน
มคฺคผลสมารินา (๕) สาธฺสมานีโต สํสารเหตุสมตฺติกฺกเมน
สํสารมตฺติจฺจ ปฺริณิฏฺฐิตกฺกจฺจตฺยา เกวลีติ จ ตณฺหาทิฏฺฐิอนิสฺสิตตฺตา
อนิสฺสิตฺโตติ จ โลกธมฺเมหิ นิพฺพิการตฺตา ตาทิตฺติ จ ปวฺจฺจติ ฯ เอวํ
ถุติโร โส พฺรหฺมา โส พฺราหฺมโณติ ฯ

๑. ม. วตฺเต ฯ ๒. ม. เสสมสฺส พฺราหฺมณฺสฺส ฯ ๓. ม. ตสฺส ฯ
๕. ม. ทิฏฺฐินิฏฺฐิตตฺตาติ นตฺถิ ฯ ๕. ม. อคฺคมคฺคผลสมารินา ฯ

อณฺดฺร สติปฺญาเนหิตี จตฺตารโ สติปฺญาเน มฺญจิตฺวา ฯ
สมฺมปฺปชานาทีสุปี เอเสว นโย ฯ สนฺเตเก สมณพฺราหฺมณาติ
เอกจฺเจ โลกสงฺเกตฺน สมณพฺราหฺมณาติ ลทฺฐโวหารา สํวิชฺชนฺติ ฯ
ทิกฺขสฺสุทฺธิกาติ ทิกฺขเณ สฺสุทฺธี อิจฺจมานา ฯ เต เอกจฺจันํ รุปรานํ
ทสฺสนนฺติ เอเต ทิกฺขสฺสุทฺธิกา เอเตสํ รุปรามฺมณานํ โอโลกนํ ฯ
มงฺคฺลํ ปจฺเจเนตีตี อิทฺธิการณํ (๑) วุฑฺฒิการณํ สพฺพสมฺปตฺติการณํ
ปติฏฺจาเปเนติ ฯ (๒) อมงฺคฺลํ ปจฺเจเนตีตี อนิทฺธิการณํ (๓) น
วุฑฺฒิการณํ น สพฺพสมฺปตฺติการณํ ปติฏฺจาเปเนติ ฯ เต กาลโต
วุฑฺฒิตฺวาติ เต (๔) ทิกฺขาทิมงฺคฺลิกา ปฺเรตฺรเมว อญฺจิตฺวา ฯ
อภิมงฺคฺลคตานิตี วิเสเสน วุฑฺฒิการณํ คตานิ ฯ รุปรานํ
ปสฺสนตีตี นานาวิชานํ รุปรามฺมณานํ ทกฺขนฺติ ฯ วาตสฺกฺกนฺติ (๕)
เอวํนามกํ ฯ ปสฺสเวพฺพวลฺลจฺฉินฺติ ปสฺสนกฺขตฺเตน อฺปฺปนํ
ตฺรณเวพฺพวลฺลจฺฉี ฯ คพฺภินิตฺถินฺติ สคพฺภํ อิตฺถี ฯ กุมารกํ
ขนฺเช อารโเปตฺวา คจฺจนฺตฺนฺติ ตฺรณทารกํ อํเส อุสฺสาเปตฺวา (๖)
คจฺจมานํ ฯ ปฺนฺณณฺณนฺติ อฺทกปฺนฺณณฺณํ ฯ โรหิตมจฺจนฺติ
รตฺตโรหิตมจฺจํ ฯ อาชณฺณรณฺนฺติ สินฺทฺวยุตฺตํ รณํ ฯ อฺสภนฺติ
มงฺคฺลอฺสภํ ฯ โลกปีตฺนฺติ กปีตคาวิ ฯ ปลาลปฺนฺณนฺติ
อฺสราสี ฯ (๗) ตกฺกณฺณนฺติ โคตกฺกาทีปฺริตจาญฺยี ฯ รัตตณฺณนฺติ
๑. สี. ม. อิกฺขการณํ ฯ ๒. สี. ปฏิจฺจนาเปเนติ ฯ ๓. สี. อนิกฺขการณํ ฯ
๔. ม. เอเต ฯ ๕. ม. จาปสฺกฺกนฺติ ฯ จาตสฺกฺกนฺติ ฯ
๖. ม. อฺสฺसानเปตฺวา ฯ ๗. สี. พฺลราสี ฯ

*เล่มที่ 38 สุตฺตฎฺฐกสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 307

ตฺถจฺจมฺภี ๑ นฺณนฺติ นฺณนาฎฺฐกาที (๑) ๑ ธฺตฺตฺตฺกิริยฺนฺติ เอเก ๑
นคฺคสมณฺณนฺติ นิจฺโจพสมณฺ (๒) ๑ ขรฺนฺติ คทฺรภํ ๑ ขรฺยานนฺติ
คทฺรภยฺยตฺตํ วฺยหาทิกํ ๑ เอกยฺยตฺตฺยานนฺติ เอเกน วาหเนน
สยฺยตฺตํ ยานํ ๑ กาณนฺติ เอกกฺขิอฺภยฺกฺขิกานฺ ๑ กุณฺนฺติ
หตฺถกฺกณฺ ๑ ขลฺยขฺนฺติ ขลฺยขฺปาทํ ติริยคตฺปาทํ ๑ ปกฺขหตฺนฺติ
ปีจสฺปปี ๑ ชินฺณกนฺติ ชราชินฺณํ ๑ พฺยาริคนฺติ พฺยาริปีพิตฺ ๑
มตฺนฺติ กาลกตฺ ๑

สฺตสฺสทฺธิกาติ โสตฺวิณฺญาณฺน สฺตฺเตน สฺสทฺธิ อิจฺจมาณา ๑
สทฺทานํ สวณฺนฺติ สทฺทธารมฺมณานํ สวณฺ ๑ วทฺฐมาติ วาติอาทโย
โลเก ปวตฺตสทฺทตฺตฺตานิ คเหตุวา วุตฺตา ๑ อมฺงคฺลํ ปน
กาโณตฺติอาทินา เตน เตน นามฺเนน วุตฺตสทฺทาเยว ๑ ฉินฺนฺนฺติ
วาติ หตฺถปาทาทิจฺฉินฺนฺนฺติ วา ๑ ภินฺนฺนฺติ วาติ สีลาทิจฺฉินฺนฺนฺติ
วา ๑ ททฺฐนฺติ วาติ อคฺคินา ฉาปีตฺนฺติ วา ๑ นฺณจฺนฺติ
วาติ โจราทิจฺฉินฺนฺนฺติ วา ๑ นตฺถิตฺติ วาติ น วิชฺชตฺติ วา ๑

สีลสฺสทฺธิกาติ สีเลน วิสฺสทฺธิ อิจฺฉนฺกา ๑ สีลมตฺเตนาติ
สํวรณฺมตฺเตน ๑ สยฺยณฺมตฺเตนาติ อูปรณฺมตฺเตน ๑ สํวร-
มตฺเตนาติ ทวารณฺมตฺเตน ๑ อวิตฺติกณฺมตฺเตนาติ น
อติกฺกมิตฺมตฺเตน ๑ สมณฺมณฺฑิกาทฺปฺตฺโตติ มาติโต ลทฺฐนามํ ๑
สยฺยปฺนฺนคฺคสฺลนฺติ ปรีปฺณคฺคสฺลํ ๑ ปรมคฺคสฺลนฺติ อุตฺตมคฺคสฺลํ ๑
๑. ม. นฺณกาที ๑ ๒. ม. นิจฺโจพสมณฺ ๑

อุตุตมปตติปตตุนติ อุตุตม อรหตุต ปาปฺณิตพพตฺ (๑) ปตฺวา

จิตฺ ๑ อโยชฺชนติ ปราเชตฺ อสกุญฺเณยฺย สมณฺ ๑

วตฺสุทฺธิกาติ (๒) สมาทานน วเตน สุทฺธิ อิจฺจนกา ๑

หตุถิตฺกา (๓) วาติ สมาทินฺนํ หตุถิตฺ (๔) เอเตสํ อตุถิตฺ หตุถิต-

วติกา สพฺพหตุถิตฺริยํ กโรนฺตฺติ อตุโถ ๑ กถํ อชฺชโต (๕)

ปฏฺจาย หตุถิตฺ กาทพฺพํ กริสฺสามิตฺ เอวํ อุปฺปนฺนจิตฺตา หตุถิตฺนํ

คมนาการตฺธิฏฺจนาการนีสีทนาการสยนาการอุจฺจารปสฺสาว-

กรณาการํ อญฺเณ หตุถิตฺ ทิสฺวา โสณฺฑํ อสฺสาเปตฺวา คมนาการญจ

สพฺพํ กโรนฺตฺติ หตุถิตฺกา ๑ อสฺสวตฺติกาทีสุปี ลพฺภมานวเสน

ยถาโยคํ โยเชตพฺพํ ๑ เตสุ อวसानน ทิสาวตฺติกา วาติ

ปฺรตุถิตฺมาทิตฺसानํ นมสฺสนวเสน สมาทินฺนทิสาวตฺติกา เอเตสํ

วตุตฺตปฺปการานํ สมณพฺราหฺมณานํ วตฺสมาทานํ สมฺปชฺชมานํ

หตุถิตฺอาทิตฺนํ สหพฺยตฺ อุปเนติ ๑ สเจ โข ปนฺตฺส มิจฺฉาทฺธิฏฺจ

โหติ อิมินาหํ สีลวตฺตสมาทานพฺรหฺมจฺริเยน เทโว วา เทวญฺจตโร

วา โหมีติ จินฺตฺยนฺตฺส (๖) นีรยตฺริจฺฉานโยนินํ อญฺจตฺรา โหตฺติ

ถาตพฺพํ ๑ วตุตฺตญฺเหหตฺ ภควตา อธิ ปุณฺณ เอกจฺโจ กุกฺกุรวตฺ

ภาเวติ ปฺริปุณฺณํ อพฺโพทฺธิณฺณํ กุกฺกุรสีลํ ภาเวติ ปฺริปุณฺณํ

อพฺโพทฺธิณฺณํ กุกฺกุรจิตฺตํ ภาเวติ ปฺริปุณฺณํ อพฺโพทฺธิณฺณํ กุกฺกุรอกปฺปี

๑. ม. ปาปฺณิตพพตฺ ๑ ๒. ม. วตฺสุทฺธิกาติ ๑ ๓. ม. หตุถิตฺกา ๑

๔. ม. หตุถิตฺ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๕. ม. อชฺช ๑ ๖. สී. ทฺวินฺนํ ตฺส ๑

*เล่มที่ 38 สุตฺตฺกฺกสฺสฺตฺตฺนิตฺตฺสวณณา หน้า 309

ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพทิกณฺณํ ฯ โส กุกฺกุรวตฺติ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ
 อพฺโพทิกณฺณํ กุกฺกุรสีลํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพทิกณฺณํ กุกฺกุรจิตฺตํ
 ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพทิกณฺณํ กุกฺกุรอกปฺปํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ
 อพฺโพทิกณฺณํ กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา กุกฺกุรณฺนํ สหพฺยตฺติ
 อุปฺปชฺชติ ฯ สเจ โข ปนสฺส เอวํทิกฺกุจฺจิ โหติ อิมินาหํ สีเลนฺน วา
 วเตน วา (๑) ตเปน วา พุรหฺมจฺริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสामी เทวณฺนตโร
 วาติ สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิกฺกุจฺจิ ฯ มิจฺฉาทิกฺกุจฺจิสฺส โข อหํ ปุณฺณ ทฺวินนํ
 คตฺติณํ อณฺนตฺโร คตฺติ วทามิ นิริยํ วา ตฺริจฺฉานโยนํ วา อิติ โข ปุณฺณ
 สมฺปชฺชมานํ กุกฺกุรวตฺติ กุกฺกุรณฺนํ สหพฺยตฺติ อุปฺเนติ วิปชฺชมานํ
 นิริยนฺติ ฯ กนฺธพฺพวตฺติกาทโย กนฺธพฺพาทินํ สหพฺยตฺติ
 อุปฺกจฺฉนฺตฺติ อตฺถ โธ น กเหตุพฺโพ มิจฺฉาทิกฺกุจฺจียา กหิตตฺตฺตา
 นิริยตฺริจฺฉานโยนํเมว อุปฺกจฺฉนฺตฺติ กเหตุพฺโพ ฯ

มุตฺตฺสฺสฺฐิกาทิ สฺสฺสฺเตน สฺสฺสฺฐิกา ฯ ปจฺวี อามสนฺตฺติ
 สสมฺภาริกมฺหาปจฺวี กายเณ สฺสฺสนฺติ ฯ หริตฺนฺติ อลฺลนฺีลสทฺทลํ ฯ
 โคมยฺนฺติ ควาทิโคมยํ ฯ กจฺฉนฺติ อฏฺฐิกจฺฉนฺตฺติอเนกวิธํ ฯ
 ชาลํ (๒) อกุกมฺนฺตฺติ อยชาลํ (๓) มทฺทนฺติ ฯ ติลวาหฺนฺติ ติลสกฺกํ
 ติลราสี วา ฯ ปุสฺสฺตฺติลํ ขาทนฺตฺติ มงฺกลปฺปฏิสฺสฺยตฺตํ ติลํ ขาทนฺติ ฯ
 ปุสฺสฺเตลํ มกฺขเณตฺติ ตถารูปํ ติลเตลํ สรฺริพฺพณฺชนํ กโรนฺติ ฯ
 ทนฺตฺกจฺฉนฺติ ทนฺตฺโปณํ ฯ มตฺตฺติกาย นฺนฺหายนฺตฺติ กงฺกจฺฉนฺตฺติ
 # ๑. ม. ตเปน วา ฯ ๒. สฺ. ถาลํ ฯ ม. ปาลํ ฯ ๓. สฺ. อยถาลํ ฯ
 ม. อยผาลํ ฯ

สณฺหมตฺติกาย สรีริ อุพฺพตฺเตตฺวา (๑) นุหายนฺติ ฯ สาฏฺกั
นิวาเสนฺตฺติ มงฺกลปฺภิสฺสฺยตฺตํ วัตถํ ปรีทหนฺติ ฯ เวฏฺจนํ
เวเจนฺตฺติ สีสเวจฺนํ ปตฺตคฺคณฺณาทิปฺภุํ สีเส จเปนฺติ
ปฏฺมิจฺจนฺติ ฯ

เตชาตฺถํ กุสลาภิสงฺขารนฺติ กามชาตฺตรูปรชาตฺตรูปรชาตฺตฺส
ปฏฺิสนฺธิทายกํ โกสลลสฺมญฺตํ ปจฺจยาภิสงฺขาริ ฯ สพฺพิ อกุสฺลนฺติ
ทฺวาทสฺวิธิ อโกสลลสฺมญฺตํ อกุสฺลํ ฯ ยโตติ ยทา ฯ เตรสฺวิโร (๒)
ปฺลฺลณฺยาภิสงฺขาโร จ ทฺวาทสฺวิโร อปฺลฺลณฺยาภิสงฺขาโร จ จตฺตฺพิโร
อนฺณชฺาภิสงฺขาโร จ ยถานฺรูปี สฺมจฺเจทฺปฺปหฺาเนน ปหีนา
โหนฺติ ฯ อตฺตทิกฺกิชฺโหติ เอโส เม อตฺตตาติ คหิตฺทิกฺกิชฺ โชโห ฯ
กาหฺลชฺโหติ เอโสหฺมสฺมิตฺติ มาณสฺมปฺยตฺตคฺคหณฺ ชโห ฯ ปฺน
อตฺตลชฺโหติ เอตํ มฺมาติ ตณฺหาคหณฺวเสน จ ทิกฺกิชฺคหณฺวเสน
จ ปฺรามสฺติวฺวา คหิตํ ปฺรโต อามญฺจณฺจ ตสฺมี อภินิวิฏฺจณฺจ
พลวตณฺหาวเสน กิลิตฺวฺวา อชฺโฆสฺตณฺจ พลวมฺจฺจิตฺตณฺจ สพฺพสฺส (๓)
ตํ จตฺตํ โหตีติอาทโย วัตฺตคฺคณฺยาเยว ฯ

เอวํ น พฺราหฺมโณ อณฺณโต สฺทฺธิมาหาติ วัตฺวา อิทานิ เย
ทิกฺกิชฺคติกฺกา อณฺณโต สฺทฺธิ พฺรฺวณฺติ เตสํ ตสฺสา ทิกฺกิชฺยา อนิพฺพาหก-
ภาวํ ทสฺเสนฺโต ปฺริมํ ปหายาติ คากฺมาห ฯ

ตสฺสตฺโต เตหิ อณฺณโต สฺทฺธิวาทา สฺมานาปี ตสฺสา (๔)

๑. ม. อุพฺพตฺเตตฺวา ฯ ๒. ม. เตรสฺวิโร ฯ ๓. ม. สพฺพิ ฯ

๔. ม. ยสฺสา ฯ

ทิกฺุชฺชา อปฺปหีนฺตฺตา คหณฺมฺลฺยจนาภิกฺุชฺตฺตาย (๑) ปุริมสฺตฺถาราทฺธิ
ปฺหาย อปรฺิ นิสฺสฺสิตา เชฯสาซฺงฺขาทฺตาย ตณฺหาฯย อนุคฺตฺตา อภิกฺุชฺตฺตา
ราคาทิกฺุภาทฺธิ สฺงฺกํ น ตฺรณฺติ สฺงฺกฺลฺยจ (๒) อตฺรณฺตฺตา ตํ ตํ ฐมฺมํ
อฺุคฺคณฺหนฺติ จ นิสฺสฺสชฺนฺติ จ มกฺกโฏว สาขณฺติ ฯ

ปุริมฺ สฺตฺถารฺ ปฺหายาทฺธิ ปุริมคฺคหฺติ สฺตฺถุปฺปฏิณฺณํ วชฺเชตฺวา ฯ
อปรฺิ (๓) สฺตฺถารฺ นิสฺสฺสิตาทฺธิ อณฺณํ สฺตฺถุปฺปฏิณฺณํ สนฺนิสฺสฺสิตา อลฺลิตฺนา ฯ
ปุริมฺ ฐมฺมกฺขนํ ปฺหายาทฺธิอาทิสฺสปิ เอเสว นโย ฯ เอชานฺุคฺคาทฺธิ
ตณฺหาฯย อนุคฺตา ฯ เอชานฺุคฺคาทฺธิ ตณฺหาฯย อนุคฺตา ฯ
เอชานฺุสฺสฺฎาทฺธิ ตณฺหาฯย อนุสฺสฺฎา ปกฺขณฺทา วา ฯ เอชาย ปนฺนา
ปฺติตฺตาทฺธิ ตณฺหาฯย นิมฺมฺกฺกา จ นิกฺขิปปิตฺตา จ ฯ มกฺกโฏทฺธิ วานโร ฯ
อฺรณฺณฺเต อิริณฺณ ฯ (๔) ปวเนติ มหาวเน ฯ จรมาโนติ
คจฺจมาโน ฯ เอวเมวาทฺธิ โอบมฺมสฺมปฺปฏิปาทนํ (๕) ฯ ปุณฺติ
นानา ฯ ปุณฺทิกฺุชฺชิตานินฺติ นานาวิชานินฺ ทิกฺุชฺชิตานินฺ ฯ คณฺหนฺติ
จ มฺลฺยจณฺติ จาทฺธิ คหณฺวเสน คณฺหนฺติ จ จชฺนวเสน
มฺลฺยจณฺติ จ ฯ อาทียนฺติ จ นิสฺสฺสชฺนฺติ จาทฺธิ ปฺลิตฺโพธิ
กโรนฺติ จ วิสฺสชฺเชนฺติ จ จิปนฺติ จ ฯ

ปฺลยจมคฺคาถาย จ สมฺพนฺุโร โย จ โส ทิกฺุชฺชิ หิ นํ ปาว ตถา
วทานนฺติ วุตฺโต โส สยฺ สสมาทฺทายาทฺธิ ฯ

๑. ม. คหณมฺลฺยจนํ โหติ ตาย ฯ ๒. ม. ตณฺจจ ฯ ๓. ม. ปฺริ ฯ
๔. ม. วิปีณฺณ ฯ ๕. ม. โอบมฺมสฺสฺสนฺุทนํ ฯ

ตตฺถ สยฺนฺติ สามํ ฯ สมาทายาติ คเหตุวา ฯ วัตานีติ
หตฺถิวตาทินี ฯ อฺจุจาวจฺนฺติ อปราปรี หีนปฺปณฺตีตฺวา สตฺถารโต
สตฺถาราที ฯ สยฺนฺตฺโตติ กามสยฺนฺทิสฺสุ วิลฺลฺโค (๑) ฯ
วิทฺวา (๒) จ เวเทหิ สเมจฺจ ฐมฺมนฺติ ปรมตฺถวิทฺวา จ อรหา จตฺถิ
มคฺคณฺณเวเทหิ จตฺสจฺจฐมฺมํ อภิสเมจฺจาติ ฯ เสถํ ปากฺกฺเมว ฯ
สยฺ (๓) สมาทายาติ สยฺเมว คเหตุวา ฯ อาทายาติ อาทียิตฺวา
คณฺหิตฺวา ฯ สมาทายาติ สมฺมา อาทาย ฯ อาทียิตฺวาติ
ปฺลิวฺธํ กตฺวา ฯ สมมาทียิตฺวาติ สมฺมา ปฺลิวฺธํ กตฺวา ฯ
คณฺหิตฺวาติ อวิสฺสชฺเชตฺวา ฯ ปฺรามสฺสิตฺวาติ ทสฺสิตฺวา ฯ
อภินิวิตฺวาติ ปตฺติจฺจฺหิตฺวา ฯ กามสยฺนฺทิสฺสุ วุตฺตฺนยาเอว ฯ
วิทฺวาติ เมธาวิ ฯ วิชฺชาคโตติ วิชานนภาวํ คโต ฯ ฌานีติ
ปฺลฺยฺวาสมฺปนฺโน ฯ วิภาวิตฺติ ฌาณน วิมฺสโม ฯ เมธาวิตฺติ
อนิจฺจาทีหิ ตฺลิตฺตวาโณ ฯ ปฺลฺยฺวาติอาทโย เหญฺจฺจา
วุตฺตฺนยาเอว ฯ จตฺสจฺจฐมฺมํ วิจินาตีติ ฐมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโก ฯ
โพชฺฌงฺกคฺโค เหญฺจฺจา วุตฺโตว ฯ วิมฺสาติ จตฺสจฺจฐมฺมวิจินนา
ปฺลฺยฺวา ฯ วิมฺสา ฐมฺมจินฺตนาติ (๔) หิ วุตฺตํ ฯ วิปฺสฺสนาติ
มคฺคสมฺปยุตฺตา วิวิธกาเรน ปสฺสนา ปฺลฺยฺวา ฯ สมมาทิจฺจฺจิตฺติ
โสภนา ปสฺสฺจฺจา สฺนฺทรา มคฺคสมฺปยุตฺตา สมมาทิจฺจฺจิตฺติ ฯ เตหิ
๑. ม. ลคฺโค ฯ ๒. ม. วิทฺวา ฯ เอวฺมฺปรีปี ฯ ๓. ม. สามํ ฯ
๔. สී. วิมฺสา ฐมฺมวิจินนาติ ฯ

*เล่มที่ 38 สุตฺตกุกกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 313

เวเทหิเต เตเหว จตุหิ มกฺกณณเณหิ ฯ อนฺตคโตติ ชาติชรา-
มรณสฺส ปรีโยสานํ คโต ฯ โกฏิกโตติอาทโย เหฏฺฐา
วุตฺตณยาว ฯ เวทานิ วา อนฺตคโตติ ชานิตพฺพานํ
อวสานปฺปโตติ ฯ เวเทหิ วา อนฺตคโตติ จตุหิ
มกฺกณณเวเทหิ วฏฺฐทฺทกฺขสฺส ปรียนฺตภาเวน อนฺตสงฺขาตํ
นิพฺพานํ คโต ฯ วิทิตตฺตติ วิทิตภาเวน ชานิตภาเวน ฯ

เวทานิ วิเจยฺย เกวลานีติ คากายมตฺโต (๑) โย จตุหิ มกฺกณณ-
เวเทหิ กิเลสกฺขํ กโรนฺโต คโต โส ปรมตฺโต เวทฺฐ นาม โหติ
โย (๒) สพฺพสมณพฺราหฺมณานํ สตฺถสฺสณฺณิตานิ เวทานิ ตาเยว
มกฺกณณาย กิจฺจโต อนิจฺจาทิวเสน วิเจยฺย ฯ ตตฺถ ฉนฺทราคปฺ-
ปหานน ตเมว สพฺพํ เวทมตฺติจฺจ ยาปี เวทปฺจฺจยา วา อณฺณถา วา
อฺปฺปชฺชนฺติ เวทนา ตาสฺส สพฺพเวทนาสฺส วิตฺตราโค โหติ ฯ ตสฺมา
ตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต ก็ ปตฺตินมาหุ เวทฺฐติ (๓) ปฺภูโจ อิทํ ปตฺตินนฺติ
อวตฺวา เวทานิ วิเจยฺย ฯเปฯ เวทฺฐ โสติ อาห ฯ ยสฺมา
วา โย ปวีจฺยปฺลฺลยฺย เวทานิ วิเจยฺย ตตฺถ ฉนฺทราคปฺปหานน
สพฺพํ เวทมตฺติจฺจ วตฺตติ ฯ โส สตฺถสฺสณฺณิตานิ เวทานิ คโต ฌาโต
อติกฺกนฺโตว โหติ ฯ โย เวทนาสฺส วิตฺตราโค โสปี เวทนาสฺสณฺณิตานิ
เวทานิ คโต อติกฺกนฺโต อติเวทฺถํ คโตติปี เวทฺฐ ฯ ตสฺมา ตมฺปิ
อตฺถํ ทสฺเสนฺโต อิทํ ปตฺตินนฺติ อวตฺวา เวทานิ วิเจยฺย ฯเปฯ
เวทฺฐ โสติ อาห ฯ

๑. ม. คากาย อยมตฺโต ฯ ๒. ม. โสว ฯ ๓. ม. เวทฺฐนฺติ ฯ

สเมจจาติ ฌาณน สมากนฺตฺวา ฯ อภิสเมจจาติ
ฌาณน ปฏฺวิชฺฌิตฺวา ฯ ฌมฺมนฺติ จตฺตจฺจมฺมํ ฯ สพฺเพ
สงฺขาราคิ สพฺเพ สปฺปจฺจยา ฌมฺมา ฯ เต หิ สงฺขตสงฺขารา
นาม ฯ ปจฺจเยหิ สงฺกมฺม กรียนฺตฺติ สงฺขารา เต เอวํ
ปจฺจเยหิ สงฺกมฺม กตตฺตา สงฺขตาคิ วิเสเสตฺวา วุตฺตา ฯ
กมฺมนิพฺพตฺตา เตญฺมกา รุปรารุปรมฺมา อภิสงฺขตสงฺขาราคิ
อภฺจกถาสฺ วุตฺตา ฯ เตปฺปี อนิจฺจา วตฺ สงฺขาราคิอาทิสฺ
สงฺขตสงฺขารสฺ สงฺกหํ กจฺฉนฺติ ฯ อวิชฺชาคโธ อຍ
ภิกฺขเว ปฺริสປุคฺคโธ ปุณฺณภิกฺขวาริ (๑) อภิสงฺขโรตฺติอาทิสฺ
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราว อากตฺตา ฯ เตญฺมกฺกุสลา กุสฺลเจตนา
อภิสงฺขรณฺกสงฺขารา นาม ฯ ยาวตฺติกา อภิสงฺขารสฺส คคิ
ตาวตฺติกํ กนฺตฺวา อกฺขาหตฺติ มณฺเณ อภฺจาสีตฺติอาทิสฺ อากตฺ
กายิกเจตฺติกวิริยํ ปโยคภิกฺขวาริ นาม ฯ สลฺยาเวทฺยิตฺตนิโรธํ
สมาปชฺชนตฺสฺส โข อาวุโส วิสาข ภิกฺขุโน ปจฺมํ นิรุชฺฌตฺติ วจิสงฺขาริ
ตโธ กายสงฺขาริ ตโธ จิตฺตสงฺขาริอาทิสฺ อากตฺตา วิตกฺกวิจாரา
วํ สงฺขโรนฺตฺติ วจิสงฺขารา อสฺสาสປສສာสา กายေန
สงฺขரியนฺตฺติ กายสงฺขารา สลฺยา จ เวทฺนา จ จิตฺเตน
สงฺขரியนฺตฺติ จิตฺตสงฺขารา ฯ อธิ ปนฺ สงฺขตสงฺขารา อธิປပေတා ฯ
อนิจฺจา (๒) หุตฺวา อภาวภฺจเนน ฯ ทุกฺขาติ (๓) ปฏฺวีປပနฺนภฺจเนน ฯ
๑. ม. สงฺขาริ ฯ ๒. ม. อนิจฺจา ฯ ๓. ม. ทุกฺขา ฯ

*เล่มที่ 38 สทฺธกฺกุชกฺกุชตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 315

สพฺเพ ฐมฺมาติ นิพฺพานมฺปิ อนฺโตกริตฺวา วุคฺตา ฯ อนตฺตาติ (๑)
อวสวตฺตณฺเณน ฯ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราคฺ เอตฺถ ยมฺปฏฺิจฺจ
ผลเมติ โส ปจฺจโย ฯ ปฏฺิจฺจชาติ น วินา อปฺปฏฺิจฺจิตฺวาติ (๒)
อตุโถ ฯ เอตฺติ อฺอุปฺชชฺติ เจว ปวตฺตติ จาติ อตุโถ ฯ อปฺิจ
อฺุปการณฺโง ปจฺจยณฺโง อวิชฺชา จ สฺวา ปจฺจโย จ (๓) อวิชฺชา-
ปจฺจโย ตสฺมา อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารํ สมฺภวนฺตฺติ
อภินิพฺพตฺตณฺติ (๔) ฯ เอวํ สมฺภวนฺตฺติสทฺทสฺส เสสฺสเปหิปี โยชนา
กาตพฺพา ฯ

ตตฺถ กตฺมา อวิชฺชา ทฺกฺเข อณฺณาณํ ทฺกฺขสมฺมทฺเย อณฺณาณํ
ทฺกฺขนิโรเช อณฺณาณํ ทฺกฺขนิโรธคามินิยา ปฏฺิปรทฺาย อณฺณาณํ
ปฺุพฺพนฺเต อณฺณาณํ อปรนฺเต อณฺณาณํ ปฺุพฺพนฺตาปรนฺเต อณฺณาณํ
อิทฺปปจฺจยตาปฏฺิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ ฐมฺเมสุ อณฺณาณํ ฯ กตฺเม
สงฺขารํ ปฺุณฺณภิกฺสงฺขาโร อปฺุณฺณภิกฺสงฺขาโร อเนลฺลชาภิกฺสงฺขาโร
กายสงฺขาโร วจิสฺสงฺขาโร จิตฺตสงฺขาโร อณฺฺจ กามาวจรกฺกุสลเจตนา
ปฺุณฺณจฺจ ฐฺปาวจรกฺกุสลเจตนา ปฺุณฺณภิกฺสงฺขาโร ทฺวาทส อกฺกุสลเจตนา
อปฺุณฺณภิกฺสงฺขาโร จตฺสฺโส อรฺุปาวจรกฺกุสลเจตนา อเนลฺลชาภิกฺสงฺขาโร
กายสฺสเจตนา กายสงฺขาโร วจิสฺสเจตนา วจิสฺสงฺขาโร
มโนสฺสเจตนา จิตฺตสงฺขาโร ฯ

ตตฺถ สฺยิยา กถํ ปเนตํ ชานิตพฺพิ อิมํ สงฺขารํ อวิชฺชาปจฺจยา
๑. ม. อนตฺตา ฯ ๒. ม. อปฺุจจกฺกุชิตฺวาติ ฯ ๓. ม. จาติ ฯ
๔. ม. นิพฺพตฺตณฺติ ฯ

โหนตฺติ อวิชฺชาภาเว ภาวโต ๑ ยสฺส หิ ทุกฺขาทีสุ
อวิชฺชาสงฺขาตํ อญฺญาณํ อปฺปหีนํ โหติ โส ทุกฺเข ตาว ปุพฺพนฺตาทิสฺส
จ อญฺญาณน สํสารทุกฺขํ สุขสญฺญาय คเหตุวา ตสฺเสว เหตุญฺเต
ตฺวิเรปี สงฺขารे อารภติ ๑ สมฺมทเย อญฺญาณน ทุกฺขเหตุญฺเตปี
ตณฺหาปริกฺขารे สงฺขารे สุขเหตุโต มญฺจมาโน อารภติ ๑
นิโรเช ปน มกฺเค จ อญฺญาณน ทุกฺขสฺส อนิโรธญฺเตปี คตฺวิเสเส
ทุกฺขนิโรธสญฺญี หุตฺวา นิโรธสฺเสว (๑) อมกฺกญฺเตสฺสปี ยญฺจามรตปาทีสุ
นิโรธมกฺกสญฺญี หุตฺวา ทุกฺขนิโรธํ ปตฺถยมาโน
ยญฺจามรตปาตีมฺเขน ตฺวิเรปี สงฺขารे อารภติ ๑ อปีจ โส ตาย
จตุสฺส สจฺเจสฺส อปฺปหีนาวิชฺชตฺตาย วิเสสโต ชาตฺชรามรณาที-
อนเภาทีนฺวโวกิณฺณมฺปิ (๒) ปุญฺญผลสงฺขาตํ ทุกฺขํ ทุกฺขโต อชานนฺโต
ตสฺส อธิคมาย กายวจฺจิตฺตสงฺขารเกทํ ปุญฺญาภิสงฺขาริ อารภติ
เทวจฺจรรกามโก วย มรฺุปฺปาดํ ๑ สุขสมฺมตฺสสาปี จ ตสฺส
ปุญฺญผลสฺส อนฺเต มหาปริพาหชนิกํ วิปริณามทุกฺขตํ
อปฺปสฺสาทตฺถจ อปฺปสฺสนฺโต ตปฺปจฺจยํ วุตฺตปฺปการเมว
ปุญฺญาภิสงฺขาริ อารภติ สลฺลโก (๒) วย ทีปฺลิกาภินิปาดํ มรฺุพินฺนุทฺทิตฺโต
วย จ มรฺุทิตฺตสฺสทฺธราเลหนํ ๑ กามฺุปฺเสวนาทีสุ จ สฺวิปาเกสฺส
อาทีนฺว อปฺปสฺสนฺโต สุขสญฺญาय เจว กิเลสาภิกฺกตฺตาย จ
ทวารตฺตยปฺปวตฺตมฺปิ อปุญฺญาภิสงฺขาริ อารภติ พาโล วย คฺคกัถิพนํ
๑. ม. นิโรธสฺส จ ๑ ๒. สී. ม. สลฺลโก ๑

*เล่มที่ 38 สุตฺตฺกสฺสุตตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 317

มริตุกาโม วิย จ วิสขาทนํ ฯ อารุปรวิปาเกสุ จาปี สงฺขาร-
วิปริณามทุกฺขตํ อนวพฺพชฺฌมาโน สฺสฺสตาทวิปลฺลาเสน จิตฺต-
สงฺขารภูตํ อนนฺตชาภิสงฺขารํ อารภติ ทิสามฺภูโห วิย ปีสาจ-
นกราทิมุขมกฺคคมนํ ฯ เอวํ ยสฺมา อวิชฺชาภาวโต สงฺขารภาโว (๑)
น อภาวโต ฯ ตสฺมา ชานิตพฺพเมตํ อิม สงฺขารา อวิชฺชาปจฺจยา
โหนตฺตีติ ฯ

เอตฺถาห คณฺหา ม ดาว เอตํ อวิชฺชา สงฺขารานํ ปจฺจโยติ
กึ ปนายเมกาว อวิชฺชา สงฺขารานํ ปจฺจโย อูทาหุ อญฺเฌปี ปจฺจยา
สนฺตีติ กึ ปเนตฺถ ยทิ ดาว เอกาว เอกการณฺวาโท อาปชฺชติ อถ
อญฺเฌปี สนฺติ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราคิ เอกการณฺนิทฺเทโส
นุปรชฺชตฺตีติ น นุปรชฺชตฺตีติ ฯ กสฺมา ยสฺมา

เอกํ น เอกโต อิทฺ นานกมเนกโตปี โน เอกํ
ผลมคฺคิ อคฺคิ ปน เอกเหตุผลทีปเน อคฺคโถ ฯ

ภควา หิ กตฺถจิ ปธานตฺตา กตฺถจิ ปากฺกตฺตา กตฺถจิ
อสาธารณตฺตา เทสนาวิลาสสฺส จ เวเนยฺยานญจ อนฺรูปรโต
เอกเมว เหตุํ วา ผลํ วา ทีเปติ ฯ ตสฺมา อยมิธ อวิชฺชา วิชฺชมาเนสุปี
อญฺเฌสุ วตฺถารมฺมณสหาตฺถมฺมาทิสฺส สงฺขารการณฺเส
อสฺสาทานุปลฺสิโน วิหฺรโต ตณฺหา ปวทฺตตฺตีติ จ อวิชฺชาสมุทฺยา
อาสวสมุทโยติ จ วจนโต อญฺเฌสมฺปิ ตณฺหาทินํ สงฺขารเหตุํ
๑. สฺ. สงฺขารา ฯ

เหตุติ ปธานตฺตา อวิทฺวา ภิกฺขเว อวิชฺชาตโต ปุณฺณภิกฺสงฺขารมฺปิ
อภิสงฺขโรตฺติติ ปากฺกตฺตา อสาทฺธรรณตฺตา จ สงฺขารานํ เหตุภาเวน
ทีปิตฺตาติ เวทิตฺตฺวา ฯ เอเตเนว จ เอกกเหตุผลทีปนปริหาร-
วจนฺน สพฺพตฺถ เอกกเหตุผลทีปเน ปโยชนํ เวทิตฺตฺพนฺติ ฯ
เอตฺถาห เอวํ สนฺเตปี เอกนฺตานิฏฺฐผลาย สวชฺชชย อวิชฺชชย
กถํ ปุณฺณานนฺตฺตฺวาภิสงฺขารปจฺจยตฺตํ ยฺชชฺติ ฯ น หิ นิมฺพพิชฺโต
อุจฺจุ อุปฺปชฺชตฺติติ ฯ กถํ น ยฺชชฺสิสฺสตีติ ฯ โลกสฺมี หิ

วิรุทฺโธ จาวิรุทฺโธ จ สทิสฺสทิสฺโส ตถา
ธมฺมานํ ปจฺจโย สิทฺโธ วิปกา เอว เต จ น ฯ

อิตฺติ อยํ อวิชฺชา วิปากวเสน เอกนฺตานิฏฺฐผลา
สทฺทาวเสน จ สวชฺชชยปี สมานา สพฺพเพสฺมปี เอเตสํ
ปุณฺณภิกฺสงฺขาราทีนํ ยถานูรูปํ จานกิจฺจสทฺทาววิรุทฺธา-
วิรุทฺธปจฺจยวเสน สทิสฺสทิสฺสปจฺจยวเสน จ ปจฺจโย โหตฺติติ
เวทิตฺตฺวา ฯ อปี จ อยํ อญฺโหลปี ปริยาโย

จตุปฺปาเต สํสारे สงฺขารานนฺจ ลกฺขณเ
โย ปฏิจฺจสมุปฺปนฺน- ธมฺเมสฺสุ จ วิมฺยุหตีติ ฯ
อภิสงฺขโรตฺติติ โส เอเต สงฺขारे ติวิเช ยโต ฯ
อวิชฺชา ปจฺจโย เตสํ ติวิธานมฺปยํ ตโต ฯ
ยถาปี นาม ชจฺจนฺโธ นโร อปริณายโก
เอกทา ยาคี มคฺเคน อุมฺมคฺเคนาปี จ เอกทา ฯ
สํสारे สํสรํ พาลो ตถา อปริณายโก

กโรติ เอกทา ปุณฺณํ อปุณฺณมฺปิ จ เอกทา ฯ
ยทา จ ญจฺวา โส ฌมฺมํ สจฺจํ อภิสเมสฺสตี
ตทา อวิชฺฐปสฺมา อุปสนฺโต จริสฺสตีติ ฯ

สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ ฉวิญฺญาณกาเย จกฺขุวิญฺญาณํ
โสตวิญฺญาณํ ฆานวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ กายวิญฺญาณํ
มโนวิญฺญาณํ ฯ ตตฺถ จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลวิปากํ อกุสลวิปากนฺติ
ทฺวิริํ ฯ ตถา โสตฺมานชิวฺหากายวิญฺญาณานิ ฯ มโนวิญฺญาณํ
ปน เทว วิปากมโนธาตุโย (๑) ติสฺโส อเหตุกวิปากมโนวิญฺญาณธาตุโย
อภฺจ สเหตุกวิปากจิตฺตานิ ปณฺจ รุปาวจรวิปากจิตฺตานิ จตฺตาริ
อรุปาวจรวิปากจิตฺตานิตี พาวีสตีวิริํ ฯ อิติ สพฺพานิ พาดตีส
โลกิยวิปากวิญฺญาณานิ ฯ ตตฺถ สียา ถลํ ปเนตํ ชานิตพฺพิ
อิทํ วุตฺตปฺปการํ วิญฺญาณํ สงฺขารปจฺจยา โหตีติ อุปจิตกมฺมาภาเว
วิปากภาวโต ฯ วิปากํ เหตุํ วิปากญจ น อุปจิตกมฺมาภาเว
อุปฺปชฺชติ ยทิ อุปฺปชฺชชฺชเยย สพฺเพสํ สพฺพิวิปากานิ
อุปฺปชฺชชฺชยุํ น จ อุปฺปชฺชนฺตีติ ชานิตพฺพเมตํ สงฺขารปจฺจยา
อิทํ วิญฺญาณํ โหตีติ ฯ สพฺพเมว หิ อิทํ ปวตฺติปฺปฏิสนฺธิวเสน
เทวธา ปวตฺตติ ฯ ตตฺถ เทว ปณฺจวิญฺญาณานิ เทว มโนธาตุโย
โสมนสฺสสทฺคตา อเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุติ อิมานิ เทรส
ปณฺจโวการภาเว ปวตฺติยฺเยว ปวตฺตนฺติ ฯ เสตานิ เอญฺนวิสตี
๑. สී. กุสลากุสลวิปากา มโนธาตุโย ฯ # ๒. สී. สเหตุกานิ
กามาวจรวิปากจิตฺตานิ ฯ

ติสุ ภวเสฺยถานูรูปํ ปวตฺตียมฺปิ ปฏฺฐิสฺสณฺธิมฺปิ ปวตฺตณฺติ ฯ

ลทฺธปรฺปจฺจยฺมิตฺติ ธมฺม- มตฺตเมตฺถํ ภวานฺตรมฺเปตฺติ
นาสฺส ตโต สงฺกนฺติ น ตโต เหตุํ วินา โหติ ฯ

อิตฺติ เหตุํ ลทฺธปรฺปจฺจยํ รูปรฺปารูปรฺมมตฺตํ อุปรฺปชฺชมานํ
ภวานฺตรมฺเปตฺตํ วุจฺจติ น สตฺโต น ชีโว ฯ ตสฺส จ นาปี
อตฺตภวโต อธิ สงฺกนฺติ อตฺถิ นาปี ตโต เหตุํ วินา อธิ ปาตุภาโว ฯ
เอตฺถ จ ปริมํ จวนโต จุตฺติ ปจฺฉิมํ ภวานฺตราทฺธิปฏฺฐิสฺสณฺธานโต
ปฏฺฐิสฺสณฺธิ วุจฺจติ ฯ เอตฺถาห นนฺุ เอวํ อสงฺกนฺติปาตุภาเว
สตี เย อิมสฺมิมํ มนุสฺสตฺตภาเว ขนฺธา เตสํ นิรฺรทฺธตฺตา ผลปรฺจฺจยสฺส
จ กมฺมสฺส ตตฺถ อคมนโต อณฺฺยสฺส อณฺฺยโต จ ตํ ผลํ สฺยยา
อุปรฺกฺขชฺเชจ จ อสตี กสฺเสตฺถํ ผลํ สฺยยา ตสฺมา น สฺนฺุทฺธมิตฺถํ วิชานนฺติ ฯ
ตตฺถริทํ วุจฺจติ

สนฺตนาเน ยํ ผลํ เอตฺถํ นานณฺยสฺส น จ อณฺฺยโต
พีชานํ อภิสฺสงฺขาโร เอตฺสฺสตฺถสฺส สาธโม ฯ
ผลสฺสปรฺปตฺตติยาเอว สิทฺฐา ภูณฺชกสมฺมุติ
ผลุปรฺปาเทน รุกฺขสฺส ยถา ผลติ สมฺมุตฺติ (๑) ฯ

โยปี วเทยฺย เอวํ สนฺุเตปี เอเต สงฺขารา วิชฺชมานา วา
ผลสฺส ปจฺจยา สฺยิ อวิชฺชมานา วา ฯ ยทิจ วิชฺชมานา ปวตฺติกุ-
ขณฺเวยว เนสํ วิปาเกน ภวิตพฺพํ ฯ อถ (๒) อวิชฺชมานา ปวตฺตโต
๑. ม. สมฺมุตฺติ ฯ ๒. ส. อถ วา ฯ

*เล่มที่ 38 สุตฺตกฺกสฺสฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 321

ปฺพเพ ปจฺจนา จ นิจฺจํ ผลาวหา สฺยฺนฺติ ฯ โส เอวํ วตฺตพฺโพ
กตฺตฺตา ปจฺจยา เอเต น จ นิจฺจผลาวหา
ปาฎิโกภาทิกํ เวทิตพฺพํ นิตฺสฺสนฺติ (๑) ฯ

วิญฺญาณปจฺจยา นามรฺูปนฺติ อธิ เวทนาสณฺญาสงฺขารกฺขนฺธา
นามํ จตฺตาริ มหาภูตานิ จตฺนฺนญจ มหาภูตานิ อฺปาทายรฺูปํ
รฺูปํ ฯ อภาวคคฺคพฺกเสยฺยกานํ อณฺทชานญจ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺ
วตฺตทสฺกํ กายทสฺกนฺติ วิสฺตริรฺูปานิ ตโย จ อรฺูปีโน ขนฺธาติ
เอเต เตวิสฺติ ฌมฺมา วิญฺญาณปจฺจยา นามรฺูปนฺติ เวทิตพฺพา ฯ
สภาวกานํ ภาวทสฺกํ ปกฺขิปีตฺวา เตตฺตีส โอบปาติกสฺตฺเตสฺ
พฺรหฺมกายิกานํ (๒) ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺ จกฺขุโสตวตฺตทสฺกานิ ชีวิตินฺ-
ทฺริยวณฺญจติ เอกฺนจตฺตาลีส รฺูปรฺูปานิ ตโย จ อรฺูปีโน ขนฺธาติ
เอเต ทฺวาจตฺตาลีส ฌมฺมา วิญฺญาณปจฺจยา นามรฺูปนฺติ เวทิตพฺพา ฯ
กามภเว ปน เสสโอบปาติกานํ สฺเสทชานํ วา สภาวกปริปฺญณฺ-
ยตฺนํ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺ จกฺขุโสตมฺนชิวิหากายวตฺตทฺภาวทสฺกานิ
ตโย จ อรฺูปีโน ขนฺธาติ เอเต เตสฺตฺตติ ฌมฺมา วิญฺญาณปจฺจยา
นามรฺูปนฺติ เวทิตพฺพา ฯ เอวํ (๓) อุกฺกํโส อวฺกํโส (๔) ปน
ตฺตํทสฺกวิกฺกานํ ตสฺส ตสฺส วเสน หาเปตฺวา หาเปตฺวา ปฏฺิสนฺธิ
วิญฺญาณปจฺจยา นามรฺูปสงฺขารา (๕) เวทิตพฺพา ฯ อรฺูปีนํ ปน

๑. ม. น จ นิจฺจํ ผลาวหา ฯ ๒. ม. พฺรหฺมกายิกาทินํ ฯ ๓. ม. เอส ฯ
๔. ม. อวฺกํเสน ฯ ๕. สฺ. ม. นามรฺูปสงฺขา ฯ

ตโยว อรูปโน ขนฺธาฯ อสณฺณินํ รูปโต ชีวิตินฺทฺริยนวกเมวาทิ ฯ
 เอส ดาว ปฏิสนฺธิยํ โนโยฯ ปวตฺเต ปน สพฺพตฺถ รูปปฺปวตฺติเทเส
 ปฏิสนฺธิจิตฺตสฺส จิตฺกฺขณฺเน ปฏิสนฺธิจิตฺเตน สห ปวตฺตอฺตุโต
 อุตฺตสมฺภูจฺานํ สฺทฺธกฺกํ ปาตุภวาทิ ฯ ปจฺมภวํกฺโต ปภฺวติ
 จิตฺตสมฺภูจฺานํ สฺทฺธกฺกํ สทฺทฺปาตุภวาทกาเถ อุตฺโต เจว
 จิตฺโต จ สทฺทฺทวํกํ กวพิงฺการาหารูปชีวินํ ออาหารสมฺภูจฺานํ
 สฺทฺธกฺกนฺติ เอวํ ออาหารสมฺภูจฺานสฺส สฺทฺธกฺกสฺส อุตฺตจิตฺต-
 สมฺภูจฺานานนฺจ ทฺวินนํ นวกานํ วเสน นพฺพิสฺติวิธํ เอเกกจิตฺเต
 ติกฺขตฺตํ อูปฺปชฺชมานํ วุตฺตกมฺมสมฺภูจฺานนฺจ (๑) สตฺตติวิธนฺติ
 นนฺนวุตฺติวิธํ รูปํ ตโย จ อรูปโน ขนฺธาติ นวณฺวตฺติชฺมมา ยถาสมฺภวํ
 วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ สียา กถํ ปเนตฺติ
 ชานิตพฺพิ ปฏิสนฺธินามรูปํ วิญฺญาณปจฺจยา โหตีติ สุตฺโต
 ยุตฺโต จ ฯ สุตฺโต หิ จิตฺตานุปฺริวตฺติโน ชฺมมาติอาทินา
 นเยน พุทฺธา เวทนาทินํ วิญฺญาณปจฺจยตา สิทฺธา ฯ
 ยุตฺโต ปน

จิตฺตเชน หิ รูปेณ อธิ ทิฏฺฐเณ สิทฺตติ
 อทิฏฺฐสฺสาปิ รูปสฺส วิญฺญาณํ ปจฺจโย อตีติ ฯ

นามรูปปจฺจยา สพฺยตฺนนฺติ นามํ วุตฺตเมว ฯ อธิ ปน
 รูปํ นิยมโต จตฺตาริ มหาภูตานิ น วตฺถุนิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ เอกา-
 # ๑. สี่. อิทํ สามิวจฺนวเสน กถํ เอวณฺเจ วเสนาคิ ปทํ ภเวยฺย ฯ

*เล่มที่ 38 สุตฺตกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 323

ทสฺวิธํ ๑ สพฺยตฺนํปฺน จกฺขฺวายตฺนํ โสตฺฆานํชีวฺหากาย-
มฺนายตฺนํ ๑ ตตฺถ สฺยิยา กถํ ปฺเนตฺตํ ชานิตฺตํพฺพิ นามรूपํ สพฺยตฺนํสฺส
ปจฺจโยติ นามรूपภาเว ภาวโต ๑ ตสฺส ตสฺส หิ นามสฺส
รूपสฺส จ ภาเว ตํ ตํ อายตฺนํ โหติ น อณฺณถาติ ๑

สพฺยตฺนํปจฺจยา ผสฺโสติ

จฺเพว ผสฺสา สงฺเขปฺยา จกฺขฺสมฺผสฺสอาทโย
วิญฺญาณํมิว พาดตฺตีส วิตุถาเรน ภาวนฺติ เต ๑

ผสฺสํปจฺจยา เวทฺนาติ

ทฺวารโต เวทฺนา วุตฺตา จกฺขฺสมฺผสฺสชาทิกา
จฺเพว ตา ปฺเภเทน อิทฺ พาดตฺตีส เวทฺนา ๑

เวทฺนาปจฺจยา ตณฺหาติ

รูปตณฺหาทิกฺเขเทน จ ตณฺหา อิทฺ ทิปิตา
เอกฺกา ติวิธา ตตฺถ ปวตฺตการโต มตา ๑
ทฺกฺขี สฺขํ ปตฺถยติ สฺขี ภิยฺโยปี อิจฺฉติ
อุเปกฺขา ปน สนฺตตฺตา สฺขมิจฺเจว ภาสิตา ๑
ตณฺหาย ปจฺจยา ตสฺมา โหนฺติ ติสฺโสปี เวทฺนา
เวทฺนาปจฺจยา ตณฺหา อิติ วุตฺตา มหฺสิณาติ ๑

ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ จตฺตาริ อุปาทานานิ กามุปาทานํ

ทิกฺกุสุปาทานํ สีสฺสพฺตฺตฺตปาทานํ อตฺตวาทฺตปาทานํ ๑ อุปาทาน-
ปจฺจยา ภโวติ อิทฺ กมฺมภโว อธิปฺเปโต อุปตฺตติภโว ปน
ปทฺทฐารวเสน วุตฺโต ๑ ภวปจฺจยา ชาตีติ กมฺมภวปจฺจยา

ชาติ ปฏิสนธิกฺขนฺธานํ ปาตุภโว ๑ ตตฺถ สียา กถํ ปเนตฺติ ชานิตพฺพิ
ภโว ชาติยา ปจฺจโยติ เจ พาหิรปจฺจยสมตฺเตปิ หีนปฺปณฺีตตาภิ-
วิเสตทสฺสนโต ๑ พาหิรานํ หิ ชนกชนนีสฺสุกฺโกโสณิตาหาราทินํ
ปจฺจยานํ สมตฺเตปิ สตฺตานํ ยมกานมฺปิ สตฺติ หีนปฺปณฺีตตาภิ-
วิเสโส ทิสฺสติ ๑ โส จ น อเหตุโก สพฺพทาว สพฺเพสญฺจ
อภาวโต น กมฺมภวโต อญฺญเหตุโก ตทกฺกนิพฺพตฺตกสฺตฺตานํ
อชฺชตฺตสนฺตานเณ อญฺญสฺส การณฺสฺส อภาวโตติ กมฺมภวเหตุโกว ๑
กมฺมํ หิ สตฺตานํ หีนปฺปณฺีตตาภิวิเสตฺส เหตุ ๑ เตนนาห
ภควา กมฺมํ สตฺเต วิชฺชติ ยทิตํ หีนปฺปณฺีตตยาติ ๑ ตสฺมา
ชานิตพฺพเมตฺติ ภโว ชาติยา ปจฺจโยติ ๑

ชาติปจฺจยา ชรามรณฺนฺติอาทิสฺส ยสฺมา อสฺติ ชาติยา
ชรามรณฺญเจว โสกาทโยจ ฐมฺมา น โหนฺติ ชาติยา ปน
สฺติ ชรามรณฺญเจว ชรามรณฺสงฺขาตทฺกฺขมฺมมฺมุจฺจสฺส พาลสฺส
ชรามรณาทิสฺมฺพนฺธา วา เตน เตน ทฺกฺขมฺเมน มฺมุจฺจสฺส
อนภิสฺมฺพนฺธา วา โสกาทโยจ ฐมฺมา โหนฺติ ๑ ตสฺมา ชาติปจฺจยา
ชรามรณฺนฺติ ๑ สเมจฺจ อภิสฺเมจฺจ ฐมฺมนฺติ ฌาณเณ สมากนฺตฺวา
จตุสจฺจฐมฺมํ ปฏฺิวิชฺฉิตฺวา ๑

เอวํ ทฺวาทสฺปทิกํ ปจฺจยาการปฺปวตฺตี ทสฺเสตฺวา อิทานิ
วิภูฏฺวเสณ อวิชฺชาทินํ นิโรธทสฺสนตฺถํ อวิชฺชานิโรธา สงฺขาร-
นิโรธติ สเมจฺจ อภิสฺเมจฺจ ฐมฺมนฺติ อาทิมาน ๑

ตตฺถ อวิชฺชานิโรธาติ อวิชฺชาย อนฺุปฺปาทนิโรธา ปฺน

อปฺปวตฺตนิโรเชน ฯ สงฺขารนิโรชฺติ สงฺขารานํ อนุปฺปาตนิโรชฺ
โหติ ฯ เอวํ เสสฺสเปตฺสฺปิ ฯ อิทํ กุกฺกนฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา ปุพฺเพ
วุตฺตนยา เอว ฯ อิมํ ชมฺมา อภิญฺญเยยฺยาติ อิมํ เตภฺมกา ชมฺมา
สภาวลฺกุกฺกาวโพรวเสน โสภนากาเรน อธิเกน ฅาณน วา
สภาวโต ชานิตฺตพฺพา ฯ ปริญฺญเยยฺยาติ สามญฺญลฺกุกฺกาว-
โพรวเสน กิจฺจสมฺมาปนฺวเสน จ พฺยาปีตฺวา (๑) ชานิตฺตพฺพา ฯ
อิมํ ชมฺมา ปหาตพฺพาติ อิมํ สมฺมทฺยปฺกุกฺกา ชมฺมา เตน เตน
คฺคฺกญฺเณ ปหาตพฺพา ฯ ภาเวตฺตพฺพาติ วจฺเจตฺตพฺพา ฯ
สจฺฉิกาทพฺพาติ ปจฺจกุกฺกํ กาทพฺพา ฯ ทฺวิธา สจฺฉิกิริยา
ปฏฺฐิตาสจฺฉิกิริยา [๒] จ อารมฺมณฺสจฺฉิกิริยา จ ฯ ฅนฺนํ
ผสฺสสายตฺนानนฺตฺติ จกฺขฺวาทีนํ ฅนฺนํ อายตฺนानํ ฯ
สมฺมทฺยญฺจ อตฺตงฺกมฺมจฺจาติ อฺปปฺปาตฺตญฺจ นิโรชฺญจ ฯ
 ภฺริปฺลฺโยติ ภฺริ วิยาติ ภฺริ ตาย ภฺริปฺลฺยา
สมฺนฺนาคโต ภฺริปฺลฺโย ฯ มหาปฺลฺโยติอาทิสฺส มหาปฺลฺยาทีหิ
สมฺนฺนาคโตติ อตฺถิ ฯ ตตฺตริทํ มหาปฺลฺยาทีนํ นานตฺตํ ฯ
 กตฺมา มหาปฺลฺยา มหฺนเต อตฺถเ ปรีคฺคฺกหาตีติ ม
มหาปฺลฺยา มหฺนเต ชมฺเม. มหฺนตา นิรฺตฺตฺติโย ฯ มหฺนตานิ
ปฏฺฐิภานานิ ปรีคฺคฺกหาตีติ มหาปฺลฺยา มหฺนเต สีลฺกฺกนฺเช
ปรีคฺคฺกหาตีติ มหาปฺลฺยา มหฺนเต สมฺมาธิกฺกนฺเช ฯ ปฺลฺยาภฺกนฺเช
๑. ม. พฺยาเปตฺวา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตฺเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ

วิมุตติกฺขนฺธ ๑ วิมุตติฅาณทสฺสนกฺขนฺธ ปริกฺคณฺหาตีติ
มหาปญฺญา มหฺนฺตานิ จานาจานานิ มหฺนฺตา(๑) วิหารสมา-
ปตฺติโย มหฺนฺตานิ อริยสจฺจานิ มหฺนฺเต สติปฺญฺจําเน สมฺมปฺปชานะ
อิทฺธิปาเท มหฺนฺตานิ อินฺทฺริยานิ ๑ พฺลานิ ๑ โพชฺฌงฺคานิ มหฺนฺเต
อริยมคฺเค มหฺนฺตานิ สามณฺณผลานิ มหฺนฺตา(๒) อภิญฺญาโย
มหฺนฺตํ ปรมตฺตํ นิพฺพานํ ปริกฺคณฺหาตีติ มหาปญฺญา ๑

กตมา ปุณฺณปญฺญา ปุณฺณนาขนฺธเสสุ ฅาณํ ปวตฺตตีติ
ปุณฺณปญฺญา ๑ ปุณฺณนาธาตฺตฺส ๑ ปุณฺณนาอายตเนตฺส ๑ ปุณฺณนา-
ปฏิจฺจสมฺมปฺปาเทตฺส ๑ ปุณฺณนาสณฺณตมฺนุปลพฺเภตฺส ๑ ปุณฺณนาอตฺเตตฺส
ธมฺเมตฺส ๑ นิรฺตฺตีตฺส ๑ ปฏิกฺภาเนตฺส ๑ ปุณฺณนาสีลกฺขนฺธเสสุ ๑ ปุณฺณนา-
สมาธิปญฺญาวิมุตติวิมุตติฅาณทสฺสนกฺขนฺธเสสุ ๑ ปุณฺณนาจानา-
จําเนตฺส ปุณฺณนาวิหารสมาปตฺตีตฺส ๑ ปุณฺณนาอริยสจฺเจตฺส ปุณฺณนา-
สติปฺญฺจําเนตฺส สมฺมปฺปชานะตฺส อิทฺธิปาเทตฺส อินฺทฺริเยตฺส พฺลเส
โพชฺฌงฺเกตฺส ปุณฺณนาอริยมคฺเคตฺส สามณฺณผลเส อภิญฺญาตฺส
ปุณฺณนาขนฺธสาธารเณ ธมฺเม สมตฺติกมฺม ปรมตฺเต นิพฺพานะ
ฅาณํ ปวตฺตตีติ ปุณฺณปญฺญา ๑

กตมา หาสปญฺญา อิธะกฺโข หาสพฺหุโล เวทพฺหุโล
ตฺถุจฺพิพฺหุโล ปามุชฺชพฺหุโล(๓) สีลํ ปริปุเรติ อินฺทฺริยสํวรํ ปริปุเรติ
โกชเณ มตฺตณฺณตํ ชาคฺริยานุโยคํ ๑ สีลกฺขนฺธํ สมาธิกฺขนฺธํ
๑. ม. มหาวิหารสมาปตฺติโย ๑ ๒. ม. มหาอภิญฺญาโย ๑ ๓. ม. ปาโมชฺฌ-
พฺหุโล ๑

ปฺลฺยวาทฺกฺกนฺธิ ๑ วิมุตฺตฺกฺกนฺธิ ๑ วิมุตฺตฺตฺตฺตฺนิตฺตฺสวณฺณา ปฺริปฺเรตฺตี
หฺสฺปฺลฺยวาทฺ หฺสฺพหฺโล ๑เป ๑ ปามฺชฺชพฺพหฺโล จานาจัน ปฏฺวิชฺฌตฺตี
หฺสฺปฺลฺยวาทฺ หฺสฺพหฺโล วิหารสฺมาปฺตฺตฺโย ปฺริปฺเรตฺตี
หฺสฺปฺลฺยวาทฺ หฺสฺพหฺโล อริยสฺจจฺจฺนํ ปฏฺวิชฺฌตฺตี (๑) สตฺตฺปฏฺจฺจฺน
ภเวตฺตี สมฺมปฺปฺชาน อิทฺธิปาเท อินฺทฺริยานํ พฺลนํ โปชฺฌณฺคานํ (๒)
อริยมคฺคํ ภเวตฺตี หฺสฺปฺลฺยวาทฺ หฺสฺพหฺโล สามลฺยผลนํ
สจฺฉิกโรตฺตี หฺสฺปฺลฺยวาทฺ อภิลฺยวาทฺ ปฏฺวิชฺฌตฺตี หฺสฺปฺลฺยวาทฺ ๑
หฺสฺพหฺโล เวทฺตฺตฺจฺจฺปามฺชฺชพฺพหฺโล (๓) ปรมคฺคํ นิตฺตฺพณํ สจฺฉิกโรตฺตี
หฺสฺปฺลฺยวาทฺ ๑

กตฺมา ชวณปฺลฺยวาทฺ ๑ ยํ กิลฺยจฺ รุปี อตฺตฺตานาคต-
ปจฺจฺปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอปาริกํ วา สุขมํ วา หีนํ วา
ปณฺตี วา ยํ ทฺเว สนฺตฺติเก วา สพฺพํ รุปี อนิจฺจโต ชิปฺปํ ชวตฺตี
ชวณปฺลฺยวาทฺ ทฺกฺชโต ๑ อนตฺตโต ชิปฺปํ ชวตฺตี ชวณปฺลฺยวาทฺ ๑
ยากจฺ เวทนา ยากจฺ สลฺยวาทฺ ยะเกจฺ สงฺขารายํกิลฺยจฺ วิญฺญาณํ
อตฺตฺตานาคตปจฺจฺปฺปนฺนํ ๑เป ๑ ยํ ทฺเว สนฺตฺติเก วา สพฺพํ
วิญฺญาณํ ๑ อนิจฺจโต ๑ ทฺกฺชโต ๑ อนตฺตโต ชิปฺปํ ชวตฺตี ชวณปฺลฺยวาทฺ ๑
จกฺช (๔) ๑เป ๑ ชรามรณํ อตฺตฺตานาคตปจฺจฺปฺปนฺนํ อนิจฺจโต
ทฺกฺชโต อนตฺตโต ชิปฺปํ ชวตฺตี ชวณปฺลฺยวาทฺ รุปี อตฺตฺตานาคต-
๑. ม. ปฏฺวิชฺฌตฺตี หฺสฺปฺลฺยวาทฺ ๑ ๒. ม. โปชฺฌณฺค ๑
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ๑ ๔. ม. จกฺช ๑

ปจฺจุปฺปนฺนํ อนิจฺจํ ขยฺญฺเจน ทุกฺขํ ภยฺญฺเจน อนตฺตา อสารถฺญฺเจนาติ
ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา รูปนโรเร
นิพฺพานํ ขิปฺปํ ชวตฺติติ ชวนปฺลฺยา ฯ เวทนา สลฺยา สงฺขารา
วิญฺญาณํ จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ อตีตนาคตปจฺจุปฺปนฺนํ
อนิจฺจํ ขยฺญฺเจน ทุกฺขํ ภยฺญฺเจน อนตฺตา อสารถฺญฺเจนาติ
ตุลยิตฺวา ฯเปฯ วิภูตํ กตฺวา ชรามรณนโรเร นิพฺพานํ ขิปฺปํ
ชวตฺติติ ชวนปฺลฺยา ฯ รูปํ อตีตนาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อนิจฺจํ สงฺขตํ
ปจฺจุสมฺมุปฺปนฺนํ ขยฺมมํ วยมฺมํ วิจารณ์มํ นโรธมฺมนฺติ
ตุลยิตฺวา ฯเปฯ วิภูตํ กตฺวา รูปนโรเร นิพฺพานํ ขิปฺปํ
ชวตฺติติ ชวนปฺลฺยา ฯ เวทนา สลฺยา สงฺขารา วิญฺญาณํ
จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ อตีตนาคตปจฺจุปฺปนฺนํ
อนิจฺจํ ฯเปฯ นโรธมฺมนฺติ ตุลยิตฺวา ฯเปฯ วิภูตํ
กตฺวา ชรามรณนโรเร นิพฺพานํ ขิปฺปํ ชวตฺติติ ชวนปฺลฺยา ฯ

กตฺมา ติกฺขปฺลฺยา ขิปฺปํ กิเลเส ฉินฺหตฺติติ ติกฺขปฺลฺยา ฯ
อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสติ ฯ อุปฺปนฺนํ พยาปาทวิตกฺกํ อุปฺปนฺนํ
วิหีสาวิตกฺกํ อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกฺุสเล ฐมฺเม. อุปฺปนฺนํ
ราคํ อุปฺปนฺนํ โทสํ โมหํ โกรธํ อุปฺนาหํ มกฺขํ ปลาสํ อิสฺสํ มจฺจริยํ
มายํ สาเจยฺยํ ฌมฺภํ สารมฺภํ มานํ อติมานํ มทํ ปมาทํ สพฺเพ
กิเลเส สพฺเพ ทฺวจฺริเต สพฺเพ อภิสฺงฺขारे สพฺเพ ภวคามิกมฺเม
นาธิวาเสติ ปชฺหติ วินฺเตติ พฺยฺนฺตฺติโรติ อนภาวํ คเมตฺติติ
ติกฺขปฺลฺยา ฯ เอกมฺหิ อาสเน จตฺตาริ อริยมคฺคา จตฺตาริ จ

*เล่มที่ 38 สุตฺตกฺกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 329

สามณฺณผลานิ จตฺสฺโส จ ปฏิสมฺภิทาโย ฉ จ อภิญญาโย อธิคตา
โหนฺติ สจฺฉิกตา ผุสฺสิตา (๑) ปณฺณายาติ ติกฺขปณฺณา ฯ

กตมา นิพฺเพธิกปณฺณา อิเชกฺโขจ สพฺพสงฺขารesu
อุพฺเพคพฺหุโล โหติ อุตฺตาสพฺหุโล อุกฺกณฺจนพฺหุโล อรติพฺหุโล
อนภฺริติพฺหุโล พหิมฺโข น รมติ สพฺพสงฺขารesu อนิพฺพิทฺธปฺพพํ
อปฺทาลิตปฺพพํ โลกกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลตฺตีติ นิพฺเพธิก-
ปณฺณา ฯ อนิพฺพิทฺธปฺพพํ อปฺทาลิตปฺพพํ โทสกฺขนฺธํ โมหกฺขนฺธํ
โกธํ อุปฺนาคํ ฯเปฯ สพฺเพ ภาวคามิกมฺเม นิพฺพิชฺฌติ
ปทาเลตฺตีติ นิพฺเพธิกปณฺณา ฯ

ส สพฺพชฺมฺเมสุ วิเสนฺนิฏฺโธ ยํ กิณฺจิ ทิฏฺฐจํ สุตํ มุตํ วาติ โส
ภฺริปฺลโธ จินฺนสโว ยํ กิณฺจิ ทิฏฺฐจํ วา สุตํ วา มุตํ วา เตสุ
สพฺพชฺมฺเมสุ มารเสนํ วินาเสตฺวา จิตฺภาเวน วิเสนฺนิฏฺโธ ฯ
ตเมว ทสฺสินฺติ ตํ เอว วิสฺสทฺธทสฺสี (๒) ฯ วิวฺฐํ จรฺนตฺนฺติ ตณฺหา-
นทฺนาทิวิกเมน วิวฺฐํ หุตฺวา จรฺนตํ ฯ เภนิชฺ โลกสฺมี วิกปฺป-
เยยฺยาติ เภน อิชฺ โลเก ตณฺหากปฺเปน วา ทิฏฺฐิกปฺเปน วา โภจิ
วิกปฺเปยฺย เตสํ วา ปหีนฺตฺตา ราคาทินา ปฺพเพ วุตฺเตนาติ ฯ

กามา เต ปจฺมา เสนาติอาทิสฺส จตฺสฺส คาถาสฺส อยมตฺโถ ฯ
ยสฺมา อาทิตฺว อาคาริยฺภูเต สตฺเต วตฺถกามาเมสุ กิเลสกาма
โมหยฺนฺติ เต อภิญฺย อนาคาริยภาวํ อุปคตानํ ปนฺเตสุ วา

๑. ม. ผุสฺสิตา ฯ ๒. สී. ตํ เอว วิสฺสทฺธทสฺสี ฯ

เสนาสเนสุ อณฺฺตตรณฺฺตเรสุ วา อธิกฺุสเสสุ ฐมฺเมสุ อรติ
อุปฺปชฺชติ ฯ วุตฺตณฺฺเจตํ ปพฺพชฺชิตน โข อาวุโส อภิริติ ทุกฺุกราติ ฯ
ตโต เต ปฺรปฺภีพฺพทฺุชชีวิกฺุตา ขุปฺปิปาสา พาเชติ ตาย พาชิตาย (๑)
ปฺริเยสนตณฺฺหา จิตฺตํ กิลมยติ อถ เนลํ กิลนฺฺตจิตฺตानํ ถีนมิทฺุชํ
โอกกมฺติ ตโต วิเสสมนฺธิคจฺจนฺฺตानํ ทฺุรภิสมฺภเวสุ อรณฺฺณ-
วนปตฺเตสุ เสนาสเนสุ วิหฺรตํ อฺุคฺุราสสณฺฺณิตา ภีรฺุ ชายติ ฯ
เตลํ อฺุสฺสงฺกิตปฺริสฺงฺกิตานํ ทิฆมฺคตํ วิเวกรสมนฺสฺสาทยมฺานานํ
วิหฺรตํ น สฺยानฺุ โข เอส มลฺุโคติ ปฺริยตฺุติยํ (๒) วิจิกฺุจฺญา
อุปฺปชฺชติ ตํ วิโนเทตฺุวา วิหฺรตํ อปฺปมตฺุตเคน
วิเสสํธิคเมน มานมฺกขณฺฺมภา ชายนฺฺติ ฯ เตปฺปิ วิโนเทตฺุวา
วิหฺรตํ ตโต อธิกฺฺตรวิเสสํธิคมํ นิสฺุสาย ลากสฺกการสิโลกา
อุปฺปชฺชนฺฺติ ลากาทิมฺุจฺจिता ฐมฺมปฺภีรฺุปกานิ ปกาเสนฺฺตา
มิจฺุฉายลํ อธิคนฺฺตฺุวา ตตฺุถ จิตา (๓) ชาติอาทิหิ อตฺุตानํ
อฺุกฺุกํเสนฺฺติ ปฺริ วมฺเณนฺฺติ ฯ ตสฺุมา กามาทินํ ปจฺมเสนาทิกาว
เวทิตพฺุโพ ฯ

เอวเมตํ ทสฺุวิธํ เสนํ อฺุทฺุทิสิตฺุวา ยถา (๔) สฺา กณฺฺนฐมฺม-
สมนฺฺนาคตตฺุตา กณฺฺนหฺุสฺ นมฺุจโน อฺุปการาย ลิวตฺุตติ ตสฺุมา [๕]
นํ ตว เสนาติ นินฺุทิสนฺุโต อาห เอสา นมฺุจ เต เสนา กณฺฺนหฺุสฺสาภิ-
ปหารินิติ ฯ

๑. ม. พาชิตานํ ฯ ๒. ม. ปฺภีปตฺุติยํ ฯ ๓. ส. ตตฺุถ นินฺุจฺจา ฯ

๔. ม. ยสฺุมา ฯ ๕. ม. เอตฺุถนฺฺตเร นนฺฺติ ทิสฺุสฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 สุตฺตกฏกสฺสุตตนิทเทสวณณา หน้า 331

ตตฺถ อภิปปหารินีติ สมณพฺรหฺมณานํ ฆาติเน นีปโปถนี (๑)

อนฺตรายกฺรีติ อตุโถ ๑ น นํ อสุโร ชินาติ เขตฺวา จ ลกฺเต

สุขฺนฺติ เหวํ มารเสนํ (๒) อสุโร กายे จ ชีวิตฺเต จ สาเปกฺโข

ปฺริโส น ชินาติ สุโร ปน ชินาติ เขตฺวา จ (๓) มคฺคสุขํ

ผลสุขญฺจ อธิกฺจฺจติ ๑

ยโต จตฺตฺหิ มคฺเคหีติ (๔) ยทา จตฺตฺหิ นิตฺตฺโทสนิพฺพานมคฺคน-

สงฺขาเตหิ มคฺเคหิ ๑ มารเสนาติ มารสฺส เสนา วจนฺกรา

กิลฺเสา ๑ ปฺฏิเสนิกฺราติ ปฺฏิปกฺขกรา ๑ ชิตา จาติ ปฺราชย-

มาปาตีตา (๕) จ ๑ ปฺราชิตา จาติ นิกฺคหิตา จ ๑ ภคฺคาติ

ภินฺนา ๑ วิปฺปลุตฺตาติ (๖) จุณฺณวิจฺจฺจนา ๑ ปฺรมฺมุขาติ

วิมุขภาวํ ปาปีตา ๑ วิเสนฺนฺโถติ นิกฺกิลฺโส หุตฺวา จิตฺโต ๑

โวทานทสฺสีติ (๗) พฺยวทานทสฺสี ๑ ตานิ จฺหนานีติ เอตานิ

ตณฺหาทิกิลฺเสจฺจฺจหนานิ ๑ วิวญฺเณติ ปากฺกฺกิตานิ ๑ วิทฺธ-

สิตานีติ จิตฺตฺจฺจานโต อปฺหตานิ ๑ อุกฺขมาฏิตานีติ อฺปฺปาฏิตานิ ๑

สมฺมุขมาฏิตานีติ วิเสเสน อฺปฺปาฏิตานิ ๑

น กปฺปยฺนฺตีติ คาถาย สมฺพนฺโร อตุโถ จ กิลฺยจฺ (๘) กิลฺยโย

เต หิ ตาทิสฺสา สนฺโต ทฺวินฺนํ กปฺปานํ ปฺเรกฺขารานญฺจ เกนจฺ น

กปฺปยฺนฺติ น ปฺเรกฺขโรนฺติ ปฺรมตฺถํ อจฺจนฺตสุทฺธี อธิคตฺตา

๑. สี. นีปฺโฝถนี ๑ ม. นีปฺโปถนี ๑ ๒. สี. ม. เหวํ ตวเสนํ ๑

๓. ม. เหวว ๑ ๔. ม. อริยมคฺเคหีติ ๑ ๕. ม. ปฺราชยมานา หนิตา ๑

๖. สี. ม. วิปฺปลุตฺกฺคาติ ๑ ๗. ม. โอตาททสฺสินฺติ พฺยวาททสฺสี ๑

๘. ม. กิลฺยจ ๑

อนจฺจนตฺสฺทฺธิเยว (๑) อภิรียสฺสฺตฺทฺธิญฺญี อจฺจนตฺสฺทฺธิติ น เต วทฺนฺติ ฯ
อาทานคณฺถํ คถิตํ วิสฺชฺชาติ จตฺตฺพฺพิชฺมปฺปฺรฺปาทีนํ อาทายกตฺตา
อาทานคณฺถํ อตฺตโน จิตฺตสนฺดานเณ คถิตํ พทฺธิ (๒) อริยมคฺคสฺตฺเถน
วิสุสฺชช ฌินฺทิตฺวา ฯ เสสํ ปากฺกเมว ฯ

อจฺจนตฺสฺทฺธินฺติ อจฺจนตฺปรมฺสฺทฺธิ (๑) ฯ สํสาร์สฺทฺธินฺติ
สํสาร์โต สฺทฺธิ ฯ อภิรียทฺธิญฺญินฺติ กโรโต น กรียติ ปาปนฺติ
อภิรียทฺธิญฺญี ฯ สฺสฺสฺตฺวาทฺนฺติ นิจฺโจ ชฺโว สฺสฺสฺโตติ วจฺนํ น
วทฺนฺติ น กเถนฺติ ฯ

คณฺถาติ นามกายํ คณฺถเณนฺติ จตฺตฺปฺปฏิสฺนฺธิวเสน วฏฺฏสฺมึ
ฆณฺเณตฺตีติ คณฺถา ฯ อภิขฺฆมา จ สฺวา นามกายฆณฺนวเสน คณฺโโจ
จาติ อภิขฺฆมาคณฺโถ ฯ หิตฺสฺขํ พฺยาปาทยตฺตีติ พฺยาปาโท ฯ
พฺยาปาโท จ โส วุคฺตฺนเณน คณฺโถ จาติ พฺยาปาโท กายคณฺโโจ ฯ
สีลพฺพตฺปรามาโสติ อิตฺโต พหิทฺธา สมณพฺรหฺมณฺณํ สีเลน
สฺทฺธิ วเตน สฺทฺธิติ ปรโต อามาโส ฯ อิทฺสจฺจาภินิเวโสติ
สพฺพณฺณภาสิตมฺปิ ปฏิกฺขิปปิตฺวา สฺสฺสฺโต โลโก อิทฺเมว สจฺจํ
โมฆมณฺณนฺติ อิมินา อากาเรน อภินิเวโส อิทฺสจฺจาภินิเวโส ฯ
อตฺตโน ทฺธิญฺญิยา ราโคติ อตฺตนาภินิเวสิตฺวา คหิตาย ทฺธิญฺญิยา
จฺนฺทรโค ฯ ปรวาทฺสฺ อามาโตติ ปรสฺส วจฺเนสฺส โโกโป ฯ
อปฺปจฺจโยติ อตฺตฺจฺจาการโ ฯ อตฺตโน สีลํ วาติ อตฺตนา สฺมาทินฺนํ
โคสีลาทิสีลํ วา ฯ อตฺตโน ทฺธิญฺญิตฺติ อตฺตนา คหิตา ปรามฺญฺจา

๑. สี่. อจฺจนตฺสฺทฺธาเยว ฯ ๒. สี่. คจฺจิตคณฺถํ ฯ

๓. ม. อจฺจนตฺ ปรมฺคถํ สฺทฺธิ ฯ

*เล่มที่ 38 สุตกฐกฐตตนิเทศวณณา หน้า 333

ทิฏฐิ ๗ เตหิ คณเถหิติ เอเตหิ วุตเตหิ นามกายมฺภเนหิ ๗
รูปํ อาทियนฺตฺติ จตุสมฺภุจํานิกํ รูปารมฺมณํ อาทियนฺติ คณฺหนฺติ ๗
อุปาทियนฺตฺติ อุปคณฺตฺวา คณฺหนฺติ ตณฺหาคหณฺน
ปรามสนฺติ ทิฏฐิคฺคหณฺน ๗ อภินิวิสฺนฺติ มานคฺคหณฺน ๗
วฏฺฏนฺติ เตฏฺมกาวฏฺฏํ ๗ คณฺเถติ พนฺชเน ๗ โวสุสชฺชิตฺวา วาติ (๑)
สมฺมา วิสฺสชฺชิตฺวา วา ๗ คถิตฺติ พนฺชเน ๗ คณฺถิตฺติ พนฺชเนน
พนฺชิตฺ ๗ วิพนฺชิตฺติ วิเสเสน พนฺเช ๗ อาพนฺชิตฺติ อนกฺวิเชน
พนฺเช ๗ ปลิพฺพชฺชิตฺติ อมฺลจิตฺ ๗ พนฺชเน โสญฺญิตฺวาติ
ตณฺหามานทิฏฐิพนฺชณานิ ปปฺโปฏฺยิตฺวา ๗ วิสชฺชาติ จชิตฺวา ๗

อิม ปน จตฺตาริ คณฺเถ กิเลสปฺปฏิปาฏิยาปี อหริตฺถุ วฏฺฏติ
มคฺคปฺปฏิปาฏิยาปี ๗ กิเลสปฺปฏิปาฏิยา อภิชฺฌากายคณฺโจ
อรหตฺตมคฺเคน ปหฺยิตฺติ พฺยาปาโท กายคณฺโถ อนาคามิมคฺเคน ๗
สีลพฺพตฺปฺรามาสิ กายคณฺโถ อิทฺสจฺจาภินิเวโส กายคณฺโจ
โสตาปตฺติมคฺเคน ๗ มคฺคปฺปฏิปาฏิยา สีลพฺพตฺปฺรามาสิ
กายคณฺโถ อิทฺสจฺจาภินิเวโส กายคณฺโถ โสตาปตฺติมคฺเคน ๗
พฺยาปาโท กายคณฺโถ อนาคามิมคฺเคน อภิชฺฌากายคณฺโจ
อรหตฺตมคฺเคนาติ ๗ เอเต จตฺตาริ คณฺถา ยสฺส สํวิชฺชนฺติ ตํ
จฺติปฺปฏิสนฺธิวเสน วฏฺฏสฺมี คณฺเถนฺติ มฺภเนตฺติ คณฺถา ๗ เต
จตุปฺปเกทา อภิชฺฌายนฺติ เอตาย สยํ วา อภิชฺฌายติ
อภิชฺฌายนฺตฺตเมว วา เอสาติ อภิชฺฌา ๗ โลโกเยว นามกายํ
๑. ม. โวสุสชฺชิตฺวา วาติ สมฺมา วิสฺสชฺชิตฺวา วา ๗

คณเถติ จุติปฏิสนธิวเสน วฏฐฐมี ฆณเถติติ กายคณโจฯ
พยาปชชติ เตน จิตต์ ปุติภาว คจจติ พยาปาทยติ วา วินยาจาร-
รูปสมปตติหิตสุขาทีนิตติ พยาปาโท ฯ อิตโต พหิทฐา สมณ-
พราหุณณัน สีนเลน สุทธิ วเดน สุทธิติ ปรามสน์ สีนพพต-
ปรามาส สพพณณภาสิตมปิ ปฏิกขิปิตวา สสสโต โลโก
อิทเมว สจจ โมฆมณณนุติอาทีนา อากาเรน อภินิวิสตีติ
อิทสจจาภินิเวโส ฯ

ยถา วยหิ วาติอาที วยหาทีวิสขรณัน คณณัน วิโยคกรณ
อุปมํ ทสเสนโต อาท ฯ

น ชเนนตีติ น อุปปาเทนติ ฯ น สณชเนนตีติ น
นิพพตเตนตีติ ฯ นานินิพพตเตนตีติ อุปสคควเสน ปทํ วทตตีติ ฯ
น สณชเนนตีติ อุปปาทกขณัน (๑) น นิพพตเตนตีติ นานินิพ-
พตเตนตีติ ปวตติกขณัน (๒) สนธาย วุตต์ ฯ

จคฺคณัน กิเลสสีมานัน อตีตตฺตา สีมาตีโต พาทิตปาปตฺตา

จ พราหุณโณ อิตถมฏฐสฺส จ ตสฺส นตฺถิ ปฺรจิตฺตปฺพเพนิวาสณาณหิ
ณตฺวา วา มํสทฺพิพฺพจกฺขุหิ ทิสฺวา วา กิณฺจ สฺมกฺคหิตฺถ

อภินิวิฏฺจนฺติ วุตต์ โหติ ฯ โส จ กามราคากาวโต น รากราตี

๑. ม. อุปปาทกขณัน ฯ ๒. ม. ปวตติกขณัน ฯ ๓. ม. สีมาตีโตติ

คถา เอกปฺกคฺคลาธิฏฺฐานาย เทสนาย วุตฺตา ปฺพพสทฺโธ เอว ปนสฺสา
สมฺพนฺโธ โส เอว อตฺถวณฺณนาย สทฺธิ เวทิตฺตฺโพ กิณฺจ กิณฺโย อีทฺโธ
ภฺริปฺลโย จคฺคณัน กิเลสสีมานัน อตีตตฺตา สีมาตีโต ฯ

*เล่มที่ 38 สัทธกฐกฐกถานิทเทสวณณนา หน้า 335

รูปารูปราคาภาวโต น วิราครตุโต ยโต เอววิธสส ตสส อิท
ปรมนนติ กิณฺณิ อธิ อุกคฺคหิตํ นตฺถิตฺติ อรหตฺตนิกฺกุณฺณ เทสนํ
นิกฺกุณาเปสฺสิ ฯ

จตฺสโส สีมายติ จตฺตารโ ปริจฺเจทา ฯ ทิกฺกุณฺณานุสโยติ
ทิกฺกุณฺณิ จ สธา อปฺปหีนฺณฺเจน อนุสโย จาติ ทิกฺกุณฺณานุสโย ฯ วิจิกฺกิญฺจา-
นุสยาทีสุปี เอเสว นโย ฯ เกณฺณฺเจน อนุสโย (๑) อนุสย-
นฺณฺเจน ฯ โก เอส อนุสยนฺณฺโจ นามาติ อปฺปหีนฺณฺโจ ฯ
เอเต หิ อปฺปหีนฺณฺเจน ตสฺส ตสฺส สนนฺตานิ อนุเสนฺติ นาม
ตสฺมา อนุสยาติ วุจฺจนฺติ ฯ อนุเสนฺตฺติ อนฺนรูปํ การณํ ลภิตฺวา
อฺปฺปชฺชตฺติ อตฺถโธ ฯ อถาปี สียา อนุสยนฺณฺโจ นาม อปฺป-
หีนากาโร อปฺปหีนากาโร จ อฺปฺปชฺชตฺติ วตฺถุํ น ยฺชชติ ตสฺมา
น อนุสยา อฺปฺปชฺชตฺติ ฯ ตตฺริทํ ปฏฺิวจฺจํ อปฺปหีนากาโร
อนุสโย อนุสโยติ ปน อปฺปหีนฺณฺเจน ถามคตฺกิลเสธา
วุจฺจนฺติ ฯ โย (๒) จิตฺตสมฺปยุตฺโต สारมฺมโณ สปฺปจฺจยฺณฺเจน สเหตุโก
เอกนฺตาคุสโล อตฺถิตฺติ โหติ อนาคตฺติ ปจฺจูปฺปนฺโนปี ตสฺมา
อฺปฺปชฺชตฺติ วตฺถุํ ยฺชชติ ฯ ตตฺริทํ ปมฺาณํ ปฏฺิสมฺภิทายํ
ตาว อภิสมยกถาย กถ (๓) ปจฺจูปฺปนฺเน กิลเส ปชฺชตฺติ ปุจฺจิตฺวา
อนุสยานํ ปจฺจูปฺปนฺนภาวสฺส อตฺถิตฺติ ถามคโต อนุสยํ ปชฺชตฺติ
๑. ม. อนุสยา ฯ ๒. ม. โส ฯ ๓. ม. อัย สทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ส. ปุจฺจํ กตฺวา ฯ

วุดดี ๑ ธรรมสงคณีย (๑) โมหสส ปทภาชเน อวิชชานุสโย
อวิชชาปริยฎฐานัน อวิชชาลจกั โมโห อกุตลมูล์ อัย ตสุมิ สมเย
โมโห โหตีติ อกุตลจิตเตน สทธี โมหสส (๒) อุปปนุนภาโว วุดโต ๑
กถาวตถุสุมิ อนุสยา อพยากตา อนุสยา อเหตุกา อนุสยา
จิตตวิปยุตตาคติ สพเพ วาทา ปฏีเสธิตา ๑ อนุสยยมเก
สตุตตุนัน มหาวารานัน อณตตรสุมิ อุปปชชนวาระ ยสส กาม-
ราคานุสโย อุปปชชติ ตสส ปฏีฆานุสโย อุปปชชตีติอาทิ วุดดี ๑
ตสุมมา อนุเสนตีติ อนุรูป การณัน ลภิตวา อุปปชชชตีติ ยั วุดดี ตั
อิมินา ตนตีปปมาณน สุวตตุนติ เวทิตพพิ ๑ ยมปี จิตต-
สมปยุตโต สารมมโณติอาทิ วุดดี ตมปี สุวตตเมว ๑ อนุสโย
หิ นามส ปรีนปพโน จิตตสมปยุตโต อกุตลธมโมติ นิฎฐเมตถ
กนตพพิ ๑

ตตถ ทิฎฐานุสโย จตฺส ทิฎฐิจสมปยุตเตสฺ วิจิจิฎฐานุสโย
วิจิจิฎฐาสหคเต อวิชชานุสโย ทวาทสฺ อกุตลจิตเตสฺ
สหชาตวเสน อารมมณวเสน จ ตโยปี อวเสสเตฎฐมกธมเมสฺ
อารมมณวเสน ทิฎฐิจิวิจิจิฎฐาโมหา ๑ กามราคานุสโย เจตถ
โลกสหคตจิตเตสฺ สหชาตวเสน อารมมณวเสน จ ๑ มนาเปสฺ
อวเสสคามาวจรธมเมสฺ อารมมณวเสนว อุปปชชมาโน โลโก ๑
ปฏีฆานุสโย โทมนสฺสสหคตจิตเตสฺ สหชาตวเสน อารมมณวเสน
๑. ม. ธรรมสงคณีย ๑ ๒. ม. อวิชชานุสยสฺ ๑

*เล่มที่ 38 สุตฺตกุกกถานิทเทสวณฺณา หน้า 337

จ ๑ อมฺนาเปสฺ อวเสสกา มาวจฺรธฺมเมสฺ อารมฺมณฺวเสเนว
อุปฺปชฺชมาโน โทโส ๑ มานานุสโย ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตโลภสทฺท-
จิตฺเตสฺ สหชาตฺวเสน อารมฺมณฺวเสน จ ทฺถุขเวทนา วชฺเชสฺ
อวเสสกา มาวจฺรธฺมเมสฺ รูปรูปา วจฺรธฺมเมสฺ จ อารมฺมณฺวเสเนว
อุปฺปชฺชมาโน มาโน ๑ กวราคานุสโย จตฺตฺส ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺเตสฺ
อุปฺปชฺชมาโนปี สหชาตฺวเสน วุตฺโต อารมฺมณฺวเสเนว ปน
รูปรูปา วจฺรธฺมเมสฺ อุปฺปชฺชมาโน โลโก วุตฺโต ๑

ตตฺถ ทิฏฺฐานุสโยติ ทฺวา สทฺฐิจิวิตฺวา ทิฏฺฐิ ๑ วิจิจิณฺมานุสโยติ
อภฺจวตฺตกา วิจิจิณฺมา ๑ ตเททกฺกฺชา จ กิเลสํติ สหเชกฺกฺจวเสน
ทิฏฺฐิยา วิจิจิณฺมาย สหเชกฺกฺจวเสน เอกโต จิตฺตา ๑ มานานุสโยติ
นวิธมาโน ๑

ปรจิตฺตยาณน (๑) วา ฅตฺวาติ ปเรสํ จิตฺตวารชานน-
ปญฺญา (๒) ชานิตฺวา เจโตปริยยาณน ชานิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ๑
ปฺพุเพนิวาसानุสฺสตียาณน วาติ อตีเต นิฏฺฐกฺกฺขนฺธานุสฺสรณ-
ยาณน ชานิตฺวา ๑ มํสจกฺกฺขนฺธา วาติ ปกตฺติจกฺกฺขนฺธา ๑
ทิพฺพจกฺกฺขนฺธา วาติ ทิพฺพสทฺทิสเสน ทิพฺพวิหารสนฺนิสฺสตีเตน วา
ทิพฺพเพน จกฺกฺขนฺธา ปสฺสตีตฺวา ๑

ราครตฺตาติ ราเคน รลฺลชิตฺตา ๑ เข ปญฺจสฺ กามคฺเชสฺสูติ
เข ปญฺจสฺ รูปาทิวตฺตกา มโกฏฺฐาเสสฺ ๑ วิราครตฺตาติ วิราค-
๑. ม. ปรมตฺตยาณน ๑ ๒. ม. จิตฺตาจฺรชานนปญฺญา ๑

สงฺขาตาสฺ รุปารูปสฺมาปตฺตีสฺ อติรตฺตา อลฺลีนํฯ ยโต
กามราโค จาติยทา กามราโค (๑) จ ฯ รุปารูปภเวสุปี (๒)
เอเสว นโย ฯ

สทฺธกุกกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

จตฺตถิ ฯ

ปรมฺกุกกสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา

ปลฺจเม ปรมฺกุกกสฺตฺเต ปรมนฺติ ทิฏฺฐีสฺ ปริพฺพสาโนติ
อิทฺ ปรมนฺติ คเหตุวา สกาย สกาย ทิฏฺฐิยา วสฺมาโน ฯ
ยหุตฺตริ กฺรุเตติ ยํ อตฺตโน สตฺถาราทิ เสฏฺฐิ กโรติ ฯ
หีนํติ อญฺเฐ ตโต สพฺพมาหํติ ตํ อตฺตโน สตฺถาราทิ
จเปตฺวา ตโต อญฺเฐ สพฺเพ หีนํ อิมํติ อาห ฯ ตสฺมา
วิวาทานิ อวิตฺตวฺโตติ เตน การณฺน ตานิ (๔) ทิฏฺฐิกลหํนิ
อวิตฺตวฺโตว โหติ ฯ

วสนฺตฺติติ ปจฺมุปฺปนฺนทิฏฺฐิวิเสสํ วสนฺติ ฯ ปวสนฺตฺติติ (๕)
ปวิสิตฺวา วสนฺติ ฯ อวสนฺตฺติติ วิเสสํ วสนฺติ ฯ ปวิวสนฺตฺติติ
สพฺพภาเคน วสนฺติ ฯ ตํ อูปมาย สาเรณฺโต ยถา อวาริกา
วาทิอาทิมํหา ฯ อวาริกา วาติ ฆรฺสามิกา ฯ ฆเรสุ วสนฺตฺติติ
๑. ม. กามภเว ราโค ฯ ๒. ม. รุปารูปภเวสุปี ฯ ๓. ม. โส ทิฏฺฐิกลเห ฯ
๔. ม. ปวสนฺตฺติติ ฯ

*เล่มที่ 38 ปรมภูจกตตนิทเทสวณณา หน้า 339

อตุตโน ฆเรสุ อาสงกวิริหิตา หุตฺวา นิวสนฺติ ฯ สาปตฺติกา
วาติ อาปตฺติพฺหุลา ฯ สกิลเสาติ (๑) ราคาทิกิลเสพฺหุลา ฯ
อตุตฺรี กโรตีติ อติเรกํ กโรติ ฯ อัย สตุถา สพฺพณฺณฺติ อัย
อมุหํ สตุถา สพฺพํ ชานาติ ฯ สพฺเพ ปรปฺปวาเท จิปตีติ
สพฺพาปรลทฺธิโย ฉทฺเขตฺติ ฯ อุกฺขิปตีติ นีหฺรติ ฯ ปริกฺขิปตีติ
ปรมมุข กโรติ ฯ ทิกฺขิมฺเรคานีติ ทิกฺขิวีหฺสกาณิ ฯ

ทฺธิยคาถายโต เอวํ อวีตฺวตฺโตว ว (๒) ยํ ทิกฺขเจ สฺเต
สีลวเต มุเตติ เอเตสุ จตุสุ วตฺตฺสุ อฺปฺนฺนทิกฺขิสงฺขาเต
อตุตฺนิ ปฺพเพ วุตฺตปฺปการิ อานิสฺสํ ปสฺสตี ตเทว โส
ตตุถ สกาย ทิกฺขิจยา อานิสฺสํ อิทํ เสฏฺจนฺติ อภินิวิสิตฺวา
อณฺณํ สพฺพํ ปรสฺสตุถาราทิกํ นินฺนโต ปสฺสตี ฯ

เทว อานิสฺเส ปสฺสตีติ เทว กุณฺเ โอลเกติ ฯ ทิกฺข-
ธมฺมิกญฺจาติ ทิกฺขเจ ปจฺจกฺเข อตุตฺภาเว วิปฺจจนกฺกุณฺณํ ฯ (๓) สมฺปฺรา-
ยิกญฺจาติ ปรโลเก ปฏฺิลภิตพฺพคุณฺณจ ฯ ยํทิกฺขิจโก สตุถาติ
ยลทฺธิโก ติตฺถายตฺนสามิโม ฯ อลํ นาคตฺตฺตฺยา วาติ นาคภาวาย (๔)
วา ปรียตฺตํ ฯ สฺปนฺณตฺตาทีสุปี เอเสว นโย ฯ เทวตฺตฺตฺยา
วาติ สมฺมุติเทวาทิกาวาย ฯ आयตี ผลปาฏิกงฺขิ โหตีติ อนาคเต
วิปากผลํ ปตฺถยาโน โหติ ฯ ทิกฺขสุทฺธิยาปี เทว อานิสฺเส
๑. ม. สกิลเสา วาติ ฯ ๒. ม. จสทฺโท ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. วิปฺจจนกรณฺณํ ฯ
๔. ม. นาคราชภาวาย ฯ

ปสฺสตีติ จกฺขุวิญญาณน ทิฏฺฐรूपายตฺนสฺส วเสน สุตฺธิยา
เหตุตฺตปิ อตฺตโน คหิตคฺคหณน เทว กุณฺโณ โอลเกติ ฯ
สฺสสุตฺธิยาทีสุปี เอสว นโย ฯ

ตฺติยคาลายตฺโต เอวํ ปสฺสโต ปสฺส (๑) ยํ อตฺตโน
สฺสตุถาราทิ นิสฺสโต อณฺณํ ปฺรสฺสตุถาราทิ หินํ ปสฺสตี ตํ ปน
ทสฺสนํ คนฺถเมว กุสลา วทฺนฺติ พนฺธนนฺติ วุตฺตํ
โหติ ฯ ยสฺมา เอตเทว ตสฺมา หิ ทิฏฺฐํ วา (๒) สฺสํ วา
มุตํ วา สีสพฺพตํ ภิกฺขุ น นิสฺสเยยฺย นากินิเวเสยฺยติ (๓)
วุตฺตํ โหติ ฯ

กุสลาติ ขนฺธาธิขานเน เณกา ฯ ขนฺธกุสลาติ
รूपาทิสฺส ปณฺจสฺส ขนฺธสฺส กุสลา ฯ ธาตุอายตฺนปฏฺิจจสมุปฺปาท-
สตีปฏฺิจจานสมมปฺปฺรชานอิทฺธิปาทอินฺทฺริยพลโพชฺฌมฺกมกฺคผล-
นิพฺพานสฺสปี เอสว นโย ฯ ตตฺถ มกฺคกุสลาติ จตฺตสฺส มกฺเคสฺส ฯ
ผลกุสลาติ จตฺตสฺส ผลสฺส ฯ นิพฺพานกุสลาติ ทฺวิเช นิพฺพาน
เณกา ฯ เต กุสลาติ เต เอเตสฺส วุตฺตปฺปกาเรสฺส เณกา ฯ เอวํ
วทฺนฺตีติ เอวํ กถณฺนฺติ ฯ คนฺโถ เอโสติ ปสฺสโต จ อตฺตโน
สฺสตุถาราทินิสฺสตีตฺถจ อณฺณํ ปฺรสฺสตุถาราทิ หินโต ปสฺสนนฺจ คนฺโถ
พนฺธโน เอโสติ วทฺนฺติ ฯ ลมฺพนํ (๔) เอตฺนฺติเอตํ วุตฺตปฺปการํ
นาคทฺนเต ลกฺกิตํ วิย อโรลมฺพนํ ฯ พนฺธนํ เอตฺนฺติ นิจฺฉินฺทิตฺตํ
๑. สี. เอวํ ปสฺสโตปี ฯ ๒. ม. ทิฏฺฐํ สฺสํ มุตํ ฯ ๓. ม. นากินิเวเสยฺยติ ฯ
๔. สี. ม. ลกฺกนํ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 38 ปรมกฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้าที่ 341

ทฺกฺขณฺเณ สงฺขลิกาทีพนฺธํ วิย [๑] พนฺธํ ๑ ปฺลิโพโธ
เอโสติ สํสารโต นิภฺขมิตฺตํ อปฺปทานฺเณ เอโส ปฺลิโพโธ ๑

จตุตฺถคฺคาถยฺโต น เภวํ ติฏฺฐสฺสฺตาที (๒) น นิสฺสเยยฺย
อปี จ โข ปน อสฺสชฺาตํ อฺปรูปรี ติฏฺฐิมฺปี โลกสฺมี น กปฺเปยฺย ๑
น ชเนยฺยติ วุตฺตํ โหติ ๑ กิธิสํ ฅาณน วา สีสฺพพฺเตน
วาปี สฺมาปฺตฺติฅาณาทินา ฅาณน วา สีสฺพพฺเตน วา ยี
กปฺเปยฺยสฺสฺติ (๓) เอตํ ติฏฺฐี น กปฺเปยฺย ๑ (๔) น เภวลยฺจ ติฏฺฐี น
กปฺเปยฺย อปี จ โข ปน มาเนนปี ชาติอาทีหิ วตฺถุหิ สโมติ วา (๕)
อตุตฺตํ อนุปฺเนยฺย หีโน น มลฺลเณ วิเสสิ วาปีติ ๑

อภฺกฺสฺมาปฺตฺติฅาณน วาติ ปจฺมชฺฅานาทินํ อภฺกฺจนํ
สฺมาปฺตฺตินํ สฺมปฺยฺตฺตฺตปฺลยฺวา ๑ ปฺลยฺจาภิยฺฅาณน
วาติ โลกียานํ ปฺลยฺจนํ อภิยฺฅานํ สฺมปฺยฺตฺตฺตปฺลยฺ
วา ๑ มิฏฺฐาณน วาติ วิปริตฺสฺภาเวน ปวตฺตย
ปฺลยฺวา อมฺตฺเต มุตฺตมฺมยฺติ (๖) เอวํ อฺปฺปนฺเนน
มิฏฺฐาณน วา ๑

ปฺลยฺจคฺคาถยฺโต เอวํ หิ ติฏฺฐี อกปฺเปนฺโต อมฺลย-
มาโน จ อตุตฺตํ ปฺหาย อนุปฺาทียาโน ยํ ปฺพฺเพ กหิตํ ตํ ปฺหาย
อปรี (๗) อคฺคณฺหนฺโต ตสฺมิมฺปี วุตฺตปฺปการเ ฅาณปี ทฺวิธํ นิสฺสยํ

- # ๑. ม. เอตฺถนฺตเร เอตฺถนฺติ ติสฺสฺติ ๑ ๒. ม. ติฏฺฐสฺสฺตาทีสฺ ๑
- # ๓. ม. ยา กปฺเปยฺยติ ๑ ๔. ม. กปฺเปยฺย ๑ ๕. ม. สาสฺทฺโท นตฺถิ ๑
- # ๖. ม. มุตฺตํ ปฺสฺสฺติ ๑ ๗. ม. ปรี ๑

โน กโรติ อกรโธนฺโต จ ส เว วิยตฺเตสุ นานาทิฏฺฐิวเสน ภินฺเนสฺ
สตุตฺเตสุ น วคฺคสาลี จนนฺทาทิวเสน อคฺคจฺจนมฺโม หุตฺวา ทฺวาสฏฺฐิยา
ทิฏฺฐิสฺส กิณฺจิ ทิฏฺฐี น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺจตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

จตุหิ อุปาทานเหตี กามุปาทานาทีหิ จตุหิ ภูตฺส คหณฺเหหิ
ส เว ววตฺถิตฺเตสุติ (๑) โส ปุคฺคโล นิจฺฉิตฺเตสุ ฯ ภินฺเนสฺสุติ ทฺวิธา
ภินฺเนสฺสุ ฯ

อิทานิ โย โส อิมาย คากาย วุตฺโต จีณฺาสโว ตสฺส
วณฺณภณฺนตฺถํ ยสฺสภูยฺนฺเตติอาทิกา ติสฺโส คากายโย อาห ฯ

เตสุ ปจฺมคากาย ยสฺสภูยฺนฺเตติ ปุพฺเพ วุตฺตผลฺลสาทิ-
เกเท ฯ ปณฺธิตีติ ตณฺหา ฯ ภวาทฺถายาติ ปุณฺปุณฺนํ ภวาย ฯ
อิธ วา หุริ วาติ สกตฺตภาวาทิเกเท อิธ วา ปฺรตฺตภาวาทิเกเท
ปฺรตฺถ วา ฯ

ผลฺลโส เอโก อนฺโตติ จกฺขุสมฺผลฺลสาทิโก เอโก โกฏฺฐาโส ฯ
ผลฺลสสมฺทโยติ วุตฺถารมฺมโณ ฯ ยโต สมฺเทติ อุปฺปชฺชติ โส
สมฺทโย ฯ ทฺติโย อนฺโตติ ทฺติโย โกฏฺฐาโส ฯ อตีตฺนฺติ
อติ อิตํ อตีตํ อติกฺกนฺตฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อนาคตฺนฺติ น
อากตํ อนาคตํ (๒) อนฺุปฺปนฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ สุขเวทนาทโย
วิสภาคเวเสน ฯ นามรูปทฺกํ นมฺนรูปฺปนเวเสน ฯ อชฺฉตฺติ-
กาทโย อชฺฉตฺตพาหิรวเวเสน ฯ สกฺกายาทโย ขนฺธปฺลยจกานํ
๑. ม. วิยตฺเตสุติ ฯ ๒. ม. อนาคตฺนฺติ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 ปรมกฺกสฺสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 343

ปวตฺตีสมฺมทฺยวเสน วุตฺตาทิ เวทิตพฺพา ฯ สกตฺตภาโวติ อตฺตโน
อตฺตภาโว ฯ ปรตฺตภาโวติ ปรสฺส อตฺตภาโว ฯ

ทฺตฺยคาลาย ทิฏฺฐเจ วาติ ทิฏฺฐสฺสทฺธิยา วา ฯ เอส
นโย สฺสตาทีสุ ฯ สลฺยฉาติ สลฺยฉาสมฺมกฺกาปีกา ทิฏฺฐิ ฯ
อปฺรามสนฺตฺนฺติ ตณฺหามานทิฏฺฐิหิ น ปฺรามสนฺตฺ ฯ อนภินิ-
วิสฺนตฺนฺติ (๑) เตเหว อนภินิวิสฺนตฺ ฯ วินิพฺนุโรติ (๒) วาติ มาเนน
วินิพฺนุโรติ วา ฯ ปฺรามกฺกฺโขติ วาติ ปรโต นิจฺจสฺสขสฺสกาทีห
ปฺรามกฺกฺโขติ วา ฯ วิกฺเขปกโตติ อุทฺทจฺจวเสน ฯ อนิกฺกฺจฺจกโตติ
วิจิกิจฺจวเสน ฯ ฅามกโตติ อนฺสยวเสน ฯ กตฺติยาติ
กนฺตพฺพวเสน ฯ

ตฺตฺยคาลาย ฅมฺมาปี เตสํ น ปฏฺิจฺจิตา เสติ ทฺวาสกฺกฺจิ-
ทิฏฺฐิกตฺตมฺมาปี เตสํ อิทฺเมว สจฺจํ โมจฺมมณฺณนฺติ เอวํ น ปฏฺิจฺจิตา ฯ
ปฺารงฺกโต น ปจฺเจติ ตาทีติ นิพฺพานปฺารงฺกโต เตน เตน มกฺเคน
ปฺหิเน กิเลเส ปฺน นาคจฺจติ ปฺลฺจฺหิ จ อากาเรหิ ตาที โหตีติ ฯ
เสสํ ปากฺกฺเมว ฯ

วิสฺตฺวตฺตฺกกา สกฺกาทิฏฺฐิตฺติ รูปี อตฺตโต สมนฺุปฺสฺสตีติ
อาทินา นเยน เอเกกสฺมี ขนฺเช จตฺถิ จตฺถิ อากาเรหิ ปฺลฺจฺกขฺนฺเช
ปฺตฺติจฺจํ กตฺวา ปวตฺตา วิชฺชมานเ กาย ทิฏฺฐิ ฯ ทสวตฺตฺกกา
มิจฺจาทิฏฺฐิตฺติ นตฺถิ ทินฺนนฺติอาทินยปฺวตฺตา ทิฏฺฐิ ฯ
๑. ม. อนภินิเวสนตฺนฺติ ฯ เอวฺมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. วินิพฺนุโรติ วา มาเนน
วินิพฺนุโรติ วา ฯ

อนุตคคาหิกา ทิฏฐีติ สสฺสโต โลโก อิทเมว สจฺจํ โมฆมณฺณนฺติ
อาทินยปฺปวตฺตา เอเกกํ อนฺตํ อตฺถิติคฺคเหตุวา ปวตฺตา
ทิฏฐิ ฯ ยา เอวรูปา ทิฏฐีติ อิทานิ วุจฺจมานานิ
เอกฺกนวิสฺปทานํ สาธารณํ มุทฺสปทํ ฯ ยา ทิฏฐิ ตเทว
ทิฏฐิคฺคํ ยา ทิฏฐิ ตเทว ทิฏฐิคฺคหณฺนติ สพฺโพปิ (๑)
สมฺพนฺโร กาทพฺโพ ฯ

ยา อยาดาวทสฺสนญฺเณน ทิฏฐิ ตเทว ทิฏฐิสฺส คตํ ทสฺสนํ
ทฺวาสญฺจิตฺติยา อนฺโตคคตฺตาติ ทิฏฐิคฺคํ ฯ เหฏฺฐาปิสฺส
อตุโถ วุคฺโตเยว ฯ ทฺวินฺนํ อนฺตานํ เอกนฺตคคตฺตาติปิ ทิฏฐิคฺคํ ฯ
ตตฺถ สสฺสโตติ นิจฺจโ ๑ โลโกติ อตฺตา ๑ อิธ สรีเรว นสฺสติ
อตฺตา ปน อิธ ปฺรตฺถ จ โสเยวติ มณฺณนฺติ ฯ โส หิ สามณฺเวย
อาโลเกตีติ กตฺวา โลโกติ มณฺณนฺติ ฯ อสฺสโตติ อนิจฺจโ ๑
อตฺตา สรีเรเนว สห นสฺสตีติ มณฺณนฺติ ฯ อนฺตวาติ ปฺริตฺเต
กสิณฺเณ ฉานํ อฺปปาเทควา ตํ ปฺริตฺตกสิณารมฺมณเจตฺนํ สปริยฺนโต
อตฺตาติ มณฺณนฺติ ฯ อนฺตวาติ น อนฺตวา อฺปปมาณฺเณ กสิณฺเณ
ฉานํ อฺปปาเทควา ตํ อฺปปมาณกสิณารมฺมณเจตฺนํ (๒) สปริยฺนโต
อตฺตาติ มณฺณนฺติ ฯ ตํ ชีวํ ตํ สรีรฺนฺติ ชีโว จ สรีรฺนฺจ ตฺเยว ฯ
ชีโวติ อตฺตา ลิงฺควิปฺลลาเสน นปฺปสทฺทวณฺํ กตํ ฯ สรีรฺนฺติ
ราสญฺเณน ขนฺธปฺลยจกํ ฯ อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรีรฺนฺติ อณฺโณ
ชีโว อณฺณํ ขนฺธปฺลยจกํ ฯ โหติ ตถาคโต ปฺรมฺมรณฺนาติ ขนฺธา
๑. ส. ม. สพฺเพสํ ๑ ๒. ม. ปฺริตฺตกสิณารมฺมณฺ เจตฺนํ ๑ เอวฺมุปฺริปิ ฯ

อิเชว วินสฺสนฺติ สคฺคโต มรณฺโต ปรี โหติ วิชฺชติ น
นสฺสติ ตถาคโถติ เจตํ สคฺคตาธิวณฺณํ (๑) ภวาติ ฯ เกจิ
ปน ตถาคโถติ อรหาติ วทนฺติ ฯ อิม น โหตีติ ปกฺเข
โทสํ ทิสฺวาเอวํ คณฺหนฺติ ฯ น โหติ ตถาคโถ ปรมฺมรณฺนาติ
ขนฺธธาปี อิเชว นสฺสนฺติ ตถาคโถ จ มรณฺโต ปรี น
โหติ อุจฺจนิชฺชติ ฯ อิม โหตีติ ปกฺเข โทสํ ทิสฺวาเอวํ
คณฺหนฺติ ฯ โหติ จ น จ โหตีติ อิม เอเกกปกฺขปรีคฺคเห
โทสํ ทิสฺวา อุภยปกฺขํ คณฺหนฺติ ฯ เนว โหติ น น
โหตีติ อิม อุภยปกฺขปรีคฺคเห อุภยโทสาปคฺคตี ทิสฺวา
โหติ จ น โหตีติ จ อมราวิกฺเขปปกฺขํ คณฺหนฺติ ฯ

อยมฺปนฺตถ อฏฺฐกถานโย สสฺสโต โลโกติ วาดีอาทึหิ
ทสหาการเหิ ทิฏฺฐิปปฺเภโถว วุคฺคโต ฯ ตถถ สสฺสโต โลโกติ [๒]
จ ขนฺธปณฺจกํ โลโกติ คเหตุวาอึยํ โลโก นิจุโจ ชฺวโว สพฺพกาสิโกติ
คณฺหนฺตสฺส สสฺสคฺคณินิ คหณฺการปฺปวคฺคตา ทิฏฺฐิ ฯ อสฺสคฺคโตติ
ตเมว โลกํ อุจฺจนิชฺชติ วินสฺสตีติ คณฺหนฺตสฺส อุจฺเจทคฺคหณฺนา-
การปฺปวคฺคตา ทิฏฺฐิ ฯ อนฺตวาติ ปรีคฺคตกสิณฺตลาภิโน สุปฺปมคฺคเต
วา สรวมคฺคเต วา กสิณฺ สมาปนฺนสฺส อนฺโตสมาปคฺคตียํ วคฺคิต-
รูปารูปมเม โลโกติ จ กสิณฺปรีจฺเจทนฺเตน อนฺตวาติ จ คณฺหนฺตสฺส
อนฺตวา โลโกติ คหณฺการปฺปวคฺคตา ทิฏฺฐิ ฯ สว สสฺสคฺคทิจฺปิ
โหติ อุจฺเจททิฏฺฐิปี ฯ วิปฺลคสิณฺตลาภิโน ปน ตสฺมี กสิณฺ
๑. ม. สคฺคตาธิวณฺณนฺติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อคฺคฺคิ ฯ

สมาปนฺนสฺส อนฺโตสมาปฺตติยํ วตฺติตฺรฺปารุปรหมฺเม (๑) โโลโกติ จ
กสฺสึนฺนปฺริจฺเจทฺนฺเตน จ อนฺนฺโตติ คณฺหนฺตสฺส อนฺนฺตวา โโลโกติ
คณฺณาการปฺวตฺตา ทิฏฺฐิ ๑ สฺวา สฺสสฺสทฺทิฏฺฐิปี โหติ อฺจฺเจท-
ทิฏฺฐิปี ๑ ตํ ชีวํ ตํ สฺริรฺรณฺติ เกทฺนชฺมมฺสฺส สฺริรฺรสฺเสว ชีวณฺติ
คหิตฺตฺตา สฺริเร อฺจฺฉิขฺชฺมานเณ ชีวมฺปี อฺจฺฉิขฺชฺตีติ อฺจฺเจทค-
คณฺณาการปฺวตฺตา ทิฏฺฐิ ๑ ทฺติยปฺเทน สฺริรฺโร อณฺณสฺส
ชีวสฺส คหิตฺตฺตา สฺริเร จ อฺจฺฉิขฺชฺมานเณปี (๒) ชีวํ น อฺจฺฉิขฺชฺตีติ
สฺสสฺสทคฺคณฺณาการปฺวตฺตา ทิฏฺฐิ ๑ โหติ ตถาคโตนฺนทิวสฺส ๑
สฺสโต ตถาคโต นาม โส ปรมฺมรณฺนา โหตีติ คณฺโหโต ปจฺมา
สฺสสฺสททิฏฺฐิ ๑ น โหตีติ คณฺโหโต ทฺติยา อฺจฺเจททิฏฺฐิ ๑
โหติ จ น จ โหตีติ คณฺโหโต ตฺติยา เอกจฺจสฺสสฺสททิฏฺฐิ ๑
เนว โหติ น น โหตีติ คณฺโหโต จตฺตฺติ (๓) อมฺราวิกฺเขปทิฏฺฐิตี
วตฺตปฺปการา ทสฺวิธา ทิฏฺฐิ ๑ ยถาโยคํ ภวทิฏฺฐิ จ วิภวทิฏฺฐิ
จาทิ ทฺวิธา โหติ ๑ ตาสฺส เอกาปี เตสํ ชีณาสวานํ น
ปฺฏิจฺฉิตฺตาติ อตฺถโธ ๑

เย กิเลสฺสาติ เย กิเลสฺสา โสตาปฺตติมฺกฺเคน ปหีนฺนา เต
กิเลสฺเส น ปฺนุณ ปฺจฺเจตีติ ปฺนุณ นินฺนฺพตฺเตตฺตฺวา ปฺฏิ เอติ ๑ น
ปฺจฺจาคจฺฉิตฺตีติ ปฺจฺจกเว นาคจฺฉิตฺตี (๔) ๑ ปฺณจฺหากาเรหิ
๑. ม. ปวตฺติตฺรฺปารุปรหมฺเม ๑ ๒. ม. จสฺสทฺโท อตฺถิ ๑ ๓. ม. จตฺตฺตา ๑
๔. ม. เต กิเลสฺเส ๑ น ปฺนุณตีติ น ปฺนุณ เอติ ๑ น ปฺจฺเจตีติ ปฺนุณ นินฺนฺพตฺเตตฺตฺวา
น ปฺฏิเอติ น ปฺจฺจาคจฺฉิตฺตีติ ปฺจฺจกเว นาคจฺฉิตฺตี ๑

*เล่มที่ 38 ปรมกฐกฐตตนิเทศวณณนา หน้า 347

ตาทิติ ปณจหิ การณหิ โภกฐาเสหิ วา สทิสโต ฯ อัญญานัญญู
ตาทิติ อัญญารมมณณ จ อนัญญารมมณณ จ อนุนยปญญัม มณญจิตฺวา
จิตตตฺตา ทฺวิสุ สทิสโต ฯ จตฺตาวีติ กิเลเส จชิตฺวา ฯ ตินฺณาวีติ
ลัสมาริ อตฺตักกมิตฺวา ฯ มุตฺตาวีติ ราคาทิตฺโต มุตฺตฺวา ฯ ตันนิเทศา
ตาทิติ เตน เตน สีสทฺธาทินา นิทฺทิสิตฺวา นิทฺทิสิตฺวา กเถตพฺพโต
สทิสโต ฯ

ตํ ปณจวิธํ วิตฺถาเรตฺวา กเถตฺกามิ กถํ อรหา อัญญานัญญู
ตาทิติอาทิมหา ฯ

ตตฺถ ลาภปีติ จตฺตุนํ ปจฺจยानํ ลาภปีติ ฯ อลาภปีติ เตลลํ
อลาภปีติ ฯ ยเสปีติ ปรีวารปีติ ฯ อยเสปีติ ปรีวารวิปตฺติยาปีติ ฯ
ปัสสาปีติ วณณภณนาปีติ ฯ นินฺทายปีติ ทรหายปีติ ฯ สุขปีติ
กายิกสุขปีติ ฯ ทุกฺขปีติ กายิกทุกฺขปีติ ฯ เอกํ เจ พาทํ
คณฺเฐน ลิมฺเปยฺยุนฺติ สเจ เอกํ พาทํ จตฺตชาติยคณฺเฐน เลปํ
อุปฺรุปรี ทเทยฺยํ ฯ วาสียา ตจฺเจยฺยุนฺติ ยทิ เอกํ พาทํ วทฺตํ
वासียา ตจฺเจตฺวา ตนฺนํ กเรยฺยํ ฯ อมุสมิ นตฺถิ ราโคติ อมุสมิ
คณฺฐเลปนํ สีนโห นตฺถิ น สัวิชฺชติ ฯ อมุสมิ นตฺถิ ปญฺญนฺติ
อมุสมิ วาสียา ตจฺจเนน ปญฺญนฺนสงฺขาตํ ปญฺญํ โภปํ นตฺถิ น
สัวิชฺชติ ฯ อนุนยปญฺญวิปฺปทีโนติ สีนฺนหฺนจ โภปณฺจ (๑) ปชฺหิตฺวา
จิตฺโต ฯ อุกฺมาตินิกฺมาติวีตฺติวตฺโตติ อนุนยวเสน อนุกฺลหฺนจ
๑. ม. โภปณฺจ ฯ

ปฏิฆวเสน นิคฺคหฺลจฺ อติกฺกมิตฺวา จิโต ฯ อนุโรธวิโรธสมตฺก-
กนฺโตติ อนุญญจฺ ปฏิฆญจฺ สมฺมา อติกฺกนฺโต ฯ สีเล สตีติ
สีเล ลํวิชฺชมานเณ ฯ สีลวาทิ สีลสมฺปนฺโน ฯ เตนฺ นิตฺเทสํ กถนํ
ลภตฺตีติ ตาที ฯ สทฺธชฺราย สติ สทฺโชติ เอมมาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

ปรมฺภูจกฺสูตฺตนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺจมํ ฯ

ชฺราสูตฺตนิทฺเทสวณฺณา

นฏฺฐเ ชฺราสูตฺเต อปฺปํ วัต ชีวิทํ อิทนฺติ อิทํ วัต
มนุสฺसानํ ชีวิทํ อปฺปกํ ปริตฺตํ จิตฺติปริตฺตตฺตยา ตฺรสปริตฺตตฺตยาติ
กุหฺฏจกฺสูตฺเตปี วุตฺตนยเมตฺตํ ฯ โอรํ วสุสฺสตาปี มียฺยตีติ
วสุสฺสตา โอรํ กลลาทิกาลेปี มียฺยติ ฯ อติจฺจาติ วสุสฺสตํ
อติกฺกมิตฺวา ฯ ชฺรสาปี มียฺยตีติ ชฺรายปี มียฺยติ ฯ อิตฺโต ปริ
กุหฺฏจกฺสูตฺตวณฺณนํ วุตฺตนยเนว กเหตุพฺพิ ฯ

อปฺปนฺติ มนฺทํ ฯ คมนีโย สมฺปฺราโยติ ปฺรโลโก กนฺตพฺโพ ฯ
กถลลกาลेปีติ เอตฺถ กลลํ (๑) นาม ปฏิสนฺนํ กุชฺฌเณ ตีหิ ชาตฺติอฺณฺณํสุหิ
กตฺสูตฺตคฺเค จิตฺเตลพิณฺทปฺปมาณํ อจฺจํ วิปฺปสนฺนํ กลลํ โหติ ฯ
ยํ สนฺชฺราย วุตฺตํ

๑. ม. กลลกาลิ ฯ

ติลเตลสฺส ยถา ฬินฺทุ สปรปิมณฺโฑ อนาวิโล
เอวํ วนฺณปฺปฏิภาคํ กถลนฺติ (๑) ปวฺจจฺตีติ ฯ

ตสฺมี กถลกาเลปี ฯ จวตีติ ธีวิตา (๒) กถลติ ฯ
มรตีติ ธีวิตวโยคํ อापชฺชติ ฯ อนฺตรชยตีติ อทสฺสนํ
ปาปฺณาติ ฯ วิปฺปลชฺชตีติ นิชฺชติ ฯ อณฺทชโยนินยา
จวติ ฯ ชลาพชโยนินยา มรติ ฯ สํเสทชโยนินยา อนฺตรชยติ ฯ
อุปฺปาติกโยนินยา (๓) วิปฺปลชฺชตีติ เอวเมเก วนฺณยฺนฺติ ฯ
อพฺพุทกาเลปีติ อพฺพุทํ นาม กถลโต สตุตฺตาหจฺเจน
มํสโรวณฺนอุทกวนฺณํ โหติ กถลนฺติ นามํ อนฺตรชยติ ฯ
วตุตฺตมปี เจตํ

สตุตฺตาหํ กถลํ โหติ ปริปกํ สมฺมุตํ
วิวญฺญฺมานํ ตํ ภาวํ (๔) อพฺพุทํ นาม ชยตีติ ฯ

ตสฺมี อพฺพุทกาเลปี ฯ เปสิกาเลปีติ ตสฺมาปี
อพฺพุททา สตุตฺตาหจฺเจน วิลีนตีปฺสทิสสา เปสิ นาม
สญฺชยติ ฯ สทา มริจฺฝานิเตน ทีเปตพฺพทา ฯ คามทารกา (๕)
หิ สฺสปกฺกานิ มริจฺฉานิ คเหตุวา สาญฺญกนฺเต ภณฺจํทิกํ กตุวา
ปีเพตุวา มณฺจํ อาทาย กปาเล ปกฺกจีปีตุวา อาตเป
จเปนฺติ ฯ ตํ สุกฺขมฺมานํ สุกฺขมฺมานํ (๖) สพฺพภาเคหิ มฺจฺจติ ฯ
๑. ม. กถลํ สมฺปวฺจจฺตีติ ฯ ๒. ส. ม. ธีวิตํ ฯ ๓. ม. โอปฺปาติกโยนินยา ฯ
๔. ม. วิวญฺญฺมานํ ตพฺภาวํ ฯ ๕. ม. คามทาริกา ฯ ๖. ม. สุกฺขมฺมานนฺติ

เอวรูปา เปลี โหติ ฯ อพฺพุทฺติ นาม อนุตฺตราชติ ฯ

วุดตมฺปิ เจตฺ

สตฺตาหํ อพฺพุทฺ โหติ ปริปกุกํ สมฺหตฺ

วิวญฺญฺมานํ ตํ ภาวํ เปลี [๑] จ นาม ชายตีติ ฯ

ตฺสฺมี เปลิกาเลปี ฯ ฆนกาเลปีติ ตโตปี เปลีโต

สตฺตาหจฺเจเนน กุกฺกุกฺกฏฺทสฺสจฺจาโน ฆโน นาม มํสฺปิณฺโท

นิพฺพตฺตติ เปลีติ นาม อนุตฺตราชติ ฯ วุดตมฺปิ เจตฺ

สตฺตาหํ เปลี ภวติ ปริปกุกํ สมฺหตฺ

วิวญฺญฺมานํ ตํ ภาวํ ฆโน จ นาม ชายติ ฯ

ยธา กุกฺกุกฺกฏฺยา อยฺทํ สมฺนตา ปริมณฺทลํ

เอว ฆนสฺส สจฺจจฺจํ นิพฺพตฺตํ กมฺมปฺจฺจยาติ ฯ

ตฺสฺมี ฆนกาเลปี ฯ ปฺลยฺจสาขกาเลปีติ (๒) ปฺลยฺจเม

สตฺตาเห ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ หตฺถปาทานํ สีสฺสฺส จตฺถาย

ปฺลยฺจ ปีพกา ชายนฺติ ฯ ยํ สนฺธราช วุดตํ ปฺลยฺจเม

ภิกฺขเว สตฺตาเห ปฺลยฺจ ปีพกา สจฺจจฺจนฺติ กมฺมโตติ ฯ

ตฺสฺมี สาขาเลปี (๓) ฯ ตโต ปริ ฆญฺจสตฺตมาทีนิ สตฺตาหานิ

อติกกมฺม เทสนํ สงฺขิปิตฺวา ทฺวาจตฺตาลีสสตฺตาเห

ปรีณตกาเล เกสโลมนขาทีนํ อุปฺปตฺตติกาลญฺจ ฯ ตสฺส จ

นาภิโต อุกฺกฺจิตฺ นาโฬ มาตุ อฺทฺรปฺภฺเลน เอกาพฺทฺโร โหติ ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร จสฺทฺโท ทิสฺสตี ฯ ๒. สี่. ม. ปสาขกาเลปีติ ฯ

๓. ม. ปสาขกาเลปี ฯ

*เล่มที่ 38 ชราสุตตนิทเทสวณฺณนา หน้า 351

โส อุปฺปททณฺฑโก วิย ฉิทฺโท ฯ เตน อหารโรโส

สัสนฺริตฺวา อหารสมฺภูจํ รุปํ สมฺภูจาเปติ ฯ เอวํ โส

ทส มาเส ยาเปติ ตํ สพฺพิ อวตฺวา สุตฺติมเรติ อห ฯ

ยํ สนฺธาย วุตฺตํ เกสา โลมา นขาปี (๑) จ ฯ

ยณฺจสฺส ญฺชตี มาตา อนฺนํ ปานณฺจ โภชนํ

เตน โส ตตฺถ ยาเปติ มาตุญฺจนิคฺโต นโรติ ฯ

ตตฺถ สุตฺติมเรติ สุตฺติภมฺเร วิชายนภมฺเรติ อตฺโถ ฯ สุตฺติกา-
ภมฺเรติ วา ปาโจ สุตฺติกาयाติ ปทจฺเจโท ฯ อทฺธมมาสีโกปีติ
วิชาตทิวสโต ปญฺจาย อทฺธมมาโส เอตสฺส อตฺถิติ อทฺธมมาสีโม ฯ
เทวมาสีกาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ ชาตทิวสโต ปญฺจาย เอกํ
สัวจฺฉริ เอตสฺส อตฺถิติ สัวจฺฉริโม ฯ อุปฺริ เทววสฺสิกาทีสุปี
เอสฺว นโย ฯ

ยथा ชินฺโณ โหตีติ ยสฺมี กाले ชราชินฺโณ ภวตี ชชฺชรีภูโต ฯ
วฺชฺชโณติ วโยวฺชฺชโณ ฯ มหฺลลโกติ ชาติมฺหฺลลโม ฯ อทฺธกโตติ
ตโย อทฺธเร อตฺถิกนฺโต ฯ วโยอนฺุปฺตฺโตติ ตติยํ วโย อนฺุปฺตฺโต ฯ
ขณฺฑททฺโตติ อนฺฺตรนฺฺตรา ปตีตา ทนฺฺตา ผาลิตา (๒) จ ชรานฺุภาเวน
ขณฺฑา ทนฺฺตา ชาตา อสฺสาติ ขณฺฑททฺโต ฯ ปลิตเกโสติ
ปณฺฺทรเกโส ฯ วิถฺนฺนฺติ ลฺลยจิตฺวา คหิตา เกสา วิย ขลฺลาตี ฯ (๓)

ขลิตสีโรติ มหาขลฺลาภูสีโส (๔) ฯ วถินฺนฺติ สลฺยชาตวลี ฯ

๑. ม. นขานี จ ฯ ๒. ม. ชลิตา ฯ ๓. ม. ขลฺลาภูสีโส ฯ

๔. ม. มหาขลฺลาภูสีโส ฯ

ติลกาหตคฺคโตติ เสตติลกกภาพติลเกหิ วิกัณฺณสรโร ๑ โภคฺโคติ
ภคฺโค ๑ อิมินาปีสุส วงฺกภาวํ ทีเปติ ๑ ทณฺฑปฺรายนฺติ
ทณฺฑปฺภูสิสุสรณฺ ทณฺฑทฺหุติโย ๑ โส ชฺรายนปีติ โส ปุคฺคโล
ชฺรายนปี อภิภูโต มรติ ๑

นตฺถิ มรณฺมหา โมกฺโขติ มรณฺโต มุจฺจนฺปาโย นตฺถิ
นุปลพฺภติ ๑ ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนฺโต ภยฺนติ
ปฺริปากกตํ สติถลวณฺณํ ปนสผลาทิปกฺกานํ ปจฺจฺสกาเล
อวสุํ ปติสุสนฺตีติ (๑) ผลสามิกานํ ภายํ (๒) วีย ๑ เอวํ ชาตํ
มจฺจํ นิจจํ มรณฺโต ภยฺนติ เอวเมว อุปฺปนฺนํ สตฺตํ
มจฺจฺสงฺขาตมรณฺโต สตฺตํ กาลํ ภยํ ๑ ยถาปี กุมฺภการฺสฺสาติ
ยถา นาม มตฺตีกาภาชนํ กโรนฺตฺสฺส ๑ กตฺ (๓) มตฺตีกาภานาติ
เตน นิฏฺฐาปิตภาชนํ ๑ สพฺพํ (๔) เกทฺปฺริยฺนฺตาติ ปกฺกาปกฺกํ
สพฺพํ เกทํ ภิษฺชนํ ปฺริยฺนฺตํ อวสานํ อสุสฺสาติ เกทนฺปฺริยฺนฺตํ ๑
เอวํ มจฺจํ ชีวิตฺนฺติ เอวเมว สตฺตํ อายุสงฺขารํ (๕) ๑ ทหฺรา
จ มหฺนฺตา จาติ ตฺรณฺนา จ มหฺลลกา จ ๑ เย พาลา เย จ
ปณฺฑิตาติ เย จ อสุสฺสาสฺปฺสฺสาสายคฺคตฺชีวิกา (๖) พาลา เย จ
ปณฺฑิจฺเจน สมฺนฺนาคตา พุทฺธาทโย ๑ สพฺเพ มจฺจฺวสฺ ยนฺตีติ
เอเต วุคฺตปฺปการา ทหฺราทโย สพฺเพ มจฺจฺโน อิสฺสรียํ อุปคฺจฺนฺติ ๑
เตสํ มจฺจฺปเรตํ นนฺติ เอเตสํ มจฺจฺนา ปฺริวาริตํ ๑ คจฺจตํ
๑. ปตนฺโตติ ยุตฺตตฺร ๑ ๒. ม. ภายมนานํ ๑ ๓. ม. กตา มตฺตีกาภานาติ ๑
๔. ม. สพฺเพ เกทฺปฺริยฺนฺตาติ ๑ ๕. ม. อายุสงฺขารํ ๑ ๖. ม. ชีวิตา ๑

ปรโลกโตติ อิตฺ มนุสฺสโลกโต ปรโลกํ กจฺจนฺตานิ ฯ
 น ปิตา ตายเต ปุตฺตนฺติ ปิตา ปุตฺตํ น รกฺษติ ฯ ฌาตี
 วา ปน ฌาตเกติ มาตาปิติปกฺขิกา ฌาตี วา เตเยว
 ฌาตเก รกฺษิตฺถํ น สกฺโกณฺติ ฯ เปกฺขตณฺเวย ฌาตีนนฺติ
 วุตฺตวิชานฺเวย ฌาตีนนํ เปกฺขนฺตานิเวย โอลเณตานิเวย ฯ
 ปสฺส ลาลปฺปตี ปุณฺตี ปสฺสาตี อาลปนํ ฯ ลาลปนฺตานิ
 วิลปนฺตานิ ปุณฺนํ นานปฺปการานํ ฯ เอกเมโกว มจฺจํ
 โควชฺโฆ วิย นิชฺยตีตี สตฺตํ เอกเมโก วชฺย
 นิชฺยมานโกโฆ วิย มรณาย นิชฺยติ ปาปฺณียติ ฯ เอวํ
 อพฺภาหโต โลโกติ เอวเมว สตฺตโลโก ภูตํ อหโต ฯ
 มจฺจนา จ ชราย จาตี มรณฺน จ ชราย จ อภิภูโต ฯ
 มมายิตติ มมายิตฺตวตฺตฤการณา ฯ วินาภาวสนฺตเมวิทฺตติ (๑)
 สนฺตวินาภาวํ วิชฺชมานวินาภาวเมว อิทํ (๑) ฯ น สกฺกา
 อวินาภาเวน ภวิตฺตติ วุตฺตํ โหติ ฯ

โสจฺนตีตี จิตฺเตน โสจฺนํ กโรนฺติ ฯ กิลมฺนตีตี กาเยน
 กิลมฺถํ ปาปฺณฺตติ ฯ ปริเทวนฺตตีตี นานาวิธํ วาจาวิลापํ
 กจฺจนฺติ (๒) ฯ อุตฺตต่าพี กนฺทนฺตตีตี อฺรํ ตาเพตฺวา ตาเพตฺวา
 กนฺทนฺติ ฯ สมฺโมหํ อापชฺชนฺตตีตี สมฺโมหภาวํ ปาปฺณฺตติ ฯ
 อนิจฺจโจิตฺติ หุตฺวา อภาวภฺูเจน ฯ สงฺขโตติ ปจฺจเยหิ สงฺกมฺม
 กโต ฯ ปฏฺิจจสมฺปฺปนฺโนติ ปจฺจยสามคฺคี ปฏฺิจจ น ปจฺจกฺขาย
 # ๑. ม. วินาภาวํ สนฺตเมวิทฺตติ สนฺตํ วิชฺชมานํ วินาภาวเมว ฯ
 # ๒. ม. ภณฺตติ ฯ

สท สมมาจ อูปปโน ๑ ขยชมุโมติ ขย คมนสภาโว ๑
วยชมุโมติ วย คมนสภาโว ฅงค คมนสภาโวติ อตุโถ (๑) ๑
วิราคชมุโมติ วิรชชนสภาโว ๑ นิโรธชมุโมติ นิรุชฅนสภาโว ๑
ยุวัย ปริกคโหติ โย อัย ปริกคโห ๑ ยาย (๒) ปริกคโหติปี ปาโจ ๑
อยเมว ปทจเจโท ๑ นิจุจติ สตตกาลิม ๑ ชุโวติ ธิโร ๑
สสสโตติ อจวโน ๑ อวิปริณามชมุโมติ ปกติอชหนสภาโว ๑
สสสตีสมิ ตเถว จสสตีติ จนุทสุริยตีเนรุมหาสมุททปจวี-
ปพพตาทโย วิย ติฎุเจย ๑ นานาภาโวติ ชาติยา นานาสภาโว ๑ (๓)
วินาภาโวติ มรณณ วิโยคภาโว ๑ อญณถาภาโวติ ภาเวน (๔)
อญณถาภาโว ๑ ปุริมาณ ปุริมาณ ขนุชานนุติ อนนุตเร ปุเร
อูปปนนัน ขนุชาน ๑ วิปริณามญณถาภาวาติ ปกติกาว
ชหิตวา อญณถาภาเวน ๑ ปจจนิมา ปจจนิมา ขนุชาทโย ปวคตุนติ
อูปปชชนตีติ สมพนุโร ๑

สพพิ ฅราราสปลิโพชนติ สกลล คีหิภาวชฅุ ๑ ฅาติ-
มิตตามจจปลิโพชนติ มาตาปีตูปกุกกา ฅาตี มิตตา สहाยา อมจจา
คุมพา ๑ (๕) สนนธิปลิโพชนติ นิชานชฅุ จทเทตวา ๑ (๖)
เกสมสสุ อือหารตวาติ เกเส จ มสสุนิ จ อือโรปยิตวา ๑ กาสายานี
วตถานีติ กาสายรสปีตานี (๗) วตถานี ๑ มามโกติ มม อูปาสโก
๑. ม. ฅงควเสน ฅงคคมนสภาโวติ อตุโถ ๑ ๒. ม. ยาย ๑
๓. ม. นานาภาโว ๑ ๔. ม. สพภาวโต ๑ ๕. ส. อมจจคณา ๑
ม. อมจจากจจา ๑ ๖. ม. ฉินุทิตวา ๑ ๗. ม. กสายรสปีตานี ๑

*เล่มที่ 38 ชราสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 355

ภิกฺขุ วาติ สงฺขยฺ (๑) คโต พุทฺธาทีนํ วา วตฺถุณิ มมายมาโน ๑
เตสํ เตสํ สตฺตทานฺนุติ อนนฺเตสํ สตฺตทานํ สาธารณฺนิทฺเทโส ๑
ยลฺลทตฺตสฺส มรณํ โสมทตฺตสฺส มรณฺนุติ เอวํ หิ ทิวสมฺปิ
กถิยมาเนเนว สตฺตทา ปริยาทานํ คจฺจนฺนุติ น สพฺพํ อปรตฺถทีปํ
สิชฺฆตฺติ ๑ อิมหิ ปน ทฺวิหิ ปเทหิ น โกจิ สตฺโต อปริยาทินฺโน
โหติ น กิลฺลจฺจิ อปรตฺถทีปํ สิชฺฆตฺติ ๑ ตมฺหา ตมฺหาติ อຍ
คตฺติวเสน อนนฺเตสํ นิกายานํ สาธารณฺนิทฺเทโส ๑ สตฺตนิคายาติ
สตฺตทานํ นิกายา สตฺตจฺฆာ สตฺตสมฺมหาติ อตฺถโธ ๑ จุติติ จวนวเสน
วตฺตํ ๑ เอกจตฺต
จวนตาติ ภาววจเนเน ลกฺขณฺนิทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ภงฺกฺขุปรตฺต
ภินฺนํ ขนฺธํ เยน เยนจฺจิ ปริยาเยน อนนฺตภาวปฺริทีปํ (๒) ๑
มจฺจุมรณฺนุติ มจฺจ
อนตฺถโธ ตฺต
ทีปํ ๑

อิทานิ ปรมตฺถเณ ทีเปตฺตํ ขนฺธํ เภทฺติอาทิมหา ๑

ปรมตฺถเณ หิ ขนฺธาเยว ภิชฺชนฺนุติ น สตฺโต นาม โกจิ
มรติ ๑ ขนฺธेषุ ปน ภิชฺชมาเนสุ สตฺโต มรติ ๑ ภินฺเนสุ

๑. ม. สงฺขํ ๑ ๒. ส. ฌณฺนาภาวปฺริทีปํ ๑ ม. จานาภาวปฺริทีปํ ๑

มโตติ โวหาโร โหติ ฯ เอตถ จ จตุโวการปญจโวการวเสน
ขนุชานัน เภโท เอกโวการวเสน กเพวรสุส นิกุเขโป ฯ
จตุโวการวเสนเนว วา ขนุชานัน เภโท เสสทวยวเสน กเพวรสุส
นิกุเขโป เวทิตพุโพ ฯ กสุมา กมมภวทวยเปปี (๑) รูปกาย-
สงฺขตสุส กเพวรสุส สพุภาวโต ฯ ยสุมา วา จาตุมมหาราชิ-
กาทีสุ ขนุชา ภิขุขนุเตว น กิณฺจि นิกุขิปนฺติ ตสุมา เตสํ วเสน
ขนุชานัน เภโท มนุสฺสาทิฏฺทสุส (๒) กเพวรสุส นิกุเขโป ฯ
เอตถ จ กเพวรสุส นิกุเขปกรรมโต มรณฺม กเพวรสุส นิกุเขโปติ
วุตฺตํ ฯ ชีวิตินุทฺริยสุส อุปฺจฺเจโทติ อิมินา อินุทฺริยพฺทฺสเสว
มรณฺม นาม โหติ อนินุทฺริยพฺทฺสสุส มรณฺม นาม นตฺถิติ ทสุเสติ ฯ
ปฺสุโส มโต ติสฺโส มโตติ (๓) อิทมฺปน โวหารมตฺตเมว ฯ อตฺถโต
ปน เอวรฺุพานิ วจนานิ สสุสาทีนํ ขยวยภาวเมว ทีเปนฺติ ฯ
รูปคตฺนฺติ รูปเมว รูปคตฺ ฯ เวทนาคตฺนฺติอาทีสุปี เอเสว
นโย ฯ

ตตฺถ ปุพฺเพว มจฺจนฺติ มจฺจि วา โภคา ปุพฺเพว ปจฺมตฺตรญฺเณว
วิขหนฺติ ฯ มจฺจि วา เต โภเค ปุพฺพตฺริ ชหฺติ ฯ กามกามีติ
โจรฺราชานัน อาลปฺติ ฯ อมฺุโภ กามे กามยฺมานกามโกคิโน (๔)
๑. สี. กามรูปภวทวย ฯ ม. กามรูปภวทวยเปปี ฯ ๒. สี. ม. มนุสฺสาทีสุ ฯ
๓. สี. ม. สลิสฺสํ มตฺ รุกฺโข มโตติ ฯ ๔. ม. กามยฺมานกามกามิ โคติโน
นาม ฯ

*เล่มที่ 38 ฆราวาสัตตนิทเทสวณณนา หน้า 357

นาม โลก อสสตา โภเคสุ วา นฏฺเจสุ ชีวมานา ว(๑) อโกลิโน
โหนติ ฯ โภเค วา ปหาย สยํ นสฺสนฺติ ตสฺมา อหํ มหาชนสฺส
โสกกาเลปี น โสจามิติ อตุโธ ฯ วิทิตา มยา สตฺตุก
โลกธฺมมาติ โจรราชานํ อาลปนฺโต (๒) ฯ อมฺโภ สตฺตุก
มยา ลาโภ อลาโภ ยโส อยโสติอาทโย โลกธฺมมา
วิทิตา ฯ ยถเว หิ จนฺโท อุเทติ จ ปุริติ จ ปฺน จ
ชียติ ยถา จ สุริโย อนุชการํ วิชเมนฺโต มหนตํ โลกปฺปเทตํ
เตชิตฺวาน (๓) ปฺน สายํ อตฺถํ ปเลติ อตฺถงฺกจฺจติ น
ทิสฺสติ เอวเมว โภกา อุปฺปชฺชนฺติ จ วินสฺสนฺติ จ ตตฺถ
กี โสเกน ตสฺมา น โสจามิติ อตุโธ ฯ

ตณฺหามณฺเฒนาย มณฺเฒตีติ ตณฺหาย ชนิตมานมณฺเฒนาย
มณฺเฒติ ฯ มานํ กโรติ ทิฏฺฐิมณฺเฒนายาติ ทิฏฺฐี อุปฺนิสฺสยํ
กตฺวา อุปฺปนฺนาย มณฺเฒนาย ฯ มานมณฺเฒนายาติ สหชาติ-
มานมณฺเฒนาย ฯ กิเลสมณฺเฒนายาติ วุตฺตปฺปการาย อุปฺตาป-
นฏฺเฐน กิเลสมณฺเฒนาย มณฺเฒติ ฯ

ภูหาติ วิมฺหาปกา (๔) ฯ ถทฺฐาติ ขาณฺ วีย ถทฺฐา ฯ ลปาติ
ปจฺจยนิมิตฺเตน ลปนฺกา ฯ สงฺกตฺนฺติ สมากตํ ทิฏฺฐํ สฺมุจฺจํ
วาปี (๕) ฯ ปิยายิตฺนฺติ ปิยกตํ ฯ สงฺกตฺนฺติ สมนฺุชฺชิตํ ฯ
สมากตฺนฺติ สมิปํ อากตํ ฯ สมหิตฺนฺติ เอกิฏฺฐํ ฯ สนนฺิปตฺตฺนฺติ
๑. ม. ชีวมานา จ ฯ ๒. ม. อาลปนฺโต อาห ฯ ๓. ม. ตปิตฺวาน ฯ
๔. ม. ชิมฺหาปกา ฯ ๕. ส. ทิฏฺฐปฺพุทฺ ภา ฯ ม. ทิฏฺฐํ ภา สุตฺ ภา ฯ

ปีณฺหิตํ ๑ สุปินฺนคโตติ สุปินํ ปวิญฺโจะ ๑ เสนาวิชฺฐํ ปสฺสตีติ
เสนาสนฺนินเวสํ ทกฺขติ ๑ อารามรามณฺเยยฺกนฺติ ปุปฺผารามาทีนํ
รมณฺีภาวํ ๑ วนรามณฺเยยฺกาทิสฺสปี เอเสว นโย ๑ เปตฺนฺติ
อิโต ปฺรโลกํ คตํ ๑ กาลกตฺนฺติ มตํ ๑

นามเมวาวสิสฺสตี (๑) อุกฺเขยฺยนฺติ สพฺพํ รุปาทิสฺสมฺมชาตํ
ปหฺียตี นามมตฺตเมว ตฺว อวสิสฺสตี พุทฺธรกฺขิตฺโต ฐมฺมรกฺขิตฺตี เอวํ
สงฺขยาตุํ (๒) กเถตุํ ๑ เอ จกฺขุวิญฺญาณาภิสฺมฺภูตาติ เอ (สยํ)
จกฺขุวิญฺญาเณน อภิสฺมฺภูตา ราสีกตา ทิฏฺฐา จตฺตสฺมฺภูจฺานิกา
รุปา ๑ โสตฺวิญฺญาณาภิสฺมฺภูตาติ ปฺรโตโฆเสน โสตฺวิญฺญาเณน
ราสีกตา สฺตฺวา ทฺวิสฺมฺภูจฺานิกา สทฺทา ๑

มฺุณโยติ ชินฺนาวมฺุณโย ๑ เขมทสฺสีโนติ นิพฺพานทสฺสีโน ๑
โสโกติ โสกนิตฺเทเส พฺยสตีติ พฺยสนํ หิตสฺสํ ชิปตี วิทฺธเสตีติ
อตุโถ ๑ ฉาตีนํ พฺยสนํ ฉาติพฺยสนํ โจรโรคฺภยาทีหิ
ฉาติกฺขโย ฉาติวินาโสติ อตุโถ ๑ เตน ฉาติพฺยสเนน ๑
มุญฺจสฺสตี อชฺโฆตฺตมุญฺจสฺส อภิกฺตสฺส สมนฺนาคตฺตสฺสตี อตุโถ ๑
เสเสสฺสปี เอเสว นโย ๑ อยมฺปน วิเสโส โภกานํ พฺยสนํ
โภคพฺยสนํ ราชโจราทิวเสน โภคกฺขโย โภควินาโสติ อตุโถ ๑
โรโคเยว พฺยสนํ โรคพฺยสนํ ๑ โรโค หิ อโรคฺย นาสตีติ (๓) วินาเสตีติ
พฺยสนํ ๑ สีสฺส พฺยสนํ สีสฺสพฺยสนํ ทฺสฺสีสฺสยฺสฺเสตํ นามํ ๑
๑. ม. นามํเยวาวสิสฺสตี ๑ ๒. สี. อุกฺขาตุํ ๑ ๓. ม. พฺยสตี ๑

*เล่มที่ 38 ชราสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 359

สมฺมาทิฏฺฐี วินาสยมาณา อุปฺปนฺนา ทิฏฺฐิเยว พุยสนํ ทิฏฺฐิพุยสนํ ฯ
เอตฺถ จ ปุริมานิ เทว อนิพฺพนฺนานิ ปจฺฉิมานิ ตีณิ นิพฺพนฺนานิ
ติลกฺขณฺพฺภาหตานิ ฯ ปุริมานิ จ ตีณิ เนว กุสลานิ นากุสลานิ
สีลทิฏฺฐิพุยสนทฺวํ อกุสลํ ฯ อณฺตรณฺตรณนาติ กฺหิตฺเตสุ วา
เยน เกนจิ อคฺคฺหิตฺเตสุ วา มิตฺตามจฺจพุยสนาที่สุ เยน เกนจิ ฯ
สมนฺนาคตฺสฺสชาติ สมนฺนุพฺนฺชฺสฺส อปริมุจฺจมานสฺส ฯ อณฺตร-
ตรณฺตรณ เทว กฺขมฺเมนาติ เยน เกนจิ โสกทฺกฺขสฺส อุปฺปตฺติ-
เหตุนา ฯ โสโกติ โสจฺจนวเสน โสโม ฯ อิทํ เอเตหิ การณฺเห
อุปฺปชฺชนกโสกสฺส สภาวปจฺจตฺตํ (๑) ฯ โสจฺนาติ โสจฺนากาโร ฯ
โสจิตตฺตฺนฺติ โสจิตภาโว ฯ อนฺโตโสโกติ อพฺกนฺตรโสโก ฯ
ทฺุติยปทํ อุปฺสคฺเคน วทฺุติตํ ฯ โส หิ อพฺกนฺตรํ สฺกฺขาเปนฺโต (๒)
ปฺริสฺกฺขาเปนฺโต อุปฺปชฺชตีติ อนฺโตโสโกติ (๓) อนฺโตปฺริโสโกติ วุจฺจติ ฯ
อนฺโตกาโหติ อพฺกนฺตรกาโห ฯ ทฺุติยปทํ อุปฺสคฺเคน วทฺุติตํ ฯ
เจตโส ปฺริชฺฌายนาติ จิตฺตสฺส ฌายนากาโร ฯ (๔) โสโก หิ
อุปฺปชฺชมาโน อคฺคฺคิ วิย จิตฺตํ ฌาเปติ ทฺุติ จิตฺตํ เม ฌาปํ เม
กิลฺยจิ ปฏฺิภาตีติ วทาเปติ ฯ ทฺุทฺุชิตฺโต มโน ทฺุทฺุมโน ตสฺส
ภาโว โทมนสฺสํ ฯ อนฺตฺวิญฺญูจฺเจน โสโกว สลฺลนฺติ โสกสฺลลํ ฯ
ปฺริเทวนิทฺเทส มยฺหํ ธีตา มยฺหํ ปฺุตฺโตติ เอวํ อาทิสฺส (๕)

- # ๑. ม. สภาวมตฺตํ ฯ ๒. ม. สฺกฺขาเปนฺโต วิย ปฺริสฺกฺขาเปนฺโต วิย ฯ
- # ๓. ม. อนฺโตโสโก อนฺโตปฺริโสโกติ ฯ ๔. ม. ฌานนากาโร ฯ
- # ๕. ม. อาทิสฺส อาทิสฺส ฯ

เทวนฺติ โรทฺหฺติ เอเตนาติ อาเทโว ฯ ตํ ตํ วนฺณํ ปฺริกิตฺเตตฺวา (๑)
เทวนฺติ เอเตนาติ ปฺริเทโว ฯ ตโต ปฺรานิ เทว เทว ปทานิ
ปฺริมทฺวยสฺเสว อาการภาวนิทฺเทสวเสน วุตฺตานิ ฯ วาจาติ
วณฺํ ฯ ปลาโปติ ตฺวจฺจนิรตฺถกวณฺํ ฯ อุปฺปถณฺิตถอยณฺณ-
ตาทิวเสน (๒) วิรูโป ปลาโปติ วิปฺปลาโป ฯ ลาลโปติ ปฺนปฺนํ
ลปฺนํ ฯ ลาลปฺนากาโร ลาลปฺนา ฯ ลาลปฺปีตสฺส ภาโว
ลาลปฺปีตตฺตํ ฯ มจฺฉริยาทีนํ วุตฺตตฺถาเนว ฯ

สฺตตฺตมคคาถา เอวํ มรณพฺภาทเต โลเก อนฺรูปฺปปฏิปฺตติ-
ทสฺสนตฺถํ วุตฺตา ฯ ตตฺถ ปฺฏิสฺสึนจฺรสฺสชาติ ตโต ตโต ปฺฏิสฺสึนํ
จิตฺตํ กตฺวา จฺรนตฺสฺส ฯ ภิกฺขุโนติ กฺลยฺฆณปฺนุชฺชนสฺส วา
เสกฺขสฺส วา ฯ สามกฺคิยมาหุ ตสฺส ตํ โย อตฺตานํ ภวเน น
ทสฺสเยติ ตสฺสเอตํ ปฺฏิรูปฺมาหุ โย เอวํปฏิปฺนโน นิริยาทีเกเท
ภวเน อตฺตานํ น ทสฺสเย (๓) ฯ เอวณฺ्हิ โส (๔) อิมฺมหา มรณา
มฺจุเจยฺยาติ อธิปฺปาโย ฯ

ปฺฏิสฺสึนจฺรา วุจฺจนฺตีติ ตโต ตโต สฺสึนจิตฺตาจฺจรา กถิยฺนฺติ ฯ
สฺตตฺต เสกฺขาติ อธิสฺสีลาทีสุ ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขณฺตีติ โสตาปฺตติ-
มคฺคณฺุจฺ อาทิ กตฺวา ยาว อรหฺตฺตมคฺคณฺุจฺรา สฺตตฺต เสกฺขา ฯ
อรหฺตฺติ ผลณฺุโ จ โส นินฺุจฺจิตฺตตฺตฺตา ปฺฏิสฺสึโน ฯ
เสกฺขานํ ปฺฏิสฺสึนจฺรณฺภาเว การณํ ทสฺเสนฺโต กิการณา

๑. ม. ปฺริกิตฺเตตฺวา ปฺริกิตฺเตตฺวา ฯ ๒. ม. อุปฺปทฺตม... ฯ

๓. ม. น ทสฺสเย ฯ ๔. ม. โย ฯ

อาทิมานะ ฯ

เต ตโต ตโตติ เต สตุตฺต เสกฺขา เตหิ เตหิ อารมฺมณฺเห ฯ
จิตฺตํ ปฏฺฐิตีเนนฺตาคิ อตฺตโน จิตฺตํ นิสฺสีเนนฺตาคิ ปฏฺฐิกฺกฺเขนฺตาคิ
สจฺจโกเจนฺตาคิ ปฏฺฐิวฏฺฐเณนฺตาคิ กฺกฺกสฺสาร์กํ วิย อากฺกฺกเชนฺตาคิ
สนฺนินฺรุทฺชนฺตาคิ สนฺนินฺรุทฺมฺเณนฺตาคิ (๑) ฯ สนฺนินฺคณฺหนฺตาคิ
นินฺคณฺหํ กุรฺมมานา ฯ สนฺนินฺวาเรนฺตาคิ วารยฺมมานา ฯ รกฺขณฺตาคิ
รกฺขํ กุรฺมมานา ฯ โคเปนฺตาคิ จิตฺตมฺลชฺชสฺสาย โคปยฺมมานา ฯ

อิทานิ ทฺวารวเสน ทสฺสเสนฺโต จกฺขุทฺวารฺเรติอาทิมานะ ฯ

ตตฺถ จกฺขุทฺวารฺเรติ จกฺขุวิญญานฺทฺวารเ ฯ โสต-

ทฺวาราทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ ภิกฺขุโนติ ปุณฺธุชฺชนกฺลฺยาณกสฺส วา
ภิกฺขุโน เสกฺขสฺส วา ภิกฺขุโนติ ภิกฺขุสทฺทสฺส วจนฺตถิ อวคฺวา
อิธาริเปตฺตภิกฺขุเยว ทสฺสตีโต ฯ ตตฺถ ปุณฺธุชฺชนโน จ โส กิเลสฺสานํ
อสมฺมจฺฉินฺนตฺตาคิ กฺลฺยาโณ จ สีสฺสาทิปฺปฏิปตฺติยฺตตฺตาคิ ปุณฺธุชฺชน-
กฺลฺยาโณ ปุณฺธุชฺชนกฺลฺยาโณว ปุณฺธุชฺชนกฺลฺยาณโก ฯ
ตสฺส ปุณฺธุชฺชนกฺลฺยาณกสฺส ฯ อริสีสฺสาทินิ สิกฺขตีติ เสกฺโข ฯ
ตสฺส เสกฺขสฺส วา โสตาปนฺนสฺส วา สกทาคามิโน วา อนาคามิโน
วา ฯ

อาสนฺนฺติ นิสฺสีทฺนฺติ เอตฺถาคิ อาสนํ ฯ ยตฺถาคิ เยสุ
มณฺจปฺปิจาทีสุ ฯ มณฺจจิตฺติอาทินิ อาสนสฺส ปภทฺวาจฺนานิ ฯ

๑. ม. สนฺนินฺรุทฺชนฺตาคิ ฯ

มณโจบปี หิ นิสชชรายปี โอกาสตตะ อิช อาสเนสุ วุตโต โส
 ปน มสารกพุนุทิกาพทชกุพีรปาทกอาหจปาทกานัน อณตโร ๕
 ปิจมปิ เตส อณตรมเว ๕ กิสติ อณตริสโจิตสิวาภิสิติณภสิ-
 ปณตริสินัน อณตตรา ๕ ตฎฎิกาทิ ตาลปณณาทีหิ
 วินิตฺวา กตา ๕ จมฺมขณฺโฑติ นิสชชารโ โย โภจิจมฺมขณฺโฑ ๕
 ตินสนนาราทโย ตินาทีนินิ คณฺเจตฺวา (๑) กตา ๕ อสปฺปายรูป-
 ทสฺสเนนาติ อสปฺปายานัน อิกฺขรฺรูปานัน โอโลกเนน ๕ วิตฺตุนฺติ (๒)
 อพฺภนฺตรโต ตุจฺฉิน ๕ วิวิตฺตุนฺติ พหิทฺธาปเวสเนน สฺสณฺณ ๕
 ปวิวิตฺตุนฺติ โภจิจ กหฺภูโจ ตตฺถ นตฺถิตฺติ อติเรเกน สฺสณฺณ ๕
 อสปฺปายสทฺทสฺสวเนปี เอเสว นโย ๕ ปณฺจหิ กามคฺเชหิตฺติ
 อิตฺถิรฺูปสทฺทกนฺทรสโฆฏฺฐพฺเพหิ ปณฺจหิ กามโกฏฺฐาเสหิ ๕
 วุตฺตมฺปิ เจตฺติ

รูปา สทฺททารสา กนฺธา โฆฏฺฐพฺพา จ มโนรมา
 ปณฺจ กามคฺชานา เอเต อิตฺถิรฺูปสฺมิ ทิสฺสเรติ ๕

ภชโตติ จิตฺเตน เสวนัน กโรนฺตสฺส ๕ สมภชโตติ สมฺมา
 เสวนฺตสฺส ๕ เสวโตติ อุปสงฺกมฺนฺตสฺส ๕ นิสเวโตติ นิสฺสย
 กตฺวา เสวนฺตสฺส ๕ สํเสวโตติ สฺสจฺจ เสวนฺตสฺส ๕ ปฏฺิเสวโตติ
 ปฺนปฺปฺนํ อุปสงฺกมฺนฺตสฺส ๕

๑. ส. ม. คุมฺเพตฺวา ๕ ๒. ส. ม. วิตฺตุนฺติ ๕

*เล่มที่ 38 ชราสุตตินิทเทสวณณนา หน้า 363

คณสามคฺคิตฺติ สมณานํ เอภิกฺกาโว สมคฺคภาโว ฯ ชมฺม-
สามคฺคิตฺติ สตฺตตีสโทธิปฺกฺขิยชฺมฺมานํ สมฺมภาโว ฯ อนภินิพฺพตฺติ-
สามคฺคิตฺติ อนิพฺพตฺตมานานํ อนุปฺปชฺชมานานํ อนุปาธิเสสาย
นิพฺพานชาตฺยา ปรีนิพฺพุตานํ อรหนฺตानํ สมฺมโห ฯ สมคฺคาติ
กาเยน อวิโยคา ฯ สมฺมโหมตฺตนาติ จิตฺเตน สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ตฺส
จิวโรทฺถิกฺกตฺตติ จีเรน สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เต เอกโต ปกฺขนฺน
เต โทธิปฺกฺขิยา ชฺมฺมา เอกํ อารมฺมณํ ปวิสฺสนฺติ ฯ ปสฺสีทฺนฺนฺนฺนฺนฺน
ตฺส
อุปาธิวิริหิตาย ฯ นิพฺพานชาตฺยาติ อมตฺตมฺหานิพฺพานชาตฺยา ฯ
โอนตฺตํ วาติ เอตฺถ อุนภาโว (๑) โอนตฺตํ อปฺริปฺนฺนฺนฺนภาโวติ
อตฺถโธ ฯ ปฺน
ภาโว วา น ปฺน
นิพฺพตฺต
เตสํ เนรยิกานํ ฯ นิริโย ภวฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน
จฺมฺรํ ฯ ติริจฺจ
สามคฺคิตฺติ ตฺสฺส จีณาตฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
จฺน
อสทิสํ อปฺปฏิกฺกาคํ น โหติ ฯ อุนจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
๑. ม. อุนภาโว ฯ ๒. ม. ปฏิกฺกาคํ ฯ ๓. ม. สมณพฺรหฺมณานํ ฯ

วา ฐมฺมานํ มคฺคผลนินฺพพานสํสาณฐมฺมานํ วา อนุจฺจนวีกิ ๑ เตลลํ
อนุจฺจนวีกิตาย (๑) (สฺนุทฺธรภาวํ อนุเวตติ อนุจฺจนตติ) (๒) อถ โข สนฺตีกาว
เตหิ ฐมฺเมหิ อนุจฺจนวีกิตฺตา เอว จ อนุโลมํ ๑ เตสฺสจฺจ อนุโลเมตติ
อถ โข น วิโลมํ น ปจฺจนิกภาเว จิตฺตํ ๑

อิทานิ โย อตฺตํ ภาวนน ทสฺสเยตติ เอวํ จินฺนํ สว
วิภาวิตฺตํ ตสฺส วณฺณภณฺนตฺถํ อิตฺตํ ปรี ติสฺสุโส กถาโย อาห ๑
ตตฺถ ปจฺมกถาย จ สพฺพตฺถาติ ทฺวาทสฺส อายตเนสุ ๑
น ปิยํ กุพฺพตติ โนนํ อปฺปิยนฺตติ นินฺทเทเส ปิยาติ จิตฺเต ปิตฺติกราย ๑
เต วิภาวิตฺตํ ทสฺสเนนฺตํ กตเม สตฺตํ ปิยา อธิชฺชสฺส เต
โหนตฺติติ อาห ๑

ตตฺถ ยสฺส เตติ เย อสฺส เต ๑ โหนตฺติติ ภาวนตติ ๑
อตฺตํ กามาติ วุพฺพตฺติกามา ๑ หิตกามาติ สุขกามา ๑ ฆาสฺสกามาติ
สุขวิหารกามา ๑ โยคกฺเขมกามาติ จตฺตํ โยเกหิ เขมํ
นินฺทกฺกามา ๑ มมายตฺติติ มาตา ๑ ปิยายตฺติติ ปิตา ๑
ภชตฺติติ ภาตา ๑ ภคินีติ เอตฺถาปี เอเสว นโย ๑ ปุตฺตยติ (๓)
รภชตฺติติ ปุตฺตํ ๑ กุลวํสํ ฐาเรตฺติติ ฐีตา ๑ มิตฺตา สหaya ๑
อมจฺจา ภจฺจา ๑ (๔) ฌาตี ปิตุปฺกฺขิกา ๑ สาลิหิตา มาตุ-
ปฺกฺขิกา (๕) ๑ อิมํ สตฺตํ ปิยาติ อิมํ สตฺตํ ปิตฺติชนกา ๑ วุตฺต-
๑. ม. ฌวี ฌายํ ๑ ๒. สී. ทฺธรภาวํ อตฺติจฺจนตติ ๑ ๓. สී. ม. ปุํ ตายติ ๑
๔. สී. อมจฺจกณฺา ๑ ๕. ม. มาติปฺกฺขิกา ๑

วิปริยาเยน อปฺปิยา เวทิตพฺพา ฯ

ยทิทฺ ํ ทิฏฺฐสฺสุมฺเตสฺ วาติ เอตฺถ ปน ยทิทฺ ํ ทิฏฺฐสฺสุมฺเตสฺ เอตฺถ
วา มฺเตสฺ วา ฌมฺเมสฺ เหวํ มฺนิ น อฺปลิมฺปฺตีติ เหวํ สมฺพนฺโธ
เวทิตพฺโพ ฯ

อฺทกฺเถโวติ อฺทกฺสฺส เถโว ฯ อฺทกฺตฺเถวโกติปิ ปาโโจ ฯ
ปทฺมปตฺเตติ ปทฺมินิปตฺเต ฯ

โธโน น หิ เตน มลฺลติ ยทิทฺ ํ ทิฏฺฐสฺสุมฺเตสฺ วาติ อตฺราปิ
ยทิทฺ ํ ทิฏฺฐสฺสุมฺเตสฺ เตน วตฺตฺนา น มลฺลติ มฺเตสฺ วา ฌมฺเมสฺ น
มลฺลตีติ เหวเมว สมฺพนฺโธ เวทิตพฺโพ ฯ น หิ สारชฺชติ (๒)โน
วิรชฺชตีติ พาลปฺถุชฺชนโน วีย น สारชฺชติ (๑) กลฺยาณปฺถุชฺชนเสกฺขา วีย
น วิรชฺชติ รากสฺส ปน จิณฺตฺตา วิรตฺโตเตวว สงฺขมฺ (๔) กจฺจติ ฯ
เสสํ ปากฺกฺเมวาติ ฯ

ตฺาย ปลฺลยา ย กายทฺวจฺจริตฺนติ ตํ สมฺปยุตฺตฺาย ปุพฺพภาคาเยว
วา ปลฺลยา ย ปริคฺคฺเขตฺตพฺเพ ปริคฺคฺคฺนฺนฺโต โยตีติ วิริํ กายทฺวจฺจริตํ
สมฺมุจฺเจทวเสน ฐฺนาติ ฯ อยฺยจ ปุคฺคฺโล วิปฺนฺนฌมฺเม (๕) เทสฺนา-
ฌมฺเมสฺ ฐฺนฺนฺโต ฐฺตฌมฺมสมฺงฺคี (๖) ปุคฺคฺโลปิ ฐฺนาติ นาม ฯ เตจ
ฌมฺเม ปลฺลยา ย อวิหา ย (๗) อตฺตโน ปวตฺตฺิกฺขณ ฐฺนิตฺตฺมารทฺธา (๘)
๑. ม. ทิฏฺฐสฺสุมฺเตสฺ ฯ เหวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. น หิ โส รชฺชติ ฯ
๓. ม. สรชฺชติ ฯ ๔. ม. สงฺขํ ฯ ๕. ม. วิปฺนฺนฌมฺมํ ฯ
๖. ส. อยฺยจ ปุคฺคฺโล อวิปฺนฺนฌมฺมเทสฺโน ฌมฺเมสฺ ฐฺนฺนฺเตสฺ
ตํ ฌมฺมสมฺงฺคี ฯ ม. อยฺยจ ปุคฺคฺโล วิปฺนฺนฌมฺมํ เทสฺนาฌมฺเมสฺ
ฐฺนฺนฺเตสฺ ตํ ฌมฺมสมฺงฺคี ฯ ๗. ม. อวิหา ยติ นตฺถิ ฯ
๘. ม. ฐฺนิตฺตฺมารทฺโธ ฐฺตฺตาติ วุจฺจติ ฯ

ฐตาคี วุจจนฺติ ยถา ภูณฺชิตุมารทุโร ภูตฺโตติ วุจฺจติ ฯ ลกฺขณํ
ปเนตฺถ สทฺทสฺสตุโธ เวทิตพฺพํ ฯ ฐตฺนฺติ กตฺตฺสาธนํ ฯ ฐตํ
ปจฺมมกฺเคน ฯ โธตํ ทุติยมกฺเคน ฯ สนฺโธตํ ตติยมกฺเคน ฯ นิทุโธตํ
จตฺตฺตมกฺเคน ฯ

โธโน ทิฏฺฐํ น มลฺลตีติ อรหํ มํสจกฺขุณาปี ทิฏฺฐํ ทิพฺพ-
จกฺขุณาปี ทิฏฺฐํ รูปรายตฺนํ น มลฺลตี ตีหิ มลฺลนาหิ กถํ
รูปรายตฺนํ สฺกฺสสฺสณาย สฺขสฺสณาย จ อปฺสฺสนฺโต (๑) น ตตฺถ
ฉนฺนุทฺร่าคํ ชเนติ น ตํ อสฺสาเทติ นากินฺนุทฺติ เอวํ ทิฏฺฐํ ตณฺหา-
มลฺลนายน น มลฺลตี ฯ อิติ เม รูปี สียา อนาคตมทฺธานนฺติ
วา ปเนตฺถ น นนฺทํ (๒) สมฺนฺนาเนติ ฯ รูปรสมฺปทํ วา อากฺขมาโน
ทานํ น เทติ สีลํ น สมํทียติ อุโปสฺถกมฺมํ น กโรติ ฯ เอวมฺปิ
ทิฏฺฐํ ตณฺหามลฺลนายน น มลฺลตี อตฺตโน ปน ปฺรสุส จ
รูปรสมฺปตฺติวิปฺตฺตี นิสฺสาย มานํ น ชเนติ ฯ อิมินาหํ เสยฺโยสฺมีติ วา
สทฺธิสฺสํมีติ วา หิโนสฺมีติ วาติ เอวํ ทิฏฺฐํ มานมฺลนายน น มลฺลตี ฯ
รูปรายตฺนมฺปน นิจฺจํ ฐวํ สฺสฺสตฺนฺติ น มลฺลตี ฯ อตฺตนา (๓) อตฺตนิยฺนฺติ
น มลฺลตี ฯ อมฺงคฺลํ (๔) มฺงคฺลนฺติ น มลฺลตี ฯ เอวํ ทิฏฺฐํ ทิฏฺฐิมลฺลนายน
น มลฺลตี ฯ ทิฏฺฐสฺมี น มลฺลตีติ รูปรสฺมี อตฺตานํ
สมฺนุสฺสนนฺเยน อมฺลนฺนฺโต ทิฏฺฐสฺมี น มลฺลตี ฯ ยถา วา ถเน
ถลฺลํ เอวํ รูปรสฺมี รากาทยติ อมฺลนฺนฺโตปี (๕) ทิฏฺฐสฺมี น มลฺลตี ฯ
๑. ม. ปฺสฺสนฺโต ฯ ๒. ม. นนฺทํ น สมฺนฺนาเนติ ฯ ๓. ม. อตฺตานํ ฯ
๔. ม. มฺงคฺลํ อมฺงคฺลนฺติ ฯ ๕. ม. อมฺลนฺนฺโตปี ฯ

*เล่มที่ 38 ชราสุตตนิทเทสวณณา หน้า 367

ตสฺมีเยว ปนสฺส ทิฏฺฐิมลฺลนาถ อมฺลฺลิตฺเต วตฺตฺตฺสฺมี สินฺนํ
มานลฺลจ อนุปฺปาทยโต ตณฺหามานมฺลฺลนาปี นตฺถิตฺติ เวทิตฺตฺวา ฯ
เอวํ ทิฏฺฐสฺสฺมี น มลฺลลิตฺติ ฯ ทิฏฺฐโต น มลฺลลิตฺติ เอตฺถ ปน
ทิฏฺฐโตติ นิสฺสกกฺกวนํ ฯ ตสฺมา สอฺปการณสฺส (๑) อตฺตโน วา
ปรสฺส วา ยถาวตฺตปฺปเกทโต ทิฏฺฐโต อฺปฺปตฺตี วา นิคฺคมนํ วา
ทิฏฺฐโต วา อลฺลโธ อตฺตาทิ อมฺลฺลมาโน ทิฏฺฐโต น มลฺลลิตฺติ
เวทิตฺตฺวา ฯ อยมสฺส น ทิฏฺฐิมลฺลนา ฯ ตสฺมีเยว ปนสฺส
ทิฏฺฐิมลฺลนาถ อมฺลฺลิตฺเต วตฺตฺตฺสฺมี สินฺนํ มานลฺลจ น อฺปฺปาทยโต
น ตณฺหามานมฺลฺลนาปี เวทิตฺตฺวา ฯ ทิฏฺฐํ (๒) เมตฺติ น มลฺลลิตฺติ
เอตฺถ ปน เอตํ มมาติ ตณฺหาวเสน อมฺมายมาโน ทิฏฺฐํ ตณฺหา-
มลฺลนาถ น มลฺลลิตฺติ ฯ

สฺตฺตฺนฺติ มํสฺสโตเตนปี สฺตฺติ ทิพฺพโตเตนปี สฺตฺติ ฯ

สทฺทฺทายตฺนสฺเสตํ อธิวจฺนํ ฯ มุตฺตฺนฺติ มุตฺตฺวา มินิตฺตฺวา (๓) จ คหิตฺติ
อาหจฺจ อฺปฺคนตฺตฺวาติ อตฺตฺโต ฯ อินฺทฺริยานํ อารมฺมณานลฺลจ
อณฺณมลฺลลํ สงฺกิลฺลเสน (๔) อฺปฺปนฺนฺนฺติ วตฺตฺติ โหติ ฯ
คณฺธสฺสโผฏฺฐพฺพายตฺนानํ เอตํ อธิวจฺนํ ฯ วิญฺญาตฺนฺติ
มนสา วิญฺญาตํ ฯ เสสํ สตฺตฺนํ (๕) อายตฺนानเมตํ
อธิวจฺนํ ฐมฺมารมฺมณสฺสปี (๖) อธิ ปน สกฺกายปริยาปฺนฺนเมว
๑. ม. สอฺปการณสฺส ฯ ๒. ม. ทิฏฺฐา ฯ ๓. ม. มินิตฺตฺวา ฯ
๔. ม. สงฺกิลฺลเส วิญฺญาตฺนฺติ ฯ สงฺกเรนาติ ยุตฺตตฺตฺริ ฯ
๕. ม. สตฺตฺนํ ฯ ๖. ม. ฐมฺมารมฺมณสฺส วา ฯ

ลพฺภติ ฯ วิตุลาโร ปเนตฺถ ทิฏฺฐวาเร วุตฺตนเยน เวทิตฺพุโป ฯ

อิทานิ ภควตา วุตฺตสตฺตฺตวเสน ทสฺเสนฺโต อสฺมิมฺติ ภิกฺขเวติ
อาทิมานฺหา ฯ

ตตฺถ อสฺมิมฺติ ภวามิ นิจฺจสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ มณฺณิตเมตฺนฺติ
ทิฏฺฐิกปฺปนํ เอตํ ฯ มม (๑) อหฺมสฺมิมฺติ มม อหํ อสฺมิ ภวามิ ฯ
อณฺณตฺร สติปฺญฺจานเนหิตี จเปตฺวา จตฺตฺติปฺญฺจานเน ฯ สพฺเพ
พาลปฺปฺนุชฺชนา รชฺชนฺตีตี สกฺลา อนฺธพาลา นานา ชนา ลกฺคณฺตี ฯ
สตฺตฺต เสกฺขา วิรชฺชนฺตีตี โสตาปฺนฺนาทโย สตฺตฺต อริยชฺนา
วิราคมฺปชฺชนฺตี ฯ อรหา เนว รชฺชติ โน วิรชฺชตีตี กิเลसानํ
หิ (๒) สฺนินฺพิพาปิตตฺตา (๓) อุกฺกมฺปิ น กโรตี ฯ ขยา รากสฺสาตี
อาทโย ติวิธาปี นิพฺพานเมว ฯ

ชฺราสฺตฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

นฺนุจํ ฯ

ติสฺสเมตฺเตยฺยสฺตฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา

สตฺตฺตเม ติสฺสเมตฺเตยฺยสฺตฺตเต เมณฺณมนฺนุคฺตฺตฺตฺต
เมณฺณชฺมมฺสมายฺยตฺตฺต (๔) ฯ อิตฺตี เอวมาห ฯ आयสฺมาตี
ปิยวณฺนเมตํ ฯ ติสฺสโตตี นามํ ตสฺส เถรสฺส ฯ โสปี หิ ติสฺสโตตี
๑. ส. ม. อยฺมฺหฺมสฺมิมฺติ อยฺม อหํ อสฺมิ ภวามิ ฯ ๒. ม. หิสฺสฺสโต นตฺตติฯ
๓. ม. ปรีนินฺพิพาปิตตฺตา ฯ ๔. ม. เมณฺณชฺมมํ สมายฺยตฺตฺต ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 369

นามน ๑ เมตฺเตยฺโยติ โคตฺตวเสเนว (๑) เอส ปากโฏ
อโหสิ ๑ ตสฺมา อตฺตูปฺตติยํ วุตฺตํ ติสฺสเมตฺเตยฺยา นาม
เทว สหายาติ ๑ วิฆาตฺนติ อุปฆาตํ ๑ พุรุหิตี
อจิกฺข ๑ มาริสฺสาคิ ปิยวจนเมตฺตํ ๑ นิทฺทุกฺขาติ วุตฺตํ
โหติ ๑ สุตฺวาน ตว สาสนฺนติ ตว วณฺํ สุตฺวา ๑ วิเวก
สิกฺขิสฺสามเสตี สหายํ อารพฺภ ฌมฺมเทสนํ ยาจฺนฺโต ภณฺตี ๑
โส ปน สิกฺขิตฺตสิกฺโขเยว ๑

เมถุนฌมฺโม นามาคิ อิทํ นิทฺทิสิตพฺพสฺส เมถุนฌมฺมสฺส
อุทฺทสฺสปทํ ๑ (๒) อสทฺธมฺโมติ อสฺตํ นิจฺชนานํ ฌมฺโม ๑
คามฌมฺโมติ คามวาสินํ เสวนฌมฺโม ๑ วสฺสฌมฺโมติ วสฺสทานํ
ฌมฺโม กิเลสวสฺสฺสนโต วา วสฺสเมว (๓) วสฺสโล ฌมฺโมติ
วสฺสฌมฺโม ๑ ทฺฐจฺจุลฺโลติ ทฺฐจฺจุ ๑ จ กิเลสฺหิ ทฺฐจฺจุตฺตา ญฺจโล
จ อนิปฺปนฺภาวโตติ ทฺฐจฺจุลฺโล ๑ ยสฺมา จ ตสฺส ฌมฺมสฺส
ปริวารญฺจํ ทสฺสณฺมปิ กหณฺมปิ อามสณฺมปิ สฺสนมฺปิ
ฌมฺมณฺมปิ ทฺฐจฺจุลฺลํ ตมฺหาปิ ทฺฐจฺจุลฺโล โส เมถุนฌมฺโม ๑
โอทกนฺติโกติ อุทกํ อสฺส อนฺเต สฺทฺธจฺจุลฺลํ อาทียตีติ
อุทกนฺโต อุทกนฺโตเยว โอทกนฺติโม ๑ รโห ปฏิจฺจนฺเน
โอกาเส กตฺตพฺพตฺตาย รหฺสฺโส ๑ วินเย ปน ทฺฐจฺจุลฺลํ โอทกนฺติกํ
รหฺสฺสนฺติ ปาโห ๑ ตตฺถ ติสฺส ปเทสฺส โย โสติ ปทํ ปรีวตฺเตตฺวา
ยํ ตนฺติ กตฺวา โยเชตพฺพิ ยนฺตํ ทฺฐจฺจุลฺลํ โส เมถุนฌมฺโม
๑. ม. โคตฺตํ โคตฺตวเสเนว ๑ ๒. ม. อุปฺทสฺสปทํ ๑ ๓. ม. สยเมว ๑

ยฺนฺตํ โอทกนฺตํ โส เมถฺนธฺมโม ยฺนฺตํ รหฺสฺสํ โส เมถฺนธฺมโมติ ฯ
อิธ ปน โย โส อสทฺธมฺโม โส เมถฺนธฺมโม ฯ เปฯ โย โส
รหฺสฺสํ โส เมถฺนธฺมโมติ เอวํ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ ทฺวเยน
ทฺวเยน สฺมาปชฺชิตพฺพโต ทฺวยํทฺวยสฺมาปตฺติ (๑) ฯ ตตฺถ โยชนา
ยา สา ทฺวยํทฺวยสฺมาปตฺติ โส เมถฺนธฺมโม นามาติ ฯ

กัการณฺา วุจฺจติ เมถฺนธฺมโมติ เกน การณฺเณน เกน
ปริยาเยน เมถฺนธฺมโมติ กถียติ ฯ ตํ การณฺํ ทสฺเสนฺโต อุกฺกิณฺนํ
รตฺตฺตานนฺติ อาทิมฺาห ฯ

ตตฺถ อุกฺกิณฺนํ รตฺตฺตานนฺติ ทฺวิณฺนํ อิตฺถิปุริสํ ราเคน
รณฺชิตานํ ฯ สารตฺตฺตานนฺติ วิเสเสน สฺกฺกฺจฺ รณฺชิตานํ ฯ
อวสฺสฺตฺตานนฺติ กิเลเสน ตินฺตฺตานํ ฯ ปริยฺกฺกฺจิตฺตานนฺติ กุสลาจาริ
ปริยาทียิตฺวา มทฺทิตฺวา จ (๒) จิตฺานํ มคฺเค โจรา ปริยฺกฺกฺจิตฺตาติ
อาทิสฺสู วีย ฯ ปริยาทินฺนจิตฺตฺตานนฺติ กุสลจิตฺตํ ปริยาทียิตฺวา
เขเปตฺวา จิตฺจิตฺตฺานํ ฯ อุกฺกิณฺนํ สทิสฺานนฺติ ทฺวิณฺนํ กิเลเสน
สทิสฺานํ ฯ ธฺมฺโมติ สภาโว ฯ ตํการณฺาติ เตน การณฺเณน ฯ

ตํ อฺปมาย สฺาเรณฺโต อฺโภ กลหการกาติอาทิมฺาห ฯ

ตตฺถ อฺโภ กลหการกาติ ปุพฺพภาเค กลหการกา เทว ฯ
เมถฺนกาติ วุจฺจนฺตํ สทิสฺาติ วุจฺจนฺติ ฯ ภาณฺทนาการกาติ
ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา ภาณฺทนํ กโรนฺตฺวา ฯ ภาสฺสการกาติ
๑. ม. ทฺวยํทฺวยสฺมาปตฺติ ฯ ๒. ม. จสฺทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้าที่ 371

วจากลหิ กโรนฺตา ฯ วิวาทการกาทิ นานาวจันฺ กโรนฺตา ฯ
อธิกรณการกาทิ วินิจฺจนฺยาปฺปณฺนวิเสสการณฺ กโรนฺตา ฯ
วาทินฺติ วาทปฺปฺภาวาทินฺ ฯ สลฺลาปกาติ วาจํ กเถนฺตา ฯ
เอวเมวฺนฺติ อุปมาสฺสํนฺทํ ฯ ยุตฺตสฺสาติ สลฺลยฺยุตฺตสฺส ฯ
ปฺยุตฺตสฺสาติ อาทเรณฺ ยุตฺตสฺส ฯ आयุตฺตสฺสาติ วิเสเสน
ยุตฺตสฺส ฯ สมายุตฺตสฺสาติ เอกโต ยุตฺตสฺส ฯ ตลฺยจริตฺสฺสาติ
ตํ (๑) กโรนฺตสฺส ฯ ตพฺพหฺลสฺสาติ ตํพฺพหฺลํ กโรนฺตสฺส ฯ
ตคฺคฺรูกฺสฺสาติ ตํคฺคฺรํ กโรนฺตสฺส ฯ ตนฺนินฺนสฺสาติ ตสฺมี
นตจิจตฺสฺส ฯ ตปฺโปณฺสฺสาติ ตสฺมี นตกายสฺส ฯ
ตปฺปพฺพการสฺสาติ ตสฺมี อภิมุขกายสฺส ฯ ตทฺธิมุตฺตสฺสาติ
ตสฺมี อวสาริตฺสฺส (๒) ฯ ตทฺธิปเตยฺยสฺสาติ ตํ อธิปตี เชฏฺฐกํ
กตฺวา ปวตฺตสฺส ฯ

วิฆาตฺตฺตนิ ทินฺทฺเทสสฺส อุทฺเทสปํ (๓) ฯ วิฆาตฺตฺตนิ ปิพนฺ ฯ
อุปฆาตฺตฺตนิ สมิปํ กตฺวา ปิพนฺ ฯ ปิพนฺตฺตนิ ฆณฺฏณฺ ฯ
ฆณฺฏณฺตฺตนิ ปิพนฺ ฯ สพฺพํ อณฺณมณฺณเววจันฺ ฯ อุปทฺทวฺนฺติ
หีสันฺ ฯ อุปสฺกณฺตฺตนิ ตตฺถ ตตฺถ อุปคฺนฺตฺวา ปิพนฺการํ (๔) ฯ
พฺรุหฺตีติ กเถหิ ฯ อาจิกฺขาติ วิสฺสชฺเชหิ ฯ เทเสหฺตีติ ทสฺเสหิ ฯ
ปณฺณเปหฺตีติ ณาเปหิ ฯ ปณฺจเปหฺตีติ จเปหิ ฯ วิวราติ ปากกฺมฺ
กโรหิ ฯ วิฆาติ ภาเชหิ ฯ อุตฺตานิ กโรหฺตีติ ตีรํ ปาเปหิ (๕) ฯ
๑. ม. ตลฺยจริตฺสฺสาติ ตํ จริตํ ฯ ๒. สී. อวสาริตฺสฺส ม. อธิหริตฺสฺส ฯ
๓. ม. อุทฺเทสวจันฺ ฯ ๔. สී. ลีนาการํ ฯ ๕. ม. ตีรํ ปาเปหิ ฯ

ปกาสเสหิตี ปากกั กโรหิ ฯ ตฺยหิ วจนนฺติ ตว วาจิ ฯ พุยฺยปฺปนฺติ

วจนํ ฯ เทสนนฺติ อจิกฺขณํ ฯ อนุสาสนฺติ โอวาทํ ฯ

อนุสสิญฺจนฺติ อนุสาสณํ ฯ สุตฺวาติ โสเตน สุตฺวา ฯ สฺมุติวฺวาติ

ตสฺเสว เววจนํ ฯ อุกฺกเหตุวฺวาติ สมฺมา กเหตุวฺวา ฯ

อุปฺชารยิตฺวาติ อนาสตฺวา ฯ อุปฺลภฺยิตฺวาติ สลฺลภฺยิตฺวา ฯ

มุสฺสเต วาปี สาสนฺติ ปรียตฺติปฺปฏิปตฺติโต ทฺวิธมฺปิ สาสณํ

นสฺสติ ฯ วาปีติ ปทปฺรณมตฺตํ ฯ เอตํ ตสฺมี อนริยนฺติ

ตสฺมี ปุคฺกเถ เอตํ อนริยํ ยทิตํ มิจฺฉาปฺปฏิปทา ฯ

การวาทิวจนนฺติ คุณฺวิสิญฺจสฺตตฺตฺตมฺมกรฺณํ (๑) กรฺภาววาทกฺวจนํ ฯ

เตนาหุ โปราณา

ภกฺวาติ วจนํ เสฏฺฐิ ภกฺวาติ วจนมฺตฺตมํ

กรฺการวยฺยตฺโต โส ภกฺวา เตน วุจฺจตีติ ฯ

จตุพฺพิธํ (๒) หิ นามํ อวตฺติกํ ลิงฺกิกํ เนมิตฺติกํ

อธิจฺจสมฺบุปฺปนฺนฺติ ฯ อธิจฺจสมฺบุปฺปนฺนํ นาม โลกียโวหารเณ

ยทิจฺฉกฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ วุจฺจ โท โม พลิตฺวา โทติ เอวมาทิ

อวตฺติกํ ทณฺฑี ฆตฺตี ลีฬิ กรีติ เอวมาทิ ลิงฺกิกํ เตวิชฺโช

ณพฺภยฺโยติ เอวมาทิ เนมิตฺติกํ ลีฬิวทฺตฺตโก ฐนฺวทฺตฺตโกติ เอวมาทิ

วจนตฺถํ อนเปกฺขิตฺวา ปวตฺตํ อธิจฺจสมฺบุปฺปนฺนํ ฯ อิทมฺปน

ภกฺวาติ นามํ เนมิตฺติกํ น มหามายาย น สฺทฺชฺโชนมหาราเชน

๑. ม. คุณฺวิสิญฺจสฺตตฺตฺตมฺมกรฺ การวาทิวจนํ ฯ ๒. ม. จตุพฺพิธํ วา ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 373

น อสีติยา ฌาติสฺสเสหิ กตํ น สกฺกสนฺตุสิดาทีหิ เทวตาวิเสเสหิ

กตํ ฯ วกฺขติ จ ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ ฯเปฯ

ปฏฺฐิตาภา สจฺฉิกา ปณฺณตฺติ ยทิทํ ภควาติ ฯ

ภากุยฺวา ภคฺควา ยุตฺโต ภเคหิ จ วิภตฺตฺวา

ภตฺตฺวา วนฺตคฺมโน ภเวสุ ภควา ตโตติ ฯ

ตตฺถ วณฺณาคโม วณฺณวิปริยาโย เทว จาปเร วณฺณ-

วิการนาสา ฯ ธาตฺนมนฺตฺถาติสฺเยน โยโค ตํ วุจฺเจเต (๑) ปณฺจวิธํ

นิรฺรุตฺตินฺติ เอวํ วุตฺตํ นิรฺรุตฺติลกฺขณํ คเหตุวา ปทสฺสิทฺธิ

เวทิตฺตฺวา ฯ

ตตฺถ นกฺขตฺตฺราชาวิว ตารกานนฺติ เอตฺถ รการาคโม วีย

อวิชฺชมานสฺส อกฺขรสฺส อากโม วณฺณาคโม นาม ฯ หีสฺนา

หีสฺติ วตฺตฺตฺวา สีสฺติ วีย วิชฺชมานกฺขรานิ เหฏฺฐุปริยวเสน

ปรีวตฺตํ วณฺณวิปริยาโย นาม ฯ นวิจฺจนฺตฺเถ (๒) ทานเ ทียตีติ

เอตฺถ อการสฺส เอการปชฺชนตา วีย อกฺขรสฺส (๓) อณฺณกฺขรา-

ปชฺชนตา วณฺณวิกาโร นาม ฯ ชีวนสฺส มฺโต ชีวนมฺโตติ

วตฺตฺตฺวา ชีมฺโตติ วนการานิ (๔) วินาโส วีย วิชฺชมานกฺขรวินาโส

วณฺณวินาโส นาม ฯ ผรุสฺสาหิ วาจาหิ ปกรฺพพฺมาโน อาสชฺช

มํ ตฺวํ วทสฺสิ กุมาราคิ เอตฺถ ปกรฺพพฺมาโนติ ปทสฺส อติภวมาโนติ

๑. สีสฺ. ตฺวํจฺเจเต ฯ ๒. สีสฺ. นวฺจฺเจทเถ ทานิ ทียตีติ ฯ

๓. ม. อณฺณกฺขรสฺส ฯ ๔. ม. วการนการานิ ฯ

อตุลปฏิปาทนํ วิย ตตุถ ตตุถ ยถาโยคํ วิเสตตุถโยโค ธาตุํ
อตุลาติสเยน โยโค นาม ฯ

เอวํ นิรุตุตฺถิลกฺขณํ คเหตุวา สทฺทฺนเยน วา ปิโสทราทิ-
ปกฺเขปฺลกฺขณํ (๑) คเหตุวา ยสฺมา โลกฺยิยโลกุตฺตรสุขา-
ภินิพฺพตฺตํ ทานสีลาทิปารปฺตตํ ภาคฺยมฺสฺส อตุถิ ตสฺมา
ภาคฺยวาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจตีติ ฌาตพฺพิ ฯ ยสฺมา
ปน โลกโทสโมหวิปริตฺมนสิการอหิริกาโนตฺตปฺปโกธฺฐปนาห-
มกฺขปฺลาตอิสฺสามจฺจริยมายาสาเรยฺยถมฺภสฺสารมฺภมานาติ-
มานมทปฺปมาทตฺตนาวิชฺชาติวิชากุสฺลมูลทฺวจฺจิตฺตสงฺกิเลส-
มลวิสมสฺสยวาทิกกปฺปญฺจคฺคฺพิชวิปริเยสอาสวคฺคฺนถโอม-
โยคาคคิตฺต-
นวิวาทมฺลตฺต-
กทสากุสฺลกมฺมปฺลทฺวาตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต-
สพฺพทฺรลปฺริพาทกิลฺลสฺสทฺสทฺสทฺสทฺสทฺสทฺสทฺสทฺสทฺสท-
กิลฺลสฺกฺขนฺธอภิสฺงฺขารมฺจฺจเทวปฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต-
ภคฺคตฺตฺตา เอเตสํ ปฺริสฺสยํ ภคฺควาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ
วุจฺจตีติ ฯ อาท เจตฺถ

ภคฺคราโค ภคฺคโทโส ภคฺคโมโห อนาสโว

ภคฺคสฺส ปาปกา ฐมฺมา ภควา เตน วุจฺจตีติ ฯ

๑. สี. ปิโสทราทินิสฺสโย ปติญฺจชาติติ ฯ ม. ปิโสทราทินิ ยโต
ปติญฺจติ ปิโสทราทิปกฺเขปฺลกฺขณํ ฯ

๒. ม. ปญฺจกิลฺลสฺกฺขนฺธอภิสฺงฺขารเทวปฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต-
จฺจมาเร ฯ

*เล่มที่ 38 ดิสุตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 375

ภาคฺยวตฺตย (๑) ปนฺสฺส สตปฺปฺณลฺกฺขณฺนรฺสฺส รฺูปกฺายสมฺปตฺติ
ทีปิตฺตา โหติ ฯ ภคฺคโทสวตฺตย ฐมฺมกฺายสมฺปตฺติ ฯ ตถา
โลกิยฺสริกฺขกานํ (๒) พหุมนฺทภาโว คหฺภูจฺปพฺพชิตฺเทหิ อภิกมฺนียตฺตา
อภิกตฺตานลฺยจ เนลฺลํ กายจิตฺตทฺทุกฺขาปนยเน ปฏฺฐิตฺตภาโว
อามิสทานฐมฺมทานเนหิ อฺูปการิตฺตา โลกิยฺลโลกุตฺตรสฺสฺเซหิ จ
สลฺยโณชนสมฺตถตฺตา ทีปิตฺตา โหติ ฯ ยสฺมา จ โลก
อิสฺสรียฐมฺมยสฺสริกามปฺปยตฺเตสฺส นฺนสฺส ฐมฺเมสฺส ภคฺสทฺโท
ปวตฺตติ ปรมฺณจฺสฺส สกจิตฺเต อีสฺสรียํ อณฺิมาลงฺมิมาทิกํ
วา โลกิยสมฺมตํ สพฺพการปฺริปฺรู อตฺถิ ตถา โลกุตฺตร
ฐมฺโม โลกคฺตยพฺยาปโก ยถาภุจฺจคฺคณาริคฺโต อตฺถิย
ปฺริสฺสทฺโธ ยโส รฺูปกฺายทสฺสนพฺยวภูชฺชนนยมนนปฺปสาทชนน-
สมฺตถา สพฺพการปฺริปฺรูรา สพฺพจฺกปจฺจจฺคสิริ ยํ ยํ เอเตน อิจฺฉิตฺตํ
ปตฺติตํ อตฺตหิตํ วา ปฺรหิตํ วา ตสฺส ตสฺส ตเถว อภินิปฺผนฺนตฺตา
อิจฺฉิตฺตถนินิปฺผตฺติสลฺยวฺโถ กาโม สพฺพโลกกรฺุภาวฺปตฺติเหตุภูโถ
สมฺมาวายามสงฺขาโต ปยตฺโต จ อตฺถิ ตสฺมา อิมฺเห ภคฺเห
ยฺยตฺตตฺตปฺปี ภคา อสฺส สนฺตฺตีติ อิมินา อตฺถเนน ภควาติ วุจฺจติ ฯ
ยสฺมา ปน กุสลาทีหิ เกเทหิ สพฺพฐมฺเม ขนฺนชฺายตฺนชฺาตฺสจฺจ-
อินฺทฺริยปฏฺฐิจฺสมฺปฺปาทาทีหิ วา กุสลาทีฐมฺเม ปิพนฺสงฺขต-
สนฺตฺตาปวิปฺริณามภูเจน วา ทฺกขํ อริยสจฺจํ อายูหนนิตฺทานลฺโยค-
๑. ม. ภาคฺยวตฺตย วสฺส สตปฺปฺณลฺกฺขณฺนรฺสฺส ฯ
๒. ม. โลกิยฺสริกฺขกานํ ฯ

ปฺลิวุทฺตญฺเฐน สมุทฺถํ นิสฺสรณวิเวกาสงฺขตามตฺถญฺเฐน นโรธํ
นินฺยยานิกเหตุทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเฐน มคฺคํ วิภตฺตวา วิภชิตฺวา
วีสริตฺวา เทสิตฺวาติ วุจฺจติ โหติ ตสฺมา วิภตฺตวาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ
วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ เอส ทิปฺพพฺรหฺมอริยวิหารเ กายจิตฺตอุปฺธิ-
วิเวเก สุลฺลตปฺปณฺ्हิตานิมิตฺตวิโมกฺขเ อญฺเฐ จ โลกียโลกุตฺตร
อฺุตฺตรมฺนุสฺสธมฺเม ภชฺชิสฺเสวิ พหุลมกาสิ ตสฺมา ภตฺตวาติ
วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน ติสฺส ภเวสฺส ตณฺหาสงฺขาตํ
คมนนฺน (๑) วนฺตํ ตสฺมา ภเวสฺส วนฺตคฺมโนติ วตฺตพฺเพ ภวสทฺทโต
ภการํ คมนสทฺทโต ภการํ วนฺตสทฺทโต วการณฺจ ทิฆํ กตฺวา
อาทาย ภควาติ วุจฺจติ ยถา โลเก เมहनฺนสฺส ขสฺส มาลาติ
วตฺตพฺเพ เมขลาติ วุจฺจติ ฯ

ปฺนุ อปรมฺปิ ปรียาขํ นินฺทิสฺนุโต อปิ จ ภคฺคราโคติ ภควาติ
อาทิมาย ๑ ตตฺถ ภคฺโค ราโค อสฺสาติ ภคฺคราโค ๑ ภคฺค-
โทสาทิสฺสุปิ เอสฺว นโย ๑ กณฺณโกติ วินิวิชฺฉนญฺเฐน
กิลฺเสสา เอว ๑ ภชฺชิตฺติ อุกฺกุเทสฺวเสน วิภาคํ กตฺวา ภาเชสิ (๒) ๑
วิภชฺชิตฺติ นินฺทเทสฺวเสน วิวิธ (๓) ภาเชสิ ๑ ปวิภชฺชิตฺติ (๔)
ปฏฺฐินินฺทเทสฺวเสน ปกาเรน วิภชฺชิตฺติ อุกฺกมฺ ติตฺถญฺญันํ วเสน ภชฺชิตฺติ
วิปจิตฺถญฺญันํ วเสน วิภชฺชิตฺติ ๑ เนยฺยานันํ วเสน ปวิภชฺชิตฺติ ๑ ฐมฺมรตฺนนฺนติ
๑. ม. คมนํ อเนน ๑ ๒. ม. ภาเชสิ ๑ เอวมฺปรีปิ ๑ ๓. ม. วิวิธา ๑
๔. ม. ปวิภชฺชิตฺติ ๑

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 377

จิตฺตีกตํ มหคฺคณฺจ อตฺถิ ทฺลลภทฺสสนํ

อโนมสฺตตฺตปริโภคํ รตนนฺเตว (๑) วุจฺจตีติ ฯ

เอวํ วนฺณตฺตมฺมรตนํ ติวิเชน ภาเชสิ ฯ ภวานํ อนฺตคโรติ
กามภวาทินํ นวณฺํ ภวานํ ปริจฺเจทํ ปริยฺนตํ ปริวณฺฺมํ การโก ฯ
ภาวิตกาโยติ วทฺตฺติกาโย ฯ ตถา อิตเรสุปี (๒) ฯ ภจีติ เสวิ ฯ
อรณฺณวนปฺตฺตานีติ คามสฺส วา นครสฺส วา อินฺทขีลโต พหิ
อรณฺณํ ฯ วนปฺตฺตานิ มนุสฺส
ปฺนฺตฺตานีติ ยตฺถ มนุสฺส
เกจิ ปน วนปฺตฺตานีติ ยสฺมา ยตฺถ พุยกฺขมาทโย อตฺถิ ตํ วนํ เต
ปาลยฺนติ รกฺขยฺนติ ตสฺมา เตหิ รกฺขิตตฺตา วนปฺตฺตานีติ (๓)
วทฺนติ ฯ เสนาสนานีติ เสติ จ อาสติ เจว เอตฺถาติ เสนาสนานิ ฯ
อฺปฺปสทฺทานีติ วจนสทฺเทน อฺปฺปสทฺทานิ ฯ อฺปฺปนิคฺโขมฺसानีติ
คามนฺครนิกฺโขมฺสาทิสทฺเทน อฺปฺปนิคฺโขมฺساني ฯ วิชนวาทานีติ
อนฺโตสยฺจรณฺกชนสฺส สรีรวาเตน วิรหิตานิ ฯ วิชนวาทานีติปิ
ปาโห อนฺโตชนวาทเณ วิรหิตานีติ อตฺถิ โย ฯ วิชนปาทานีติปิ
ปาโห ชนสยฺจารวิรหิตานีติ อตฺถิ โย ฯ มนุสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มนุสฺส
วิเวกานูรูปานิ ฯ ภาคี วาติ ภาโค จีวราทิโกฏฺฐาโส อสฺส
อตฺถิติ ภาคี ฯ ปฏฺฐิลาภวเสน อตฺถรสาทิภาโค อสฺส อตฺถิติ
๑. สี. รตนนฺเตน ฯ ม. รตนํ เตน ฯ ๒. สี. ม. อิตฺตตฺตเยปี ฯ
๓. ม. วนปฺตฺตานีติ ฯ

ภาคี ๑ อตุรตฺสฺสาติ เหตุผลสมฺปตฺติสงฺขาตฺสฺ อตุรตฺสฺ ๑
ธมฺมรตฺสฺสาติ เหตุสมฺปตฺติสงฺขาตฺสฺ ธมฺมรตฺสฺ ๑ วุตฺตญฺเหติ
เหตุผล ฌาณํ อตฺตปฺปฏิสมฺภิตา เหตุมฺหิ ฌาณํ ธมฺมปฺปฏิสมฺภิตาติ ๑
วิมุตฺตฺรตฺสฺสาติ ผลสมฺปตฺติสงฺขาตฺสฺ วิมุตฺตฺรตฺสฺ ๑ วุตฺตมฺปิ
เจตํ กิจฺจสมฺปตฺติอตุเถน รโธ นาม ปวฺจจฺตีติ ๑ (๒) จตฺนุนํ ฌานานนฺติ
ปจฺมชฺฌานาทีนํ จตฺนุนํ ฌานานํ ๑ จตฺนุนํ อปฺปมฺลฺลณานนฺติ
เมตฺตาทีนํ ฃรณฺปฺปมาณฺวิรฺหิตานํ จตฺนุนํ พุรฺหมฺวิหารานํ ๑
จตฺนุนํ อรูปสมฺปาตฺตฺนินนฺติ อากาसानญฺจายตนาทีนํ จตฺนุนํ
อรุชฺฌานานํ ๑ อฏฺฐจฺจุนํ วิโมกฺขานนฺติ รูปํ รูปานิ ปสฺสตีติ
อาทีนา (๓) นยฺน วุตฺตานํ อารมฺมณฺวิมุตฺตานํ อฏฺฐจฺจุนํ วิโมกฺขานํ ๑
อภิกายตนา นนฺติ เอตฺถ อภิกฺภูตานิ อายตนา นิ เอเตสํ ฌานานนฺติ
อภิกายตนา นิ ฌานานิ ๑ อายตนา นีติ อธิฏฺฐานญฺเจน
อายตฺนสงฺขาตานิ กสิณารมฺมณานิ ๑ ฌาณฺตฺตฺริโก หิ ปุคฺคโล
วิสทฺถาโณ (๔) กิ เอตฺถ อารมฺมณฺ สฺมาปชฺชิตพฺพํ น มยิ
จิตฺเตกคฺคตากรณฺ ภาโร อตฺถิตี ตานิ อารมฺมณานิ อภิกฺวิตฺวา
สฺมาปชฺชติ ๑ สห นิมิตฺตฺปฺปาเทเนเวตฺถ อปฺปนํ นิพฺพตฺเตตีติ
อตุโธ ๑ เอวํ อปฺปาทิตานิ ฌานานิ อภิกายตนา นีติ วุจฺจนฺติ ๑
เตสํ อฏฺฐจฺจุนํ อภิกายตนา นํ ๑ นวฺนุนํ อนุปฺพุพฺพวิหารสฺมา-
ปตฺตฺนินนฺติ ปุพฺพํ ปุพฺพํ อนุ อนุปฺพุพฺพํ อนุปฺพุพฺพํ วิหริตพฺพโต
๑. ม. วิสทฺถาโณติ ๑

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสฺสตุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 379

สมาปชฺชิตพฺพโต อนุปฺพุทฺทวิหารสมาปตฺติ อนุปฺปฏิปาฏิยา สมาปชฺชิตพฺพชาติ
อตุโธ ตาสํ นวณฺํ อนุปฺพุทฺทวิหารสมาปตฺตินํ ฯ ทสนฺนํ
สญฺญาภาวานานฺติ คิริमानนฺทสฺสตุเต อากตानํ อนิจฺจสญฺญาทีนํ
ทสนฺนํ สญฺญาภวานานํ ฯ ทสนฺนํ กสิณสมาปตฺตินนฺติ
สกลกฺกุเณ กสิณสงฺขาตानํ ปจฺจวิกกสิณชฺฌานาทีนํ ทสนฺนํ
ฉานานํ ฯ อานาปานสฺสตีสมาปตฺติยาตี (๑) อานาปานสฺสตี-
สมปฺยุตฺตสมมฺชิสฺส ฯ อสุภสมาปตฺติยาตี อสุภชฺฌาน-
สมาปตฺติยา ฯ ทสนฺนํ ตถาคตพฺลานนฺติ ทสพฺลพฺลานํ ทสนฺนํ ฯ
จตฺตุนํ เวสสารชฺชานนฺติ วิสสารทภาวานํ จตฺตุนํ เวสสารชฺชานํ ฯ
จตฺตุนํ ปฏฺธิสมฺภิทานนฺติ ปฏฺธิสมฺภิทาฉานานํ จตฺตุนํ ฯ ฉนฺนํ
อภิญฺญานนฺติ อิทธิวิธาทีนํ ฉนฺนํ อภิญฺญาฉานานํ ฯ ฉนฺนํ พุทฺธ-
ธมฺมานนฺติ สพฺพิ กายกมฺมํ ฉานานฺปุริวตฺตตีตฺติอาทีนา นเยน
อุปฺริ อากตानํ ฉนฺนํ พุทฺธธมฺมานํ ฯ ตตฺถ จีวราทโย ภากฺย-
สมปฺตฺติวเสน วุตฺตา ฯ อตฺถรสฺตีโก ปฏฺธิเวทวเสน วุตฺโต ฯ
อธิสฺตีติโก ปฏฺธิปตฺติวเสน ฯ ฉานตฺติโก รูปรูปรชฺฌานวเสน ฯ
วิโมกฺขตฺติโก สมาปตฺติวเสน ฯ สญฺญาจตุกฺโก อุปจารปฺปนา-
วเสน ฯ สตีปฺญฺจานาทโย สตฺตตีสฺสโพธิปฺกฺกชฺชธมฺมวเสน ฯ
ตถาคตพฺลานนฺติอาทโย อาเวณิกธมฺมวเสน วุตฺตาตี เวทิตพฺพา ฯ

อิโต ปรี ภควาตี เนตํ นามนฺติอาที อตฺถมฺนุคฺตา อัย

๑. ม. อานาปานสฺสตีสมมฺชิสฺสชาติ ฯ

ปญฺจตฺตํ อุนยนตฺถํ (๑) วุตฺตํ ๑ ตตฺถ สมณํ ปพฺพชฺชูปคตา
พฺรหฺมาณํ โภวาทินํ สมิตปาปา พาทิตปาปา วา ๑ เทวตา
สกุทาทโย พฺรหฺมาโน จ ๑ วิโมกฺขนฺติกนฺตํ วิโมกฺโฆ อรหตฺต-
มคฺโค ๑ วิโมกฺขสฺส อนฺโต อรหตฺตผลํ ๑ ตสฺมี วิโมกฺขนฺเต
ภวํ วิโมกฺขนฺตํ นามํ ๑ สพฺพญฺญภาโว หิ อรหตฺตมคฺเคน
สิจฺฉตฺติ อรหตฺตผลาธิกเมณ สิทฺโธ โหติ ๑ ตสฺมา สพฺพญฺญภาโว
วิโมกฺขนฺเต ภโว โหติ ๑ ตํ เนมิตฺตํ กมฺปิ นามํ วิโมกฺขนฺเต
ภวํ นามํ โหติ ๑ เตน วุตฺตํ วิโมกฺขนฺตํ กเมตฺตํ พุทฺธานํ
ภควนฺตํ ๑ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญตฺตวณฺสส
ปฏฺฐิตาภาติ มหาโพธิธฺมฺมมูเล ยถาวุตฺตกฺขณํ สพฺพญฺญตฺตวณฺสส
ปฏฺฐิตาเกณ สห ๑ สจฺฉนิกา ปญฺจตฺตํ อรหตฺตผลสจฺฉนิกิริยา
สพฺพชฺชมฺมสจฺฉนิกิริยา วา ชาตา ปญฺจตฺตํ ๑ ยทิตํ ภควาติ
ยา อยํ ภควาติ ปญฺจตฺตํ ๑

ทฺวีหิ การณํ หิตํ ทฺวีหิ โภจฺจาเสหิ ๑ ปริยตฺตํ สาสนฺตํ
เตปฺปิกํ พุทฺธวณฺํ ๑ ปฏฺฐิตํ ปฏฺฐิตํ ปฏฺฐิตํ เอตฺยาติ ปฏฺฐิตํ ๑
ยํ ตสฺส ปริยาปฺนฺตํ เตน ปุคฺคเลน ยํ ปริยาปฺนฺตํ สจฺฉนิกิริยา
กณฺตฺถ สามีวณฺํ ๑ ปริยาปฺนฺตํ ปาโโจ ๑ สุตฺตํ
อฺภโตวิภฺงนฺิทเทสชฺชนฺทรกปริวารํ สุตฺตํ ปาเต มงฺคลสฺส
รตนสฺส ตฺตวณฺสส ตานํ อณฺณมฺปิ จ สุตฺตํ นามกํ ตถาคตวณฺํ
๑. ส. ม. ฉาปนตฺถํ ๑ ๒. ม. เนมิตฺตํ กมฺปิ ๑

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิเทศวณณา หน้า 381

สุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เคยฺยนฺติ สพฺพมฺปี สกาถกํ สุตฺตํ เคยฺยนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ วิเสเสน สํยฺยตฺเต สกโลปี สกาถวฺกฺโค ฯ
เวยฺยากรณฺนฺติ สกฺลํ อภิธมฺมปฏิภกํ นิคฺคาถกสุตฺตํ ยถจ (๑) อญฺจหิ
องฺเคหิ อสงฺคหิตํ พุทฺธวจนฺนํ ตํ เวยฺยากรณฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
คาถาติ ธมฺมปทเธรคาถาเถรฺคาถาสฺตฺตนิปาเต โนสุตฺตนาํมิกา
สุทฺธิกคาถา จ คาถาติ เวทิตพฺพา ฯ อุทานนฺติ โสมนสฺสวณ-
มิสฺสกคาถาปฏิสํยฺยตฺตา (๒) เทวอสีติ สุตฺตนฺตา อุทานนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
อิติวฺจตฺตนฺติ วุตฺตํ เหน้ ภาวตฺตาติอาทินยปฺปวตฺตา ทสุตฺตรส-
ตฺตฺตนฺตา อิติวฺจตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ชาตกนฺติ อปฺนฺนกชาต-
กาทีนํ ปณฺณาสาธิกานํ ปณฺจชาตกสฺตานํ ชาตกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
อพฺภุตธมฺมฺนฺติ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตธมฺมา
อานนฺเตติอาทินยปฺปวตฺตา สพฺเพปี อจฺฉริยพฺภุตธมฺมปฏิสํยฺยตฺตา
สุตฺตนฺตา อพฺภุตธมฺมฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เวทลนฺติ จุฬเวทล-
มหาเวทลสฺสมมาทิจฺจิสกฺกปฺลหฺสงฺขารภาชนิยฺมหาปฺนฺณม-
สุตฺตาทโย สพฺเพปี เวทลจฺ ตฺถุจฺฉิยจฺ ลทฺธา ลทฺธา ปุจฺฉิตฺตสุตฺตนฺตา
เวทลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อิํ ปรียตฺติสฺสานนฺติ อิํ วุตฺตปฺปการํ
เตปีภฺกํ พุทฺธวจนฺนํ ปรียาปฺนฺนิตพฺพญฺเจน ปรียตฺติ อฺนุสฺสานญฺเจน
สฺสานนฺติ กตฺวา ปรียตฺติสฺสานํ ฯ ตมฺปี มุสฺสตีติ ตมฺปี
๑. ม. ยถจ อญฺจมฺปี ฯ ๒. ม. โสมนสฺสวณฺมยิกคาถาปฏิสํยฺยตฺตา ฯ

ปริยตฺติสํสํ นสฺสตี ฯ ปริมุสฺสตีตี (๑) อาทิตฺโต นสฺสตี ฯ
ปริพาหิโร โหตีตี ปริมุโข โหตี ฯ กตมํ ปฏิปตฺติสํสํนฺนตี
โลกุตฺตรธมฺมโต ปุพฺพภาโก ตทตฺถํ ปฏิปชฺชยตีตี ปฏิปตฺติ
สํสํนฺนตี เอตฺถ เวนยฺยตี สํสํนํ ฯ สมนฺนํปฏิปทตี อาทโย
วุตฺตณฺยาเอว ฯ

ปาดมฺปิ หนตีตี ชีวิตินุทฺติมฺปิ ฆาเตตี ฯ อทินฺนมฺปิ
อาทียตีตี ปรปริคฺคหิตมฺปิ วตฺถุ คณฺหาตี ฯ สนฺธิมฺปิ ฌินฺนตีตี
ฆรสนฺธิมฺปิ ฌินฺนตี ฯ นิลโลปมฺปิ ھرตีตี กามํ ปหริตฺวา
มหาวิโลปมฺปิ กโรตี ฯ เอกาคาริกมฺปิ กโรตีตี ปณฺณาสมตฺเตหิปี
สญฺญิมตฺเตหิปี ปริวารेतฺวา (๒) ชีวุกคาหํ คเหตุวาปี ฐนํ
อาหฺราเปตี ฯ ปรปฺนเถปี ติฏฺฐตีตี ปนฺถทฺทหนกมฺมํ กโรตี ฯ
ปรทํมฺปิ กจฺจนตีตี ปรทํเรสุ จาริตฺตํ อาปชฺชตี ฯ มุสาปี
ภณตีตี อตฺถกณฺชนกํ มุสา (๓) วทตี ฯ อนริยธมฺโมติ
อนริยสภาวี ฯ

เอโก ปุพฺเพ จริตฺวานาตี ปุพฺพชฺชาสงฺขาเตน วา
คณฺวาวสฺสคฺคฺกุเณน วา ปุพฺเพ โลเก วิจริตฺวา (๔) ฯ ยานํ
ภนฺตํว ตํ โลเก หีนมาหุ ปุณฺชชนฺนตี ตํ วิพฺภนฺตํ
ปุคฺคํลํ ยถา หตฺถิยานาทียานํ อทฺนตํ วิสมมฺปิ
อาโรหตี อาโรหนกมฺปิ ภณฺชตี ปปาเตปี ปปตฺติ เอวํ
กายทฺวจริตาทิวิสมาโรหนนํ นิริยาทิสฺสุ อตฺถกณฺชนน
๑. ม. สมนฺนํปฏิปตฺติ ฯ ๒. ม. ปริวารेतฺวา ฯ ๓. ม. มุสาปี ฯ
๔. ส. ม. วิหริตฺวา ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิเทศวณณนา หน้า 383

ชาติปปาตาทิสฺส ปตเนน จ ยานํ ฆนฺตํว หีนํ ปุณฺชชนนฺจ
อาหุติ ฯ

ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน วาติ ปพฺพชฺชาโกฏฺฐาเสน วา
ปพฺพชฺชิตฺ สมนฺโณติ คณฺนาโรปนฺน วา ฯ คณฺวาวสฺสคฺคฺกุญฺเจน
วาติ คณฺสงฺคณฺนิการามตํ วิสฺสชฺชเชตฺวา จรณฺญฺเจน (๑) วา ฯ เอโก
ปฏฺิกกมฺมตีติ เอกโกว คามโต นีวตฺตติ ฯ โย นิสฺเสวตีติ นิตฺเทศสฺส
อุทฺเทศปทํ ฯ อปรเณ สมนฺเณติ อณฺณสฺมี กาเล อปรภาเค ฯ
พฺพชฺชนฺติ สพฺพพณฺณพฺพชฺชํ ฯ ชมฺมนฺติ สุวากฺขาตตาทิกุณฺณยฺยตฺตํ
ชมฺมํ ฯ สงฺฆนฺติ สุปฺปฏิปนฺนตาทิกุณฺณยฺยตฺตํ สงฺฆํ ฯ สิกฺขนฺติ
อริสฺสีลาทิสิกฺขิตพฺพิ สิกฺขํ ฯ ปจฺจกฺขายาติ พุทฺธาที
ปฏฺิกฺขิปิตฺวา ฯ หีนายาติ หีนตฺถาย คิหิภาวาย ฯ อวตฺ-
ติตฺวาติ นีวตฺติตฺวา ฯ เสวตีติ เอกวารํ เสวติ ฯ นิสฺเสวตีติ
อนกวิเชน เสวติ ฯ สํเสวตีติ อลฺลียิตฺวา เสวติ ฯ ปฏฺิสฺเสวตีติ
ปฺนปฺปฺนํ เสวติ ฯ ฆนฺตนฺติ วิพฺภนฺตํ ฯ อทฺนฺตนฺติ ทนฺตภาวํ
อนฺนปฺนิตํ ฯ อการิตนฺติ สฺสสิกฺขิตกิริยํ อสิกฺขาปิตํ ฯ อวินิตนฺติ [๒]
อาจารสมฺปตฺติยา อสิกฺขิตํ ฯ อุปฺปถํ คณฺหาตีติ วุตฺตปฺปการํ
ยานํ อทฺนตฺตาทียฺยตฺตํ (๓) ฆนฺตํ วิสมมคฺคํ อุเปติ ฯ วิสมํ ขาณฺณมฺปิ
ปาสาณมฺปิ อภิรฺหตีติ วิสมํ หุตฺวา จิตฺ ขทฺริทาทิขาณฺณมฺปิ (๔) ตถา
๑. ม. วสฺสคฺคฺกุญฺเจน ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร น วินิตนฺติ ทิสฺสตีติ ฯ
๓. ม. อทฺนตฺตาทียฺยตฺตํ ฯ ๔. ม. ขรขานฺณมฺปิ ฯ

ปพฺพตปาสาณมฺปิ อารโหติ ฯ ยานมฺปิ อารโหนกมฺปิ ภณฺชตีติ
วฺยหาทียานํ อารโหนตฺสฺส ปาเชนตฺสฺส หตฺถปาทาทิมฺปิ (๑) ภินฺนทติ ฯ
ปปาเตปิ ปตตตีติ เอกโต ฉินฺนปพฺพการปปาเตปิ ปาเตติ ฯ โส
วิพฺพนตโกติ โส ปฏิกฺกนฺตโม ฯ ฆนฺตยานปฏิกฺกาโคติ
อนวฏฺฐิตยานสทฺโธ ฯ อุปลํถํ คณฺหาตีติ กุสลกมฺมปถโต
ปฏิกฺกมิตฺวา อปายปถภูตํ อุปลํถํ มิจฺฉามคฺคํ อุเปติ ฯ วิสมํ
กายกมฺมํ อภฺริหตีติ สมสฺส ปฏฺฐิปกุํ กายทฺวจฺจิตฺสงฺขาตํ วิสมํ
กายกมฺมํ อารโหติ ฯ เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ นฺริเย อตฺตทานํ
ภณฺชตีติ นฺริสฺสาทสงฺขาเต นฺริเย อตฺตภาวํ จุณฺณวิจฺจณฺณํ กโรติ ฯ
มนุสฺสโลเก อตฺตทานํ ภณฺชตีติ วิวิธกมฺมกรณฺวเสน ภณฺชติ ฯ
เทวโลเก อตฺตทานํ ภณฺชตีติ ปิยวิปฺปโยคาทิกุขวเสน ฯ
ชาติปปาตมฺปิ ปตตตีติ ชาติปปาเตปิ ปาเตติ ฯ ชราปปาตาทิสฺสุปี
เอเสว นโย ฯ มนุสฺสโลเกติ อธิ อธิปฺเปตฺตโลกเมว ทสฺเสติ ฯ
 ปฺลุชฺชนาติ นินฺทเทสฺส อุกฺกเทสฺสปํ ฯ ตตฺถ ปฺลุชฺชนาติ
 ปฺลุณํ ชนนาทึหิ การณฺเหหิ ปฺลุชฺชโน
 ปฺลุชฺชนนฺโตคฺคตฺตา ปฺลุวายํ ชโน อิติ ฯ
โส หิ ปฺลุณํ นานปฺปการานํ กิเลสาทินํ ชนนาทึหิปี การณฺเหหิ
ปฺลุชฺชโน ฯ ตํ วิภาคโต ทสฺเสตฺถํ ปฺลุ กิเลส ชนฺเนตีติอาทิมาย ฯ
 ตตฺถ พหุณํ นานปฺปการานํ สกฺกายทิกฺกจฺฉินํ อวิหตฺตฺตา [๒]
๑. ม. หตฺถปาทาทิมฺปิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร วาสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสฺสตุตฺตนิทเทศวณณา หน้า 385

ตา ชเนนฺติ ตาหิ ชนิตาติ วา ปุณฺชชฺชา ๑ อวิทฺเมว (๑) วา
ชนสทฺโท วทติ ๑ ปุณฺ สตุถารานํ มุขฺลโลภิกกาติ เอตฺถ ปุณฺ ชนา (๒)
สตุฏฺฐปฏิญฺญา เอตฺสฺนฺติ ปุณฺชชฺชาติ วจนฺตุโถ ๑ ปุณฺ สพฺพคฺตีหิ
อวฺภูจิตาติ (๓) เอตฺถ ชเนตฺตพฺพา ชายนฺติ (๔) วา (๕) เอตฺถาติ ชนา
คฺติโย ๑ ปุณฺ ชนา เอตฺสฺนฺติ ปุณฺชชฺชา ๑ อิตฺ ปเร ชายนฺติ
เอเตหิตี ชนา อภิสงฺขาราทโย ๑ เต เอเตสํ วิชฺชนฺตีติ
ปุณฺชชฺชา ๑ อภิสงฺขรณาทิตฺโถเอว (๖) ชนสทฺโท ทฏฺฐพฺโพ ๑
นानาสฺนฺตาเปหิ สนฺตปฺปนฺตีติ รากคฺคิอาทโย สนฺตาปา ๑ เตเอว
วา สพฺเพปี วา กิเลสฺปริพาหา ๑ ปุณฺ ปณฺจสฺส กามคฺคฺเนสฺสติ
เอตฺถ ชยตีติ ชโน ราโค เคโรติ เอวมาทิกอ ปุณฺ ชโน
เอเตสฺนฺติ ปุณฺชชฺชา ๑ ปุณฺ ชาตา รตฺตาติ เอวํ รากาทิตฺถเอว (๗)
วา ชนสทฺโท ทฏฺฐพฺโพ ๑ ปลิพฺพฐาติ สมฺพทฺธา (๘) ๑ อวฺฐาติ
อวฺฐนฺตา (๙) ๑ นินฺวฺตาติ วาริตา ๑ โอบุญฺญาติ (๑๐) อฺปริภาเคน
ปฺปิตา ๑ ปฺปิตาติ เหญฺฐาภาเคน ปฺปิตา ๑ ปฺปิจฺจนฺนาติ
อปากฺญา ๑ ปฺปิจฺชชฺชิตาติ อโรมุขา (๑๑) กตา ๑ อถวา ๑
ปุณฺนํ วา คณฺนปถมตีตํ อริยธฺมมฺปรมฺมุขานํ นิจธฺมสมฺมาจารานํ
ชนานํ อนฺโตคฺคตฺตาปี ปุณฺชชฺชา ๑ ปุณฺ วา อํ วิสฺสเยว สงฺขยฺงคฺโต
๑. ม. อวิทฺเมวตฺถํ ๑ ๒. ส. ม. นานา ๑ ๓. สฺยา. อวฺฐาติ ๑
๔. ม. ชนยฺนฺติ ๑ ๕. ม. วาสทฺโท นตฺถิ ๑ ๖. ม. อภิสงฺขรณาทิตฺโถ
เอว วา ๑ ๗. ม. รากาทิตฺโถ ๑ ๘. ส. ปฺปิปฺปนา ๑ ๙. ม. อวฺฐิตา ๑
๑๐. ม. โอบุญฺญาติ อฺปริโต ๑ ๑๑. ม. อโรมุขคฺตา ๑

วิสฺสฏฺโง สีสฺสูตาทิกุณฺยุตฺเตหิ อริเยหิ ชโนติปิ ปุณฺชชโน ๑ เอว
เย เต

ทฺเว ปุณฺชชนา วุตฺตา พุทฺธนาทิจฺจนฺธนา
อนุโร ปุณฺชชโน เอโก กลฺยาณโก ปุณฺชชโนติ
เทว ปุณฺชชนา วุตฺตา เตสุ อนฺชปุณฺชชโน วุตฺโต โหตีติ
เวทิตฺตฺวา ๑

ยโส กิตฺติ จาติ ลาภสฺสกาโร ปลฺลสา จ ๑ ปุพฺเพติ
ปพฺพชิตฺถาเว ๑ หายเต วาปี ตสฺส สาคิ ตสฺส วิพฺพนฺตกสฺส
สโต โส จ ยโส สวา จ กิตฺติ หายติ ๑ เอตมฺปิ ทิสฺวาติ
เอตมฺปิ ปุพฺเพ ยสฺกิตฺตินํ ลาภํ ปจฺฉา จ หานี ทิสฺวา ๑
สิกฺขเขตฺ เมณฺ्हํ วิปฺปหาตเวติ ติสฺโส สิกฺขาโย สิกฺขเขต ๑
กึการณา เมณฺ्हํ วิปฺปหาตเว เมณฺ्हํปฺปหานฺตถายาติ
วุตฺติ โหติ ๑

กิตฺติวณฺณกโตติ (๑) ภตฺกิตฺติวณฺโณ (๒) กิตฺติสทฺทญฺเจว
คุณวณฺณญจ (๓) อุกฺขิปิตฺวา วทฺนฺโต (๔) โหตีติ อคฺโธ ๑ จิตฺตํ
นानานเยน กถนํ อสฺส อตฺถิติ จิตฺตกถิ ๑ กลฺยาณปฏฺิภาโนติ
สุนฺทรปฺลโย ๑ หายตีติ นิทฺเทสสฺส อุตฺเทสปํ ๑ ปริหายตีติ
สมนฺตโต หายติ ๑ ปริชฺสตีติ อโร (๕) ปตติ ๑ ปริปตตีติ

๑. ม. กิตฺติวณฺณกโตติ ๑ ๒. ม. ภควา กิตฺติวณฺโณ ๑ ๓. ม. คุณญจ ๑
๔. สී. จรฺนฺโต ๑ ๕. ม. อโรปถํ ปตติ ๑

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 387

สมนฺตโต อปฺกจฺจติ ฯ อนฺตรชยตีติ อทฺสสนํ ยติ ฯ วิปฺป-
ลฺลชฺชตีติ อฺจฺฉิขฺชติ ฯ

ขุทฺทโก สีสฺกขฺนุโรติ อฺลฺลจฺจยاتیนิ (๑) ฯ มหฺนโต สีสฺก-
ขฺนุโรติ ปาราชิกสงฺฆาติเสสา ฯ เมถฺนชฺมมฺสฺส ปหานายติ
ตทฺงคฺาติปฺปหานน ปชฺหนตฺถาย ฯ วุปฺสมายติ มลฺลนํ
วุปฺสมนตฺถาย ฯ ปญฺนิสฺสคฺคฺายติ ปกฺขฺนุทฺนปฺริจฺจคฺคฺ-
นิสฺสคฺคฺตฺถาย ฯ ปญฺปิสฺสทฺธิยติ ปญฺปิสฺสทฺธิสงฺฆาตฺสฺส ผลฺลสฺส
อตฺถาย ฯ

โย หิ เมถฺนํ น วิปฺปชฺหาติ สงฺกปฺเปหิ ฯเปฯ
ตถาวโรติ (๒) ฯ

ตตฺถ ปเรโตติ สมฺนฺนาคโต ฯ ปเรสํ นิกฺโขมฺสนฺติ อฺปชฺฌายาทีนํ
นินฺทาวจฺฉํ ฯ มงฺกุ โหตีติ ทุมฺมโน โหติ ฯ กามสงฺกปฺเปนาติ
กามปญฺนีสฺสยฺยตฺเตน วิตกฺเคน ฯ อฺปฺริฏฺฐเจปิ เอเสว นโย ฯ
ศฺญฺจโรติ วิตกฺเกหิ ศฺลฺลิตโต ฯ ปเรโตติ อฺปฺริหิโน ฯ สโมหิโตติ
สมฺมา โหตีติ อนฺโต ปวิฏฺฐโร ฯ กปฺโณ วียติ ทฺกคฺคฺมฺนฺสฺสโร
วีย ฯ มนฺโท วียติ อลฺลยฺยณํ วีย ฯ โมมฺโห วียติ สมฺโมหฺนฺโต
วีย ฯ ฉายตีติ จินฺเตติ ฯ ปชฺฌายตีติ ภูสํ จินฺเตติ ฯ
นินฺชฺฌายตีติ อนฺกวิเชน จินฺเตติ ฯ อปฺชฺฌายตีติ (๓) ตโต อปฺคฺนฺตฺวา
จินฺเตติ ฯ อฺลฺลโกติ อฺลฺลคฺคฺกฺโณ ฯ รุกฺขสาขานฺติ รุกฺเข
๑. ม. อฺลฺลจฺจยاتی ฯ ๒. ม. ตถาวโร ฯ ๓. ม. อปฺชฺฌายตีติ ฯ

อุฏฺฐิตสาขายํ วิฎฺเฒ วา ฯ มุสฺสิกํ มคฺยมาโนติ มุสฺสิกํ
คเวสฺมาโน มคฺยมาโนติปิ ปจฺนติ ฯ โกตฺถุติ สีคาโล (๑) ฯ
พิพาโรติ พพฺพุ ฯ สนฺธิสมลสฺปงฺกตีเรติ (๒) ทฺวินฺนํ ฆรานํ
อนฺตเร จ อุทกนิตฺทมนจิกฺขลตฺถกจฺวรนิกฺขิปนฺนุจฺจาเน จ ถณฺฑีเถ
จ ฯ วหฺจฺฉินฺโนติ ปิฏฺฐิจิควํสจฺฉินฺโน ฯ อิตฺ ปฺรา คาถา
ปากฺกสมฺพนฺธาเอว ฯ

ตาสุ สฺตถฺถานีติ กายทฺวจฺจริตาทีนิ ฯ ตานิ หิ
อตุตฺถโน ปฺเรสฺสจฺ เจทนฺนุเจเน สฺตถฺถานีติ วุจฺจฺนติ ฯ เตสุ
จายํ (๓) วิเสเสน ตาว อาทิตฺ มุสฺสาวจฺนสฺตถฺถาเนว กโรติ
อิมินา การณฺนาหํ วิพฺภนฺโตติ ภณฺนฺโต ฯ เตเนวาท
เอส ขวสฺส มหาเคโร โมสวชฺชํ ปฺคาหตีติ ฯ ตตฺถ เอส
ขวสฺสชาติ เอส โข อสฺส ฯ มหาเคโรติ มหาพฺนฺชนํ ฯ
กตฺโมติ เจ ยทิทํ โมสวชฺชํ ปฺคาหตี สุวสฺส (๔)
มุสฺสาวาทชฺโฆคาโห มหาเคโรติ เวทิตฺพุโป ฯ

ตีณิ สฺตถฺถานีติ ตโย เจทกา ฯ กายทฺวจฺจริตานิ
กายสฺตถฺถํ ฯ วจิสฺตถฺถาทีสุปิ เอสฺว นโย ฯ ตํ วิภาคโต
ทสฺเสตฺถุํ ติวริํ กายทฺวจฺจริตํ กายสฺตถฺถนฺติ อาท ฯ

สมฺปชานฺมุสา ภาสตีติ ชานฺนฺโต ตฺวจฺฉํ วาจํ ภาสตี ฯ
อภิริโต อหํ ภนฺเต อโหสี ปฺพพฺพชฺชยาติ สาสเน ปฺพพฺพชฺชยา
๑. ม. สีคาโล ฯ ๒. ม. สนฺธิสมลสฺปงฺกตีเรติ ฯ ๓. ม. วายํ ฯ
๔. ม. สุวายํ ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 389

อนภริตฺวิโรหิตฺ อหํ อาสี ๑ มาตา เม โปเสตพฺพาติ มาตา มยา
โปสิตพฺพา ๑ เตนมฺหิ วิพฺภนฺโตติ ภณฺตีติ เตน การณฺน
ปฏิกฺกนฺโต อสฺมิตฺติ กเถติ ๑ ปิตา มยา โปเสตพฺโพติ อาทิสุปี
เอเสว นโย ๑

เอโส ตสฺส มหาเคโชติ ตสฺส ปุคฺคตสฺส เอโส มหาพฺนุโช ๑
มหาวนฺนติ มหฺนตฺ วนํ ๑ (๑) กหฺนฺนติ ทฺุรฺติกฺกมํ ๑ กนฺตาริติ
โจรฺกนฺตาราทิสฺสทิสฺส ๑ วิสโมติ กณฺณกวิสโม ๑ กุญฺโฉติ
วงฺกสฺสทิสฺส ๑ (๒) ปงฺโกติ ปฺลลตฺสทิสฺส ๑ ปฺลิโปติ กทฺทมสฺสทิสฺส ๑
ปฺลิโพโชติ มหาทฺุโข ๑ (๓) มหาพฺนุชนฺนติ มหฺนตฺ ทฺุโมจย-
พฺนุชนํ ๑ ยทฺธิทฺ สฺมปฺชานมฺสาวาทิ โย อยฺ สฺมปฺชานมฺสา-
วาทิ ๑ สภกฺคโต วาติ สภายฺ จิโต วา ๑ ปฺริสภกฺคโต วาติ
คามปฺริสาย จิโต วา ๑ ฅาติมชฺฅกฺคโต วาติ ทายาทานํ
มชฺฅเม จิโต วา ๑ ปฺุคฺคมชฺฅกฺคโต วาติ เสนินํ มชฺฅเม จิโต วา ๑
ราชกฺุคฺคมชฺฅกฺคโต วาติ ราชกฺุคฺคตฺส มชฺฅเม มหาวินิจฺจเย จิโต วา ๑
อภินิโชติ ปฺุจฺจนฺตถาย นิโชติ ๑ สภฺขิปฺุจฺจโชติ สภฺขี กตฺวา
ปฺุจฺจโชติ ๑ เอหิ (๔) โภ ปฺุริสชาติ อาลปฺนเมตฺ ๑ อตฺตเหตุ วา
ปฺรเหตุ วาติ อตฺตโน วา ปฺรตฺส วา หตฺถปาทาเทเหตุ วา ฅนเหตุ
วา ๑ อามิสฺกิลฺลจิกฺขเหตุ วาติ เอตฺถ อามิสฺนฺติ ลาโภ อธิปฺุเปโต ๑
๑. ม. ทฺุจฺจวนํ ๑ ๒. ม. วงฺกกณฺณกสฺสทิสฺส ๑ ๓. ม. มหาทฺุโข ๑
๔. ม. เอหฺมฺโภ ปฺุริสชาติ ๑

กิญจิกขนฺติ ยํ วา ตํ วา อปฺปมตฺตํ อนุตฺมโส ติตฺติรวฏฺฏกสฺสปี-
ปิตฺตทวนนิตฺตปิณฑาทิมตฺตํ ฯ กสฺสจฺ (๑) ตาภสฺส เหตุติ อตุโธ ฯ
สมฺปชานมฺสา ภาสตีติ ชานนฺโตเยว มฺสาวาทํ กโรติ ฯ

ปฺน อณฺณํ ปริยายํ ทสฺเสนฺโต อปี จ ตีหากาเรหิ มฺสาวาทो
โหติ ปุพฺพเวสฺส โหตีติอาทิมาท ฯ

ตตฺถ ตีหากาเรหิตี สมฺปชานมฺสาวาทสฺส องฺกภูเตหิ ตีหิ
การณฺเหหิ ฯ ปุพฺพเวสฺส โหตีติ ปุพฺพภาเคเยว อสฺส ปุคฺคสฺส
เอวํ โหติ มฺสา ภณฺิสฺสนฺติ ฯ ภณฺนตฺสฺส โหตีติ ภณฺมานสฺส
โหติ ฯ ภณฺิตสฺส โหตีติ ภณฺิเต อสฺส โหติ ฯ ยํ วตฺตพฺพํ
ตสฺมี วุคฺเต โหตีติ อตุโธ ฯ อถ วา ภณฺิตสฺสาตี วุคฺตวโต
นินฺนิจิตวจนฺสฺส โหตีติ ฯ เอวํ โย ปุพฺพภาเคปี ชานาตี ภณฺนฺโตปี
ชานาตี ปจฺจาปี ชานาตี มฺสา มยา ภณฺิตนฺติ โส เอวํ วทนฺโต
มฺสาวาทกมฺมฺนา พชฺฉตีติ อยเมตฺถ อตุโธ ทสฺสีโต ฯ กิญจาปี
ทสฺสีโต อถ โข อยเมตฺถ วิเสโส ปุจฺจา ตาว โหติ มฺสา
ภณฺิสฺสนฺติ ปุพฺพภาโค อตุถิ มฺสา มยา ภณฺิตนฺติ ปจฺจาภาโค
นตุถิ ฯ วุคฺตมตฺตเมว หิ โกจิ ปมฺสฺสตี กิ ตสฺส มฺสาวาทो โหติ น
โหตีติ สาเอวํ อฏฺฐกถาสฺสู วิสฺสชฺชิตา ปุพฺพภาเค มฺสา
ภณฺิสฺสนฺติ จ ภณฺนตฺสฺส มฺสา ภณฺามิตี จ ชานฺโต ปจฺจาภาเค
มฺสา มยา ภณฺิตนฺติ น สกฺกาน ภวิตฺถุ สเจปี น โหติ มฺสาวาทอเยว ฯ
๑. ม. อัย ปาโจ นตุถิ ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสฺสุตฺตนิเทศวณณา หน้า 391

ปุริมเมว หิ องฺกทวํ ปมาณํ ฯ ยสฺสาปี ปุพฺพภาเค
 มุสา ภณฺิสฺสนฺติ อาโกโค นตฺถิ ภณฺฺนโต ปน มุสา ภณามิติ
 ชานาติ ฯ ภณฺิเตปี มุสา มยา ภณฺิตนฺติ ชานาติ ฯ โส มุสาวาเทน
 น การถพฺโพ ฯ ปุพฺพภาโค หิ ปมาณตรํ (๑) ตสฺมี อสฺติ ทวา
 ภณฺิตํ วารวา ภณฺิตํ วา โหตีติ ฯ เอตฺถ จ ตลฺลณณตา จ
 ฌานสโมธานญจ ปริจฺจชิตพฺพํ ฯ ตลฺลณณตา ปริจฺจชิตพฺพาทิ
 เยน จิตฺเตน มุสา ภณฺิสฺสนฺติ ชานาติ เตเนว มุสา ภณามิติ จ
 มุสา มยา ภณฺิตนฺติ จ ชานาตีติ เอวํ เอกจิตฺเตเนว तीสุ ขณฺฺส
 ชานาตีติ อयํ ตลฺลณณตา ปริจฺจชิตพฺพา ฯ น หิ สกฺกา เตเนว
 จิตฺเตน ตํ จิตฺตํ ชานิตฺตํ ยถา น สกฺกา เตเนว อสิเนว โส อสิ
 นฺนิตฺตฺตฺตํ ฯ ปุริมํ ปุริมํ ปน จิตฺตํ ปจฺฉิมสฺส ปจฺฉิมสฺส จิตฺตสฺส
 ยถาอุปฺตฺติปจฺโย (๒) หุตฺวา นฺรุชฺชติ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ
 ปมาณํ ปุพฺพภาโค จ (๑) ตสฺมี สฺติ น เหสฺสติ
 เสสทวฺยนฺติ นตฺถต มิตฺติ วาจา ติวงฺกิกาติ ฯ
 ฌานสโมธานํ ปริจฺจชิตพฺพนฺติ เอตานิ ตีณิ จิตฺตานิ เอกกฺขณ
 อุปฺปชฺชนฺตีติ น กเหตุพฺพานิ ฯ อิทํ หิ จิตฺตํ นาม
 อนฺิรุทฺทมฺหิ ปจฺเม น อุปฺปชฺชติ ปจฺฉิมํ
 นฺิรนฺตรูปฺปชฺชนโต เอกํ วิย ปกาสตีติ ฯ
 อิโต ปรี ปน ยวํย อชานฺเยว ชานามิติอาทินา นเยน
 # ๑. ม. ปมาณตโร ฯ ๒. ม. ตถา อุปฺตฺติยา ปจฺโย ฯ ๓. ม. ว ฯ

สมปชานมุตสา ภณติ ยสุมา โส อิทํ อฏฺถนฺตํ เอวํทิกฺกุจฺจโก โหติ
ตสฺส हि อตฺเตว อยํลทฺธิ ๑ ตถา อิทํ อฏฺถนฺตํ เอวมสฺส ขมฺติ เจว
รฺุจฺจติ จ ๑ เอวมสฺส สลฺลญา เอวํ สภาวเมว จสฺส จิตฺตํ อิทํ อฏฺถนฺตํ
ยथा ปน มุตสา วตฺตูกาโม โหติ ตทา ตํ ทิกฺกุจฺจํ वा ทิกฺกุจฺจยา สห
ขนฺตี वा ทิกฺกุจฺจขนฺตีहि สทฺธิ รฺุจฺจํ वा ทิกฺกุจฺจขนฺตฺรฺุจฺจํहि สทฺธิ สลฺลญํ वा
ทิกฺกุจฺจขนฺตฺรฺุจฺจสลฺลญาहि สทฺธิ ภาวํ वा วินิชาय นิกฺกขิปิตฺวา ปฏฺิจฺฉา-
เทตฺวา อวิภูตํ (๑) กตฺวา ภณติ ๑ ตสฺมา เตสมฺปิ วเสน องฺกเกทํ
ทสฺเสตฺถ อปี จ จตฺตฺวาทเรหิตฺวาทิ วุตฺตํ ๑

เอตฺถ จ วินิชาय ทิกฺกุจฺจนฺตํ พลวธมฺมวินิชายนวเสนนฺตํ วุตฺตํ ๑
วินิชาย ขนฺตฺนฺตฺวาทิ นี ตโต ทฺพฺพลानํ (๒) วินิชายนวเสน ๑
วินิชาย สลฺลญนฺตํ อิทมฺปเนตฺถ สทฺพทฺพพลวธมฺมวินิชายนวเสน ๑
สลฺลญามตฺตมฺปิ นาม อวินิชาย สมฺปชานมุตสา ภาสิสฺสตีติ เนตฺ
จानํ วิชฺชตีติ (๓) ๑

มนฺโทว ปริกฺกิสฺสตีติ ปาณวธาทีนํ กโรนฺโต ตโต นีทานญจ
ทฺกขมฺนุ โภนฺโต โภคปฺริเยสนารกฺขณานิ จ กโรนฺโต โมมฺุโห วิย
ปริกฺกิสฺสตีติ ๑

ตเมนนํ ราชานो กเหตุวา วิวิธา กมฺมการณา การเนตฺตีติ น
ราชานो กโรนฺติ ราชวิธานปฺริสา (๔) นานาวิธานิ กมฺมการณานิ
๑. สี. อฏฺถํ วินิชายนํ ๑ ม. อฏฺถํ ๑ ๒. ทฺพฺพทฺพพลวธมฺมวินิชายนวเสน ๑ ๓. ม. วิชฺชตีติ ๑
๔. ม. ราชานีนปฺริสา ๑

*เล่มที่ 38 ตีสุสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 393

กโรนฺติ ฯ กสาหิปี ตาเพนฺตีติ กุสทณฺฑเกหิปี (๑) ตชฺเชนฺติ ฯ
เวตฺเตหิตี เวตฺตลตฺตาหิ ฯ อชฺฌทณฺฑเกหิตี มุคฺคเรหิ ปหาร-
สาธนฺตํ วา จตฺหตฺตทณฺฑํ ทฺวิธา (๒) ฉินฺทิตฺวา คหิตทณฺฑเกหิ ฯ
พิลฺงฺกถาลิกนฺติ กณฺชิกอุกฺขลิกกมฺมการณฺ (๓) ฯ ตํ กโรนฺตา
สีสฺกปาลํ อุปฺปาณฺตฺวา ตตฺตํ อโยคฺพํ สณฺฑาเสน คเหตุวา
ตตฺถ ปกฺขิปนฺติ เตน มตฺถลฺงฺคํ ปกฺกฏฺฐิตฺวา อุปริ อุตฺตรติ ฯ
สงฺขมฺมฏฺฐิกนฺติ สงฺขมฺมฏฺฐกมฺมการณฺ ฯ ตํ กโรนฺตา อุตฺตโรกฺข-
อุกฺโตกณฺณจฺจุพิกกลวาทฺกปฺริจฺเจเทน จมฺมํ ฉินฺทิตฺวา สพฺพเกเส
เอกโต กณฺจฺจี กตฺวา ทณฺฑเกน เวเจตฺวา อุปฺปาณฺตฺวา ฯ สห
เกเสหิ จมฺมํ อฏฺฐหติ ฯ ตโต สีสฺกภูทํ ฐลสฺกฺขราหิ ฆมฺมิตฺวา
โรชนฺตา สงฺขวณฺณํ กโรนฺติ ฯ ราหุมนฺติ ราหุมนฺตกมฺมการณฺ ฯ
ตํ กโรนฺตา สงฺกฺนา มุขํ วิวริตฺวา อนฺโตมฺมุเข ทิปี ชาเลนฺติ
กณฺณจฺจุพิกาหิ วา ปฏฺฐาย มุขํ นิขาทเนน ขนฺนฺติ ฯ โลหิตํ
ปคฺขมฺริตฺวา มุขํ ปฺุเรติ ฯ โชติมาลิกนฺติ สกฺลสรฺริ เตลปีโลติกาย
เวเจตฺวา อาลิมฺเบนฺติ ฯ หตฺถปชฺโชติกนฺติ หตฺถเต เตลปีโลติกาย
เวเจตฺวา ทิปี วิย ปชฺชาเลนฺติ ฯ เอรกฺวตฺติกนฺติ เอรกฺวตฺติ-
กมฺมการณฺ (๔) ฯ ตํ กโรนฺตา เหฏฺฐาควโต ปฏฺฐาย จมฺมวาทฺเต (๕)
๑. ม. กสาทณฺฑเกหิปี วิตชฺเชนฺติ ฯ ๒. ม. เทวธาเจตฺวา ฯ
๓. ม. กณฺชียอุกฺขลิกกมฺมการณฺ ฯ ๔. ม. เอรกฺวตฺตกมฺมการณฺ ฯ
๕. สී. ม. จมฺมวาทฺเต ฯ เอมฺมปฺริปี ฯ

กนฺติตฺวา (๑) โคปฺฝเก ปาเตนฺติ ฯ อถ นํ โยตฺเตหิ พนฺธิตฺวา
กทฺตฺนฺติ ฯ โส อตฺตโน จมฺมวฏฺเฐ อกฺกมิตฺวา อกฺกมิตฺวา
ปตฺติ ฯ จิรกวาสิกนฺติ จิรกวาสิกกมฺมการณํ ฯ ตํ กโรนฺตา
ตเถว จมฺมวฏฺเฐ กนฺติตฺวา กฺกฺขิ จเปนฺติ กฺกฺโขโต ปฏฺจาย กนฺติตฺวา
โคปฺฝเกสุ จเปนฺติ อูปริเมหิ เหฏฺฐิมสรีริ จิรกนิวาสนนิวตฺถํ
วีย โหติ ฯ เอณฺเวยกนฺติ เอณฺเวยกกมฺมการณํ ฯ ตํ กโรนฺตา
อุโกสุ กปฺปฺเรสุ (๒) ชณฺณเกสุ (๓) จ อโยวลยานิ (๔) ทตฺวา อยฺสุตานิ
โกฏฺเฐนฺติ โส จตฺุหิ อยฺสุเลหิ ภูมียํ ปตฺติฏฺจหติ ฯ อถ นํ
ปรีวาเรตฺวา อคฺคิ กโรนฺติ ฯ เอณฺเวยโก โชติปริคฺคโห ยถาติ
อาคตฺฏฺจาเนปี อิทฺเมว วุตฺตํ ฯ ตํ สนฺธิโต (๕) สฺวานิ อปเนตฺวา
จตฺุหิ อฏฺฐิจโกฏฺฐิหิเยว จเปนฺติ ฯ เอวรูปา การณา (๖) นาม นตฺถิ ฯ
พพิสมฺสติกนฺติ อุกโตมุเขหิ พพิเสหิ ปหริตฺวา จมฺมมฺสนฺหารุณิ
อุปฺปาณฺเณนฺติ ฯ กหาปณฺณิกนฺติ (๗) สกถสรีริ ตินฺหาหิ วาสีหิ โกฏฺโขโต
ปฏฺจาย กหาปณฺมตฺตํ (๘) ปาเตนฺตา โกฏฺเฐนฺติ ฯ ขาราปตฺจณฺณิกนฺติ
สรีริ ตตฺถ ตตฺถ อาวฺเรหิ ปหริตฺวา โกจฺเจหิ ขาริ ฌมฺเสนฺติ
จมฺมมฺสนฺหารุณิ ปกฺขมริตฺวา สวานฺติ (๙) อฏฺฐิจกสงฺขลิกา ว ตฺิฏฺจติ ฯ
ปลิขปรีวตฺติกนฺติ เอเกน ปสฺเสน นิปชฺชาเปตฺวา กณฺณจฺฉิทฺเทน
๑. สี่. อกฺกมิตฺวา อกฺกมิตฺวา ฯ ๒. ม. กปฺปฺเรสุ ฯ ๓. ม. ชณฺณเกสุ ฯ
๔. ม. อโยวลยานิ ฯ ๕. ม. สนฺธิโต สนฺธิโต ฯ ๖. ม. กมฺมการณา ฯ
๗. ม. กหาปณฺณิกนฺติ ฯ ๘. ม. กหาปณฺมตฺตํ กหาปณฺมตฺตํ ฯ
๙. ม. ปสฺวานฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 395

อฺยสุลฺลํ โกฎฺเฏตฺวา ปจฺวิยา เอกาพทฺธํ กโรนฺติ ฯ อถ นํ ปาเท
คเหตุวา อาวิญฺณนฺติ ฯ (๑) ปลาลปีจกนฺติ เณกา การณิกา
ฉวิจฺมมํ อจฺฉินฺทิตฺวา นิสฺสทโปตกาหิ อฏฺฐินิ ฆินฺทิตฺวา (๒) เกเสสุ
คเหตุวา อุกฺขิปนฺติ มํสฺราสีเยว โหติ ฯ อถ นํ เกเสเหว
ปริโยนฺนุชิตฺวา คณฺหนฺติ ปลาลปีจํ วิย กตฺวา ปลิเวเจนฺติ ฯ
สุนฺเขหิปีติ กติปฺยานิ ทิวสานิ อาหาริ อทฺตฺวา ฉาตฺสุนฺเขหิ
ชาทาเปนฺติ ฯ เต มฺหุตฺเตน อฏฺฐิสงฺขลิกเมว กโรนฺติ ฯ เอวมฺปิ
กิสฺสตีติ เอวมฺปิ วิฆาตํ ปาปฺณาติ ฯ ปฺริกิสฺสตีติ สพฺพภาเคน
วิฆาตํ ปาปฺณาติ ฯ ปฺริกิลิสฺสตีติ อุตฺราสํ (๓) ปาปฺณาติ ฯ

ปฺนุ อณฺณํ การณํ ทสฺเสนฺโต อถ วา กามตฺตฺนฺหาเย อภิกฺกฺโตติ
อาทิมฺหา ฯ

ตตฺถ กามตฺตฺนฺหาเยติ ปฺลยฺจกามคฺฉิกโลเณน ฯ อภิกฺกฺโตติ [๔]
มทฺทฺทิตฺโต ฯ ปฺริยาทินฺนจิตฺโตติ กุสลาจาริ เขเปตฺวา คหิตจิตฺโต ฯ
โกเค ปฺริเยสนฺโตติ ฐนํ คเวสฺมาโน ฯ นาวาย มหาสมฺมทฺธํ
ปฺกฺขนฺทตีติ ตฺรณีสงฺขาตฺาย นาวาย มหนฺตํ โลณฺสาครํ ปฺริสตีติ ฯ
สีตฺสสฺส ปฺรฺกฺขโตติ สีตํ ปฺรฺโต กตฺวา ฯ อฺณฺนฺสสฺส ปฺรฺกฺขโตติ
อฺณฺนํ ปฺรฺโต กตฺวา ฯ ทํสาตี ปิํจฺจลฺมกฺขิกา ฯ มกฺสาตี
มกฺสา เอว ฯ วิสฺสฺมาโนติ (๕) ทํสาทิสฺมสฺเสหิ เหสิยฺมาโน (๖) ฯ

๑. ม. อาวิญฺณนฺติ ฯ ๒. ม. ฉินฺทิตฺวา ฯ ๓. ม. อุปฺดาปี ฯ

๔. ม. เอตฺถนฺตฺเร เตนาตี ทิสฺสตีติ ฯ ๕. ม. ปิพฺปิยฺมาโนติ ฯ

๖. ม. วิเหสิยฺมาโน ฯ

ขุปฺปิปาสาช ปิพฺปิมาโนติ (๑) ขุทฺทาปิปาสาช มทฺทิมมาโน (๒) ๑
คฺมุพฺ (๓) คจฺจตีติอาทินิ มรฺกนฺตาริ (๔) คจฺจตีติ ปรีโยสานานิ
จตุวิสติ ปทานิ รฺกฺชานาเมน วุตฺตานิ ๑ มรฺกนฺตาริ คจฺจตีติ
วาลิกกนฺตาริ (๕) ตารกสณฺณาย คจฺจติ ๑ ชณฺณุปถนฺติ ชาณฺหิ
กนฺตพฺพมคฺคิ ๑ อชปถนฺติ อเชหิ กนฺตพฺพมคฺคิ ๑ เมณฺทปเถปิ
เอเสว นโย ๑ สงฺกุปถนฺติ ชาณฺเก โกฏฺเฏตฺวา เตหิ โอกฺกมิตพฺพ
ชาณฺมคฺคิ ตํ คจฺจมาโน ปพฺพตปาเท จตฺวา อยสิงฺฆาณฺกํ
โยตฺเตน พนฺธิตฺวา อุทฺธํ จิปิตฺวา ปพฺพเต ลคฺคาเปตฺวา โยตฺเต-
นารุหฺ วชฺรคฺเคน โลหทณฺเฑน ปพฺพตํ วิชฺฌิตฺวา ชาณฺกํ
โกฏฺเฏตฺวา ตตฺถ จตฺวา สิงฺฆาณฺกํ อากทฺธิตฺวา ปฺน อฺปริ ลคฺคาเปตฺวา
ตตฺถ จิตฺโต จมฺมโยตฺตํ โอลมฺเพตฺวา ตํ อาทาย โอตริตฺวา เหนฺจิม-
ชาณฺเก พนฺธิตฺวา วามหตฺเถน โยตฺตํ คเหตฺวา ทกฺขินฺหตฺเถน
มคฺคริ อาทาย โยตฺตํ ปหริตฺวา ชาณฺกํ นิหริตฺวา ปฺน อภิรฺหติ (๖) ๑
เอเตนฺปาเยน ปพฺพตมตฺถกํ อภิรฺหฺ ปรีโต โอตฺรนฺโต ปรีมนเยเนว
ปจฺมํ ปพฺพตมตฺถเก ชาณฺกํ โกฏฺเฏตฺวา จมฺมปสิพฺพเก โยตฺตํ
พนฺธิตฺวา ชาณฺเก เวเจตฺวา สยฺ อนฺโตปสิพฺพเก นิสิตฺวา
มกฺกณฺกานํ สุตฺตวิสุสชฺชนากาเรณ โยตฺตํ วินิเวเจตฺวา โอตฺรติ ๑
เตน วุตฺตํ ชาณฺเก โกฏฺเฏตฺวา เตหิ โอกฺกมิตพฺพ มคฺคนฺติ (๗) ๑
๑. ม. มียฺยมาคฺคินฺติ ๑ ๒. ม. มรฺมาโน ๑ ๓. ม. ติกฺมุพฺ ๑
๔. ม. มุสฺสปํ ๑ ๕. ม. วาลูกกนฺตาริ ๑ ๖. ม. อภิรฺหติ ๑
๗. ม. ชาณฺมคฺคินฺติ ๑

*เล่มที่ 38 ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 397

ฉตฺตปถนฺติ จมฺมฉตฺเตน วาตํ คเหตฺวา (๑) สกฺุณฺเหหิ วิย โอตริตพฺพิ
มคฺคํ ฯ วัสปถนฺติ เวณฺุคฺคํ เชนสตฺเตน ฉินฺุทิตฺวา รุกฺเข
ผรฺสุนา โกณฺุฏฺเตจฺวา มคฺคํ กโรนฺุโต เวพฺุวเน นิสฺุเสณฺิ กตฺวา
เวพฺุคฺคํเพ อารุหฺ เวพฺุ ฉินฺุทิตฺวา อปรสฺส เวพฺุคฺคํพสฺส อฺุปริ
ปาเตตฺวา เวพฺุคฺคํพมตฺถเกเนว คนฺุตพฺพิ มคฺคํ สนฺุชาย วัสปถํ
คจฺฉตีติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ คเวสนฺุโต น วินฺุทิติ อลาภมฺูลกมฺปิ
ทฺุภํ โทมนสฺลํ ปฏฺิถฺเวเทตีติ อวินฺุทนมฺูลกมฺปิ กายิกเจตฺสํ
ทฺุภํ ปฏฺิถกฺติ ฯ ลทฺุชาตี ลภิตฺวา ฯ อารกฺขมฺูลกนฺุติ
รกฺขนมฺูลกมฺปิ ฯ กิณฺุติ เม โภเคตี เกน อฺุปาเยน มม โภเค
เนว ราชาโน หเรยฺยํ ฯเปฯ น อปฺปิยา ทายาทา หเรยฺยนฺุติ ฯ
โคปฺยโตติ มณฺุชฺสาทีหิ โคปฺยนตฺสส ฯ วิปฺปลฺุชฺชนฺุตีติ วินฺุสฺสนฺุติ ฯ
เอตมาทีนํ ฌตฺวา มฺุณี ปฺุพฺุพาปเร อิทาตี เอตํ ยโส กิตฺตี จ
ยา ปฺุพฺุเพ หายเต วาปี ตสฺส สาคิ อีโต ปฏฺุติ (๒) วุตฺตํ ปฺุพฺุพาปรี (๓)
อิมสฺมิ สาสเน ปฺุพฺุพโต อปเร สมณฺุภาวโต วิพฺุภนฺุตกภาเว
อาทีนํ มฺุณี ฌตฺวา ฯ ทพฺุหํ กรเยยาคิ นิตฺุเทสปทสฺส อฺุทฺุเทสปทํ ฯ
ถิโร กรเยยาคิ อสิถิลํ กรเยย ฯ ทพฺุหํ สมากาโน อสฺุสาตี
ถิรปฏฺุญฺุโล ภเวยฺย ฯ อวณฺุจิตฺสมากาโนติ สนฺุนิณฺุจานปฏฺุญฺุโล ฯ
เอตทริยานมฺุตฺตมฺุนฺุติ ยทิตํ วิเวกจริยา เอตํ พุทฺุชาทีนํ
อริยานํ อุตฺตมํ ฯ ตสฺุมา วิเวกฺุเยว สิกฺุเขถาคิ อธิปฺุปาโย ฯ
๑. ม. คากาเปตฺวา ฯ ๒. ม. ปฏฺุติ ฯ ๓. ม. วุตฺเต ปฺุพฺุพาปเร อิท ฯ

น เตน เสฏฺโฐ มณฺเณถาติ เตน จ ปวีเวเกน อตฺตานิ เสฏฺโฐ อหฺนฺติ
น มณฺเณยฺย เตน มานตฺถุโร น ภเวยฺยาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อฺณฺณตฺนฺติ อฺสุสาปฺนํ ฯ อฺณฺณมฺนฺติ อฺกฺคนฺตฺวา ปฏฺฐปฺนํ ฯ
มานนฺติ อหฺงการํ ฯ อมฺภนฺติ (๑) พลกฺการํ ฯ พนฺชนฺติ
พนฺชการณฺ (๒) ฯ อทฺโรติ อมทฺทโว (๓) ฯ ปตฺถทฺโรติ วิเสเสน
อมทฺทโว ฯ ปกฺกหิตฺสีโรติ อฺกฺกจิตฺสีโส ฯ สมฺนฺตาติ น
อารกา ฯ อาสนนฺเตติ น ทูเร ฯ อวิทฺุเรติ สมฺเป ฯ อฺปกฺกฺเจติ
สนฺติเก ฯ

ริตฺตสฺสชาติ วิวิตฺตสฺส ภายทฺุจฺจริตาทีหิ วิริทฺตสฺส ฯ
โอฆตฺตณฺณสฺส ปิหฺนฺติ กามสฺส กฺธิตา ปฺชาติ วตฺถกามสฺส
ลกฺกา สตฺตา ตสฺส จตฺุโรฆตฺตณฺณสฺส ปิหฺนฺติ อฺณายิกา วิย
อนนฺสชาติ อรหฺตฺตนิฏฺเณน เทสนํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ

ริตฺตสฺสชาติ สพฺพกิเลเสหิ ตฺุจฺจสฺส ฯ วิวิตฺตสฺสชาติ
สฺลยฺยสฺส ฯ ปวีวิตฺตสฺสชาติ เอกกสฺส ฯ

อิทานิ เยหิ ริตฺโต โหติ เต ทสฺเสนฺโต ภายทฺุจฺจริเตน
ริตฺตสฺสชาติอาทิมาห ฯ

ตฺตฺถ กิเลสปฺปฏิปาฏิยา มกฺกปฺปฏิปาฏิยาติ ทฺุริชา ริตฺตตา
เวทิตฺตพฺพา ฯ กิเลสปฺปฏิปาฏิยา ตาว ราโค โมโห อมฺโภ สารมฺโภ
มานโน มโหติ อฺเมหิ ฉหิ กิเลเสหิ อรหฺตฺตมกฺเคน ริตฺโต โหติ ฯ
๑. สฺ. ฅามนฺติ ฯ ๒. ม. อมฺภนฺติ อทฺุชฺครณฺ ฯ ๓. สฺ. อพนฺธฺุโร ฯ
เอวมฺปรีปี ฯ

*เล่มที่ 38 คีลฺสเมตฺเตยฺยสฺสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 399

โทโส โโกโธ อุปนาโห ปมาโทติ อิมหิ จตุหิ กิเลสฺหิ อนาคามิ-
มกุเคน รัตฺโต โหติ อติมาโน มกุโโข ปลาโส อิสฺสา มจฺจริยํ
มายา สาเจยฺยนฺติ (๑) อิมหิ สุตฺตหิ โสตาปตฺติมกุเคน รัตฺโต โหติ ฯ
มคฺคปฺปฏิปาฏิยา ปน โสตาปตฺติมกุเคน อติมาโน มกุโโข ปลาโส
อิสฺสา มจฺจริยํ มายา สาเจยฺยนฺติ อิมหิ สุตฺตหิ รัตฺโต โหติ ฯ
อนาคามิมกุเคน โทโส โโกโธ อุปนาโห ปมาโทติ อิมหิ จตุหิ ฯ
อรหตฺตมกุเคน ราโค โมโห ธมฺโก สารมฺโก มาโน มโทติ อิมหิ
ณฺหิ รัตฺโต โหติ ฯ ตีณิ ทฺวจฺจริตานิ สพฺพกิเลสฺหิตีอาทินา นยฺน
อวเสสาปฺปี ยถาโยคํ โยเชตฺตพฺพา ฯ

วตฺตูกาเม ปริชานิตฺวาติ เตภูมเก วตฺตูกาเม ฉาตฺตีรณ-
ปริยฺญาหิ สมาปนวเสน ชานิตฺวา ฯ กิเลสกาเม ปหาชาติ
ณฺนทาทยิ กิเลสกาเม ปหานปริยฺญาชฺชิตฺวา ฯ พุยนฺตี-
กริตฺวาติ วิคตฺนตํ วิคตโกฏี กริตฺวา ฯ กาโมฆํ ตินฺณสฺสาติ
อนาคามิมกุเคน อวภูณฺณสงฺขาตํ (๒) กาโมฆํ ตริตฺวา จิตฺตฺส ฯ
ภโวฆนฺติ อรหตฺตมกุเคน ฯ ทิฏฺฐโฆฆนฺติ โสตาปตฺติมกุเคน ฯ
อวิชฺโชฆนฺติ อรหตฺตมกุเคน ฯ สพฺพสงฺขารปถนฺติ (๓)
สพฺพขนฺธธาตฺตอชฺชตฺตปฺปฏิปาฏิสงฺขาตํ ปถิ อรหตฺตมกุเคนว
ตริตฺวา จิตฺตฺส ฯ โสตาปตฺติมกุเคน อุตฺตตินฺณสฺส ฯ
๑. ม. สาเจยฺยนฺติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. อวสานสงฺขาตํ ฯ
๓. ม. สพฺพํ สํสารปถนฺติ ฯ

สกทาคามิมกุเคน นิตฺติณฺณสุส ฯ อนาคามิมกุเคน กามชาตุ
อติกกนฺตสุส ฯ อรหตฺตมกุเคน สพฺพภาวิ สมตฺติกกนฺตสุส ฯ
ผลสมาปตฺติวเสน วิตฺติวตฺตสุส ฯ ปารี คตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นิพฺพานวเสน วุตฺตานิ ฯ ยถา อธิณฺยิกา อานนฺยนฺติ
ลัฏฺฐกฺกอินฺ (๑) อาทาย วิจฺรนฺตา อานนฺยํ ฯ ปตฺเตนฺตฺติ
ปตฺถนํ อุปฺปาเทนฺติ ฯ อาพาธิกา อาโรคฺยนฺติ ปิตฺตาทิ-
โรคาตุรา (๒) เกสชฺชกิริยาย โรคฺวปฺสมนฺ (๓) อาโรคฺยํ ฯ ยถา
พฺนฺชนพฺนฺชาติ นกฺขตฺตทิวเส พฺนฺชนาคาเร พฺนฺชปฺริสา ฯ (๔)
ยถา ทาสา ภูชฺสฺสนฺติ ยสฺมา ภูชฺสฺสา ปฺริสายํ
อิจฺจนฺติ ตํ โกรนฺติ น นํ โกจิ พฺลกฺกาเรน ตโต
นิวตฺเตติ ตสฺมา ทาสา ภูชฺสฺสภาวํ ปตฺเตนฺติ ฯ ยถา
กนฺตารทฺธานํ (๕) ปกฺขนฺนาติ ยสฺมา พฺลวฺนฺโต ปฺริสา
หตฺถสาร์ (๖) กเหตุวา สชฺชิตาวุธา (๗) สปริวารา กนฺตาร
ปฺฐิพฺชฺชนฺติ เต โจรา ทูรโตว ทิสฺวา ปฺลาชนฺติ ฯ เต
โสตฺถินา กนฺตารํ นิตฺถริตฺวา เขมฺนฺตํ ปตฺวา หฏฺฐตฺตฺตฺต
โหนฺติ ฯ ตสฺมา กนฺตารปฺกฺขนฺนา (๘) ปฺริสา (๙) เขมฺนฺตฺตฺต
ปตฺเตนฺติ ฯ

๑. ม. ปวตฺตฺกอินฺ ฯ ๒. ม. ปิตฺตาทิโรคาตุโร ฯ ๓. ม. ตํ โรคฺวปฺสมนฺตฺติ ฯ

๔. ม. พฺนฺชปฺริสา ฯ ๕. ม. กนฺตารทฺธานปฺกฺขนฺนาติ ฯ ๖. ม. หตฺถสาร์ ฯ

๗. ม. สชฺชิตาวุธา ฯ ๘. ม. กนฺตารปฺกฺขนฺนา ฯ ๙. ม. อัย ปาโธ นตฺติ ฯ

เทศนาปริโยสานะ ติสโส โสตาปตติผลั ปตฺวา ปจฺณา
ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ สจฺจกาถีติ (๑) ฯ
ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตตนิเทศวณณา นิฎฺฐิตา ฯ
สตุตฺตมํ (๒) ฯ

ปฐรสุตตนิเทศวณณา

อฏฺฐเม ปฐรสุตตนิเทศ ปจฺมกาถาย ตาว สงฺเขโป ฯ
อิเม ทิฎฺฐิจฺจิดิกา อตฺตโน ทิฎฺฐิจิ สนฺธาย อิเชว สุตฺตธีติ วทฺนติ ฯ
อณฺเณสุ ปน ฆมฺเมสุ วิสุทฺธิ นานุเอว (๓) ยํ อตฺตโน สตุตฺตาราที
นิสฺสิตา ตตฺเถว เอส วาโท สุโภติ เอวํ สุภวาทา หุตฺวา ปุณฺ
สมณฺพราหฺมณา สสฺสโต โลโกติอาทีสุ ปจฺเจกสจฺเจสุ นิวิฎฺฐา ฯ
สพฺเพ ปรวาทะ ขิปนฺตีติ สพฺพา ปรลทฺธิโย ฉทฺเพนฺติ ฯ
อุกฺขิปนฺตีติ ทูโรโต ขิปนฺติ ฯ ปริกฺขิปนฺตีติ สมฺนตโต ขิปนฺติ ฯ
สุภวาทาติ นิเทศสฺส อุกฺเทศปทํ ฯ โสภนวาทาติ เอวํ (๔)
สุนฺทรนฺติ กถฺนตา ฯ ปณฺชิตวาทาติ ปณฺชิตา มยฺนติ เอวํ
กถฺนตา ฯ ธีรวาทาติ (๕) นิทฺโทสวาทํ วทามาติ กถฺนตา ฯ
ฉายวาทาติ ยุตฺตวาทํ วทามาติ กถฺนตา ฯ เหตุวาทาติ
การณฺสหิตํ วทามาติ กถฺนตา ฯ ลกฺขณวาทาติ สลฺลกฺขเขตฺตพฺพิ
วทามาติ วทฺนตา ฯ การณวาทาติ อุทาหรณฺยุตฺตวาทํ วทามาติ
๑. ม. สจฺจกาถี ฯ ๒. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ฯ ๓. ม. นานุเอวํ ฯ
๔. ม. เอตํ ฯ ๕. ม. ธีรวาทาติ ฯ

กถณฺตา ฯ จานวาทติ ปกฺกมิตฺตํ อสฺกกุณฺเณยวาทํ วทามาติ

วทนต์ตา ฯ นิวิฏฺฐาติ อนฺโตปวิฏฺฐา ฯ ปติฏฺฐิตาติ ตตฺถเว

จิตฺตา ฯ เอวํ นิวิฏฺฐาว (๑) ฯ

เต วาทกามาติ ทุตฺติยคาถา ฯ ตตฺถ พาลํ ทหนฺติ มิถู
อณฺณมณฺณนฺติ อัยํ พาลโต อัยํ พาลโต เอวํ เทวปี ชนา อณฺณมณฺณํ
พาลํ ทหนฺติ พาลโต ปสฺสสนฺติ ฯ วทนต์ติ เต อณฺณสิตา กโถชฺชนฺติ
เต อณฺณมณฺณสฺตถาราทินิสฺสิตา กลหํ วทนต์ติ ฯ ปสฺสกา
กุตลาวิทานาติ ปสฺสสตฺถิกา อุโภปี มยํ กุตลาวิทานา ปณฺทิตวาทาติ
เอวํ สลฺลณฺโน หุตฺวา ฯ

วาทตฺถิกาทิ วาเทน อตฺถิกา ฯ วาทาธิปฺปายาติ วาทชฺ-
ฌาสนา ฯ วาทปฺเรกขาราทิ วาทเมว ปฺรโต กตฺวา จรมาณา ฯ
วาทปริเยสนํ จรนต์ตาติ วาทเมว คเวสนํ จรมาณา ฯ วิคฺยฺหาติ
ปวิสิตฺวา ฯ โอคฺยฺหาติ โอตฺตริตฺวา ฯ อชฺโฆคาเหตุวาทิ
นิมุชฺชิตฺวา ฯ ปวิสิตฺวาติ อนฺโต คนฺตฺวา (๒) ฯ อโนชฺวณฺตีติ
น โอชฺวตี (๓) ฯ เตชฺฉิริหิตาติ อตฺถโถ ฯ สากถาติ เอสา วาจา ฯ
กโถชฺชํ วทนต์ตีติ นิตฺเตชฺ ฆณฺณนฺติ ฯ เอวํ วทานิสฺสุ จ เตสฺสุ เอโก
นियมโต เอว ฯ

ยฺตุโต กถาณฺติ คาถา ฯ ตตฺถ ยฺตุโต กถาณฺติ วาทกถาย
อฺสฺสกุโม ฯ ปสฺสสมฺจิณํ วินิฆาติ โหตีติ อตฺถโน ปสฺสํ อิจฺฉนฺโต
๑. ม. นิวิฏฺฐา จ ฯ ๒. ม. อนฺโตกตฺวา ฯ ๓. ม. นิหีนโอชฺวตี ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 403

กถนฺนุ โข นิคฺคณฺหิสฺสามิตฺตาทินา (๑) นเยน ปุพฺพเพว วาทา กถํกถิ
วินิจฺจาทิ โหติ ฯ อปาหตฺตสมินฺนติ ปญฺหวิมฺสเกหิ อตฺถาปคตฺตเนเต
ภณฺตี พุชฺฌชฺนาปคตฺตเนเต ภณฺตีตฺตาทินา นเยน อปฺหริเต
วาท ฯ นิมนฺทาย โส กุปฺปตีติ เอวํ อปาหตฺตสมิณฺจ วาท
อุปฺปนฺนายน นิมนฺทาย โส กุปฺปติ ฯ รนฺธเมสฺสีติ ปฺรสุตฺ (๒) รนฺธเมว
คเวสนฺโตติ ฯ

โถมนนฺตติ วณฺณภณฺนํ ฯ กิตฺตินฺตติ ปากฺกกรณฺณํ ฯ
วณฺณหาริยนฺตติ คฺคณฺวทฺตณฺนํ ฯ ปุพฺพเพว สลฺลาปาติ สมฺมุลลาปโต
ปุเรตฺรเมว ฯ กถมิทํ กถมิทนฺตติ กถํกถา อสฺส อตฺถิตีติ กถํกถิ ฯ
ชโย นฺนุ โข เมตติ มม ชโย ฯ กถํ นิคฺคณฺหนฺตติ เกน ปกาเรน
นิคฺคณฺหนํ ฯ ปฏิกมฺมํ กริสฺสามิตติ มม ลทฺธิ ปฺริสฺสุทฺธิ (๓) กริสฺสามิ ฯ
วิเสสนฺตติ อติเรกํ ฯ ปฏิวิเสสนฺตติ ปุณฺปุณฺนํ วิเสสํ ฯ อาเวจฺยิ
กริสฺสามิตติ ปฺริเวจฺจํ กริสฺสามิ ฯ นิพฺเพชฺยยนฺตติ มม นิพฺเพชฺจํ
โมจฺจํ นิคฺคณฺมณฺนํ ฯ เจทนฺนฺตติ (๔) วาทจฺฉินฺนฺทณฺนํ ฯ มณฺฑลนฺตติ
วาทสงฺฆมาตํ ฯ ปาริสฺชชฺชาติ ปฺริสฺสาทิกา (๕) ฯ ปาสาทนฺนิยาติ (๖)
การุณฺนิกา ฯ อปฺพรนฺตตีติ (๗) ปฏฺฐิพาหนฺตติ ฯ อตฺถาปคตฺตนฺตติ
อตฺถโต อปคตํ อตฺถโต นตฺถิตีติ ฯ อตฺถโต อปฺพรนฺตตีติ
อตฺถมฺหา ปฏฺฐิพาหนฺตติ ฯ อตฺถโต เต ทฺตฺตณฺนิตฺตติ ตว อตฺถโต น
๑. ม. นิคฺคณฺหิสฺสามิตฺตาทินา ฯ ๒. ม. ยสฺส ฯ ๓. ม. ปฺริสฺสุทฺธิ ฯ
๔. ม. เจทนฺตติ ฯ ๕. ส. ม. ปฺริจาริกา ฯ ๖. ม. ปาสาริกาติ การุณฺนิตา ฯ
๗. ส. อปฺปาสาทนฺตตีติ ฯ

สมมา อุปนิตโต ฯ พยชชนนเต ทุโรปีตุนติ ตว พยชชนัน
 ทุปรปติฎจาปีติ ฯ นิคคโห เต อกโตติ ตยา นิคคโห น กโต ฯ
 ปฎิกมมนเต ทุกกณุนติ ตยา อตตโน ลทฐิปติฎจาปนัน ทุฎจุ
 กตัง ฯ วิสมัง กถัง ทุกกถิตนุนติ น สมมา กถิตัง ฯ ทุพุกถิตนุนติ
 ฆณนเตนปี ทุฎจุ ฆณิตัง ฯ ทุลลปีตุนติ น สมมา วิสสชชิตัง ฯ
 ทुरुตุนติ อลลลตา ฆณิตัง ฯ ทุพุกาสิตนุนติ วิรูปุ กาสิตัง ฯ
 นินุทายาติ ครหณน ฯ ครหยาติ โทสกถนเนน ฯ อกิตติยาติ
 อคฺคณกถนเนน ฯ อวณฺณหาริกายาติ อคฺคณวฑฺฒนเนน ฯ
 กุปรปตีติ ปกตีกาวิ ชเหตุวา จลติ ฯ พยาปชชตีติ โทสวเสน
 ปุติกาวิ อาปชชติ ฯ ปติฎจียตีติ โกรทวเสน ฆนภาวิ (๑) กจฺจติ ฯ
 โกปลญจาติ กุปรตภาวิ ฯ โทสญจาติ ทุสฺสนัน ฯ อปฺปจฺจญญจาติ
 อตฺตฎจากรณฺจ ฯ ปาตฺตกโรตีติ ปากฺกั กโรติ ฯ รนฺธเมสีติ
 อนฺตรกเวสี ฯ วิรนฺธเมสีติ นิทฺทกเวสี ฯ อปรนฺธเมสีติ (๒)
 คุณฺณ อปเนตฺวา โทสเมว กเวสี ฯ ขลิตเมสีติ ปกฺขลนคเวสี ฯ
 คลิตเมสีติ ปตฺนคเวสี ฯ ฆณฺฎิตเมสีติปี ปาโจ ตสฺส
 ปีพนคเวสีติ อตฺตโธ ฯ วิวรเมสีติ โทสกเวสี ฯ

น เกวลลญ โส กุปรปติ อปี จ โข ปน ฆมสฺส วาทนฺติ คาลา ฯ
 ตตฺถ ปรีหีนมาหุ อปาหตฺตุนติ อตฺตพฺยชชนาทีนา (๓) อปาหตฺ
 ปรีหีน วาทนฺติ ฯ ปรีเทวตีติ ตโต นิมิตฺตํ โส อลฺลํ มยา

๑. ม. คณภาวิ ฯ ๒. ม. อปรนฺธเมสีติ ฯ ๓. ม. อตฺตพฺยชชนาทีโต ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 405

อวชฺชิตฺตนาทิตฺติ วิปฺพลปฺติ ฯ โสจตีติ ตสฺส ชโยติ อาทิณี
อวรพฺภ โสจติ ฯ อฺปฺปัจจกา มนฺติ อนฺตฺตฺตนาตีติ โส
มํ วาเทน วาทํ อติกฺกนุ โตติอาทินา นเยน สฺสฺฐจฺจตรํ
วิปฺพลปฺติ ฯ

ปฺริหาปิตฺตนา น วทฺตตีตํ ฯ อลฺลํ มยา อวชฺชิตฺตนา อลฺลํ
การณํ มยา อวณมิตํ (๑) ฯ จินฺติตฺตนา วิมฺสตีตํ ฯ มหาปฺกฺโขติ
มหนฺโต ฉาติปฺกฺโข เอตฺตฺสชาติ มหาปฺกฺโข ฯ มหาปฺริโสติ
มหาปฺริจาริกปฺริโส (๒) ฯ มหาปฺริวาริตฺติ มหาทาสทาสิปฺริวาริ ฯ
ปฺริสา จายํ วคฺคชาติ อยฺยจฺจ ปฺริสา วคฺควคฺคา (๓) น เอกา ฯ ปฺน
ภณฺชิตฺตนาตีติ ปฺน ภูณฺชิตฺตนาตีติ ฯ

เอเต วิวาทา สมณฺเสสฺสูติ เอตฺถ ปฺน สมณา วุจฺจนาตี
พาหิรปฺริทฺทพาชกา ฯ เอเตสฺส อฺกฺขมาตินิกฺขมาติ โหตีติ เอเตสฺส
วาเทสฺส ชยปฺราชยาทิวเสน จิตฺตอฺกฺขมาตินิกฺขมาตํ วา ปาปฺมุณฺโต
อฺกฺขมาติ จ นิกฺขมาติ จ โหติ ฯ วิรเม กโธชฺชนฺติ ปชฺเหยยฺย กลหํ ฯ
น หนฺนฺตฺตตฺตฺตฺติ ปฺลีสฺสาภาติ น หิ เอตฺถ ปฺลีสฺสาภาโต อลฺลํ อตฺถ
อตฺถิ ฯ

อฺตฺตนาตี น วาตี น คมฺภีโรติ อตฺถ โปณฺจิเม กามคฺคณาตี
อาทิสฺส วิย ฯ คมฺภีโร วาตี ทฺสปฺเวโส อปฺปตฺติภูจฺจ ปฺฏิจฺจสมฺปฺปาโท
วิย ฯ คฺคุโพหติ (๕) ปฺฏิจฺจนฺโน หุตฺวา จิตฺโต อภิรม นนฺท อหนฺเต
๑. สี่. นมิตํ ฯ ๒. สี่. มหาปฺริจาริกปฺริโส ฯ ๓. ม. วคฺคา ฯ
๔. ม. คมฺภีโร วาตี ฯ ๕. ม. คฺคุโพห วาตี ฯ

ปาฏิกโกคิตฺวาทีสุ วีย ฯ ปฏิจฺจนฺโนติ (๑) อปากโกฏ มาตริ ปิตริ
หนตุวาตฺวาทีสุ วีย ฯ เนยโย วาติ นีหริตฺวา กเถตฺพุโพ
อสุสฺสุทฺโร อกตฺตญฺญ จาตฺวาทีสุ วีย ฯ นีโต วาติ ปาลิยา
จิตฺตินิยามเนน กเถตฺพุโพ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อริยํสาตฺวาทีสุ วีย ฯ
อนวชฺโช วาติ นินฺทฺโทสฺสโต กุสลา ฐมฺมาตฺวาทีสุ วีย ฯ นิกฺกิลฺโส
วาติ กิลฺลฺลวิริหิตฺวา วิปสฺสนา วีย ฯ โวทานโน วาติ ปริสฺสุทฺโร
โลกุตฺตรํ วีย ฯ ปรมตฺโต วาติ อุตฺตมตฺโต อุตฺตมตฺตญฺญโต อตฺโต
ขนฺธธาตฺวาตฺตนนิพฺพานานิ วีย ฯ

นฏฺฐกาถายตฺโต ยสฺมา [๒] จ น หณฺณทตฺตติ ปัสฺสลาภา
ตสฺมา ปรมํ ลากิ ลภนฺโตปี สุนฺทโร อยฺนติ ตตฺถ ทิฏฺฐิจิยา ปัสฺสิโต
วา ปน โหตีตี ตํ วาทำ ปริสฺมชฺเฒ ทีเปตฺวา ตโต โส เตน ชยญฺเจน
ตฺถุจฺจิ วา ทนฺตฺวิทฺสํ วา อาปชฺชนฺโต หสฺติ มาเนน จ อฺภูณฺมตี
กึ การณิ ยสฺมา ตํ ชยตฺถํ ปปฺปุยฺย ยถา มโน ชาโต ฯ

ถมฺภยิตฺวาติ ปุเรตฺวา ฯ พุรุหยิตฺวาติ วฑฺฒเตตฺวา ฯ
อิมิสฺสา คาถาย นินฺทฺเทโส อุตฺตานตฺโต ฯ

เอวํ อฺภูณฺมโต จ ยา อฺภูณฺมตีตี คาถา ฯ ตตฺถ มานาตีมานิ
วาทเต ปเนโสตี เอโส ปน ตํ อฺภูณฺมตี วิฆาตญฺมิตี อพฺพชฺชมาโน
มานญจ อตีมานญจ วทตี ฯ เอวํ อิมิสฺสาปี คาถาย นินฺทฺเทโส
อุตฺตานตฺโต ฯ

๑. ม. ปฏิจฺจนฺโน วาติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร จสฺสุทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 407

เอวํ วาเท โทสํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตสฺส วาํ อสมปฺปฏิจฺจนฺโต
สุโรติ คาทมาห ฯ

ตตฺถ ราชชาทายาติ ราชชาทนีเยน ภตฺตเวตเนนาติ (๑) วุตฺตํ
โหติ ฯ อภิกษฺชเมติ ปฺปฏิสฺตรมิจฺจนฺติ ยถา โส ปฺปฏิสฺตรํ อิจฺจนฺโต
อภิกษฺชนฺโต เอติ เอวํ ทิฏฺฐิคติโก ทิฏฺฐิคติกนฺติ ทสฺเสติ ฯ
เยเนว โส เตน ปเลหีติ เยน โส ตฺยหํ ปฺปฏิสฺโตร เตน
กจฺจนฺ ฯ ปุพฺเพว นตฺถิ ยทิํ ยุทฺธายาติ (๒) ยํ ปนินํ
กิลมถตฺตํ ยุทฺธาย สฺยาคํ อธิ ปุพฺเพว นตฺถิ โฟธิมฺูเลเยว (๓)
ปหีนนฺติ ทสฺเสติ ฯ

สุโรติ นิทฺเทสสฺส อุตฺเทสปํทํ ฯ สฺสุจฺจ อโร สุโร ฯ
วิสฺสจฺจ อโร ทินฺนอโรติ (๔) อตฺถโธ ฯ วิโรติ ปฺปรกฺกมวณฺโต ฯ
วิกฺกนฺโตติ สงฺคามํ ปวิสนฺโต ฯ อภีรฺูติอาทโย วุตฺตนยาเอว ฯ
ปุฏฺฐิจฺติ นิทฺเทสสฺส อุตฺเทสปํทํ ฯ โปสิโตติ พลกโต (๕) ฯ
อาปาทีโตติ อูเปจฺจ (๖) ปาลีโต ปฺปฏิปาทีโต ฯ วฑฺฒีโตติ ตโต
ตโต ภาวีโต ฯ กษฺชนฺโตติ อพฺยตฺตปเทน (๗) กษฺชนฺโต ฯ
อฺุคฺกษฺชนฺโตติ อฺุคฺกฺกุจฺจ กโรนฺโต ฯ อภิกษฺชนฺโตติ สีนฺนาทํ
กโรนฺโต ฯ เอตีติ อากจฺจนฺติ ฯ อูเปตีติ ตโต สมิปํ กจฺจนฺติ ฯ
อฺุปกจฺจนฺตีติ ตโต สมิปํ กนฺตฺวา น นีวตฺตติ ฯ ปฺปฏิสฺตรนฺติ นิพฺภยํ ฯ
๑. ม. ภตฺตเวตเนนาติ ฯ ๒. ม. ยุทฺธายาติ ยํ ปน กิเลสชาตํ
ยุทฺธาย สฺยาคํ ๓. ม. โฟธิมฺูเลเยวสฺส ฯ ๔. ม. นินฺนอโรติ ฯ
๕. สී. ม. ภูถกโต ฯ ๖. ม. อฺุปฑฺฒพลีโต ฯ ๗. ม. อพฺยตฺตสเรน ฯ

ปฏิปริสนติ สตุตฺปริสํ ฯ ปฏิสตุตฺนติ สตุตฺ หุตฺวา
อภิมฺเข จิตฺ ฯ ปฏิมฺลนฺติ ปฏิเสธฺ หุตฺวา ยฺชณฺนํ ฯ
อิจฺจนฺโตติ อากฺขมาโน ฯ ปเลหิติ คจฺจ ฯ วชฺชาติ (๑)
มา ติฏฺฐ ฯ คจฺจติ สมิปฺ อฺปสงฺกม. อภิกฺกมาติ
ปรกฺกมฺ กโรหิ ฯ โพธิยา มฺลติ มหาโพธิรุกฺขสฺส
สมิเป ฯ ये ปฏิเสนิกฺรา กิเลสฺติ ये กิเลสฺ
ปฏิปกฺขกรฺา ฯ ปฏิโลมกรฺาติ ปฏฺานิกฺรา (๒) ฯ ปฏิกณฺฎกกรฺาติ
วินิวิชฺณนกรฺา ฯ ปฏิปกฺขกรฺาติ สตุตฺกรฺา ฯ อิตฺ ปริ
เสสคาถา ปากฺฐสมฺพฺนฺชาเอว ฯ

ตฺตฺถ วิวาทยนฺตฺติ วิวทฺนติ ฯ ปฏิเสนิกตฺตาติ ปฏิโลม-
การกา ฯ น ตฺวํ อิมํ ฐมฺมวินยํ อาชานาสีตฺติอาทินาน เยน
วิรุทฺทวณฺ วิวาโท ฯ สหิตมฺเมติ มม วณฺ อตฺถสฺสฺหิตํ ฯ
อสหิตนฺเตติ ตว วณฺ อนตฺถสฺสฺหิตํ ฯ อธิจฺฉณฺนเต วิปฺรา-
วตฺตฺนติ ยนฺตํ อธิจฺฉณฺ จิรกาลเสวนวเสน ปฺกณฺ ตํ มม วาทํ
อากมฺม นีวตฺตํ ฯ อาริปฺโต เต วาทิติ ตฺยหํ อฺปฺริ มยา โทโส
อาริปฺโต ฯ จร วาทปฺปโมกฺขายาติ ฆตฺตปฺกฺุ อาทาย ตํ ตํ
อฺปสงฺกมิตฺวา วาทปฺปโมกฺขตฺถาย อุตฺตรํ (๓) ปฺริเยสฺมาโน วิจร
นิพฺเพเจหิ วาติ อถ วา มยา อาริปฺตฺโทสโต อตฺตานํ
โมเจหิ ฯ สเจ ปฺโหสีตฺติ สเจ สกฺโกสฺสิ ฯ อาเวธิกาย อาเวธิกนฺติ (๔)
๑. ม. วชชาติ ฯ ๒. สฺ. ชานิกฺรา ฯ ม. ปฏฺานิกฺรา ฯ ๓. ม. อุตฺตรํ ฯ
๔. สฺ. อาเวธียาย อาเวธิตฺนติ ฯ ม. อาเวธียาย อาเวชยนฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 409

อาเวเจตฺวา นีวตฺตเนน นีวตฺตนํ ฯ นีพฺเพชีกาย (๑) นีพฺเพชียนฺติ
โทสโต โมจเนน โมจนํ ฯ เจเทน เจทฺตุนฺติ เอวมาทึ เหฏฺฐา
วุตฺตนยตฺตา ยถาโยคํ โยเชตพฺพํ ฯ

วิเสนิกตฺวาติ กิเลสเสนํ วินาสตฺวา ฯ ก็ ฌเภาเถติ (๒)
ปฏิมลลํ ก็ ฌภิสฺสสี ฯ ปุสฺราติ ตํ ปริพฺพาชกํ อาลปติ ฯ
เยสฺสึชนตฺถิติติ [๑] อิมายปี คากาย นีทฺเทโส อุตฺตานตฺโถเยว ฯ

ปวิตกฺกนฺติ ชโย นฺุ โข เม ภวิสฺสตีติอาทึนึ วิตกฺกนฺโต ฯ
โรเนน ยุกํ สมากมาติ ชฺตฺกิเลสเนน พุทฺเธน สทฺธี ยุกคฺคาหํ
สมาปนฺโน ฯ น หิ ตฺวํ สกฺขสี สมฺปยาตเวติ โกตฺตุอาทโย วีย
สีหาทึหิ โรเนน สทฺ ยุกํ กเหตุวา เอกสมํ (๔) มม สมฺปาปีตุ
ยุกคฺคาหเมว วา ตํ สมฺปาเทตฺตุน สกฺขิสฺสตีติ ฯ

มโนติ นีทฺเทสสฺส อุกฺเทสปทํ ฯ ยํ (๕) จิตฺตฺตุนฺติ จิตฺต-
วิจิตฺตตาย (๖) จิตฺตํ ฯ อารมฺมณํ มนฺติ (๗) ชานาตีติ มโน ฯ มานสนฺติ
มโน เอว ฯ อนฺตฺลิกฺขจโร ปาโส ยวายํ จรติ มานโสติ หิ เอตฺถ
ปน สมฺปยุตฺตกฺกมฺโม มานโสติ (๘) วุตฺโต ฯ

กถํ หิ ภควา ตฺยหํ สาวโก สาสเนน รโต

อปรฺปตฺตมานโส เสกฺโข กาลํ กยิรา ชเนสฺสตาติ

๑. ม. นีพฺเพชียย นีพฺเพชียนฺติ ฯ ๒. ม. ก็ ฌเภาเถติ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
เยสฺสึ อึช นตฺถิติติ สฺสตีติ ฯ ๔. ม. เอกปทฺมปี สมฺปยาตุํ ยุกคฺคาหเมว วา
สมฺปาเทตฺตุน สกฺขิสฺสตีติ ฯ ๕. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ฯ ๖. ม. จิตฺตตาย ฯ
๗. สึ. ม. มินนํ ฯ ๘. ม. มานโสติ ฯ

เอตถ อรหตุตฺติ มานสนฺติ วุตฺตํ ฯ อิธ ปน มโนว มานสํ
พฺยณฺชนวเสน (๑) มานสนฺติ ปทํ วฑฺฒิตฺตํ ฯ หทยนฺติ จิตฺตํ ฯ
จิตฺตํ วา เต จิปีสุตฺตมิมิ หทยํ วา เต ผาเสสุตฺตมิมิตฺติ เอตถ อูโร (๒)
หทยนฺติ วุตฺตํ ฯ หทยาหทยํ มณฺเณ อณฺณาย ตจฺจตฺติตฺติ เอตถ
จิตฺตํ ฯ วกฺกํ หทยนฺติ เอตถ หทยวตฺถุ ฯ อิธ ปน จิตฺตเมว
อพฺกนฺตรกฺุเจน หทยนฺติ วุตฺตํ ฯ ตเมว ปริสุทฺทกฺุเจน ปณฺฑริ ฯ
ภวํกํ สนฺธาเยตฺตํ วุตฺตํ ฯ ยถาห ปกฺุสฺสรมิทํ ภิกฺุขเว จิตฺตํ
ตลฺยจ โข อากนฺตุเกหิ อูปกฺุภิกฺุเสหิ อูปกฺุภิกฺุภิกฺุญฺจนฺติ ฯ ตโต
นิกฺุขนฺตํ โคธาวรี วिय จ ปณฺฑรณฺเตวว วุตฺตํ ฯ มโน มนายตฺนนฺติ
อิธ ปน มโนคหณฺม มนโส (๔) आयตฺนภาวทีปนตฺถิ ฯ
ตฺนนฺติ อิธ ปน มโนคหณฺม มนโส (๔) आयตฺนภาวทีปนตฺถิ ฯ
เตเนตฺตํ ทีเปตฺติ นยิทํ เทวายตฺนํ วिय आयตฺนํ (๕) มนายตฺนํ
อถ โข มโน เอว आयตฺนํ มนายตฺนนฺติ ฯ ตตฺถ นีวาสุกฺุจฺจานกฺุเจน
อากรกฺุเจน สโมสฺสรณกฺุจฺจานกฺุเจน สลฺยชาติเตสฺกฺุเจน การณกฺุเจน
จ आयตฺนํ เวทิตพฺพิ ฯ ตถา หิ โลเก อีสฺสรายตฺนํ วาสุเทวา-
ยตฺนนฺติอาทิสฺสู นีวาสุกฺุจฺจานํ आयตฺนนฺติ วุจฺจติ ฯ สุวณฺณายตฺนํ
รตฺนายตฺนนฺติอาทิสฺสู (๖) อากโร ฯ สาสเน ปน มโนรเม आयตฺเน
เสวณฺติ นํ วิหงฺกมาตฺติอาทิสฺสู สโมสฺสรณกฺุจฺจานํ ฯ ทกฺุขินาปโก
๑. ม. พฺยณฺชนวเสน เหน้ ปทํ วฑฺฒิตฺตํ ฯ ๒. ม. อูโร ฯ ๓. ส. ม. นิกฺุขนฺตตฺตา ฯ
๔. ม. มนฺสุเสว ฯ ๕. ม. आयตฺนตฺตา ฯ ๖. ม. รชตฺายตฺนนฺติอาทิสฺสู ฯ

คฺชนํ อายตฺนนฺตฺติอาทิสฺส สลฺยชาติเทโส ๑ ตฺตฺร ตฺเตรว สกฺขิ
พฺยตํ ปาปฺปนาติ สติ สติอายตฺเนตฺติอาทิสฺส การณํ ๑ อิทฺ ปน
สลฺยชาติเทสฺสเจเน สโมสฺรณฺจฺจนฺจฺเจเน การณฺเจนาติ ตฺธาปี วฏฺฏติ ๑
ผลฺสสาทโย หิ ฌมฺมา เอตฺถ สลฺยชานฺตฺติ สลฺยชาติเทสฺสเจเนปี
เอตํ อายตฺนํ ๑ พหิทฺธา รุปลสทฺทกฺนฺชฺรสโผฏฺจพฺพารมฺมณา (๑)
สภาวเณตฺถ โอสฺรณฺตฺติ สโมสฺรณฺจฺจนฺจฺเจเนปี อายตฺนํ ๑
ผลฺสสาทินํ ปน สหชาติปจฺจยฺเจเน การณฺตฺตา การณฺเจเนปี
อายตฺนนฺตฺติ เวทิตพฺพํ ๑ มนินฺทฺริยํ วุตฺตตฺถเมว ๑ วิชานาตฺติ
วิญฺญาณํ ๑ วิญฺญาณเมว ขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ๑ ตสฺส
ราสีอาทิวเสณ อตฺถิ เวทิตพฺโพ ๑ มหาอุทกฺกขนฺโธเตว สงฺขมฺ (๒)
กจฺจตฺติ เอตฺถ หิ ราสฺสเจเน ขนฺโธ วุตฺโต ๑ สีลกฺขนฺโธ สมาริก-
กขนฺโธตฺติอาทิสฺส กุณฺเจเน ๑ อทฺทส โข ภควา มหนฺตํ
ทารุกฺกขนฺตฺติ เอตฺถ ปณฺณตฺติมตฺตฺเจเน ๑ อิทฺ ปน รุพฺพิโต
ขนฺโธ วุตฺโต ๑ ราสฺสเจเน หิ วิญฺญาณกฺขนฺตฺส เอกเทโส
เอกํ วิญฺญาณํ ๑ ตสฺมา ยถา รุกฺขสฺส เอกเทสํ ฉินฺทฺนฺโต รุกฺขํ
ฉินฺทฺตฺติ วุจฺจติ เอวเมว วิญฺญาณกฺขนฺตฺส เอกเทสฺสํ เอกมฺปี
วิญฺญาณํ รุพฺพิโต วิญฺญาณกฺขนฺตฺติ วุตฺตํ ๑ ตชฺชา มโน-
วิญฺญาณธาตฺติ เตสํ ผลฺสสาทินํ ฌมฺมานํ อนุจฺจวิกา
๑. ม. รูปสทฺทกฺนฺชฺรสคยฺยพฺพา อารมฺมณฺสภาวเณตฺถ ๑ ๒. ม. สงฺขมฺ ๑

มโนวิญญานชาตฺวํ อิมสฺมี หิ ปเท เอกเมว จิตฺตํ ๑
มนนญฺเจน (๑) มโน วิชานนญฺเจน วิญญานํ สภาวญฺเจน
นิสฺสत्ตญฺเจน วา ธาตฺตติ ตีหิ นามะหิ วุตฺตํ ๑

สทฺธี ยุกตสมาคมาติ (๒) เอกปฺปหารเณ สทฺธี ๑ สมาคณฺตุวาติ
ป้าปฺปณฺติวา ๑ ยุกคฺคากํ คณฺหิตฺวาติ ยุกคฺคากํ (๓) ปฏฺฐิกาคํ
คเหตุวา ๑ สากจฺเจตฺตุนฺติ สทฺธี กเถตฺถ ๑ สลลปิตฺตุนฺติ
อลลุปสฺลลุปํ กาคฺถ ๑ สากจฺจํ สมาเป็นชฺชิตฺตุนฺติ สทฺธี กถนํ
ปฏฺฐิปชฺชิตฺถ ๑

น ปฏฺฐิผลภาเว จ (๔) การณํ ทสฺเสตฺถ ตํ กิสฺส เหตุ ปสฺสูโร
ปริพฺพาชโก หิโนติอาทิมาย ๑

โส หิ ภควา อุกฺโข จาติ อสทิสฺสคฺคตา (๕) อสมานปญฺจคฺคตา
อุกฺโข จ ๑ เสฏฺฐโ จาติ สทฺพพฺกุณฺเห อปฺปฏฺฐิสฺมญฺเจน (๖) เสฏฺฐโ
จ ๑ โมกฺโข (๗) จาติ สวาสนเณหิ กิเลสเหิ มุตฺตคฺคตา โมกฺโข จ ๑
อฺตุตฺตโม จาติ อตฺตโน อตฺตตริตฺตวิริทคฺคตา อตฺตโม จ ๑ ปวโร จาติ
สทฺพโลเกน อภิปฺตถนียคฺคตา ปวโร จ ๑ มตฺเตน มาตงฺเคนาติ
ปภินฺนมเทน หตฺถินา ๑ โกตฺถุโกติ ชีรณฺสิกาโล (๘) ๑ สีนฺ
มิกฺรณฺญา สทฺธิณฺติ เกสฺรสีเณน มิกฺราเชน สห ๑ ตฺรณฺโกติ

๑. มง มินนญฺเจน ๑ ๒. ม. ยุกตสมาคมนฺติ ๑ ๓. ม. ยุกตปฏฺฐิกาคํ คเหตุวา ๑
๔. ม. จ สทฺโท นตฺถิ ๑ ๕. ม. อสทิสฺทานอฺคคิตฺตตา ๑ ๖. ม. อปฺปฏฺฐิสฺมญฺเจน
อปฺปฏฺฐิสฺมญฺเจน เสฏฺฐโ จ ๑ ๗. สฺยา. ป้าโมกฺโข ๑ ๘. ส. กานฺสิกาโล ๑
ม. ชีรณฺสิงกาโล ๑ ชีรณฺสิกาโลติ ยุตฺตตฺถ ๑

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 413

ฉาปโม ๑ เชนูปโกติ จีรปโม ๑ อุตฺถนาติ มงฺคลสมฺมเตน
อฺสเถน ๑ วลกกฺกนา (๑) สทฺธินฺติ วลมานกฺกนา (๒) สทฺธิ ๑ ธงฺโกติ
กาโม ๑ ครุเพน เวนเตยฺเยน สทฺธินฺติ เอตฺถ ครุเพนาติ
ชาติวเสน นามิ ๑ เวนเตยฺเยนาติ โคตฺตวเสน ๑ จณฺฑาโลติ
ชจฺจจณฺฑาโล (๓) ๑ รัณฺวา จกฺกวตฺตนาติ จาคฺคทฺทีปิกจกฺกวตฺตนา ๑
ปฺสฺสึปฺสฺสจโกติ กจฺจวณฺฑนฺทฺจฺจเน นิพฺพตฺโต ยกฺโข ๑ อินฺทเนน
เทวรัณฺวา สทฺธินฺติ สกฺเกน เทวราเชน สห ๑ โส หิ ภควา
มหาปญฺโฆติอาทีนฺติ นปฺปทานิ เหนฺจฺจา วิตฺถาริตานิ ๑ ตตฺถ
ปญฺญาปเกทฺสโลติ อตฺตโน อนนฺตวิกปฺเป ปญฺญาปเก (๔) เณโก ๑
ปภินฺนนาโณติ อนนฺตปฺปเกทฺตตฺตนาโณ ๑ เอเตน ปญฺญา-
ปเกทฺส
อริคตฺตปฺป
จตฺตเวสฺสวชฺชปฺป
ปฺปฺปฺปฺปฺป ๑ ยถาห สมนฺมาสมฺมพฺพทฺธสฺส เต ปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺป
ธมฺมา อนภิสฺมพฺพทฺธาติ ตตฺถ วต มํ สมนฺโน วา พฺพราหฺมโณ วา เทโว
วา มาโร วา พฺพราหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมี สห ธมฺเมน ปฺปฺปฺปฺปฺป
นิมิตฺตเมตฺติ ภิกฺขเว น สมนฺนปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺป
อสมฺนฺนปฺป
๑. ส. ม. จลกกฺกนา ๑ ๒. ม. จลมานกฺกนา ๑ ๓. ม. จจณฺฑาโล ๑
๔. ม. ปญฺญาปเก ๑

จีณาสวสฺส เต ปฏิกขานโต อิม อาสวา อปริกจีณาติ ฯเปฯ เย โข
ปน เต อนฺตรายิกา ฐมา วุตฺตา เต ปฏิสฺสวโต นาลิ อนฺตรายายาติ
ฯเปฯ ยสฺส โข ปน เต อตฺถาย ฐโม เทสิโต โส น นียยาติ ตกฺกรสฺส
ฐมา กุกฺกขยาติ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว
วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมี สหฐมนฺ ปฏฺิจเทสฺสตีติ
นิมิตฺตเมตฺติ กิกฺขเว น สมฺนุสฺสสามิ เอตฺมहि กิกฺขเว นิมิตฺตํ
อสมฺนุสฺสสนฺโต เขมปฺปตฺโต อภยปฺปตฺโต เวสาร์ชฺชปฺปตฺโต
วิหรามิตฺติ ฯ ทสพลพลธารีติ (๔) ทส พลานิ เอเตสนฺติ ทสพลา ฯ
ทสพลานํ พลานิ ทสพลพลานิ ตานิ ธารีตีติ (๑) ทสพล-
พลธารี ทสพลณณพลธารีติ อตฺโต ฯ เอเตหิ ตีหิ
วจนฺหิ อนฺนตฺตปฺปเกทานํ เนยฺยานํ ปภทฺทวมฺมตฺตํ ทสฺสตีติ ฯ
โสเยว ปญฺญาปโยควเสน อภิมํจลสมฺมตฺตญฺเฐน ปฺริสาสโก ฯ
อสนฺตาสญฺเฐน ปฺริสสิโห มหนตฺตญฺเฐน ปฺริสนาโค สลฺขานนญฺเฐน (๒)
ปฺริสาชฺชโย ฯ โลกกิกฺจจฺจรวหนญฺเฐน ปฺริสโรชโยห ฯ

อถ เตชาทิกิ อนฺนตฺตนาณโต ลทฺธิ คฺคณวิเสสํ ทสฺเสตฺตกาโม
เตสํ เตชาทินิ อนฺนตฺตนาณมฺลกกภาวํ ทสฺเสสนฺโต อนฺนตฺตนาณตฺติ
วตฺวา อนฺนตฺเตโชติอาทิมหา ฯ

ตตฺถ อนฺนตฺตนาณตฺติ คฺคณวเสน (๓) จ สภาววเสน จ

๑. ม. ตานิ ทสพลพลานิ ธารีตีติ ฯ ๒. ม. ปชานนญฺเฐน ฯ ๓. ม. คณวเสน
จ ปภาววเสน จ ฯ ๔. สฺยา. ทสพลธารีติ ฯ

อนฺตวิรหิตฺวาโณ ฯ อนนฺตเตโชติ เวเนยฺยสนฺตानเ โมหตมวิธมเนน
อนนฺตถาณเตโช ฯ อนนฺตยโสติ ปญฺญาคูณฺเหว โลกตฺตย-
วิตฺถตฺตานนฺตกิตฺติโฆโส ฯ อฑฺโฒติ ปญฺญาธนสมิทฺธิยา สมิทฺโธ ฯ
มหทฺธโนติ ปญฺญาธนมหตฺเตนปี (๑) สภามหตฺเตน มหฺนฺตํ
ปวตฺตํ ปญฺญาธนมสฺสาติ มหทฺธโน ฯ มหาธโนติปี (๒) ปาโโจ ฯ
ธนวาติ ปตฺตีสิตพฺพปญฺญาธนวตฺตา นิจฺจุตฺตปญฺญาธนวตฺตา
อติสยภาเวน ปญฺญาธนวตฺตา ธนวา ฯ เอเตสุปี หิ ตีสุ อตฺเตส
อิทํ วจันฺ สทฺทวิทฺโฐ อิจฺฉนฺติ ฯ

เอวํ ปญฺญาคูณฺเณน ภกฺวาโต อตฺตสมฺปตฺตีสิทฺธิ ทสฺเสตฺวา
ปฺน ปญฺญาคูณฺเณว โลกहितสมฺปตฺตีสิทฺธิ ทสฺเสนฺโต เนตาติ
อาทิมาน ฯ

ตตฺถ เวเนยฺเย สํสาร์สงฺฆาตภยฺญฺจฺฉานโต นิพฺพานสงฺฆาตํ
เขมฺภฺจฺฉานํ เนตา ฯ ตตฺถ วินยฺนกาลเเอว (๓) สํวรวิญฺยปฺหาน-
วินยฺวเสน เวเนยฺยานํ (๔) วิเนตา ฯ ธมฺมเทสนากาเล เอว สํสยฺจ-
เลทเนน อนฺเนตา ฯ สํสยํ ฉินฺทิตฺวา ปญฺญาเปตพฺพิ (๕) อตฺถิ
ปญฺญาเปนฺโต ปญฺญาเปตา (๖) ฯ ตถา ปญฺญาปีตानํ นิจฺฉย-
การณฺเนน นิชฺฌาเปตา ฯ ตถา นิชฺฌาปีตสฺส อตฺถสฺส

๑. สี. ปญฺญาธนนวนเตปี ฯ ม. ปญฺญาธนนวนตฺเตปี ฯ ๒. ม. มหาธโนติ
วา ปาโโจ ฯ ๓. สี. ทสฺสนกาล ฯ ม. นยฺนกาล ฯ ๔. ม. เวเนยฺเย ฯ
๕. ม. สญฺญาเปตพฺพิ ฯ ๖. ม. ปญฺญาปีตानํ สํอุปสฺสควเสน
กาตพฺพิ ยุตฺตตรณฺจ ฯ

ปฏิบัติโยชนาเสน เปกฺขตา (๑) ฯ ตถาปฏิปนฺเน ปฏิบัติฝเลน
ปสาเทตา ฯ โส หิ ภควาติ เอตฺถ หิกาโร อนนฺตรํ วุตฺตสฺส
อตุตฺสฺส การโณปเทเส (๒) นิปาโต ฯ อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส
อุปฺปาเทตาติ สกฺสนฺदानเน อนุปฺปนฺนปฺพุพฺพสฺส ฉอสาธาธณฺณาณ-
เหตุฏฺฐสฺส อริยมคฺคสฺส โพธิมฺมุเล โลกहितตฺถํ สกฺสนฺदानเน
อุปฺปาเทตา ฯ อสฺสชฺชาตฺสฺส มคฺคสฺส สฺสชฺเชนตาติ เวเนยฺยสนฺदानเน
อสฺสชฺชาตฺสฺส สวากปารมีธณฺณาณเหตุฏฺฐสฺส อคฺคมคฺคสฺส (๓)
ธมฺมจกฺกปฺวาตฺตนโต ปฏฺฐิติ ยาวชฺชกาลา เวเนยฺยสนฺदानเน
สฺสชฺเชนตา ฯ สวากเวเนยฺยานมฺปิ หิ สนฺदानเน ภควตา (๔)
วุตฺตวจนฺเนเนว อริยมคฺคสฺสชฺชนนโต (๕) ภควา สฺสชฺเชนตา นาม
โหติ ฯ อนกฺขชฺชาตฺสฺส มคฺคสฺส อกฺขชฺชาตาติ อฏฺฐธมฺมสมนฺนาคทานํ
พุทฺธภาวาย กตาทินิหารานํ โพธิสฺสฺสทานํ พุทฺธภาวาย พุยากรณํ
ทตฺวา อนกฺขชฺชาตฺสฺส ปารมีตามคฺคสฺส พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ
พุยากรณมตฺเตเนว วา (๖) โพธิมฺมุเล อุปฺปชฺชิตฺสฺส อริยมคฺคสฺส
อกฺขชฺชาตา ฯ อธิ นโย ปจฺเจกโพธิสฺสคฺคตฺสฺสพุยากรณมฺปิ ลพฺภติเยว ฯ
มคฺคณฺณุตฺติ ปจฺจเวกฺขณาวเสน (๗) อตฺตโน อุปฺปาทิตฺสฺส อริยมคฺคสฺส (๘)
ธวตา ฯ มคฺควิภูติ เวเนยฺยสนฺदानเน ชเนตฺสฺส อริยมคฺคสฺส
๑. ม. เปกฺขตา ฯ ๒. ม. การโณปเทเสน ฯ ๓. ม. อริยมคฺคสฺส ฯ
๔. ม. ภควโต ฯ ๕. ม. อริยมคฺคสฺสชฺชนนโต ฯ ๖. ม. วาสทฺโ
นตฺถิ ฯ ๗. ม. ปจฺจเวกฺขณาวเสน ฯ ๘. ม. อุปฺปาทิตฺสฺส อริยมคฺคสฺส ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 417

กุสโล ฯ มคฺคโกวิโทติ โปธิสฺตฺตานํ อภฺขาทพฺพมคฺเค วิจฺขุโณ ฯ
อถ วา อภิสฺมุโปธิปฏิปฺตฺติ มคฺคณฺณฺญ ปจฺเจกโปธิปฏิปฺตฺติ มคฺควิฑู
สวากโปธิปฏิปฺตฺติ มคฺคโกวิทฺ ๑ อถว ๑

เอเตน มคฺเคน ตริสฺสุ ปุพฺเพ

ตริสฺสเร (๑) เจว ตรนฺติ โอมฺนฺติ

วจนฺโต ยถาโยคํ อตีตนาทปจฺจุปฺปนฺนพฺุทฺสปจฺเจกพฺุทฺสวากานํ
มคฺควเสน จ สฺลณฺตนาทิมิตฺตปฺปณฺิหิตมคฺควเสน จ อฺุคฺฆตฺติตฺถณฺญ-
วิปฺจิตฺถณฺเณยฺยปฺุคฺคณานํ มคฺควเสน จ ยถากฺกเมเนตฺถ โยชนํ
กโรนฺติ ฯ มคฺคณฺุคฺจ ปนาติ (๒) ภควตา กตมคฺคณฺุคฺคามิโน
หฺุตฺวา ฯ เอตฺถ จสฺทฺโท เหตุอฺุตฺเถ นิปาโต เอเตน (๓)
ภควตา (๔) มคฺคปฺุปาทนาทิกุณฺาธิคฺมา ย เหตุ วุตฺโต โหติ ฯ
ปนสฺทฺโท กตฺถเถ นิปาโต เตน ภควตา กตมคฺคกรณํ วุตฺตํ
โหติ ฯ ปจฺฉา สมนฺุณาคตาติ ปจฺฉํ คตฺสฺส ภควโต ปจฺฉา
สีลาทิกุณฺเณน สมนฺุณาคตา ฯ

อิติ เถโร อนฺุปฺุปนฺนสฺส มคฺคสฺส อฺุปฺุปาเทตฺตาติอาทิหิ

ยสฺมา สพฺเพปิ ภควโต สีลาทโย คุณฺา อรหฺุตฺตมคฺคเมว นิสฺสาย
อาคตา ตสฺมา อรหฺุตฺตมคฺคเมว นิสฺสาย คุณฺํ กเถสิ ฯ

ชานํ ชานาตีติ ชานิตพฺุฬิ ชานาติ สพฺพณฺุญฺุตฺตาย

๑. ม. ตริสฺสินฺติ ย เจว ตรนฺติ โอมฺนฺติ ฯ ๒. ม. ปนสีลาติ ภควโต ฯ

๓. ม. เอเตน จ ฯ ๔. ม. ภควโต ฯ

ยํ กิณฺจิ ปณฺณาย ชานิตพฺพํ (๑) สพฺพญจ (๒) เนยฺยปถญฺตํ ปณฺณาย
ชานาตีติ อตฺโต ๑ ปสฺสํ ปสฺสตีติ ปสฺสิตพฺพํ ปสฺสตี สพฺพ-
ทสฺสาวิตาย ตํเยว เนยฺยปถํ จกฺขุณา ทิฏฺฐํ วิย กโรนฺโต ปณฺณาจกฺขุณา
ปสฺสตีติ อตฺโต ๑ ยถา วา เอกจฺโจ วิปริตํ คณฺหนฺโต ชานนฺโตปิ
น ชานาตี ปสฺสนฺโตปิ น ปสฺสตี น เอวํ ภควา ๑ ภควา ปน
ยถาสภาวํ คณฺหนฺโต ชานนฺโต ชานาตีเยว ปสฺสนฺโต ปสฺสตีเยว ๑
สฺวายํ ทสฺสนปริณายกญฺเจน (๓) จกฺขุญฺโต ๑ วิทิตการิอญฺเจน (๔)
ณานญฺโต ๑ อวิปริตสภาวญฺเจน วา ปริยตฺติธมฺเม (๕) ปวตฺตนฺโต
หทยเณ จินฺเตตฺตวา วาจาย นิจฺฉาริตธมฺมมโยติ วา ธมฺมญฺโต ๑
เสฏฺฐญฺเจน พุรหฺมญฺโต ๑ อถ วา จกฺขุ วิย ญฺโตติ จกฺขุญฺโต ๑
ณานํ วิย ญฺโตติ ณานญฺโต ๑ ธมฺโม (๖) วิย ญฺโตติ ธมฺมญฺโต ๑
พุรหฺมา วิย ญฺโตติ พุรหฺมญฺโต ๑ สฺวายํ (๗) ธมฺมสฺส วจนฺโต
วตฺตนฺโต วา วตฺตา ๑ นานปฺปการเหที วจนฺโต วตฺตนฺโต วา ปวตฺตา ๑
อตฺถํ นีหริตฺวา ทสฺสนฺโต อตฺถสฺส นินฺเนตา ๑ อมตาทิคมาย
ปฏฺิปตฺติเทสนฺโต อมตปฺปกาสกาย (๘) วา ธมฺมเทสนาย อมตสฺส
อริคฺมาปนฺโต อมตสฺส ทาตา ๑ โลกุตฺตรธมฺมสฺส อปฺปาทิตตฺตา
เวเนยฺยานุรูปเณ ยถาสฺสํ โลกุตฺตรธมฺมสฺส ทานน จ ธมฺเมสุ
๑. ม. ชานิตพฺพํ นาม อตฺถิ ตํ สพฺพํ ปณฺณเนยฺยปถญฺตํ ๑ ๒. ม. ปุเรสญจ ๑
๓. ม. นยฺนปริณายกญฺเจน ๑ ๔. ส. ม. วิทิตการิอญฺเจน ๑
๕. ม. ปริยตฺติธมฺมปวตฺตนฺโต ๑ ๖. ม. อวิปริตธมฺโม วิย ๑ ๗. ม. ยวายํ ๑
๘. ม. อมตปฺปกาสนาย วา ๑

อิสฺสโรติ ฐมฺมสฺสามิ ฯ ตถาคตฺปทํ เหฏฺฐา วุตฺตตุถิ ฯ

อิทานิ ชานํ ชานาตีตฺถาทิหิ วุตฺตคฺคณิ สพฺพญฺญตฺตาย
วิเสเสตฺวา ทสฺเสตฺกาโม สพฺพญฺญตฺ สฺวาเชนฺโต นตฺถิตฺถาทิมฺหา ฯ
เอวํ ภูตฺสฺส หิ ตสฺส ภควโต ปารมิตาปฺญฺญผลปฺปภาว-
นิปฺพนฺเนน อรหตฺตมคฺคณาณฺเณ สพฺพฐมฺเมสุ สฺวาสนสฺส สมฺโมหสฺส
วิกตฺตฺตา (๑) อสมฺโมหโต สพฺพฐมฺมานิ ฅาตฺตฺตา อญฺญาตํ นาม
นตฺถิ ฯ ตเถว จ สพฺพฐมฺมานิ จกฺขุณา วิย ฅาณจกฺขุณา
ทิฏฺฐตฺตา อทิฏฺฐํ นาม นตฺถิ ฯ ฅาณฺเณ ปตฺตฺตฺตา อวิทฺติ
นาม นตฺถิ ฯ อสมฺโมหสจฺฉนิกิริยาย สจฺฉนิกตฺตฺตา อสจฺฉนิกตํ
นาม นตฺถิ ฯ อสมฺโมหปฺญฺญา ย ฅุฏฺฐตฺตา ปญฺญา ย อสฺสตีตํ (๒)
นาม นตฺถิ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนตฺติ ปจฺจุปฺปนฺนํ กาลิ วา ฐมฺมิ วา ฯ
อุปาทายาติ อาทาย อนฺโตกตฺวาติ อตฺโถ ฯ อุปาทายวจฺเนเนว
กาลวินิมฺุตฺตํ นิพฺพานมฺปิ กหิตฺเมว โหติ ฯ (๓) อตีตฺถาทิวจฺฉานานิ จ
นตฺถิตฺถาทิวจฺฉเนน วา ฅญฺฉินฺนตฺติ สพฺเพ ฐมฺมาตฺถาทิวจฺฉเนน วา ฯ
สพฺเพ ฐมฺมาตฺติ สพฺพสฺงฺขตาสฺงฺขตฺฐมฺมปริยาทานํ (๓) ฯ สพฺพ-
กาเรนาติ สพฺพฐมฺเมสุ เอเกกสฺเสว ฐมฺมสฺส อนิจฺจาการาติ
สพฺพาการปริยาทานํ ฯ ฅาณมฺุเขติ ฅาณาภิมฺุเข ฯ
อาปาถิ อาคจฺฉนฺตฺติ อีสฺรณิ อุเปนฺติ ฯ ชานิตฺพฺพนฺติ ปทํ
๑. ม. วิทตฺตฺตา ฯ ๒. ม. อสฺสตีตํ ฯ ๓. ม. อตีตฺถาทิวจฺฉานานิ จ
นตฺถิตฺถาทิวจฺฉเนน ฅญฺฉินฺนตฺติ สพฺเพตฺถาทิวจฺฉเนน วา สพฺเพ ฐมฺมาตฺติ
สพฺพสฺงฺขตาสฺงฺขตฺฐมฺมปริยาทานํ ฯ

เนยฺยนฺติ ปทสฺส อตฺถวิวรณฺตํ วุตฺตํ ฯ อตฺตตฺโถ วาติอาทิสฺสุ
วาสทฺโท สมฺมจฺยตฺโถ ฯ อตฺตตฺโถติ อตฺตโน อตฺโถ ฯ
ปรตฺโถติ ปเรสฺสฺ คิณฺณํ โลกานํ อตฺโถ ฯ อุกฺยตฺโถติ อตฺตโน
จ ปเรสฺสจฺจาติ สกึเยว อุกฺินฺนํ อตฺโถ ฯ ทิกฺุจฺจมฺมิโกติ
ทิกฺุจฺจมฺเม นียฺตฺโต ทิกฺุจฺจมฺมปฺปโยชนฺ [๑] อตฺโถ ฯ สมฺปฺราเย
นียฺตฺโต สมฺปฺรายปฺปโยชนฺ วา สมฺปฺรายิมฺ ฯ อุตฺตโน ติอาทิสฺสุ
โวหารวเสน วตฺตพฺโพ สฺขปฺปติกฺุจฺจตฺตา อุตฺตโน ฯ โวหารํ
อติกกมิตฺวา วตฺตพฺโพ สฺลยฺตฺตาปฺปฏิสฺยฺตฺโต ทฺกฺขปฺปติกฺุจฺจตฺตา
คมฺภีโร ฯ โลกุตฺตโร อจฺจนฺตติโรกฺขตฺตา (๒) กฺุโพทฺ ฯ
อนิจฺจตาทิมฺหมนาทึหิ (๓) ปฺกฺุจฺจนฺนตฺตา ปฺกฺุจฺจนฺโน ฯ
อปฺปจฺรโวหารเณ วตฺตพฺโพ ยถาวุตฺตํ (๔) อคฺคเหตุวา อธิปฺปายสฺส
เนตพฺพโต เนยฺโย ฯ ปฺจฺรโวหารเณ วตฺตพฺโพ วจฺนมตฺเตเนว
อธิปฺปายสฺส นิตฺตตฺตา นีโต ฯ สฺปริสฺสุทฺธสฺสีสฺมาธิวิปสฺสนตฺโถ
ตทฺงฺควิกฺขมฺภนวเสน วชฺชวิริทิตฺตตฺตา อนวชฺโซ ฯ กิเลส-
สมฺมจฺเจทฺนโต อริยมกฺคตฺโถ นิกฺุทฺทิสฺโส ฯ กิเลสปฺกฺุปฺปสฺสทฺธตฺตา
อริยผลตฺโถ โวทานฺ ฯ สฺงฺขตาสฺงฺขเตสฺส อคฺคทฺธมฺมตฺตา นิพฺพานํ
ปรมตฺโถ ฯ ปรีวตฺตตฺตีติ พุทฺธธฺมาณสฺส วิสยภาวโต
อพฺทิกฺุจฺจตฺตา อนฺโตพุทฺธธฺมาเณ พฺยาปิตฺวา วา สมฺนตฺตา วา
อลงฺกฺริตฺวา (๕) วา วิเสเสน วา วตฺตติ ฯ สพฺพิ กายกมฺมฺนฺติอาทึหิ
๑. ม. เอตฺถนฺนตฺเร วาสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. สී. อจฺจนฺตติโรกฺขตฺตา ฯ
๓. ม. อนิจฺจตาทิกฺุทฺทินิ ฯ ๔. ม. ยถาวุตฺตํ ฯ ๕. สී. อลงฺกฺตฺวา ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 421

ภควโต ฌาณวิสยตํ (๑) ทสฺเสติ ฯ ฌาณานุปฺริวตฺตติ ฌาณํ
อนุปฺริวตฺตติ ฌาณวิรหิตํ น โหตีติ อตฺโถ ฯ อปฺปฏิหตฺตติ
นिरาวรณตฺตํ ทสฺเสติ ฯ

ปฺน สพฺพณฺณตํ อฺปฺมาย สาเรตฺตกาโม ยาวตกฺกนฺติ
อาทิมาย ฯ

ตตฺถ ชานิตพฺพนฺติ เนยฺยํ (๓) ฯ เนยฺยปฺริยนฺโต เนยฺยา-
วसानมสฺส อตฺถิติ เนยฺยปฺริยนฺตํ ฯ อสพฺพณฺณํ ปน
เนยฺยวสานเมว นตฺถิ ฯ ฌาณปฺริยนฺตํ เกปี เอเสว นโย ฯ
ปฺริมยเมว วุตฺตตฺถเมว อิมินา ยมเกน วิเสเสตฺวา ทสฺเสติ
ตตฺถิ ยมเกน ปฺฏิเสชวเสน นียเมตฺวา ทสฺเสติ ฯ เอตฺถ จ เนยฺยํ
ฌาณสฺส ปตฺตฺตา เนยฺยปโต ฯ อณฺณมณฺณปฺริยนฺตญฺจายินฺติ
เนยฺยณฺจ ฌาณณฺจ [๒] พยาเปตฺวา (๓) จานโต อณฺณมณฺณสฺส
ปฺริยนฺเต จานสีลา ฯ อวชฺชชนปฺฏิพฺพชชาติ มโนทวาราวชฺชชนายนตฺตา
อวชฺชชานนฺตรเมว (๔) ชานาตีติ อตฺโถ ฯ อากงฺขปฺฏิพฺพชชาติ
รฺจิชายตฺตา อวชฺชชานนฺตรํ ชวนฌาณน ชานาตีติ อตฺโถ ฯ
อิตรานิ เทว ปทานิ อิมสฺส ทฺวินฺนํ ปทานํ ยถากฺกเมน อตฺถปฺ-
ปกาสนตฺถํ วุตฺตานํ ฯ อาสยํ ชานาตีติ เอตฺถ อาสยนฺติ นิสฺสยนฺติ
เอตฺถาติ อาสโย มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺยา สมฺมาทิฏฺฐิจฺยา กามาทิหิ
เนกขมฺมาทิหิ วา ปรีภาวิตสฺส สนฺตานสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ
๑. ม. ฌาณเมยตํ ฌาณปสฺสตํ ฯ ๒. สී. เอตฺถนฺตเร อณฺณมณฺณนฺติ ทิสฺสตี ฯ
๓. ม. เชเปตฺวา ฯ ๔. ม. อวชฺชชิตานนฺตรเมว ฯ

สตฺตสนฺดานํ อนุเสนฺติ อนุปริวตฺเตนฺตีติ อนุสฺยา ถามคตํ
กามราคาทิํ เอตํ อธิวจัน ๑ อนุสยํ ชานาตีติ อนุสยกถา
เหฏฺฐา วุตฺตยาเยว ๑ จริตฺตํ ปุพฺเพ กตํ กุสลาकुสลกมฺมํ ๑
อธิมุตฺตินฺติ กุสเล วา อกุสเล วา จิตฺตโอสฺสกุโ ๑ อปฺปรชฺกฺเขติ
ปฺลณฺนามเย อภิมุขิ อปฺปํ ราคาทิรชฺ (๑) เอเตสนฺติ อปฺปรชฺกฺขา ๑
อปฺปํ ราคาทิรชฺ เอเตสนฺติ วา อปฺปรชฺกฺขา (๒) ๑ มหารชฺกฺเขติ
ณณมเย อภิมุขิ มหนฺตํ ราคาทิรชฺ เอเตสนฺติ มหารชฺกฺขา ๑
มหนฺตํ ราคาทิรชฺ เอเตสนฺติ วา มหารชฺกฺขา (๓) ๑ ติกฺขินฺทฺริเย
มุทินฺทฺริเยติ ติกฺขานิ สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานิ เอเตสนฺติ ติกฺขินฺทฺริยา
มุทฺนิ สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานิ เอเตสนฺติ มุทินฺทฺริยา ๑ สุวากาเร
ทฺวากาเรติ สฺนฺทฺรา สทฺธาทโย อากาธา โภจฺจาสา เอเตสนฺติ
สุวากาธา ๑ กุจฺฉิตา ครหิตา อสุสทฺธาทโย อากาธา โภจฺจาสา
เอเตสนฺติ ทฺวากาธา ๑ สุวิญฺญาปเย ทฺพฺพิญฺญาปเยติ เย
กถิตํ การณํ สลฺลกฺเขนฺติ สุเขน สกฺกา โหนฺติ วิญฺญาเปตฺตํ เต
สุวิญฺญาปยา ๑ ตพฺพิปริตฺตา ทฺพฺพิญฺญาปยา ๑ ภพฺพาภพฺเพติ
ภพฺเพ จ อภพฺเพ จ ๑ อริยาเย ชาติยา ภวฺนฺติ ชายนฺตีติ
ภพฺพา ๑ วตฺตมานสมิเป วตฺตมานวจัน ๑ ภวิสฺสนฺติ
ชายนฺตฺสนฺติ วาติ ภพฺพา ภาชนฺภูตาคิ อตุโธ ๑ เย
๑. ม. ราคาทิรชฺ ๑ เอวมฺปริปี ๑ ๒. ม. อปฺปรชฺกฺขา เต
อปฺปรชฺกฺเข ๑ ๓. ม. มหารชฺกฺขา เต มหารชฺกฺเข ๑

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 423

อริยมคฺคปฏฺธิเวธสฺส อณุจฺฉวิกา อุปนิสฺสยสมฺปนฺนา เต ภพฺพา ฯ
วุตฺตปฏฺธิปกฺขา อภพฺพา ฯ สตฺเต ปชานาตีติ รูปาทีอารมฺมเณ (๑)
ลคฺเค ลคฺคิตฺเต สตฺเต ปชานาตี ฯ

สทฺเวโก โลโกติ สห เทเวหิ สทฺเวโม ฯ สห มารเณ
สมารโม ฯ สห พุรหฺมฺนา สพุรหฺมโม ฯ สห สมณฺพฺราหฺมเณหิ
สสฺสมณฺพฺราหฺมณฺหิ ฯ ปชาดตฺตา ปชา ฯ สห เทวมนุสฺเสหิ
สเทวมนุสฺสา ฯ ปชาตี สตฺตโลกสฺส ปรียายวจนเมตฺติ ฯ
ตตฺถ สทฺเวกวจเณน ปญฺจกามาจฺรเทวคฺคหณฺนิ สมารกวจเณน
ฉกฺกามาจฺรเทวคฺคหณฺนิ ฯ สพุรหฺมกวจเณน พุรหฺมกายิกาทิ-
พุรหฺมคฺคหณฺนิ ฯ สสฺสมณฺพฺราหฺมณฺหิจเณน สาสนสฺส ปจฺจตฺติก-
ปจฺจามิตฺตสมณฺพฺราหฺมณฺหิจเณน สมิตปาปพาหิตปาปสมณ
พฺราหฺมณฺหิจเณนจ ฯ ปชาวจเณน สตฺตโลกคฺคหณฺนิ ฯ
สเทวมนุสฺสวจเณน สมฺมุติเทวอวเสสมนุสฺสคฺคหณฺนิ ฯ เอวเมตฺถ
ตีหิ ปเทหิ โอกาสโลโม ฯ ทฺวีหิ ปชวเสน สตฺตโลโก คหิโตติ
เวทิตฺตพฺโพ ฯ อปโร นโย สทฺเวกคฺคหเณน อรูปาวจฺรโลโก คหิโต
สมารกคฺคหเณน ฉกามาจฺรเทวโลโก (๒) ฯ สพุรหฺมกคฺคหเณน
รูปาวจฺรพุรหฺมโลโก ฯ สสฺสมณฺพฺราหฺมณฺหิจเณน
จตฺตปรีสวเสน สมฺมุติเทเวหิ วา สห มนุสฺสโลโก อวเสส-
สตฺตโลโก (๓) วา ฯ

๑. ม. รูปาทีเก อารมฺมเณ ฯ ๒. ม. ฉกามาจฺรโลโก ฯ

๓. ม. อวเสสสพฺพสตฺตโลโก วา ฯ

อปีเจตฺต สทฺทวทฺถเนน อุกฺกฏฺฐปริจฺเจทโท (๑) สทฺทพฺพสุสาปี

โลกสุส อนุโตพุทฺททฺถวณฺเณ ปรีวตฺตณภาวํ สาเชติ ฯ ตโต เยสํ

สียา มารุ มหानุภาโว จกามาวจริสฺสโร วสวตฺติ กิ โสปี อนุโต-

พุทฺททฺถวณฺเณ ปรีวตฺตตฺติติ ฯ เตสํ วิมตี วิชเมนุโต สมารโกติ อาท ฯ

เยสํ ปน สียา พุทฺทมา มหानุภาโว เอกงฺกุลิยา เอกสุมี จก-

วาพสทฺทเส อาโลกํ ฝรติ ฯ ทฺวีหิ ฯ เป ฯ ทสฺหิ องฺกุลิหิ ทสฺสุ

จกฺกวาพสทฺทเสสุ อาโลกํ ฝรติ อนุตฺตรณจ ฌานสมาปตฺติสุํ

ปฏฺฐิสฺวเทติ กิ โสปี อนุโตพุทฺททฺถวณฺเณ ปรีวตฺตตฺติติ เตสํ วิมตี วิชเมนุโต

สทฺทพฺพสุสาปี อาท ฯ ตโต เยสํ สียา ปุณฺณสมณพฺราหฺมณา

สาสนปจฺจตฺติกา กิ เตปี อนุโตพุทฺททฺถวณฺเณ ปรีวตฺตตฺติติ ฯ เตสํ

วิมตี วิชเมนุโต สสฺสมณพฺราหฺมณิ ปชาติ อาท ฯ เอวํ อุกฺกฏฺฐานํ

อนุโตพุทฺททฺถวณฺเณ ปรีวตฺตณภาวํ ปกาเสตฺวา อถ สมฺมุติเทเว จ (๒)

อวเสสมนฺุสเส จ อฺปาทาย อุกฺกฏฺฐปริจฺเจทวเสน เสสฺสตฺตโลกสุส

อนุโตพุทฺททฺถวณฺเณ ปรีวตฺตณภาวํ ปกาเสนุโต สทฺทวณฺุสสาติ

อาท ฯ อยเมตฺถ อนุสนฺุธิกโม ฯ โปราณา ปนาหุ สทฺทวโกติ

เทวตาหิ สทฺุธิ อวเสสโลโม ฯ สมารโกติ มารเณ สทฺุธิ อวเสสโลโก ฯ

สทฺทพฺพสุสาปี พุทฺทเมหิ สทฺุธิ อวเสสโลโม ฯ เอวํ สทฺุเพปี ติกฺกวูปเค

สตฺเต ตีหากาเรหิ ตีสุ ปเทสุ ปกฺขิปิตฺวา ปฺน ทฺวีหากาเรหิ ปรียาทาตุ

สสฺสมณพฺราหฺมณิ ปชา สทฺทวณฺุสสาติ วุตฺตํ (๓) เอวํ ปญฺจหิ

๑. ม. อุกฺกฏฺฐปริจฺเจทโท ฯ ๒. ม. จสทฺุโท นตฺถิ ฯ ๓. อธิ อติสทฺุโท

อิจฺตพฺุโพ ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 425

ปเทหิ เตน เตน อากาเรน เตชาตฺถกเมว ปรียาทินฺนํ โหตีติ ฯ

อนุตฺมโสติ อุปรินฺนเตน ฯ ติมิติมิงฺกลนฺติ เอตฺถ ติมิ
นาม เอกา มจฺจชาติ ติมิ คิลิตฺตุ สมตฺถา ตโต มหนฺตสรีรา
ติมิงฺกลา นาม เอกา มจฺจชาติ ติมิงฺกลมฺปิ คิลิตฺตุ สมตฺถา
ปฺลยฺจโยชนสติกสรีรา ติมิติมิงฺกลา นาม เอกา มจฺจชาติ ฯ
อิชฺ ชาติคฺคฺหเนน เอกวณฺํ กตฺนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ กรุพฺ ฺเวนเตยฺยนฺติ
เอตฺถ กรุโผติ ชาติวเสน นามํ ฯ เวนเตยฺโยติ โคตฺตวเสน ฯ
ปเทเสติ เอกเทเส ฯ

สาริปฺุตตสมาติ สพฺพพุทฺธานํ รมฺมเสนาปติตฺเถเร กเหตุวา
วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ เสสสาวกา หิ ปฺลยฺวาย รมฺมเสนาปติตฺ-
เถเรน สมา นาม นตฺถิ ฯ ยถาหฺ เอตทกฺกํ ภิกฺขเว มม
สาวกานํ ภิกฺขุณฺํ มหาปฺลยฺวานํ ยทิทํ สาริปฺุตโตติ ฯ อฏฺฐ-
กถายจฺจ วุตฺตํ

โลกนาถํ จเปตฺวานํ เย จญฺเฐ สนฺติ ปาณินो
ปฺลยฺวาย สาริปฺุตตสฺส กถํ นาคฺฆนฺติ โสพฺสินฺติ ฯ

ผริตฺวาติ พุทฺธวณฺํ สพฺพเทวมนุสฺसानมฺปิ ปฺลยฺณํ
ปาปฺณิตฺวา จานโต เตสํ ปฺลยฺณํ ผริตฺวา พุยาปิตฺวา ติฏฺฐติ ฯ
อภิภวิตฺวาติ สพฺพเทวมนุสฺसानมฺปิ ปฺลยฺณํ อติภกฺมิตฺวา เตสํ
วิสยภฺตมฺปิ (๑) สพฺพเนยฺยํ อภิภวิตฺวา ติฏฺฐตีติ อตฺถโถ ฯ

๑. ม. อวิสยภฺตมฺปิ ฯ

ปฏิสมุภิตาย ปน อติฆํสิตฺวาติ ปาโจ ฆํสิตฺวา ตฺริตฺวาติ (๑)

อตุโถ ๑ เยปี เตตฺติอาทีหิ เอวํ ฝริตฺวา อภิภวิตฺวา จานสฺส

ปจฺจกฺขการณํ ทสฺเสติ ๑

ตตฺถ ปณฺทิตาติ ปณฺทิจฺเจน สมฺนฺนาคตา ๑ นิปฺปณาติ

สณฺหา สุขุมพุทฺธิโน สุขุเม อตฺถนฺตเร ปฏิวิชฺฌนสมตฺถา ๑

กตปรปฺปวาทาติ ฌาตปรปฺปวาทา (๒) เจว ปเรหิ สทฺธิ กตฺวาทปริจฺยา

จ ๑ วาลเวธิรฺฐปาติ วาลเวธิชนฺุคฺคหสฺทิสฺสา ๑ โว ภินฺทนฺตา (๓)

มณฺเฒ จรฺนฺติ ปณฺเฒาคเตน ทิฏฺฐิกตานิติ วาลสุขุมานิปิ ปเรสํ

ทิฏฺฐิกมฺนานิ อตฺถโน ปณฺเฒาคมฺเนน ภินฺทนฺตา วิย จรฺนฺตีติ

อตุโถ ๑ อถ วา คุถกตํ มุตฺตคตฺตฺนฺติอาทีสุ วิย ปณฺเฒาเอว

ปณฺเฒาคตํ ๑ ทิฏฺฐิจโย เอว ทิฏฺฐิกตานิ ๑ ปณฺเฒ อภิสงฺขริตฺวา

อภิสงฺขริตฺวาติ ทฺวิปทฺมปิ ติปทฺมปิ จตฺตฺปทฺมปิ ปุจฺฉํ รจยิตฺวา

เตสํ ปณฺหานํ อติพฺหุคตฺตา สพฺพสงฺคหตฺถํ ทฺวิกฺขตฺตํ วุตฺตํ ๑

คุพฺพานิ จ ปฏิจฺฉนฺนฺนํ จ อตฺถชาตานิ วาติ ปาจเสโส ๑

เตสํ ตถา วินยํ ทิสฺวา อตฺถนา อภิสงฺขตฺปณฺหํ (๔) ปุจฺฉนฺตฺติ

เอวํ ภควตา อธิปฺเปตตฺตา ปณฺหํ ปุจฺฉนฺติ ๑ อณฺเฒสํ ปน

ปุจฺฉนฺย โโอกาสเมว อทตฺวา ภควา อฺปสงฺกมฺนฺตํ ฌมฺมํ เทเสติ ๑

ยถาห เต ปณฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ อิมํ มยฺ ปณฺหํ สมณฺโณ โคตมํ

๑. ม. ตฺริตฺวาติ ๑ ๒. ม. วิชฺฌาตปรปฺปวาทา เจว ๑ ๓. ม. โว ภินฺทนฺตา

มณฺเฒ จรฺนฺติ ปณฺเฒาคเตน ทิฏฺฐิกตานิติ วาลเวธิ วิย วาลํ สุขุมานิปิ ปเรสํ ๑

๔. ม. อภิสงฺขตํ ปณฺหํ ปุจฺฉนฺตีติ ๑

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 427

อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสาม สเจ โน สมโณ โคตโม เอวํ ปุญฺโง เอวํ
พฺยากริสฺสตี เอวมฺสฺส มยฺ วาทำ อโรเปสฺสาม เอวํ เจปิ โน
ปุญฺโง เอวํ พฺยากริสฺสตี เอวํปีสฺส มยฺ วาทำ อโรเปสฺสามาติ [๑]
เต เยน สมโณ โคตโม เตนฺอุปสงฺกมฺนฺติ ฯ เต สมโณ โคตโม ฌมฺมียา
กถาย สนฺทสฺเสตี สมาทเปตี สมฺตฺเตเชตี สมฺปหํเสตี ฯ เต สมณฺเณน
โคตเมน ฌมฺมียา กถาย สนฺทสฺสีตา สมาทปีตา สมฺตฺเตชิตา
สมฺปหํสีตาน เจว สมณฺโณ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ กุตฺสฺส (๒) วาทำ
อโรเปสฺสนฺติ อญฺญทตฺถ สมณฺสฺเสว โคตมฺสฺส สวากา
สมฺปชฺชนฺตีติ ฯ กสฺมา ปญฺเฬห น ปุจฺฉนฺตีติ เจ ภควา กิร
ปริสมชฺเฒ ฌมฺมํ เทเสนฺโต ปริสาย อชฺฉาสนฺนํ โอลฺลเกตี ฯ ตโต
ปสฺสตี อิมํ ปญฺหิตา กุพฺพํ รหฺสฺสํ ปญฺหํ โววญฺญิกสาร์ กตฺวา
อากตฺวาติ ฯ โส เตหิ อปุญฺโงเยว ปญฺหปุจฺฉาย เอตฺตกา โทสา
วิสฺสชฺชน เอตฺตกา อตฺถเถ ปเท อกฺขเร เอตฺตกาติ อิมํ ปญฺหํ
ปุจฺฉนฺโต เอวํ ปุจฺฉเยยฺ วิสฺสชฺชนฺโต เอวํ วิสฺสชฺชเยยฺยาติ อิติ
โววญฺญิกสาร์ กตฺวา อานีเต ปญฺเฬห ฌมฺมกถาย อนฺตเร ปกฺขิปิตฺวาปี
ทสฺเสตี (๓) ฯ เต ปญฺหิตา เสยฺโย (๔) วต โน ยํ (๕) มยฺ อิมํ ปญฺเฬห
น ปุจฺฉิมฺหา ฯ สเจปิ มยฺ ปุจฺฉเยยฺยาม อปฺปติญฺจิตฺเต โน กตฺวา สมโณ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร สฺถนฺนฺติ สมโณ ขลฺล โภ โคตโม อมฺกํ นาม คามํ วา
นิกมํ วา โอสโฏตีติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. กุตฺสฺส ฯ ๓. ส. วิทฺธฺเสตี ฯ
๔. ม. เสยฺยา ฯ ๕. ม. เย ฯ

โคตโม จิเปยฺยาติ อุตฺตมฺนา ภวนฺติ ฯ อปิ จ พุทฺธา นาม ฌมฺมํ
เทเสนฺดา ปริสํ เมตฺตาย ฝรณฺติ เมตฺตาฝรณฺน ทสฺพลฺลสุ
มหาชนฺสฺส จิตฺตํ ปสฺสํติ พุทฺธา นาม รูปฺคฺคปฺปตฺตา โหนฺติ
ทสฺสนสมฺปฺนฺนา มฐฺรฺสฺสรา มุทฺธิวฺหา สฺมุสฺสิตทฺนตฺวารณา อมเตน
หทฺยํ สฺลิยฺจนฺตา วิย ฌมฺมํ กเถนฺติ ฯ ตตฺร เนสํ เมตฺตาฝรณฺน
ปสนฺนจิตฺตํ เอิ วิหิตฺติ เอิ วรูปี อเทวฺชฌกถํ อโฆกถํ นียฺยานิก-
กถํ กเถนฺเตน ภควตา สทฺธี น สกฺขิสฺสาม ปจฺจนิกฺกถาหํ
คณฺหิตฺตฺติ อตฺตโน ปสนฺนภาเวเนว ปญฺเฬน ปจฺจนฺตีติ ฯ

กถิตา วิสฺสชฺชิตา จาติ (๑) เอิ ตุมฺเห ปจฺจนฺตาติ อปฺจฺจนิตฺตปญฺหานํ
อุจฺจารณฺน เต ปญฺหา ภควตา กถิตา เอิ โหนฺติ ฯ ยถา จ เต
วิสฺสชฺชเชตฺตพฺพา ตถา วิสฺสชฺชิตา เอิ โหนฺติ ฯ นิตฺติญฺจการณาติ
อิมินา การณฺน อิมินา เหตุนา เอิ โหนฺตีติ เอิ สเหตุกํ กตฺวา
วิสฺสชฺชเนน ภควตา นิตฺติญฺจการณา เอิ โหนฺติ เต ปญฺหา
อุปกฺขิตฺตกา จ เต ภควโต สมฺปชฺชนฺตีติ ขตฺติยปญฺหิตาทโย
ภควโต วิสฺสชฺชเนเนว (๒) ภควโต สมิเป ขิตฺตกา ปกฺขิตฺตกา (๓)
สมฺปชฺชนฺติ สวกา วา สมฺปชฺชนฺติ อุปาสกา วาติ อตฺถโถ
สวากสมฺปตฺตี วา ปาปฺณนฺติ อุปาสกสมฺปตฺตี วาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อถาติ อนนฺตรตฺเถ เตสํ อุปกฺขิตฺตกสมฺปตฺติสมนฺนตร-
เมวาติ อตฺถโถ ฯ ตตฺถาติ ตสฺมี จาเน ตสฺมี อธิกาเร วา ฯ

๑. ม. วาติ ฯ ๒. ม. ปญฺหวิสฺสชฺชเนเนว ฯ ๓. ม. ปาทกฺขิตฺตกา ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 429

อติโรจตีติ อติวิย โชตติ ปกาสติ ฯ ยทิทํ ปญฺญาชาติ ยา อัย
ภควโต ปญฺญา ตาย ปญฺญา ย ภควา จ (๑) อติโรจตีติ อตุโถ ฯ
อิติสทฺโท การณฺตฺเถ (๒) ฯ อิมินา การณฺนาติ อตุโถ ฯ เสสํ
สพฺพตฺถ ปากฺกเมวาทิ ฯ

ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อฏฺฐมํ ฯ

มาคณฺทียสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา

นวมเม มาคณฺทียสุตฺตนิทฺเทส ปจฺมกาถายํ ตาว

อชฺปาลนิกฺโรธมฺมูเล นานารูปานิ นิมนฺนิตฺวา อภิกามํ อากตํ มารชฺชิตฺรํ
ทิสฺวาน ตณฺหํ อรตี รากฺขจฺจ จนฺทมตฺตมฺปิ เมถุนสฺมี นาโหสิ
กิเมวิทํ อิมิสฺสา ทาริกาย มุตฺตกริสฺปฺณฺณํ รูปํ ทิสฺวา ภวิสฺสติ
สพฺพธา ปาทาปิ นํ สมนฺุสฺสิตํ น อิจฺเณ กุโตเนน สํวสิตฺตฺนฺติ ฯ

มุตฺตปฺณฺณนฺติ ออาหารอฺตุวเสน วตฺติปฺณฺนฺตฺริ ปุเรตฺวา
จิตฺตมฺตฺเตน ปุริตํ ฯ กริสฺปฺณฺณนฺติ ปกฺกาสยสงฺขาเต เหฏฺฐา
นาภิปฺปฺญจิกฺกมฺมฺกานํ อนฺตเร อฺพเพเรน อฏฺฐจฺงคฺลฺมตฺเต
อนฺตาวสาเน จิตฺตวเจเน ปฺณฺณํ ฯ เสหมปฺณฺณนฺติ อฺทรปฺญฺเล
จิตฺตเอกปฺตฺตปฺปมาเณเน เสเมहनํ ปุริตํ ฯ รุหิรปฺณฺณนฺติ
ยกนฺสฺส เหฏฺฐาภากํ ปุเรตฺวา หทฺยวกฺกปฺปสาสนํ (๓) อฺปฺริ โถกํ
๑. ม. วา ฯ ๒. ม. การณฺตฺโถ ฯ ๓. ส. หทฺยวตฺถุปฺปสาสนํ ฯ

โลกํ ปคฺขมฺรฺนฺเตน วกฺกหทยกนปฺปฺวาเส เตมยมาเนน จิตฺเตน
เอกปตฺตสฺส ปุรณฺมตฺเตน สนนิจิตฺตโลहितสฺงฺขาเตน จ เกสฺสโลม-
นขทฺนฺตานํ มํสฺวินิมฺตฺตญฺจานญฺเจว ถทฺชฺสฺกฺขจฺมมฺมฺยจ จเปตฺวา
ธมฺนิชาลาณฺสาเรณ สพฺพํ อุปาทินฺนกสฺสรีริํ ฝริตฺวา จิตฺตํสฺสรณ-
โลहितสฺงฺขาเตน จ ทฺวิเชน รุหิเรณ ปุณฺณํ ฯ อญฺจิสฺงฺฆาญฺจฺนฺติ
สกลสฺสรีเร เหญฺจฺจา อญฺจิํนํ อุปฺริ จิตฺตานิ สาทิกานิ ตีณิ อญฺจิสฺตานิ
เตหิ อญฺจิจิํ ฃญฺจิตํ ฯ นุหฺารุสฺมฺพนฺชฺนฺติ สกลสฺสรีเร อญฺจิํนํ
อาพนฺชิตฺวา จิตฺตานิ นว นุหฺารุสฺตานิ เตหิ นุหฺารุหิ สฺมฺพนฺชํ
อาพนฺชํ ฯ รุหิรมํสเลปนฺนฺติ (๑) สํสฺรณฺโลหิตฺเตน จ สาทิกานิ ตีณิ
อญฺจิสฺตานิ อนฺนลิมฺเปตฺวา จิตฺเตน นวํสเปสฺตีสฺเตน จ อนฺนลิตฺตํ
สฺสรีริํ ฯ จมฺมวินทฺชฺนฺติ สกลสฺสรีริํ ปฺริโยนทฺชิตฺวา (๔) ปากฺกฺกิโลมกสฺส
อุปฺริ นฺวียา เหญฺจฺจา จิตํ จมฺมํ เตน จมฺเมเนน วินทฺชํ ปฺริโยนทฺชํ ฯ
จมฺมวาทฺชฺนฺติปฺปํ ปาฬิ ฯ นฺวียา ปญฺจิจฺฉนฺนฺติ อตฺตฺสฺขมฺจฺฉนฺวียา
ปญฺจิจฺฉนฺนํ ฉาเตตฺวา จิตํ ฯ ฉิทฺทวาทฺฉิทฺทนฺติ อเนกฉิทฺทํ ฯ
อฺกฺขมฺรฺนฺติ (๒) อฺกฺขิมฺขาทิํหิ อฺกฺขมฺรฺนฺติ ฯ ปคฺขมฺรฺนฺติ (๓) อโธภาเคน
ปคฺขมฺรฺนฺติ ฯ กิมิสฺงฺฆนฺนิเสวิตฺนฺติ สฺวจิมฺขาทิํหิ นานาปาณฺกฺลสฺมฺมุเหหิ
อาเสวิตํ ฯ นานากลิมลปฺริปฺรฺนฺติ อเนกวิเชหิ อสฺสุจิกฺโกญฺจฺจาเสหิ
ปฺริตํ ฯ

ตโต มาคฺนฺทิโย ปพฺพชฺชิตา นาม มานุสเสก กามे ปหาย

๑. ม. รุหิรมํสวเลปนฺนฺติ ฯ ๒. ม. อฺกฺขมฺรฺนฺตฺนฺติ ฯ ๓. ม. ปคฺขมฺรฺนฺตฺนฺติ ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 431

ทิพฺพกามตฺถาย ปพฺพชนฺฺติ อยฺยจฺ ทิพฺเพปิ กามเ น อิจฺฉติ
อิทฺมฺปิ อิตฺถิรตฺนํ กา นฺ อสฺส ทิฏฺฐิํติ ปุจฺฉิตฺํ ทุติยกาถมาห ๑
ตตฺถ เอตาทิสฺสยฺเจ รตฺนนฺฺติ ทิพฺพิตฺถิรตฺนํ สนฺฺชาย ภณฺฺติ ๑
นารินฺฺติ อตฺตโน ธีตฺรํ สนฺฺชาย ๑ ทิฏฺฐิํคตํ สีลพฺพตํ นุจฺฉิตฺนฺฺติ
ทิฏฺฐิํยจฺ สีลยฺจ วัตฺถยฺจ จีวิตฺถยฺจ ๑ กฺวปฺปตฺตติยฺจ วมเทสิ
กิตฺติสนฺฺติ อตฺตโน กฺวปฺปตฺตี วา ตฺวํ กิตฺติํ วมเทสิตี ๑

อิโต ปฺรา เทว คาถา วิสฺสชฺชนปฺจฺฉานเยน ปวตฺตตฺตา
ปាកฺกสมฺพฺนฺชานเยว ๑ ตาสี (๑) ปจฺมกาถาย สงฺเขปฺโต โถ ตสฺส
มยฺหํ มาคนฺฺทีย ทฺวาสกฺกฺกิตฺติกตฺตมฺเมสฺสุ นิจฺฉินฺฺติวา อิทฺเมว สจฺจํ
โมฆมฺมยฺนฺฺติ เอวํ อิํ ทวามิตฺติ สมฺภกฺกหิตํ น โหติ นตฺถิ น วิชฺชติ
กิการณา อหํ หิ ปสฺสสนฺฺโต ทิฏฺฐิํสฺสุ อาทินํว กยฺยจฺ (๒) ทิฏฺฐิํ อกฺก-
เหตุวา สจฺจานิ ปวิจฺฉินฺฺโต อชฺฉตฺตํ ราคาทินํ สนฺฺตภาเวน (๓)
อชฺฉตฺตสนฺฺติสงฺฆาตํ นิพฺพานเมว อทฺทสนฺฺติ ๑

อาทินวฺนฺฺติ อฺปทฺทวํ ๑ สทฺกฺกชนฺฺติ กายิกทฺกฺกเขน สทฺกฺกํ ๑
สฺวิฆาตฺนฺฺติ เจตฺติกทฺกฺกเขน (๔) ๑ สหิตํ ๑ สอฺปายาสนฺฺติ อฺปายาสสหิตํ ๑
สปริพาหฺนฺฺติ สทฺธํ ๑ น นิพฺพิทฺทายาติ น วฏฺฏฺเณ นิพฺพิทฺท-
นตฺถาย ๑ น วิรคฺกายาติ น วฏฺฏฺเณ วิรคตฺถาย ๑ น นิโรธฺทายาติ
น วฏฺฏฺสฺส นิโรธตฺถาย ๑ น อฺปสฺมายาติ น วฏฺฏฺสฺส อฺปสฺมนตฺ-
ถาย ๑ น อภิญฺญาตาติ น วฏฺฏฺสฺส (๕) อภิชานนตฺถาย ๑
๑. ม. ตาสุ ๑ ๒. ม. กยฺยจฺ ๑ ๓. ม. สนฺฺตภาเวน ๑ ๔. ม. เจตฺติกทฺกฺกเขน
สหิตํ ๑ ๕. ม. วฏฺฏฺสฺส ๑

น สมุโพชชยาติ น กิเลสฺนโรชชกเมน (๑) วฏฺฏโต สมฺพุชฺฌ-
นตฺถาย ฯ น นิพฺพานายาติ น อมตฺนิพฺพานตฺถาย ฯ เอตฺถ
ปน นิพฺพิททายาติ วิปฺสฺสนา ฯ วิราคทายาติ มคฺโค ฯ นิโรชช
อุปสมายาติ นิพฺพานํ ฯ อภิญฺญาย สมุโพชชยาติ มคฺโค ฯ
นิพฺพานายาติ นิพฺพานเมว ฯ เอวํ เอกสฺมึ จานฺเน วิปฺสฺสนา
ตีสฺส มคฺโค ตีสฺส นิพฺพานํ วุตฺตฺนฺติ เอวํ ววตฺถานกถา
เวทิตฺตพฺพา ฯ ปริยาเยน ปน สพฺพานิ เปตานิ มคฺคเววจฺจนาณิปี
นิพฺพานเววจฺจนาณิปี โหนฺตุติเยว ฯ

อชฺฌตฺตํ รากฺสฺส สนฺตฺตินฺติ อชฺฌตฺตรากฺสฺส สนฺตฺตภาเวน
นิพฺพุตฺตภาเวน อชฺฌตฺตสนฺตฺตฺตฺตํ นิพฺพานํ โอลฺลเกสฺสิ ฯ (๒) โทสฺส
สนฺตฺตินฺติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ ปจฺจินฺนฺติ นิตฺเทสฺส อุตฺเทสฺสปํทํ ฯ
วิจฺจินฺนฺโตติ สจฺจานิ วทฺตฺตฺตฺต วิภาเวนฺโต ฯ ปวิจฺจินฺนฺโตติ ตาเนว
ปจฺจเจกํ วิภาเวนฺโต ฯ เกจฺจ กเวสฺนฺโตติ วณฺณยฺนฺติ ฯ อทฺทสนฺติ
โอลฺลเกสฺสิ ฯ อทฺทขิณฺติ วินิวิชฺฌี ฯ อสฺสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต (๓) ปญฺญาเย สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปฏฺวิวิชฺฌินฺติ ฌาเนน ปจฺจจฺจํ อกาสฺสิ ฯ

ทฺต
สฺต
อภิสฺงฺขตฺตภาวาทินานเยน ปกฺปปีตานิติ จ วุจฺจนฺติ เต เว มฺนึ
ทฺต
๑. ส. ม. กิเลสฺนโรชชกเมน ฯ ๒. ม. โอลฺลเกสฺสิ ฯ ๓. ม. อสฺสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 433

อาจิกฺข เม กถํ นุ ชีเรหิ ปเวทิตํ ตํ กถํ ปกาสิตํ ชีเรหิติ วทติ ฯ
อิมิสฺสา คาถาย นิทฺเทโส อุตฺตานตฺโถ จเปตฺวา ปรมตฺถปทํ ฯ
ตตฺถ ยํ ปรมตฺถนฺตฺติยํ อุตฺตมํ นิพฺพานํ ฯ

อถสฺส ภควา ยถา เยน อุปาเยน ตํ ปทํ ชีเรหิ
ปกาสิตํ ตํ อุปายํ สปฏิปกฺขํ ทสฺเสนฺโต น ทิกฺขิยาติ
คาถมาห ฯ

ตตฺถ น ทิกฺขิยาติอาทิจฺจ สฺมาปตฺติธามา (๒) พาหิรสีลพฺพตานิ
ปฏิกฺขิปติ ฯ สฺทฺธิมาหาติ เอตฺถ วุตฺตํ อาหสทฺทํ สพฺพตฺถ
นกาเรน สทฺธิ โยเชตฺวา ปุริมปทตฺถยํ เนตฺวา ทิกฺขิยา สฺทฺธิ
นาห น กเถสีติ (๑) เอวมตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ยถา เจตฺถ เอวํ
อุตฺตรปเทสฺสปี ฯ ตตฺถ จ อทิกฺขิยา นานาติ ทสวตฺถกํ สฺมมาทิกฺขิ
วินา น กเถมีติ (๔) ฯ ตถา อสฺสุตฺติยาติ น (๕) จ สวณฺํ วินา (๕) ฯ
อธามาติ กมฺมสฺสกตสจฺจานูโลมิกถาณํ วินา ฯ อสีลตาติ
ปาติโมกฺขสํวรํ วินา ฯ อพฺพตาติ ฐตฺถงฺกวตฺติ วินา ฯ โนป
เตนาติ เอเตสฺ (๖) เอเกเกน ทิกฺขิอาทิมตฺถเคนาปี น กเถมีติ (๗)
เอวมตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหยาติ เอเต จ
ปุริมทิกฺขิอาทิจฺเจเท กณฺหปฺกฺขิจเเก ฐมฺเม สฺมกฺขมาตฺถกรเณน
นิสฺสชฺช ปจฺฉิมเ ทิกฺขิอาทิจฺเจเท (๘) สฺกฺกปฺกฺขิจเเกปี อสมฺกฺขมาตา-
๑. ม. อาจิกฺข เม ฯ ๒. ม. ทิกฺขิสฺสุตฺติอฏฺฐสฺมาปตฺติธามาพาหิรสีลพฺพตานิ ฯ
๓. ม. น กเถมีติ ฯ ๔. น. กเถสีติ ยุตฺตตฺตรํ ฯ ๕. ม. นวฺงคํ สวณฺํ วินา ฯ
๖. ม. เตสฺ เเกกเมเกน ฯ ๗. น. กเถสีติ ยุตฺตตฺตรํ ฯ ๘. ม. อทิกฺขิอาทิจฺเจเท ฯ

ปชฺชเนน (๑) อนุคฺคหาย ฯ สนฺโต อนิสฺสาย ภวํ น ชปฺเปติ อิมาย
ปฏิบัติติยาราคาทิวุปสเมน สนฺโต จกฺขวาทีสุ กณฺจิ ฌมฺมํ
อนิสฺสาย เอกมฺปิ ภวํ น ชปฺเป อปีเหตุํ อปฺตเถตุํ สมฺตฺโตปิ สียาฯ
อยมฺสฺส อชฺฉตฺตสนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ

สวณฺมฺปิ อิจฺฉิตฺตพฺพนฺติ สุตฺตาทิวเสน สฺวณฺมฺปิ อากงฺขิตฺตพฺพํ ฯ
สมฺภารา อิม ฌมฺมาติ สมฺมาทิกฺขิอาทิกา อิม ฌมฺมา อูปการกฺุเจน
สมฺภารา โหนฺติ ฯ กณฺหปฺกฺขิกานนฺติ อกฺุสลปฺกฺเข กตํ (๒) ฯ
สมฺกฺขมาตฺโต ปหํ อิจฺฉิตฺตพฺพนฺติ สมฺมา หนฺนโต สมฺกฺเจทฺโต
ปหํ อากงฺขิตฺตพฺพํ ฯ เตธาตฺุเกสุ กฺุสเลสุ ฌมฺเมสุติ กามรฺูปา-
รฺูปสงฺขาเตสุ เตญฺมเกสุ โกสลตฺสมฺกฺุเตสุ ฯ อตฺมมฺยตาติ
นิตฺตณฺหาโว ฯ

เอวํ วุตฺเต วจนฺตํ อสฺลลฺกฺเขนฺโต มาคนฺทิโย โน เจ กิราติ
คาถมาห ฯ ตตฺถ ทิกฺขุจาทินิ วุตฺตณฺยานเว ฯ กณฺหปฺกฺขิกานิเยว
ปนฺ สนฺธาย อุกฺยตฺถาปี อาห ฯ อาหสทฺทํ ปนฺ โนเจกิสทฺเทน (๔)
โยเชตฺวา โน เจ กิราห โน เจ กิร กเถสีติ เอวํ อตฺโต ทกฺขุทฺโพ ฯ
โมมฺหนฺติ อติมฺพฺหํ โมหนํ (๕) วา ฯ ปจฺเจนฺตีติ ชานนฺติ ฯ
อิมิสฺสาปี คาถาย นิตฺเทโส อุตฺตานิ ฯ

อถสฺส ภควา ตํ ทิกฺขุจํ นิสฺสาย ปุจฺฉํ ปฏิกฺขิปนฺโต ทิกฺขุจํ (๖)
๑. ส. ม. อตฺมมฺยตาปชฺชเนน ฯ ๒. ม. ภวานํ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร ตตฺถาติ
ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. โนเจติ สทฺเทน ฯ ๕. ม. โมหพฺหํ วา ฯ ๖. ม. ทิกฺขุจฺญจ
นิตฺตยาติ ฯ

สุณิสฺสายาติ คาถมาห ๑ ตสฺสตุโถ ตฺวํ มากนุทฺธิย ทิฏฺฐิํ นิสฺสาย
ปฺนปฺปฺนํ ปุจฺจมาโน ยานิ เต ทิฏฺฐิกฺคทานิ สมฺกุกฺคิทานิ เตเสว
สมฺกุกฺคิเตสุ ปโมหํ อากโธ ตฺวํ อิทฺโ จ มยา วุตฺตอชฺชตฺตสนฺตฺติโต
ปฏฺธิปตฺติโต ฐมฺมเทสนโต วา อณฺุมปฺปิ ยุตฺตสฺสยํ น ปสฺสตี เตน
การณฺน ตฺวํ อิมํ ฐมฺมํ โมหฺหโต ปสฺสตีติ ๑

ลคฺคณํ นิสฺสาย ลคฺคณนฺตฺติ ทิฏฺฐิลคฺคณํ อลฺลียิตฺวา ทิฏฺฐิ-
ลคฺคณํ ๑ พนฺชนนฺตฺติ ทิฏฺฐิพนฺชนํ ๑ ปฺลิโพชนฺตฺติ ทิฏฺฐิปฺลิโพชํ ๑
อนฺุชการิํ ปกฺขนฺโตตีติ พหฺลนฺชการิํ ปวิฏฺฐโจตี ๑ ยุตฺตสฺสยนฺตฺติ
สมณฺชมฺเม ยุตฺตสฺสยํ ๑ ปตฺตสฺสยนฺตฺติ สมณฺชมฺเม ปฏฺธิทฺช-
สฺสยํ ๑ ลคฺคณสฺสยนฺตฺติ สยฺชานิตฺสยํ ๑ การณฺสยฺชานิตฺติ
เหตุสฺสยํ ๑ จานสฺสยนฺตฺติ การณฺสยํ ๑ น ปฏฺธิภสฺตีติ น
วินฺทสิ ๑ กุโธ ฌาณนฺตฺติ มคฺคกฺคาณํ ปน เกน การณฺน
ลภิสฺสตี ๑ อนิจฺจํ วาติ หุตฺวา อภาวญฺเจน ปญฺจกฺขนฺธา อนิจฺจํ ๑
อนิจฺจสฺสยฺชานฺุโลมํ วาติ ปญฺจกฺขนฺธา อนิจฺจชาติ อฺุปฺปนฺนา
สฺสยฺชา อนิจฺจสฺสยฺชา ตาย สฺสยฺชานฺุโลมํ อฺุปฺปฏฺธิกฺกํ อนิจฺจ-
สฺสยฺชานฺุโลมํ ๑ กิํ ตํ วิปฺสฺสนาถาณํ ๑ ทฺุกฺขานตฺต-
สฺสยฺชานฺุโลมานมฺปิ [๑] เอเสว นโย ๑

เอวํ สมฺกุกฺคิเตสุ จ (๒) สมฺโมเหน (๓) มากนุทฺธิยสฺส วิวาทาปตฺตี
๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร ทฺุวินฺนํ วิปฺสฺสนาถาณานนฺตฺติ ทิสฺสตี ๑ ๒. ม. จสฺสทฺุโท
นตฺติ ๑ ๓. ม. ปโมเหน ๑

ทสฺเสตฺวา อิทานิ เตสุ อณฺเณสุ จ ฐมฺเมสุ วิคตฺปโปมฺหสฺส
อตุตฺตโน นิพฺพิวาทํ ทสฺเสนฺโต สโม วิเสสํติ คาทมาห ฯ
ตสฺสตุโถ โย เอวํ ติธา มาเนน วา ทิฏฺฐิยา วา ปุคฺคเลน วา
มณฺเณติ โส เตน มาเนน วา (๑) ตาย วา ทิฏฺฐิยา เตน
วา ปุคฺคเลน วิวเทยฺย ฯ โย ปน อมฺหาทิสฺ อิมาสฺ ติสฺ
วิธาสุ อวิกมฺปมาโน สโม วิเสสํติ น ตสฺส โหติ น
จ หีนฺติ ปาจเสโส ฯ อิมิสฺสาปี คาทาย นิตฺเทโส
อตุตฺตโนว ฯ กิณฺจิ กิยฺโย ฯ

สจฺจนฺติ โสติ คาทา ฯ ตสฺสตุโถ โส เอวฺรูปโป ปหีน-
มานทิฏฺฐิโก มาทิสฺ พาหิตปาปตฺตาทินา นยน พฺราหฺมโณ อิทเมว
สจฺจนฺติ ก็ วเทยฺย ก็ วคฺคฺ ภาณฺยฺย เณ วา การเณน ภาณฺยฺย
มยฺหํ สจฺจํ ตฺยฺหํ มุสาติ วา เณ มาเนน ทิฏฺฐิยา ปุคฺคเลน วา
วิวเทยฺย ฯ ยสฺมี มาทิสฺ จินฺสาเส สทิสฺโสมสฺมีติ ปวตฺติยา สมนํ
วา อิตฺรทฺวยภาเวน ปวตฺติยา วิสมํ วา มณฺเณติ นตฺถิ สมานาทิสฺ
เณ วาทํ [๒] ปฏิปุพฺเรยฺยาติ ฯ อิมิสฺสาปี คาทาย นิตฺเทโส
อตุตฺตโน ฯ

นनु เอกํเสเนว เอวฺรูปโป ปุคฺคโล โอกมฺปหายาติ คาทา ฯ
ตตฺถ โอกมฺปหายาติ รูปชาตฺวาทิวินฺณานฺสฺโสกาสิ (๓) ตตฺถ
จฺนุทฺราคปฺปหานน จทฺเทตฺวา ฯ อนิเกตฺสาร์ติ รูปนิมิตฺต-
๑. ม. วาสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ปฏิยฺยฺชฺชเยยฺยาติ ทิสฺสติ ฯ
๓. สී. วิณฺณานํ โอกสาร์ ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 437

นิเกตาทินิ ตณฺหาวเสน อสรนฺโต ฯ กาม (๑) อกฺุพฺพิ มฺุ
สนฺถวานินฺติ กาม คิหิสนฺถวานิ อกฺโรนฺโต ฯ กามหิ
ริตฺโตติ กามสฺ ญฺนฺทราคาภาเวน สพฺพกามหิ ปฺุญฺญโต ฯ
อปุเรกฺขราโนติ อายตี อตฺตภาวํ อนภินิพฺพตฺเตนฺโต ฯ
กถนฺนุ (๒) วิคฺคยฺห ชเนน กยิราติ ชเนน สทฺธี วิคฺคาหิกกถํ
กเถยฺย ฯ

หาลิทฺทกานินฺติ (๓) เอวฺนามโก คหปฺติ ฯ เยนายสฺมา
มหากจฺจาโน เตนฺอุปฺสงฺกมิตฺติ เยนาคิ ภูมฺมตฺเต กรณฺวจฺนํ ฯ
ตสฺมา ยตฺถ มหากจฺจาโน ตตฺถ อุปฺสงฺกมิตฺติ เอวเมตฺถ
อตุโถ ทฺฐจฺพฺโพ ฯ เยน วา การณฺน มหากจฺจาโน
เทวมนฺุสฺเสหิ อุปฺสงฺกมิตฺพฺโพ เตน การณฺน อุปฺสงฺกมิตฺติ
เอวเมตฺถ อตุโถ ทฺฐจฺพฺโพ ฯ เยน วา (๔) การณฺน มหากจฺจาโน
อุปฺสงฺกมิตฺพฺโพ นานปฺุการคฺณวิเสสาคิมาธิปฺปาเยน
สารุผลฺลปฺโกคาธิปฺปาเยน ทิชฺคณฺเหหิ นิจฺจผลิตฺตมหารุกฺโข
วีย ฯ อุปฺสงฺกมิตฺติ อุปฺคโตติ [๕] วุคฺคํ โหติ ฯ

อุปฺสงฺกมิตฺวาติ อุปฺสงฺกมณฺปฺริโยสานทฺิปนํ ฯ อถวา ฯ
เอวํ คโต ตโต อาสนฺนตฺรํ จานํ มหากจฺจานสฺส
สมีปฺสงฺขาตํ คณฺตุวาติปฺิ วุคฺคํ โหติ ฯ อภิวาทฺเตวาติ
ปฺญจปฺติจฺจฺเจเตน วนฺุทิตฺวา ฯ อิทานิ เยนตฺเถน มหากจฺจานสฺส

๑. ม. กาม ฯ ๒. ม. กถํ ฯ ๓. สฺยา หาลินฺทกานิ ฯ ม. สาลินฺทกานินฺติ ฯ

๔. ม. จ ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺุโท ทิสฺสตี ฯ

อุปฏฺฐานํ อากโธ ตํ ปุจฺฉิตฺตกาโม ทสฺนขสโมธานสมฺมุชฺฉลํ อณฺชลิ
สิริสิ ปติฏฺฐาเปตฺวา เอกมฺนุตํ นิสีทิ ฯ เอกมฺนุตฺนฺติ ภาว-
นปฺปสทกนิตฺเตโส วิสํมํ จนฺทิมสุริยา ปรีวตฺตฺนฺตฺติอาทิสฺสู วิย ฯ
ตสฺมา ยถา นิสินฺโน เอกมฺนุตํ นิสินฺโน โหติ เอวํ นิสีทิตฺติ เอวเมตฺถ
อตุโธ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ภูมฺมตฺเต วา เอตํ อุปโยคฺวณฺํ ฯ นิสีทิตฺติ
นิสชฺชํ กปฺเปสิ ฯ ปณฺทิตา หิ เทวมนฺุสฺสา ครุฏฺฐาณิยํ
อุปสงฺกมิตฺวา อาสนกฺุสฺสตาย เอกมฺนุตํ นิสีทฺนฺติ ฯ อยฺนจ
กหปติ เตสํ อณฺชตโร ตสฺมา เอกมฺนุตํ นิสีทิ ฯ กถํ นิสินฺโน
จ ปน (๑) เอกมฺนุตํ นิสินฺโน โหติ ฉ นิสชฺชโทเส วชฺเชตฺวา ฯ
เสยฺยถิทํ อติทฺุรํ อจฺจาสนนํ อุปริวาคํ อณฺชตปฺปเทสํ อติสมฺมุขํ
อติปจฺฉาติ ฯ อติทฺุเร นิสินฺโน หิ สเจ กเถตฺตกาโม โหติ
อุจฺจาสนทฺเทน กเถตพฺพิ โหติ ฯ อจฺจาสนนฺเน นิสินฺโน สงฺมณฺุณฺํ
กโรติ ฯ อุปริวาท นิสินฺโน สรฺริรคฺนุเชน พาทติ ฯ อณฺช-
ตปฺปเทเส นิสินฺโน อการวํ ปกาเสติ ฯ อติสมฺมุขา นิสินฺโน
สเจ ทฏฺฐกาโม โหติ จกฺขุณา จกฺขุํ อาหจฺจ ทฏฺฐพฺพิ โหติ ฯ
อติปจฺฉา นิสินฺโน สเจ ทฏฺฐกาโม โหติ คีวํ ปสาเรตฺวา ทฏฺฐพฺพิ
โหติ ฯ ตสฺมา อยฺมปิ เอเต ฉ นิสชฺชโทเส วชฺเชตฺวา
นิสีทิ ฯ เตน วุตฺตํ เอกมฺนุตํ นิสีทิตฺติ ฯ เอตทโวจาทิ
เอตํ อโวจ ฯ วุตฺตมิทํ ภูนฺเต กจฺจาน ภาควตา อฏฺฐกาวคฺคิเย
๑. ม. จ ปน ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 439

มาคฺนุทฺธิยปฺเภหติ อฏฺฐกฺวคฺคิยฺมฺหิ มาคฺนุทฺธิยปฺโยห นาม
อตุถิ ตสฺมึ ปฺเภห ฯ

รูปฺชาตฺตฺติ รูปฺกฺชนฺโธ อธิปฺเปโต ฯ รูปฺชาตฺรฺกฺวินิพฺนฺชฺนฺติ
รูปฺชาตฺมฺหิ รฺกฺวินิพฺนฺชฺ ฯ วิญฺญาณฺนฺติ กมฺมฺวิญฺญาณฺ ฯ
โอกฺสํริตฺติ เคหาทฺิอาลยฺสํริ ฯ กสฺมา ปเนตฺถ วิญฺญาณฺชาตฺ
โฆ กฺหปฺตีตฺติ น วุตฺตฺนฺติ สมฺโมหฺวิฆฺมาตฺตฺถิ ฯ โอโกติ หิ
อตุถโต ปจฺจโย วุจฺจติ ปฺเรชาตฺถจฺจ กมฺมฺวิญฺญาณฺ ปจฺจชาตฺสฺส
กมฺมฺวิญฺญาณฺสฺสปี วิปํกฺวิญฺญาณฺสฺสปี [๑] วิปํกฺวิญฺญาณฺถจ
วิปํกฺวิญฺญาณฺสฺสปี กมฺมฺวิญฺญาณฺสฺสปี ปจฺจโย โหติ
ตสฺมา กตฺรํ นฺ โฆ อธิ วิญฺญาณฺนฺติ สมฺโมโห ภเวยฺย ตสฺส
วิฆฺมาตฺตฺถิ ตํ อคฺคฺเหตฺวา อสมฺภินฺนํว เทสฺนา กตฺาติ ฯ อปฺิจ
วิปํการมฺมณฺวเสน จตฺสฺโส อภิสงฺขารวิญฺญาณฺภูจฺติโย วุตฺตา (๒)
ตา ทสฺเสตฺตฺมฺปิ อธิ วิญฺญาณฺ น กฺหิตฺติ ฯ

อุปายฺุปาทานาติ (๓) ตณฺหุปายฺุทฺธิจฺจ
กามุปาทานาทฺินิ จตฺตฺาริ อุปาทานานิ (๔) ฯ เจตฺโส อธิจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
นิเวสํนุสฺยาติ อคฺคฺสจฺจ
จ อนุสฺยงฺกฺตา จ ฯ ตถาคตฺสฺสํติ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
สพฺเพสมฺปิ หิ จีณํสวานํ เอเต ปหีนํว สตฺถุ ปน จีณํสวาภาโว
โลเก อติปํกฺโกติ อุปริมโกภฺยิยา เอตํ (๕) วุตฺติ ฯ วิญฺญาณฺชาตฺยาติ
๑. สฺ. เอตฺถนฺตฺเร ปจฺจชาตฺนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. วุตฺตาติ ฯ ๓. ม. อุปฺย-
ปาทานาติ ฯ ๔. ม. อุปาทานานิ จ ฯ ๕. ม. เอวํ ฯ

อิธ วิญญาณํ กสฺมา คหิตํ กิเลสปปหानทสฺสนตฺถํ ฯ
กิเลสา หิ น เกวลํ จตุสฺสเยว ขนฺนุเสสฺส ปหฺยีนฺติ (๑) ปญฺจสฺส
ปหฺยีนฺติ (๒) วาติ กิเลสปปหानทสฺสนตฺถํ คหิตํ ฯ เอวํ โข
คหปติ อโนกสาร์โหติตีติ เอวํ กมฺมวิญญาณณ โอกํ อสรนฺโต (๓)
อโนกสาร์โห นาม โหติ ฯ

รูปนํมิตฺตนิเกตสาร์วินิพนฺธาติ (๔) รูปเมว กิเลสานํ
ปจฺจยญฺเฐน นํมิตฺตํ อารมฺมณกิริยสงฺขาเตน นํวาสญฺเฐน นํเกตนฺติ
รูปนํมิตฺตนิเกตํ ฯ สาร์โ (๕) จ วินิพนฺโห จ สาร์วินิพนฺธํ ฯ
อุกฺเขนปี หิ กิเลสานํ [๖] ปตฺถญฺภาโว จ วินิพนฺธนภาโว จ วุตฺโต ฯ
รูปนํมิตฺตนิเกต (๗) สาร์วินิพนฺธํ รูปนํมิตฺตนิเกตสาร์วินิพนฺธํ ฯ
ตสฺมา รูปนํมิตฺตนิเกตสาร์วินิพนฺธา (๘) ฯ รูปนํมิตฺตนิเกตมฺหิ
อุปฺปนฺเนน กิเลสสาร์เนน เจว กิเลสวินิพนฺธเนน จาติ อตฺโถ ฯ
นํเกตสาร์ติ วุจฺจตีติ อารมฺมณกรณวเสน นํวาสญฺจานญฺเฐน
นํเกตสาร์ติ วุจฺจติ ฯ ปหฺยีนฺติ เต รูปนํมิตฺตนิเกตกิเลสสาร์-
วินิพนฺธา (๙) ปหฺยีนฺติ ฯ

กสฺมา ปเนตฺถ ปญฺจกฺขนฺธา (๑๐) โอกาติ วุตฺตา ฉ อารมฺมณานิ
๑. ม. ปหฺยีนฺติ ปหฺยีนฺติ ฯ ๒. ม. ปหฺยีนฺติเยวาติ ฯ ๓. ม. อสรนฺเตน ฯ
๔. ม. รูปนํมิตฺตนิเกตวิสาร์วินิพนฺธาติ ฯ ๕. ม. วิสาร์โ จ วินิพนฺโห จ
วิสาร์วินิพนฺธา ฯ ๖. ม. เอตฺถนฺตเร หิสทฺโท ทิสฺสตีติ ฯ ๗. ม. วิสาร์วินิพนฺธาติ
รูปนํมิตฺตนิเกตวิสาร์วินิพนฺธา ฯ ๘. ม. อญฺ ปาโห นตฺถิ ฯ ๙. ม. รูปนํมิตฺต-
นิเกต กิเลสวิสาร์วินิพนฺธ ฯ ๑๐. ม. ปญฺจกฺขนฺธา จ โอกาติ วุตฺตา ฯ

นิเกตฺตฺตํ ๑ ฉนฺทราศฺส พฺลวทฺพฺพลตฺตย ๑ สฺมานเปปี หิ เอเตสํ
อาลยฺกฺุเจน วิเสสภาวเ (๑) โอโกติ นิปฺปรียาเยน สฺทฺทฺธเคหเมว (๒)
วฺจฺจติ นิเกตฺตฺตํ อชฺช อสฺสกฺกฺุจฺจเน กิฬิสฺสามาติ กตฺตงฺเกตานํ
นิวาสนฺกฺุจฺจนํ อฺยฺยานาหิ (๓) ๑ ตตฺถ ยถา ปฺตฺตททารชฺชณฺณยฺยตฺเต
ฉนฺทราโค พฺลวา โหติ เอวํ อชฺฉตฺตฺติเกสฺส ขนฺนฺเชสฺส ๑
ยถา ปน อฺยฺยานนฺกฺุจฺจนํ ที่สฺส ตโต ทฺพฺพลตโร โหติ เอวํ พาทิเรสฺส
ฉสฺส อารมฺมณฺณสฺสฺสฺส ฉนฺทราศฺส พฺลวทฺพฺพลตฺตย เอวํ เทสนา
กตฺตติ เวทิตฺตพฺพา ๑

สฺขิตฺเตสฺส สฺขิตฺโตติ อฺปฺกฺุจฺจเกสฺส ชนฺชณฺณลภาทิวเสน สฺขิตฺเตสฺส
อิทานาหํ มนํปํ จิวริ มนํปํ โภชนํ ลกฺิสฺสามิติ เกหสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺขิตฺโต โหติ เตหิ ปฺตฺต (๔) สฺมปฺตฺตี อตฺตนา อนฺนํวมาโน วิจฺจติ (๕) ๑
ทฺกฺุขิตฺเตสฺส ทฺกฺุขิตฺโตติ เตสํ เกนจิทฺเว การณฺเนน ทฺกฺุขเ อฺปฺปนฺเน
สยํ ทฺวิกฺุณฺเนน ทฺกฺุขเ ทฺกฺุขิตฺโต โหติ ๑ กิจฺจกรณฺณิเยสฺสฺสฺส กิจฺจ-
สฺงฺขาเตสฺส กรณฺณิเยสฺส ๑ โวโยคํ อปฺชชฺชิตฺติ อฺปฺโยคํ สยํ เตสํ
กิจฺจจํ กตฺตทฺพฺตํ อปฺชชฺชติ ๑ กามฺเมสฺสฺสฺส วตฺถกามฺเมสฺส ๑
เอวํ โข คหฺปติ กามฺเมหิ อริตฺโต โหติติ เอวํ กิลฺเสกามฺเมหิ อริตฺโต
โหติ ๑ อนฺนํโตกามานํ ภาวเ (๖) อตฺตจฺโจ ๑ สฺกฺุกฺปฺกฺุข (๗) เตสํ อภาวเ
๑. ม. วิสยภาว ๑ ๒. ม. สฺทฺทฺธ เคหเมว ๑ ๓. ม. นิวาสนฺกฺุจฺจนํ อฺยฺยานาหิ ๑
๔. สฺ. เตหิ สห สฺมปฺตฺตี ๑ ม. ปฺตฺตสฺมปฺตฺตี ๑ ๕. สฺ. วทติ ๑ ม. วิย จฺจติ ๑
๖. สฺ. สพฺภาวเ ๑ ๗. ม. สฺกฺุกฺปฺกฺุโข ๑

ริตุโต ตฺวจฺโนติ เวทิตฺตโป ๕

ปุเรกฺขราโนติ (๑) วกฺกัฏฺฐํ ปุโรโต กุรุมาโน ๕ เอวฺรุโป สियฺนฺติ
อาทิสฺสํ ทิฆมฺรสฺสกาโปกทาตาทิสฺสํ รุเปสฺส เอวฺรุโป นาม ภเวยฺยนฺติ
ปตฺตเถติ ๕ สุขาทิสฺสํ เวทนาสฺส เอวฺวทโน นาม ๕ นิลสณฺณาทิสฺสํ สณฺณาสฺสํ
เอวฺสณฺโณ นาม ๕ ปุณฺณภาสิสงฺขาราทิสฺสํ สงฺขารสฺสํ เอวฺสงฺขารो
นาม ๕ จกฺขุวิณฺณณาทิสฺสํ วิณฺณาณสฺสํ เอวฺวิณฺณาโน นาม ภเวยฺยนฺติ
ปตฺตเถติ ๕ อปุเรกฺขราโนติ วกฺกัฏฺฐํ ปุโรโต อกุรุมาโน ๕

สทิตฺตมฺเม อสทิตฺตนฺเตติ ตฺยํ วจัน อสทิตฺตํ อตฺติฏฺฐํ มยฺหํ
สทิตฺตํ สติฏฺฐํ มจฺจํ มจฺจปฺปานสทิตฺตํ ๕ อธิจฺฉินฺนฺเต วิปฺราวตฺตนฺติ
ยํ ตฺยํ ทิฆเนน กาลเนน ปริจฺจิตํ สฺสฺสํ ตํ มม วาทํ อากมฺม
สพฺพํ ขณฺเนน วิปฺราวตฺตํ นีวตฺตํ ๕ อาโรปิโต เต วาทิตฺตํ ตฺยํ
โทโส มยา อาโรปิโต ๕ จร วาทปฺปโมกฺขายาติ ตํ ตํ อจฺริยํ
อุปฺสงฺกมิตฺวา อุตฺตรํ ปริเยสฺสโต อิมสฺส วาทสฺส โมกฺขาย จร
อาหิณฺน ๕ นิพฺเพเจหิ วา สเจ ปโหสีติ อถ สยเมว ปโหสี อิเชว
นิพฺเพเจหีติ ๕

โส เอวฺรุโป เยหิ วิวิตฺตติ คาธา ๕ ตตฺถ เยหิติ เยหิ ทิฏฺฐิกคทาทีหิ ๕
วิวิตฺตํ วิจเรยฺยาติ ริตุโต วิจเรยฺย (๒) ๕ น ตานิ อุกฺคยฺห วเทยฺย
นาโคติ อากุํ น กโรตฺติอาทินา นเยน นาโค ตานิ ทิฏฺฐิกคตานิ
อุกฺคเหตุวา น วเทยฺย ๕ (๓) เอลมฺพฺชนฺติ (๔) เอลสงฺขาเต อมฺพฺมุหิ
๑. ม. ปุเรกฺขราโน ๕ ๒. ม. จเรยฺย ๕ ๓. ม. น จเรยฺย ๕ ๔. ม. ชลมฺพฺชนฺติ
ชลสณฺณิเต ๕

*เล่มที่ 38 ปุสฺรสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 443

ชาตํ กณฺฏกวาริชนฺติ (๑) กณฺฏกนาฬิ วาริञฺชํ ปทุมฺนฺติ
วุตฺตํ โหติ ฯ ยถา ชเลน ปงฺเกน จนฺูปลิตฺตฺนฺติ ตํ ปทุมํ ยถา
ชเลน จ ปงฺเกน จ อนฺูปลิตฺตํโหติ ฯ เอวํมฺนิ สฺนฺติวาโท (๒) อคิพุโรติ
เอวํ อชฺฌตฺตฺสฺนฺติวาโท มฺนิ เชธาภาเวน อคิพุโร ฯ กามे จ
โลเก จ อนฺูปลิตฺตํโหติ ทฺวิเชปี กามे อปายาทิเก จ โลเก ทฺวิหิ
กิลเสหิ (๓) อนฺูปลิตฺตํโหติ ฯ

อาคฺุํ น กโรตีติ อกฺุสลาทิตฺตํ น กโรติ ฯ น กจฺฉตีติ
อคฺุทิวสฺนํ น กจฺฉติ ฯ นาคจฺฉตีติ ปหีนกิลเส น อฺุเปติ ฯ
ปาปกาติ ลามกา ฯ อกฺุสลาติ อโกสฺลตฺตสมฺภูตา ฯ เต กิลเส
น ปฺุเนตีติ เย กิลเส ปหีนา เต กิลเส ปฺุณํ น เติ ฯ น
ปจฺเจตีติ ปฺุณํ น อฺุเปติ ฯ น ปจฺจาจจฺฉตีติ ปฺุณํ น นีวตฺตติ ฯ
ขรทณฺุโหติ ขรปตฺตทณฺุโหติ ผรฺุสทณฺุโหติ ฯ จตฺตเคโรติ
วิสุตฺตฺทณฺุโหติ ฯ วนฺตเคโรติ วมิตเคโรติ ฯ มุตฺตเคโรติ
ฉินฺนพนฺุชนเคโรติ ฯ ปหีนเคโรติ ปชฺหิตเคโรติ ฯ ปฏฺุณิสฺตฺทณฺุ-
เคโรติ ยถา น ปฺุณํ จิตฺตํ อารฺุหติ เอวํ ปฏฺุณิสฺตฺทณฺุเคโรติ ฯ
อฺุปริ จตฺตราคาทิสฺสุปี (๔) เอเสว นโย ฯ สพฺุพาเนว ตานิ
คหิตคฺุคหณฺุสฺส วิสุตฺตฺทณฺุภาวเววจฺฉานานิ ฯ กิลฺยจि กิลฺยโย ฯ

น เวทฺุคฺุติ คาธา ฯ ตตฺถ น เวทฺุคฺุ ทิฏฺุจฺฉายาติ (๕) จตฺมคฺุคเวทฺุคฺุ

๑. ม. กณฺฏกวาริชนฺติ อธิ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. สฺนฺติวาโท ฯ

๓. ม. กิลเสหิ ฯ ๔. ม. วิตราคาทิสฺสุปี ฯ ๕. ม. ทิฏฺุจฺฉายาโกติ ฯ

มาทิสฺส ทิฏฺฐิยายโก (๑) น โหติ ทิฏฺฐิยา กจฺจนฺโต วา ตํ สารโต
ปจฺเจนฺโต วา น โหติ ฯ ตตฺถ วจฺนตฺโต ทิฏฺฐิยา (๒) ยายตีติ
ทิฏฺฐิยายโก (๓) ฯ กรณวจฺเนน ทิฏฺฐี (๔) ยายตีติ ทิฏฺฐิยายโก ฯ
อุปโยคตฺถเณ (๕) สามีวจฺเนนปิ ทิฏฺฐิยา ยายตีติปิ ทิฏฺฐิยา (๖) ฯ
น มุตฺติยา ส มานเมตีติ มุตฺตรูปาทิเกทาย มุตฺติยาปิ โส มานํ น
เอติ ฯ น หิ ตมฺมโย โสติ ตณฺหาทิฏฺฐิวิเสสํ ตมฺมโย น (๗) โหติ
ตปฺปฺรายน (๘) ฯ อยมฺปนํ น ตาทิสฺส ฯ น กมฺมฺนา นาปิ สฺสฺเตน
เนยฺโยติ ปุณฺณภิสงฺขาราทินา กมฺมฺนา วา สฺสฺสทฺธิอาทินา
สฺสฺเตน วา โส เนตพฺโพ น โหติ ฯ อนุปฺนินฺโต ส นิสฺสเนสฺสุติ โส
ทฺวินนฺมฺปิ อุปยานํ ปหีนตฺตา สพฺเพสฺส ตณฺหาทิฏฺฐินิสฺสเนสฺสุ
อนุปฺนินฺโต ฯ

มุตฺตรูปेณ วาติ เอตฺถ มุตฺตรูปํ นาม คนฺธรสฺสโฆฏฺฐพฺพานิ ฯ
มานํ เนตีติ อสฺมิमानํ น เอติ ฯ น อุเปตีติ สมิปํ น เอติ ฯ
น อุปจฺจนตีติ อุปคฺนตฺวา น ติฏฺฐติ ฯ ตมฺมโยติ ตปฺปกโต ฯ
ตสฺส จ เอวฺวิธสฺส ฯ

สญฺญาวิริตฺตสฺสาติ คาถา ฯ ตตฺถ สญฺญาวิริตฺตสฺสาติ
เนกขมฺมสญฺญาปฺพุพฺงฺคมา ย ภาวนาย ปหีนกามาทิสญฺญสฺส ฯ
๑. สฺสฺ. ตาทิสฺส ทิฏฺฐิยา ยาโต ฯ ๒. ม. ทิฏฺฐิยาติ นตฺถิ ฯ ๓. สฺสฺ. ทิฏฺฐิยา ฯ
เอวมฺปฺริปิ ฯ ๔. ม. ทิฏฺฐิยา ยายตีติ ทิฏฺฐิยายโก ฯ ๕. ม. อุปโยคตฺถเณ ฯ
๖. ม. ทิฏฺฐิยายโก ฯ ๗. ม. นสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๘. สฺสฺ. น. สงฺกปฺปฺรากลโต ฯ
#ม. ตปฺปฺรายน ฯ

*เล่มที่ 38 ปุสฺรุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 445

อิมินา ปเทน อุกฺโกตภาควิมุตฺโต สมถยานิโก อธิปฺเปโต ฯ
ปณฺณวิมุตฺตสฺสชาติ วิปฺสฺสนาปฺพุพฺงคฺมาย ภาวนาย สพฺพกิเลเสหิ
วิมุตฺตสฺส ฯ อิมินา สุกฺขวิปฺสฺสโก อธิปฺเปโต ฯ สลฺยณจ
ทิกฺกุจฺฉิยจ เย อคฺคเหตฺถึ เต ฆณฺเฏมานา วิวทฺตฺติ (๑) โลเกติ เย
ปณฺ กามสลฺยณาทิกํ สลฺยณํ อคฺคเหตฺถึ เต วิเสสโต คหฺนฺจ
กามาธิกรณฺเวย (๒) ทิกฺกุจฺฉิ อคฺคเหตฺถึ เต วิเสสโต ปฺพุพฺชิตา
ธมฺมาธิกรณํ อลฺยณมณฺเณ ฆณฺเฏนฺตฺตา วิวทฺตฺตีติ (๓) ฯ

โย สมถปฺพุพฺงคฺมํ อริยมคฺคํ ภาเวตีติ โย ปุคฺคโล สมถํ
ปฺพุพฺงคฺมํ ปุเรจาริกํ กตฺวา สหวิปฺสฺสนํ อริยมคฺคํ ภาเวติ ปจฺมํ
สมาธิํ อฺปปาเทตฺวา ปจฺจนา สหวิปฺสฺสนํ อริยมคฺคํ อฺปปาเทตีติ
อตุโถ ฯ ตสฺส อาทิโตติ ตสฺส ปุคฺคลสฺส ปจฺมชฺชานาติโต ฯ
อฺปาทายาติ ปฏฺิจจ อากมฺม. คณฺธา วิกฺขมฺภิตา โหนตีติ
คณฺธา ทูริกฺตา ภาวนตี ฯ อรหตฺตปฺตฺเตติ (๔) อรหตฺตผลํ ปตฺเตติ ฯ
อรหโตติ อรหตฺตผลเจ จิตฺตสฺส ฯ คณฺธา จ โมหา จาติอาทโย
สพฺเพ กิเลสา ปหีนา โหนตี ฯ โย วิปฺสฺสนาปฺพุพฺงคฺมํ อริยมคฺคํ
ภาเวตีติ โย ปุคฺคโล วิปฺสฺสนํ ปฺพุพฺงคฺมํ ปุเรจาริกํ กตฺวา อริยมคฺคํ
ภาเวติ ปจฺมํ วิปฺสฺสนํ อฺปปาเทตฺวา ปจฺจนา อริยมคฺคสมฺปยุตฺตํ
สมาธิํ ภาเวตีติ อตุโถ ฯ ตสฺส อาทิโต อฺปาทายาติ ตสฺส

๑. ม. วิจรนฺตีติ ฯ ๒. ม. กามาธิกรณํ เย จ ฯ ๓. ม. วิจรนฺตีติ ฯ

๔. ม. อรหตฺเต ปตฺเตติ ฯ

ปุกฺคตสฺส วิปสฺสนโต ปฏฺจาย วิปสฺสนํ ปฏิจฺจ ๑ โมหา วิภฺขมฺภิตา
โหนตฺตีติ เอตฺถ วิภฺขมฺภิตาติ ทูริ ปาปีตา สญฺฉาวเสน (๑)
ฉญฺญฺเณตฺตีติ ๑ เข กามสญฺฉาเท คณฺหนฺติ เต สญฺฉาวเสน ปิเพนฺติ ๑
สงฺฉญฺญฺเณตฺตีติ ตโต ตโต ปิเพนฺติ ๑

อิทานิ ฉญฺญฺเณเต ทสฺเสตฺถุ ราชานปิ ราชูหิ วิวทฺตฺตีติอาทินา
นเยน วิตฺถาโร วุตฺโต ๑

อณฺณมณฺณํ ปาณฺนิหิปี อฺปฺกุกมฺนฺตีติ เอตฺถ อณฺณมณฺณํ
หตฺถเอหิ ปฺพรนฺติ ๑ เลทฺตฺตฺตฺตีติ กฺपालขณฺนฺเทหิ ๑ ทณฺนฺเทหิ
อทฺตมทณฺนฺเทหิ ๑ สตฺถเอหิตี อุกฺโตธารเอหิ สตฺถเอหิ ๑ อภิสงฺขารานํ
อฺปฺปฺหิณฺตฺตาติ ปฺลฺลฉาเทอภิสงฺขารานํ อฺปฺปฺหิณฺนภาเวน ๑
กตฺติยา ฉญฺญฺเณตฺตีติ คณฺตพฺพาย ปตฺติฏฺจาทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ฉญฺญฺญํ อापชฺชนฺติ ๑ นิริยาทีสุปี เอเสว นโย ๑ เสสเมตฺถ
วุตฺต

มาคณฺทียสฺสคฺคตฺต

นวมํ ๑

๑. ม. ปญฺฉาวเสน ๑ ๒. ม. ฉญฺญฺเณตฺตีติ เข กามสญฺฉาเท คณฺหนฺติ เต
สญฺฉาวเสนาคิ นตฺถิ ๑

